

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Jātaka-aṭṭhakathā

(dutiyo bhāgo)

2. Dukanipāto

1. Daḷhavaggo

[151] 1. Rājovādajātakavaṇṇanā

Daḷhaṃ (2.0001) **daḷhassa khipatīti** idaṃ sathā jetavane viharanto rājovādaṃ ārabha kathesi. So **tesakuṇajātake** (jā. 2.17.1 ādayo) āvi bhavissati. Ekasmiṃ pana divase kosalarājā ekaṃ agatigataṃ dubbinicchayaṃ aḍḍaṃ vinicchinitvā bhuttapātarāso allahatthova alaṅkatarathaṃ abhiruyha sathu santikaṃ gantvā phullapadumasassirikesu pādesu nipatitvā sathāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ sathā etadavoca- “handa kuto nu tvaṃ, mahārāja, āgacchasi divā divassa”ti. “Bhante, ajja ekaṃ agatigataṃ dubbinicchayaṃ aḍḍaṃ vinicchinto okāsaṃ alabhitvā idāni taṃ tīretvā bhuñjitvā allahatthova tumhākaṃ upaṭṭhānaṃ āgatomhi”ti. Sathā “mahārāja, dhammena samena aḍḍavinicchayaṃ nāma kusalaṃ, saggamaggo esa. Anacchariyaṃ kho panetaṃ, yaṃ tumhe mādisassa sabbaññubuddhassa santikā ovādaṃ labhamānā dhammena samena aḍḍaṃ vinicchineyyātha. Etadeva acchariyaṃ, yaṃ pubbe rājāno asabbaññūnampi paṇḍitānaṃ vacanaṃ sutvā dhammena samena (2.0002) aḍḍaṃ vinicchinantā cattāri agatigamanāni vajjetvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kāretvā saggapuraṃ pūrayamānā agamiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gahetvā laddhagabbhaparihāro sotthinā mātukucchimhā nikkhami. Nāmaggaḥaṇadivase panassa “brahmadattakumāro”tveva nāmaṃ akaṃsu. So anupubbena vayappatto soḷasavassakāle takkasilaṃ gantvā sabbasiṃpesu nipphattiṃ patvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena samena rajjaṃ kāresi, chandādivasena agantvā vinicchayaṃ anusāsi. Tasmīṃ evaṃ dhammena rajjaṃ kārente amaccāpi dhammeneva vohāraṃ vinicchiniṃsu. Vohāresu dhammena vinicchayamānesu kūṭaḍḍakārakā nāma nāhesuṃ, tesāṃ abhāvā aḍḍatthāya rājaṅgaṇe uparavo pacchijji. Amaccā divasampi vinicchayaṭṭhāne nisī-

ditvā kañci vinicchayatthāya āgacchantam adisvā uṭṭhāya pakkamanti, vinicchaya-
ṭṭhānam chaḍḍetabbabhāvaṃ pāpuṇi.

Bodhisatto cintesi- “mayi dhammena rajjam kārente vinicchayaṭṭhānam āga-
cchantā nāma natthi, uparavo pacchijji, vinicchayaṭṭhānam chaḍḍetabbabhāvaṃ
pattam, idāni mayā attano aguṇam pariyesitum vaṭṭati ‘ayaṃ nāma me aguṇo’
ti sutvā tam pahāya guṇesuyeva vattissāmī”ti. Tato paṭṭhāya “atthi nu kho me koci
aguṇavādī”ti pariggaṇhanto antovaḷañjakānam antare kañci aguṇavādiṃ adisvā
attano guṇakathameva sutvā “ete mayham bhayenāpi aguṇam avatvā guṇameva
vadeyyun”ti bahivaḷañjanake pariggaṇhanto tatthāpi adisvā antonagare pari-
ggaṇhi. Bahinagare catūsu dvāresu catugāmake pariggaṇhi. Tatthāpi kañci aguṇa-
vādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā “janapadam pariggaṇhissāmī”ti
amacce rajjam paṭicchāpetvā ratham āruyha sārathimeva gahetvā aññatakave-
sena nagarā nikkhamitvā janapadam pariggaṇhamāno yāva paccantabhūmiṃ
gantvā kañci aguṇavādiṃ adisvā attano guṇakathameva sutvā paccantasīmato
mahāmaggena nagarābhimukhoyeva nivatti.

Tasmim (2.0003) pana kāle balliko nāma kosalarājāpi dhammena rajjam
kārento aguṇakatham gavesanto hutvā antovaḷañjakādīsu aguṇavādiṃ adisvā
attano guṇakathameva sutvā janapadam pariggaṇhanto tam padesaṃ agamāsi.
Te ubhopi ekasmim ninnatṭhāne sakaṭamagge abhimukhā ahesum, rathassa ukka-
manaṭṭhānam natthi. Atha ballikarañño sārathi bārāṇasirañño sārathiṃ “tava
ratham ukkamāpehi”ti āha. Sopi “ambho sārathi, tava ratham ukkamāpehi,
imasmim rathe bārāṇasirajjasāmiko brahmadattamahārājā nisinno”ti āha. Itaropi
nam “ambho sārathi, imasmim rathe kosalarajjasāmiko ballikamahārājā nisinno,
tava ratham ukkamāpetvā amhākaṃ rañño rathassa okāsaṃ dehī”ti āha. Bārāṇa-
sirañño sārathi “ayampi kira rājāyeva, kiṃ nu kho kātabban”ti cintento “attheso
upāyo”ti vayaṃ pucchitvā “daharassa ratham ukkamāpetvā mahallakassa okāsaṃ
dāpessāmī”ti sannitṭhānam katvā tam sārathiṃ kosalarañño vayaṃ pucchitvā
pariggaṇhanto ubhinnampi samānavayabhāvaṃ ñatvā rajjaparimāṇam balaṃ
dhanam yasaṃ jātiṃ gottam kulapadesanti sabbam pucchitvā “ubhopi tiyojanasa-
tikassa rajjassa sāmīno samānabaladhanayasajātigottakulapadesā”ti ñatvā “sīla-
vantassa okāsaṃ dassāmī”ti cintetvā “bho sārathi, tumhākaṃ rañño sīlācāro kīdi-
so”ti pucchi. So “ayañca ayañca amhākaṃ rañño sīlācāro”ti attano rañño aguṇa-
meva guṇato pakāsento paṭhamam gāthamāha-

1. “Daḷham daḷhassa khipatī, balliko mudunā mudum;
sādhumpi sādhunā jeti, asādhumpi asādhunā;
etādiso ayaṃ rājā, maggā uyyāhi sārathī”ti.

Tattha **daḷham daḷhassa khipatī**ti yo daḷho hoti balavadaḷhena pahārena vā vaca-
nena vā jinitabbo, tassa daḷhameva pahāram vā vacanaṃ vā khipatī. Evaṃ
daḷhova hutvā tam jinātīti dasseti. **Ballikoti** tassa rañño nāmaṃ. **Mudunā muduntī**
mudupuggalaṃ sayampi mudu hutvā mudunāva upāyena jināti. **Sādhumpi**
sādhunā jetīti ye sādhu sappurisā, te sayampi sādhu hutvā sādhunāva (2.0004)
upāyena jināti. **Asādhumpi asādhunā**ti ye pana asādhu, te sayampi asādhu hutvā

asādhunāva upāyena jinātīti dasseti. **Etādiso ayam rājā**ti ayam amhākaṃ kosalarājā silācārena evarūpo. **Maggā uyyāhi sārathī**ti attano rathaṃ maggā ukkamāpetvā uyyāhi, uppathena yāhi, amhākaṃ rañño maggaṃ dehīti vadati.

Atha naṃ bārāṇasirañño sārathi “ambho, kiṃ pana tayā attano rañño guṇakathā kathitā”ti vatvā “āmā”ti vutte “yadi pana ete guṇāti vadasi, aguṇā pana kīdisī”ti vatvā “ete tāva aguṇā hontu, tumhākaṃ pana rañño kīdiso guṇo”ti vutte “tena hi suṇāhi”ti dutiyaṃ gāthamāha-

2. “Akkodhena jine kodhaṃ, asādhumaṃ sādhanā jine;
jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādinamaṃ;
etādiso ayam rājā, maggā uyyāhi sārathī”ti.

Tattha **etādisoti** etehi “akkodhena jine kodhan”ti-ādivasena vuttehi guṇehi samannāgato. Ayañhi kuddhaṃ puggalaṃ sayamaṃ akkodho hutvā akkodhena jināti, asādhumaṃ pana sayamaṃ sādhu hutvā sādhanāva upāyena jināti, kadariyaṃ thaddhamacchariṃ sayamaṃ dāyako hutvā dānena jināti. **Saccenālikavādinanti** musāvādiṃ sayamaṃ saccavādī hutvā saccena jināti. **Maggā uyyāhi sārathī**ti, samma sārathi, maggato apagaccha. Evaṃvidhasilācāraguṇayuttassa amhākaṃ rañño maggaṃ dehi, amhākaṃ rājā maggassa anucchavikoti.

Evaṃ vutte ballikarājā ca sārathi ca ubhopi rathā otarivā asse mocetvā rathaṃ apanetvā bārāṇasirañño maggaṃ adamsu. Bārāṇasirājā ballikarañño “raññā nāma idañcidañca kātuṃ vaṭṭati”ti ovādaṃ datvā bārāṇasiṃ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi. Ballikarājāpi tassa ovādaṃ gahetvā janapadaṃ pariggahetvā attano aguṇavādiṃ adisvāva sakanagaraṃ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapurameva pūresi.

Satthā (2.0005) kosalarājassa ovādatthāya imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā ballikarañño sārathi moggallāno ahosi, ballikarājā ānando, bārāṇasirañño sārathi sārīputto, bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Rājovādajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[152] 2. Siṅgāljātakavaṇṇanā

Asamekkhitakammantanti idamaṃ satthā kūṭāgārasālāyamaṃ viharanto vesālivāsikaṃ ekaṃ nhāpitaputtaṃ ārabha kathesi. Tassa kira pitā rājūnaṃ rājorodhānaṃ rājakumārānaṃ rājakumārīkānañca massukaraṇakesasaṅghapana-aṭṭhapadaṭṭhapanādīni sabbakiccāni karoti saddho pasanno tisaraṇagato samādinna-paṅcasīlo, antarantare satthu dhammaṃ suṇanto kālaṃ vītināmeti. So ekasmiṃ divase rājanivesane kammaṃ kātuṃ gacchanto attano puttaṃ gahetvā gato. So tattha ekaṃ devaccharāpaṭibhāgaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ licchavikumārīkaṃ disvā kilesavasena paṭibaddhacitto hutvā pitarā saddhiṃ rājanivesanā nikkhamitvā “etaṃ kumārīkaṃ labhamāno jīvissāmi, alabhamānassa me ettheva maraṇan”ti āhārupacchedamaṃ katvā mañcakaṃ parissajitvā nipajji.

Atha naṃ pitā upasaṅkamtivā “tāta, avatthumhi chandarāgaṃ mā kari, hīna-

jacco tvaṃ nhāpitaputto, licchavikumārikā khattiyadhītā jātisampannā, na sā tuyhaṃ anucchavikā, aññaṃ te jātigottehi sadisaṃ kumārikaṃ ānessāmī”ti āha. So pitu kathaṃ na gaṇhi. Atha naṃ mātā bhātā bhaginī cūḷapitā cūḷamātāti sabbepi ñātakā ceva mittasuhajjā ca sannipatitvā saññāpentāpi saññāpetuṃ nāsakkhiṃsu. So tattheva sussitvā parisussitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Athassa pitā sarīrakiccapetakiccāni katvā tanusoko “satthāraṃ vandissāmī”ti bahuṃ gandhamālāvilepanaṃ gahetvā mahāvanaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “kiṃ nu kho, upāsaka, bahūni divasāni na dissasi”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Satthā “na kho, upāsaka, idāneva tava putto avatthusmiṃ (2.000 chandarāgaṃ uppādetvā vināsaṃ pāpuṇi, pubbepi pattoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese sīhayoniyā nibbatti. Tassa cha kaniṭṭhabhātaro ekā ca bhaginī ahosi, sabbepi kañcanaguhāyaṃ vasanti. Tassā pana guhāya avidūre rajatapabbate ekā phalika-guhā atthi, tattheko siṅgālo vasati. Aparabhāge sīhānaṃ mātāpitāro kālamakaṃsu. Te bhaginiṃ sīhapotikaṃ kañcanaguhāyaṃ ṭhapetvā gocarāya pakkamitvā maṃsaṃ āharitvā tassā denti. So siṅgālo taṃ sīhapotikaṃ disvā paṭibaddhacitto ahosi. Tassā pana mātāpitūnaṃ dharamānakāle okāsaṃ nālattha, so sattanampi tesāṃ gocarāya pakkantakāle phalikaguhāya otarivā kañcanaguhāya dvāraṃ gantvā sīhapotikāya purato lokāmisapaṭisaṃyuttaṃ evarūpaṃ rahassa-kathaṃ kathesi- “sīhapotike, ahampi catuppado, tvampi catuppadā, tvaṃ me pajāpatī hohi, ahaṃ te pati bhavissāmi, te mayaṃ samaggā sammodamānā vassāma, tvaṃ ito paṭṭhāya maṃ kilesavasena saṅgaṇhāhi”ti. Sā tassa vacanaṃ sutvā cintesi- “ayaṃ siṅgālo catuppadānaṃ antare hīno paṭikuṭṭho caṇḍālasadiso, mayaṃ uttamarājakulasammaṭṭā, esa kho mayā saddhiṃ asabbhiṃ ananucchavikaṃ kathaṃ katheti, ahaṃ evarūpaṃ kathaṃ sutvā jīvitena kiṃ karissāmi, nāsāvātaṃ sannirujjhivā marissāmī”ti. Athassā etadahosi- “mayhaṃ evameva maraṇaṃ ayuttaṃ, bhātikā tāva me āgacchantu, tesāṃ kathetvā marissāmī”ti. Siṅgālopi tassā santikā paṭivacanaṃ alabhitvā “idāni esā mayhaṃ kujjhati”ti domanassappatto phalikaguhāyaṃ pavisitvā nipajji.

Atheko sīhapotako mahiṃsavāraṇādīsu aññataraṃ vadhitvā maṃsaṃ khāditvā bhaginiyā bhāgaṃ āharitvā “amma, maṃsaṃ khādassū”ti āha. “Bhātika, nāhaṃ maṃsaṃ khādāmi, marissāmī”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? Sā taṃ pavattiṃ ācikkhi. “Idāni kahaṃ so siṅgālo”ti ca vutte phalikaguhāyaṃ nipannaṃ siṅgālaṃ “ākāse nipanno”ti maññamānā “bhātika, kiṃ na passasi, eso rajatapabbate ākāse nipanno”ti. Sīhapotako tassa phalikaguhāyaṃ nipannabhāvaṃ ajānanto “ākāse nipanno”ti saññī (2.000) hutvā “māressāmi nan”ti sīhavegena pakkhanditvā phalikaguhaṃ hadayeneva pahari. So hadayena phalitena tattheva jīvitakkhayaṃ patvā pabbatapāde pati. Athāparo āgacchi, sā tassapi tattheva kathesi. Sopi tattheva katvā jīvitakkhayaṃ patvā pabbatapāde pati.

Evaṃ chasupi bhātikesu matesu sabbapacchā bodhisatto āgacchi. Sā tassapi taṃ kāraṇaṃ ārocetvā “idāni so kuhin”ti vutte “eso rajatapabbatamatthake ākāse

nipanno”ti āha. Bodhisatto cintesi- “siṅgālānaṃ ākāse patiṭṭhā nāma natthi, phalika-
kaguhāyaṃ nipannako bhavissati”ti. So pabbatapādaṃ otarivā cha bhātike mate
disvā “ime attano bālatāya pariggaṇhanapaññāya abhāvena phalika-
gahabhāvaṃ
ajānitvā hadayena paharivā matā bhavissanti, asamekkhitvā atituritaṃ karo-
ntānaṃ kammaṃ nāma evarūpaṃ hoti”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

3. “Asamekkhitakammantaṃ, turitābhiniṭātināṃ;
sāni kammāni tappenti, uṇhaṃvajjhohitaṃ mukhe”ti.

Tattha **asamekkhitakammantaṃ, turitābhiniṭātinanti** yo puggalo yaṃ kammaṃ
kattukāmo hoti, tattha dosaṃ asamekkhitvā anupadhāretvā turito hutvā vegeneva
taṃ kammaṃ kātuṃ abhinipatati pakkhandati paṭipajjati, taṃ asamekkhitaka-
mmantaṃ turitābhiniṭātināṃ evaṃ sāni kammāni tappenti, socenti kilamenti.
Yathā kiṃ? **Uṇhaṃvajjhohitaṃ mukheti**, yathā bhuñjantena “idaṃ sītalaṃ idaṃ
uṇhan”ti anupadhāretvā uṇhaṃ ajjhoharaṇīyaṃ mukhe ajjhoharitaṃ ṭhapitaṃ
mukhampi kaṇṭhampi kucchimpi dahati soceti kilameti, evaṃ tathārūpaṃ
puggalaṃ sāni kammāni tappenti.

Iti so sīho imaṃ gāthaṃ vatvā “mama bhātikā anupāyakusalatāya ‘siṅgālaṃ
māressāmā’ti ativegena pakkhanditvā sayaṃ matā, ahaṃ pana evarūpaṃ akatvā
siṅgālassa phalika-
gahāyaṃ nipannasseva hadayaṃ phālessām”ti siṅgālassa āro-
hana-oro-
hanamaggaṃ sallakkhetvā tadabhimukho hutvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ
nadi, pathaviyā saddhiṃ ākāsaṃ ekaninnādaṃ ahosi. Siṅgālassa phalika-
gahāyaṃ
nipannasseva sītatasitassa hadayaṃ phali, so tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā (2.0008) “evaṃ so siṅgālo sīhanādaṃ sutvā jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā
abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha-

4. “Sīho ca sīhanādena, daddaraṃ abhinādayi;
suvā sīhassa nigghosaṃ, siṅgālo daddare vasam;
bhīto santāsamāpādi, hadayañcassa apphalī”ti.

Tattha **sīhoti** cattāro sīhā- tiṇasīho, paṇḍusīho, kāḷasīho, surattahatthapādo kesa-
rasīhoti. Tesu kesarasīho idha adhippeto. **Daddaraṃ abhinādayī**ti tena asanipāta-
saddasadisena bheravatarena sīhanādena taṃ rajatapabbataṃ abhinādayi ekani-
nnādaṃ akāsi. **Daddare vasanti** phalikamissake rajatapabbate vasanto. **Bhīto**
santāsamāpādīti maraṇabhayena bhīto cittutrāsaṃ āpādi. **Hadayañcassa appha-**

phalīti.

Evam sīho siṅgālaṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā bhātaro ekasmiṃ ṭhāne paṭicchādetvā tesam matabhāvaṃ bhaginiyā ācikkhitvā taṃ samassāsetvā yāvajīvaṃ kañcanaguhāyaṃ vasitvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā siṅgālo nhāpita-putto ahosi, sīhapotikā licchavikumārikā, cha kaniṭṭhabhātaro aññataratherā ahesuṃ, jeṭṭhabhātikasīho pana ahameva ahosin”ti.

Siṅgālajātakavaṇṇanā dutiyā.

[153] 3. Sūkarajātakavaṇṇanā

Catuppado ahaṃ, sammāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ mahallakatheraṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi divase rattiṃ dhammassavane vattamāne satthari gandhakuṭīdvāre ramaṇīye sopānaphalake ṭhatvā bhikkhusaṅghassa sugatovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pavitṭhe dhammasenāpati satthāraṃ vanditvā attano pariveṇaṃ agamāsi. Mahāmoggallānopi pariveṇameva gantvā (2.0009) muhuttaṃ vissamitvā therassa santikaṃ āgantvā pañhaṃ pucchi, pucchitapu-ccitaṃ dhammasenāpati gaganatale puṇṇacandaṃ uṭṭhāpento viya vissajjetvā pākaṭamakāsi. Catassopi parisā dhammaṃ suṇamānā nisīdiṃsu. Tattheke mahallakathero cintesi- “sacāhaṃ imissā parisāya majjhe sārīputtaṃ āluḷento pañhaṃ pucchissāmi, ayaṃ me parisā ‘bahussuto ayan’ti ñatvā sakkārasammānaṃ kari-ssati”ti parisantarā uṭṭhāya therāṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ ṭhatvā “āvuso sārīputta, mayampi taṃ ekaṃ pañhaṃ pucchāma, amhākampi okāsaṃ karohi, dehi me vinicchayaṃ āvedhikāya vā nivedhikāya vā niggāhe vā paggahe vā visese vā paṭivisese vā”ti āha. Thero taṃ oloketvā “ayaṃ mahallako icchācāre ṭhito tuccho na kiñci jānāti”ti tena saddhiṃ akathetvāva lajjamāno bījaniṃ ṭhapetvā āsanā otaritvā pariveṇaṃ pāvīsi, moggallānattheropi attano pariveṇameva agamāsi.

Manussā uṭṭhāya “gaṇhathetaṃ tucchamahallakaṃ, madhuradhammassa- vanaṃ no sotuṃ na adāsī”ti anubandhiṃsu. So palāyanto vihārapaccante bhinnapadarāya vaccakuṭiyā patitvā gūthamakkhito aṭṭhāsi. Manussā taṃ disvā vipphaṭṭisā- rino hutvā satthu santikaṃ agamaṃsu. Satthā te disvā “kiṃ upāsakā avelāya āgatathā”ti pucchi, manussā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na kho upāsakā idāne- vesa mahallako uppilāvito hutvā attano balaṃ ajānitvā mahābalehi saddhiṃ payo- jetvā gūthamakkhito jāto, pubbepesa uppilāvito hutvā attano balaṃ ajānitvā mahā- balehi saddhiṃ payojetvā gūthamakkhito ahosī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā himavanta- padese pabbataguhāya vāsaṃ kappesi. Tassā avidūre ekaṃ saraṃ nissāya bahū sūkarā nivāsaṃ kappesuṃ. Tameva saraṃ nissāya tāpasāpi paṇṇasālāsu vāsaṃ kappesuṃ. Athekadivasāṃ sīho mahiṃsavāraṇādīsu aññataraṃ vadhitvā yāva- datthaṃ maṃsaṃ khādītva taṃ saraṃ otaritvā pāṇiyaṃ pivitvā uttari. Tasmīṃ

khaṇe eko thūlasūkaro taṃ saraṃ nissāya gocaraṃ gaṇhāti. Siho taṃ disvā “aññaṃ ekadivasāṃ (2.0010) imaṃ khādissāmi, maṃ kho pana disvā puna na āgaccheyyā”ti tassa anāgamanabhayena sarato uttaritvā ekena passena gantuṃ ārabhi. Sūkaro oloketvā “esa maṃ disvā mama bhayena upagantuṃ asakkonto bhayena palāyati, ajja mayā iminā sīhena saddhiṃ payojetuṃ vaṭṭati”ti sīsaṃ ukkhipitvā taṃ yuddhatthāya avhayanto paṭhamāṃ gāthamāha-

5. “Catuppado ahaṃ samma, tvampi samma catuppado;
ehi samma nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasī”ti.

Sīho tassa kathaṃ sutvā “samma sūkara, ajja amhākaṃ tayā saddhiṃ saṅgāmo natthi, ito pana sattame divase imasmiṃyeva ṭhāne saṅgāmo hotū”ti vatvā pakkāmi. Sūkaro “sīhena saddhiṃ saṅgāmessāmi”ti haṭṭhapahaṭṭho taṃ pavattiṃ ṇātakānaṃ ārocesi. Te tassa kathaṃ sutvā bhītatasitā “idāni tvaṃ sabbepi amhe nāsessasi, attano balaṃ ajānitvā sīhena saddhiṃ saṅgāmaṃ kattu-kāmoti, siho āgantvā sabbepi amhe jīvitakkhayaṃ pāpessati, sāhasikakammaṃ mā karī”ti āhaṃsu. Sopi bhītatasito “idāni kiṃ karomi”ti pucchi. Sūkarā “samma, tvaṃ etesaṃ tāpasānaṃ uccārabhūmiṃ gantvā pūtigūthe satta divasāni sarīraṃ parivaṭṭetvā sukkhāpetvā sattame divase sarīraṃ ussāvabindūhi temetvā sīhassa āgamanato purimataraṃ gantvā vātayogaṃ ṇatvā uparivāte tiṭṭha, sucijātiko siho tava sarīragandhaṃ ghāyitvā tuyhaṃ jayaṃ datvā gamissati”ti āhaṃsu. So tathā katvā sattame divase tattha aṭṭhāsī. Sīho tassa sarīragandhaṃ ghāyitvā gūthama-kkhitabhāvaṃ ṇatvā “samma sūkara, sundaro te lesa cintito, sace tvaṃ gūthama-kkhitō nābhavissa, idheva taṃ jīvitakkhayaṃ apāpessaṃ, idāni pana te sarīraṃ neva mukhena ḍaṃsituṃ, na pādena paharituṃ sakkā, jayaṃ te dammi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

6. “Asuci pūtilomosi, duggandho vāsi sūkara;
sace yujjitukāmosi, jayaṃ samma dadāmi te”ti.

Tattha (2.0011) **pūtilomoti** mīḷhamakkhitattā duggandhalomo. **Duggandho vāsīti** anitṭhajegucchapaṭikūlagandho hutvā vāyasi. **Jayaṃ, samma, dadāmi teti** “tuyhaṃ jayaṃ demi, ahaṃ parājito, gaccha tvaṃ”ti vatvā siho tatova nivattitvā gocaraṃ gahetvā sare pānīyaṃ pivitvā pabbataguameva gato. Sūkaropi “siho me jito”ti ṇātakānaṃ ārocesi. Te bhītatasitā “puna ekadivasāṃ āgacchanto siho sabbeva amhe jīvitakkhayaṃ pāpessati”ti palāyitvā aññattha agamaṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā sūkaro mahallako ahosi, siho pana ahameva ahosin”ti.

Sūkarajātakavaṇṇanā tatiyā.

[154] 4. Uragajātakavaṇṇanā

Idhūragānaṃ pavaro pavitṭhoti idaṃ satthā jetavane viharanto seṇibhaṇḍanaṃ ārabha kathesi. Kosalarañño kira sevakā seṇipamukhā dve mahāmattā añña-maññaṃ diṭṭhaṭṭhāne kalahaṃ karonti, tesāṃ veribhāvo sakalanagare pākaṭo jāto.

Te neva rājā, na ñātimitā samagge kātuṃ sakkhiṃsu. Athekadivasam satthā paccūsasamaye bodhaneyyabandhave olokento tesam ubhinnampi sotāpattimagassa upanissayaṃ disvā punadivase ekakova sāvattiyam piṇḍāya pavisitvā tesu ekassa gehadvāre aṭṭhāsi. So nikkhamitvā pattam gahetvā satthāram antoni-vesanam pavesetvā āsanam paññapetvā nisīdāpesi. Satthā nisīditvā tassa mettābhāvanāya ānisaṃsam kathetvā kallacittataṃ ñatvā saccāni pakāsesi, so saccapariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Satthā tassa sotāpanabhāvaṃ ñatvā tameva pattam gāhāpetvā utṭhāya itarassa gehadvāram agamāsi. Sopi nikkhamitvā satthāram vanditvā “pavisatha, bhante”ti gharam pavesetvā nisīdāpesi. Itaropi pattam gahetvā satthārā saddhiṃyeva pāvisi. Satthā tassa ekādasa mettānisamse vaṇṇetvā kallacittataṃ ñatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne sopi sotāpattiphale patiṭṭhahi. Ite te ubhopi sotāpanā (2.0012) hutvā aññamaññaṃ accayaṃ dassetvā khamāpetvā samaggā sammodamānā ekajjhāsayā ahesuṃ. Tam divasaññeva ca bhagavato sammukhāva ekato bhuñjiṃsu. Satthā bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā vihāram agamāsi. Te bahūni mālāgandhavilepanāni ceva sappimadhuphāṇitādīni ca ādāya satthārā saddhiṃyeva nikkhamiṃsu. Satthā bhikkhusaṅghena vatte dassite sugatovādam datvā gandhakuṭiṃ pāvisi.

Bhikkhū sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ satthu guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, satthā adantadamako, ye nāma dve mahāmatte ciraṃ vāyamamānopi neva rājā samagge kātuṃ sakkhi, na ñātimitādayo sakkhiṃsu, te ekadivase neva tathāgatena damitā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevāham ime dve jane samagge akāsiṃ, pubbepe te mayā samaggā katāyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bārāṇasiyaṃ ussave ghosite mahāsamajjam ahosi. Bahū manussā ceva devanāgasupaṇṇādayo ca samajjadasanattam sannipatiṃsu. Tatrekasmim ṭhāne eko nāgo ca supaṇṇo ca samajjam passamānā ekato aṭṭhaṃsu. Nāgo supaṇṇassa supaṇṇabhāvaṃ ajānanto aṃse hattham ṭhapesi. Supaṇṇo “kena me aṃse hattho ṭhapito”ti nivattitvā olokento nāgam sañjāni. Nāgopi olokento supaṇṇam sañjānitvā maraṇabhayatajjito nagarā nikkhamitvā nadīpiṭṭhena palāyi. Supaṇṇopi “tam gahessāmi”ti anubandhi. Tasmim samaye bodhisatto tāpaso hutvā tassā nadiyā tīre paṇṇasālāya vasamāno divā darathapaṭippassambhanattam udakasāṭikam nivāsetvā vakkalam bahi ṭhapetvā nadiṃ otaritvā nhāyati. Nāgo “imaṃ pabbajitam nissāya jīvitam labhissāmi”ti pakatipaṇṇam vijahitvā maṇikkhandhavaṇṇam māpetvā vakkalantaram pāvisi. Supaṇṇo anubandhamāno tam tattha pavitṭham disvā vakkale garubhāvena aggahetvā bodhisattam āmantetvā “bhante, aham chāto, tumhākam vakkalam gaṇhatha, imaṃ nāgam khādissāmi”ti imamattam pakāsetuṃ paṭhamam gāthamāha-

7. “Idhūragānam (2.0013) pavaro pavitṭho, selassa vaṇṇena pamokkhamiccam;

brahmañca vaṇṇaṃ apacāyamāno, bubhukkhito no vitarāmi bhottun”ti.

Tattha **idhūragānaṃ pavaro pavitṭhoti** imasmiṃ vakkale uragānaṃ pavaro nāgarājā pavitṭho. **Selassa vaṇṇenāti** maṇivaṇṇena, maṇikkhandho hutvā pavitṭhoti attho. **Pamokkhamicchanti** mama santikā mokkhaṃ icchamāno. **Brahmañca vaṇṇaṃ apacāyamānoti** ahaṃ pana tumhākaṃ brahmavaṇṇaṃ seṭṭhavaṇṇaṃ pūjento garuṃ karonto. **Bubhukkhito no vitarāmi bhottunti** etaṃ nāgaṃ vakkalantaraṃ pavitṭhaṃ chātopi samāno bhakkhituṃ na sakkomīti.

Bodhisatto udake ṭhitoyeva supaṇṇarājassa thutiṃ katvā dutiyaṃ gāthamāha-

8. “So brahmagutto cirameva jīva, dibyā ca te pātubhavantu bhakkhā;
yo brahmavaṇṇaṃ apacāyamāno, bubhukkhito no vitarāsi bhottun”ti.

Tattha **so brahmaguttoti** so tvaṃ brahmagopito brahmarakkhito hutvā. **Dibyā ca te pātubhavantu bhakkhāti** devatānaṃ paribhogārahā bhakkhā ca tava pātubhavantu, mā pāṇātipātaṃ katvā nāgamaṃsakhādako ahosi.

Iti bodhisatto udake ṭhitova anumodanaṃ katvā uttaritvā vakkalaṃ nivāsetvā te ubhopi gahetvā assamapadaṃ gantvā mettābhāvanāya vaṇṇaṃ kathetvā dvepi jane samagge akāsi. Te tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā sukhaṃ vasiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā nāgo ca supaṇṇo ca ime dve mahāmattā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Uragajātakavaṇṇanā catutthā.

[155] 5. Bhaggajātakavaṇṇanā

Jīva (2.0014) **vassasataṃ bhaggāti** idaṃ satthā jetavanasamīpe pasenadikosalena raññā kārite rājakārāme viharanto attano khipitakaṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi divase satthā rājakārāme catuparisamajjhe nisīditvā dhammaṃ desento khipi. Bhikkhū “jīvatu, bhante bhagavā, jīvatu, sugato”ti uccāsaddaṃ mahāsaddaṃ akaṃsu, tena saddena dhammakathāya antarāyo ahosi. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi- “api nu kho, bhikkhave, khipite ‘jīvā’ti vutto tappaccayā jīveyya vā mareyya vā”ti? “No hetuṃ bhante”ti. “Na, bhikkhave, khipite ‘jīvā’ti vattabbo, yo vadeyya āpatti dukkaṭassā”ti (cūḷava. 288). Tena kho pana samayena manussā bhikkhūnaṃ khipite “jīvatha, bhante”ti vadanti, bhikkhū kukkuccāyantā nālapanti. Manussā ujjhāyanti- “kathañhi nāma samaṇā sakyaputtiyā ‘jīvatha, bhante’ti vuccamānā nālapissantī”ti. Bhagavato etamatthaṃ ārocesuṃ. Gihī, bhikkhave, maṅgalikā, anujānāmi, bhikkhave, gihīnaṃ “jīvatha, bhante”ti vuccamānena “ciraṃ jīvā”ti vattunti. Bhikkhū bhagavantaṃ pucchisū- “bhante, jīvapaṭijīvaṃ nāma kadā uppannaṃ”ti? Satthā “bhikkhave, jīvapaṭijīvaṃ nāma porāṇakāle uppannaṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe ekasmiṃ brāhmaṇakule nibbatti. Tassa pitā vohāraṃ katvā jīvikaṃ kappeti, so soḷasavassuddesikaṃ bodhisattaṃ maṇikabhaṇḍaṃ ukkipāpetvā gāmanigamādīsu caranto bārāṇasiṃ patvā dovārikassa ghare bhattaṃ pacāpetvā bhuñjitvā nivāsaṭṭhānaṃ

alabhanto “avelāya āgatā āgantukā kattha vasanti”ti pucchi. Atha naṃ manussā “bahinagare ekā sālā atthi, sā pana amanussapariggahitā. Sace icchatha, tattha vasathā”ti āhaṃsu. Bodhisatto “etha, tāta, gacchāma, mā yakkhassa bhāyittha, ahaṃ taṃ dametvā tumhākaṃ pādesu pāteṣāmi”ti pitaraṃ gahetvā tattha gato. Athassa pitā phalake nipajji, sayāṃ pitu pāde sambāhanto nisīdi. Tattha adhi-
vattho yakkho dvādasa vassāni vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā taṃ sālāṃ labhanto
“imaṃ sālāṃ pavīṭṭhamanusseṣu yo khipite ‘jīvā’ti vadati, yo ca ‘jīvā’ti vutte ‘paṭijī-
vā’ti vadati, te jīvapaṭijīvabhāṇino (2.0015) ṭhapetvā avasese khādeyyāsi”ti labhi.
So piṭṭhivaṃsathūṇāya vasati. So “bodhisattassa pitaraṃ khipāpeṣāmi”ti attano
ānubhāvena sukhumacuṇṇaṃ vissajjesi, cuṇṇo āgantvā tassa nāsapuṭe pāvisi.
So phalake nipannakova khipi, bodhisatto na “jīvā”ti āha. Yakkho taṃ khādituṃ
thūṇāya otarati. Bodhisatto taṃ otarantaṃ disvā “iminā me pitā khipāpito bhavi-
ssati, ayaṃ so khipite ‘jīvā’ti avadantaṃ khādakayakkho bhavissati”ti pitaraṃ
ārabbha paṭhamaṃ gāthamāha-

9. “Jīva vassasataṃ bhagga, aparāni ca vīsatiṃ;

mā maṃ pisācā khādantu, jīva tvāṃ saradosatan”ti.

Tattha **bhaggā**ti pitaraṃ nāmenālapati. **Aparāni ca vīsati**ti aparāni ca vīsati
vassāni jīva. **Mā maṃ pisācā khādantū**ti maṃ pisācā mā khādantu. **Jīva tvāṃ sara-**
dosatanti tvāṃ pana vīsuttaraṃ vassasataṃ jīvāti. Saradosatañhi gaṇiyamānaṃ
vassasatameva hoti, taṃ purimehi vīsāya saddhiṃ vīsuttaraṃ idha adhippetāṃ.

Yakkho bodhisattassa vacanaṃ sutvā “imaṃ tāva māṇavaṃ ‘jīvā’ti vuttattā
khādituṃ na sakkā, pitaraṃ panassa khādissāmi”ti pitu santikaṃ agamāsi. So taṃ
āgacchantaṃ disvā cintesi- “ayaṃ so ‘paṭijīvā’ti abhaṇantānaṃ khādakayakkho
bhavissati, paṭijīvaṃ karissāmi”ti. So puttaṃ ārabbha dutiyaṃ gāthamāha-

10. “Tvampi vassasataṃ jīvaṃ, aparāni ca vīsatiṃ;
viṣaṃ piṣācā khādantu, jīva tvaṃ saradosatan”ti.

Tattha **viṣaṃ piṣācā khādantūti** piṣācā halāhalaviṣaṃ khādantu.

Yakkho tassa vacanaṃ sutvā “ubhopi me na sakkā khāditun”ti paṭinivatti. Atha naṃ bodhisatto pucchi- “bho yakkha, kasmā tvaṃ imaṃ sālaṃ pavittāmanusse khādasī”ti? “Dvādasa vassāni vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā laddhattā”ti. “Kiṃ pana sabbeva khādituṃ labhasī”ti? “Jīvapaṭijīvabhāṇino ṭhapetvā avasese khādāmī”ti. “Yakkha, tvaṃ pubbepi akusalaṃ katvā kakkhaḷo (2.0016) pharusso paravihiṃsako hutvā nibbatto, idānipi tādisaṃ kammaṃ katvā tamo tamaparāyaṇo bhavissati, tasmā ito paṭṭhāya pāṇātipātādīhi viramassū”ti taṃ yakkhaṃ dametvā niraya-bhayena tajjetvā pañcasu sīlesu patittāpetvā yakkhaṃ pesanakāraṃ viya akāsi.

Punadvase sañcarantā manussā yakkhaṃ disvā bodhisattena cassa damitabhāvaṃ ñatvā rañño ārocesuṃ- “deva, eko māṇavo taṃ yakkhaṃ dametvā pesanakāraṃ viya katvā ṭhito”ti. Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā senāpatittāne ṭhapesi, pitu cassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. So yakkhaṃ balipaṭiggāhakaṃ katvā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā “jīvapaṭijīvaṃ nāma tasmim kāle uppānnaṃ”ti vatvā jātaṃ samodhānesi- “tadā yakkho aṅgulimālo ahosi, rājā ānando, pitā kassapo, putto pana ahameva ahosiṃ”ti.

Bhaggajātakavaṇṇanā pañcamā.

[156] 6. Alīnacittajātakavaṇṇanā

Alīnacittaṃ nissāyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabha katesi. Vatthu ekādasanipāte **saṃvarajātake** (jā. 1.11.97 ādayo) āvibhavissati. So pana bhikkhu satthārā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, vīriyaṃ ossajī”ti vutte “saccaṃ, bhagavā”ti āha. Atha naṃ satthā “nanu tvaṃ, bhikkhu, pubbe vīriyaṃ avissajjetvā maṃsapesisadisassa daharakumārassa dvādasayojanike bārāṇasinagare rajjaṃ gahetvā adāsi, idāni kasmā evarūpe sāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossajasi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasito avidūre vaḍḍhakī-gāmo ahosi, tattha pañcasatā vaḍḍhakī vasanti. Te nāvāya (2.0017) uparisotaṃ gantvā araññe gehasambhāradārūni koṭṭetvā tattheva ekabhūmikadvibhūmikādi-bhede gehasambhāre sajjetvā thambhato paṭṭhāya sabbadārūsu saññaṃ katvā nadītiraṃ netvā nāvaṃ āropetvā anusotena nagaraṃ āgantvā ye yādisāni gehāni ākaṅkhanti, tesam tādisāni katvā kahāpaṇe gahetvā puna tattheva gantvā gehasambhāre āharanti. Evaṃ tesam jīvikaṃ kappentānaṃ ekasmim kāle khandhāvāraṃ bandhitvā dārūni koṭṭentānaṃ avidūre eko hatthī khadirakhāṇukaṃ akkami. Tassa so khāṇuko pādaṃ vijjhi, balavavedanā vattanti, pādo uddhumāyitvā pubbaṃ gaṇhi. So vedanāppatto tesam dārukoṭṭanasaddaṃ sutvā “ime vaḍḍhakī nissāya

mayhaṃ sotthi bhavissatī”ti maññamāno tīhi pādehi tesam santikaṃ gantvā avidūre nipajji, vaḍḍhakī taṃ uddhumātapādaṃ disvā upasaṅkamtivā pāde khāṇukaṃ disvā tikhiṇavāsīyā khāṇukassa samantato odhiṃ datvā rajjuyā bandhitvā ākaḍḍhantā khāṇuṃ nīharitvā pubbaṃ mocetvā uṇhodakena dhovitvā tadanurūpehi bhesajjehi makkhetvā nacirasseva vaṇaṃ phāsukaṃ kariṃsu.

Hatthī arogo hutvā cintesi- “mayā ime vaḍḍhakī nissāya jīvitam laddhaṃ, idāni tesam mayā upakāraṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So tato paṭṭhāya vaḍḍhakīhi saddhiṃ rukkhe nīharati, tacchentānaṃ parivattetvā deti, vāsi-ādīni upasaṃharati, soṇḍāya veṭhetvā kāḷasuttakoṭiyam gaṇhāti. Vaḍḍhakīpissa bhojanavelāya ekekaṃ piṇḍaṃ dentā pañca piṇḍasatāni denti. Tassa pana hatthissa putto sabbaseto hatthājānīyapotako atthi, tenassa etadahosi- “ahaṃ etarahi mahallako. Idāni mayā imesaṃ vaḍḍhakīnaṃ kammakaraṇattāya puttaṃ datvā gantuṃ vaṭṭatī”ti. So vaḍḍhakīnaṃ anācikkhitvāva araṇṇaṃ pavisitvā puttaṃ ānetvā “ayaṃ hatthipotako mama putto, tumhehi mayhaṃ jīvitam dinnaṃ, ahaṃ vo vejjavetanatthāya imaṃ dammi, ayaṃ tumhākaṃ ito paṭṭhāya kammāni karissatī”ti vatvā “ito paṭṭhāya, puttaka, yaṃ mayā kattabbaṃ kammaṃ, taṃ tvaṃ karohī”ti puttaṃ ovaditvā vaḍḍhakīnaṃ datvā sayam araṇṇaṃ pāvīsi.

Tato paṭṭhāya hatthipotako vaḍḍhakīnaṃ vacanakaro ovādakkhamo hutvā sabbakiccāni karoti. Tepi taṃ pañcahi piṇḍasatehi posenti, so (2.0018) kammaṃ katvā nadiṃ otarivā nhatvā kilītvā āgacchati, vaḍḍhakīdārakāpi taṃ soṇḍādīsu gahetvā udakepi thalepi tena saddhiṃ kilīnti. Ājānīyā pana hatthinopi assāpi purisāpi udake uccāraṃ vā passāvaṃ vā na karonti, tasmā sopi udake uccārapassāvaṃ akatvā bahinadītīreyeva karoti. Athekasmiṃ divase uparinadiyā devo vassi, atha sukkaṃ hatthilaṇḍaṃ udakena nadiṃ otarivā gacchantaṃ bārāṇasīnagaratitthe ekasmiṃ gumba laggetvā atṭhāsī. Atha raṇṇo hatthigopakā “hatthī nhāpessāmā”ti pañca hatthisatāni nayiṃsu. Ājānīyalaṇḍassa gandhaṃ ghāyitvā ekopi hatthī nadiṃ otarituṃ na ussahi. Sabbepi naṅguṭṭhaṃ ukkhipitvā palāyituṃ ārabhiṃsu, hatthigopakā hatthācariyānaṃ ārocesuṃ. Te “udake paripantha bhavitabban”ti udakaṃ sodhāpetvā tasmīṃ gumba taṃ ājānīyalaṇḍaṃ disvā “idamettha kāraṇaṃ”ti ṇatvā cāṭiṃ āharāpetvā udakassa pūretvā taṃ tattha madditvā hatthīnaṃ sarīre siñcāpesuṃ, sarīrāni sugandhāni ahesuṃ. Tasmīṃ kāle te nadiṃ otarivā nhāyiṃsu.

Hatthācariyā raṇṇo taṃ pavattiṃ ārocetvā “taṃ hatthājānīyaṃ pariyesitvā ānetuṃ vaṭṭati, devā”ti āhaṃsu. Rājā nāvāsaṅghāṭehi nadiṃ pakkhanditvā uddhaṃgāmīhi nāvāsaṅghāṭehi vaḍḍhakīnaṃ vasanaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Hatthipotako nadiyaṃ kilīnto bherisaddaṃ sutvā gantvā vaḍḍhakīnaṃ santike atṭhāsī. Vaḍḍhakī raṇṇo paccuggamaṃ katvā “deva, sace dārūhi attho, kiṃ kāraṇā āgatattha, kiṃ pesetvā āharāpetuṃ na vaṭṭatī”ti āhaṃsu. “Nāhaṃ, bhaṇe, dārūnaṃ atthāya āgato, imassa pana hatthissa atthāya āgatomhī”ti. “Gāhāpetvā gacchatha, devā”ti. Hatthipotako gantuṃ na icchi. “Kiṃ kārāpeti, bhaṇe, hatthī”ti? “Vaḍḍhakīnaṃ posāvanikaṃ āharāpeti, devā”ti. “Sādhu, bhaṇe”ti rājā hatthissa catunnaṃ pādānaṃ soṇḍāya naṅguṭṭhassa ca santike satahassasatasahassakahāpaṇe

ṭhapāpesi. Hatthī ettakenāpi agantvā sabbavaḍḍhakīnaṃ dussayugesu vaḍḍhakībhariyānaṃ nivāsanasāṭakesu dinnesu saddhiṃkīlitānaṃ dārakānañca dārakaparihāre kate nivattitvā vaḍḍhakī ca itthiyo ca dārake ca oloketvā rañña saddhiṃ agamāsi.

Rājā (2.0019) taṃ ādāya nagaraṃ gantvā nagarañca hatthisālañca alaṅkārapetvā hatthiṃ nagaraṃ padakkhiṇaṃ kāretvā hatthisālaṃ pavesetvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā abhisekaṃ datvā opavayhaṃ katvā attano sahāyaṭṭhāne ṭhapetvā upaḍḍharajjaṃ hatthissa datvā attanā samānaparihāraṃ akāsi. Hatthissa āgatakālato paṭṭhāya rañño sakalajambudīpe rajjaṃ hatthagatameva ahosi. Evaṃ kāle gacchante bodhisatto tassa rañño aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassā gabbhaparipākakāle rājā kālamakāsi. Hatthī pana sace rañño kālakatabhāvaṃ jāneyya, tatthevassa hadayaṃ phaleyya, tasmā hatthiṃ rañño kālakatabhāvaṃ ajānāpetvāva upaṭṭhahimsu. Rañño pana kālakatabhāvaṃ sutvā “tucchaṃ kira rajjan”ti anantarasāmantakosalārājā mahatiyā senāya āgantvā nagaraṃ parivāresi. Nagaravāsino dvārāni pidahitvā kosalarañño sāsanaṃ pahīṇimsu- “amhākaṃ rañño aggamaheṣī paripuṇṇagabbhā ‘ito kira sattame divase puttaṃ vijāyissati’ti aṅgavijjāpāṭhakā āhaṃsu. Sace sā puttaṃ vijāyissati, mayaṃ sattame divase yuddhaṃ dassāma, na rajjaṃ, ettakaṃ kālaṃ āgamethā”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi.

Devī sattame divase puttaṃ vijāyi. Tassa nāmaggaḥaṇadivase pana mahājānassa alīnacittaṃ paggaṇhanto jātoti “alīnacittakumāro”tvevassa nāmaṃ akaṃsu. Jātadivasatoyeva panassa paṭṭhāya nāgarā kosalarañña saddhiṃ yujjhiṃsu. Ninnāyakattā saṅgāmassa mahantampi balaṃ yujjhamānaṃ thokaṃ thokaṃ osakkati. Amaccā deviyā tamatthaṃ ārocetvā “mayaṃ evaṃ osakkamāne bale parājayabhāvassa bhāyāma, amhākaṃ pana rañño kālakatabhāvaṃ, puttassa jātabhāvaṃ, kosalarañño āgantvā yujjhānabhāvañca rañño sahāyako maṅgalaḥhatthī na jānāti, jānāpema na”ti pucchiṃsu. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā puttaṃ alaṅkaritvā dukūlacumbaṭake nipajjāpetvā pāsādā oruyha amaccagaṇaparivutā hatthisālaṃ gantvā bodhisattaṃ hatthissa pādamūle nipajjāpetvā “sāmi, sahāyo te kālakato, mayaṃ tuyhaṃ hadayaphālanabhayena nārocayimha, ayaṃ te sahāyassa putto, kosalarājā āgantvā nagara (2.0020) ṃ parivāretvā tava puttena saddhiṃ yujjhati, balaṃ osakkati, tava puttaṃ tvaññeva vā mārehi, rajjaṃ vāssa gaṇhitvā dehi”ti āha.

Tasmīṃ kāle hatthī bodhisattaṃ soṇḍāya parāmasitvā ukkhipitvā kumbhe ṭhapetvā roditvā bodhisattaṃ otāretvā deviyā hatthe nipajjāpetvā “kosalarājaṃ gaṇhissāmī”ti hatthisālato nikkhami. Athassa amaccā vammaṃ paṭimuñcitvā alaṅkaritvā nagaradvāraṃ avāpuritvā taṃ parivāretvā nikkhamiṃsu. Hatthī nagarā nikkhamitvā koṅcanādaṃ katvā mahājānaṃ santāsetvā palāpetvā balakoṭṭhakaṃ bhinditvā kosalarājānaṃ cūḷāya gahetvā ānetvā bodhisattassa pādamūle nipajjāpetvā māraṇatthāyassa utṭhite vāretvā “ito paṭṭhāya appamatto hohi, ‘kumāro daharo’ti saññaṃ mā kari”ti ovaditvā uyyojesi. Tato paṭṭhāya sakalajambudīpe rajjaṃ bodhisattassa hatthagatameva jātaṃ, añño paṭisattu nāma utṭhahitum

samattho nāhosi. Bodhisatto sattavassikakāle abhisekaṃ katvā alīnacittarājā nāma hutvā dhammena rajjaṃ kāretvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthādvayamāha-

11. “Alīnacittaṃ nissāya, pahaṭṭhā mahatī camū;

kosalaṃ senāsantuṭṭhaṃ, jīvaggāhaṃ agāhayi.

12. “Evaṃ nissayasampanno, bhikkhu āradhaviṛiyo;

bhāvayaṃ kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiyā;

pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhayan” ti.

Tattha **alīnacittaṃ nissāyā**ti alīnacittaṃ rājakumāraṃ nissāya. **Pahaṭṭhā mahatī camū**ti “paveṇīrajjaṃ no diṭṭhan” ti haṭṭhatuṭṭhā hutvā mahatī senā. **Kosalaṃ senāsantuṭṭhanti** kosalarājānaṃ sena rajjena asantuṭṭhaṃ pararajjalobhena āgataṃ. **Jīvaggāhaṃ agāhayī**ti amāretvāva sā camū taṃ rājānaṃ hatthinā jīvaggāhaṃ gaṇhāpesi. **Evaṃ nissayasampannoti** yathā sā camū, evaṃ aññopi kulaputto nissayasampanno kalyāṇamittaṃ (2.0021) buddhaṃ vā buddhasāvakaṃ vā nissayaṃ labhitvā. **Bhikkhū**ti parisuddhādhivacanametāṃ. **Āradhaviṛiyoti** pagga-hitaviṛiyo catudosāpagatena viṛiyena samannāgato. **Bhāvayaṃ kusalaṃ dhammanti** kusalaṃ niravajjaṃ sattatiṃsabodhipakkhiyasaṅkhātāṃ dhammaṃ bhāvento. **Yogakkhemassa pattiyā**ti catūhi yogehi khemassa nibbānassa pāpuṇa-natthāya taṃ dhammaṃ bhāvento. **Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhayan**ti evaṃ vipassanato paṭṭhāya imaṃ kusalaṃ dhammaṃ bhāvento so kalyāṇa-mittupanissayasampanno bhikkhu anupubbena vipassanāññāṇāni ca heṭṭhimama-ggaphalāni ca pāpuṇanto pariyosāne dasannampi saṃyojanānaṃ khayante uppā-nattā sabbasaṃyojanakkhaya-saṅkhātāṃ arahattaṃ pāpuṇāti. Yasmā vā nibbānaṃ āgamma sabbasaṃyojanāni khīyanti, tasmā tampi sabbasaṃyojana-kkhayameva, evaṃ anupubbena nibbānasaṅkhātāṃ sabbasaṃyojanakkhayaṃ pāpuṇātīti attho.

Iti bhagavā amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭaṃ gahetvā uttaripi saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhahi. “Tadā mātā mahāmāyā, pitā suddhodanamahārājā ahosi, rajjaṃ gahetvā dinnahatthī ayaṃ ossaṭṭhavīriyo bhikkhu, hatthissa pitā sārī-putto, sāmantakosalarājā moggallāno, alīnacittakumāro pana ahameva ahosin” ti.

Alīnacittajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[157] 7. Guṇajātakavaṇṇanā

Yena kāmaṃ paṇāmetīti idaṃ satthā jetavane viharanto ānandattherassa sāṭa-kasahassalābhaṃ ārabha kathesi. Therassa kosalarañño antepure dhammavā-canavatthu heṭṭhā **mahāsārajātake** (jā. 1.1.92) āgatameva. Iti there rañño antepure dhammaṃ vācente rañño sahasagghanikānaṃ sāṭakānaṃ sahasaṃ āha-riyittha. Rājā tato pañca sāṭakasatāni pañcannaṃ devīsatānaṃ adāsi. Tā sabbāpi te sāṭake ṭhapetvā punadivase ānandattherassa datvā sayāṃ purāṇasāṭakeyeva

pārupitvā rañño pātarāsaṭṭhānaṃ agamaṃsu.

Rājā (2.0022) “mayā tumhākaṃ saḥassaḡghaniḡā sāṭakā dāpitā, kasmā tumhe te apārupitvāva āgatā”ti pucchi. “Deva, amhehi te ānandattherassa dinnā”ti. “Ānandattherena sabbe gahitā”ti? “Āma, devā”ti. “Sammāsambuddhena ticīvaraṃ anuññātaṃ, ānandatthero dussavaṇijjaṃ maññe karissati, atibahū tena sāṭakā gahitā”ti therassa kujjhivā bhuttapātarāso vihāraṃ gantvā therassa pariveṇaṃ pavisitvā therāṃ vanditvā nisinno pucchi- “api, bhante, amhākaṃ ghare itthiyo tumhākaṃ santike dhammaṃ uggaṇhanti vā suṇanti vā”ti? “Āma, mahārāja, gahetabbayuttakaṃ gaṇhanti, sotabbayuttakaṃ suṇanti”ti. “Kiṃ tā suṇantiyeva, udāhu tumhākaṃ nivāsaṇaṃ vā pārupanaṃ vā dadanti”ti? “Tā ajja, mahārāja, saḥassaḡghaniḡāni pañca sāṭakasatāni adamaṃsū”ti. “Tumhehi gahitāni tāni, bhante”ti? “Āma, mahārājā”ti. “Nanu, bhante, satthārā ticīvarameva anuññātan”ti? “Āma, mahārāja, bhagavatā ekassa bhikkhuno ticīvarameva paribhogasīsena anuññātaṃ, paṭiggahaṇaṃ pana avāritaṃ, tasmā mayāpi aññesaṃ jīṇṇacīvarikānaṃ dātuṃ te sāṭakā paṭiggahitā”ti. “Te pana bhikkhū tumhākaṃ santikā sāṭake labhitvā porāṇacīvarāni kiṃ karissanti”ti? “Porāṇasaṅghāṭiṃ uttarāsaṅgaṃ karissanti”ti? “Porāṇa-uttarāsaṅgaṃ kiṃ karissanti”ti? “Antaravāsakaṃ karissanti”ti. “Porāṇa-antaravāsakaṃ kiṃ karissanti”ti? “Paccattharaṇaṃ karissanti”ti. “Porāṇapaccattharaṇaṃ kiṃ karissanti”ti? “Bhummattharaṇaṃ karissanti”ti. “Porāṇabhummattharaṇaṃ kiṃ karissanti”ti? “Pādapuñchanaṃ karissanti”ti. “Porāṇapādapuñchanaṃ kiṃ karissanti”ti? “Mahārāja, saddhādeyyaṃ nāma vinipātetuṃ na labbhati, tasmā porāṇapādapuñchanaṃ vāsiyā koṭṭetvā mattikāya makkhetvā senāsanesu mattikālepanaṃ karissanti”ti. “Bhante, tumhākaṃ dinnaṃ yāva pādapuñchanāpi nassituṃ na labbhati”ti? “Āma, mahārāja, amhākaṃ dinnaṃ nassituṃ na labbhati, paribhogameva hoti”ti.

Rājā tuṭṭho somanassappatto hutvā itarānipi gehe ṭhapitāni pañca sāṭakasatāni āharāpetvā therassa datvā anumodanaṃ sutvā therāṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Thero paṭhamaladdhāni pañca sāṭakasatāni jīṇṇacīvarikānaṃ bhikkhūnaṃ adāsi. Therassa pana pañcamattāni saddhivihārikasatāni (2.0023),

Evam sabbepi te laddhasātakā bhikkhū sātake chinditvā rajitvā kaṇikārapuppha-vaṇṇāni kāsāyāni nivāsetvā ca pārupitvā ca satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā evamāhaṃsu- “bhante, sotāpannassa ariyasāvakaṃ mukholokanadānaṃ nāma atthi”ti. “Na, bhikkhave, ariyasāvakaṃ mukholokanadānaṃ nāma atthi”ti. “Bhante, amhākaṃ upajjhāyena dhammabhaṇḍāgārikattherena sahasagghanikānaṃ sātākānaṃ pañca satāni ekasseva daharabhikkhuno dinnāni, so pana attanā laddhe bhājetvā amhākaṃ adāsi”ti. “Na, bhikkhave, ānando mukholokanabhikkhaṃ deti, so panassa bhikkhu bahūpakāro, tasmā attano upakārassa upakāravasena guṇavasena yuttavasena ‘upakārassa nāma paccupakāro kātuṃ vaṭṭati’ti kataññukatavedibhāvena adāsi. Porāṇakapaṇḍitāpi hi attano upakārānaññeva paccupakāraṃ kariṃsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā pabbatagu-
hāyaṃ vasati. So ekadivasaṃ guhāya nikkhamitvā pabbatapādaṃ olokesi, taṃ
pana pabbatapādaṃ parikkhipitvā mahāsaro ahosi. Tassa ekasmiṃ unnataṭṭhāne
uparithaddhakaddamapiṭṭhe mudūni haritatiṇāni jāyiṃsu. Sasakā ceva hariṇā-
dayo ca sallahukamiḡā kaddamamatthake vicarantā tāni khādanti. Taṃ diva-
sampi eko migo tāni khādanto vicarati. Sīho “taṃ migaṃ gaṇhissāmi”ti pabbata-
matthakā uppatitvā sīhavegena pakkhandi, migo maraṇabhayatajjito viravanto
palāyi. Sīho vegam sandhāretuṃ asakkonto kalalapiṭṭhe nipatitvā (2.0024) osi-
ditvā uggantuṃ asakkonto cattāro pādā thambhā viya osīditvā sattāhaṃ nirāhāro
aṭṭhāsi.

Atha naṃ eko siṅgālo gocarappasuto taṃ disvā bhayena palāyi. Sīho taṃ
pakkositvā “bho siṅgāla, mā palāyi, ahaṃ kalale laggo, jīvitam me dehī”ti āha.
Siṅgālo tassa santikaṃ gantvā “ahaṃ taṃ uddhareyyam, uddhaṭo pana maṃ
khādeyyāsīti bhāyāmi”ti āha. “Mā bhāyi, nāhaṃ taṃ khādissāmi, mahantaṃ pana
te guṇam karissāmi, ekenupāyena maṃ uddharāhi”ti. Siṅgālo tassa paṭiññaṃ
gahetvā catunnaṃ pādānaṃ samantā kalale apanetvā catunnampi pādānaṃ
catasso mātikā khaṇitvā udakābhimukhaṃ akāsi, udakaṃ pavisitvā kalalaṃ
muduṃ akāsi. Tasmīṃ khaṇe siṅgālo sīhassa udarantaraṃ attano sīsaṃ pave-
setvā “vāyāmaṃ karohi, sāmī”ti uccāsaddaṃ karonto sīsenā udaraṃ pahari. Sīho
vegam janetvā kalalā uggantvā pakkhanditvā thale aṭṭhāsi. So muhuttaṃ vissa-
mitvā saraṃ oruyha kaddamaṃ dhovitvā nhāyitvā darathaṃ paṭippassambhetvā
ekaṃ mahiṃsaṃ vadhitvā dāṭhāhi ovijjhivā maṃsaṃ ubbattetvā “khāda, sammā”-
ti siṅgālassa purato ṭhapetvā tena khādite pacchā attanā khādi. Puna siṅgālo
ekaṃ maṃsapesiṃ ḍaṃsitvā gaṇhi. “Idaṃ kimatthāya, sammā”ti ca vutte
“tumhākaṃ dāsi atthi, tassā bhāgo bhavissati”ti āha. Sīho “gaṇhāhi”ti vatvā
sayampi sīhiyā atthāya maṃsaṃ gaṇhitvā “ehi, samma, amhākaṃ pabbatamu-
ddhani ṭhatvā sakhiyā vasanaṭṭhānaṃ gamissāmā”ti vatvā tattha gantvā maṃsaṃ
khādāpetvā siṅgālañca siṅgāliñca assāsetvā “ito paṭṭhāya idāni ahaṃ tumhe paṭi-
jaggissāmi”ti attano vasanaṭṭhānaṃ netvā guhāya dvāre aññissā guhāya vasā-
pesi. Te tato paṭṭhāya gocarāya gacchantā sīhiñca siṅgāliñca ṭhapetvā siṅgālena

saddhiṃ gantvā nānāmiḡe vadhitvā ubhopi tattheva maṃsaṃ khāditvā itarā-sampi dvinnāṃ āharitvā denti.

Evam kāle gacchante sīhī dve putte vijāyi, siṅgālipi dve putte vijāyi. Te sabbepi samaggavāsaṃ vasiṃsu. Athekadivasāṃ sīhiyā etadahosi- “ayaṃ sīho siṅgālañca siṅgāliñca siṅgālapotake ca ativiya piyāyati, nūnamassa siṅgāliyā saddhiṃ santhavo atthi, tasmā evaṃ sinehaṃ karoti, yaṃnūnāhaṃ imaṃ piḷetvā tajjetvā ito palāpeyyan”ti (2.0025). Sā sīhassa siṅgālaṃ gahetvā gocarāya gatakāle siṅgāliṃ piḷesi tajjesi “kiṃkāraṇā imasmiṃ ṭhāne vasati, na palāyasi”ti? Puttāpissā siṅgāliputte tattheva tajjayiṃsu. Siṅgāli tamatthaṃ siṅgālassa kathetvā “sīhassa vacanena etāya evaṃ katabhāvampi na jānāma, ciraṃ vasimhā, nāsāpeyyāpi no, amhākaṃ vasanaṭṭhānameva gacchāmā”ti āha. Siṅgālo tassā vacanaṃ sutvā sīhaṃ upasaṅkamitvā āha- “sāmi, ciraṃ amhehi tumhākaṃ santike nivutthaṃ, aticiraṃ vasantā nāma appiyā honti, amhākaṃ gocarāya pakkantakāle sīhī siṅgāliṃ viheṭheti ‘imasmiṃ ṭhāne kasmā vasatha, palāyathā’ti tajjeti, sīhapotakāpi siṅgālapotake tajjenti. Yo nāma yassa attano santike vāsaṃ na roceti, tena so ‘yāhi’ti nīharitabbova, viheṭhanaṃ nāma kimatthiyan”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

13. “Yena kāmaṃ paṇāmeti, dhammo balavataṃ migī;
unnadantī vijānāhi, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **yena kāmaṃ paṇāmeti, dhammo balavatanti** balavā nāma issaro attano sevakaṃ yena disābhāgena icchati, tena disābhāgena so paṇāmeti nīharati. Esa dhammo balavataṃ ayaṃ issarānaṃ sabhāvo paveṇidhammova, tasmā sace amhākaṃ vāsaṃ na rocetha, ujukameva no nīharatha, viheṭhanena ko atthoti dīpento evamāha. **Migīti** sīhaṃ ālapati. So hi migarājatāya migā assa atthiti migī. **Unnadantī**tipi tameva ālapati. So hi unnatānaṃ dantānaṃ atthitāya unnatā dantā assa atthiti unnadantī. “Unnatadantī”tipi pāṭhoyeva. **Vijānāhīti** “esa issarānaṃ dhammo”ti evaṃ jānāhi. **Jātaṃ saraṇato bhayanti** amhākaṃ tumhe patiṭṭhānaṭṭhena saraṇaṃ, tumhākaññeva santikā bhayaṃ jātaṃ, tasmā attano vasanaṭṭhānameva gamissāmāti dīpeti.

Aparo nayo- tava **migī sīhī unnadantī**mama puttadāraṃ tajjentī **yena kāmaṃ paṇāmeti**, yena yenākārena icchati, tena paṇāmeti pavattati, viheṭhetipi palāpetipi, evaṃ tvaṃ vijānāhi, tattha kiṃ sakkā amhehi kātuṃ. **Dhammo balavataṃ** esa balavantānaṃ sabhāvo, idāni mayaṃ gamissāma. Kasmā? **Jātaṃ saraṇato bhayanti**.

Tassa (2.0026) vacanaṃ sutvā sīho sīhiṃ āha- “bhadde, asukasmiṃ nāma kāle mama gocarathāya gantvā sattame divase iminā siṅgālena imāya ca siṅgāliyā saddhiṃ āgatabhāvaṃ sarasī”ti. “Āma, sarāmī”ti. “Jānāsi pana mayhaṃ sattāhaṃ anāgamanassa kāraṇan”ti? “Na jānāmi, sāmī”ti. “Bhadde, ahaṃ ‘ekaṃ migam gaṇhissāmī’ti virajjhivā kalale laggo, tato nikkhamituṃ asakkonto sattāhaṃ nirāhāro aṭṭhāsiṃ, svāhaṃ imaṃ siṅgālaṃ nissāya jīvitam labhiṃ, ayaṃ me jīvitadāyako sahāyo. Mittadhamme ṭhātuṃ samattho hi mitto dubbalo nāma natthi, ito paṭṭhāya mayhaṃ sahāyassa ca sahāyikāya ca puttakānañca evarūpaṃ avamānaṃ mā akāsī”ti vatvā sīho dutiyaṃ gāthamāha-

14. “Api cepi dubbalo mitto, mittadhammesu tiṭṭhati;

so ñātako ca bandhu ca, so mitto so ca me sakhā;
dāṭhini mātimaññittho, siṅgālo mama pāṇado”ti.

Tattha **api cepīti** eko **apisaddo** anuggahattho, eko sambhāvanattho. Tatrāyaṃ yojanā- **dubbalopi ce mitto mittadhammesu api tiṭṭhati**, sace ṭhātuṃ sakkoti, **so ñātako ca bandhu ca, so** mettacittatāya **mitto, so ca me** sahāyaṭṭhena **sakhā. Dāṭhini mātimaññittho**ti, bhadde, dāṭhāsampanne sīhi mā mayhaṃ sahāyaṃ vā sahāyiṃ vā atimaññi, ayañhi **siṅgālo mama pāṇadoti**.

Sā tassa vacanaṃ sutvā siṅgāliṃ khamāpetvā tato paṭṭhāya saputtāya tāya saddhiṃ samaggavāsaṃ vasi. Sīhapotakāpi siṅgālapotakehi saddhiṃ kiḷamānā sammodamānā mātāpitūnaṃ atikkantakālepi mittabhāvaṃ abhinditvā sammodamānā vasiṃsu. Tesam kira sattakulaparivaṭṭe abhijjamānā metti agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi- saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. “Tadā siṅgālo ānando ahosi, sīho pana ahameva ahosin”ti.

Guṇajātakavaṇṇanā sattamā.

[158] 8. Suhanujātakavaṇṇanā

Nayidaṃ (2.0027) **visamasilenāti** idaṃ satthā jetavane viharanto dve caṇḍa-bhikkhū ārabba kathesi. Tasmiñhi samaye jetavanepi eko bhikkhu caṇḍo ahosi pharusō sāhasiko janapadehi. Athekadivasam jānapado bhikkhu kenacideva karaṇīyena jetavanaṃ agamāsi, sāmaṇerā ceva daharabhikkhū ca tassa caṇḍabhāvaṃ jānanti. “Tesam dvinnam caṇḍānaṃ kalahaṃ passissāmā”ti kutūhalena taṃ bhikkhuṃ jetavanavāsikassa pariveṇaṃ paṇiṃsu. Te ubhopi caṇḍā añña-maññaṃ disvāva piyasaṃvāsaṃ saṃsandimṃsu samimṃsu, hatthapādapiṭṭhisambāhanādīni akaṃsu. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, caṇḍā bhikkhū aññesaṃ upari caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṃ pana ubhopi samaggā sammodamānā piyasaṃvāsā jātā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepete aññesaṃ caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṃ pana samaggā sammodamānā piyasaṃvāsā ca ahesun”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa sabbatthasādhako atthadhammānusāsako amacco ahosi. So pana rājā thokaṃ dhanalobhapa-katiko, tassa mahāsoṇo nāma kūṭa-asso atthi. Atha uttarāpathakā assavaṇijā pañca assasatāni ānesuṃ, assānaṃ āgatabhāvaṃ rañño ārocesuṃ. Tato pubbe pana bodhisatto asse agghāpetvā mūlaṃ aparihāpetvā dāpesi. Rājā taṃ parihāya-māno aññaṃ amaccaṃ pakkosāpetvā “tāta, asse agghāpehi, agghāpento ca paṭhamaṃ mahāsoṇaṃ yathā tesam assānaṃ antaraṃ pavisati, tathā vissajjetvā asse ḍaṃsāpetvā vaṇite kārapetvā dubbalakāle mūlaṃ hāpetvā asse agghāpeyyā-si”ti āha. So “sādhū”ti sampāṭicchitvā tathā akāsi.

Assavāṇijā anattamanā hutvā tena katakiriyaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto “kiṃ pana tumhākaṃ nagare kūṭa-asso natthi”ti pucchi. “Atthi sāmi, suhanu nāma kūṭa-asso caṇḍo pharuso”ti. “Tena (2.0028) hi puna āgacchantā taṃ assaṃ āneyyāthā”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā puna āgacchantā taṃ kūṭassaṃ gāhāpetvā āgacchiṃsu. Rājā “assavāṇijā āgatā”ti sutvā sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā asse oloketvā mahāsoṇaṃ vissajjāpesi. Assavāṇijāpi mahāsoṇaṃ āgacchantāṃ disvā suhanuṃ vissajjāpesuṃ. Te aññamaññaṃ patvā sarīrāni lehantā sammodamānā aṭṭhaṃsu. Rājā bodhisattaṃ pucchi- “passasi ime dve kūṭassā aññesaṃ caṇḍā pharusā sāhasikā, aññe asse ḍaṃsitvā gelaññaṃ pāpenti, idāni aññamaññaṃ pana sarīraṃ lehantā sammodamānā aṭṭhaṃsu, kiṃ nāmetan”ti? Bodhisatto “nayime, mahārāja, visamasilā, samasilā samadhātukā ca ete”ti vatvā imaṃ gāthādvayamāha-

15. “Nayidaṃ visamasīlena, soṇena suhanū saha;
suhānūpi tādisoyeva, yo soṇassa sagocaro.

16. “Pakkhandinā pagabbhena, niccaṃ sandānakhādīnā;
sameti pāpaṃ pāpena, sameti asatā asan”ti.

Tattha **nayidaṃ visamasīlena, soṇena suhanū sahāti** yaṃ idaṃ suhanu kūṭasso soṇena saddhiṃ pemaṃ karoti, idaṃ na attano visamasīlena, atha kho attano samasīleneva saddhiṃ karoti. Ubhopi hete attano anācāratāya dussīlatāya samasīlā samadhātukā. **Suhānūpi tādisoyeva, yo soṇassa sagocaroti** yādiso soṇo, suhanūpi tādisoyeva, yo soṇassa sagocaro yaṃgocaro soṇo, sopi taṃgocaroyeva. Yatheva hi soṇo assagocaro asse ḍaṃsentova carati, tathā suhanūpi. Iminā nesaṃ samānagocarataṃ dasseti.

Te pana ācāragocare ekato katvā dassetuṃ “**pakkhandinā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **pakkhandināti** assānaṃ upari pakkhandanasīlena pakkhandanagocarena. **Pagabbhenāti** kāyapāgabbhiyādisamannāgatena dussīlena. **Niccaṃ sandānakhādīnāti** sadā attano bandhanayottaṃ khādanasīlena khādanagocarena ca. **Sameti pāpaṃ pāpenāti** etesu aññatarena pāpena saddhiṃ aññatarassa (2.0029) pāpaṃ dussīlyaṃ sameti. **Asatā asanti** etesu aññatarena asatā anācāragocarasampānna saha itarassa asaṃ asādhukammaṃ sameti, gūthādīni viya gūthādīhi ekato saṃsandati sadisaṃ nibbisesameva hotīti.

Evaṃ vatvā ca pana bodhisatto “mahārāja, raññā nāma atiluddhena na bhavitabbaṃ, parassa santakaṃ nāma nāsetuṃ na vaṭṭati”ti rājānaṃ ovaditvā asse agghāpetvā bhūtameva mūlaṃ dāpesi. Assavāṇijā yathāsabhāvameva mūlaṃ labhitvā haṭṭhatuṭṭhā agamaṃsu. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā yathā-kammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā dve assā ime dve duṭṭhabhikkhū ahesuṃ, rājā ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosiṃ”ti.

Suhanujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[159] 9. Morajātakavaṇṇanā

Udetayaṃ cakkhumā ekarājāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhita-bhikkhuṃ ārabha kathesi. So hi bhikkhu bhikkhūhi satthu santikaṃ nīto “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti vutte “saccaṃ, bhante”ti vatvā “kiṃ disvā”ti vutte “ekaṃ alaṅkatapaṭiyattasarīraṃ mātugāmaṃ oloketvā”ti āha. Atha naṃ satthā “bhikkhu mātugāmo nāma kasmā tumhādisānaṃ cittaṃ nāluḷessati, porāṇakapaṇḍitānampi hi mātugāmassa saddaṃ sutvā satta vassasatāni asamudāciṇṇakilesā okāsaṃ labhitvā khaṇeneva samudācarimṣu. Visuddhāpi sattā saṃkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṃ pāpuṇanti, pageva aparisuddhā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto morayoniyāṃ paṭi-sandhiṃ gahetvā aṇḍakālepi kaṇikāramakuḷavaṇṇa-aṇḍakoso hutvā aṇḍaṃ bhinditvā nikkhanto suvaṇṇavaṇṇo ahosi dassanīyo pāsādiko pakkhānaṃ antare surattarājivirājito, so attano (2.0030) jīvitaṃ rakkhanto tisso pabbatarājiyo atikkamma catutthāya pabbatarājiyā ekasmiṃ daṇḍakahiraññapabbatatale vāsaṃ kappesi. So pabhātāya rattiyā pabbatamatthake nisinno sūriyaṃ uggacchantaṃ oloketvā attano gocarabhūmiyaṃ rakkhāvaraṇatthāya brahmamantaṃ bandhanto “**udetayan**”ti-ādimāha.

17. “Udetayaṃ cakkhumā ekarājā,
harissavaṇṇo pathavippabhāso;
taṃ taṃ namassāmi harissavaṇṇaṃ pathavippabhāsaṃ,
tayājja guttā viharemu divasan”ti.

Tattha **udetī**ti pācīnalokadhātuto uggacchati. **Cakkhumā**ti

sakalacakkavāḷavāsīnaṃ andhakāraṃ vidhamitvā cakkhupaṭilābhakaraṇena yaṃ tena tesam dinnam cakkhu, tena cakkhunā cakkhumā. **Ekarājā**ti sakalacakkavāḷe ālokarānaṃ antare seṭṭhavisitṭhatṭhena ekarājā. **Harissavaṇṇoti** harisamāna-vaṇṇo, suvaṇṇavaṇṇoti attho. **Pathavippabhāso**ti pathaviyā pabhāso. **Taṃ taṃ namassāmī**ti tasmā taṃ evarūpaṃ bhavantaṃ namassāmi vandāmi. **Tayājja guttā viharemu divasanti** tayā ajja rakkhitā gopitā hutvā imaṃ divasaṃ catu-iriyāpatha-vihārena sukhaṃ vihareyyāma.

Evaṃ bodhisatto imāya gāthāya sūriyaṃ namassitvā dutiyagāthāya atīte parinibbute buddhe ceva buddhaguṇe ca namassati.

“Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme, te me namo te ca maṃ pālayantu; namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā. imaṃ so parittaṃ katvā, moro carati esanā”ti.

Tattha **ye brāhmaṇā**ti ye bāhitapāpā visuddhibrāhmaṇā. **Vedagū**ti vedānaṃ pāraṃ gatātipi vedagū, vedehi pāraṃ gatātipi vedagū. Idha pana sabbe saṅkhatā-saṅkhatadhamme vidite pākaṭe katvā gatāti vedagū. Tenevāha (2.0031) “sabbadhamme”ti. Sabbe khandhāyatanadhātudhamme salakkhaṇasāmaññalakkhaṇavasena attano ñāṇassa vidite pākaṭe katvā gatā, tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā dasasahassilokadhātuṃ unnādetvā bodhitale sammāsambodhiṃ patvā saṃsāraṃ vā atikkantāti attho. **Te me namoti** te mama imaṃ namakkāraṃ paṭi-cchantu. **Te ca maṃ pālayantū**ti evaṃ mayā namassitā ca te bhagavanto maṃ pārentu rakkhantu gopentu. **Namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā**ti ayaṃ mama namakkāro atitānaṃ parinibbutānaṃ buddhānaṃ atthu, tesaññeva catūsu ca maggesu catūsu phalesu ñāṇasaṅkhātāya bodhiyā atthu, tathā tesaññeva arahattaphalavimuttiyā vimuttānaṃ atthu, yā ca nesam tadaṅgavimutti vikkhambhanavimutti samucchavedavimutti paṭippassaddhivimutti nissaraṇavimuttīti pañcavidhā vimutti, tassā nesam vimuttiyāpi ayaṃ mayhaṃ namakkāro atthūti. “Imaṃ so parittaṃ katvā, moro carati esanā”ti idaṃ pana padadvayaṃ satthā abhisambuddho hutvā āha. Tassattho- bhikkhave, so moro imaṃ parittaṃ imaṃ rakkhaṃ katvā attano gocarabhūmiyaṃ pupphaphalādīnaṃ atthāya nānappakārāya esanāya carati.

Evaṃ divasaṃ caritvā sāyaṃ pabbatamatthake nisīditvā atthaṅgataṃ sūriyaṃ olokeno buddhaguṇe āvajjetvā nivāsaṭṭhāne rakkhāvaraṇatthāya puna brahma-mantaṃ bandhanto “**apetayan**”ti-ādimāha.

18. “Apetayaṃ cakkhumā ekarājā, harissavaṇṇo pathavippabhāso; taṃ taṃ namassāmi harissavaṇṇaṃ pathavippabhāsaṃ, tayājja guttā viharemu rattim.

“Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme, te me namo te ca maṃ pālayantu; namatthu buddhānaṃ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṃ namo vimuttiyā. imaṃ so parittaṃ katvā, moro vāsamakappayī”ti.

Tattha **apetī**ti apayāti atthaṃ gacchati. **Imaṃ so parittaṃ katvā, moro vāsamakappayī**ti idampi abhisambuddho hutvā āha. Tassattho- bhikkhave (2.0032), so moro imaṃ parittaṃ imaṃ rakkhaṃ katvā attano nivāsaṭṭhāne vāsaṃ kappayittha,

tassa rattim vā divā vā imassa parittassānubhāvena neva bhayaṃ, na lomahaṃso ahoṣi.

Atheko bārāṇasiyā avidūre nesādagāmaṃvāsī nesādo himavantapadese vicaranto tasmim daṇḍakahiraññapabbatamatthake nisinnaṃ bodhisattaṃ disvā āgantvā puttassa ārocesi. Athekadivasam khemā nāma bārāṇasirañño devī supīnena suvaṇṇavaṇṇam moraṃ dhammaṃ desantaṃ disvā pabuddhakāle rañño ārocesi- “ahaṃ, deva, suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammaṃ sotukāmā”ti. Rājā amacce pucchi. Amaccā “brāhmaṇā jānissanti”ti āhaṃsu. Brāhmaṇā taṃ sutvā “suvaṇṇavaṇṇā morā nāma honti”ti vatvā “kattha honti”ti vutte “nesādā jānissanti”ti āhaṃsu. Rājā nesāde sannipātetvā pucchi. Atha so nesādaputto “āma, mahārāja, daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasati”ti āha. “Tena hi taṃ moraṃ amāretvā bandhitvāva ānehi”ti. Nesādo gantvā tassa gocarabhūmiyaṃ pāse oḍḍesi. Morena akkantaṭṭhānepi pāso na sañcarati. Nesādo gaṇhituṃ asakkonto satta vassāni vicarivā tattheva kālamakāsi. Khemāpi devī patthitaṃ alabhamānā kālamakāsi.

Rājā “moraṃ me nissāya devī kālakatā”ti kujjhitvā “himavantapadese daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasati, ye tassa maṃsam khādanti, te ajarā amarā honti”ti akkharaṃ suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā suvaṇṇapaṭṭam mañjūsāya nikkhipāpesi. Tasmim kālakate añño rājā rajjaṃ patvā suvaṇṇapaṭṭam vācetvā “ajaro amaro bhavissāmi”ti aññaṃ nesādaṃ pesesi. Sopi gantvā bodhisattaṃ gahetuṃ asakkonto tattheva kālamakāsi. Eteneva niyāmena cha rājaparivaṭṭā gatā. Atha sattamo rājā rajjaṃ patvā ekaṃ nesādaṃ paṇiṇi. So gantvā bodhisattena akkantaṭṭhānepi pāsassa asañcaraṇabhāvaṃ, attano parittaṃ katvā gocarabhūmigamanabhāvañcassa ṇatvā paccantaṃ otarivā ekaṃ moriṃ gahetvā yathā hatthatālasaddena naccati, accharāsaddena ca vassati, evaṃ sikkhāpetvā taṃ ādāya gantvā morena paritte (2.0033) akate pātoyeva pāsayaṭṭhiyo ropetvā pāse oḍḍetvā moriṃ vassāpesi. Moro visabhāgaṃ mātagāmasaddaṃ sutvā kilesāturo hutvā parittaṃ kātuṃ asakkuṇitvā gantvā pāse bajjhi. Atha naṃ nesādo gahetvā gantvā bārāṇasirañño adāsi.

Rājā tassa rūpasampattiṃ disvā tuṭṭhamānaso āsanaṃ dāpesi. Bodhisatto paññattāsane nisidivā “mahārāja, kasmā maṃ gaṇhāpesi”ti pucchi. “Ye kira tava maṃsam khādanti, te ajarā amarā honti, svāhaṃ tava maṃsam khāditvā ajaro amaro hotukāmo taṃ gaṇhāpesin”ti. “Mahārāja, mama tāva maṃsam khādantā ajarā amarā hontu, ahaṃ pana marissāmi”ti? “Āma, marissasi”ti. “Mayi marante pana mama maṃsameva khāditvā kinti katvā na marissantī”ti? “Tvam suvaṇṇavaṇṇo, tasmā kira tava maṃsam khādakā ajarā amarā bhavissantī”ti. “Mahārāja, ahaṃ pana na akāraṇā suvaṇṇavaṇṇo jāto, pubbe panāhaṃ imasmimyeva nagare cakkavattī rājā hutvā sayampi pañca sīlāni rakkhiṃ, sakalacakkavāḷavāsīnopi rakkhāpesiṃ, svāhaṃ kālaṃ karitvā tāvatimsabhavane nibbatto, tattha yāvātāyukaṃ ṭhatvā tato cuto aññassa akusalassa nissandena morayoniyaṃ nibbattitvāpi porāṇasīlānubhāvena suvaṇṇavaṇṇo jāto”ti. “Tvam cakkavattī rājā hutvā sīlaṃ rakkhitvā sīlaphalena suvaṇṇavaṇṇo jāto”ti kathamidaṃ amhehi saddhā-

tabbaṃ. Atthi no koci sakkhī”ti? “Atthi, mahārājā”ti. “Ko nāmā”ti? “Mahārāja, ahaṃ cakkavattikāle ratanamaye rathe nisīditvā ākāse vicariṃ, so me ratho maṅgalapokkharāṇiyā antobhūmiyaṃ nidahāpito, taṃ maṅgalapokkharāṇito ukkhipāpehi, so me sakkhī bhavissati”ti.

Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā pokkharāṇito udakaṃ harāpetvā rathaṃ nīharāpetvā bodhisattassa saddahi. Bodhisatto “mahārāja, ṭhapetvā amatamahāni bbānaṃ avasesā sabbe saṅkhatadhammā hutvā abhāvino aniccā khayavayadhammāyevā”ti rañño dhammaṃ desetvā rājānaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Rājā pasanno bodhisattaṃ rajjena pūjetvā mahantaṃ sakkāraṃ akāsi. So rajjaṃ tasseva paṭiniyyādetvā katipāhaṃ vasitvā “appamatto hohi, mahārājā”ti ovaditvā ākāse (2.0034) uppatitvā daṇḍakahiraññapabbatameva agamāsi. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte patiṭṭhahi. “Tadā rājā ānando ahosi, suvaṇṇamoro pana ahameva ahosin”ti.

Morajātakavaṇṇanā navamā.

[160] 10. Vinīlajātakavaṇṇanā

Evameva nūna rājānanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa sugatālayaṃ ārabha katesi. Devadatte hi gayāsīsagatānaṃ dvinnaṃ aggasāvakānaṃ sugatālayaṃ dassetvā nipanne ubhopi therā dhammaṃ desetvā attano nissitake ādāya veḷuvanaṃ agamiṃsu. Te satthārā “sāriputta, devadatto tumhe disvā kiṃ akāsi”ti puṭṭhā “bhante, sugatālayaṃ dassetvā mahāvināsaṃ pāpuṇi”ti ārocesuṃ. Satthā “na kho, sāriputta, devadatto idāneva mama anukiriyaṃ karonto vināsaṃ patto, pubbepi pāpuṇiyevā”ti vatvā therehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte videharaṭṭhe mithilāyaṃ videharāje rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. So vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Tadā ekassa suvaṇṇahaṃsarājassa gocarabhūmiyaṃ kākiyā saddhiṃ saṃvāso ahosi. Sā puttaṃ vijāyi. So neva mātupatirūpako ahosi, na pitu. Athassa vinīlakadhātukattā “vinīlako”tveva nāmaṃ akaṃsu. Haṃsarājā abhiṇhaṃ gantvā puttaṃ passati. Apare panassa dve haṃsapotakā puttā ahesuṃ. Te pitaraṃ abhiṇhaṃ manussapathaṃ gacchantaṃ disvā pucchiṃsu- “tāta, tumhe kasmā abhiṇhaṃ manussapathaṃ gacchathā”ti? “Tātā, ekāya me kākiyā saddhiṃ saṃvāsamanvāya eko putto jāto, ‘vinīlako’ tissa nāmaṃ, tamahaṃ daṭṭhuṃ gacchāmi”ti. “Kahaṃ panete (2.0035) vasanti”ti? “Videharaṭṭhe mithilāya avidūre asukasmīṃ nāma ṭhāne ekasmīṃ tālagge vasanti”ti. “Tāta, manussapatho nāma sāsāṅko sappatibhayo, tumhe mā gacchatha, mayaṃ gantvā taṃ ānessāmā”ti dve haṃsapotakā pitarā ācikkhitasaññāya tattha gantvā taṃ vinīlakaṃ ekasmīṃ daṇḍake nisīdāpetvā mukhatuṇḍakena daṇḍakoṭiyaṃ ḍaṃsitvā mithilānagaramatthakena pāyiṃsu. Tasmīṃ khaṇe videharājā sabbase-

tacatusindhavayuttarathavare nisīditvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ karoti. Vinīlako taṃ disvā cintesi- “mayhaṃ videharaññā kiṃ nānākāraṇaṃ, esa catusindhavayuttarathe nisīditvā nagaraṃ anusañcarati, ahaṃ pana haṃsayuttarathe nisīditvā gacchāmi”ti. So ākāseṇa gacchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

19. “Evameva nūna rājānaṃ, vedehaṃ mithilaggahaṃ;
assā vahanti ājaññā, yathā haṃsā vinīlakan”ti.

Tattha **evamevā**ti evaṃ eva, **nūnā**ti parivitaṅke nipāto. Ekaṃsepi vaṭṭatiyeva. **Vedehanti** videharaṭṭhasāmikaṃ. **Mithilaggahanti** mithilagehaṃ, mithilāyaṃ gharaṃ pariggahetvā vasamānanti attho. **Ājaññā**ti kāraṇākāraṇājānanakā. **Yathā haṃsā vinīlakanti** yathā ime haṃsā maṃ vinīlakaṃ vahanti, evameva vahantīti.

Haṃsapotakā tassa vacanaṃ sutvā kujjhitvā “idheva naṃ pātetvā gamissāmā”-ti cittaṃ uppādetvāpi “evaṃ kate pitā no kiṃ vakkhatī”ti garahabhayena pitu santikaṃ netvā tena katakiriyaṃ pitu ācikkhiṃsu. Atha naṃ pitā kujjhitvā “kiṃ tvaṃ mama puttehi adhiatarosi, yo mama putte abhibhavitvā rathe yuttasindhave viya karosi, attano pamāṇaṃ na jānāsi. Imaṃ ṭhānaṃ tava agocarō, attano mātu vasanaṭṭhānameva gacchāhi”ti tajjetvā dutiyaṃ gāthamāha-

20. “Vinīla duggaṃ bhajasi, abhūmiṃ tāta sevasi;
gāmantaṅkāni sevassu, etaṃ mātālayaṃ tavā”ti.

Tattha **vinīlā**ti taṃ nāmenālapati. **Duggaṃ bhajasī**ti imesaṃ vasena giriduggaṃ bhajasi. **Abhūmiṃ, tāta, sevāsī**ti, tāta, girivisaṃmaṃ nāma tava abhūmi (2.0036), taṃ sevasi upagacchasi. **Etaṃ mātālayaṃ tavā**ti etaṃ gāmantaṃ ukkāraṭṭhānaṃ āmakasusānaṭṭhānañca tava mātu ālayaṃ gehaṃ vasanaṭṭhānaṃ, tattha gacchāhīti. Evaṃ taṃ tajjetvā “gacchatha, naṃ mithilanagarassa ukkārabhūmiyaññeva otāretvā ethā”ti putte āṇāpesi, te tathā akaṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā vinīlako devadatto ahosi, dve haṃsapotakā dve aggasāvakaṃ ahesuṃ, pitā ānando ahosi, videharaṅ jātaṃ pana ahameva ahosi”ti.

Vinīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Daḷhavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṃ-

Rājovādañca siṅgālaṃ, sūkaraṃ uragaṃ bhaggaṃ;
alinacittagaṇaṃ, suhanu moravinīlaṃ.

2. Santhavavaggo

[161] 1. Indasamānagottajātakavaṇṇanā

Na santhavaṃ kāpurisena kayirāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dubba-

cajātikaṃ ārabba kathesi. Tassa vatthu navakanipāte **gijjhajātaka** (jā. 1.9.1 ādayo) āvibhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “pubbepi tvaṃ, bhikkhu, dubba-catāya paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā mattahatthipādehi sañcuṇṇito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatitvā vuḍḍhippatto gharāvāsaṃ pahāyaisipabbajjaṃ pabbajitvā pañcannaṃ isisatānaṃ gaṇasatthā hutvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tadā tesu tāpasesu indasamānagotto nāmeko tāpaso (2.0037) ahosi dubbaco anovādako. So ekaṃ hatthipotakaṃ posesi. Bodhisatto sutvā taṃ pakkositvā “saccaṃ kira tvaṃ hatthipotakaṃ posesī”ti pucchi. “Saccaṃ, ācariya, matamātikaṃ ekaṃ hatthipotakaṃ posemī”ti. “Hatthino nāma vuḍḍhipattā posakeyeva mārenti, mā taṃ posehī”ti. “Tena vinā vattituṃ na sakkomi ācariyā”ti. “Tena hi paññāyissasī”ti. So tena posiyamāno aparabhāge mahāsarīro ahosi.

Athekasmiṃ kāle te isayo vanamūlaphalāphalathāya dūraṃ gantvā tattheva katipāhaṃ vasimsu. Hatthipi aggadakkhiṇavāte pabhinnamado hutvā tassa paṇṇasālaṃ viddhaṃsetvā pānīyaghaṭaṃ bhinditvā pāsāṇaphalakaṃ khipitvā ālambanaphalakaṃ luñcitvā “taṃ tāpasaṃ māretvāva gamissāmī”ti ekaṃ gahanaṭṭhānaṃ pavisitvā tassa āgamanamaggaṃ olokento aṭṭhāsi. Indasamānagotto tassa gocaraṃ gahetvā sabbesaṃ puratova āgacchanto taṃ disvā pakatisaññāyevassa santikaṃ agamāsi. Atha naṃ so hatthī gahanaṭṭhānā nikkhamitvā soṇḍāya parāmasitvā bhūmiyaṃ pātetvā sīsaṃ pādena akkamitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā madditvā koñcanādaṃ katvā araññaṃ pāvisi. Sesatāpasā taṃ pavattiṃ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto “kāpurisehi nāma saddhiṃ saṃsaggo na kātabbo”ti vatvā imā gāthā āha-

21. “Na santhavaṃ kāpurisena kayirā, ariyo anariyena pajānamatthaṃ; cirānūvutthopi karoti pāpaṃ, gajo yathā indasamānagottaṃ.

22. “Yaṃ tveva jaññā sadiso mamanti, sīlena paññāya sutena cāpi; teneva mettiṃ kayirātha saddhiṃ, sukho have sappurisena saṅgamo”ti.

Tattha **na santhavaṃ kāpurisena kayirā**ti kucchitena kodhapurisena saddhiṃ taṅhāsanthavaṃ vā mittasanthavaṃ vā na kayirātha. **Ariyo anariyena pajānamatthanti** (2.0038) **ariyoti** cattāro ariyā ācāra-ariyo liṅga-ariyo dassana-ariyo paṭive-dha-ariyoti. Tesu ācāra-ariyo idha adhippeto. So pajānamatthaṃ atthaṃ pajānanto atthānatthakusalo ācāre ṭhito ariyapuggalo anariyena nillajjena dussīlena saddhiṃ santhavaṃ na kareyyāti attho. Kiṃ kāraṇā? **Cirānūvutthopi karoti pāpanti**, yasmā anariyo ciraṃ ekato anuvutthopi taṃ ekato nivāsaṃ agaṇetvā karoti pāpaṃ lāmakakammaṃ karotiyeva. Yathā kiṃ? **Gajo yathā indasamānagottanti**, yathā so gajo indasamānagottaṃ mārento pāpaṃ akāsīti attho. **Yaṃ tveva jaññā sadiso mamanti**-ādīsu yaṃ tveva puggalaṃ “ayaṃ mama sīlādīhi sadiso”ti jāneyya, teneva saddhiṃ mettiṃ kayirātha, sappurisena saddhiṃ samāgamo sukhāvahoti.

Evaṃ bodhisatto “anovādakena nāma na bhavitabbaṃ, susikkhitena bhavituṃ vaṭṭatī”ti isigaṇaṃ ovaditvā indasamānagottassa sarīrakiccaṃ kāretvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā indasamānagotto ayaṃ dubbaco ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosin”ti.

Indasamānagottajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[162] 2. Santhavajātakavaṇṇanā

Na santhavasmā paramatthi pāpiyoti idaṃ satthā jetavane viharanto aggijuhanaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **naṅguṭṭhajātake** (jā. 1.1.144 ādayo) kathitasadisameva. Bhikkhū te aggim jhante disvā “bhante, jaṭilā nānappakāraṃ micchātapam karonti, atthi nu kho ettha vuḍḍhi”ti bhagavantaṃ pucchiṃsu. “Na, bhikkhave, etthakāci vuḍḍhi nāma atthi, porāṇakapaṇḍitāpi aggijuhane vuḍḍhi atthīti saññāya ciraṃ aggim juhivā tasmim kamme avuḍḍhimeva disvā (2.0039) aggim udakena nibbāpetvā sākhdīhi pothetvā puna nivattitvāpi na olokesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti. Mātāpitaro tassa jātaggim gahetvā taṃ soḷasavassuddese ṭhitam āhaṃsu- “kiṃ, tāta, jātaggim gahetvā araṇṇe aggim paricarissasi, udāhu tayo vede uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā gharāvāsaṃ vasissasi”ti. So “na me gharāvāsenā attho, araṇṇe aggim paricaritvā brahmalokaparāyaṇo bhavissāmī”ti jātaggim gahetvā mātāpitaro vanditvā araṇṇam pavisitvā paṇṇasālāya vāsaṃ kappetvā aggim paricari. So ekadivasaṃ nimantitaṭṭhānaṃ gantvā sappinā pāyāsaṃ labhitvā “imaṃ pāyāsaṃ mahābrahmuno yajissāmī”ti taṃ pāyāsaṃ āharitvā aggim

jāletvā “aggim tāva bhavantam sappiyuttam pāyāsam pāyemi”ti pāyāsam aggimhi pakkhipi. Bahusinehe pāyāse aggimhi pakkhittamatteyeva aggi jalitvā paccuggatāhi accīhi paṇṇasālam jhāpesi. Brāhmaṇo bhītatasito palāyitvā bahi ṭhatvā “kāpurisehi nāma santhavo na kātabbo, idāni me iminā agginā kicchena katā paṇṇasālā jhāpitā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha-

23. “Na santhavasmā paramatthi pāpiyo, yo santhavo kāpurisena hoti; santappito sappinā pāyasena, kicchākatam paṇṇakuṭim adayhi”ti.

Tattha **na santhavasmā**ti taṇhāsanthavāpi ca mittasanthavāpi cāti duvidhāpi etasmā santhavā param uttari aññaṃ pāpataram natthi, lāmakataram nāma natthīti attho. **Yo santhavo kāpurisenā**ti yo pāpakena kāpurisena saddhim duvidhopi santhavo, tato pāpataram aññaṃ natthi. Kasmā? **Santappito ...pe...adayhī**ti, yasmā sappinā ca pāyāsena ca santappitopi ayam aggi mayā kicchena katam paṇṇasālam jhāpesīti attho.

So evam vatvā “na me tayā mittadubbhinā attho”ti tam aggim udakena nibbāpetvā sākhāhi pothetvā antohimavantam pavisitvā ekam sāmamigim sīhassa ca byagghassa ca dīpino ca mukham lehantim disvā (2.0040) “sappurisehi saddhim santhavā param seyyo nāma natthī”ti cintevā dutiyam gāthamāha-

24. “Na santhavasmā paramatthi seyyo, yo santhavo sappuriseha hoti; sīhassa byagghassa ca dīpino ca, sāmā mukham lehati santhavenā”ti.

Tattha **sāmā mukham lehati santhavenā**ti sāmā nāma migi imesam tiṇṇam janānam santhavena sinehena mukham lehatīti.

Evam vatvā bodhisatto antohimavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tena samayena tāpaso ahameva ahoṣin”ti.

Santhavajātakavaṇṇanā dutiyā.

[163] 3. Susīmajātakavaṇṇanā

Kāḷā migā setadantā tavīmeti idam satthā jetavane viharanto chandakadānam ārabha kathesi. Sāvattiyāñhi kadāci ekameva kulam buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānam deti, kadāci aññatitthiyānam deti, kadāci gaṇabandhanena bahū ekato hutvā denti, kadāci vīthisabhāgena, kadāci sakalanagaravāsino chandakam saṃharitvā dānam denti. Imasmim pana kāle sakalanagaravāsino chandakam saṃharitvā sabbaparikkhāradānam sajjetvā dve koṭṭhāsā hutvā ekacce “imam sabbaparikkhāradānam aññatitthiyānam dassāmā”ti āhaṃsu, ekacce “buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassā”ti. Evam punappunam kathāya vattamānāya aññatitthiyasāvakehi aññatitthiyānaññeva, buddhasāvakehi “buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassevā”ti vutte sambahulam karisāmā”ti sambahulāya kathāya “buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dassāmā”ti vadantāyeva bahukā jātā, tesaññeva kathā patiṭṭhāsi (2.0041). Aññatitthiyasāvakā

buddhānaṃ dātabbadānassa antarāyaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu. Nāgarā buddhappa-
mukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā sattame
divase sabbaparikkhāre adaṃsu. Satthā anumodanaṃ katvā mahājanaṃ magga-
phalehi pabodhetvā jetavanavihārameva gantvā bhikkhusaṅghena vatte dassite
gandhakuṭippamukhe ṭhatvā sugatovādaṃ datvā gandhakuṭiṃ pāvisi.

Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā kathaṃ samuṭṭhā-
pesuṃ- “āvuso, aññatitthiyasāvakaṃ buddhānaṃ dātabbadānassa antarāyakaraṇa-
tthāya vāyamantāpi antarāyaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu, taṃ sabbaparikkhāradānaṃ
buddhānaṃyeva pādamūlaṃ āgataṃ, aho buddhabalaṃ nāma mahantaṃ”ti.
Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā
“imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ete aññatitthiyasāvakaṃ idāneva mayhaṃ
dātabbadānassa antarāyakaraṇatthāya vāyamanti, pubbepi vāyamiṃsu, so pana
parikkhāro sabbakālepi mameva pādamūlaṃ āgacchatī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ susīmo nāma rājā ahosi. Tadā bodhisatto tassa purohitassa
brāhmaṇiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa soḷasavassikakāle pitā kālama-
kāsi. So pana dharamānakāle rañño hatthimaṅgalakārako ahosi. Hatthīnaṃ
maṅgalakaraṇatthāne ābhata-upakaraṇabhaṇḍaṅca hatthālaṅkāraṅca sabbaṃ
soyeva alattha. Evamassa ekekasmim maṅgale koṭimattaṃ dhanaṃ uppajjati.
Atha tasmim kāle hatthimaṅgalachaṇo sampāpuṇi. Sesā brāhmaṇā rājānaṃ upa-
saṅkamitvā “mahārāja, hatthimaṅgalachaṇo sampatto, maṅgalaṃ kātuṃ vaṭṭati.
Purohitabrāhmaṇassa pana putto atidaharo, neva tayo vede jānāti, na hatthisuttaṃ,
mayaṃ hatthimaṅgalaṃ karissāmā”ti āhaṃsu. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi.
Brāhmaṇā purohitaputtassa hatthimaṅgalaṃ kātuṃ adatvā “hatthimaṅgalaṃ
katvā mayaṃ dhanaṃ gaṇhissāmā”ti haṭṭhatuṭṭhā vicaranti. Atha “catutthe divase
hatthimaṅgalaṃ bhavissatī”ti bodhisattassa mātā taṃ pavattiṃ sutvā “hatthima-
ṅgalakaraṇaṃ nāma yāva sattamā kulaparivaṭṭā amhākaṃ vaṃso, vaṃso ca no
osakkissati, dhanā ca parihāyissāmā”ti anusocamānā parodi.

Bodhisatto (2.0042) “kasmā, amma, rodasi”ti vatvā taṃ kāraṇaṃ sutvā “nanu,
amma, ahaṃ maṅgalaṃ karissāmī”ti āha. “Tāta, tvaṃ neva tayo vede jānāsi, na
hatthisuttaṃ, kathaṃ maṅgalaṃ karissasi”ti. “Amma, kadā pana hatthimaṅgalaṃ
karissatī”ti? “Ito catutthe divase, tātā”ti. “Amma, tayo pana vede paguṇe katvā
hatthisuttaṃ jānanaka-ācariyo kahaṃ vasatī”ti? “Tāta, evarūpo disāpāmokkho
ācariyo ito vīsayojanasatamatthake gandhāraraṭṭhe takkasilāyaṃ vasatī”ti.
“Amma, amhākaṃ vaṃsaṃ na nāsessāmi, ahaṃ sve ekadivaseneva takkasilaṃ
gantvā ekaratteneva tayo vede ca hatthisuttaṅca uggaṇhitvā punadivase āgantvā
catutthe divase hatthimaṅgalaṃ karissāmi, mā rodī”ti mātaraṃ samassāsetvā
punadivase bodhisatto pātova bhuñjitvā ekakova nikkhamitvā ekadivaseneva
takkasilaṃ gantvā ācariyaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ ācariyo “kuto āgatosi, tātā”ti pucchi. “Bārāṇasito, ācariyā”ti. “Kena-
tthenā”ti? “Tumhākaṃ santike tayo vede ca hatthisuttaṅca uggaṇhanatthāyā”ti.
“Sādhū, tāta, uggaṇhā”ti. Bodhisatto “ācariya, mayhaṃ kammaṃ accāyikan”ti
sabbaṃ pavattiṃ ārocetvā “ahaṃ ekadivaseneva vīsayojanasataṃ āgato, ajjeve-

karattiṃ mayhameva okāsaṃ karoṭha, ito tatiyadivase hatthimaṅgalaṃ bhavissati, ahaṃ ekeneva uddesamaggena sabbaṃ uggaṇhissāmi”ti vatvā ācariyaṃ okāsaṃ kāretvā ācariyassa bhuttakāle sayaṃ bhuñjitvā ācariyassa pāde dhovivā sahasa-tthavikaṃ purato ṭhapetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno pariyattiṃ paṭṭhapetvā aruṇe uggacchante tayo vede ca hatthisuttañca niṭṭhapetvā “aññopi atthi, ācariyā”-ti pucchitvā “natthi tāta, sabbaṃ niṭṭhitan”ti vutte “ācariya, imasmimṃ ganthe ettakaṃ padapaccābhaṭṭhaṃ, ettakaṃ sajjhāyasammohaṭṭhānaṃ, ito paṭṭhāya tumhe antevāsike evaṃ vāceyyāthā”ti ācariyassa sippaṃ sodhetvā pātova bhuñjitvā ācariyaṃ vanditvā ekadivaseneva bārāṇasiṃ paccāgantvā mātaraṃ vanditvā “uggahitaṃ te, tāta, sippaṃ”ti vutte “āma, amma”ti vatvā mātaraṃ parito-sesi.

Punadivase (2.0043) hatthimaṅgalachaṇo paṭiyādiyittha. Satamatte hatthisoṇḍā-laṅkāre ca suvaṇṇaddhaje hemajālasañchane katvā ṭhapesuṃ, rājaṅgaṇaṃ ala-ṅkariṃsu. Brāhmaṇā “mayaṃ hatthimaṅgalaṃ karissāma, mayaṃ karissāmā”ti maṇḍitapasādhitā aṭṭhaṃsu. Susīmopi rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito upakaraṇa-bhaṇḍaṃ gāhāpetvā maṅgalaṭṭhānaṃ aḡamāsi. Bodhisattopi kumāraparihārena alaṅkato attano parisāya purakkhataparivārito rañño santikaṃ gantvā “saccaṃ kira, mahārāja, tumhe amhākaṃ vaṃsañca attano vaṃsañca nāsetvā ‘aññehi brāhmaṇehi hatthimaṅgalaṃ kāretvā hatthālaṅkārañca upakaraṇāni ca tesāṃ dassāmā”ti avacutthā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha-

25. “Kāḷā migā setadantā tavīme, parosataṃ hemajālābhichannā;
te te dadāmīti susīma brūsi, anussaraṃ pettipitāmahānaṃ”ti.

Tattha **te te dadāmīti susīma brūsi**ti te ete tava santake “kāḷā migā setadantā”ti evaṃ gate parosataṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite hatthi aññesaṃ brāhmaṇānaṃ dadāmīti saccaṃ kira, bho susīma, evaṃ brūsi attho. **Anussaraṃ pettipitāmahā-nanti** amhākañca attano ca vaṃse pitupitāmahānaṃ āciṇṇaṃ sarantoyeva. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, yāva sattamaḡkulaparivaṭṭā tumhākaṃ pettipitāmahānaṃ amhākaṃ pettipitāmahā ca hatthimaṅgalaṃ karonti, so tvaṃ evaṃ anussarantopi amhākañca attano ca vaṃsaṃ nāsetvā saccaṃ kira evaṃ brūsi.

Susīmo rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā dutiyaṃ gāthamāha-

26. “Kāḷā migā setadantā mamīme, parosataṃ hemajālābhichannā;
te te dadāmīti vadāmi māṇava, anussaraṃ pettipitāmahānaṃ”ti.

Tattha (2.0044) **te te dadāmīti** te ete hatthi aññesaṃ brāhmaṇānaṃ dadāmīti saccameva māṇava vadāmi, neva hatthi brāhmaṇānaṃ dadāmīti attho. **Anussa-ranti** pettipitāmahānaṃ kiriyaṃ anussarāmiyeva, no nānussarāmi, amhākaṃ petti-pitāmahānaṃ hatthimaṅgalaṃ tumhākaṃ pettipitāmahā karontīti pana anussara-ntopi evaṃ vadāmiyevāti adhippāyenevamāha.

Atha naṃ bodhisatto etadavoca- “mahārāja, amhākañca attano ca vaṃsaṃ anussarantoyeva kasmā maṃ ṭhapetvā aññehi hatthimaṅgalaṃ kārapethā”ti. “Tvaṃ kira, tāta, tayo vede hatthisuttañca na jānāsi”ti mayhaṃ ārocesuṃ, tenāhaṃ aññehi brāhmaṇehi kārapemīti. “Tena hi, mahārāja, ettakesu brāhmaṇesu ekabrā-hmaṇopi tīsu vedesu vā hatthisuttesu vā ekadesampi yadi mayā saddhiṃ

kathetuṃ samatto atthi, uṭṭhahatu, tayopi vede hatthisuttañca saddhiṃ hatthimaṅgalakaraṇena maṃ ṭhapetvā añño sakalajambudīpepi jānanto nāma natthī”ti sihanādaṃ nadi. Ekabrāhmaṇopi tassa paṭisattu hutvā uṭṭhātuṃ nāsakkhi. Bodhisatto attano kulavaṃsaṃ patiṭṭhāpetvā maṅgalaṃ katvā bahuṃ dhanaṃ ādāya attano nivesanaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattaṃ pāpuṇiṃsu. “Tadā mātā mahāmāyā ahosi, pitā suddhodana-mahārājā, susīmo rājā ānando, disāpāmokkho ācariyo sārīputto, māṇavo pana ahameva ahosin”ti.

Susīmajātakavaṇṇanā tatiyā.

[164] 4. Gijjhajātakavaṇṇanā

Yaṃ (2.0045) **nu gijjho yojanasatanti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mātu-posakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu **sāmajātake** (jā. 2.22.296 ādayo) āvibhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, gihī posesī”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “kiṃ pana te hontī”ti pucchitvā “mātāpitāro me, bhante”ti vutte “sādhu sādhu”ti tassa sādhu-kāraṃ datvā “mā, bhikkhave, imaṃ bhikkhuṃ ujjhāyittha, porāṇakapaṇḍitāpi guṇavasena aññātakānampi upakāraṃ akaṃsu, imassa pana mātāpitūnaṃ upakāra-karaṇaṃ bhāroyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

gijjhayoniyam nibbattitvā mātāpitaro poseti. Athekasmim kāle mahatī vātavuṭṭhi ahosi. Gijjhā vātavuṭṭhim sahitum asakkontā sītabhayena bārāṇasim gantvā pākārasamīpe ca parikhāsamīpe ca sītena kampamānā nisīdimṣu. Tadā bārāṇasiseṭṭhi nagarā nikkhamitvā nhāyitum gacchanto te gijjhe kilamante disvā ekasmim anovassakaṭṭhāne sannipātetvā aggim kārāpetvā gosusānam pesetvā gomamsam āharāpetvā tesam dāpetvā ārakkham ṭhapesi. Gijjhā vūpasantāya vātavuṭṭhiyā kallasarīrā hutvā pabbatameva agamaṃsu. Te tattheva sannipatitvā evam mantayimṣu- “bārāṇasiseṭṭhinā amhākam upakāro kato, katūpakārassa ca nāma paccupakāram katum vaṭṭati, tasmā ito paṭṭhāya tumhesu yo yaṃ vattham vā ābharaṇam vā labhati, tena taṃ bārāṇasiseṭṭhissa gehe ākāsaṅgaṇe pātetabban” ti.

Tato paṭṭhāya gijjhā manussānam vatthābharaṇāni ātape sukkhāpentānam pamādam oloketvā senā viya maṃsapesim sahasā gahetvā bārāṇasiseṭṭhissa gehe ākāsaṅgaṇe pātentī. So gijjhānam āharaṇabhāvam ṇatvā sabbāni tāni visumyeva ṭhapesi. “Gijjhā nagaram vilumpanti” ti raṅṅo ārocesum. Rājā “ekam gijjhampi tāva gaṇhatha, sabbam āharāpessāmī” ti tattha tattha pāse ceva jālāni ca oḍḍāpesi. Mātuposakagijjho (2.0046) pāse bajjhi, taṃ gahetvā “raṅṅo dassessāmā” ti nenti. Bārāṇasiseṭṭhi rājupaṭṭhānam gacchanto te manusse gijjham gahetvā gacchante disvā “mā imam gijjham bādhayimṣū” ti saddhiññeva agamāsī. Gijjham raṅṅo dassesum. Atha nam rājā pucchi- “tumhe nagaram vilumpitvā vatthādīni gaṇhathā” ti. “Āma, mahārājā” ti. “Kassa tāni dinnāni” ti? “Bārāṇasiseṭṭhissā” ti. “Kiṃkāraṇā” ti? “Amhākam tena jīvitam dvinnaṃ, upakārassa nāma paccupakāram katum vaṭṭati, tasmā adamhā” ti. Atha nam rājā “gijjhā kira yojanasatamatthake ṭhatvā kuṇapam passanti, kasmā tvaṃ attano oḍḍitam pāsam na passasi” ti vatvā paṭhamam gāthamāha-

27. “Yaṃ nu gijjho yojanasatam, kuṇapāni avekkhati;
kasmā jālaṅca pāsaṅca, āsajjāpi na bujjhasī” ti.

Tattha **yanti** nipātamattaṃ, **nūti** nāmatthe nipāto. Gijjho nāma yojanasatam atikkamitvā ṭhitāni kuṇapāni avekkhati, passatīti attho. **Āsajjāpīti** āsādetvāpi, sampāpuṇitvāpīti attho. “Tvaṃ attano atthāya oḍḍitam jālaṅca pāsaṅca patvāpi kasmā na bujjhasī” ti pucchi.

Gijjho tassa vacanam sutvā dutiyam gāthamāha-

28. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasāṅkhaye;
atha jālaṅca pāsaṅca, āsajjāpi na bujjhati” ti.

Tattha **parābhavoti** vināso. **Posoti** satto.

Gijjhassa vacanam sutvā rājā seṭṭhim pucchi- “saccam kira, mahāseṭṭhi, gijjhehi tumhākam gehe vatthādīni ābhatāni” ti. “Saccam, devā” ti. “Kham tāni” ti? “Deva, mayā tāni sabbāni visum ṭhapitāni, yaṃ yesam santakam, taṃ tesam dassāmi, imam gijjham vissajjethā” ti gijjham vissajjāpetvā mahāseṭṭhim sabbesam santakāni dāpesi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi (2.0047).

“Tadā rājā ānando ahosi, bārāṇasiseṭṭhi sārīputto, mātuposakagijjho pana aha-
meva ahosin”ti.

Gijjhajātakavaṇṇanā catutthā.

[165] 5. Nakulajātakavaṇṇanā

Saddhiṃ katvā amittenāti idaṃ satthā jetavane viharanto seṇibhaṇḍanaṃ
ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā **uragajātake** (jā. 1.2.7-8) kathitasadisameva.
Idhāpi satthā “na, bhikkhave, ime dve mahāmattā idāneva mayā samaggā katā,
pubbepāhaṃ ime samagge akāsiṃyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake
brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggahetvā
gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibba-
ttetvā uñchācariyāya vanamūlaphalāhāro himavantapadese vāsaṃ kappesi.
Tassa caṅkamanakoṭiyaṃ ekasmiṃ vammike nakulo, tasseva santike ekasmiṃ
rukkhable sappo ca vāsaṃ kappesi. Te ubhopi ahinakulā niccakālaṃ kalahaṃ
karonti. Bodhisatto tesāṃ kalahe ādīnavañca mettābhāvanāya ca ānisaṃsaṃ
kathetvā “kalahaṃ nāma akatvā samaggavāsaṃ vasituṃ vaṭṭatī”ti ovaditvā
ubhopi te samagge akāsi. Atha sappassa bahinikkhantakāle nakulo caṅkamanako-
ṭiyaṃ vammikassa biladvāre sīsaṃ niharitvā mukhaṃ vivaritvā nipanno assasanto
passasanto niddaṃ upagañchi. Bodhisatto taṃ tathā niddāyamānaṃ disvā “kiṃ
nu kho te nissāya bhayaṃ uppannaṃ”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha-

29. “Sandhiṃ katvā amittena, aṇḍajena jalābuja;
vivariya dāṭhaṃ sesi, kuto te bhayamāgatan”ti.

Tattha (2.0048) **sandhiṃ katvā**ti mittabhāvaṃ karitvā. **Aṇḍajenā**ti aṇḍakose
nibbattena nāgena. **Jalābujā**ti nakulaṃ ālapati. So hi jalābumhi jātattā “jalābujo”ti
vuccati. **Vivariyā**ti vivaritvā.

Evāṃ bodhisattena vutto nakulo “ayya, paccāmitto nāma na avajānitabbo āsa-
ṅkitabboyevā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

30. “Saṅketheva amittasmiṃ, mittasmimpi na vissase;
abhayā bhayamuppannaṃ, api mūlāni kantatī”ti.

Tattha **abhayā bhayamuppannanti** na ito te bhayamuppannanti abhayo, ko so?
Mitto. Yañhi mittasmimpi vissāse sati tato bhayaṃ uppajjati, taṃ **mūlāni** kantati,
mittassa sabbarandhānaṃ viditattā mūlaghaccāya saṃvattatīti attho.

Atha naṃ bodhisatto “mā bhāyi, yathā sappo tayi na dubbhati, evamahaṃ kari-
ssāmi, tvaṃ ito paṭṭhāya tasmīṃ āsaṅkaṃ mā karī”ti ovaditvā cattāro brahmavi-
hāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi. Tepi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā sappo ca
nakulo ca ime dve mahāmattā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Nakulajātakavaṇṇanā pañcamā.

[166] 6. Upasāḷakajātakavaṇṇanā

Upasāḷakanāmānīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ upasāḷakaṃ nāma susānasuddhikaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. So kira aḍḍho ahosi mahaddhano, diṭṭhigatikattā pana dhuravihāre vasantānampi buddhānaṃ saṅghaṃ nāma na akāsi. Putto panassa paṇḍito ahosi ñāṇasampanno. So mahallakakāle puttaṃ āha- “mā kho maṃ, tāta, aññassa vasalassa jhāpitasusāne jhāpehi, ekasmiṃ pana anucchiṭṭhasusāneyeva maṃ (2.0049) jhāpeyyāsī”ti. “Tāta, ahaṃ tumhākaṃ jhāpetabbayuttakaṃ ṭhānaṃ na jānāmi, sādhu vata maṃ ādāya gantvā ‘imasmiṃ ṭhāne maṃ jhāpeyyāsī’ti tumheva ācikkhathā”ti. Brāhmaṇo “sādhu, tātā”-ti taṃ ādāya nagarā nikkhamitvā gijjhakūṭamatthakaṃ abhiruhitvā “tāta, idaṃ aññassa vasalassa ajhāpitaṭṭhānaṃ, ettha maṃ jhāpeyyāsī”ti vatvā puttena saddhiṃ pabbatā otarituṃ ārabhi.

Satthā pana taṃ divasaṃ paccūsakāle bodhaneyyabandhave olokento tesāṃ pitāputtānaṃ sotāpattimaggassa upanissayaṃ addasa. Tasmā maggaṃ gahetvā ṭhitaluddako viya pabbatapādaṃ gantvā tesāṃ pabbatamatthakā otarantānaṃ āgamayamāno nisīdi, te otarantā satthāraṃ addasaṃsu. Satthā paṭisanthāraṃ karonto “kahaṃ gamissatha brāhmaṇā”ti pucchi. Māṇavo tamatthaṃ ārocesi. Satthā “tena hi ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānaṃ gacchāmā”ti ubho pitāputte gahetvā pabbatamatthakaṃ āruya “kataraṃ ṭhānan”ti pucchi. Māṇavo “imesaṃ tiṇṇaṃ pabbatānaṃ antaraṃ ācikkhi, bhante”ti āha. Satthā “na kho, māṇava, tava pitā idāneva susānasuddhiko, pubbepi susānasuddhikova, na cesa idāneva ‘imasmiṃ ṭhāne maṃ jhāpeyyāsī’ti tava ācikkhati, pubbepi imasmiṃyeva ṭhāne attano jhāpitabhāvaṃ ācikkhi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte imasmiññeva rājagahe ayameva upasāḷako brāhmaṇo ayamevassa putto ahosi. Tadā bodhisatto magadharatṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā paripuṇṇasippo isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya gijjhakūṭe paṇṇasālāya vihāsi. Tadā so brāhmaṇo imināva niyāmena puttaṃ vatvā puttena “tumheyyeva me tathārūpaṃ ṭhānaṃ ācikkhathā”ti vutte “idameva ṭhānan”ti ācikkhitvā puttena saddhiṃ otaranto bodhisattaṃ disvā tassa santikaṃ upasaṅkami. Bodhisatto imināva niyāmena pucchitvā māṇavassa vacanaṃ sutvā “ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānassa ucchiṭṭhabhāvaṃ vā anucchiṭṭhabhāvaṃ vā jānissāmā”ti tehi saddhiṃ pabbatamatthakaṃ āruya “idaṃ tiṇṇaṃ pabbatānaṃ antaraṃ (2.0050) anucchiṭṭhaṭṭhānan”ti māṇavena vutte “māṇava, imasmiṃyeva ṭhāne jhāpitakānaṃ pamāṇaṃ natthi, taveva pitā imasmiṃyeva rājagahe brāhmaṇakuleyyeva nibbattitvā upasāḷakoyeva nāma hutvā imasmiṃyeva pabbatantare cuddasa jātisahasāni jhāpito. Pathaviyañhi ajhāpitaṭṭhānaṃ vā asusānaṭṭhānaṃ vā sīsānaṃ anivesitaṭṭhānaṃ vā laddhuṃ na sakkā”ti pubbenivāsaññāna paricchinditvā imaṃ gāthādvayamāha-

31. “Upasāḷakanāmāni, sahasāni catuddasa;

asmim̐ padese daḍḍhāni, natthi loke anāmatam̐.

32. “Yamhi saccañca dhammo ca, ahiṃsā saṃyamō damo;
etaṃ ariyā sevanti, etaṃ loke anāmatan”ti.

Tattha **anāmatanti** matatṭhānam̐. Tañhi upacāravasena “amatan”ti vuccati, taṃ paṭisedhento “anāmatan”ti āha. “Anamatan”tipi pāṭho, lokasmiñhi anamata-
ṭṭhānam̐ asusānam̐ nāma natthīti attho. **Yamhi saccañca dhammo cāti** yasmim̐
puggale catusaccavatthukam̐ pubbabhāgasaccañāṇaṇca lokuttaradhammo ca
atthi. **Ahiṃsāti** paresam̐ aviheṣā aviheṭhanā. **Saṃyamoti** silasaṃyamō. **Damoti**
indriyadamanam̐. Idañca guṇajātam̐ yamhi puggale atthi, **etaṃ ariyā sevantīti**,
ariyā buddhā ca paccekabuddhā ca buddhasāvaka ca etaṃ ṭhānam̐ sevanti, eva-
rūpam̐ puggalam̐ upasaṅkamanti bhajantīti attho. **Etaṃ loke anāmatanti** etaṃ
guṇajātam̐ loke amatabhāvasādhanato anāmatam̐ nāma.

Evam̐ bodhisatto pitāputtānam̐ dhammam̐ desetvā cattāro brahmavihāre
bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imam̐ dhammam̐ dhammadesanam̐ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam̐
samodhānesi, saccapariyosāne ubho pitāputtā sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu.
“Tadā pitāputtāva etarahi pitāputtā ahesum̐, tāpaso pana ahameva ahoṣin”ti.

Upasāḷakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[167] 7. Samiddhijātakavaṇṇanā

Abhutvā (2.0051) **bhikkhasi bhikkhūti** idaṃ satthā rājagaham̐ upanissāya tapo-
dārāme viharanto samiddhitheram̐ ārabba kathesi. Ekadivasañhi āyasmā
samiddhi sabbarattim̐ padhānam̐ padahitvā aruṇuggamanavelāya nhatvā suva-
ṇṇavaṇṇam̐ attabhāvam̐ sukkhāpayamāno antaravāsakam̐ nivāsetvā uttarā-
saṅgam̐ hatthena gahetvā aṭṭhāsi suparikammakatā viya suvaṇṇapaṭimā. Attabhā-
vasamiddhiyāyeva hissa “samiddhī”ti nāmam̐ ahoṣi. Athassa sarīrasobhaggam̐
disvā ekā devadhītā paṭibaddhacittā theram̐ evamāha- “tvam̐ khosi, bhikkhu,
daharo yuvā susu kāḷakeso bhadrena yobbanena samannāgato abhirūpo dassa-
nīyo pāsādiko, evarūpassa tava kāme aparibhuñjitvā ko attho pabbajjāya, kāme
tāva paribhuñjassu, pacchā pabbajitvā samaṇadhammam̐ karissasī”ti. Atha naṃ
thero āha- “devadhīte, ‘asukasmim̐ nāma vaye ṭhito marissāmī’ti mama maraṇa-
kālam̐ na jānāmi, esa me kālo paṭicchanno, tasmā taruṇakāleyeva samaṇa-
dhammam̐ katvā dukkhassantam̐ karissāmī”ti. Sā therassa santikā paṭisanthāram̐
alabhivā tattheva antaradhāyi. Thero satthāram̐ upasaṅkamitvā etamattham̐ āro-
cesi. Satthā “na kho, samiddhi, tvaññeva etarahi devadhītāya palobhito, pubbepi
devadhītaro pabbajite palobhiṃsuyevā”ti vatvā tena yācito atītam̐ āhari.

Atīte bārāṇasiyam̐ brahmadatte rajjam̐ kārente bodhisatto ekasmim̐ kāsīgāmake
brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sabbasippesu nipphattim̐ patvā isipabbajjam̐
pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā himavantapadese ekam̐ jāta-
ssaram̐ nissāya vāsam̐ kappesi. So sabbarattim̐ padhānam̐ padahitvā aruṇugga-

manavelāya nhatvā ekaṃ vakkalaṃ nivāsetvā ekaṃ hatthena gahetvā sarīraṃ vodakaṃ karonto aṭṭhāsi. Athassa rūpasobhaggappattaṃ attabhāvaṃ oloketvā paṭibaddhacittā ekā devadhītā bodhisattaṃ palobhayamānā paṭhamaṃ gāthamāha-

33. “Abhutvā bhikkhasi bhikkhu, na hi bhutvāna bhikkhasi;
bhutvāna bhikkhu bhikkhassu, mā taṃ kālo upaccagā” ti.

Tattha (2.0052) **abhutvā bhikkhasi bhikkhūti** bhikkhu tvaṃ daharakāle kilesakā-mavasena vatthukāme abhutvāva bhikkhāya carasi. **Na hi bhutvāna bhikkhasīti** nanu nāma pañca kāmaguṇe bhutvā bhikkhāya caritabbaṃ, kāme abhutvāva bhikkhācariyaṃ upagatosi. **Bhutvāna bhikkhu bhikkhassūti** bhikkhu daharakāle tāva kāme bhuñjitvā pacchā mahallakakāle bhikkhassu. **Mā taṃ kālo upaccagāti** ayaṃ kāme bhuñjanakālo daharakālo, taṃ mā atikkamatūti.

Bodhisatto devatāya vacanaṃ sutvā attano ajjhāsayaṃ pakāsento dutiyaṃ gāthamāha-

34. “Kālaṃ vohaṃ na jānāmi, channo kālo na dissati;

tasmā abhuvā bhikkhāmi, mā maṃ kālo upaccagā”ti.

Tattha **kālaṃ vohaṃ na jānāmi**ti voti nipātamattaṃ. Ahaṃ pana “paṭhamavaye vā mayā maritabbaṃ majjhimavaye vā pacchimavaye vā”ti evaṃ attano maraṇa-kālaṃ na jānāmi. Paṇḍitena hi puggalena-

“Jīvitam byādhi kālo ca, dehanikkhepanaṃ gati;
pañcete jīvalokasmiṃ, animittā na nāyare”ti.

Channo kālo na dissatīti yasmā “asukasmiṃ nāma vayakāle hemantādi-utukāle vā mayā maritabban”ti mayhampesa channo hutvā kālo na dissati, suppaṭi-cchanno hutvā ṭhito na paññāyati. **Tasmā abhuvā bhikkhāmi**ti tena kāraṇena pañca kāmagaṇe abhuvā bhikkhāmi. **Mā maṃ kālo upaccagā**ti maṃ samaṇadhammakaraṇakālo mā atikkamatūti attho. Iminā kāraṇena daharova samāno pabbajitvā samaṇadhammaṃ karomīti. Devadhītā bodhisattassa vacanaṃ sutvā tattheva antaradhāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā devadhītā ayaṃ devadhītā ahosi, ahameva tena samayena tāpaso ahosin”ti.

Samiddhijātakavaṇṇanā sattamā.

[168] 8. Sakuṇagghijātakavaṇṇanā

Seno (2.0053) **balasā patamānoti** idaṃ satthā jetavane viharanto attajjhāsayam **sakuṇovādasuttaṃ** (saṃ. ni. 5.372) ārabha kathesi. Ekadivasañhi satthā bhikkhū āmantetvā “gocare, bhikkhave, caratha sake pettike visaye”ti (saṃ. ni. 5.372) imaṃ saṃyuttamahāvagge suttantaṃ kathento “tumhe tāva tiṭṭhatha, pubbe tiracchānagatāpi sakaṃ pettikavisayaṃ pahāya agocare carantā paccāmittānaṃ hatthapathaṃ gantvāpi attano paññāsampattiyā upāyakosallena paccāmittānaṃ hatthā muccimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto lāpasakuṇayoniyam nibbattitvā naṅgalakaṭṭhakarāṇe leḍḍuṭṭhāne vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ “sakavisaye gocaragahaṇaṃ pahāya paravisaye gocaraṃ gaṇhissāmī”ti aṭavipariyantaṃ agamāsi. Atha naṃ tattha gocaraṃ gaṇhantaṃ disvā sakuṇagghi sahasā ajjhappattā aggahesi. So sakuṇagghiyā hariyamāno evaṃ paridevasi- “mayamevamha alakkhikā, mayaṃ appapuññā, ye mayaṃ agocare carimha paravisaye, sacejja mayaṃ gocare careyyāma sake pettike visaye, na myāyaṃ sakuṇagghi alaṃ abhaviṣṣa yadidaṃ yuddhāyā”ti. “Ko pana, te lāpa, gocaro sako pettiko visayo”ti? “Yadidaṃ naṅgalakaṭṭhakarāṇaṃ leḍḍuṭṭhānaṃ”ti. Atha naṃ sakuṇagghi sake bale apatthaddhā amuñci- “gaccha kho, tvaṃ lāpa, tatrapi me gantvā na mokkhasī”ti. So tattha gantvā mahantaṃ leḍḍuṃ abhiruhitvā “ehi kho dāni sakuṇagghi”ti senaṃ avhayanto aṭṭhāsi. Sakuṇagghi sake bale apatthaddhā ubho pakkhe sannayha lāpasakuṇaṃ sahasā ajjhappattā. Yadā pana taṃ lāpo “bahu-āgatā kho myāyaṃ sakuṇagghi”ti aññāsi, atha parivattitvā tasseva leḍḍussa antaraṃ paccāpādi. Sakuṇagghi vegam sandhāretuṃ asakkontī

tattheva uraṃ paccatāḷesi. Evaṃ sā bhinnena hadayena nikkhantehi akkhīhi jīvita-
kkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā “evaṃ, bhikkhave, tiracchānagatāpi agocare
carantā sapattahatthaṃ gacchanti, gocare pana sake pettike visaye carantā
sapatte niggaṇhanti, tasmā tumhepi mā agocare caratha paravisaye. Agocare (2.005
bhikkhave, carataṃ paravisaye lacchati māro otāraṃ, lacchati māro ārammaṇaṃ.
Ko ca, bhikkhave, bhikkhuno agocarō paravisayo? Yadidaṃ pañca kāmagaṇā.
Katame pañca? Cakkhuvīñṇeyyā rūpā ...pe... ayaṃ, bhikkhave, bhikkhuno ago-
caro paravisayo”ti vatvā abhisambuddho hutvā paṭhamaṃ gāthamāha-

35. “Seno balasā patamāno, lāpaṃ gocarathāyinaṃ;
sahasā ajjhappattova, maraṇaṃ tenupāgamī”ti.

Tattha **balasā patamānoti** “lāpaṃ gaṇhissāmi”ti balena thāmena patamāno.
Gocarathāyinenti sakavisayā nikkhamitvā gocarathāya aṭavipariyante ṭhitaṃ. **Ajjha-
ppattoti** sampatto. **Maraṇaṃ tenupāgamīti** tena kāraṇena maraṇaṃ patto.

Tasmim̐ pana maraṇaṃ patte lāpo nikkhamitvā “diṭṭhā vata me paccāmittassa
piṭṭhi”ti tassa hadaye ṭhatvā udānaṃ udānento dutiyaṃ gāthamāha-

36. “Sohaṃ nayena sampanno, pettike gocare rato;
apetasattu modāmi, sampassaṃ atthamattano”ti.

Tattha **nayenāti** upāyena. **Atthamattanoti** attano arogabhāvasaṅkhātaṃ vuḍḍhiṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu. “Tadā seno
devadatto ahosi, lāpo pana ahameva ahosin”ti.

Sakuṇagghijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[169] 9. Arakajātakavaṇṇanā

Yo (2.0055) **ve mettena cittenāti** idaṃ satthā jetavane viharanto mettasuttaṃ
ārabbha kathesi. Ekasmiñhi samaye satthā bhikkhū āmantesi- “mettāya,
bhikkhave, cetovimuttiyā āsevitāya bhāvitāya bahulikatāya yānikatāya vatthuka-
tāya anuṭṭhitāya paricitāya susamāraddhāya ekādasānisamsā pāṭikaṅkhā.
Katame ekādasā? Sukhaṃ supati, sukhaṃ paṭibujjhati, na pāpakaṃ supinaṃ
passati, manussānaṃ piyo hoti, amanussānaṃ piyo hoti, devatā rakkhanti, nāssa
aggi vā visaṃ vā satthaṃ vā kamati, tuvaṭaṃ cittaṃ samādhiyati, mukhavaṇṇo
vipasīdati, asammūḷho kālaṃ karoti, uttari appaṭivijjhanto brahmalokūpago hoti.
Mettāya, bhikkhave, cetovimuttiyā āsevitāya ...pe... susamāraddhāya ime ekāda-
sānisamsā pāṭikaṅkhā”ti (a. ni. 11.15). Ime ekādasānisamsāse gahetvā ṭhitaṃ mettā-
bhāvanaṃ vaṇṇetvā “bhikkhave, bhikkhunā nāma sabbasattesu odissakānodissa-
kavasena mettā bhāvetabbā, hitopi hitena pharitabbo, ahitopi hitena pharitabbo,
majjhattopi hitena pharitabbo. Evaṃ sabbasattesu odissakānodissakavasena
mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā, catūsu brahmavihāresu
kammaṃ kātabbameva. Evaṃ karonto hi maggaṃ vā phalaṃ vā alabhantopi

brahmalokaparāyaṇo ahosi, porāṇakapaṇḍitāpi satta vassāni mettam bhāvetvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe brahmalokasmimyeva vasiṃsū”ti vatvā atitam āhari.

Atīte ekasmiṃ kappe bodhisatto brāhmaṇakule nibbattivā vayappatto kāme pahāya isipabbajjam pabbajitvā catunnam brahmavihārānam lābhī arako nāma satthā hutvā himavantapadese vāsam kappesi, tassa mahā parivāro ahosi. So isi-gaṇam ovadanto “pabbajitena nāma mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā. Mettacittañhi nāmetam appanāppattam brahmalokaparāyaṇatam sādheti”ti mettāya ānisaṃsam pakāsento imā gāthā āha-

37. “Yo (2.0056) ve mettena cittena, sabbalokānukampati;
uddham adho ca tiriyaṃ, appamāṇena sabbaso.

38. “Appamāṇam hitam cittam, paripuṇṇam subhāvitam;
yam pamāṇakatam kammaṃ, na tam tatrāvasissati”ti.

Tattha **yo ve mettena cittena, sabbalokānukampati**ti khattiyādīsu vā samaṇabrāhmaṇesu vā yo koci appamāṇena mettena cittena sakalam sattalokam anukampati. **Uddhanti** pathavito yāva nevasaññānāsaññāyatanabrahmalokā. **Adhoti** pathaviyā heṭṭhā ussade mahāniraye. **Tiriyanti** manussaloke, yattakāni cakkavāḷāni ca tesu sabbesu ettake ṭhāne nibbattā sabbe sattā averā hontu, abyāpajjhā anīghā, sukhī attānam pariharantūti evaṃ bhāvitena mettena cittenāti attho. **Appamāṇenāti** appamāṇasattānam appamāṇārammaṇattā appamāṇena. **Sabbasoti** sabbākārena, uddham adho tiriyaṃ evaṃ sabbasugatiduggativasenāti attho.

Appamāṇam hitam cittanti appamāṇam katvā bhāvitam sabbasattesu hitacittam. **Paripuṇṇanti** avikalam. **Subhāvanti** suvaḍḍhitam, appanācittassetam nāmam. **Yam pamāṇakatam kammanti** yam “appamāṇam appamāṇārammaṇan”ti evaṃ ārammaṇattikavasena ca vasībhāvappattivasena ca avadḍhitvā katam parittam kāmāvacarakammaṃ. **Na tam tatrāvasissati**ti tam parittam kammaṃ yam tam “appamāṇam hitam cittan”ti saṅkhagatam rūpāvacarakammaṃ, tatra na avasissati. Yathā nāma mahoghena ajjhotthaṭam parittodakam oghassa abbhantare tena asaṃhīramānam nāvasissati na tiṭṭhati, atha kho mahoghova tam ajjhottharivā tiṭṭhati, evameva tam parittakammaṃ tassa mahaggatakammassa abbhantare tena mahaggatakammena acchinditvā aggahitavipākokāsam hutvā na avasissati na tiṭṭhati, na sakkoti attano vipākam dātuṃ, atha kho mahaggatakammameva tam ajjhottharivā tiṭṭhati vipākam detīti.

Evaṃ bodhisatto antevāsikānam mettābhāvanāya ānisaṃsam kathetvā aparihīnājjhāno brahmaloke nibbattivā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe na imam lokam puna agamāsi.

Satthā (2.0057) imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā isigaṇo buddhāparisā ahosi, arako pana satthā ahameva ahosin”ti.

Arakajātakavaṇṇanā navamā.

[170] 10. Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā

Nāyaṃ pure uṇṇamatīti idaṃ kakaṇṭakajātakaṃ mahā-umaṅgajātake (jā. 2. 22.590 ādayo) āvibhavissati.

Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā dasamā.

Santhavavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ-

Indasamānagottañca, santhavaṃ susīmaṃ gijjhaṃ;
nakulaṃ upasāḷakaṃ, samiddhi ca sakuṇagghi;
arakañca kakaṇṭakaṃ.

3. Kalyāṇavaggo

[171] 1. Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā

Kalyāṇadhammoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ badhirasassuṃ ārabha kathesi. Sāvattiyañhi eko kuṭumbiko saddho pasanno tisaraṇagato pañcasīlena samannāgato. So ekadivasam bahūni sappi-ādīni bhesajjāni ceva pupphagandhavatthādīni ca gahetvā “jetavane satthu santike dhammaṃ sossāmi”-ti agamāsi. Tassa tattha gatakāle sassu khādanīyabhojanīyaṃ gahetvā dhītaraṃ daṭṭhukāmā taṃ gehaṃ agamāsi, sā ca thokaṃ badhiradhātukā hoti. Sā dhītaraṃ saddhiṃ bhuttabhojanā (2.0058) bhattasammadaṃ vinodayamānā dhītaraṃ pucchi- “kiṃ, amma, bhattā te sammodamāno avivadamāno piyasaṃvāsaṃ vasa-tī”ti. “Kiṃ, amma, kathetha yādiso tumhākaṃ jāmātā sīlena ceva ācārasampadāya ca, tādiso pabbajitopi dullabho”ti. Upāsikā dhītu vacanaṃ sādhukaṃ asalla-kkhetvā “pabbajito”ti padameva gahetvā “amma, kasmā te bhattā pabbajito”ti mahāsaddaṃ akāsi. Taṃ sutvā sakalagehavāsino “amhākaṃ kira kuṭumbiko pabbajito”ti viraviṃsu. Tesam saddaṃ sutvā dvārena sañcarantā “kiṃ nāma kiretan”ti pucchiṃsu. “Imasmiṃ kira gehe kuṭumbiko pabbajito”ti. Sopi kho kuṭumbiko dasabalassa dhammaṃ sutvā vihārā nikkhamma nagaraṃ pāvisi.

Atha naṃ antarāmaggeyeva eko puriso disvā “samma, tvaṃ kira pabbajitoti tava gehe puttadāraparijano paridevatī”ti āha. Athassa etadahosi- “ayaṃ apabbajitameva kira maṃ ‘pabbajito’ti vadati, uppanno kho pana me kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, ajjeva mayā pabbajituṃ vaṭṭati”ti tatova nivattitvā satthu santikaṃ gantvā “kiṃ nu kho, upāsaka, idāneva buddhupaṭṭhānaṃ katvā gantvā idāneva paccāgatosī”ti vutte tamatthaṃ ārocetvā “bhante, kalyāṇasaddo nāma uppanno na antaradhāpetuṃ vaṭṭati, tasmā pabbajitukāmo hutvā āgatomhī”ti āha. So pabbajjañca upasampadañca labhitvā sammā paṭipanno nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Idaṃ kira kāraṇaṃ bhikkhusaṅghe pākaṭaṃ jātaṃ. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asuko nāma kuṭu-

mbiko ‘uppanno kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo’ti pabbajitvā idāni arahattaṃ patto”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave, porāṇakapaṇḍitāpi ‘uppanno kalyāṇasaddo virādhetuṃ na vaṭṭati’ti pabbajimsuyevā”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. So ekadivasaṃ nivesanā nikkhamitvā rājupaṭṭhānaṃ agamāsi. Athassa sassu “dhītaraṃ passissāmī”ti taṃ gehaṃ agamāsi, sā thokaṃ badhiradhātukāti sabbaṃ (2.0059) paccuppannavatthusadisameva. Taṃ pana rājupaṭṭhānaṃ gantvā attano gharaṃ āgacchantaṃ disvā eko puriso “tumhe kira pabbajitāti tumhākaṃ gehe mahāparidevo pavattati”ti āha. Bodhisatto “uppanno kalyāṇasaddo nāma na antaradhāpetuṃ vaṭṭati”ti tatova nivattitvā rañño santikaṃ gantvā “kiṃ, mahāseṭṭhi, idāneva gantvā puna āgato-sī”ti vutte “deva, gehajano kira maṃ apabbajitameva ‘pabbajito’ti vatvā paridevati, uppanno kho pana kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, pabbajissāmahaṃ, pabbajjaṃ me anujānāhi”ti etamatthaṃ pakāsetuṃ imā gāthā āha-

41. “Kalyāṇadhammoti yadā janinda, loke samaññaṃ anupāpuṇāti;

tasmā na hiyyetha naro sapañño, hiriyāpi santo ghuramādiyanti.

42. “Sāyaṃ samañña idha majja pattā, kalyāṇadhammoti janinda loke; tāhaṃ samekkhaṃ idha pabbajissaṃ, na hi matthi chando idha kāmabhoge”-ti.

Tattha **kalyāṇadhammoti** sundaradhammo. **Samaññaṃ anupāpuṇātīti** yadā silavā kalyāṇadhammo pabbajitoti idaṃ paññattivohāraṃ pāpuṇāti. **Tasmā na hiyyethāti** tato sāmāññato na parihāyetha. **Hiriyāpi santo dhuramādiyanti**, mahārāja, sappurisā nāma ajjhattasamuṭṭhitāya hiriyā bahiddhasamuṭṭhitena ottappe-napi etaṃ pabbajitadhuraṃ gaṇhanti. **Idha majja pattāti** idha mayā ajja pattā. **Tāhaṃ samekkhanti** taṃ ahaṃ guṇavasena laddhasamaññaṃ samekkhanto passanto. **Na hi matthi chandoti** na hi me atthi chando. **Idha kāmabhogeti** imasmim loke kilesakāmavattukāmaparibhogehi.

Bodhisatto evaṃ vatvā rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā himavantapadesaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiñña ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā (2.0060) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[172] 2. Daddarajātakavaṇṇanā

Ko nu saddena mahatāti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabbhakathesi. Tasmīhi kāle bahū bahussutā bhikkhū manosilātale nadamānā taruṇasīhā viya ākāsagaṅgaṃ otārentā viya saṅghamajjhe sarabhāṇaṃ bhaṇanti. Kokāliko tesu sarabhāṇaṃ bhaṇantesu attano tucchabhāvaṃ ajānitvāva “ahampi sarabhāṇaṃ bhaṇissāmi”ti bhikkhūnaṃ antaraṃ pavisitvā “amhākaṃ sarabhāṇaṃ na pāpenti. Sace amhākampi pāpeyyuṃ, mayampi bhaṇeyyāmā”ti bhikkhusaṅghassa nāmaṃ aggahetvāva tattha tattha kathento āhiṇḍati. Tassa sā kathā bhikkhusaṅghe pākaṭā jātā. Bhikkhū “vīmaṃsissāma tāva nan”ti saññāya evamaḥsu- “āvuso kokālika, ajja saṅghassa sarabhāṇaṃ bhaṇāhi”ti. So attano balaṃ ajānitvāva “sādhū”ti sampaticchitvā “ajja sarabhāṇaṃ bhaṇissāmi”ti attano sappāyaṃ yāguṃ pivi, khajjakaṃ khādi, sappāyeneva sūpena bhuñji.

Sūriye atthaṅgate dhammassavanakāle ghosite bhikkhusaṅgho sannipati. So kaṇṭakuraṇḍakavaṇṇaṃ kāsāvaṃ nivāsetvā kaṇikārapupphavaṇṇaṃ cīvaraṃ pārupitvā saṅghamajjhaṃ pavisitvā there vanditvā alaṅkataratanamaṇḍape paññattavaradhammāsaṃ abhiruhitvā citrabijaniṃ gahetvā “sarabhāṇaṃ bhaṇissāmi”ti nisīdi, tāvadevassa sarīrā sedā muccimṃsu, sārājjaṃ okkami, pubbagāthāya paṭhamaṃ padaṃ udāharitvā anantaraṃ na passi. So kampamāno āsanā oruyha lajjito saṅghamajjhato apakkamma attano pariveṇaṃ agamāsi. Añño bahussuto bhikkhu sarabhāṇaṃ bhaṇi. Tato paṭṭhāya bhikkhū tassa tucchabhāvaṃ jānimṃsu. Athekadivasā (2.0061) dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ

samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, paṭhamam kokālikassa tucchabhāvo dujjāno, idāni panesa sayam naditvā pākaṭo jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, kokāliko idāneva naditvā pākaṭo jāto, pubbepi naditvā pākaṭo ahoṣi”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto himavantapadese sīhayoniyam nibbattitvā bahūnam sīhānam rājā ahoṣi. So anekasīhaparivāro rajataguhāyam vāsam kappesi. Tassa avidūre ekissāya guhāya eko siṅgālopi vasati. Athekadivasam deve vassitvā vigate sabbe sīhā sīharājasseva guhadvāre sannipatitvā sīhanādam nadantā sīhakīlam kīḷimsu. Tesam evam naditvā kīlanakāle sopi siṅgālo nadati. Sīhā tassa saddam sutvā “ayam siṅgālo amhehi saddhim nadati”ti lajjitā tuṅhī ahesuṃ. Tesam tuṅhībhūtakāle bodhisattassa putto sīhapotako “tāta, ime sīhā naditvā sīhakīlam kīlantā etassa saddam sutvā lajjāya tuṅhī jātā, ko nāmesa attano saddena attānam jānāpeti”ti pitaram pucchanto paṭhamam gāthamāha-

43. “Ko nu saddena mahatā, abhinādeti daddaram;
tam sīhā nappaṭinadanti, ko nāmeso migādhībhū”ti.

Tattha **abhinādeti daddaranti** daddaram rajatapabbatam ekanādam karoti. **Migādhībhū**ti pitaram ālapati. Ayañhettha attho- migādhībhū migajetṭhaka sīharāja pucchāmi tam “ko nāmeso”ti.

Athassa vacanam sutvā pitā dutiyam gāthamāha-

44. “Adhamo migajātānam, siṅgālo tāta vassati;
jātimassa jigucchantā, tuṅhī sīhā samaccare”ti.

Tattha **samaccareti santi** upasaggamattam, accantīti attho, tuṅhī hutvā nisīdanīti vuttam hoti. Potthakesu pana “samaccare”ti likhanti.

Satthā (2.0062) “na, bhikkhave, kokāliko idāneva attano nādena attānam pākaṭam karoti, pubbepi akāsiyevā”ti vatvā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā siṅgālo kokāliko ahoṣi, sīhapotako rāhulo, sīharājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Daddarajātakavaṇṇanā dutiyā.

[173] 3. Makkaṭajātakavaṇṇanā

Tātamāṇavako esoti idam satthā jetavane viharanto ekam kuhakabhikkhum ārabha kathesi. Vatthu pakiṇṇakanipāte **uddālakajātake** (jā. 1.14.62 ādayo) āvibhavissati. Tadā pana satthā “bhikkhave, nāyam bhikkhu idāneva kuhako, pubbepi makkaṭo hutvā aggissa kāraṇā kohaṅṅam akāsiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto ekasmim kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasilāyam sippam uggaṇhitvā gharāvāsam saṅṭhapesi. Athassa brāhmaṇī ekam puttam vijāyitvā puttassa ādhāvitvā

paridhāvitvā vicaraṇakāle kālamakāsi. Bodhisatto tassā petakiccaṃ katvā “kiṃ me dāni gharāvāsena, puttamaṃ gahetvā pabbajissāmi”ti assumukhaṃ ñātimittavaggaṃ pahāya puttamaṃ ādāya himavantamaṃ pavisitvā isipabbajjamaṃ pabbajitvā tattha vanamūlaphalāhāro vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ vassānakāle deve vassante sārādārūni aggimaṃ jāletvā visibbanto phalakatthare nipajji, puttopissa tāpasakumārako pitu pāde sambāhantova nisīdi.

Atheke vanamakkaṭṭo sītena piḷiyamāno tassa paṇṇasālāya taṃ aggimaṃ disvā “sacāhamaṃ ettha pavisissāmi, ‘makkaṭṭo makkaṭṭo’ti maṃ pothetvā nīharissanti, aggimaṃ visibbetuṃ na labhissāmi, atthi dāni me upāyo, tāpasavesamaṃ gahetvā kohaṇṇamaṃ katvā pavisissāmi”ti cintetvā ekassa matatāpasassa vakkalāni nivāsetvā pacchiṅca aṅkusayaṭṭhiṅca (2.0063) gahetvā paṇṇasāladvāre ekaṃ tālarukkhamaṃ nissāya saṃkuṭṭito aṭṭhāsi. Tāpasakumārako taṃ disvā makkaṭṭabhāvaṃ ajānanto “eko mahallakatāpasaso sītena piḷito aggimaṃ visibbetuṃ āgato bhavissati”ti pitu tāpasassa kathetvā “etaṃ paṇṇasālaṃ pavesetvā visibbāpessāmi”ti cintetvā pitaraṃ ālapanto paṭhamamaṃ gāthamāha-

45. “Tāta māṇavako eso, tālamūlaṃ apassito;
agārakañcidaṃ atthi, handa demassagārakan”ti.

Tattha **māṇavakoti** sattādhivacanaṃ. Tena “tāta, eso eko māṇavako satto eko tāpasaso”ti dīpeti. **Tālamūlaṃ apassitoti** tālakkhandhaṃ nissāya ṭhito. **Agārakañcidaṃ atthīti** idaṅca amhākaṃ pabbajitāgāraṃ atthi, paṇṇasālaṃ sandhāya vadati. **Handāti** vavassagatthe nipāto. **Demassagārakanti** etassa ekamante vasanaṭṭhāya agārakaṃ dema.

Bodhisatto puttassa vacanaṃ sutvā utṭhāya paṇṇasāladvāre ṭhatvā olokento tassa makkaṭṭabhāvaṃ ñatvā “tāta, manussānaṃ nāma na evarūpaṃ mukhaṃ hoti, makkaṭṭo esa, nayidha pakkositabbo”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

46. “Mā kho tvaṃ tāta pakkosi, dūseyya no agārakaṃ;
netādisaṃ mukhaṃ hoti, brāhmaṇassa susīlino”ti.

Tattha **dūseyya no agārakanti** ayaṅhi idha pavitṭho samāno imaṃ kicchena kataṃ paṇṇasālaṃ agginā vā jhāpento uccārādīni vā karonto dūseyya. **Netādisanti** “etādisaṃ brāhmaṇassa susīlino mukhaṃ na hoti, makkaṭṭo eso”ti vatvā bodhisatto ekaṃ ummukaṃ gahetvā “kiṃ ettha tiṭṭhasi”ti khipitvā taṃ palāpesi. Makkaṭṭo vakkalāni chaḍḍetvā rukkhamaṃ abhiruhitvā vanasaṅḍamaṃ pāvisi. Bodhisatto cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā (2.0064) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakamaṃ samodhānesi- “tadā makkaṭṭo ayaṃ kuhakabhikkhu ahoṣi, tāpasakumāro rāhulo, tāpasaso pana aha-meva ahoṣi”ti.

Makkaṭṭajātakavaṇṇanā tatiyā.

[174] 4. Dubbhiyamakkaṭṭajātakaṇṇanā

Adamha te vāri pahūtarūpanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ

ārabbha katesi. Ekadivasañhi dhammasabhāyaṃ bhikkhū devadattassa akataññumittadubbhivaṃ kathentā nisīdiṃsu. Sathā āgantvā “na, bhikkhave, devadatto idāneva akataññū mittadubbhī, pubbepi evarūpo ahoṣī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattivā vayappatto gharāvāsaṃ saṅghapesi. Tasmīṃ pana samaye kāsiraṅghe vattanimahāmagge eko gambhīro udapāno hoti anotarāṅgiyo tiracchānānaṃ, maggappaṭipannā puññatthikā manussā dīgharajjukena vārakena udakaṃ ussiñcitvā ekissā doṇiyā pūretvā tiracchānānaṃ pāṇiyaṃ denti. Tassa sāmantaṃ mahantaṃ araññaṃ, tattha bahū makkaṭā vasanti. Atha tasmīṃ magge dve tīṇi divasāni manussasañcāro pacchijji, tiracchānā pāṇiyaṃ na labhiṃsu. Eko makkaṭo pipāsāturo hutvā pāṇiyaṃ pariyesanto udapānassa santike vicarati. Bodhisatto kenacideva karaṅgiyena taṃ maggaṃ paṭipajjitvā tattha gacchantaṃ pāṇiyaṃ uttāretvā pivivā hatthapāde dhovivā tīto taṃ makkaṭaṃ addasa. Athassa pipāsitabhāvaṃ ñatvā pāṇiyaṃ ussiñcitvā doṇiyaṃ ākiritvā adāsi, datvā ca pana “vissamissāmi”ti ekasmiṃ rukkhamaṇe nipajji. Makkaṭo pāṇiyaṃ pivivā avidūre nisīditvā mukhamakkaṭikaṃ karonto bodhisattaṃ bhivaṃsesi. Bodhisatto tassa taṃ kiriyaṃ disvā “are duṅghamakkaṭa, ahaṃ tava pipāsītassa kilantassa bahū pāṇiyaṃ adāsiṃ, idāni tvaṃ mayhaṃ mukhamakkaṭikaṃ karosi, aho pāpajjanassa nāma kato upakāro niratthako”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamaṃha-

47. “Adamha (2.0065) te vāri pahūtarūpaṃ, ghammābhitattassa pipāsītassa; so dāni pitvāna kirivaṃkarosi, asaṅgamo pāpajjanena seyyo”ti.

Tattha **so dāni pitvāna kirivaṃkarosīti** so idāni tvaṃ mayā dinnapāṇiyaṃ pivivā mukhamakkaṭikaṃ karonto “kiri kirī”ti saddaṃ karosi. **Asaṅgamo pāpajjanena seyyoti** pāpajjanena saddhiṃ saṅgamo na seyyo, asaṅgamova seyyoti.

Taṃ sutvā so mittadubbhī makkaṭo “tvaṃ ‘ettakenavetaṃ niṭṭhitaṃ’ti saññaṃ karosi, idāni te sīse vaccaṃ pātetvā gamissāmi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamaṃha-

48. “Ko te suto vā diṅgho vā, sīlavā nāma makkaṭo; idāni kho taṃ ohacchaṃ, esā asmāka dhammatā”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho- bho brāhmaṇa, “makkaṭo kataguṇajānanako ācārasampanno sīlavā nāma atthī”ti kahaṃ tayā suto vā diṅgho vā, idāni kho ahaṃ taṃ ohacchaṃ vaccaṃ te sīse katvā pakkamissāmi, asmākañhi makkaṭānaṃ nāma esā dhammatā ayaṃ jātisabhāvo, yadidaṃ upakārakassa sīse vaccaṃ katabbanti.

Taṃ sutvā bodhisatto uṅghāya gantaṃ ārabhi. Makkaṭo taṅkhaṇaṅneva uppattivā sakhāyaṃ nisīditvā olambakaṃ otaranta viya tassa sīse vaccaṃ pātetvā viravanta vanasaṅgaṃ pāvīsi. Bodhisatto natvā agamāsi.

Sathā “na, bhikkhave, idāneva devadatto, pubbepi mayā kataguṇaṃ na jānāsiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā makkaṭo devadatto ahoṣi, brāhmaṇo pana ahameva ahoṣin”ti.

Dubbhiyamakkaṭajātakavaṇṇanā catutthā.

[175] 5. Ādiccupaṭṭhānajātakavaṇṇanā

Sabbesu (2.0066) **kira bhūtesūti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhaka-bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitasadisameva.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇa-kule nibbattivā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā mahāparivāro gaṇasatthā hutvā himavante vāsaṃ kappesi. So tattha ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya pabbatā oruyha paccante ekaṃ gāmaṃ nissāya paṇṇasālāyaṃ vāsaṃ upa-gaṇchi. Atheke lolamakkaṭo isigaṇe bhikkhācāraṃ gate assamapadaṃ āgantvā paṇṇasālā uttiṇṇā karoti, pānīyaghaṭesu udakaṃ chaḍḍeti, kuṇḍikaṃ bhindati, aggisālāyaṃ vaccaṃ karoti.

Tāpasā vassaṃ vasiṭvā “idāni himavanto pupphaphalasangamiddho ramaṇiyo, tattheva gamissāma”ti paccantagāmaṃ vāsike āpucchimsu. Manussā “sve, bhante, mayaṃ bhikkhaṃ gahetvā assamaṃ āgamissāma, taṃ paribhuñjitvā gamissāma”ti vatvā dutiyadivase pahūtaṃ khādanīyabhojanīyaṃ gahetvā tattha agamaṃsu. Taṃ disvā so makkaṭṭo cintesi- “kohaṇṇaṃ katvā manusse ārādhetvā mayhampi khādanīyabhojanīyaṃ āharāpessāmi”ti. So tāpasacaraṇaṃ caranto viya sīlavā viya ca hutvā tāpasānaṃ avidūre sūriyaṃ namassamaṇo aṭṭhāsi. Manussā taṃ disvā “sīlavantaṃ santike vasantaṃ sīlavantaṃ honti”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamaṃ-

49. “Sabbesu kira bhūtesu, santi sīlasamaṃhitā;
passa sākhamigaṃ jammaṃ, ādiccamupatiṭṭhati”ti.

Tattha **santi sīlasamaṃhitā**ti sīlena samannāgatā saṃvijjanti, sīlavantaṃ ca samāhitā ca ekaggacittā saṃvijjantīti attho. **Jammanti** lāmaṃ. **Ādiccamupatiṭṭhati**ti sūriyaṃ namassamaṇo tiṭṭhati.

Evamaṃ te manusse tassa guṇaṃ kathente disvā bodhisatto “tumhe imassa lola-makkaṭṭassa sīlacāraṃ ajānitvā avatthusmiṃyeva pasannaṃ”ti vatvā dutiyaṃ gāthamaṃ-

50. “Nāssa (2.0067) sīlaṃ vijānātha, anaṇṇāya pasamaṃsatha;
aggihuttaṇca uhaṇṇaṃ, dve ca bhinnā kamaṇḍalū”ti.

Tattha **anaṇṇāyā**ti ajānitvā. **Uhaṇṇanti** iminā pāpamaṃkathena ūhamaṃ. **Kamaṇḍalū**ti kuṇḍikā. “Dve ca kuṇḍikā tena bhinnā”ti evamaṃsa agūṇaṃ kathesi.

Manussā makkaṭṭassa kuhaṃkabhāvaṃ ṇatvā leḍḍuṇca yaṭṭhiṇca gahetvā pothetvā palāpetvā isigaṇṇassa bhikkhaṃ amaṃsu. Isayopi himavantaṃ meva gantvā aparihīnaṃ brahmalokaṃ parāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “taḍā makkaṭṭo ayaṃ kuhaṃ bhikkhu ahoṃsi, isigaṇṇo buddhapaṃsā, gaṇasatthā paṇa ahaṃ meva ahoṃsi”ti.

Ādiccupaṭṭhānaṃ jātakavaṇṇanaṃ pañcamā.

[176] 6. Kaḷāyamuṭṭhijātakavaṇṇanaṃ

Bālo vatāyaṃ dumaṃsākhagocaroti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarā-jānaṃ ārabha kathesi. Ekasmiṇhi samaye vassakāle kosalarāṇṇo paccanto kupi. Tattha ṭhitā yodhā dve tīṇi yuddhāni katvā paccatthike abhivavituṃ asakkontā raṇṇo sāsanaṃ pesesuṃ. Rājā akāle vassāneyeva nikkhamitvā jetavanasamīpe khandhāvāraṃ bandhitvā cintesi- “ahaṃ akāle nikkhanto, kandaṃ padarādayo udakapūrā, duggamo maggo, satthāraṃ upasaṃkamaṃsāmi, so maṃ ‘kahaṃ gacchasi, mahārājā’ti pucchissati, athāhaṃ etamaṃ ārocessāmi, na kho paṇa maṃ satthā samparāyikenevatthena anuggaṇhāti, diṭṭhadhammikenāpi anuggaṇhātiyeva, tasmīṃ sace me gamaṇaṃ avuḍḍhi bhavissati, ‘akālo, mahārājā’ti vakkhati. Sace paṇa vuḍḍhi bhavissati, tuṇhī bhavissati”ti. So jetavanaṃ pavasiṭvā

satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “handa kuto nu tvamaṃ, mahārāja, āgacchasi divā divassā”ti pucchi. “Bhante, ahaṃ paccantaṃ vūpasametaṃ nikkhanto ‘tumhe vanditvā gamissāmi’ti āgatomhi”ti (2.0068). Satthā “pubbepi, mahārāja, rājāno senāya abbhuggacchamānāya paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā akāle abbhuggamaṃ nāma na gamiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako sabbatthaka-amacco ahosi. Atha rañño paccante kupite paccantayodhā paṇṇaṃ pesesaṃ. Rājā vassakāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvāraṃ bandhi, bodhisatto rañño santike aṭṭhāsi. Tasmaṃ khaṇe assānaṃ kaḷāye sedetvā āharitvā doṇiyaṃ pakkhipiṃsu. Uyyāne makkaṭesu eko makkaṭo rukkhā otarivā tato kaḷāye gahetvā mukhaṃ pūretvā hatthehi gahetvā uppatitvā rukkhe nisīditvā khāditaṃ ārabhi, athassa khādamānassa hatthako eko kaḷāyo bhūmiyaṃ pati. So mukhena ca hatthehi ca gahite sabbe kaḷāye chaḍḍetvā rukkhā oruyha tameva kaḷāyaṃ olokento taṃ kaḷāyaṃ adisvāva puna rukkhaṃ abhiruhitvā aḍḍe sahassaparājito viya socamāno dummukho rukkhasākhāyaṃ nisīdi. Rājā makkaṭassa kiriyāṃ disvā bodhisattaṃ āmantetvā “passatha, kiṃ nāmetaṃ makkaṭena katan”ti pucchi. Bodhisatto “mahārāja, bahuṃ anavaloketvā appaṃ oloketvā dubbuddhino bālā evarūpaṃ karontiyevā”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

51. “Bālo vatāyaṃ dumasākhagocaro, paññā janinda nayimassa vijjati;
kaḷāyamuṭṭhiṃ avakiriya kevalaṃ, ekaṃ kaḷāyaṃ patitaṃ gavesati”ti.

Tattha **dumasākhagocaroti** makkaṭo. So hi dumasākhāsu gocaraṃ gaṇhāti, sāva assa gocaro sañcaraṇabhūmibhūtā, tasmā “dumasākhagocaro”ti vuccati. **Janindāti** rājānaṃ ālapati. Rājā hi paramissarabhāvena janassa indoti janindo. **Kaḷāyamuṭṭhinti** caṇakamuṭṭhiṃ. “Kāḷarājamāsamuṭṭhin”tipi vadantiyeva. **Avakiriyaṃ**ti avakiritvā. **Kevalanti** sabbaṃ. **Gavesati**ti bhūmiyaṃ patitaṃ ekameva pariyesati.

Evaṃ (2.0069) vatvā puna bodhisatto taṃ upasaṅkamitvā rājānaṃ āmantetvā dutiyaṃ gāthamāha-

52. “Evameva mayaṃ rāja, ye caññe atilobhino;
appena bahuṃ jiyyāma, kaḷāyeneva vānaro”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho- mahārāja, evameva mayaṃca ye caññe lobhābhibhūtā janā sabbepi appena bahuṃ jiyyāma. Mayaṃhi etarahi akāle vassānasamaye maggaṃ gacchantā appakassa atthassa kāraṇā bahukā atthā parihāyāma. **Kaḷāyeneva vānaroti** yathā ayaṃ vānaro ekaṃ kaḷāyaṃ pariyesamāno tenekena kaḷāyena sabbakaḷāyehi parihīno, evaṃ mayampi akālena kandarapadarādīsu pūresu gacchamānā appamattakaṃ atthaṃ pariyesamānā bahūhi hatthivāhana-assavāhanādīhi ceva balakāyena ca parihāyissāma. Tasmā akāle gantuṃ na vaṭṭatīti rañño ovādaṃ adāsi.

Rājā tassa kathaṃ sutvā tato nivattitvā bārāṇasimeva pāvīsi. Corāpi “rājā kira coramaddanaṃ karissāmiṃti nagarā nikkhanto”ti sutvā paccantato palāyiṃsu. Paccuppannepi corā “kosalarājā kira nikkhanto”ti sutvā palāyiṃsu. Rājā satthu dhammadesanaṃ sutvā uṭṭhāyāsanaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā sāvathimeva

pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin” ti.

Kaḷāyamuṭṭhijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[177] 7. Tindukajātakavaṇṇanā

Dhanuhatthakalāpehīti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabbhā kathesi. Satthā hi **mahābodhijātake** (jā. 2.18.124 ādayo) viya **umaṅgajātake** (jā. 2.22.590 ādayo) viya ca attano paññāya vaṇṇaṃ vaṇṇitaṃ sutvā “na, bhikkhave, idāneva tathāgato paññavā, pubbepi paññavā upāyakusaloyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0070) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto vānarayoniyaṃ nibbattitvā asītisahassavānaragaṇaparivāro himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tassāsanne eko paccantagāmakko kadāci vasati, kadāci ubbasati. Tassa pana gāmassa majjhe sākhāviṭṭapasaṃpanno madhuraphalo eko tindukarukkho atthi, vānaragaṇo ubbasitakāle āgantvā tassa phalāni khādati. Athāparasmim phalavāre so gāmo puna āvāso ahosi daḷhaparikkhitto dvārayutto, sopi rukkho phalabhāranamitasākho aṭṭhāsi. Vānaragaṇo cintesi- “mayaṃ pubbe asukagāme tindukaphalāni khādāma, phalito nu kho so etarahi rukkho, udāhu no, āvasito so gāmo, udāhu no” ti. Evañca pana cintetvā “gaccha imaṃ pavattiṃ jānāhī” ti ekaṃ vānaraṃ pesesi. So gantvā rukkhasa ca phalitabhāvaṃ gāmassa ca gāḷhavāsa-bhāvaṃ ṇatvā āgantvā vānarānaṃ ārocesi.

Vānarā tassa phalitabhāvaṃ sutvā “madhurāni tindukaphalāni khādissāmā” ti ussāhajātā vānarindassa tamatthaṃ ārocesuṃ. Vānarindo “gāmo āvāso anāvāso” - ti pucchi. “Āvāso, devā” ti. “Tena hi na gantabbaṃ. Manussā hi bahumāyā hontī” ti. “Deva, manussānaṃ paṭisallānavelāya aḍḍharattasamaye khādissāmā” ti bahū gantvā vānarindaṃ sampaṭicchāpetvā himavantā otarivā tassa gāmassa avidūre manussānaṃ paṭisallānakālaṃ āgamayamānā mahāpāsāṇapiṭṭhe sayitvā majjhimayāme manussesu niddaṃ okkamantesu rukkhaṃ āruya phalāni khādiṃsu. Atheke puriso sarīrakiccena gehā nikkhamitvā gāmamajjhagato vānare disvā manussānaṃ ācikkhi. Bahū manussā dhanukalāpaṃ sannayhitvā nānāvudha-hatthā leḍḍudaṇḍādīni ādāya “pabhātāya rattiyā vānare gaṇhissāmā” ti rukkhaṃ parivāretvā aṭṭhaṃsu. Asītisahassavānarā manusse disvā maraṇabhayatajjitā “natthi no aññaṃ paṭissaraṇaṃ aññatra vānarindenā” ti tassa santikaṃ gantvā paṭhamāṃ gāthamāhaṃsu-

53. “Dhanuhatthakalāpehi, nettiṃsavaradhāribhi;

samantā parikiṇṇama, kathaṃ makkho bhavissatī” ti.

Tattha (2.0071) **dhanuhatthakalāpehī**ti dhanukalāpahatthehi, dhanūni ceva sarakalāpe ca gahetvā ṭhitehīti attho. **Nettiṃsavaradhāribhī**ti nettiṃsā vuccanti khaggā, uttamakhaggadhārihīti attho. **Parikiṇṇamhā**ti parivāritama. **Kathanti** kena nu kho

upāyena amhākaṃ mokkha bhavissatīti.

Tesaṃ kathaṃ sutvā vānarindo “mā bhāyittha, manussā nāma bahukiccā, ajjapi majjhimayāmo vattati, api nāma tesaṃ ‘amhe māressāmā’ti parivāritānaṃ imassa kiccassa antarāyakaraṃ aññaṃ kiccaṃ uppajjeyyā”ti vānare samassāsetvā dutiyaṃ gāthamāha-

54. “Appeva bahukiccānaṃ, attho jāyetha koci naṃ;
atthi rukkhassa acchinnaṃ, khajjathaññaeva tindukan”ti.

Tattha **nanti** nipātamattaṃ, appeva bahukiccānaṃ manussānaṃ añño koci attho uppajjeyyāti ayamevettha attho. **Atthi rukkhassa acchinnanti** imassa rukkhassa phalānaṃ ākaḍḍhanaparikaḍḍhanavasena acchinnaṃ bahu ṭhānaṃ atthi. **Khajjathaññaeva tindukanti** tindukaphalaṃ khajjathaññaeva. Tumhe hi yāvatakena vo attho atthi, tattakaṃ khādatha, amhākaṃ paharaṇakālaṃ jānissāmāti.

Evaṃ mahāsatto kapigaṇaṃ samassāsesi. Ettakañhi assāsaṃ alabhamānā sabbepi te phalitena hadayena jīvitakkhayaṃ pāpuṇeyyūṃ. Mahāsatto pana evaṃ vānaragaṇaṃ assāsetvā “sabbe vānare samānethā”ti āha. Samānentā tassa bhāgineyyaṃ senakaṃ nāma vānaraṃ adisvā “senako nāgato”ti ārocesuṃ. “Sace senako nāgato, tumhe mā bhāyittha, idāni vo so sotthiṃ karissatī”ti. Senakopi kho vānaragaṇassa gamanakāle niddāyitvā pacchā pabuddho kañci adisvā padānupadiko hutvā āgacchanto manusse disvā “vānaragaṇassa bhayaṃ uppannaṃ”ti ñatvā ekasmiṃ pariyante gehe aggim jāletvā suttaṃ kantantiyā mahallakittiyā santikaṃ gantvā khettaṃ gacchanto gāmadārako viya ekaṃ ummukaṃ gahetvā uparivāte ṭhatvā gāmaṃ padīpesi. Manussā makkaṭe chaḍḍetvā aggim nibbāpetuṃ agamaṃsu. Vānarā palāyantā senakassatthāya ekekaṃ phalaṃ gahetvā palāyimsu.

Satthā (2.0072) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā bhāgineyyo senako mahānāmo sakko ahosi, vānaragaṇo buddhāparisā, vānarindo pana ahameva ahosin”ti.

Tindukajātakavaṇṇanā sattamā.

[178] 8. Kacchapajātakavaṇṇanā

Janittaṃ me bhavittaṃ meti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ahivātakarogamuttaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kira ekasmiṃ kule ahivātakarogo uppajji. Mātāpitaro puttaṃ āhaṃsu- “tāta, mā imasmiṃ gehe vasa, bhittiṃ bhinditvā palāyitvā yattha katthaci gantvā jīvitaṃ rakkha, pacchā āgantvā imasmiṃ nāma ṭhāne mahānidhānaṃ atthi, taṃ uddharitvā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā sukkena jīveyyāsī”ti. Putto tesaṃ vacanaṃ sampañcchitvā bhittiṃ bhinditvā palāyitvā attano roge vūpasante āgantvā mahānidhānaṃ uddharitvā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā gharāvāsaṃ vasi. So ekadivasaṃ sappitelādīni ceva vatthacchādanādīni ca gāhāpetvā jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “tumhākaṃ gehe ahivātakarogo uppannoti assumha, kinti katvā muttosī”ti

pucchi, so taṃ pavattiṃ ācikkhi. Satthā “pubbepi kho, upāsaka, bhaye uppanne attano vasanaṭṭhāne ālayaṃ katvā aññattha agatā jīvitakkhayaṃ pāpuṇiṃsu, anālayaṃ pana katvā aññattha gatā jīvitaṃ labhiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsigāmake kumbhakārakule nibbattivā kumbhakārakammaṃ katvā puttadāraṃ posesi. Tadā pana bārāṇasiyaṃ mahānadiyā saddhiṃ ekābaddho mahājātassaro ahosi. So bahu-udakakāle nadiyā saddhiṃ ekodako hoti, udake mandībhūte visuṃ hoti. Macchakacchapā pana “imasmimṃ saṃvacchare suvuṭṭhikā bhavissati, imasmimṃ saṃvacchare dubbuṭṭhikā”ti jānanti. Atha tasmimṃ sare nibbattamacchakacchapā “imasmimṃ saṃvacchare dubbuṭṭhikā bhavissati”ti ñatvā udakassa ekābaddhakāle-yeva tamhā sarā nikkhamitvā (2.0073) nadiṃ agamiṃsu. Eko pana kacchapo “idaṃ me jātaṭṭhānaṃ vaḍḍhitaṭṭhānaṃ, mātāpitūhi vasitaṭṭhānaṃ, na sakkomi imaṃ jahitun”ti nadiṃ na āgamāsi. Atha nidāghasamaye tattha udakaṃ chijji, so kacchapo bodhisattassa mattikagahaṇaṭṭhāne bhūmiṃ khaṇitvā pāvisi. Bodhisatto “mattikaṃ gahessāmi”ti tattha gantvā mahākuddālena bhūmiṃ khaṇanto kacchapassa piṭṭhiṃ bhinditvā mattikapiṇḍaṃ viya kuddāleneva naṃ uddharitvā thale pātesi. So vedanāppatto hutvā “vasanaṭṭhāne ālayaṃ jahituṃ asakkonto evaṃ vināsaṃ pāpuṇin”ti vatvā paridevamāno imā gāthā avoca-

55. “Janittaṃ me bhavittaṃ me, iti paṅke avassayiṃ;

taṃ maṃ paṅko ajjhabhavi, yathā dubbalakaṃ tathā;
taṃ taṃ vadāmi bhaggava, suṇohi vacanaṃ mama.

56. “Gāme vā yadi vāraṅṅe, sukhaṃ yatrādhigacchati;
taṃ janittaṃ bhavittaṅca, purisassa pajānato;
yamhi jīve tamhi gacche, na nicketahato siyā”ti.

Tattha **janittaṃ me bhavittaṃ meti** idaṃ mama jātaṭṭhānaṃ, idaṃ mama vaḍḍhi-
taṭṭhānaṃ. **Iti paṅke avassayinti** iminā kāraṇenāhaṃ imasmiṃ kaddame ava-
ssayimṃ nipajjimṃ, vāsaṃ kappesinti attho. **Ajjhabhavīti** adhi-abhavi vināsaṃ pāpesi.
Bhaggavāti kumbhakāraṃ ālapati. Kumbhakārānaṃhi nāmagottapaṅṅatti esā,
yadidaṃ bhaggavāti. **Sukhanti** kāyikacetāsikassādaṃ. **Taṃ janittaṃ bhavittaṅcāti**
taṃ jātaṭṭhānaṅca vaḍḍhitaṭṭhānaṅca. “Jānittaṃ bhāvittan”ti dīghavasenapi pāṭho,
soyevattho. **Pajānatoti** atthānatthaṃ kāraṇākāraṇaṃ jānantassa. **Na nicketahato**
siyāti nikete ālayaṃ katvā aṅṅattha agantvā nicketena hato, evarūpaṃ maraṇa-
dukkhaṃ pāpito na bhaveyyāti.

Evam so bodhisattena saddhiṃ kathento kālamakāsi. Bodhisatto taṃ gahetvā
sakalagāmaṃvāsino sannipātāpetvā te manusse ovaḍanto evamāha- “passatha
imaṃ kacchapaṃ, ayaṃ aṅṅesaṃ macchakacchapaṇaṃ mahānaḍiṃ gamana-
kāle attano vasaṇaṭṭhāne ālayaṃ chinditum asakkonto (2.0074) tehi saddhiṃ
agantvā mama mattikagahaṇaṭṭhānaṃ pavisitvā nipajji. Athassāhaṃ mattikaṃ
gaṇhanto mahākuddālena piṭṭhiṃ bhinditvā mattikapiṇḍaṃ viya naṃ thale pātesimṃ,
ayaṃ attanā katakammaṃ saritvā dvīhi gāthāhi paridevitvā kālamakāsi. Evamesa
attano vasaṇaṭṭhāne ālayaṃ katvā maraṇaṃ patto, tumhepi mā iminā kacchapena
sadisā ahuvattha, ito paṭṭhāya ‘mayhaṃ rūpaṃ mayhaṃ saddo mayhaṃ gandho
mayhaṃ raso mayhaṃ phoṭṭhabbo mayhaṃ putto mayhaṃ dhītā mayhaṃ dāsadā-
siparicchedo mayhaṃ hiraṅṅasuvaṇṇaṇ’ti taṇhāvasena upabhogavasena mā
gaṇhittha, ekakovesa satto tīsu bhavesu parivattati”ti. Evam buddhalīlāya mahāja-
nassa ovādamadāsi, so ovādo sakalajambudīpaṃ pattharivā saṭṭhimattāni vassa-
sahassāni aṭṭhāsi. Mahājano bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puṅṅāni katvā
āyupariyosāne saggapuraṃ pūresi, bodhisattopi tatheva puṅṅāni katvā saggā-
puraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne so kulaputto sotāpattiphale patiṭṭhāsi. “Tadā kacchapo
ānando ahosi, kumbhakāro pana ahameva ahosin”ti.

Kacchapajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[179] 9. Satadhammajātakavaṇṇanā

Taṅca appanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekavīsatividhaṃ anesanaṃ
ārabbha kathesi. Ekasmiṅhi kāle bahū bhikkhū vejjakammaṃ dūtakammaṃ
pahiṇakammaṃ jaṅghapesanikena piṇḍapaṭiṇḍenāti evarūpāya ekavīsativi-
dhāya anesanāya jīvikaṃ kappesumṃ. Sā **sāketajātake** (jā. 1.2.173-174) āvibhavi-

ssati. Satthā tesam tathā jīvikakappanabhāvaṃ ñatvā “etarahi kho bahū bhikkhū anesanāya jīvikam kappenti, te pana evam jīvikam kappetvā yakkhattabhāvā petaṭṭabhāvā na muccissanti, dhuragoṇā hutvāva nibbattissanti, niraye paṭisandhiṃ gaṇhissanti, etesam hitatthāya sukhatthāya (2.0075) attajjhāsayam sakapaṭi-bhānam ekaṃ dhammadesanam kathetum vaṭṭati”ti bhikkhusaṅgham sannipātāpetvā “na, bhikkhave, ekavīsatividhāya anesanāya paccayā uppādetabbā. Anesanāya hi uppanno piṇḍapāto ādittalohaguḷasadiso halāhalavisūpamo. Anesanā hi nāmesā buddhapaccekabuddhasāvakehi garahitabbā paṭikuṭṭhā. Anesanāya uppannam piṇḍapātam bhuñjantassa hi hāso vā somanassam vā natthi. Evam uppanno hi piṇḍapāto mama sāsane caṇḍālassa ucchiṭṭhabhojanasadiso, tassa paribhogo satadhammamāṇavassa caṇḍāluccchiṭṭhabhattaparibhogo viya hoti”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto caṇḍālayoniyam nibbattitvā vayappatto kenacideva karaṇīyena pātheyyataṇḍule ca bhattapuṭaṅca gahetvā maggam paṭipajji. Tasmiñhi kāle bārāṇasiyam eko māṇavo atthi sata-dhammo nāma udiccabrāhmaṇamahāsālakule nibbato. Sopi kenacideva karaṇīyena taṇḍule ca bhattapuṭaṅca agahetvāva maggam paṭipajji, te ubhopi mahāmagge samāgacchiṃsu. Māṇavo bodhisattam “kiṃjātikosī”ti pucchi. So “aham caṇḍālo”ti vatvā “tvam kiṃjātikosī”ti māṇavam pucchi. “Udiccabrāhmaṇo ahan”ti. “Sādhu gacchāmā”ti te ubhopi maggam agamaṃsu. Bodhisatto pātarāsavelāya udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā hatthe dhovitvā bhattapuṭam mocetvā “māṇava, bhattam bhuñjāhi”ti āha. “Natthi, are caṇḍāla, mama bhattena attho”ti. Bodhisatto “sādhu”ti puṭakabhattam ucchiṭṭham akatvāva attano yāpanamattam aññasmiṃ paṇṇe pakkhipitvā puṭakabhattam bandhitvā ekamante ṭhapetvā bhuñjitvā pānīyam pivitvā dhotahatthapādo taṇḍule ca sesabhattaṅca ādāya “gacchāma, māṇavā”ti maggam paṭipajji.

Te sakaladivasam gantvā sāyam ubhopi ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne nhatvā paccuttariṃsu. Bodhisatto phāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattapuṭam mocetvā māṇavam anāpucchitvā bhuñjitum ārabhi. Māṇavo sakaladivasam maggagama-
 nena kilanto chātajjhatto “sace me bhattam dassati, bhuñjissāmī”ti olokeno aṭṭhāsi. Itaro kiñci avatvā bhuñjateva. Māṇavo cintesi- “ayam caṇḍālo mayham avatvāva sabbam bhuñjati (2.0076) nippīletvāpi tam gahetvā upari ucchiṭṭhabhattam chaḍḍetvā sesam bhuñjitum vaṭṭati”ti. So tathā katvā ucchiṭṭhabhattam bhuñji. Athassa bhuttamattasseva “mayā attano jātigottakulapadesānam ananucchavikam katham, caṇḍālassa nāma me ucchiṭṭhabhattam bhuttan”ti balavavippa-
 ṭisāro uppajji, tāvadevassa salohitam bhattam mukhato uggacchi. So “appamatta-
 kassa vata me kāraṇā ananucchavikam kammam katan”ti uppannabalavasoka-
 tāya paridevamāno paṭhamam gāthamāha-

57. “Taṅca appaṅca ucchiṭṭham, taṅca kicchena no adā;

soham brāhmaṇajātiko, yam bhuttam tampi uggatan”ti.

Tatrāyam saṅkhepattho- yam mayā bhuttam, tam appaṅca ucchiṭṭhaṅca, taṅca so caṇḍālo na attano ruciyā maṃ adāsi, atha kho nippīliyamāno kicchena kasi-

rena adāsi, sohaṃ parisuddhabrāhmaṇajātiko, teneva me yaṃ bhuttaṃ, tampi saddhiṃ lohiteṇa uggatanti.

Evaṃ māṇavo paridevītvā “kiṃ dāni me evarūpaṃ ananucchavikaṃ kammaṃ katvā jīvitena”ti araṅṅaṃ pavisitvā kassaci attānaṃ adassetvāva anāthamaṇaṃ patto.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā “seyyathāpi, bhikkhave, satadhammamāṇavassa taṃ caṇḍālucchiṭṭhakaṃ bhuñjitvā attano ayuttabhōjanassa bhuttattā neva hāso, na somanassaṃ uppajji, evameva yo imasmiṃ sāsane pabbajito anesanāya jīvikaṃ kappento tathāladhappaccayaṃ paribhuñjati, tassa buddhapaṭikutṭhagara-hitajīvitabhāvato neva hāso, na somanassaṃ uppajjati”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha-

58. “Evaṃ dhammaṃ niraṃkatvā, yo adhammena jīvati;
satadhammova lābhena, laddhenapi na nandati”ti.

Tattha **dhammanti** ājīvapārisuddhisīladhammaṃ. **Niraṃkatvāti** nīharitvā chaḍḍetvā. **Adhammenāti** ekavīsatiyā anesanaśākhātena micchājīvena. **Satadhammoti** tassa nāmaṃ, “santadhammo”tipi pāṭho. **Na nandati**ti yathā satadhammo māṇavo “caṇḍālucchiṭṭhakaṃ me laddhan”ti tena lābhena na (2.0077) nandati, evaṃ imasmimpi sāsane pabbajito kulaputto anesanāya laddhalābhaṃ paribhuñjanto na nandati na tussati, “buddhagarahitajīvikāya jīvāmi”ti domanassappatto hoti. Tasmā anesanāya jīvikaṃ kappentassa satadhammamāṇavasseva araṅṅaṃ pavisitvā anāthamaṇaṃ marituṃ varanti.

Evaṃ satthā imaṃ dhammadesanaṃ desetvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu. “Tadā māṇavo ānando ahosi, ahameva caṇḍālaputto ahosin”ti.

Satadhammajātakavaṇṇanā navamā.

[180] 10. Duddadajātakavaṇṇanā

Duddadaṃ dadamānānanti idaṃ satthā jetavane viharanto gaṇadānaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira dve sahāyakā kuṭumbiyaputtā chandakaṃ saṃharitvā sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāre adaṃsu. Tesu gaṇajetṭhako satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “bhante, imasmiṃ dāne bahudāyakaṃ atthi appadāyakaṃ, tesāṃ sabbesampi ‘idaṃ dānaṃ mahapphalaṃ hotū’”ti dānaṃ niyyādesi. Satthā “tumhehi kho upāsakā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā evaṃ niyyādentehi mahākammaṃ kataṃ, porāṇakapaṇḍitāpi dānaṃ datvā evameva niyyādiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā gharāvāsaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā gaṇasatthā hutvā himavantapadese ciraṃ vasitvā

loṅambilasevanatthāya janapadacārikaṃ caramāno bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase dvāragāme saparivāro bhikkhāya cari. Manussā bhikkhaṃ adaṃsu. Punadivase bārāṇasiyaṃ cari, manussā sampiyāyamānā bhikkhaṃ datvā gaṇabandhanena chandakaṃ (2.0078) saṃharitvā dānaṃ sajjetvā isigaṇassa mahādānaṃ pavattayiṃsu. Dānapariyosāne gaṇajetṭhako evameva vatvā imināva niyāmena dānaṃ niyyādesi. Bodhisatto “āvuso, cittappasāde sati appakaṃ nāma dānaṃ natthī”ti vatvā anumodanaṃ karonto imā gāthā avoca-

59. “Duddadaṃ dadamānānaṃ, dukkaraṃ kamma kubbatam;
asanto nānukubbanti, sataṃ dhammo durannayo.

60. “Tasmā satañca asataṃ, nānā hoti ito gati;
asanto nirayaṃ yanti, santo saggaparāyaṇā”ti.

Tattha **duddadanti** dānaṃ nāma lobhadosavasikehi apaṇḍitehi dātuṃ na sakkā, tasmā “duddadan”ti vuccati. Taṃ dadamānānaṃ. **Dukkaraṃ kamma kubbatanti** tadeva dānakammaṃ sabbehi kātuṃ na sakkāti dukkaraṃ. Taṃ kurumānānaṃ. **Asantoti** apaṇḍitā bālā. **Nānukubbantīti** taṃ kammaṃ nānukaronti. **Sataṃ dhammoti** paṇḍitānaṃ sabhāvo. Dānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Durannayoti** phala-sambandhavasena dujjāno, evarūpassa dānassa evarūpo phalavipāko hotīti duranubodho. Apica **durannayoti** duradhigamo, apaṇḍitehi dānaṃ datvā dānaphalaṃ nāma laddhuṃ na sakkātīpi attho. **Nānā hoti ito gatīti** ito cavitvā paralokaṃ gacchantānaṃ paṭisandhiggahaṇaṃ nānā hoti. **Asanto nirayaṃ yantīti** apaṇḍitā dussilā dānaṃ adatvā silaṃ arakkhitvā nirayaṃ gacchanti. **Santo saggaparāyaṇāti** paṇḍitā pana dānaṃ datvā silaṃ rakkhitvā uposathakammaṃ karitvā tiṇi sucaritāni pūretvā saggaparāyaṇā honti, mahantaṃ saggasukhasampattiṃ anubhavantīti.

Evam bodhisatto anumodanaṃ katvā cattāro vassike māse tattheva vasitvā vassātikkame himavantaṃ gantvā jhānaṃ nibbattetvā aparihīnajjhāno brahmalo-kūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā isigaṇo buddhaparisaṃ ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosin”ti.

Duddadajātakavaṇṇanā dasamā.

Kalyāṇavaggo tatiyo.

Tassuddānaṃ-

Kalyāṇadhammaṃ (2.0079) daddaraṃ, makkaṭṭi dubbhimakkaṭṭaṃ;
ādiccupaṭṭhānañceva, kaḷāyamuṭṭhi tindukaṃ;
kacchapaṃ satadhammañca, duddadanti ca te dasa.

4. Asadisavaggo

[181] 1. Asadisajātakavaṇṇanā

Dhanuggaho asadisoti idaṃ satthā jetavane viharanto mahābhinnikkhamaṃ ārabha katesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhagavato mahānikkhamapāramiṃ vaṇṇentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, tathāgato idāneva mahābhinnikkhamaṃ nikkhanto, pubbepi seta-cchattaṃ pahāya nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggaṇadivase “asadisakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Athassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle añño puñṇavā satto deviyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggaṇadivase “brahmadattakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tesu bodhisatto soḷasa-vassakāle takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhasa ācariyassa santike tayo vede aṭṭhārasa ca sippāni uggaṇhitvā tesu issāsasippe asadiso hutvā bārāṇasiṃ paccāgami. Rājā kālaṃ karonto “asadisakumārassa rajjaṃ datvā brahmadattassa oparajjaṃ dethā”ti vatvā kālamakāsi. Tasmīṃ kālakate bodhisatto attano rajje diya-māne “na mayhaṃ rajjenattho”ti paṭikkhipi, brahmadattaṃ rajje abhisiñciṃsu. Bodhisatto “mayhaṃ rajjena attho natthī”ti kiñcipi na icchi, kaniṭṭhe rajjaṃ kārente pakatiyā vasanākāreneva vasi. Rājapādamūlikā “asadisakumāro (2.0080) rajjaṃ pattheti”ti vatvā rañño santike bodhisattaṃ paribhindiṃsu. Sopi tesāṃ vacanaṃ gahetvā paribhinnacitto “bhātaraṃ me gaṇhathā”ti manusse payojesi.

Atheko bodhisattassa atthacarako taṃ kāraṇaṃ bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto kaniṭṭhabhātikassa kujjhitvā nagarā nikkhamitvā aññaṃ raṭṭhaṃ gantvā “eko dhanuggaho āgantvā rājadvāre ṭhito”ti rañño ārocāpesi. Rājā “kittakaṃ bhogaṃ icchasi”ti pucchi. “Ekasaṃvaccharena sataśahassaṃ”ti. “Sādhu āgacchatū”ti. Atha naṃ āgantvā

samīpe t̥hitam pucchi- “tvam dhanaggahosi”ti? “Āma, devā”ti. “Sādhu maṃ upa-
t̥thahassū”ti. So tato paṭṭhāya rājānaṃ upaṭṭhahi. Tassa paribbayaṃ diyamānaṃ
disvā “atibahuṃ labhati”ti porāṇakadhanuggahā ujjhāyimsu. Atheskadivasam rājā
uyyānaṃ gantvā maṅgalasilāpaṭṭasamīpe sāṇipākāraṃ parikkhipāpetvā ambaru-
kkhamūle mahāsayane nipanno uddham olokento rukkhagge ekaṃ ambapiṇḍiṃ
disvā “imaṃ na sakkā abhiruhitvā gaṇhitun”ti dhanuggahe pakkosāpetvā “imaṃ
ambapiṇḍiṃ sarena chinditvā pātetuṃ sakkhissathā”ti āha. Na taṃ, deva,
amhākaṃ garu, devena pana no bahuvāre kammaṃ diṭṭhapubbaṃ, adhunāgato
dhanuggaho amhehi bahutaraṃ labhati, taṃ pātāpethāti.

Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi, tāta, etaṃ pātetun”ti pucchi.
“Āma, mahārāja, ekaṃ okāsaṃ labhamāno sakkhissāmi”ti. “Katarokāsan”ti?
“Tumhākaṃ sayanassa antokāsan”ti. Rājā sayanaṃ harāpetvā okāsaṃ kāresi.
Bodhisattassa hatthe dhanu natthi, nivāsanantare dhanuṃ sannayhitvā vicarati,
tasmā “sāṇiṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti āha. Rājā “sādhū”ti sāṇiṃ āharāpetvā parikkhipā-
pesi. Bodhisatto antosāṇiṃ pavisitvā uparinivatthaṃ setavatthaṃ haritvā ekaṃ
rattapaṭaṃ nivāsetvā kacchaṃ bandhitvā ekaṃ rattapaṭaṃ udare bandhitvā pasi-
bbakato sandhiyuttaṃ khaggaṃ nīharitvā vāmapasse sannayhitvā suvaṇṇaka-
ñcukaṃ paṭimuñcitvā cāpanāliṃ piṭṭhiyaṃ sannayhitvā sandhiyuttameṇḍakamahā-
dhanuṃ ādāya pavāḷavaṇṇaṃ jiyaṃ āropetvā uṇhisaṃ sīse paṭimuñcitvā tikhiṇa-
khurappaṃ nakhehi parivattayamāno sāṇiṃ dvidhā katvā pathaviṃ phāletvā ala-
ṅkatanāgakumāro viya nikkhamitvā sarakhipanaṭṭhānaṃ gantvā khurappaṃ
sannayhitvā rājānaṃ āha- “kiṃ, mahārāja, etaṃ ambapiṇḍiṃ uddham ārohanaka-
ṇḍena pātemi, udāhu (2.0081) adho orohanakaṇḍena”ti. “Tāta, bahū mayā āroha-
nakaṇḍena pātentā diṭṭhapubbā, orohanakaṇḍena pana pātentā mayā na diṭṭha-
pubbā, orohanakaṇḍena pātehī”ti. “Mahārāja, idaṃ kaṇḍaṃ dūraṃ ārohissati,
yāva cātumahārājikabhavanaṃ, tāva gantvā sayaṃ orohissati, yāvassa orohanaṃ,
tāva tumhehi adhivāsetuṃ vaṭṭati”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi.

Atha naṃ puna āha- “mahārāja, idaṃ kaṇḍaṃ pana ārohamānaṃ ambapiṇḍi-
vaṇṭaṃ yāvamajjhaṃ kantamānaṃ ārohissati, orohamānaṃ kesaggamattampi ito
vā etto vā agantvā ujuññeva patitvā ambapiṇḍiṃ gahetvā otarissati, passa, mahā-
rājā”ti vegam janetvā kaṇḍaṃ khipi. Taṃ kaṇḍaṃ ambapiṇḍivaṇṭaṃ yāvamajjhaṃ
kantamānaṃ abhiruhi. Bodhisatto “idāni taṃ kaṇḍaṃ yāva cātumahārājikabha-
vanaṃ gataṃ bhavissati”ti ñatvā paṭhamaṃ khittakaṇḍato adhikataṃ vegam
janetvā aññaṃ kaṇḍaṃ khipi, taṃ gantvā purimakaṇḍapuṅkhe paharivā nivattitvā
sayaṃ tāvatimsabhavanaṃ abhiruhi. Tattha naṃ devatā aggahesuṃ, nivattanaka-
ṇḍassa vātachinnasaddo asanisaddo viya ahosi. Mahājanena “kiṃ eso saddo”ti
vutte bodhisatto “nivattanakaṇḍassa saddo”ti vatvā attano attano sarīre kaṇḍassa
patanabhāvaṃ ñatvā bhītatasitaṃ mahājanaṃ “mā bhāyithā”ti samassāsetvā
“kaṇḍassa bhūmiyaṃ patituṃ na dassāmi”ti āha. Kaṇḍaṃ otaramānaṃ kesagga-
mattampi ito vā etto vā agantvā ujuññeva patitvā ambapiṇḍiṃ chindi. Bodhisatto
ambapiṇḍiyā ca kaṇḍassa ca bhūmiyaṃ patituṃ adatvā ākāseyeva sampaṭi-
cchanto ekena hatthena ambapiṇḍiṃ, ekena hatthena kaṇḍaṃ aggahesi. Mahā-

jano taṃ acchariyaṃ disvā “na no evarūpaṃ diṭṭhapubban”ti mahāpurisaṃ pasaṃsati unnadati apphoṭeti aṅguliyo vidhūnati, celukkhepasahassāni pavatteti. Rājaparisāya tuṭṭhapahaṭṭhāya bodhisattassa dinnadhanaṃ koṭimattaṃ ahosi. Rājāpissa dhanavassaṃ vassento viya bahuṃ dhanam mahantañca yasaṃ adāsi.

Evaṃ bodhisatte tena raññā sakkate garukate tattha vasante “asadisakumāro kira bārāṇasiyaṃ natthi”ti satta rājāno āgantvā bārāṇasinagaraṃ (2.0082) parivāretvā “rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā”ti rañño paṇṇaṃ pesesaṃ. Rājā maraṇabhaya-bhīto “kuhiṃ me bhātā vasati”ti pucchitvā “ekaṃ sāmantarājānaṃ upaṭṭhahati”ti sutvā “mama bhātike anāgacchante mayhaṃ jīvitam natthi, gacchatha tassa mama vacanena pāde vanditvā khamāpetvā gaṇhitvā āgacchathā”ti dūte pāhesi. Te gantvā bodhisattassa taṃ pavattiṃ ārocesaṃ. Bodhisatto taṃ rājānaṃ āpucchitvā bārāṇasiṃ paccāgantvā rājānaṃ “mā bhāyī”ti samassāsetvā kaṇḍe akkharāni chinditvā “ahaṃ asadisakumāro āgato, aññaṃ ekakaṇḍaṃ khipanto sabbesaṃ vo jīvitam harissāmi, jīvitena atthikā palāyantū”ti aṭṭālake ṭhatvā sattannaṃ rājūnaṃ bhuñjantānaṃ kañcanapātimakuleyeva kaṇḍaṃ pātesi. Te akkharāni disvā maraṇabhayaabhītā sabbeva palāyimsu. Evaṃ mahāsatto khuddakamakakkhikāya pivanamattampi lohitaṃ anuppādetvā satta rājāno palāpetvā kaniṭṭhabhātaraṃ apaloketvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Satthā “evaṃ, bhikkhave, asadisakumāro satta rājāno palāpetvā vijitasāṅgāmo isipabbajjaṃ pabbajito”ti abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca-

61. “Dhanuggaho asadiso, rājaputto mahabbalo;
dūrepātī akkhaṇavedhī, mahākāyappadālano.

62. “Sabbāmitte raṇaṃ katvā, na ca kañci viheṭṭhayi;
bhātaraṃ sotthiṃ katvāna, saṃyamaṃ ajjhupāgamī”ti.

Tattha **asadisoti** na kevalaṃ nāmeneva, balavīriyapaññāhipi asadisova. **Mahabbaloti** kāyabalena paññābalena mahabbalo. **Dūrepātīti** yāva cātumahārājika-bhavanā tāvatimsabhavanā ca kaṇḍaṃ pesetaṃ samatthāya dūrepātī. **Akkhaṇavedhīti** avirādhitavedhī. Atha vā akkhaṇā vuccati vijju, yāva ekā vijju niccharati, tāva tenobhāsena sattaṭṭha (2.0083) vāre kaṇḍāni gahetvā vijjhatīti **akkhaṇavedhī**. **Mahākāyappadālanoti** mahante kāye padāleti. Cammakāyo, dārukāyo, lohakāyo, ayokāyo, vālikakāyo, udakakāyo, phalakakāyoti ime satta mahākāyā nāma. Tattha añño cammakāyappadālano mahimsacammaṃ vinivijjhati, so pana satampi mahimsacammānaṃ vinivijjhatiyeva. Añño aṭṭhaṅgulabahalaṃ udumbarapadaraṃ, catu-raṅgulabahalaṃ asanapadaraṃ vinivijjhati, so pana phalakatampi ekato baddhaṃ vinivijjhati, tathā dvaṅgulabahalaṃ tambalohapaṭṭaṃ, aṅgulabahalaṃ ayapaṭṭaṃ. Vālikasakaṭassa badarasakaṭassa palālasakaṭassa vā pacchābhāgena kaṇḍaṃ pavesetvā purebhāgena atipātetī, pakatiyā uduke catu-usabhāṭṭhānaṃ kaṇḍaṃ peseti, thale aṭṭha-usabhanti evaṃ imesaṃ sattannaṃ mahākāyānaṃ padālanato mahākāyappadālano. **Sabbāmitteti** sabbe amitte. **Raṇaṃ katvāti** yuddhaṃ katvā palāpesīti attho. **Na ca kañci viheṭṭhayīti** ekampi na viheṭṭhesi. Aviheṭṭhayantoyeva pana tehi saddhiṃ kaṇḍapesaneneva raṇaṃ katvā.

Saṃyamam ajjhupāgamīti sīlasaṃyamam pabbajjam upagato.

Evam satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā kaniṭṭhabhātā ānando ahosi, asadisakumāro pana ahameva ahosin”ti.

Asadisajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[182] 2. Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā

Saṅgāmāvacaro sūroti idam satthā jetavane viharanto nandattheram ārabha kathesi. Satthari hi paṭhamagamanena kapilapuram gantvā kaniṭṭhabhātikam nandarājakumāram pabbājetvā kapilapurā nikkhamma anupubbena sāvattiṃ gantvā viharante āyasmā nando bhagavato pattam ādāya tathāgatena saddhiṃ gehā nikkhamanakāle “nandakumāro kira satthārā saddhiṃ gacchatī”ti sutvā aḍḍhullikhitehi kesehi vātapānantarena oloketvā “tuvaṭam kho, ayyaputta, āgaccheyyāsī”ti idam janapadakalyāṇiyā vuttavacanam anussaranto ukkaṇṭhito anabhīrato uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto (2.0084) ahosi. Satthā tassa tam pavattiṃ ṇatvā “yamnūnāham nandam arahatte patiṭṭhāpeyyan”ti cintetvā tassa vasanapariveṇam gantvā paññattāsane nisinno “kacci, nanda, imasmiṃ sāsane abhīramasī”ti pucchi. “Bhante, janapadakalyāṇiyā paṭibaddhacitto hutvā nābhīramāmī”ti. “Himavantacārikam gatapubbosi nandā”ti? “Na gatapubbo, bhante”ti. “Tena hi gacchāmā”ti. “Natthi me, bhante, iddhi, katāham gamissāmī”ti. Satthā “aham tam, nanda, mama iddhibalena nessāmī”ti theram hatthe gahetvā ākāsam pakkhandanto antarāmagge ekasmiṃ jhāmakhette jhāmakhāṇuke nisinnam chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭham jhāmalomam chinnachaviṃ cammamattam lohitapaliguṇṭhitam ekam paluṭṭhamakkaṭṭam dassesi- “passasi, nanda, etaṃ makkaṭṭin”ti. “Āma, bhante”ti. “Suṭṭhu paccakkham karohī”ti.

Atha nam gahetvā satṭhiyojanikam manosilātalam, anotattadahādayo satta mahāsare, pañca mahānadiyo, suvaṇṇapabbatarajatapabbatamaṇipabbatapaṭi- maṇḍitam anekasatarāmaṇeyyakam himavantapabbatañca dassetvā “tāvattiṃsabhavanam te, nanda, diṭṭhapubban”ti pucchitvā “na, diṭṭhapubbam, bhante”ti vutte “ehi, nanda, tāvattiṃsabhavanam te dassayissāmī”ti tattha netvā paṇḍukambalasi- lāsane nisīdi. Sakko devarājā dvīsu devalokesu devasaṅghena saddhiṃ āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Aḍḍhatiyakoṭisaṅkhā tassa paricārikā pañcasatā kakuṭapādā devaccharāyopi āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdimṣu. Satthā āyasmantaṃ nandam tā pañcasatā accharā kilesavasena punappunam olokāpesi. “Passasi, nanda, imā kakuṭapādiniyo accharāyo”ti? “Āma, bhante”ti. “Kiṃ nu kho etā sobhanti, udāhu janapadakalyāṇī”ti. “Seyyathāpi, bhante, janapadakalyāṇiṃ upanidhāya sā paluṭṭhamakkaṭṭi, evameva imā upanidhāya janapadakalyāṇī”ti. “Idāni kiṃ karissasi nandā”ti? “Kiṃ kammaṃ katvā, bhante, imā accharā labhanti”- ti? “Samaṇadhammam katvā”ti. “Sace me, bhante, imāsam paṭilābhatthāya bhagavā pāṭibhogo hoti, aham samaṇadhammam karissāmī”ti. “Karohi, nanda, aham te pāṭibhogo”ti. Evam thero devasaṅghassa majjhe tathāgataṃ pāṭibhogam

gahetvā “mā, bhante, atipapañcaṃ karoṭṭha, eṭha gacchāma, ahaṃ samaṇa-dhammaṃ karissāmi”ti āha. Satthā (2.0085) taṃ ādāya jetavanameva paccāgami. Thero samaṇadhammaṃ kātuṃ ārabhi.

Satthā dhammasenāpatiṃ āmantetvā “sāriputta, mayhaṃ kaniṭṭhabhātā nando tāvatiṃsadevaloke devasaṅghassa majjhe devaccharānaṃ kāraṇā maṃ pāṭibhogam aggaheṣi”ti tassa ācikkhi. Etenupāyena mahāmogallānattherassa mahākassapattherassa anuruddhattherassa dhammaḥṇāgārika-ānandattherassaṭi asītiyā mahāsāvakaṇaṃ yebhuyyena ca sesabhikkhūnaṃ ācikkhi. Dhammasenāpati sāriputtatthero nandattheraṃ upasaṅkamtivā “saccaṃ kira tvaṃ, āvuso nanda, tāvatiṃsadevaloke devasaṅghassa majjhe ‘devaccharā labhanto samaṇadhammaṃ karissāmi’ti dasabalaṃ pāṭibhogam gaṇhi”ti vatvā “nanu evaṃ sante tava brahmacariyavāso mātugāmasannissito kilesasannissito, tassa te itthīnaṃ atthāya samaṇadhammaṃ karontassa bhatiyā kammaṃ karontena kammakāra-kena saddhiṃ kiṃ nānākaraṇaṃ”ti theram lajjāpesi nittejam akāsi. Etenupāyena sabbepi asītimahāsāvaka avasesabhikkhū ca taṃ āyasmantaṃ nandaṃ lajjāpa-yimsu.

So “ayuttaṃ vata me katan”ti hiriyā ca ottappena ca vīriyam daḥhaṃ pagga-ṇhitvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ patvā satthāraṃ upasaṅkamtivā “ahaṃ, bhante, bhagavato paṭissavaṃ muñcāmi”ti āha. Satthāpi “yadā tvaṃ, nanda, arahattaṃ patto, tadāyevāhaṃ paṭissavā mutto”ti āha. Etamatthaṃ viditvā dhammasabhāyam bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “yāva ovādakkhamo cāyam, āvuso, nandatthero ekovādeneva hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā samaṇadhammaṃ katvā arahattaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi nando ovādakkhamoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthācariyasippe nipphattiṃ patto ekaṃ bārāṇasiraṅṅo sapattarājānaṃ upaṭṭhāsi. So tassa maṅgalaḥṇattiṃ susikkhitaṃ katvā sikkhāpesi. So rājā “bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmi”ti bodhisattaṃ gahetvā maṅgalaḥṇattiṃ āruya mahatiyā senāya bārāṇasiṃ (2.0086) gantvā parivāretvā “rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā”ti raṅṅo paṇṇaṃ pesesi. Brahmadatto “yuddhaṃ dassāmi”ti pākāradvāraṭṭālakagopuresu balakāyam āropetvā yuddhaṃ adāsi. Sapattarājā maṅgalaḥṇattiṃ vamma chādetvā sayampi vammaṃ paṭimuñcitvā hattikkhandhavara-gato tikhiṇaṃ aṅkusaṃ ādāya “nagaraṃ bhinditvā paccāmittaṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā rajjaṃ hatthagataṃ karissāmi”ti hatthiṃ nagarābhimukhaṃ pesesi. So uṇhakalalāni ceva yantapāsāṇe ca nānappakārāni ca paharaṇāni vissajjente disvā maraṇabhayaḥṇito upasaṅkamtitaṃ asakkonto paṭikkami. Atha naṃ hatthācariyo upasaṅkamtivā “tāta, tvaṃ sūro saṅgāmāvacaro, evarūpe ṭhāne paṭikka-manam nāma tuyhaṃ nānucchavikan”ti vatvā hatthiṃ ovadanto imā gāthā avoca-

63. “Saṅgāmāvacaro sūro, balavā iti vissuto;

kiṃ nu toraṇamāsajja, paṭikkamasi kuṅjara.

64. “Omadda khippaṃ palighaṃ, esikāni ca abbaha;

toraṇāni ca madditvā, khippaṃ pavisa kuñjarā”ti.

Tattha **iti vissutoti**, tāta, tvaṃ pavattasampahāraṃ saṅgāmaṃ madditvā avaca-
raṇato **saṅgāmāvacaro**, thirahadayatāya **sūro**, thāmasampattiyā **balavāti** evaṃ
vissuto paññāto pākaṇo. **Toraṇamāsajjāti** nagaradvārasaṅkhātaṃ toraṇaṃ patvā.
Paṭikkamasīti kiṃ nu kho osakkasi, kena kāraṇena nivattasīti vadati. **Omaddāti**
avamadda adho pātaya. **Esikāni ca abbahāti** nagaradvāre soḷasaratanaṃ aṭṭhara-
tanaṃ bhūmiyaṃ pavesetvā niccalaṃ katvā nikhātā esikatthambhā honti, te
khippaṃ uddhara luñcāhīti āṇāpeti. **Toraṇāni ca madditvāti** nagaradvārassa piṭṭha-
saṅghāṭe madditvā. **Khippaṃ pavisāti** sīghaṃ nagaraṃ pavisa. **Kuñjarāti** nāgaṃ
ālapati.

Taṃ sutvā nāgo bodhisattassa ekovādeneva nivattitvā esikatthambhe soṇḍāya
paliveṭhetvā ahicchattakāni viya luñcivā toraṇaṃ madditvā palighaṃ otāretvā
nagaradvāraṃ bhinditvā nagaraṃ pavisitvā rajjaṃ gahetvā adāsi.

Satthā (2.0087) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā
hatthī nando ahosi, rājā ānando, hatthācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā dutiyā.

[183] 3. Vālodakajātakavaṇṇanā

Vālodakaṃ appasaṃ nihīnanti idaṃ satthā jetavane viharanto pañcasate
vighāsāde ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kira pañcasatā upāsakā gharāvāsapali-
bodhaṃ puttadārassa niyyādetvā satthu dhammadesanaṃ suṇantā ekatova vica-
ranti. Tesu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, ekopi puthujjano
nāma natthi, satthāraṃ nimantentāpi te upāsake antokarivāva nimantenti. Tesam
pana dantakaṭṭhamukhodakavatthagandhamāladāyakā pañcasatā cūḷupaṭṭhākā
vighāsādā hutvā vasanti. Te bhuttapātarāsā niddāyitvā uṭṭhāya aciravatiṃ gantvā
nadītīre unnadantā mallayuddhaṃ yujhanti. Te pana pañcasatā upāsakā appa-
saddā appanigghosā paṭisallānamanuyuñjanti. Satthā tesam vighāsādānaṃ uccā-

rañño atthadhammānusāsako ahosi. Athekasmiṃ kāle so rājā “paccanto kupito” ti sutvā pañcasate sindhave kappāpetvā caturaṅginiyā senāya gantvā paccantaṃ vūpasametvā bārāṇasimeva paccāgantvā “sindhavā kilantā allarasameva nesam muddikapānaṃ dethā” ti āṇāpesi. Sindhavā gandhapānaṃ pivitvā assasālaṃ gantvā attano attano ṭhānesu aṭṭhaṃsu. Tesam pana (2.0088) dinnāvasiṭṭhakaṃ apparatusaṃ bahukasaṭaṃ ahosi. Manussā “idaṃ kiṃ karomā” ti rājānaṃ pucchīṃsu. Rājā udakena madditvā makacipilotikāhi parissāvetvā “ye gadrabhā sindhavānaṃ nivāpaṃ paḥiṃsu, tesam dāpethā” ti dāpesi. Gadrabhā kasaṭa-udakaṃ pivitvā mattā hutvā viravantā rājaṅgaṇe vicariṃsu. Rājā mahāvātapānaṃ vivaritvā rājaṅgaṇaṃ olokayamāno samīpe ṭhitaṃ bodhisattaṃ āmantetvā “passa, ime gadrabhā kasaṭodakaṃ pivitvā mattā hutvā viravantā uppatantā vicaranti, sindhavakule jātasindhavā pana gandhapānaṃ pivitvā nissaddā sannisinnā na uppilavanti, kiṃ nu kho kāraṇaṃ” ti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

65. “Vālodakaṃ apparatusaṃ nihīnaṃ, pitvā mado jāyati gadrabhānaṃ;
imañca pitvāna rasaṃ paṇītaṃ, mado na sañjāyati sindhavānaṃ” ti.

Tattha **vālodakanti** makacivālehi parissāvita-udakaṃ. “Vālodakan” tipi pāṭho. **Nihīnanti** nihīnarasabhāvena nihīnaṃ. **Na sañjāyatī** ti sindhavānaṃ mado na jāyati, kiṃ nu kho kāraṇanti pucchi.

Athassa kāraṇaṃ ācikkhanto bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

66. “Appaṃ pivitvāna nihīnajacco, so majjati tena janinda puṭṭho;
dhorayhasīlī ca kulamhi jāto, na majjati aggarasaṃ pivitvā” ti.

Tattha **tena janinda puṭṭhoti** janinda uttamarāja yo nihīnajacco, tena nihīnajacca-
bhāvena puṭṭho majjati pamajjati. **Dhorayhasīlī** ti dhorayhasīlo dhuravahanaka-ācā-
rena sampanno jātisindhavo. **Aggarasanti** sabbapaṭhamaṃ gahitaṃ muddika-
rasaṃ pivitvāpi na majjati.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā gadrabhe rājaṅgaṇā nīharāpetvā tasseva ovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā pañca-
satā (2.0089) gadrabhā ime vighāsādā ahesuṃ, pañcasatā sindhavā ime upāsakā,
rājā ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi” ti.

Vālodakajātakavaṇṇanā tatiyā.

[184] 4. Giridattajātakavaṇṇanā

Dūsito giridattenāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ vipakkhaseviṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **mahilāmukhajātake** (jā. 1.1.26) kathita-
meva. Satthā pana “na, bhikkhave, ayaṃ bhikkhu idāneva vipakkhaṃ sevati,
pubbepesa vipakkhasevakoyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ sāmarājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto amaccakule nibba-
ttitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Rañño pana paṇḍavo nāma
maṅgalasso, tassa giridatto nāma assabandho, so khañjo ahosi. Asso mukhara-

jjuke gahetvā taṃ purato purato gacchantam disvā “maṃ esa sikkhāpeti”ti saññāya tassa anusikkhanto khañjo ahosi. Tassa assassa khañjabhāvaṃ rañño ārocesuṃ, rājā vejje pesesi. Te gantvā assassa sarīre rogaṃ apassantā “roga-massa na passāmā”ti rañño kathayiṃsu. Rājā bodhisattam pesesi- “gaccha vayassa, ettha kāraṇam jānāhi”ti. So gantvā khañja-assabandhasaṃsaggena tassa khañjabhūtabhāvaṃ ñatvā rañño tamattham ārocetvā “saṃsaggadosena nāma evaṃ hoti”ti dassento paṭhamam gāthamāha

67. “Dūsito giridattena, hayo sāmassa paṇḍavo;
porāṇam pakatiṃ hitvā, tassevānuvidhiyyati”ti.

Tattha **hayo sāmassā**ti sāmassa rañño maṅgalasso. **Porāṇam pakatiṃ hitvāti** attano porāṇapakatiṃ siṅgārabhāvaṃ pahāya. **Anuvidhiyyatī**ti anusikkhati.

Atha (2.0090) naṃ rājā “idāni vayassa kiṃ kattabban”ti pucchi. Bodhisatto “sundaram assabandham labhitvā yathā porāṇo bhavissati”ti vatvā dutiyam gāthamāha-

68. “Sace ca tanujo poso, sikharākārakappito;
ānane naṃ gahetvāna, maṇḍale parivattaye;
khippameva pahantvāna, tassevānuvidhiyyati”ti.

Tattha **tanujoti** tassa anujo. Anurūpaṃ jāto hi anujo, tassa anujo tanujo. Idaṃ vuttaṃ hoti- sace hi, mahārāja, tassa siṅgārassa ācārasampannassa assassa anurūpaṃ jāto siṅgāro ācārasampanno poso. **Sikharākārakappitoti** sikharena sundarena ākārena kappitakesamassu taṃ assaṃ ānane gahetvā assamaṇḍale parivattēyya, khippamevesa taṃ khañjabhāvaṃ pahāya “ayaṃ siṅgāro ācārasampanno assagopako maṃ sikkhāpeti”ti saññāya khippameva tassa anuvidhiyyati anusikkhissati, pakatibhāveveva ṭhassatīti attho. Rājā tathā kāresi, asso pakatibhāve patitṭhāsi. Rājā “tiracchānānampi nāma āsayam jānissati”ti tuṭṭhacitto bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā giridatto devadatto ahosi, asso vipakkhasevako bhikkhu, rājā ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Giridattajātakavaṇṇanā catutthā.

[185] 5. Anabhiratijātakavaṇṇanā

Yathodake āvile appasanneti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataram brāhmaṇakumāram ārabha kathesi. Sāvattiyam kira eko brāhmaṇakumāro tiṇṇam vedānam pāragū bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesī. So aparabhāge gharāvāsaṃ saṅṭhapetvā vatthālaṅkāradāsasikkhattavattugomahiṃsaputtadārādīnam (2.0091) atthāya cintayamāno rāgadosamohavāsiko hutvā āvilacitto ahosi, mante paṭipāṭiyā parivattetuṃ nāsakkhi, ito cito ca mantā na paṭibhaṃsu. So ekadivasam bahuṃ gandhamālādiṃ gahetvā jetavanaṃ gantvā satthāram pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisa-

nthāraṃ katvā “kiṃ, māṇava, mante vācesi, paguṇā te mantā”ti pucchi. “Pubbe me, bhante, mantā paguṇā ahesuṃ, gharāvāsassa pana gahitakālato paṭṭhāya cittaṃ me āvilaṃ jātaṃ, tena me mantā na paguṇā”ti. Atha naṃ satthā “na kho, māṇava, idāneva, pubbepi te cittassa anāvilakāle tava mantā paguṇā ahesuṃ, rāgādīhi pana āvilakāle tava mantā na paṭibhaṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsāla-kule nibbattivā vayappatto takkasilāyaṃ mante uggaṇhitvā disāpāmokkho ācariyo hutvā bārāṇasiyaṃ bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesi. Tassa santike eko brāhmaṇamāṇavo tayo vede paguṇe akāsi, ekapadepi nikkaṅkho piṭṭhi-ācariyo hutvā mante vācesi. So aparena samayena gharāvāsaṃ gahetvā gharāvāsacintāya āvilacitto mante parivattetuṃ nāsakkhi. Atha naṃ ācariyo attano santikaṃ āgataṃ “kiṃ, māṇava, paguṇā te mantā”ti pucchitvā “gharāvāsagahitakālato paṭṭhāya me cittaṃ āvilaṃ jātaṃ, mante parivattetuṃ na sakkomī”ti vutte “tāta, āvile cittaṃhi paguṇāpi mantā na paṭibhanti, anāvile pana citte appaṭibhāṇaṃ nāma natthī”ti vatvā imā gāthā āha-

69. “Yathodake āvile appasanne, na passati sippikasambukañca;
sakkharaṃ vālukaṃ macchagumbaṃ, evaṃ āvilamhi citte;
na so passati attadatthaṃ paratthaṃ.

70. “Yathodake (2.0092) acche vippasanne, so passati sippikasambukañca;
sakkharaṃ vālukaṃ macchagumbaṃ, evaṃ anāvilamhi citte;
so passati atthadatthaṃ paratthan”ti.

Tattha **āvile**ti kaddamāluṭite. **Appasanneti** tāyeva āvilatāya avippasanne. **Sippikasambukañcā**ti sippikañca sambukañca. **Macchagumbanti** macchaghaṭaṃ. **Evaṃ āvilamhī**ti evameva rāgādīhi āvile citte. **Attadatthaṃ paratthanti** neva attadatthaṃ na paratthaṃ passatīti attho. **So passatīti** evameva anāvile citte so puriso attadatthaṃ paratthañca passatīti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne brāhmaṇakumāro sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. “Tadā māṇavo ayameva māṇavo ahosi, ācariyo pana ahameva ahosi”ti.

Anabhiratijātakavaṇṇanā pañcamā.

[186] 6. Dadhivāhanajātakavaṇṇanā

Vaṇṇagandharasūpetoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto vipakkhaseviṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā pana “bhikkhave, asādhusannivāso nāma pāpo anattakaro, tattha manussabhūtānaṃ tāva pāpasannivāsassa anattakaratāya kiṃ vattabbaṃ, pubbe pana asātena amadhurena nimbarukkhena saddhiṃ sannivāsamāgamma madhuraraso dibbarasapaṭibhāgo acetano ambarukkhopi amadhuro tittako jāto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente kāsiraṭṭhe cattāro bhātaro

brāhmaṇā isipabbajjaṃ pabbajitvā himavantapadese paṭipāṭiyā paṇṇasālā katvā vāsaṃ kappesaṃ. Tesam jeṭṭhakabhātā kālaṃ katvā sakkattaṃ pāpuṇi. So taṃ kāraṇaṃ ñatvā antarantarā sattaṭṭhadivasaccayena tesam (2.0093) upaṭṭhānaṃ gacchanta ekadivasam jeṭṭhakatāpasam vanditvā ekamantaṃ nisīditvā- “bhante, kena te attho”ti pucchi. Paṇḍurogo tāpaso “agginā me attho”ti āha. So taṃ sutvā tassa vāsipharasukaṃ adāsi. Vāsipharasuko nāma daṇḍe pavesanavasena vāsipi hoti pharasupi. Tāpaso “ko me imaṃ ādāya dārūni āharissati”ti āha. Atha naṃ sakko evamāha- “yadā te, bhante, dārūhi attho, imaṃ pharasuṃ hatthena paharitvā ‘dārūni me āharitvā aggim karohi’ti vadeyyāsi, dārūni āharitvā aggim katvā dassati”ti. Tassa vāsipharasukaṃ datvā dutiyampi upasaṅkamtivā “bhante, kena te attho”ti pucchi. Tassa paṇṇasālāya hatthimaggo hoti, so hatthīhi upadduto “hatthīnaṃ me vasena dukkhaṃ uppajjati, te palāpehi”ti āha. Sakko tassa ekaṃ bherim upanāmetvā “bhante, imasmim tale pahaṭe tumhākaṃ paccāmittā palāyissanti, imasmim tale pahaṭe mettacittā hutvā caturaṅginīyā senāya parivāressanti”- ti vatvā taṃ bherim datvā kaniṭṭhassa santikaṃ gantvā “bhante, kena te attho”ti pucchi. Sopi paṇḍurogadhātukova, tasmā “dadhinā me attho”ti āha. Sakko tassa ekaṃ dadhighaṭaṃ datvā “sace tumhe icchamānā imaṃ āsiñceyyātha, mahānadi hutvā mahoghaṃ pavattetvā tumhākaṃ rajjaṃ gahetvā dātuṃ samatthopi bhavissati”ti vatvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya vāsipharasuko jeṭṭhabhātikassa aggim karoti, itarena bheritale pahaṭe hatthī palāyanti, kaniṭṭho dadhim paribhuñjati.

Tasmim kāle eko sūkaro ekasmim purāṇagāmaṭṭhāne caranto ānubhāvasampannaṃ ekaṃ maṇikkhandhaṃ addasa. So taṃ maṇikkhandhaṃ mukhena ḍaṃsitvā tassānubhāvena ākāse uppatitvā samuddassa majjhe ekaṃ dīpakaṃ gantvā “ettha dāni mayā vasituṃ vaṭṭati”ti otarivā phāsukaṭṭhāne ekassa udumbararukkhaṃ heṭṭhā vāsaṃ kappesi. So ekadivasam tasmim rukkhamaṇi- kkhandaṃ purato ṭhapetvā niddaṃ okkami. Atheko kāsiraṭṭhavāsī manusso “nirupakāro esa amhākan”ti mātāpitūhi gehā nikkadḍhito ekaṃ paṭṭanagāmaṃ gantvā nāvikaṇaṃ kammakāro hutvā nāvaṃ āruya (2.0094) samuddamajjhe bhinnāya nāvāya phalake nipanno taṃ dīpakaṃ patvā phalāphalāni pariyesanto taṃ sūkaraṃ niddāyantaṃ disvā saṅikaṃ gantvā maṇikkhandhaṃ gaṇhitvā tassa ānubhāvena ākāse uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā cintesi- “ayaṃ sūkaro imassa maṇikkhandhassa ānubhāvena ākāśacāriko hutvā idha vasati maññe, mayā paṭhamameva imaṃ sūkaraṃ māretvā maṃsaṃ khāditvā pacchā gantuṃ vaṭṭati”ti. So ekaṃ daṇḍakaṃ bhañjitvā tassa sīse pāteti. Sūkaro pabujjhitvā maṇim apassanto ito cito ca kampamāno vidhāvati, rukkhe nisinnapuriso hasi. Sūkaro olokento taṃ disvā taṃ rukkhaṃ sīsena paharitvā tattheva mato.

So puriso otarivā aggim katvā tassa maṃsaṃ pacitvā khāditvā ākāse uppatitvā himavantamatthakena gacchanta assamapadaṃ disvā jeṭṭhabhātikassa tāpasassa assame otarivā dvīhatīhaṃ vasitvā tāpasassa vattapaṭivattaṃ akāsi, vāsipharasukassa ānubhāvañca passi. So “imaṃ mayā gahetuṃ vaṭṭati”ti maṇikkhandhassa ānubhāvaṃ tāpasassa dassetvā “bhante, imaṃ maṇim gahetvā vāsipharasukaṃ dethā”ti āha. Tāpaso ākāśena caritukāmo taṃ gahetvā vāsipharasukaṃ

adāsi. So taṃ gaheṭvā thokaṃ gantvā vāsipharasukaṃ paharivā “vāsipharasuka tāpasassa sīsaṃ chinditvā maṇikkhandhaṃ me āharā”ti āha. So gantvā tāpasassa sīsaṃ chinditvā maṇikkhandhaṃ āhari. So vāsipharasukaṃ paṭicchanna-ṭṭhāne ṭhapetvā majjhimatāpasassa santikaṃ gantvā katipāhaṃ vasitvā bheriyā ānubhāvaṃ disvā maṇikkhandhaṃ datvā bheriṃ gaṇhitvā purimanayeneva tassapi sīsaṃ chindāpetvā kaniṭṭhaṃ upasaṅkamtivā dadhighaṭassa ānubhāvaṃ disvā maṇikkhandhaṃ datvā dadhighaṭaṃ gaheṭvā purimanayeneva tassa sīsaṃ chindāpetvā maṇikkhandhañca vāsipharasukañca bheriñca dadhighaṭañca gaheṭvā ākāse uppatitvā bārāṇasiyā avidūre ṭhatvā bārāṇasirañño “yuddhaṃ vā me detu rajjaṃ vā”ti ekassa purisassa hatthe paṇṇaṃ pāhesi.

Rājā sāsanaṃ sutvāva “coraṃ gaṇhissāmi”ti nikkhami. So ekaṃ bheritalaṃ pahari, caturaṅginī senā parivāresi. Rañño avattharaṇabhāvaṃ ṇatvā dadhighaṭaṃ vissajjesi, mahānadī pavatti. Mahājano dadhimhi osīditvā nikkhamituṃ nāsakkhi. Vāsipharasukaṃ paharivā “rañño sīsaṃ āharā”ti (2.0095) āha, vāsipharasuko gantvā rañño sīsaṃ āharitvā pādamūle nikkhipi. Ekopi āvudhaṃ ukkhipituṃ nāsakkhi. So mahantena balena parivuto nagaraṃ pavisitvā abhisekaṃ kāretvā dadhivāhano nāma rājā hutvā dhammena samena rajjaṃ kāresi.

Tassekadivasāṃ mahānadiyaṃ jālakaraṇḍake kiḷantassa kaṇṇamuṇḍadahato devaparibhogaṃ ekaṃ ambapakkaṃ āgantvā jāle laggi, jālaṃ ukkhipantā taṃ disvā rañño adamsu. Taṃ mahantaṃ

ghaṭappamāṇaṃ parimaṇḍalaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ ahosi. Rājā “kissa phalaṃ nāmetan”ti vanacarake pucchitvā “ambaphalan”ti sutvā paribhuñjitvā tassa aṭṭhiṃ attano uyyāne ropāpetvā khīrodakena siñcāpesi. Rukkho nibbattitvā tatiye saṃvaccchare phalaṃ adāsi. Ambassa sakkāro mahā ahosi, khīrodakena siñcanti, gandhapañcaṅgulikaṃ denti, mālādāmāni parikkhipanti, gandhatelena dīpaṃ jālenti, parikkhepo panassa paṭasāṇiyā ahosi. Phalāni madhurāni suvaṇṇavaṇṇāni ahesuṃ. Dadhivāhanarājā aññesaṃ rājūnaṃ ambaphalaṃ pesento aṭṭhito rukkhanibbattanabhayena aṅkuranibbattanaṭṭhānaṃ maṇḍūkakaṇṭakena vijjhitvā pesesi. Tesam ambaṃ khādītva aṭṭhi ropitaṃ na sampajjati. Te “kiṃ nu kho ettha kāraṇaṃ”ti pucchantā taṃ kāraṇaṃ jāniṃsu.

Atheko rājā uyyānapālaṃ pakkositvā “dadhivāhanassa ambaphalānaṃ rasaṃ nāsetvā tittakabhāvaṃ kātuṃ sakkhissasī”ti pucchitvā “āma, devā”ti vutte “tena hi gacchāhī”ti sahasaṃ datvā pesesi. So bārāṇasiṃ gantvā “eko uyyānapālo āgato”ti rañño ārocāpetvā tena pakkosāpito pavisitvā rājānaṃ vanditvā “tvaṃ uyyānapālo”ti puṭṭho “āma, devā”ti vatvā attano ānubhāvaṃ vaṇṇesi. Rājā “gaccha amhākaṃ uyyānapālassa santike hohī”ti āha. Te tato paṭṭhāya dve janā uyyānaṃ paṭijagganti. Adhunāgato uyyānapālo akālapupphāni suṭṭhu pupphāpento akālaphalāni gaṇhāpento uyyānaṃ ramaṇiyaṃ akāsi. Rājā tassa pasīditvā porāṇaka-uyyānapālaṃ nīharitvā tasseva uyyānaṃ adāsi. So uyyānassa attano hatthagatabhāvaṃ ñatvā ambarukkhaṃ parivāretvā nimbe ca phaggavavalliyo ca ropesi, anupubbena nimbā vaḍḍhiṃsu, mūlehi mūlāni, sākhāhi ca sākhā saṃsaṭṭhā onaddhavinaddhā ahesuṃ. Tena asāta-amadhurasamsaggena tāvamadhuraphalo (2.00 ambo tittako jāto nimbapaṇṇasadisaraso, ambaphalānaṃ tittakabhāvaṃ ñatvā uyyānapālo palāyi.

Dadhivāhano uyyānaṃ gantvā ambaphalaṃ khādanto mukhe pavitṭhaṃ ambaraṃ nimbakasaṭaṃ viya ajjhoharitaṃ asakkonto kakkāretvā niṭṭhubhi. Tadā bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita, imassa rukkhassa porāṇakaparihārato parihīnaṃ natthi, evaṃ santepissa phalaṃ tittakaṃ jātaṃ, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

71. “Vaṇṇagandharasūpeto, amboyaṃ ahuvā pure;
tameva pūjaṃ labhamāno, kenambo kaṭukapphalo”ti.

Athassa kāraṇaṃ ācikkhanto bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

72. “Pucimandaparivāro, ambo te dadhivāhana;
mūlaṃ mūlena saṃsaṭṭhaṃ, sākhā sākhā nisevare;
asātasannivāsena, tenambo kaṭukapphalo”ti.

Tattha **pucimandaparivāro**ti nimbarukkhaparivāro. **Sākhā sākhā nisevareti** pucimandassa sākhāyo ambarukkhasa sākhāyo nisevanti. **Asātasannivāsenāti** amadhurehi pucimandehi saddhiṃ sannivāsena. **Tenāti** tena kāraṇena ayaṃ ambo kaṭukapphalo asātaphalo tittakaphalo jātoti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā sabbepi pucimande ca phaggavavalliyo ca chindāpetvā mūlāni uddharāpetvā samantā amadhurapaṃsuṃ harāpetvā madhura-

paṃsum pakkhipāpetvā khīrodakasakkharodakagandhodakehi ambaṃ paṭijaggā-
pesi. So madhurasamṣaggena puna madhurova ahosi. Rājā pakati-uyyānapāla-
sseva uyyānaṃ niyyādetvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā ahameva
paṇḍitāmacco ahosin” ti.

Dadhivāhanajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[187] 7. Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā

Ucce (2.0097) **viṭabhimāruyhāti** idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ
mahallakabhikkhuṃ ārabbha kathesi. Ekadivasam kira dvīsu aggasāvakesu añña-
maññaṃ pañhapucchanavissajjanakathāya nisinnesu eko mahallako bhikkhu
tesaṃ santikaṃ gantvā tatiyo hutvā nisīditvā “bhante, mayampi tumhe pañhaṃ
pucchissāma, tumhepi attano kaṅkhaṃ amhe pucchathā” ti āha. Therā taṃ jiguc-
cchitvā uṭṭhāya pakkamiṃsu. Therānaṃ dhammaṃ sotuṃ nisinnaparisaṃ samāga-
massa bhinnakāle satthu santikaṃ gantvā “kiṃ akāle āgatathā” ti vutte taṃ
kāraṇaṃ ārocayiṃsu. Satthā “na, bhikkhave, idāneva sārīputtamoggallānā etaṃ
jigucchitvā akathetvā pakkamanti, pubbepi pakkamiṃsū” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane rukkha-
devatā ahosi. Atha dve haṃsapotakā cittakūṭapabbatā nikkhamitvā tasmim
rukkhe nisīditvā gocarāya gantvā nivattantāpi tasmimyeva vissamitvā cittakūṭaṃ
gacchanti. Gacchante gacchante kāle tesaṃ bodhisattena saddhiṃ vissāso ahosi.
Gacchantā ca āgacchantā ca aññamaññaṃ sammoditvā dhammakathaṃ
kathetvā pakkamiṃsu. Athekadivasam tesu rukkhagge nisīditvā bodhisattena
saddhiṃ kathentesu eko siṅgālo tassa rukkhassa heṭṭhā ṭhatvā tehi haṃsapota-
kehi saddhiṃ mantento paṭhamaṃ gāthamāha-

73. “Ucce viṭabhimāruyha, mantayavho rahogatā;
nīce oruyha mantavho, migarājāpi sossatī” ti.

Tattha **ucce viṭabhimāruyhāti** pakatiyā ca ucce imasmim rukkhe uccataraṃ
ekaṃ viṭapaṃ abhiruhitvā. **Mantayavhoti** mantetha kathetha. **Nīce oruyhāti** ota-
ritvā nīce ṭhāne ṭhatvā mantetha. **Migarājāpi sossatī** attānaṃ migarājānaṃ katvā
āha. Haṃsapotakā jigucchitvā uṭṭhāya cittakūṭameva gatā.

Tesaṃ gatakāle bodhisatto siṅgālassa dutiyaṃ gāthamāha-

74. “Yaṃ suvaṇṇo suvaṇṇena, devo devena mantaye;
kiṃ tettha catumaṭṭhassa, bilaṃ pavisa jambukā” ti.

Tattha (2.0098) **suvaṇṇoti** sundaravaṇṇo. **Suvaṇṇenāti** dutiyena haṃsapota-
kena. **Devo devenāti** teyeva dve deve katvā katheti. **Catumaṭṭhassāti** sarīrena
jātiyā sarena guṇenāti imehi catūhi maṭṭhassa suddhassāti akkharattho. Asu-
ddhamyeva pana taṃ pasamāvacanena nindanto evamāha, catūhi lāmakassa
kiṃ te ettha siṅgālassāti ayamettha adhippāyo. “**Bilaṃ pavisā**” ti idaṃ bodhisatto
bheravārammaṇaṃ dassetvā taṃ palāpento āha.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā siṅgālo mahallako ahosi, dve haṃsapotakā sārīputtamoggallānā, rukkhadevatā pana aha-
meva ahosin”ti.

Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā sattamā.

[188] 8. Sīhakotthujātakavaṇṇanā

Sīhaṅgulī sīhanakhoti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabha kathesi. Ekadivasam kira kokālika aññesu bahussutesu dhammaṃ kathentesu sayampi kathetukāmo ahosīti sabbam heṭṭhā vuttanayeneva vitthāretabbaṃ. Taṃ pana pavattiṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, kokālika idāneva attano saddena pākaṭo jāto, pubbepi pākaṭo ahosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese sīho hutvā ekāya siṅgāliyā saddhiṃ saṃvāsamanvāya puttaṃ paṭilabhi. So aṅgulīhi nakhehi kesarena vaṇṇena saṅghānenāti imehi ākārehi pitusadiso ahosi, saddena mātusadiso. Athekadivasam deve vassitvā vigate sīhesu naditvā sīhakilāṃ kilāntesu sopi tesam antare naditukāmo hutvā siṅgālikaṃ nādam nadi. Athassa saddam sutvā sīhā tuṅhī ahesuṃ. Tassa saddam sutvā aparo bodhisattassa sajātiputto “tāta, ayaṃ sīho vaṇṇādīhi amhehi (2.0099) samāno, saddo panassa aññādiso, ko nāmeso”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha-

75. “Sīhaṅgulī sīhanakho, sīhapādapatiṭṭhito;
so sīho sīhasaṅghamhi, eko nadati aññathā”ti.

Tattha **sīhapādapatiṭṭhitoti** sīhapādeheva patiṭṭhito. **Eko nadati aññathāti** ekova avasesasīhehi asadisena siṅgālasaddena nadanto aññathā nadati.

Taṃ sutvā bodhisatto “tāta, esa tava bhātā siṅgāliyā putto, rūpena mayā sadiso, saddena mātarā sadiso”ti vatvā siṅgāliputtaṃ āmantetvā “tāta, tvaṃ ito paṭṭhāya idha vasanto appasaddo vasa, sace puna nadissasi, siṅgālabhāvaṃ te jānissanti”ti ovadanto dutiyaṃ gāthamāha-

76. “Mā tvaṃ nadi rājaputta, appasaddo vane vasa;
sarena kho taṃ jāneyyumu, na hi te pettiko saro”ti.

Tattha **rājaputtāti** sīhassa migarañño putta. Imañca pana ovādam sutvā puna so nadituṃ nāma na ussahi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā siṅgālo kokālika ahosi, sajātiputto rāhulo, migarājā pana ahameva ahosin”ti.

Sīhakotthujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[189] 9. Sīhacammajātakavaṇṇanā

Netam sīhassa naditanti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaññeva ārabha kathesi. So imasmim kāle sarabhaññaṃ bhaṇitukāmo ahosi. Satthā taṃ pavattiṃ

sutvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0100) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kassakakule nibbattitvā vayappatto kasikammena jīvikaṃ kappesi. Tasmim̄ kāle eko vāṇijo gadrabhabhārakena vohāraṃ karonto vicarati. So gatagataṭṭhāne gadrabhassa piṭṭhito bhaṇḍikaṃ otāretvā gadrabhaṃ sīhacammena pārupitvā sāliyavakhettesu vissajjeti. Khettarakkhakā taṃ disvā “sīho”ti saññāya upasaṅkamituṃ na sakkonti. Athekadivasaṃ so vāṇijo ekasmim̄ gāmadvāre nivāsaṃ gahetvā pātarāsaṃ pacāpento tato gadrabhaṃ sīhacammaṃ pārupitvā yavakhette vissajjesi. Khettarakkhakā “sīho”ti saññāya taṃ upasaṅkamituṃ asakkontā gehaṃ gantvā ārocesuṃ. Sakalagāmaṃ āvudhāni gahetvā saṅkhe dhamentā bheriyo vādentā khettasamīpaṃ gantvā unnadiṃsu, gadrabho maraṇabhayaḥito gadrabharavaṃ ravi. Athassa gadrabhabhāvaṃ ñatvā bodhisatto paṭhamaṃ gāthamāha-

77. “Netam̄ sīhassa naditam̄, na byagghassa na dīpino;
pāruto sīhacammena, jammo nadati gadrabho”ti.

Tattha **jammoti** lāmako. Gāmaṃ sinopi tassa gadrabhabhāvaṃ ñatvā taṃ aṭṭhīni bhañjantā pothetvā sīhacammaṃ ādāya agamaṃsu.

Atha so vāṇijo āgantvā taṃ byasanabhāvappattaṃ gadrabhaṃ disvā dutiyaṃ gāthamāha-

78. “Cirampi kho taṃ khādeyya, gadrabho haritaṃ yavaṃ;
pāruto sīhacammena, ravamānova dūsayī”ti.

Tattha **tanti** nipātamattaṃ, ayaṃ gadrabho attano gadrabhabhāvaṃ ajānāpetvā sīhacammena pāruto cirampi kālaṃ haritaṃ yavaṃ khādeyyāti attho. **Ravamānova dūsayīti** attano pana gadrabharavaṃ ravamānovesa attānaṃ dūsayi, natthettha sīhacammaṃ dosoti. Tasmim̄ evaṃ kathenteyeva gadrabho tattheva nipanno mari, vāṇijopi taṃ pahāya pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā vāṇijo devadatto ahosi, gadrabho kokāliko, paṇḍitakassako pana ahameva ahosi”ti.

Sīhacammajātakavaṇṇanā navamā.

[190] 10. Sīlānisamaṃsajātakavaṇṇanā

Passa (2.0101) **saddhāya sīlassāti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ saddhaṃ upāsakaṃ ārabha katesi. So kira saddho pasanno ariyasāvako ekadivasaṃ jetavanaṃ gacchanto sāyaṃ aciravatinadītiraṃ gantvā nāvike nāvaṃ tīre ṭhapetvā dhammassavanatthāya gate titthe nāvaṃ adisvā buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā nadiṃ otari, pādā udakamhi na osīdiṃsu. So pathavītale gacchanto viya vemajjhaṃ gatakāle vīciṃ passi. Athassa buddhārammaṇā pīti mandā jātā, pādā osīdituṃ ārabhiṃsu, so puna buddhārammaṇaṃ pītiṃ daḷhaṃ katvā udakapiṭṭhe neva gantvā jetavanaṃ pavisitvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “upāsaka, kacci maggaṃ āgacchanto appakilamathena āgatosī”ti pucchitvā “bhante, buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā udaka-

piṭṭhe patiṭṭhaṃ labhitvā pathaviṃ maddanto viya āgatomhī”ti vutte “na kho pana, upāsaka, tvaññeva buddhaguṇe anussarivā patiṭṭhaṃ laddho, pubbepi upāsakā samuddamajjhe nāvāya bhinnāya buddhaguṇe anussarantā patiṭṭhaṃ labhiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte kassapasammāsambuddhakāle sotāpanno ariyasāvako ekena nhāpitakuṭumbikena saddhiṃ nāvaṃ abhiruhi, tassa nhāpitassa bhariyā “ayya, imassa sukhadukkhaṃ tava bhāro”ti nhāpitaṃ tassa upāsakassa hatthe nikkhipi. Atha sā nāvā sattame divase samuddamajjhe bhinnā, tepi dve janā ekasmiṃ phalake nipannā ekaṃ dīpakaṃ pāpuṇiṃsu. Tattha so nhāpito sakuṇe māretvā pacitvā khādanto upāsakassapi deti. Upāsako “alaṃ mayhan”ti na khādati. So cintesi-“imasmimṃ ṭhāne amhākaṃ ṭhapetvā tiṇi saraṇāni aññā patiṭṭhā natthi”ti. So

tiṅṅaṃ ratanānaṃ guṇe anussari. Athassānūsarantassa tasmim̐ dīpake nibbatto nāgarājā attano sarīraṃ mahānāvāṃ katvā māpesi, samuddadevatā niyāmaṃ ahosi, nāvā sattahi ratanehi pūrayittha, tayo kūpakā indanīlamaṇimayā ahesuṃ, suvaṇṇamayo laṅkāro, rajatamayāni yottāni, suvaṇṇamayāni yaṭṭhiphiyāni.

Samuddadevatā (2.0102) nāvāya ṭhatvā “atthi jambudīpagamikā”ti ghesesi. Upāsako “mayāṃ gamissāmā”ti āha. Tena hi ehi, nāvāṃ abhiruhāti. So nāvāṃ abhiruhitvā nhāpitaṃ pakkosi, samuddadevatā- “tuyhaññeva labbhati, na etassā”- ti āha. “Kiṃkāraṇā”ti? “Etassa sīlaguṇācāro natthi, taṃ kāraṇaṃ. Ahañhi tuyhaṃ nāvāṃ āharim̐, na etassā”ti. “Hotu, ahaṃ attanā dinnadānena rakkhitasīlena bhāvitabhāvanāya etassa pattiṃ dammi”ti. Nhāpito “anumodāmi, sāmī”ti āha. Devatā “idāni gaṇhissāmī”ti tampi āropetvā ubhopi jane samuddā nikkhāmetvā nadiyā bārāṇasiṃ gantvā attano ānubhāvena dvinnampi tesaṃ gehe dhaṇaṃ patiṭṭhapetvā “paṇḍiteheva saddhiṃ saṃsaggo nāma kātabbo. Sace hi imassa nhāpitassa iminā upāsakena saddhiṃ saṃsaggo nābhavissa, samuddamajjheveva nassissā”ti paṇḍitasāṃsaggaguṇaṃ kathayamānā imā gāthā avoca-

79. “Passa saddhāya sīlassa, cāgassa ca ayaṃ phalaṃ;
nāgo nāvāya vaṇṇena, saddhaṃ vahatupāsakaṃ.

80. “Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
satañhi sannivāsena, sotthiṃ gacchati nhāpito”ti.

Tattha **passāti** kañci aniyāmetvā passathāti ālapati. **Saddhāyāti** lokiya lokuttarāya saddhāya. Sīlepi eseva nayo. **Cāgassāti** deyyadhammapariccāgassa ceva kilesapariccāgassa ca. **Ayaṃ phalanti** idaṃ phalaṃ, guṇaṃ ānisaṃsanti attho. Atha vā cāgassa ca phalaṃ passa, ayaṃ nāgo nāvāya vaṇṇenāti evampettha attho daṭṭhabbo. **Nāvāya vaṇṇenāti** nāvāya saṅghānena. **Saddhanti** tisu ratanesu patiṭṭhitasaddhaṃ. **Sabbhirevāti** paṇḍitehiyeva. **Samāsethāti** ekato āvaseyya, upavaseyyāti attho. **Kubbethāti** kareyya. **Santhavanti** mittasanthavaṃ. Taṅhāsanthavo pana kenacipi saddhiṃ na kātabbo. **Nhāpitoti** nhāpitakuṭumbiko. “Nahāpito”tipi pāṭho.

Evaṃ samuddadevatā ākāse ṭhatvā dhammaṃ desetvā ovaditvā nāgarājānaṃ gaṇhitvā attano vimānameva agamāsi.

Satthā (2.0103) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi- saccapariyosāne upāsako sakadāgāmiphale patiṭṭhahi. “Tadā sotāpanna-upāsako parinibbāyi, nāgarājā sārīputto ahosi, samuddadevatā pana aha-meva ahosin”ti.

Sīlānisaṃsajātakavaṇṇanā dasamā.

Asadisavaggo catuttho.

Tassuddānaṃ-

Asadisañca saṅgāmaṃ, vālodakaṃ giridattaṃ;

nabhirati dadhivāhaṃ, catumaṭṭhaṃ sīhakoṭṭhaṃ;
sīhacammaṃ sīlānisamsaṃ.

5. Ruhakavaggo

[191] 1. Ruhakajātakavaṇṇanā

Api ruhaka chinnāpīti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu aṭṭhakanipāte **indriyajātake** (jā. 1.8.60 ādayo) āvibhavi-ssati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “ayaṃ te bhikkhu itthī anattakārikā, pubbepi te esā sarājikāya parisāya majjhe lajjāpetvā gehā nikkhamanākāraṃ kāresi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattivā vayappatto pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. Tassa ruhako nāma purohito ahosi, tassa purāṇī nāma brāhmaṇī bhariyā. Rājā brāhmaṇassa assabhaṇḍakena alaṅkaritvā assaṃ adāsi. So taṃ assaṃ āruyha rañño upaṭṭhānaṃ gacchati. Atha naṃ alaṅkata-assassa piṭṭhe nisīditvā gacchantaṃ āgacchantañca disvā taḥiṃ taḥiṃ ṭhitā manussā “aho (2.0104) assassa rūpaṃ, aho asso sobhati”ti assameva pasaṃsanti. So gehaṃ āgantvā pāsādaṃ abhiruyha bhariyaṃ āmantesi- “bhadde, amhākaṃ asso ativiya sobhati, ubhosu passesu ṭhitā manussā amhākaṃ assameva vaṇṇenti”ti. Sā pana brāhmaṇī thokaṃ chinnikā dhuttikadhātukā, tena naṃ evamāha- “ayya, tvaṃ assassa sobhanakāraṇaṃ na jānāsi, ayaṃ asso attano alaṅkataṃ assabhaṇḍakaṃ nissāya sobhati, sace tvampi asso viya sobhitukāmo assabhaṇḍakaṃ piṇḍhitvā antaravīthiṃ oruyha asso viya pāde koṭṭayamāno gantvā rājānaṃ passa, rājāpi taṃ vaṇṇayissati, manussāpi taññeva vaṇṇayissanti”ti.

So ummattakajātiko brāhmaṇo tassā vacanaṃ sutvā “iminā nāma kāraṇena sā maṃ vadatī”ti ajānitvā tathāsaññī hutvā tathā akāsi. Ye ye passanti, te te pari-hāsaṃ karontā “sobhati ācariyo”ti vadiṃsu. Rājā pana naṃ “kiṃ, ācariya, pittaṃ te kupitaṃ, ummattakosi jāto”ti-ādīni vatvā lajjāpesi. Tasmīṃ kāle brāhmaṇo “ayuttaṃ mayā katan”ti lajjito brāhmaṇiyā kujjhivā “tāyamhi sarājikāya parisāya antare lajjāpito, pothetvā taṃ nikkadḍhissāmi”ti gehaṃ agamāsi. Dhuttikabrāhmaṇī tassa kujjhivā āgamanabhāvaṃ ṇatvā puretaraññeva cūḷadvārena nikkhamitvā rājanivesanaṃ gantvā catūhapañcāhaṃ tattheva ahosi. Rājā taṃ kāraṇaṃ ṇatvā purohitaṃ pakkosāpetvā “ācariya, mātugāmassa nāma doso hotiyeva, brāhmaṇiyā khamituṃ vaṭṭati”ti khamāpanatthāya paṭhamaṃ gāthamāha-

81. “Api ruhaka chinnāpi, jiyā sandhīyate puna;
sandhīyassu purāṇiyā, mā kodhassa vasaṃ gamī”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho- bho ruhaka, nanu chinnāpi dhanujiyā puna sandhīyati ghaṭīyati, evameva tvampi purāṇiyā saddhiṃ sandhīyassu, kodhassa vasaṃ mā gamīti.

Taṃ (2.0105) sutvā ruhako dutiyaṃ gāthamāha-

82. “Vijjamānesu vākesu, vijjamānesu kārisu;
aññaṃ jiyaṃ karissāmi, alaṅṅeva purāṇiyā”ti.

Tassattho- mahārāja, dhanukāramuduvākesu ca jiyakārakesu ca manussesu vijjamānesu aññaṃ jiyaṃ karissāmi, imāya chinnāya purāṇiyā jiyāya alaṃ, natthi me koci atthoti. Evañca pana vatvā taṃ nīharitvā aññaṃ brāhmaṇiṃ ānesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi- saccapariyosāne ukkaṅṅhitabhikkhu sotāpattiphale patiṅṅhahi. “Tadā, brāhmaṇi, purāṇadutiyikā ahosi, ruhako ukkaṅṅhitabhikkhu, bārāṇasirājā pana aha- meva ahosi”ti.

Ruhakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[192] 2. Sirikāḷakaṅṅijātakavaṇṇanā

Itthi siyā rūpavatīti idaṃ sirikāḷakaṅṅijātakaṃ mahā-umaṅgajātake āvibhavi- ssati.

Sirikāḷakaṅṅijātakavaṇṇanā dutiyā.

[193] 3. Cūḷapadumajātakavaṇṇanā

Ayameva sā ahamapi so anaṅṅoti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṅṅhitabhikkhuṃ ārabbha kathesi. Vatthu **ummādentijātake** (jā. 2.20.57 ādayo) āvibhavi- ssati. So pana bhikkhu satthārā “saccaṃ kira tvam, bhikkhu, ukkaṅṅhito”ti vutte “saccaṃ, bhagavā”ti vatvā “kena pana tvam ukkaṅṅhāpito”ti vutte (2.0106) “ahaṃ, bhante, ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ mātugāmaṃ disvā kilesānuvattako hutvā ukka- ṅṅhitomhi”ti āha. Atha naṃ satthā “bhikkhu, mātugāmo nāma akataṅṅū mitta- dubbhī bahumāyā, porāṅakapaṅṅitāpi attano dakkhiṅajāṅulohitaṃ pāyevā yāvaji- vitadānampi datvā mātugāmassa cittaṃ na labhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṅasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, nāmaggaṅadivase cassa “padumakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tassa aparena cha kaniṅṅhabhātikā ahesuṃ. Te sattapi janā anupu- bbena vuḍḍhippattā gharāvāsaṃ gahetvā raṅṅo sahāyā viya vicaranti. Athekadi- vasam rājā rājaṅgaṅam olokento ṅhito te mahāparivārena rājupaṅṅhānaṃ āga- cchante disvā “ime maṃ vadhitvā rajjampi gaṅṅheyyun”ti āsaṅkaṃ uppādetvā te pakkosāpetvā- “tātā, tumhe imasmiṃ nagare vasituṃ na labhatha, añṅattha gantvā mama accayena āgantvā kulasantakaṃ rajjaṃ gaṅṅhathā”ti āha. Te pitu vacanaṃ sampaṅcchitvā roditvā kanditvā attano attano gharāni gantvā pajāpatiyo ādāya “yattha vā tattha vā gantvā jivissāmā”ti nagarā nikkhamitvā maggaṃ gacchantā ekaṃ kantāraṃ patvā annapānaṃ alabhamānā khudaṃ adhivāsetuṃ asakkontā “mayaṃ jivamānā itthiyo labhissāmā”ti kaniṅṅhassa bhariyaṃ māretvā terasa koṅṅhāse katvā maṃsaṃ khādiṃsu. Bodhisatto attano ca bhariyāya ca

laddhakoṭṭhāsesu ekaṃ ṭhapetvā ekaṃ dvepi khādiṃsu. Evaṃ cha divase cha itthiyo māretvā maṃsaṃ khādiṃsu.

Bodhisatto pana divase divase ekekaṃ ṭhapetvā cha koṭṭhāse ṭhapesi. Sattame divase “bodhisattassa bhariyaṃ māressāmā”ti vutte bodhisatto te cha koṭṭhāse tesam datvā “ajja tāva ime cha koṭṭhāse khādatha, sve jānissāmā”ti vatvā tesam maṃsaṃ khāditvā niddāyanakāle bhariyaṃ gahetvā palāyi. Sā thokaṃ gantvā “gantum na sakkomi, sāmī”ti āha. Atha naṃ bodhisatto khandhenādāya aruṇugga-manavelāya kantārā nikkhami. Sā sūriye uggate “pipāsītāmi, sāmī”ti āha. Bodhisatto “udakaṃ natthi, bhadde”ti vatvā punappunaṃ kathite khaggena (2.0107) dakkhiṇajāṇukaṃ paharivā- “bhadde, pāniyaṃ natthi, idaṃ pana me dakkhiṇajā-ṇulohitaṃ pivamānā nisīdāhi”ti āha. Sā tathā akāsi. Te anupubbena mahāgaṅgaṃ patvā pivitvā ca nhatvā ca phalāphalaṃ khāditvā phāsukaṭṭhāne vissamitvā ekasmiṃ gaṅgānivattane assamapadaṃ māpetvā vāsaṃ kappesum.

Athekadivasam uparigaṅgāya rājāparādhikaṃ coraṃ hatthapāde ca kaṇṇaṇāsaṅca chinditvā ekasmiṃ ambaṇake nipajjāpetvā mahāgaṅgāya pavāhesum. So mahantaṃ aṭṭassaraṃ karonto taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Bodhisatto tassa karuṇaṃ paridevitasaddaṃ sutvā “dukkhappatto satto mayi ṭhite mā nassi”ti gaṅgātiraṃ gantvā taṃ uttāretvā assamapadaṃ ānetvā kāsāvadhovanalepanādīhi vaṇapaṭi-kammaṃ akāsi. Bhariyā panassa “evarūpaṃ nāma dussīlaṃ kuṇṭhaṃ gaṅgāya āvāhetvā paṭijagganto vicarati”ti vatvā taṃ kuṇṭhaṃ jigucchamānā niṭṭhubhanti vicarati. Bodhisatto tassa vaṇesu saṃviruḷhesu bhariyāya saddhiṃ taṃ assamapadeyeva ṭhapetvā aṭavito phalāphalāni āharitvā taṅca bhariyaṅca posesi. Tesu evaṃ vasantesu sā itthi etasmiṃ kuṇṭhe paṭibaddhacittā hutvā tena saddhiṃ anācāraṃ caritvā ekenupāyena bodhisattaṃ māretukāmā hutvā evamāha- “sāmī, ahaṃ tumhākaṃ aṃse nisīditvā kantārā nikkhamamānā ekaṃ pabbataṃ oloketvā ayye pabbatamhi nibbattadevate ‘sace ahaṃ sāmikena saddhiṃ arogā jīvitaṃ labhissāmi, balikammaṃ te karissāmī’ti āyāciṃ, sā maṃ idāni uttāseti, karomassā balikammaṃ”ti. Bodhisatto taṃ māyaṃ ajānanto “sādhū”ti sampaṭicchitvā balikammaṃ sajjetvā tāya balibhājanaṃ gāhāpetvā pabbatamatthakaṃ abhiruhi. Atha naṃ sā evamāha- “sāmī, devatāyapi tvaññeva uttamadevatā, paṭhamaṃ tāva taṃ vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā vanditvā pacchā devatāya balikammaṃ karissāmī”ti. Sā bodhisattaṃ papātābhimukhaṃ ṭhapetvā vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā vanditukāmā viya hutvā piṭṭhipasse ṭhatvā piṭṭhiyaṃ paharivā papāte pātetvā “diṭṭhā me paccāmittassa piṭṭhi”ti tuṭṭhamānasā pabbatā orohitvā kuṇṭhassa santikaṃ agamāsi.

Bodhisattopi (2.0108) papātānusārena pabbatā patanto udumbararukkhamatthake ekasmiṃ akaṇṭake pattasaṅchane gumbhe laggi, heṭṭhāpabbataṃ pana orohitaṃ na sakkā. So udumbaraphalāni khāditvā sākhantare nisīdi. Atheko mahāsarīro godharājā heṭṭhāpabbatapādato abhiruhitvā tasmiṃ udumbaraphalāni khādati. So taṃ divasaṃ bodhisattaṃ disvā palāyi, punadivase āgantvā ekasmiṃ passe phalāni khāditvā pakkāmi. So evaṃ punappunaṃ āgacchanto bodhisattena saddhiṃ vissāsaṃ āpajjitvā “tvaṃ imaṃ ṭhānaṃ kena kāraṇena āgatosī”ti

pucchitvā “iminā nāma kāraṇenā”ti vutte “tena hi mā bhāyī”ti vatvā bodhisattaṃ attano piṭṭhiyaṃ nipajjāpetvā otāretvā araṅṅato nikkhamitvā mahāmagge ṭhapetvā “tvaṃ iminā maggena gacchāhi”ti uyyojetvā araṅṅameva pāvisi. Bodhisatto ekaṃ gāmakam gantvā tattheva vasanto pitu kālakatabhāvaṃ sutvā bārāṇasiṃ gantvā kulasantake rajje patiṭṭhāya padumarājā nāma hutvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kārento catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ cha satasahassāni vissajjetvā dānaṃ adāsi.

Sāpi kho itthī taṃ kuṇṭhaṃ khandhe nisīdāpetvā araṅṅā nikkhamitvā manussa-pathe bhikkhaṃ caramānā yāgubhattaṃ saṃharitvā taṃ kuṇṭhaṃ posesi. Manussā “ayaṃ te kiṃ hotī”ti pucchiyamānā “ahaṃ etassa mātuladhītā, pitucchāputto me eso, etasseva maṃ adāṃsu, sāhaṃ vajjhappattampi attano sāmikaṃ ukkhipitvā pariharantī bhikkhaṃ caritvā posemi”ti. Manussā “ayaṃ patibbatā”ti tato paṭṭhāya bahutaraṃ yāgubhattaṃ adāṃsu. Apare pana janā evamāhaṃsu- “tvaṃ mā evaṃ vicari, padumarājā bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāreti, sakalajambudīpaṃ saṅkhobhetvā dānaṃ deti, so taṃ disvā tussissati, tuṭṭho te bahuṃ dhanaṃ dassati, tava sāmikaṃ idheva nisīdāpetvā gacchā”ti thiraṃ katvā vettapacchiṃ adāṃsu. Sā anācārā taṃ kuṇṭhaṃ vettapacchiyaṃ nisīdāpetvā pacchiṃ ukkhipitvā bārāṇasiṃ gantvā dānasālāsu bhujjāmanā vicarati. Bodhisatto alaṅkatahattikkhandhavaragato dānaggaṃ gantvā aṭṭhannaṃ vā dasannaṃ vā sahatthā dānaṃ datvā puna gehaṃ gacchati (2.0109). Sā anācārā taṃ kuṇṭhaṃ pacchiyaṃ nisīdāpetvā pacchiṃ ukkhipitvā tassa gamanamagge aṭṭhāsi.

Rājā disvā “kiṃ etan”ti pucchi. “Ekā, deva, patibbatā”ti. Atha naṃ pakkosāpetvā saṅjānitvā kuṇṭhaṃ pacchiyā nīharāpetvā “ayaṃ te kiṃ hotī”ti pucchi. Sā “pitucchāputto me, deva, kuladattiko sāmiko”ti āha. Manussā taṃ antaraṃ ajānantā “aho patibbatā”ti-ādīni vatvā taṃ anācāritthiṃ vaṇṇayimṃsu. Puna rājā

“ayaṃ te kuṅṭho kuladattiko sāmiko”ti pucchi. Sā rājānaṃ asañjānantī “āma, devā”-
ti sūrā hutvā kathesi. Atha naṃ rājā “kiṃ esa bārāṇasirañño putto, nanu tvaṃ
padumakumārassa bhariyā asukarañño dhītā, asukā nāma mama jāṇulohitaṃ
pivtvā imasmim kuṅṭhe paṭibaddhacittā maṃ papāte pātesi. Sā idāni tvaṃ nalā-
ṭena maccuṃ gahetvā maṃ ‘mato’ti maññamānā imaṃ ṭhānaṃ āgatā, nanu ahaṃ
jīvāmi”ti vatvā amacce āmantetvā “bho, amaccā nanu cāhaṃ tumhehi puṭṭho evaṃ
kathesiṃ ‘mama kaniṭṭhabhātikā cha itthiyo māretvā maṃsaṃ khādiṃsu, ahaṃ
pana mayhaṃ bhariyaṃ arogaṃ katvā gaṅgātiraṃ netvā assamapade vasanto
ekaṃ vajjhappattaṃ kuṅṭhaṃ uttāretvā paṭijaggiṃ. Sā itthī etasmim paṭibaddha-
cittā maṃ pabbatapāde pātesi. Ahaṃ attano mettacittatāya jīvitaṃ labhin’ti. Yāya
ahaṃ pabbatā pātito, na sā aññā, esā dussilā, sopi vajjhappatto kuṅṭho na añño,
ayamevā”ti vatvā imā gāthā avoca-

85. “Ayameva sā ahamapi so anañño, ayameva so hatthacchinno anañño;
yamāha ‘komārapatī maman’ti, vajjhittiyo natthi itthīsu saccaṃ.

86. “Imañca jammaṃ musalena hantvā, luddaṃ chavaṃ paradārūpaseviṃ;
imissā ca naṃ pāpapatibbatāya, jīvantiyā chindatha kaṇṇanāsan”ti.

Tattha **yamāha komārapatī mamanti** yaṃ esā “ayaṃ me, komārapati, kulada-
ttiko sāmiko”ti āha, ayameva so, na añño. “Yamāhu (2.0110), komārapatī”tipi
pāṭho. Ayameva hi potthakesu likhito, tassāpi ayamevattho, vacanavipallāso
panettha veditabbo. Yañhi raññā vuttaṃ, tadeva idha āgataṃ. **Vajjhittiyoti** itthiyo
nāma vajjhā vadhitabbā eva. **Natthi itthīsu saccanti** etāsu sabhāvo nāmeko natthi.
“Imañca jamman”ti-ādi dvinnampi tesam daṇḍāṇāpanavasena vuttaṃ. Tattha
jammanti lāmakaṃ. **Musalena hantvāti** musalena hanitvā pothetvā aṭṭhīni
bhañjitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā. **Luddanti** dāruṇaṃ. **Chavanti** guṇābhāvena
nijjīvaṃ matasadiṣaṃ. **Imissā ca nanti** ettha **nanti** nipātamattaṃ, imissā ca pāpapa-
tibbatāya anācārāya dussilāya jīvantiyāva kaṇṇanāsaṃ chindathāti attho.

Bodhisatto kodhaṃ adhivāsetuṃ asakkonto evaṃ tesam daṇḍaṃ āṇāpetvāpi
na tathā kāresi. Kopaṃ pana mandaṃ katvā yathā sā pacchiṃ sīsato oropetuṃ na
sakkoti, evaṃ gāḷhataraṃ bandhāpetvā kuṅṭhaṃ tattha pakkhipāpetvā attano
vijitā nīharāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi- saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. “Tadā cha
bhātaro aññatarā therā ahesuṃ, bhariyā ciñcamāṇavikā, kuṅṭho devadatto, godha-
rājā ānando, padumarājā pana ahameva ahosin”ti.

Cūḷapadumajātakavaṇṇanā tatiyā.

[194] 4. Mañicorajātakavaṇṇanā

Na santi devā pavasanti nūnāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto vadhāya parisak-
kantaṃ devadattaṃ ārabba kathesi. Tadā pana satthā “devadatto vadhāya
parisakkati”ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto mayhaṃ vadhāya

parisakkatiyeva, parisakkantopi pana maṃ vadhituṃ nāsakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasito avidūre gāmake gahapatikule nibbatti. Athassa vayappattassa (2.0111) bārāṇasito kula-dhītaṃ ānesuṃ, sā suvaṇṇavaṇṇā ahosi abhirūpā dassaniyā devaccharā viya pupphalatā viya laḷamānā mattakinnarī viya ca sujātāti nāmena patibbatā sīlācārasampannā vattasampannā. Niccakālampissā pativattaṃ sassuvattaṃ sasuravattañca katameva hoti, sā bodhisattassa piyā ahosi manāpā. Iti ubhopi te sammodamānā ekacittā samaggavāsaṃ vasiṃsu.

Athekadivasaṃ sujātā “mātāpitaro daṭṭhukāmāmhī”ti bodhisattassa ārocesi. “Sādhu, bhaddo, maggapātheyyaṃ pahonakaṃ paṭiyādehi”ti khajjavikatiṃ pacāpetvā khajjakādīni yānake ṭhapetvā yānakaṃ pājento yānakassa purato ahosi, itarā pacchato. Te nagarasamīpaṃ gantvā yānakaṃ mocetvā nhatvā bhuñjīṃsu. Puna bodhisatto yānakaṃ yojetvā purato nisīdi, sujātā vatthāni parivattetvā alaṅkaritvā pacchato nisīdi. Yānakassa antonagaraṃ pavīṭṭhakāle bārāṇasirājā hatthikkhandhavaragato nagaraṃ padakkhiṇaṃ karonto taṃ padesaṃ agamāsi. Sujātā otaritvā yānakassa pacchato padasā pāyāsi. Rājā taṃ disvā tassā rūpasampattiyā ākaḍḍhiyamānalocano paṭibaddhacitto hutvā ekaṃ amaccaṃ āṇāpesi- “gaccha tvam etissā sassāmikabhāvaṃ vā assāmikabhāvaṃ vā jānāhi”ti. So gantvā tassā sassāmikabhāvaṃ ṇatvā “sassāmikā kira, deva, yānake nisinno puriso etissā sāmiko”ti āha.

Rājā paṭibaddhacittaṃ vinodetuṃ asakkonto kilesāturo hutvā “ekena naṃ upāyena mārāpetvā itthiṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā ekaṃ purisaṃ āmantetvā “gaccha, bho, imaṃ cūḷāmaṇiṃ vīthiṃ gacchanto viya hutvā etassa purisassa yānake pakkhipitvā ehi”ti cūḷāmaṇiṃ datvā uyyojesi. So “sādhū”ti taṃ gahetvā gantvā yānake ṭhapetvā “ṭhapito me, devā”ti āgantvā ārocesi. Rājā “cūḷāmaṇi me naṭṭho”ti āha, manussā ekakolāhalaṃ akaṃsu. Rājā “sabbadvārāni pidahitvā sañcāraṃ chinditvā coraṃ pariyesathā”ti āha, rājapurisā tathā akaṃsu, nagaraṃ ekasānkhobhaṃ ahosi. Itaro puriso manusse gahetvā bodhisattassa santikaṃ gantvā “bho, yānakaṃ ṭhapehi, rañño cūḷāmaṇi (2.0112) naṭṭho, yānakaṃ sodhessāmī”ti yānakaṃ sodhento attanā ṭhapitamaṇiṃ gahetvā bodhisattaṃ gahetvā “maṇicoro”ti hatthehi ca pādehi ca pothetvā pacchābāhaṃ bandhitvā netvā “ayaṃ maṇicoro”ti rañño dassesi. Rājāpi “sīsamassa chindathā”ti āṇāpesi.

Atha naṃ rājapurisā catukke catukke kasāhi tāḷentā dakkhiṇadvārena nagarā nikkhamāpesuṃ. Sujātāpi yānakaṃ pahāya bāhā paggayha paridevamānā “sāmi, maṃ nissāya imaṃ dukkhaṃ pattosi”ti paridevamānā pacchato pacchato agamāsi. Rājapurisā “sīsamassa chindissāmā”ti bodhisattaṃ uttānaṃ nipajjāpesuṃ. Taṃ disvā sujātā attano sīlaguṇaṃ āvajjetvā “natthi vata maññe imasmiṃ loke sīlavantānaṃ viheṭhake pāpasāhasikamanusse nisedhetuṃ samatthā devatā nāmā”ti-ādīni vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

87. “Na santi devā pavasanti nūna, na hi nūna santi idha lokapālā;
sahasā karontānamasaññatānaṃ, na hi nūna santi paṭisedhitāro”ti.

Tattha **na santi, devāti** imasmiṃ loke sīlavantānaṃ olokanakā pāpānañca nise-dhakā na santi nūna devā. **Pavasanti nūnāti** evarūpesu vā kicesu uppannesu nūna pavasanti pavāsaṃ gacchanti. **Idha, lokapālāti** imasmiṃ loke lokapālasa-mmatā samaṇabrāhmaṇāpi sīlavantānaṃ anuggāhakā na hi nūna santi. **Sahasā karontānamasaññatānanti** sahasā avīmaṃsitvā sāhasikaṃ dāruṇaṃ kammaṃ karontānaṃ dussīlānaṃ. **Paṭisedhitāroti** evarūpaṃ kammaṃ mā karittha, na labbhā etaṃ kātunti paṭisedhentā natthīti attho.

Evaṃ tāya sīlasampannāya paridevamānāya sakkassa devarañño nisinnā-sanaṃ uṇhākāraṃ dassesi, sakko “ko nu kho maṃ sakkattato cāvetukāmo”ti āva-jjento imaṃ kāraṇaṃ ṇatvā “bārāṇasirājā atipharusakammaṃ karoti, sīlasa-mpannaṃ sujātaṃ kilameti, gantuṃ dāni me vaṭṭatī”ti devalokā oruyha attano ānu-bhāvena hatthipiṭṭhe (2.0113) nisinnaṃ taṃ pāparājānaṃ hatthikkhandhato oṭā-retvā dhammagañḍikāya uttānaṃ nipajjāpetvā bodhisattaṃ ukkhipitvā sabbāla-ṅkārehi alaṅkaritvā rājavesaṃ gāhāpetvā hatthikkhandhe nisīdāpesi. Rājapurisā pharasuṃ ukkhipitvā sīsaṃ chindantā rañño sīsaṃ chindiṃsu, chinnakāleyeva cassa rañño sīsabhāvaṃ jāniṃsu. Sakko devarājā dissamānakasarīrenea bodhi-sattassa santikaṃ gantvā bodhisattassa rājābhisekaṃ katvā sujātāya ca aggama-hesiṭṭhānaṃ dāpesi. Amaccā ceva brāhmaṇagahapatikādayo ca sakkaṃ devarā-jānaṃ disvā “adhammikaṃ rājā mārīto, idāni amhehi sakkadattiko dhammikaṃ rājā laddho”ti somanassappattā ahesuṃ.

Sakkopi ākāse ṭhatvā “ayaṃ vo sakkadattiko rājā, ito paṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāressati. Sace hi rājā adhammiko hoti, devo akāle vassati, kāle na vassati, chātabhayaṃ rogabhayaṃ satthabhayanti imāni tīṇi bhayāni upagatāneva hontī”ti ovaḍanto dutiyaṃ gāthamāha-

88. “Akāle vassatī tassa, kāle tassa na vassati;
saggā ca cavati ṭhānā, nanu so tāvatā hato”ti.

Tattha **akāleti** adhammikarañño rajje ayuttakāle sassānaṃ pakkakāle vā lāyana-maddanādikāle vā devo vassati. **Kāleti** yuttapayuttakāle vapanakāle taruṇasassa-kāle gabbhaggahaṇakāle ca na vassati. **Saggā ca cavati ṭhānāti** saggasaṅkhātā ṭhānā devalokā cavatīti attho. Adhammikaṃ rājā hi appaṭilābhavasena devalokā cavati nāma, saggepi vā rajjaṃ kārento adhammikaṃ rājā tato cavatītipi attho. **Nanu so tāvatā hatoti** nanu so adhammiko rājā ettakena hato hoti. Atha vā ekaṃsavācī ettha nu-kāro, neso ekaṃsena ettāvatā hato, aṭṭhasu pana mahānirayesu soḷa-sasu ca ussanirayesu dīgharattaṃ so haññissatīti ayamettha attho.

Evaṃ (2.0114) sakko mahājanassa ovādaṃ datvā attano devaṭṭhānameva aga-māsi. Bodhisattopi dhammena rajjaṃ kāretvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-nesi- “tadā adhammikaṃ rājā devadatto ahosi, sakko anuruddho, sujātā rāhulamātā, sakkadattiyarājā pana ahameva ahosin”ti.

Maṇicorajātakavaṇṇanā catutthā.

[195] 5. Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā

Pabbatūpatthare rammeti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Kosalarañño kira eko amacco antepure padussi. Rājāpi parivīmaṃsamāno taṃ tathato ñatvā “satthu ārocessāmi”ti jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā “bhante, amhākaṃ antepure eko amacco padussi, tassa kiṃ kātumaṃ vaṭṭati”ti pucchi. Atha naṃ satthā “upakārako te, mahārāja, so ca amacco sā ca itthī piyā”ti pucchitvā “āma, bhante, ativiya upakārako sakalaṃ rājakulaṃ sandhāreti, sāpi me itthī piyā”ti vutte “mahārāja, ‘attano upakārakesu sevakesu piyāsu ca itthīsu dubbhitumaṃ na sakkā’ti pubbepi rājāno paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā majjhataṭṭāva ahesun”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbatitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahoṣi. Athassa rañño eko amacco antepure padussi. Rājā naṃ tathato ñatvā “amaccopi me bahūpakāro, ayaṃ itthīpi me piyā, dvepi ime nāsetumaṃ na sakkā, paṇḍitāmaṃ pañhaṃ pucchitvā sace sahitabbaṃ bhavissati, saḥissāmi, no ce, na saḥissāmi”ti bodhisattaṃ pakko-sāpetvā āsanaṃ datvā “paṇḍita, pañhaṃ pucchissāmi”ti vatvā “pucchatha, mahārāja, vissajjessāmi”ti vutte pañhaṃ pucchanto paṭhamamaṃ gāthamāha-

89. “Pabbatūpatthare (2.0115) ramme, jātā pokkharāṇi sivā;
taṃ siṅgālo apāpāyi, jānaṃ sīhena rakkhitaṃ”ti.

Tattha **pabbatūpatthare rammeti** himavantapabbatapāde pattharivā ṭhite aṅgaṇaṭṭhāneti attho. **Jātā pokkharāṇi sivā**ti sivā sītalā madhurodakā pokkharāṇi nibbattā, apica kho pokkharasañchannā nadīpi pokkharāṇiyeva. **Apāpāyīti apa-**iti upasaggo, apāyīti attho. **Jānaṃ sīhena rakkhitaṃ** sīhena sīhaparibhogā sīhena rakkhitaṃ, sopi naṃ siṅgālo “sīhena rakkhitaṃ ayaṃ”ti jānantova apāyi. Taṃ kiṃ maññati, bālo siṅgālo sīhassa abhāyitvā piveyya evarūpaṃ pokkharāṇinti aya-metthādhippāyo.

Bodhisatto “addhā etassa antepure eko amacco paduṭṭho bhavissati”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha-

90. “Pivanti ce mahārāja, sāpadāni mahānadiṃ;
na tena anadī hoti, khamassu yadi te piyā”ti.

Tattha **sāpadānī**ti na kevalaṃ siṅgālova, avasesāni sunakhapasadabhiṭṭāramigādīni sabbasāpadāni taṃ pokkharasañchannattā “pokkharāṇi”ti laddhanāmaṃ nadiṃ pivanti ce. **Na tena anadī hotī**ti nadiyañhi dvipadacatuppādāpi ahimacchāpi sabbe pipāsītā pānīyaṃ pivanti, na sā tena kāraṇena anadī nāma hoti, nāpi ucchiṭṭhanadī. Kasmā? Sabbesaṃ sādharmaṇattā. Yathā nadī yena kenaci pītā na dussati, evaṃ itthīpi kilesavasena sāmikaṃ atikkamitvā aññena saddhiṃ saṃvāsaṃ gatā neva anitthī hoti. Kasmā? Sabbesaṃ sādharmaṇabhāvena. Nāpi ucchiṭṭhitthī. Kasmā? Odakantikātāya suddhabhāvena. **Khamassu yadi te piyā**ti yadi pana te sā itthī piyā, so ca amacco bahūpakāro, tesaṃ ubhinnaṃ pi khamassu majjhatabhāvena tiṭṭhāhīti.

Evaṃ mahāsatto rañño ovādaṃ adāsi. Rājā tassa ovāde ṭhatvā “puna eva-

rūpaṃ pāpakammaṃ mā karitthā”ti vatvā ubhinnampi khami. Tato paṭṭhāya (2.0116) te oramiṃsu. Rājāpi dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuraṃ pūresi. Kosalarājāpi imaṃ dhammadesanaṃ sutvā tesam ubhinnampi khamitvā majjhatto ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā pañcamā.

[196] 6. Valāhakassajātakavaṇṇanā

Ye na kāhanti ovādanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhita-bhikkhuṃ ārabba kathesi. So hi bhikkhu satthārā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “saccan”ti vatvā “kiṃ kāraṇā”ti vutte “ekaṃ alaṅkataṃ mātu-gāmaṃ disvā kilesavasena”ti āha. Atha naṃ satthā “itthiyo nāmetā bhikkhu attano rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbehi ceva itthikuttavilāsehi ca purise palobhetvā attano vase katvā vasaṃ upagatabhāvaṃ ñatvā sīlavināsañceva dhanavināsañca pāpanaṭṭhena ‘yakkhiniyo’ti vuccanti. Pubbepi hi yakkhiniyo

itthikuttena ekam purisasattham upasaṅkamtivā vāṇije palobhetvā attano vase katvā puna aññe purise disvā te sabbepi jīvitakkhayaṃ pāpetvā ubho hi hanukapa-ssehi lohiteṇa paggharanteṇa mukhaṃ pūrāpetvā khādiṃsū”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte tambapaṇṇidīpe sirīsavatthu nāma yakkhanagaraṃ ahosi, tattha yakkhīniyo vasīṃsu. Tā bhinnanāvānaṃ vāṇijānaṃ āgatakāle alaṅkatapaṭiyattā khādanīyabhojanīyaṃ gāhāpetvā dāsigaṇaparivutā dārake aṅkenādāya vāṇije upasaṅkamanti. Tesam “manussāvāsaṃ āgatamhā”ti sañjānanattham tattha tattha kasigorakkhādīni karonte manusse gogaṇe sunakheti evamādīni dassenti, vāṇijānaṃ santikaṃ gantvā “imaṃ yāguṃ pivatha, bhattaṃ bhuñjatha, khādanīyaṃ khādathā”ti vadanti. Vāṇijā ajānantā tāhi dinnaṃ paribhuñjanti. Atha tesam khāditvā bhuñjitvā pivitvā vissamitakāle (2.0117) paṭisanthāraṃ karonti, “tumhe kattha vāsikā, kuto āgatā, kahaṃ gacchissatha, kena kammaṇa idhāgatathā”ti pucchanti. “Bhinnanāvā hutvā idhāgatamhā”ti vutte “sādhu, ayyā, amhākampi sāmikānaṃ nāvaṃ abhiruhitvā gatānaṃ tīṇi saṃvaccharāni atikkantāni, te matā bhavissanti; tumhepi vāṇijāyeva, mayaṃ tumhākaṃ pādapariṇāyikā bhavissāmā”ti vatvā te vāṇije itthikuttahāvabhāvavilāsehi palobhetvā yakkhanagaraṃ netvā sace paṭhamagahitā manussā atthi, te devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipanti, attano vasanaṭṭhāne bhinnanāve manusse alabhantiyo pana parato kalyāṇiṃ orato nāgadīpanti evaṃ samuddatīraṃ anusaṅcaranti. Ayaṃ tāsam dhammatā.

Athekadivasam pañcasatā bhinnanāvā vāṇijā tāsam nagarasamīpe uttariṃsu. Tā tesam santikaṃ gantvā palobhetvā yakkhanagaraṃ netvā paṭhamaṃ gahite manusse devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipitvā jeṭṭhayakkhīni jeṭṭhakavāṇijaṃ, sesā seseti tā pañcasatā yakkhīniyo te pañcasate vāṇije attano sāmike akaṃsu. Atha sā jeṭṭhayakkhīni rattibhāge vāṇije niddaṃ upagate utṭhāya gantvā kāraṇaghare manusse māretvā maṃsaṃ khāditvā āgacchati, sesāpi tatheva karonti. Jeṭṭhayakkhīniyā manussamaṃsaṃ khāditvā āgatakāle sarīraṃ sītalaṃ hoti. Jeṭṭhavāṇijo pariggaṇhanto tassā yakkhīnibhāvaṃ ñatvā “imā pañcasatā yakkhīniyo bhavissanti, amhehi palāyituṃ vaṭṭati”ti punadivase pātova mukhadhovanatthāya gantvā sesavāṇijānaṃ ārocesi- “imā yakkhīniyo, na manussitthiyo, aññesaṃ bhinnanāvānaṃ āgatakāle te sāmike katvā amhepi khādissanti, etha ito palāyissāmā”ti tesu pañcasatesu aḍḍhateyyasatā “na mayaṃ etā vijahituṃ sakkhissāma, tumhe gacchatha, mayaṃ na palāyissāmā”ti āhaṃsu. Jeṭṭhavāṇijo attano vacanakāre aḍḍhateyyasate gahetvā tāsam bhīto palāyi.

Tasmiṃ pana kāle bodhisatto valāhakassayoniyaṃ nibbatti, sabbaseto kālasīso muñjakeso iddhimā vehāsaṅgamo ahosi. So (2.0118) himavantato ākāse uppativā tambapaṇṇidīpaṃ gantvā tattha tambapaṇṇisare pallale sayamaṅgātasāliṃ khāditvā gacchati. Evaṃ gacchanto ca “janapadaṃ gantukāmā atthi”ti tikkhattuṃ karuṇāparibhāvitam mānusiṃ vācaṃ bhāsati. Te bodhisattassa vacanaṃ sutvā upasaṅkamtivā añjaliṃ paggayha “sāmi, mayaṃ janapadaṃ gamissāmā”ti āhaṃsu. Tena hi mayhaṃ piṭṭhiṃ abhiruhathāti. Appekacce abhiruhiṃsu, tesu ekacce vāladhiṃ gaṇhiṃsu, ekacce añjaliṃ paggahetvā aṭṭhaṃsuyeva. Bodhi-

satto antamaso añjaliṃ paggahetvā ṭhite sabbepi te aḍḍhateyyasate vāñije attano ānubhāvena janapadaṃ netvā sakasakaṭṭhānesu patiṭṭhapetvā attano vasana-ṭṭhānaṃ āgamāsi. Tāpi kho yakkhiniyo aññesaṃ āgatakāle tattha ohīnake aḍḍhateyyasate manusse vadhitvā khādiṃsu.

Satthā bhikkhū āmantetvā “bhikkhave, yathā te yakkhinīnaṃ vasaṃ gatā vāñijā jīvitakkhayaṃ pattā, valāhakassarājassa vacanakarā vāñijā sakasakaṭṭhānesu patiṭṭhitā, evameva buddhānaṃ ovādaṃ akarontā bhikkhūpi bhikkhuniyopi upāsa-kāpi upāsikāyopi catūsu apāyesu pañcavidhabandhanakammakaraṇaṭṭhānādīsu mahādukkhaṃ pāpuṇanti. Ovādarkarā pana tisso kulasampattiyo ca cha kāmāsagge vīsati brahmaloketi imāni ca ṭhānāni patvā amatamahānibbānaṃ sacchikatvā mahantaṃ sukhaṃ anubhavanti”ti vatvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca-

91. “Ye na kāhanti ovādaṃ, narā buddhena desitaṃ;
byasanaṃ te gamissanti, rakkhasīhiva vāñijā.

92. “Ye ca kāhanti ovādaṃ, narā buddhena desitaṃ;
sotthiṃ pāraṃ gamissanti, valāheneva vāñijā”ti.

Tattha **ye na kāhantīti** ye na karissanti. **Byasanaṃ te gamissantīti** te mahāvīnāsaṃ pāpuṇissanti. **Rakkhasīhiva vāñijāti** rakkhasīhi palobhitavāñijā viya. **Sotthiṃ pāraṃ gamissantīti** anantarāyena nibbānaṃ pāpuṇissanti. **Valāheneva vāñijāti** valāheneva “āgacchathā”ti (2.0119) vuttā tassa vacanakarā vāñijā viya. Yathā hi te samuddapāraṃ gantvā sakasakaṭṭhānaṃ agamaṃsu, evaṃ buddhānaṃ ovādarkarā saṃsārapāraṃ nibbānaṃ gacchantīti amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi- saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalaśakadāgāmiphala-anāgāmiphala-arahattaphalāni pāpuṇiṃsu. “Tadā valāhakassarājassa vacanakarā aḍḍhateyyasatā vāñijā buddhapaṛisā ahesuṃ, valāhakassarājā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Valāhakassajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[197] 7. Mittāmittajātakavaṇṇanā

Na naṃ umhayate disvāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha katesi. Aññataro bhikkhu “mayā gahite mayhaṃ upajjhāyo na kujjhissatī”ti upajjhāyena ṭhapitaṃ vissāsenā ekaṃ vatthakhaṇḍaṃ gahetvā upāhanatthavikaṃ katvā pacchā upajjhāyaṃ āpucchi. Atha taṃ upajjhāyo “kiṃkāraṇā gaṇhī”ti vatvā “mayā gahite na kujjhissatīti tumhākaṃ vissāsenā”ti vutte “ko mayā saddhiṃ tuyhaṃ vissāso nāmā”ti vatvā kuddho utṭhahitvā pahari. Tassa sā kiriyā bhikkhūsu pākaṭā jātā. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asuko kira daharo upajjhāyassa vissāsenā vatthakhaṇḍaṃ gahetvā upāhanatthavikaṃ akāsi. Atha naṃ upajjhāyo ‘ko mayā saddhiṃ tuyhaṃ

vissāso nāmā'ti vatvā kuddho uṭṭhahitvā paharī'ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na, bhikkhave, idānevesa bhikkhu attano saddhivihārikena saddhiṃ avissāsiko, pubbepi avissāsikoyevā"ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇa-kule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā (2.0120) ca samāpa-ttiyo ca nibbattetvā gaṇasatthā hutvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tasmīṃ isigaṇe eko tāpaso bodhisattassa vacanaṃ akatvā ekaṃ matamātikaṃ hatthipo-takaṃ paṭijaggi. Atha naṃ so vuddhippato māretvā araññaṃ pāvisi. Tassa sarīra-kiccaṃ katvā isigaṇo bodhisattaṃ parivāretvā- "bhante, kena nu ko kāraṇena mittabhāvo vā amittabhāvo vā sakkā jānitun"ti pucchi. Bodhisatto "iminā ca iminā ca kāraṇenā"ti ācikkhanto imā gāthā avoca-

93. "Na naṃ umhayate disvā, na ca naṃ paṭinandati;
cakkhūni cassa na dadāti, paṭilomañca vattati.

94. "Ete bhavanti ākārā, amittasmīṃ patiṭṭhitā;
yehi amittaṃ jāneyya, disvā sutvā ca paṇḍito"ti.

Tattha **na naṃ umhayate disvā**ti yo hi yassa amitto hoti, so taṃ puggalaṃ disvā na umhayate, hasitaṃ na karoti, pahaṭṭhākāraṃ na dasseti. **Na ca naṃ paṭinanda-tī**ti tassa vacanaṃ sutvāpi taṃ puggalaṃ na paṭinandati, sādhu subhāsitanti na cānumodati. **Cakkhūni cassa na dadāti**ti cakkhunā cakkhuṃ āhacca paṭimukho hutvā na oloketi, aññato cakkhūni harati. **Paṭilomañca vattatī**ti tassa kāyaka-mmampi vacīkammampi na roceti, paṭilomagāhaṃ gaṇhāti paccanīkagāhaṃ. **Ākā-rā**ti kāraṇāni. **Yehi amittanti** yehi kāraṇehi tāni kāraṇāni disvā sutvā ca paṇḍito puggalo "ayaṃ me amitto"ti jāneyya, tato viparītehi pana mittabhāvo jānitabboti.

Evam bodhisatto mittāmittabhāvakāraṇāni ācikkhitvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- "tadā hatthipo-sakatāpaso saddhivihāriko ahoṣi, hatthī upajjhāyo, isigaṇo buddhaparisa, gaṇa-satthā pana ahameva ahoṣin"ti.

Mittāmittajātakavaṇṇanā sattamā.

[198] 8. Rādhajātakavaṇṇanā

Pavāsā (2.0121) **āgato tātā**ti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhita-bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira satthārā "saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhi-to"ti puṭṭho "saccaṃ, bhante"ti vatvā "kiṃkāraṇā"ti vutte "ekaṃ alaṅkata-itthiṃ disvā kilesavasenā"ti āha. Atha naṃ satthā "mātugāmo nāma bhikkhu na sakkā rakkhituṃ, pubbepi dovārike ṭhapetvā rakkhantāpi rakkhituṃ na sakkhiṃsu, kiṃ te itthiyā, laddhāpi sā rakkhituṃ na sakkā"ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto suvayoniyam nibbatti, "rādho"tissa nāmaṃ, kaniṭṭhabhātā panassa poṭṭhapādo nāma. Te

ubhopi taruṇakāleyeva eko luddako gahetvā bārāṇasiyaṃ aññatarassa brāhmaṇassa adāsi, brāhmaṇo te puttattṭhāne tṭhapetvā paṭijaggi. Brāhmaṇassa pana brāhmaṇī arakkhitā dussilā. So vohārakaraṇatthāya gacchanto te suvapotake āmantetvā “tātā, ahaṃ vohārakaraṇatthāya gacchāmi, kāle vā vikāle vā tumhākaṃ mātu karaṇakammaṃ olokeyyātha, aññassa purisassa gamanabhāvaṃ vā agama-nabhāvaṃ vā jāneyyāthā”ti brāhmaṇiṃ suvapotakānaṃ paṭicchāpetvā agamāsi. Sā tassa nikkhantakālato paṭṭhāya anācāraṃ cari, rattimpi divāpi āgacchantānañca gacchantānañca pamāṇaṃ natthi.

Taṃ disvā poṭṭhapādo rādhaṃ pucchi- “brāhmaṇo imaṃ brāhmaṇiṃ amhākaṃ niyyādetvā gato, ayañca pāpakammaṃ karoti, vadāmi nan”ti. Rādho “mā vadāhi”-ti āha. So tassa vacanaṃ aggahetvā “amma, kiṃkaraṇā pāpakammaṃ karosī”ti āha. Sā taṃ māretukāmā hutvā “tāta, tvaṃ nāma mayhaṃ putto, ito paṭṭhāya na karissāmi, ehi, tāta, tāvā”ti piyāyamānā viya pakkositvā āgataṃ gahetvā “tvaṃ maṃ ovadasi, attano pamāṇaṃ na jānāsī”ti gīvaṃ parivattetvā māretvā uddhanantaresu pakkhipi. Brāhmaṇo āgantvā vissamitvā bodhisattaṃ “kiṃ, tāta rādha, mātā te anācāraṃ karoti, na karotī”ti pucchanto paṭṭhamāṃ gāthamāha-

95. “Pavāsā (2.0122) āgato tāta, idāni nacirāgato;
kaccinnu tāta te mātā, na aññamupasevati”ti.

Tassattho- ahaṃ, tāta rādha, pavāsā āgato, so camhi idāneva āgato nacirāgato, tena pavattiṃ ajānanto taṃ pucchāmi- “kacci nu te, tāta, mātā aññaṃ purisaṃ na upasevati”ti.

Rādho “tāta, paṇḍitā nāma bhūtaṃ vā abhūtaṃ vā aniyyānikaṃ nāma na kathe-sun”ti ñāpento dutiyaṃ gāthamāha-

96. “Na kho panetaṃ subhaṇaṃ, giraṃ saccupasaṃhitāṃ;
sayetha poṭṭhapādova, mummure upakūthito”ti.

Tattha **giranti** vacanaṃ. Tañhi yathā idāni girā, evaṃ tadā “giran”ti vuccati, so suvapotako liṅgaṃ anādiyitvā evamāha. Ayaṃ panettha attho- tāta, paṇḍitena nāma saccupasaṃhitāṃ yathābhūtaṃ atthayuttaṃ sabhāvavacanampi aniyyā-nikaṃ na subhaṇaṃ. Aniyyānikañca saccaṃ bhaṇanto **sayetha poṭṭhapādova, mummure upakūthito**, yathā poṭṭhapādo kukkuḷe jhāmo sayati, evaṃ sayeyyāti. “Upakūdhito”tipi pāṭho, ayamevattho.

Evaṃ bodhisatto brāhmaṇassa dhammaṃ desetvā “mayāpi imasmim tṭhāne vasitum na sakkā”ti brāhmaṇaṃ āpucchitvā araññameva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpatti-phale patiṭṭhahi. “Tadā poṭṭha-pādo ānando ahosi, rādho pana ahameva ahosin”ti.

Rādhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[199] 9. Gahapatijātakavaṇṇanā

Ubhayaṃ (2.0123) **me na khamatīti** idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhita-

meva bhikkhuṃ ārabha kathesi. Kathento ca “mātugāmo nāma arakkhito, pāpa-kammaṃ katvā yena kenaci upāyena sāmikaṃ vañcetiyeṇā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe gahapati-kule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ gaṇhi. Tassa bhariyā dussilā gāmabhojakena saddhiṃ anācāraṃ carati. Bodhisatto taṃ ñatvā pariggaṇhanto carati. Tadā pana antovasse bijesu nīhaṭesu chātakaṃ ahosi, sassānaṃ gabbhagahaṇakālo jāto. Sakalagāmavāsino “ito māsadvayena sassāni uddharitvā vīhiṃ dassāmā”ti ekato hutvā gāmabhojakassa hatthato ekaṃ jaragoṇaṃ gahetvā maṃsaṃ khādīṃsu.

Athekadivasāṃ gāmabhājako khaṇaṃ oloketvā bodhisattassa bahigatavelāyaṃ gehaṃ pāvisi. Tesāṃ sukhanipannakkhaṇeyeva bodhisatto gāmadvārena pavisitvā gehābhimukho pāyāsi. Sā itthī gāmadvārābhimukhī taṃ disvā “ko nu kho eso”ti ummāre ṭhatvā oloketī “soyevā”ti ñatvā gāmabhojakassa ācikkhi, gāmabhojako bhīto pakampi. Atha naṃ sā “mā bhāyi, attheko upāyo, amhehi tava hatthato goṇamaṃsaṃ khāditaṃ, tvaṃ maṃsamūlaṃ sodhento viya hohi, ahaṃ koṭṭhaṃ āruya koṭṭhadvāre ṭhatvā ‘vīhi natthī’ti vakkhāmi. Tvaṃ gehamajjhe ṭhatvā ‘amhākaṃ ghare dārakā chātā, maṃsamūlaṃ me dehī’ti punappunaṃ codeyyāsi”ti vatvā koṭṭhaṃ āruya koṭṭhadvāre nisīdi. Itaro gehamajjhe ṭhatvā “maṃsamūlaṃ dehī”ti vadati. Sā koṭṭhadvāre nisinnā “koṭṭhe

vīhi natthi, sasse uddharante dassāmi gacchāhi”ti āha.

Bodhisatto gehaṃ pavisitvā tesam kiriyam disvā “imāya pāpāya kata-upāyo esa bhavissati”ti ñatvā gāmaḥojakaṃ āmantetvā “so gāmaḥojaka amhe tava jaragoṇassa maṃsam khādantā ‘ito māsadvaṃyena vīhiṃ dassāmā’ti khādimha, tvaṃ aḍḍhamāsampi anatikkamitvā idāneva (2.0124) kasmā āharāpesi, na tvaṃ iminā kāraṇena āgato, aññena kāraṇena āgato bhavissasi, mayhaṃ tava kiriyā na ruccati, ayampi anācārā pāpadhammā koṭṭhe vīhinaṃ abhāvaṃ jānāti, sā dāni koṭṭhaṃ āruya ‘vīhi natthi’ti vadati, tvampi ‘dehi’ti vadati, ubhinnampi vo karaṇaṃ mayhaṃ na ruccati”ti etamatthaṃ pakāsento imā gāthā avoca-

97. “Ubhayaṃ me na khamati, ubhayaṃ me na ruccati;
yācāyaṃ koṭṭhamotiṇṇā, nadassaṃ iti bhāsati.

98. “Taṃ taṃ gāmapati brūmi, kadare appasmi jīvite;
dve māse saṅgaram katvā, maṃsam jaraggavaṃ kisaṃ;
appattakāle codesi, tampi mayhaṃ na ruccati”ti.

Tattha **taṃ taṃ gāmapati brūmi**ti, ambho gāmajetṭhaka, tena kāraṇena taṃ vadāmi. **Kadare appasmi jīvite**ti amhākaṃ jivitaṃ nāma kadarañceva thaddhaṃ lūkhaṃ kasiraṃ appaṅca mandaṃ parittaṃ, tasmim no evarūpe jivite vattamāne. **Dve māse saṅgaram katvā, maṃsam jaraggavaṃ kisaṃ** amhākaṃ maṃsam gaṇhantānaṃ jaraggavaṃ kisaṃ dubbalaṃ jaragoṇaṃ dadamāno tvaṃ “dvīhi māsehi mūlaṃ dātabban”ti evaṃ dve māse saṅgaram paricchedaṃ katvā. **Appattakāle codesi**ti tasmim kāle asampatte antarāva codesi. **Tampi mayhaṃ na ruccati**ti yā cāyaṃ pāpadhammā dussilā antokoṭṭhe vīhinaṃ natthibhāvaṃ jānamānāva ajānantī viya hutvā koṭṭhamotiṇṇā koṭṭhadvāre ṭhatvā na dassaṃ iti bhāsati, yañca tvaṃ akāle codesi, tampi idam ubhayampi mama neva khamati na ruccati.

Evaṃ so kathentova gāmaḥojakaṃ cūlāya gahetvā kaḍḍhitvā gehamajjhe pātetvā “gāmaḥojakomhīti parassa rakkhitagopitabhaṇḍe aparajjhasī”ti-ādīhi paribhāsivā pothetvā dubbalaṃ katvā gīvāya gahetvā gehā nikkadḍhitvā tampi duṭṭha-itthim kesesu gahetvā koṭṭhā otāretvā nippothetvā “sace puna evarūpaṃ karosi, jānissasi”ti santajjesi. Tato paṭṭhāya gāmaḥojako taṃ gehaṃ oloketumpi na visahi, sāpi pāpā puna manasāpi aticarituṃ nāsakkhi.

Satthā (2.0125) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā gāmaḥojako devadatto, niggahakārako gahapati pana ahameva ahosin”ti.

Gahapatijātakavaṇṇanā navamā.

[200] 10. Sādhūsīlajātakavaṇṇanā

Sarīradabyanti idam satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi. Tassa kira catasso dhītarō ahesuṃ. Tā cattāro janā patthenti, tesu eko abhirūpo sarīrasampanno, eko vayappatto mahallako, eko jātisampanno, eko sīlavā. Brāhmaṇo cintesi- “dhītarō nivesentena patiṭṭhāpentena kassa nu kho

dātabbā, kiṃ rūpasampannassa, udāhu vayappattassa, jātisampannasīlava-
ntānaṃ aññatarassā”ti. So cintentopi ajānitvā “imaṃ kāraṇaṃ sammāsambuddho
jānissati, taṃ pucchitvā etesaṃ antare anucchavikassa dassāmi”ti gandhamālā-
dīni gāhāpetvā vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno ādīto
paṭṭhāya tamatthaṃ ārocetvā “bhante, imesu catūsu janesu kassa dātuṃ vaṭṭa-
tī”ti pucchi. Satthā “pubbepi paṇḍitā etaṃ pañhaṃ kathayiṃsu, bhavaśāṅkhepa-
gattā pana sallakkhetuṃ na sakkosī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibba-
titvā vayappatto takkasilāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā āgantvā bārāṇasiyaṃ disāpā-
mokkho ācariyo ahoṣi. Athekassa brāhmaṇassa catasso dhītarō ahesuṃ, tā eva-
meva cattāro janā patthayiṃsu. Brāhmaṇo “kassa nu kho dātabbā”ti ajānanto
“ācariyaṃ pucchitvā dātabbayuttakassa dassāmi”ti tassa santikaṃ gantvā
tamatthaṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

99. “Sarīradabyaṃ (2.0126) vuḍḍhabyaṃ, sojaccaṃ sādhusīliyaṃ;
brāhmaṇaṃ teva pucchāma, kannu tesāṃ vanimhase”ti.

Tattha “**sarīradabyan**”ti-ādīhi tesāṃ catunnaṃ vijjamaṇe guṇe pakāseti. Aya-
ñhettha adhippāyo- dhītarō me cattāro janā patthenti, tesu ekassa sarīradabya-
matthi, sarīrasampadā abhirūpabhāvo saṃvijjati. Ekassa vuḍḍhabyaṃ vuḍḍhi-
bhāvo mahallakatā atthi. Ekassa sojaccaṃ sujātītā jātisampadā atthi. “Sujaccan”-
tipi pāṭho. Ekassa sādhusīliyaṃ sundarasīlabhāvo sīlasampadā atthi. **Brāhmaṇaṃ
teva pucchāmāti** tesu asukassa nāmetā dātabbāti ajānantā mayaṃ bhavantaṃ
brāhmaṇaññeva pucchāma. **Kannu tesāṃ vanimhase**ti tesāṃ catunnaṃ janānaṃ
kaṃ vanimhase, kaṃ icchāma, kassa tā kumārikā dadāmāti pucchati.

Taṃ sutvā ācariyo “rūpasampadādīsu vijjamaṇāsūpi vipannasīlo gārayho,
tasmā taṃ nappamaṇaṃ, amhākaṃ sīlavantabhāvo ruccati”ti imamatthaṃ pakā-
sento dutiyaṃ gāthamāha-

100. “Attho atthi sarīrasmiṃ, vuḍḍhabyassa namo kare;
attho atthi sujātasmiṃ, sīlaṃ asmāka ruccati”ti.

Tattha **attho atthi sarīrasmiṃ**ti rūpasampanne sarīrepi attho viśeso vuddhi atthi-
yeva, “natthi”ti na vadāmi. **Vuḍḍhabyassa namo kare**ti vuḍḍhabhāvassa pana
namakkārameva karomi. Vuḍḍhabhāvo hi vandanaṃ mānaṃ labhati. **Attho atthi
sujātasmiṃ**ti sujātepi purise vuḍḍhi atthi, jātisampattipi icchitabbāyeva. **Sīlaṃ
asmāka ruccati**ti amhākaṃ pana sīlameva ruccati. Sīlavā hi ācārasampanno sarī-
radabyavirahitopi puḍḍho pāsāṃsoti. Brāhmaṇo tassa vacanaṃ sutvā sīlavanta-
sseva dhītarō adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi- saccapariyosāne brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā brāhmaṇo aya-
meva brāhmaṇo ahoṣi, disāpā-mokkho ācariyo pana ahameva ahoṣin”ti.

Sādhusīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Ruhakavaggo pañcamo.

Tassuddānaṃ-

Ruhakaṃ (2.0127) sirikāḷakaṃ, padumaṃ maṇicorakaṃ;
pabbatūpattharavalāhaṃ, mittāmittañca rādhañca;
gahapati sādhusīlaṃ.

6. Nataṃdaḷhavaggo

[201] 1. Bandhanāgārajātakavaṇṇanā

Na taṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhirāti idaṃ satthā jetavane viharanto bandhanāgāraṃ ārabba kathesi. Tasmīṃ kira kāle bahū sandhicchedakapanthaghātaka-core ānetvā kosalarañño dassesuṃ. Te rājā addubandhanarajjubandhanasañkhali kabandhanehi bandhāpesi. Tiṃsamattā jānapadā bhikkhū satthāraṃ daṭṭhukāmā āgantvā disvā vanditvā punadivase piṇḍāya carantā bandhanāgāraṃ gantvā te core disvā piṇḍapātaṭṭhikantā sāyanhasamaye tathāgataṃ upasañkamitvā “bhante, ajja amhehi piṇḍāya carantehi bandhanāgāre bahū corā addubandhanādīhi baddhā mahādukkhaṃ anubhavantā diṭṭhā, te tāni bandhanāni chinditvā palāyituṃ na sakkonti, atthi nu kho tehi bandhanehi thirataraṃ nāma aññaṃ bandhanan”ti pucchiṃsu. Satthā “bhikkhave, kiṃ bandhanāni nāmetāni, yaṃ panetaṃ dhanadhaññaputtadārādīsu taṇhāsañkhātaṃ kilesabandhanaṃ, etaṃ etehi bandhanehi sataguṇena sahasaguṇena thirataraṃ, evaṃ mahantampi panetaṃ ducchindaniyaṃ bandhanaṃ porāṇakapaṇḍitā chinditvā himavantaṃ pavisitvā pabbajissū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmīṃ duggatagahapatikule nibbatti, tassa vayappattassa pitā kālamakāsi. So bhatīṃ katvā mātaraṃ posesi, athassa mātā anicchamānasseva ekaṃ kuladhītaraṃ gehe katvā aparabhāge kālamakāsi. Bhariyāyapissa kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. So gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ajānanto “bhadde, tvaṃ bhatīṃ katvā jīvāhi, ahaṃ pabbajissāmī”ti āha (2.0128). Sāpi “gabbho me patiṭṭhito, mayi vijātāya dāraṃ disvā pabbajissasi”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tassā vijātakāle “bhadde, tvaṃ sotthinā vijātā, idānāhaṃ pabbajissāmī”ti āpucchi. Atha naṃ sā “puttakassa tāva thanapānato apagamanaṃ kālaṃ āgamehī”ti vatvā puna gabbhaṃ gaṇhi.

So cintesi- “imaṃ sampaṭicchāpetvā gantuṃ na sakkā, imissā anācikkhitvāva palāyitvā pabbajissāmī”ti. So tassā anācikkhitvā ratthibhāge uṭṭhāya palāyi. Atha naṃ nagaraguttikā aggahesuṃ. So “ahaṃ, sāmi, mātuposako nāma, vissajjetha man”ti tehi attānaṃ vissajjāpetvā ekasmīṃ ṭhāne vasitvā aggadvāreneva nikkhamitvā himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kiḷanto vihāsi. So tattha vasanto “evarūpampi nāma me ducchindaniyaṃ puttadārabandhanaṃ kilesabandhanaṃ chinditan”ti udānaṃ udānento imā gāthā avoca-

101. “Na taṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā, yadāyasaṃ dārujapabbajañca; sārattarattā maṇikuṇḍalesu, puttesu dāresu ca yā apekkhā.

102. “Etaṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā, ohāriṇaṃ sīthilaṃ duppamuñcaṃ; etampi chetvāna vajanti dhīrā, anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.

Tattha **dhīrā**ti dhitimantā, dhikkatapāpāti dhīrā. Atha vā dhī vuccati paññā, tāya paññāya samannāgatāti dhīrā, buddhā paccekabuddhā buddhasāvaka bodhisattā ca ime dhīrā nāma. **Yadāyasanti**-ādīsu yaṃ saṅkhalikasaṅkhātaṃ ayasā nibbattaṃ āyasaṃ, yaṃ addubandhanasaṅkhātaṃ dārujaṃ, yañca pabbajatiṇehi vā aññehi vā vākādīhi rajjuṃ katvā katarajjubandhanaṃ, taṃ āyasādiṃ chindituṃ sakkuṇeyyabhāvena dhīrā daḷhaṃ thiranti nāhu na kathenti. **Sārattarattā**ti sārattā hutvā rattā, balavarāgarattāti attho. **Maṇikuṇḍalesū**ti maṇīsu ca kuṇḍalesu ca, maṇiyuttesu vā kuṇḍalesu.

Etaṃ (2.0129) **daḷhanti** ye maṇikuṇḍalesu sārattarattā, tesam yō ca sārāgo, yā ca tesam puttadāresu apekkhā taṇhā, etaṃ kilesamayaṃ bandhanaṃ daḷhaṃ thiranti dhīrā āhu. **Ohārinanti** ākaḍḍhitvā catūsu apāyesu pātanato avaharati heṭṭhā haratīti ohāriṇaṃ. **Sithilanti** bandhanaṭṭhāne chavicammamaṃsāni na chindati, lohitaṃ na nīharati, bandhanabhāvampi na jānāpeti, thalapathajalopathā-dīsu kammāni kātuṃ detīti sithilaṃ. **Duppamuñcanti** taṇhālobhavasena hi ekavā-rampi uppannaṃ kilesabandhanaṃ daṭṭhaṭṭhānato kacchapo viya dummocayaṃ hotīti duppamuñcaṃ. **Etampi chetvānā**ti etaṃ evaṃ daḷhampi kilesabandhanaṃ ṇāṇakhaggena chinditvā ayadāmāni chinditvā mattavaravāraṇā viya pañjare chinditvā sīhapotakā viya ca dhīrā vatthukāmakilesakāme ukkārabhūmiṃ viya jigucchamānā anapekkhino hutvā kāmasukhaṃ pahāya vajanti pakkamanti, pakka-mitvā ca pana himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānasukhena vītinā-mentīti.

Evaṃ bodhisatto imaṃ udānaṃ udānetvā aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. “Tadā mātā mahāmāyā ahosi, pitā suddhodanamahārājā, bhariyā rāhulamātā, putto rāhulo, puttadāraṃ pahāya nikkhamitvā pabbajito puriso pana ahameva ahosin”ti.

Bandhanāgārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[202] 2. Keḷisīlajātakavaṇṇanā

Haṃsā koñcā mayūrā cāti idaṃ satthā jetavane viharanto āyasmantaṃ lakuṇḍa-kabhaddiyaṃ ārabba kathesi. So kirāyasmā buddhasāsane pākaṭo ahosi paññāto madhurassaro madhuradhammakathiko paṭisambhidāppatto mahākhīṇā-savo asītiyā mahātherānaṃ antaro (2.0130) pamāṇena omako lakuṇḍako sāmā-ṇero viya, khuddako kīḷanattāya kato viya. Tasmīṃ ekadivasaṃ tathāgataṃ

vanditvā jetavanakoṭṭhakaṃ gate janapadā tiṃsamattā bhikkhū “dasabalaṃ vandissāmā”ti jetavanaṃ pavisantā vihāraakoṭṭhake theraṃ disvā “sāmaṇero eso”-ti saññāya therā cīvarakaṇṇe gaṇhantā hatthe gaṇhantā sīsaṃ gaṇhantā nāsāya parāmasantā kaṇṇesu gahetvā cāletvā hatthakukkuccaṃ katvā pattaci-varaṃ paṭisāmetvā sathhāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā nisīditvā sathhārā madhura-paṭisanthāre kate pucchimsu- “bhante, lakuṇḍakabhaddiyatthero kira nāmeko tumhākaṃ sāvako madhuradhammakathiko atthi, kahaṃ so idāni”ti. “Kiṃ pana, bhikkhave, daṭṭhukāmatthā”ti? “Āma, bhante”ti. “Yaṃ, bhikkhave, tumhe dvārakoṭṭhake disvā cīvarakaṇṇādīsu gaṇhantā hatthakukkuccaṃ katvā āgatā, esa so”ti. “Bhante, evarūpo patthitapatthano abhinīhārasampanno sāvako kiṃkāraṇā appe-sakkho jāto”ti? Sathhā “attanā katapāpakammaṃ nissāyā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakko devarājā ahosi. Tadā brahmadattassa jiṇṇaṃ jarāppattaṃ hatthiṃ vā assaṃ vā goṇaṃ vā dassetuṃ na sakkā, keḷisīlo hutvā tathārūpaṃ disvāva anubandhāpeti, jiṇṇasaka-ṭampi disvā bhindāpeti, jiṇṇamātugāme disvā pakkosāpetvā udare paharāpetvā pātāpetvā puna uṭṭhāpetvā bhāyāpeti, jiṇṇapurise disvā laṅghake viya bhūmiyaṃ saṃparivattakādikīlaṃ kīlāpeti, apassanto “asukaghare kira

mahallako atthī”ti sutvāpi pakkosāpetvā kīḷati. Manussā lajjantā attano mātāpitaro tioratṭhāni pesenti, mātupaṭṭhānadhammo pitupaṭṭhānadhammo pacchijji, rājasevakāpi keḷisīlāva ahesuṃ. Matamatā cattāro apāye pūrenti, devaparisā parihāyati.

Sakko abhinave devaputte apassanto “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “damessāmi naṃ”ti mahallakavaṇṇaṃ abhinimminivā jiṇṇayānake dve takkacāṭiyo āropetvā dve jaragoṇe (2.0131) yojetvā ekasmiṃ chaṇadivase alaṅkatahatthiṃ abhiruhitvā brahmadatte alaṅkatanagaraṃ padakkhiṇaṃ karonte pilotikanivattho taṃ yānakaṃ pājento rañño abhimukho agamāsi. Rājā jiṇṇayānakaṃ disvā “etaṃ yānakaṃ apanethā”ti vadati. Manussā “kahaṃ, deva, na passāmā”ti āhaṃsu. Sakko attano ānubhāvena rañño yeva dassesi. Atha naṃ bahusampatte tasmīṃ tassa uparibhāgena pājento rañño matthake ekaṃ cāṭiṃ bhinditvā nivattāpento dutiyaṃ bhindi. Athassa sīsato paṭṭhāya ito cito ca takkaṃ paggharati, so tena aṭṭiyati harāyati jigucchati. Athassa taṃ upaddutabhāvaṃ ñatvā sakko yānakaṃ antaradhāpetvā sakkatabhāvaṃ māpetvā vajirahattho ākāse ṭhatvā “pāpa adhammikaṛāja, kiṃ tvaṃ mahallako na bhavissasi, tava sarīraṃ jarā na paharissati, keḷisīlo hutvā vuḍḍhe viheṭṭhanakammaṃ karosi, ekakaṃ taṃ nissāya etaṃ kammaṃ katvā matamatā apāye paripūrenti, manussā mātāpitaro paṭijaggituṃ na labhanti. Sace imamhā kammā na viramissasi, vajjirena te sīsaṃ padālessāmi, mā ito paṭṭhāyetaṃ kammaṃ akatthā”ti santajjetvā mātāpitūnaṃ guṇaṃ kathetvā vuḍḍhāpacāyikakammasa ānisaṃsaṃ pakāsetvā ovaditvā sakaṭṭhānameva agamāsi. Rājā tato paṭṭhāya tathārūpaṃ kammaṃ kātuṃ cittampi na uppādesi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca-

103. “Haṃsā koṅcā mayūrā ca, hatthayo pasadā migā;
sabbe sīhassa bhāyanti, natthi kāyasmi tulyatā.

104. “Evameva manussesu, daharo cepi pañṇavā;
so hi tattha mahā hoti, neva bālo sarīravā”ti.

Tattha **pasadā migā**ti pasadasaṅkhātā migā, pasadā migā ca avasesā migā cātipi attho. “Pasadamigā”tipi pāṭho, pasadā migāti attho. **Natthi kāyasmi tulyatā**ti sarīre pamāṇaṃ nāma natthi. Yadi bhavye, mahāsarīrā hatthino ceva pasadamigā ca sīhaṃ māreyyūṃ, sīho haṃsādayo (2.0132) khuddakasarīreyeva māreyya, khuddakāyeva sīhassa bhāyeyyūṃ, na mahantā. Yasmā panetaṃ natthi, tasmā sabbepi te sīhassa bhāyanti. **Sarīravā**ti bālo mahāsarīropi mahā nāma na hoti, tasmā lakuṇḍakabhaddiyo sarīrena khuddakopi mā taṃ ñāṇenapi khuddakoti maññitthāti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne tesu bhikkhūsu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. “Tadā rājā lakuṇḍakabhaddiyo ahosi, so tāya keḷisīlatāya paresaṃ keḷinissayo jāto, sakko pana ahameva ahosin”ti.

Keḷisīlajātakavaṇṇanā dutiyā.

[203] 3. Khandhajātakavaṇṇanā

Virūpakkhehi me mettanti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Taṃ kira jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālentamaṃ pūtirukkhantarā nikkhamitvā eko sappo pādaṅguliyaṃ ḍaṃsi, so tattheva mato. Tassa matabhāvo sakalavihāre pākaṭo ahosi. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asuko kira bhikkhu jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālento sappena daṭṭho tattheva mato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “sace so, bhikkhave, bhikkhu cattāri ahirājakulāni ārabha mettaṃ abhāvayissa, na naṃ sappo ḍaṃseyya. Porāṇakatāpasāpi anuppanne buddhe catūsu ahirājakulesu mettaṃ bhāvetvā tāni ahirājakulāni nissāya uppajjanakabhayato muccimṣū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0133) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattitvā himavantapadese ekasmiṃ gaṅgāniva- ttane assamapadaṃ māpetvā jhānakīlaṃ kīlanto isigaṇaparivuto vihāsi. Tadā gaṅgātīre nānappakārā dīghajātikā isīnaṃ paripanthaṃ karonti, yebhuyyena isayo jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Tāpasā tamatthaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. Bodhisatto sabbe tāpase sannipātāpetvā “sace tumhe catūsu ahirājakulesu mettaṃ bhāveyyātha, na vo sappā ḍaṃseyyumu, tasmā ito paṭṭhāya catūsu ahirājakulesu evaṃ mettaṃ bhāvetthā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

105. “Virūpakkhehi me mettaṃ, mettaṃ erāpathehi me;
chabyāputtehi me mettaṃ, mettaṃ kaṇhāgotamakehi cā”ti.

Tattha **virūpakkhehi me mettanti** virūpakkhanāgarājakulehi saddhiṃ mayhaṃ mettaṃ. **Erāpathā**dīsupi eseva nayo. Etānipi hi erāpathanāgarājakulaṃ chabyāputtanāgarājakulaṃ kaṇhāgotamakanāgarājakulanti nāgarājakulāneva.

Evaṃ cattāri nāgarājakulāni dassetvā “sace tumhe etesu mettaṃ bhāvetuṃ sakkhissatha, dīghajātikā vo na ḍaṃsissanti na viheṭhessanti”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

“Apādakehi me mettaṃ, mettaṃ dvipādakehi me;
catuppadehi me mettaṃ, mettaṃ bahuppadehi me”ti.

Tattha paṭhamapadena odissakaṃ katvā sabbesu apādakesu dīghajātikesu ceva macchesu ca mettābhāvanā dassitā, dutiyapadena manussesu ceva pakkhi- jātesu ca, tatiyapadena hatthi-assādīsu sabbacatuppadesu, catutthapadena vicchikasatapadi-uccāliṅgapāṇakamakkaṭakādīsu.

Evaṃ sarūpena mettābhāvanaṃ dassetvā idāni āyācnavasena dassento imaṃ gāthamāha-

“Mā maṃ apādako hiṃsi, mā maṃ hiṃsi dvipādako;
mā maṃ catuppado hiṃsi, mā maṃ hiṃsi bahuppado”ti.

Tattha (2.0134) **mā manti** etesu apādakādīsu koci ekopi mā maṃ hiṃsatu, mā viheṭhetūti evaṃ āyācantā mettaṃ bhāvetthāti attho.

Idāni anodissakavasena mettābhāvanaṃ dassento imaṃ gāthamāha-

“Sabbe sattā sabbe pāṇā, sabbe bhūtā ca kevalā;
sabbe bhadrāni passantu, mā kañci pāpamāgamā” ti.

Tattha taṇhādīṭṭhivasena vaṭṭe pañcasu khandhesu āsattā visattā laggā laggī-
tāti **sattā**, assāsapassāsapavattanasāṅkhātena pāṇanavasena **pāṇā**, bhūtabhāvi-
tanibbattanavasena **bhūtā**ti evaṃ vacanamattaviseso veditabbo. Avisesena pana
sabbānipetāni padāni sabbasattasaṅgāhakāneva. **Kevalā**ti sakalā. Idaṃ sabbasa-
ddasseva hi pariyāyavacanam. **Bhadrāni passantū**ti sabbepete sattā bhadrāni
sādhūni kalyāṇāneva passantu. **Mā kañci pāpamāgamā**ti etesu kañci ekaṃ
sattampi pāpaṃ lāmakam dukkham mā āgamā, mā āgacchatu mā pāpuṇātu,
sabbe averā abyāpajjā sukhī niddukkhā hontūti.

Evaṃ “sabbasattesu anodissakavasena mettaṃ bhāvēthā” ti vatvā puna tiṇṇaṃ
ratanānaṃ guṇe anussarāpetuṃ-

106. “Appamāṇo buddho, appamāṇo dhammo;
appamāṇo saṅgho” ti āha.

Tattha pamāṇakarānaṃ kilesānaṃ abhāvena guṇānañca pamāṇābhāvena
buddharatanaṃ **appamāṇaṃ**. **Dhammoti** navavidho lokuttaradhammo. Tassapi
pamāṇaṃ kātuṃ na sakkāti **appamāṇo**. Tena appamāṇena dhammena samannā-
gatattā **saṅghopi appamāṇo**.

Iti bodhisatto “imesaṃ tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe anussarathā” ti vatvā tiṇṇaṃ rata-
nānaṃ appamāṇaguṇataṃ dassetvā sappamāṇe satte dassetuṃ-

“Pamāṇavantāni (2.0135) sarīsapāni, ahi vicchika satapadī;
uṇṇanābhi sarabū mūsikā” ti āha.

Tattha **sarīsapānī**ti sappadīghajātikānaṃ nāmaṃ. Te hi sarantā gacchanti,
sirena vā sapantīti sarīsapā. “**Ahī**” ti-ādi tesam sarūpato nidassanaṃ. Tattha **uṇṇa-
nābhī**ti makkaṭako. Tassa hi nābhito uṇṇāsadisam suttaṃ nikkhamati, tasmā
“uṇṇanābhī” ti vuccati. **Sarabū**ti gharagoḷikā.

Iti bodhisatto “yasmā etesaṃ antorāgādayo pamāṇakarā dhammā atthi, tasmā
tāni sarīsapādīni pamāṇavantāni” ti dassetvā “appamāṇānaṃ tiṇṇaṃ ratanānaṃ
ānubhāvena ime pamāṇavantā sattā rattindivaṃ parittakammaṃ karontūti evaṃ
tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe anussarathā” ti vatvā tato uttari kattabbaṃ dassetuṃ imaṃ
gāthamāha-

“Katā me rakkhā katā me parittā, paṭikkamantu bhūtāni;
sohaṃ namo bhagavato, namo sattannaṃ sammāsambuddhānaṃ” ti.

Tattha **katā me rakkhā**ti mayā ratanattayaguṇe anussarantena attano rakkhā
gutti katā. **Katā me parittā**ti parittāṇampi me attano kataṃ. **Paṭikkamantu bhūtā-
nī**ti mayi ahitajjhāsayāni bhūtāni paṭikkamantu apagacchantu. **Sohaṃ namo
bhagavatoti** so ahaṃ evaṃ kataparitto atitassa parinibbutassa sabbassapi
buddhassa bhagavato Namokaromi. **Namo sattannaṃ sammāsambuddhānanti**
visesena pana atīte paṭipāṭiyā parinibbutānaṃ sattannaṃ sammāsambuddhānaṃ
namo karomīti.

Evaṃ “namakkāraṃ karontāpi satta buddhe anussarathā” ti bodhisatto isiga-
ṇassa imaṃ parittaṃ bandhitvā adāsi. Ādito pana paṭṭhāya dvīhi gāthāhi catūsu

ahirājakulesu mettāya dīpitattā odissakānodissakavasena vā dvinnam mettābhāvanānam dīpitattā idam parittam idha vuttanti veditabbam, aññam vā kāraṇam pariyesitabbam. Tato paṭṭhāya isigaṇo bodhisattassa ovāde ṭhatvā mettam bhāvesi, buddhagaṇe anussari. Evametesu (2.0136) buddhagaṇe anussarantesu- yeva sabbe dīghajātikā paṭikkamiṃsu. Bodhisattopi brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā isigaṇo buddhapisā ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosin” ti.

Khandhajātakavaṇṇanā tatiyā.

[204] 4. Vīrakajātakavaṇṇanā

Api vīraka passesīti idam satthā jetavane viharanto sugatālayam ārabha kathesi. Devadattassa parisam gahetvā āgatesu hi theresu satthā “sāriputta, devadatto tumhe disvā kiṃ akāsī” ti pucchitvā “sugatālayam, bhante, dassesī” ti vutte “na kho, sāriputta, idāneva devadatto mama anukiriyaṃ karonto vināsam patto, pubbepi vināsam pāpuṇi” ti vatvā therena yācito atitam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto himavantapadese udakakāyoniyaṃ nibbattitvā ekam saram upanissāya vasi, “vīrako” tissa nāmam ahosi. Tadā kāsiraṭṭhe dubbhikkham ahosi, manussā kākabhattam vā dātuṃ yakkhanāgabalikammaṃ vā kātuṃ nāsakkhiṃsu. Chātakaraṭṭhato kākā yebhu-yyena araṇṇam pavisiṃsu. Tattheke bārāṇasivāsī savitṭhako nāma kāko kākiṃ ādāya vīrakassa vasanaṭṭhānam gantvā tam saram nissāya ekamante vāsam kappesi. So ekadivasam tasmim sare gocaram gaṇhanto vīrakam saram otarivā macche khāditvā pacuttarivā sarīram sukkhāpentam disvā “imam udakakākam nissāya sakkā bahū macche laddhum, imam upaṭṭhahissāmī” ti tam upasaṅkamitvā “kiṃ, sammā” ti vutte “icchāmi tam sāmī upaṭṭhahitun” ti vatvā “sādhū” ti tena sampaṭicchito tato paṭṭhāya upaṭṭhāsi. Vīrakopi tato paṭṭhāya attano yāpanamattam khāditvā macche uddharitvā savitṭhakassa deti. Sopi attano yāpanamattam khāditvā sesam kākiyā deti.

Tassa (2.0137) aparabhāge māno uppajji- “ayampi udakakāko kāḷako, ahampi kāḷako, akkhituṇḍapādehipi etassa ca mayhañca nānākaraṇam natthi, ito paṭṭhāya iminā gahitamacchehi mayham kammaṃ natthi, ahameva gaṇhissāmī” ti. So vīrakam upasaṅkamitvā “samma, ito paṭṭhāya ahameva saram otarivā macche gaṇhissāmī” ti vatvā “na tvam, samma, udakam otarivā macche gaṇhanakakule nibbato, mā nassī” ti tena vāriyamānopi vacanam anādiyitvā saram oruyha udakam pavisitvā ummujjamāno sevālam chinditvā nikkhamituṃ nāsakkhi, sevālantare laggi, aggaṭṭhameva paññāyi. So nirassāso anto-udakeyeva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Athassa bhariyā āgamaṇam apassamānā tam pavattim jānanattham vīrakassa santikam gantvā “sāmī, savitṭhako na paññāyati, kham nu kho so” ti pucchamānā paṭhamam gāthamāha-

107. “Api vīraka passesi, sakuṇaṃ mañjubhāṇakaṃ;
mayūragīvasaṅkāsaṃ, paṭiṃ mayhaṃ saviṭṭhakaṃ” ti.

Tattha **api, vīraka, passesīti**, sāmi vīraka, api passasi. **Mañjubhāṇakanti** mañju-
bhāṇinaṃ. Sā hi rāgavasena “madhurassaro me paṭi” ti maññati, tasmā evamāha.
Mayūragīvasaṅkāsanti moragīvasamānavaṇṇaṃ.

gāthamāha-

108. “Udakathalacarassa pakkhino, niccaṃ āmakamacchabhojino;
tassānukaraṃ savitṭhako, sevāle paliguṇṭhito mato”ti.

Tattha **udakathalacarassā**ti udake ca thale ca carituṃ samatthassa. **Pakkhinoti** attānaṃ sandhāya vadati. **Tassānukaranti** tassa anukaronto. **Sevāle paliguṇṭhito matoti** udakaṃ pavisitvā sevālaṃ chinditvā nikkhamituṃ asakkonto sevālapariyo-naddho anto-udakeyeva mato, passa, etassa tuṇḍaṃ dissatīti. Taṃ sutvā kākī paridevitvā bārāṇasimeva agamāsi.

Satthā (2.0138) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā savitṭhako devadatto ahosi, vīrako pana ahameva ahosin”ti.

Vīrakajātakavaṇṇanā catutthā.

[205] 5. Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā

Sobhati maccho gaṅgeyyoti idaṃ satthā jetavane viharanto dve daharabhikkhū ārabha kathesi. Te kira sāvattvivāsino kulaputtā sāsane pabbajitvā asubhabhāvanaṃ anunuyuñjitvā rūpapasaṃsakā hutvā rūpaṃ upalāḍentā vicariṃsu. Te ekadivasāṃ “tvaṃ na sobhasi, ahaṃ sobhāmi”ti rūpaṃ nissāya uppannavivādā avidūre nisinnaṃ ekaṃ mahallakattheraṃ disvā “eso amhākaṃ sobhanabhāvaṃ vā asobhanabhāvaṃ vā jānissati”ti taṃ upasaṅkamtivā “bhante, ko amhesu sobhano”-ti pucchiṃsu. So “āvuso, tumhehi ahameva sobhanataro”ti āha. Daharā “ayaṃ mahallako amhehi pucchitaṃ akathetvā apucchitaṃ katheti”ti taṃ paribhāsivā pakkamiṃsu. Sā tesāṃ kiriyā bhikkhusaṅge pākaṭā jātā. Athekadivasāṃ dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asuko mahallako thero kira te rūpanissitake dahare lajjāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ime dve daharā idāneva rūpapasaṃsakā, pubbepete rūpameva upalāḍentā vicariṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gaṅgātīre rukkhadevatā ahosi. Tadā gaṅgāyamunānaṃ samāgamaṭṭhāne gaṅgeyyo ca yāmuneyyo ca dve macchā “ahaṃ sobhāmi, tvaṃ na sobhasi”ti rūpaṃ nissāya vivadamānā avidūre gaṅgātīre kacchapaṃ nipannaṃ disvā “eso amhākaṃ sobhanabhāvaṃ vā asobhanabhāvaṃ vā jānissati”ti taṃ upasaṅkamtivā “kiṃ nu kho, samma kacchapa, gaṅgeyyo sobhati, udāhu yāmuneyyo”ti pucchiṃsu. Kacchapo “gaṅgeyyopi sobhati (2.0139), yāmuneyyopi sobhati, tumhehi pana dvīhi ahameva atirekatarāṃ sobhāmi”ti imamatthaṃ pakāseto paṭhamaṃ gāthamāha-

109. “Sobhati maccho gaṅgeyyo, atho sobhati yāmuno;
catuppadoyaṃ puriso, nigrodhaparimaṇḍalo;
īsakāyatagīvo ca, sabbeva atirocati”ti.

Tattha **catuppadoyanti** catuppado ayaṃ. **Purisoti** attānaṃ sandhāya vadati.

Nigrodhaparimaṇḍaloti sujāto nigrodho viya parimaṇḍalo. **Īsakāyatagīvoti** rathisā viya āyatagīvo. **Sabbeva atirocatīti** evaṃ saṅghānasampanno kacchapo sabbeva atirocati, ahameva sabbe tumhe atikkamitvā sobhāmīti vadati.

Macchā tassa kathaṃ hutvā “ambho! Pāpakacchapa amhehi pucchitaṃ akathetvā aññameva kathesi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

110. “Yaṃ pucchito na taṃ akkhāsi, aññaṃ akkhāsi pucchito;
atthappasaṃsako poso, nāyaṃ asmāka ruccati”ti.

Tattha **attappasaṃsakoti** attānaṃ pasaṃsanasiḷo attukkaṃsako poso. **Nāyaṃ asmāka ruccati** ayaṃ pāpakacchapo amhākaṃ na ruccati na khamatīti kacchapaṃ upari udakaṃ khipitvā sakaṅghānameva gamiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā dve macchā dve daharabhikkhū ahesuṃ, kacchapo mahallako, imassa kāraṇassa paccakkhārikā gaṅgātīre nibbattarukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā pañcamā.

[206] 6. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā

Īṅha vaṭṭamayaṃ pāsanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Tadā hi satthā “devadatto vadhāya parisakkati”ti sutvā “na, bhikkhave, devadatto idāneva mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0140) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuruṅgamigo hutvā araṅṅe ekassa sarassa avidūre ekasmiṃ gumbe vāsaṃ kappesi. Tasseva sarassa avidūre ekasmiṃ rukkhagge satapatto, sarasmiṃ pana kacchapo vāsaṃ kappesi. Evaṃ te tayopi sahāyakā aññamaññaṃ piyasaṃvāsaṃ vasiṃsu. Atheko migaluddako araṅṅe caranto pānīyatitthe bodhisattassa padavalañjaṃ disvā lohanigaḷasadiṣaṃ vaṭṭamayaṃ pāsaṃ oḍḍetvā agamāsi. Bodhisatto pānīyaṃ pātuṃ āgato paṭhamayāmeyeva pāse bajjhitvā baddharavaṃ ravi. Tassa tena saddena rukkhaggato satapatto udakato ca kacchapo āgantvā “kiṃ nu kho kātabban”ti mantayiṃsu. Atha satapatto kacchapaṃ āmantetvā “samma, tava dantā atthi, tvaṃ imaṃ pāsaṃ chinda, ahaṃ gantvā yathā so nāgacchati, tathā karissāmi, evaṃ amhehi dvīhipi kataparakkamena sahāyo no jīvitaṃ labhissatī”ti imamatthaṃ pakāsento paṭhamaṃ gāthamāha-

111. “Īṅha vaṭṭamayaṃ pāsaṃ, chinda dantehi kacchapa;
ahaṃ tathā karissāmi, yathā nehiti luddako”ti.

Atha kacchapo cammavarattaṃ khāditaṃ ārabhi, satapatto luddakassa vasana-gāmaṃ gato avidūre rukkhe nisīdi. Luddako paccūsakāleyeva sattiṃ gahetvā nikkhami. Sakuṇo tassa nikkhamanabhāvaṃ ṅatvā vassitvā pakkhe papphoṭetvā taṃ purimadvārena nikkhamantaṃ mukhe pahari. Luddo “kāḷakaṇṇinā sakuṇenamhi pahaṭo”ti nivattitvā thokaṃ sayitvā puna sattiṃ gahetvā utthāsi. Sakuṇo “ayaṃ paṭhamaṃ purimadvārena nikkhanto idāni pacchimadvārena nikkhamissa-

tī”ti ñatvā gantvā pacchimagehe nisīdi. Luddopi “purimadvārena me nikkhantena kālakaṇṇī sakuṇo diṭṭho, idāni pacchimadvārena nikkhamissāmī”ti pacchimadvārena nikkhami, sakuṇo puna vassitvā gantvā mukhe pahari. Luddo “punapi kālakaṇṇīsakuṇena pahaṭo, na dāni me esa nikkhamitum deti”ti nivattitvā yāva aruṇuggamanā sayitvā aruṇuggamanavelāya sattim gahetvā nikkhami. Sakuṇo vegena gantvā “luddo āgacchatī”ti bodhisattassa kathesi.

Tasmim (2.0141) khaṇe kacchapena ekameva cammavaddham ṭhapetvā sesavarattā khāditā honti. Dantā panassa patanākārappattā jātā, mukhato lohitaṃ paggharati. Bodhisatto luddaputtaṃ sattim gahetvā asanivegena āgacchantam disvā taṃ vaddham chinditvā vanaṃ pāvisi, sakuṇo rukkhagge nisīdi, kacchapo pana dubbalattā tattheva nipajji. Luddo kacchapaṃ gahetvā pasibbake pakkhipitvā ekasmim khāṇuke laggesi. Bodhisatto nivattitvā olokento kacchapassa gahitabhāvaṃ ñatvā “sahāyassa jīvitadānaṃ dassāmī”ti dubbalo viya hutvā luddassa attānaṃ dassesi. So “dubbalo esa bhavissati, māressāmi nan”ti sattim ādāya anubandhi. Bodhisatto nātidūre nāccāsanne gacchanto taṃ ādāya araṇṇaṃ pāvisi, dūraṃ gatabhāvaṃ ñatvā padaṃ vañcetvā aññaṃ maggena vātavegena gantvā siṅgena pasibbakaṃ ukkhipitvā bhūmiyaṃ pātetvā phāletvā kacchapaṃ nīhari. Satapattopi rukkhā otari. Bodhisatto dvinnampi ovādaṃ dadamāno “ahaṃ tumhe nissāya jīvitaṃ labhim, tumhehi sahāyakassa kattabbaṃ mayhaṃ kataṃ, idāni luddo āgantvā tumhe gaṇheyya, tasmā, samma satapatta, tvaṃ attano puttake gahetvā aññattha yāhi, tvampi, samma kacchapa, udakaṃ pavisāhi”ti āha. Te tathā akaṃsu.

Satthā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha-

112. “Kacchapo pāvisi vāriṃ, kuruṅgo pāvisi vanaṃ;
satapatto dumaggamhā, dūre putte apānayī”ti.
tattha **apānayī**ti ānaya, gahetvā agamāsīti attho.

Luddopi taṃ ṭhānaṃ āgantvā kañci apassitvā chinnapasibbakaṃ gahetvā domanassapatto attano gehaṃ agamāsi. Te tayopi sahāyā yāvajīvaṃ vissāsaṃ acchinditvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā luddako devadatto ahosi, satapatto sārputto, kacchapo moggallāno, kuruṅgamigo pana ahameva ahosin”ti.

Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[207] 7. Assakajātakavaṇṇanā

Ayamassakarājenāti (2.0142) idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpa-lobhanaṃ ārabha kathesi. So hi bhikkhu satthārā “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “saccan”ti vatvā “kena ukkaṇṭhāpito”ti vutte “purāṇadutiyikāyā”ti āha. Atha naṃ satthā “na idāneva tassā bhikkhu itthiyā tayi sineho atthi, pubbepe tvaṃ taṃ nissāya mahādukkhaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atite kāsiraṭṭhe pāṭalinagare assako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa uparī nāma aggamaheṣī piyā ahosi manāpā abhirūpā dassaniyā pāsādikā atikkantā mānusa-vaṇṇaṃ, apattā dibbavaṇṇaṃ. Sā kālamakāsi, tassā kālakiriyāya rājā sokābhībhūto ahosi dukkhī dummano. So tassā sarīraṃ doṇiyaṃ nipajjāpetvā telakalalaṃ pakkhipāpetvā heṭṭhāmañce ṭhapāpetvā nirāhāro rodamāno paridevamāno nipajji. Mātāpitaro avasesañātakā mittāmaccabrāhmaṇagahapatikādayopi “mā soci, mahārāja, aniccā saṅkhārā”ti-ādīni vadantā saññāpetuṃ nāsakkhiṃsu. Tassa vilapantasseva satta divasā atikkantā. Tadā bodhisatto pañcābhiñña-aṭṭhasamāpattilābhī tāpaso hutvā himavantapadese viharanto ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbena cakkhunā jambudīpaṃ olokeno taṃ rājānaṃ tathā paridevamānaṃ disvā “etassa mayā avassayena bhavitabban”ti iddhānubhāvena ākāse uppatitvā rañño uyyāne otarivā maṅgalasilāpaṭṭe kañcanapaṭimā viya nisīdi.

Atheko pāṭalinagaravāsī brāhmaṇamaṇavo uyyānaṃ gato bodhisattaṃ disvā vanditvā nisīdi. Bodhisatto tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ, māṇava, rājā dhammiko”ti pucchi. “Āma, bhante, dhammiko rājā, bhariyā panassa kālakatā, so tassā sarīraṃ doṇiyaṃ pakkhipāpetvā vilapamāno nipanno, aḷḷa sattamo divaso, kissa tumhe rājānaṃ evarūpā dukkhā na mocetha, yuttaṃ nu kho tumhādisesu silavantesu saṃvijjamānesu rañño evarūpaṃ dukkhaṃ anubhavitun”ti. “Na kho ahaṃ (2.0143), māṇava, rājānaṃ jānāmi, sace pana so āgantvā maṃ puccheyya, ahamevassa tassā nibbattaṭṭhānaṃ ācikkhitvā rañño santikeyeva taṃ kathāpeyyan”ti. “Tena hi, bhante, yāva rājānaṃ ānemi, tāva imeva nisīdathā”ti māṇavo bodhisattassa paṭiññaṃ gahetvā rañño santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocetvā “tassa dibbacakkhukassa santikaṃ gantuṃ vaṭṭati”ti āha.

Rājā “upariṃ kira daṭṭhuṃ labhissāmi”ti tuṭṭhamānaso rathaṃ abhiruhitvā tattha gantvā bodhisattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinnō- “saccaṃ kira tumhe deviyā nibbattaṭṭhānaṃ jānāthā”ti pucchi. “Āma, mahārājā”ti. “Kattha nibbattā”ti? “Sā kho, mahārāja, rūpasmiṃyeva mattā pamādamāgamma kalyāṇakammaṃ akatvā imasmimṃyeva uyyāne gomayapāṇakayoniyaṃ nibbattā”ti. “Nāhaṃ saddahāmi”ti. “Tena hi te dassetvā kathāpemi”ti. “Sādhu kathāpethā”ti. Bodhisatto attano ānubhāvena “ubhoṃ gomayapiṇḍaṃ vaṭṭayamānā rañño purato āgacchantū”ti tesāṃ āgamaṃ akāsi. Te tatheva āgamiṃsu. Bodhisatto taṃ dassento “ayaṃ te, mahārāja, uparidevī, taṃ jahitvā gomayapāṇakassa pacchato pacchato gacchati, passatha nan”ti āha. Bhante “uparī nāma gomayapāṇakayoniyaṃ nibbattissati”ti na saddahāmahan”ti. “Kathāpemi naṃ, mahārājā”ti. “Kathāpetha, bhante”ti.

Bodhisatto attano ānubhāvena taṃ kathāpento “uparī”ti āha. Sā manussabhāsāya “kiṃ, bhante”ti āha. “Tvāṃ atītabhave kā nāma ahosi”ti? “Bhante, assaka-rañño aggamaheṣī uparī nāma ahosi”ti. “Kiṃ pana te idāni assakarājā piyo, udāhu gomayapāṇako”ti? “Bhante, so mayhaṃ purimajātiyā sāmiko, tadā ahaṃ imasmimṃ uyyāne tena saddhiṃ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbe anubhavamānā vicariṃ. Idāni pana me bhavasāṅkhepagatakālato paṭṭhāya so kiṃ hoti, ahañhi idāni assakarājānaṃ māretvā tassa galalohitena mayhaṃ sāmikassa gomayapāṇakassa pāde makkheyyan”ti vatvā parisamajjhe manussabhāsāya imā gāthā

avoca-

113. “Ayamassakarājena (2.0144), deso vicarito mayā;
anukāmaya kāmēna, piyena patinā saha.

114. “Navena sukhadukkhena, porāṇaṃ apidhīyati;
tasmā assakaraññāva, kīṭo piyataro mamā”ti.

Tattha **ayamassakarājena, deso vicarito mayā**ti ayam ramaṇīyo uyyānapadeso pubbe mayā assakarājena saddhiṃ vicarito. **Anukāmaya kāmēnā**ti **anū**ti nipāta-mattam, mayā taṃ kāmāyamānāya tena maṃ kāmāyamānena sahāti attho. **Piye-****nā**ti tasmīṃ attabhāve piyena. **Navena sukhadukkhena, porāṇaṃ apidhīyatī**ti, bhante, navena hi sukhena porāṇaṃ sukhaṃ, navena ca dukkhena porāṇaṃ dukkhaṃ pidhīyati paṭicchādīyati, esā lokassa dhammatāti dīpeti. **Tasmā assakara-****ññāva, kīṭo piyataro mamā**ti yasmā navena porāṇaṃ pidhīyati, tasmā mama assa-
karājato sataguṇena sahaṣṣaguṇena kīṭova piyataroti.

Taṃ sutvā assakarājā vippaṭṭisārī hutvā tattha ṭhitova kuṇapaṃ nīharāpetvā sīsaṃ nhatvā bodhisattaṃ vanditvā nagaraṃ pavisitvā aññaṃ aggamaheṣiṃ katvā dhammena rajjaṃ kāresi.

Bodhisattopi rājānaṃ ovaditvā nissokaṃ katvā himavantameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā uparī purāṇadutiyikā ahosi, assakarājā ukkaṅṭhito bhikkhu, māṇavo sārīputto, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Assakajātakavaṇṇanā sattamā.

[208] 8. Susumārajātakavaṇṇanā

Alaṃ (2.0145) **metehi ambehīti** idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ ārabba kathesi. Tadā hi satthā “devadatto vadhāya parisakkaṭi”ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva devadatto mayhaṃ vadhāya parisakkaṭi, pubbepi parisakkiyeva, santāsamattampi pana kātuṃ na sakkaṭi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente himavantapadese bodhisatto kapiyoniyaṃ nibbattitvā nāgabalo thāmasampanno mahāsarīro sobhaggappatto hutvā gaṅgānivattane araṅṅāyatane vāsaṃ kappesi. Tadā gaṅgāya eko susumāro vasi. Athassa bhariyā bodhisattassa sarīraṃ disvā tassa hadayamaṃse dohaḷaṃ uppādetvā susumāraṃ āha- “ahaṃ sāmī, etassa kapirājassa hadayamaṃsaṃ khāditukāmā”ti. “Bhadde, mayaṃ jalagocārā, eso thalagocarō, kinti naṃ gaṇhituṃ sakkaṭi”ti. “Yena kenaci upāyena gaṇha, sace na labhissāmī, marissāmī”ti. “Tena hi mā soci, attheko upāyo, khādāpessāmī taṃ tassa hadayamaṃsan”ti susumāriṃ samassāsetvā bodhisattassa gaṅgāya pāṇiyaṃ pivitvā gaṅgātīre nisinnakāle santikaṃ gantvā evamāha- “vānarinda, imasmiṃ padese kasāyaphalāni khādanto kiṃ tvaṃ nivīṭṭhaṭṭhāneyeva carasi, pārāgaṅgāya ambalabujādīnaṃ madhuraphalānaṃ anto natthi, kiṃ te tattha gantvā phalāphalaṃ khādituṃ na vaṭṭati”ti? “Kumbhīlarāja, gaṅgā mahodakā vitthiṇṇā, kathaṃ tattha gamissāmī”ti? “Sace icchasi, ahaṃ taṃ mama piṭṭhiṃ āropetvā nessāmī”ti. So saddahitvā “sādhū”ti sampaṭicchi. “Tena hi ehi piṭṭhiṃ me abhirūhā”ti ca vutte taṃ abhiruhi. Susumāro thokaṃ netvā uduke osīdāpesi.

Bodhisatto “samma, uduke maṃ osīdāpesi, kiṃ nu kho etan”ti āha. “Nāhaṃ taṃ dhammasudhammatāya gahetvā gacchāmi, bhariyāya pana me tava hadayamaṃse dohaḷo uppanno, tamahaṃ tava hadayaṃ khādāpetukāmo”ti. “Samma, kathentena te sundaraṃ kataṃ. Sace hi amhākaṃ udare hadayaṃ bhavyya, sākhaḅgesu carantānaṃ cuṇṇavicuṇṇaṃ bhavyyā”ti. “Kahaṃ pana tumhe ṭhāpetthā”ti? Bodhisatto (2.0146) avidūre ekaṃ udumbaraṃ pakkaphalapiṇḍisaṅghannaṃ dassento “passatāni amhākaṃ hadayāni etasmiṃ udumbare olambanti”ti āha. “Sace me hadayaṃ dassasi, ahaṃ taṃ na māressāmī”ti. “Tena hi maṃ ettha nehi, ahaṃ te rukke olambantaṃ dassāmī”ti. So taṃ ādāya tattha agamāsi. Bodhisatto tassa piṭṭhito uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā “samma, bāla susumāra, ‘imesaṃ sattānaṃ hadayaṃ nāma rukkhagge hoti’ti saṅgī ahosi, bālosi,

ahaṃ taṃ vañcesiṃ, tava phalāphalaṃ taveva hotu, sarīrameva pana te mahantaṃ paññā pana natthi” ti vatvā imamatthaṃ pakāseto imā gāthā avoca-

115. “Alaṃ metehi ambehi, jambūhi panasehi ca;
yāni pāraṃ samuddassa, varaṃ mayhaṃ udumbaro.

116. “Mahatī vata te bondi, na ca paññā tadūpikā;
susumāra vañcito mesi, gaccha dāni yathāsukhan” ti.

Tattha **alaṃ metehī**ti yāni tayā dīpake niddiṭṭhāni, etehi mayhaṃ alaṃ. **Varaṃ mayhaṃ udumbaroti** mayhaṃ ayameva udumbararukkho varaṃ. **Bondīti** sarīraṃ. **Tadūpikā**ti paññā pana te tadūpikā tassa sarīrassa anucchavikā natthi. **Gaccha dāni yathāsukhanti** idāni yathāsukhaṃ gaccha, natthi te hadayamaṃsagahaṇūpāyoti attho. Susumāro sahasaṃ parājito viya dukkhī dummano pajjhāyantova attano nivāsaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā susumāro devadatto ahosi, susumārī ciñcamāṇavikā, kapiṛajā pana ahameva ahon” ti.

Susumārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[209] 9. Kukkuṭajātakavaṇṇanā

Diṭṭhā (2.0147) **mayā vane rukkhā**ti idaṃ satthā jetavane viharanto dhammase-nāpatisāriputtattherassa saddhivihārikaṃ daharabhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira attano sarīrassa guttikamme cheko ahosi. “Sarīrassa me na sukhaṃ bhavyā”ti bhayena atisītaṃ accuṇhaṃ paribhogaṃ na karoti, “sītuṇhehi sarīraṃ kilameyyā”ti bhayena bahi na nikkhamati, atikilinna-uttaṇḍulādīni na bhuñjati. Tassa sā sarīraguttikusalatā saṅghamajjhe pākaṭā jātā. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asuko daharo kira bhikkhu sarīraguttikamme cheko”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, ayaṃ daharo idāneva sarīraguttikamme cheko, pubbepi chekova ahosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane rukkhadevatā ahosi. Atheko sakuṇaluddako ekaṃ dīpakakukkuṭamādāya vālarajjuñca yaṭṭhiñca gahetvā araññe kukkuṭe bandhanto ekaṃ palāyitvā araññaṃ pavīṭṭhaṃ porāṇakukkuṭaṃ bandhituṃ ārabhi. So vālapāse kusalatāya attānaṃ bandhituṃ na deti, uṭṭhāyuṭṭhāya niliyati. Luddako attānaṃ sākḥāpallavehi paṭicchādetvā punappunaṃ yaṭṭhiñca pāsāñca oḍḍeti. Kukkuṭo taṃ lajjāpetukāmo mānusiṃ vācaṃ nicchāretvā paṭhamāṃ gāthamāha-

117. “Diṭṭhā mayā vane rukkhā, assakaṇṇā vibhīṭakā;
na tāni evaṃ sakkanti, yathā tvaṃ rukkhā sakkasī”ti.

Tassattho- samma luddaka, mayā imasmiṃ vane jātā bahū assakaṇṇā ca vibhīṭakā ca rukkhā diṭṭhapubbā, tāni pana rukkhāni yathā tvaṃ sakkasi saṅkamasi ito cito ca vicarasi, evaṃ na sakkanti na saṅkamanti na vicarantīti.

Evam vatvā ca pana so kukkuṭo palāyitvā aññattha agamāsi. Tassa palāyitvā gatakāle luddako dutiyaṃ gāthamāha-

118. “Porāṇakukkuṭo (2.0148) ayaṃ, bhetvā pañjaramāgato;
kusalo vālapāsānaṃ, apakkamati bhāsati” ti.

Tattha **kusalo vālapāsānanti** vālamayesu pāsesu kusalo attānaṃ bandhituṃ adatvā apakkamati ceva bhāsati ca, bhāsitvā ca pana palātoti evaṃ vatvā luddako araññe caritvā yathāladdhamādāya gehameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā luddako devadatto ahosi, kukkuṭo kāyaguttikusalo daharabhikkhu, tassa pana kāraṇassa paccakkhārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosin” ti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā navamā.

[210] 10. Kandagalakajātakavaṇṇanā

Ambho ko nāmayaṃ rukkhoti idaṃ satthā veļuvane viharanto sugatālayaṃ ārabha kathesi. Tadā hi satthā “devadatto sugatālayaṃ akāsī” ti sutvā “na, bhikkhave, idāneva devadatto mayhaṃ anukiriyaṃ karonto vināsaṃ patto, pubbepi pāpuṇiyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese rukkhakoṭṭakasakuṇayoniyaṃ nibbatti, “khadiravaniyo” tissa nāmaṃ ahosi. So khadiravaneveva gocaraṃ gaṇhi, tasseko kandagalako nāma sahāyo ahosi, so simbalipālibhaddakavane gocaraṃ gaṇhāti. So ekadivasaṃ khadiravaniyassa santikaṃ agamāsi. Khadiravaniyo “sahāyo me āgato” ti kandagalakaṃ gahetvā khadiravanaṃ pavisitvā khadirakhandhaṃ tuṇḍena paharitvā rukkhato pāṇake nīharitvā adāsi. Kandagalako dinne dinne madhurapūve viya chinditvā chinditvā khādi. Tassa khādantasseva māno uppajji- “ayampi rukkhakoṭṭakayoniyaṃ nibbatto, ahampi, kiṃ me etena dinnagocarena, sayameva khadiravane gocaraṃ (2.0149) gaṇhissāmī” ti. So khadiravaniyaṃ āha- “samma, mā tvaṃ dukkhaṃ anubhavi, ahameva khadiravane gocaraṃ gaṇhissāmī” ti.

Atha naṃ so “handā tvaṃ samma, simbalipālibhaddakādivane nissāre gocara-ggaṇakule jāto, khadirā nāma jātasārā thaddhā, mā te etaṃ rucci” ti āha. Kandagalako “kiṃ dānāhaṃ na rukkhakoṭṭakayoniyaṃ nibbatto” ti tassa vacanaṃ anādiyitvā vegena gantvā khadirarukkhaṃ tuṇḍena pahari. Tāvadevassa tuṇḍaṃ bhijji, akkhīni nikkhamanākārappattāni jātāni, sīsaṃ phalitaṃ. So khandhe patitṭhātuṃ asakkonto bhūmiyaṃ patitvā paṭhamaṃ gāthamāha-

119. “Ambho ko nāmayaṃ rukkho, sinnapatto sakaṇṭako;
yattha ekappahārena, uttamaṅgaṃ vibhijjitan” ti.

Tattha **ambho ko nāmayaṃ rukkhoti**, bho khadiravaniya, ko nāma ayaṃ rukkho. “Ko nāma so” tipi pāṭho. **Sinnapattoti** sukhumapatto. **Yattha ekappahārenāti** yasmimṃ rukkhe ekeneva pahārena. **Uttamaṅgaṃ vibhijjitan**ti sīsaṃ bhinnaṃ, na kevalañca sīsaṃ, tuṇḍampi bhinnaṃ. So vedanāppattatāya khadirarukkhaṃ “kiṃ

rukkho nāmeso”ti jānituṃ asakkonto vedanāppatto hutvā imāya gāthāya vipplapi.

Taṃ vacanaṃ sutvā khadiravaniyo dutiyaṃ gāthamāha-

120. “Acāri vatāyaṃ vitudaṃ vanāni, kaṭṭhaṅgarukkhesu asārakesu;
athāsadā khadiraṃ jātasāraṃ, yatthabbhidā garuḷo uttamaṅgaṃ”ti.

Tattha **acāri vatāyanti** acari vata ayaṃ. **Vitudaṃ vanānī**ti nissārasimbalipālibhaddakavanāni vitudanto vijjhanto. **Kaṭṭhaṅgarukkhesū**ti vanakaṭṭhakoṭṭhāsesu rukkhesu. **Asārakesū**ti nissāresu pālibhaddakasimbali-ādīsu. **Athāsadā khadiraṃ jātasāraṃ**ti atha potakakālato paṭṭhāya jātasāraṃ khadiraṃ sampāpuṇi. **Yatthabbhidā garuḷo uttamaṅganti yatthabbhidā**ti yasmim̐ khadire abhindi padālayi. **Garuḷoti** sakuṇo. Sabbasakuṇānañhetam̐ sagāravasappatissa vacanaṃ.

Iti (2.0150) naṃ khadiravaniyo vatvā “bho kandagalaka, yattha tvaṃ uttamaṅgaṃ abhindi, khadiro nāmeso sāraruḷo”ti āha. So tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā kandagalako devadatto ahosi, khadiravaniyo pana ahameva ahosi”ti.

Kandagalakajātakavaṇṇanā dasamā.

Nataṃdaḷhavaggo chaṭṭho.

Tassuddānaṃ-

Bandhanāgāraṃ keḷisīlaṃ, khaṇḍaṃ vīrakagaṅgeyyaṃ;
kuruṅgamassakañceva, susumārañca kukkuṭaṃ;
kandagalakanti te dasa.

7. Bīraṇathambhavaggo

[211] 1. Somadattajātakavaṇṇanā

Akāsi yogganti idaṃ satthā jetavane viharanto lāḷudāyittheraṃ ārabba kathesi. So hi dvinnaṃ tiṇṇaṃ janānaṃ antare ekavacanampi sampādetvā kathesuṃ na sakkoti, sārājjabahulo “aññaṃ kathessāmi”ti aññaṃ eva kathesi. Tassa taṃ pavattiṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, lāḷudāyī idāneva sārājjabahulo, pubbepi sārājjabahuloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiratṭhe aññatarasmiṃ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā puna gehaṃ āgantvā mātāpitūnaṃ duggatabhāvaṃ ṇatvā “parihīnakulato seṭṭhikulaṃ patitṭhapessāmi”ti mātāpitaro āpucchitvā (2.0151) bārāṇasiyaṃ gantvā

rājānaṃ upatṭhāsi. So raññā piyo ahosi manāpo. Athassa pituno “dvīhiyeva goṇehi kaṣiṃ katvā jīvikāṃ kappentassa eko goṇo mato. So bodhisattaṃ upasaṅkamtivā “tāta, eko goṇo mato, kaṣikammaṃ na pavattati, rājānaṃ ekaṃ goṇaṃ yācāhi”ti āha. “Tāta, nacirasseva me rājā diṭṭho, idāneva goṇaṃ yācituṃ na yuttaṃ, tumhe yācathā”ti. “Tāta, tvaṃ mayhaṃ sārājjabahulabhāvaṃ na jānāsi, ahañhi dvinnaṃ tiṇṇaṃ sammukhe kathaṃ sampādetuṃ na sakkomi. Sace ahaṃ rañño santikaṃ goṇaṃ yācituṃ gamissāmi, imampi datvā āgamissāmi”ti. “Tāta, yaṃ hoti, taṃ hotu, na sakkā mayā rājānaṃ yācituṃ, apica kho panāhaṃ tumhe yoggaṃ kāressāmi”ti. “Tena hi sādhu maṃ yoggaṃ kārehi”ti.

Bodhisatto pitaraṃ ādāya bīraṇatthambhakasusānaṃ gantvā tattha tattha tiṇa-kalāpe bandhitvā “ayaṃ rājā, ayaṃ uparājā, ayaṃ senāpati”ti nāmāni katvā paṭipāṭiyā pitu dassetvā “tāta, tvaṃ rañño santikaṃ gantvā ‘jayatu, mahārājā’ti evaṃ imaṃ gāthaṃ vatvā goṇaṃ yāceyyāsī”ti gāthaṃ uggaṇhāpesi-

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;
tesu eko mato deva, dutiyaṃ dehi khattiyā”ti.

Brāhmaṇo ekena saṃvaccharena imaṃ gāthaṃ paguṇaṃ katvā bodhisattaṃ āha- “tāta, somadatta, gāthā me paguṇā jātā, idāni ahaṃ yassa kassaci santike vattuṃ sakkomi, maṃ rañño santikaṃ nehī”ti. So “sādhu, tātā”ti tathārūpaṃ paṇṇākāraṃ gāhāpetvā pitaraṃ rañño santikaṃ nesi. Brāhmaṇo “jayatu, mahārājā”ti vatvā paṇṇākāraṃ adāsi. Rājā “ayaṃ te somadatta brāhmaṇo kiṃ hotī”ti āha. “Pitā me, mahārājā”ti. “Kenatṭhenāgato”ti? Tasmaiṃ khaṇe brāhmaṇo goṇayācana-tthāya gāthaṃ vadanto-

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;
tesu eko mato deva, dutiyaṃ gaṇha khattiyā”ti.- āha;

Rājā brāhmaṇena virajjhivā kathitabhāvaṃ ñatvā sitaṃ katvā “somadatta, tumhākaṃ gehe bahū maññe goṇā”ti āha. “Tumhehi dinnā (2.0152) bhavissanti, mahārājā”ti. Rājā bodhisattassa tussitvā brāhmaṇassa soḷasa goṇe alaṅkārabha-ṇḍake nivāsanagāmañcassa brahmadeyyaṃ datvā mahantena yasena brāhmaṇaṃ uyyojesi. Brāhmaṇo sabbasetasindhavayuttaṃ rathaṃ abhiruyha mahantena parivārena gāmaṃ agamāsi. Bodhisatto pitarā saddhiṃ rathe nisīditvā gacchanto “tāta, ahaṃ tumhe sakalasaṃvaccharaṃ yoggaṃ kāresiṃ, sannitṭhāna-kāle pana tumhākaṃ goṇaṃ rañño adatthā”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

121. “Akāsi yoggaṃ dhuvamappamatto, saṃvaccharam bīraṇathambhakasmiṃ;
byākāsi saññaṃ parisam vigayha, na niyyamo tāyati appapaññaṃ”ti.

Tattha **akāsi yoggaṃ dhuvamappamatto, saṃvaccharam bīraṇathambhaka-sminti**, tāta, tvaṃ niccaṃ appamatto bīraṇatthambhamaye susāne yoggaṃ akāsi . **Byākāsi saññaṃ parisam vigayhāti** atha ca pana parisam vigāhitvā taṃ saññaṃ vi-akāsi vikāraṃ āpādesi, parivattesi attho. **Na niyyamo tāyati appapaññanti** appahaññaṃ nāma puggalaṃ niyyamo yoggāciṇṇaṃ caraṇaṃ na tāyati na rakkhatīti.

Athassa vacanaṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha-

122. “Dvayaṃ yācanako tāta, somadatta nigacchati;
alābhaṃ dhanalābhaṃ vā, evaṃdhammā hi yācanā”ti.

Tattha **evaṃdhammā hi yācanāti** yācanā hi evaṃsabhāvāti.

Satthā “na, bhikkhave, lāḷudāyī idāneva sārājjabahulo, pubbepi sārājjabahuloye-vā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā rājā ānando, somadattassa pitā lāḷudāyī ahosi, somadatto pana ahameva ahosin”ti.

Somadattajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[212] 2. Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā

Añño (2.0153) uparimo vaṇṇoti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyaikā-palobhanaṃ ārabha kathesi. So hi bhikkhu satthārā “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhitosī”ti puṭṭho “saccan”ti vatvā “ko taṃ ukkaṇṭhāpesī”ti vutte “purāṇadutiya-

kā”ti āha. Atha naṃ satthā “bhikkhu ayaṃ te itthī anatthakārikā, pubbepi attano jāraṣṣa ucchiṭṭhakaṃ bhojesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ ṭhāne bhikkhaṃ caritvā jīvikakappake kapaṇe naṭakakule nibbattitvā vayappatto duggato durūpako hutvā bhikkhaṃ caritvā jīvikaṃ kappesi. Tadā kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāmake ekassa brāhmaṇassa brāhmaṇī dussilā pāpadhammā aticāraṃ carati. Athekadivasam brāhmaṇe kenacideva karaṇīyena bahi gate tassā jāro taṃ khaṇaṃ oloketvā taṃ gehaṃ pāvisi. Sā tena saddhiṃ aticaritvā “muhuttaṃ accha, bhuñjitvāva gamissasī”ti bhattaṃ sampādetvā sūpabyañjanasampannaṃ uṇhabhattaṃ vaḍḍhetvā “tvaṃ bhuñjā”ti tassa datvā sayam brāhmaṇassa āgamaṇaṃ olokayamānā dvāre aṭṭhāsī. Bodhisatto brāhmaṇiyā jāraṣṣa bhuñjanaṭṭhāne piṇḍaṃ paccāsīsaṃto aṭṭhāsī.

Tasmiṃ khaṇe brāhmaṇo gehābhimukho āgacchati. Brāhmaṇī taṃ āgacchantam disvā vegena pavisitvā “uṭṭhehi, brāhmaṇo āgacchati”ti jāraṃ koṭṭhe otāretvā brāhmaṇassa pavisitvā nisinnakāle phalakaṃ upanetvā hatthadhovanaṃ datvā itarena bhuttāvasiṭṭhassa sītabhattassa upari uṇhabhattaṃ vaḍḍhetvā brāhmaṇassa adāsī. So bhatte hatthaṃ otāretvā upari uṇhaṃ heṭṭhā ca bhattaṃ sītaṃ disvā cintesi- “iminā aññassa bhuttādhikena ucchiṭṭhabhattena bhavitaḥḥan”ti. So brāhmaṇiṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

123. “Añño uparimo vaṇṇo, añño vaṇṇo ca heṭṭhimo;

brāhmaṇī tveva pucchāmi, kiṃ heṭṭhā kiñca upparī”ti.

Tattha **vaṇṇoti** ākāro. Ayañhi uparimassa uṇhabhāvaṃ heṭṭhimassa ca sītabhāvaṃ pucchanto evamāha. **Kiṃ heṭṭhā kiñca upparī**ti vuḍḍhitabhattena (2.0154) nāma upari sītalena, heṭṭhā uṇhena bhavitabbaṃ, idañca pana na tādisaṃ, tena taṃ pucchāmi- “kena kāraṇena upari bhattaṃ uṇhaṃ, heṭṭhimaṃ sītaṃ”ti.

Brāhmaṇī attanā katakammaṃ uttānabhāvabhayena brāhmaṇe punappunaṃ kathentepi tuṇhiyeva ahosi. Tasmiṃ khaṇe naṭaputtassa etadahosi- “koṭṭhe nisīdāpitapāpurisena jārena bhavitabbaṃ, iminā gehassāmikena, brāhmaṇī pana attanā katakammaṃ pākaṭabhāvabhayena kiñci na katheti, handāhaṃ imissā katakammaṃ pakāsetvā jāraṣṣa koṭṭhake nisīdāpitabhāvaṃ brāhmaṇassa katheṃ”ti. So brāhmaṇassa gehā nikkhantakālato paṭṭhāya itarassa gehapavesanaṃ aticaraṇaṃ aggabhatabhuñjanaṃ brāhmaṇiyā dvāre ṭhatvā maggaṃ olokaṇaṃ itarassa koṭṭhe otāritabhāvanti sabbaṃ taṃ pavattiṃ ācikkhitvā dutiyaṃ gāthamāha-

124. “Ahaṃ naṭosmi bhaddante, bhikkhakoṣmi idhāgato;

ayañhi koṭṭhamotiṇṇo, ayaṃ so yaṃ gavesasī”ti.

Tattha **ahaṃ naṭosmi**, **bhaddanteti**, sāmi, ahaṃ naṭajātiko. **Bhikkhakoṣmi idhāgatoti** svāhaṃ imaṃ ṭhānaṃ bhikkhako bhikkhaṃ pariyesamāno āgatosmi. **Ayañhi koṭṭhamotiṇṇoti** ayaṃ pana etissā jāro imaṃ bhattaṃ bhuñjanto tava bhayena koṭṭhaṃ otiṇṇo. **Ayaṃ so yaṃ gavesasī**ti yaṃ tvaṃ kassa nu kho iminā ucchiṭṭhakena bhavitabbanti gavesasi, ayaṃ so. Cūḷāya naṃ gahetvā koṭṭhā nīharitvā yathā na punevarūpaṃ pāpaṃ karoti, tathā assa satim janehīti vatvā pakkāmi.

Brāhmaṇo ubhopi te yathā naṃ na punevarūpaṃ pāpaṃ karonti, tajjanapotha-
nehi tathā sikkhāpetvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhito bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā
brāhmaṇī purāṇadutiyikā ahosi, brāhmaṇo ukkaṅṭhito bhikkhu, naṭaputto pana
ahameva ahosi” ti.

Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā dutiyā.

[213] 3. Bharujātakavaṇṇanā

Isīnamantaram (2.0155) **katvā**ti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ
ārabbha kathesi. Bhagavato hi bhikkhusaṅghassa ca lābhasakkāro mahā ahosi.
Yathāha-

“Tena kho pana samayena bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito
lābhī cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ. Bhikkhusa-
ṅghopi kho sakkato hoti ...pe... parikkhārānaṃ. Aññatitthiyā pana paribbājakā
asakkatā honti ...pe... parikkhārānaṃ” ti (udā. 14).

Te evaṃ parihīnalābhasakkārā ahorattaṃ guḥhasannipātaṃ katvā mantayanti
“samaṇassa gotamassa uppannakālato paṭṭhāya mayaṃ hatalābhasakkārā jātā,
samaṇo gotamo lābhaggayasaggappatto jāto, kena nu kho kāraṇenassa esā
sampatti” ti. Tatreke evamāhaṃsu- “samaṇo gotamo sakalajambudīpassa uttama-
ṭṭhāne bhūmisīse vasati. Tenassa lābhasakkāro uppajjati” ti, sesā “atthetaṃ
kāraṇaṃ, mayampi jetavanapiṭṭhe titthiyārāmaṃ kāremu, evaṃ lābhino bhavissā-
mā” ti āhaṃsu. Te sabbepe “evametaṃ” ti sannitṭhānaṃ katvā “sacepi mayaṃ
rañño anārocetvā ārāmaṃ kāressāma, bhikkhū vāressanti, lañjaṃ labhitvā abhijja-
nako nāma natthi, tasmā rañño lañjaṃ datvā ārāmaṭṭhānaṃ gaṇhissāmā” ti
sammantevā upaṭṭhāke yācitvā rañño satahassaṃ datvā “mahārāja, mayaṃ
jetavanapiṭṭhiyaṃ titthiyārāmaṃ karissāma, sace bhikkhū ‘kātuṃ na dassāmā’ ti
tumhākaṃ ārocenti, nesam paṭivacanaṃ na dātabban” ti āhaṃsu. Rājā lañjalob-
hena “sādhū” ti sampatiṇṇi.

Titthiyā rājānaṃ saṅgaṇhitvā vaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā kammaṃ paṭṭhapesuṃ,
mahāsaddo ahosi. Satthā “ke panete, ānanda, uccāsaddamahāsaddā” ti pucchi.
“Aññatitthiyā, bhante, jetavanapiṭṭhiyaṃ titthiyārāmaṃ kārenti, tattheso saddo” ti.
“Ānanda, netam ṭṭhānaṃ titthiyārāmaṃ anucchavikaṃ, titthiyā uccāsaddakāmā,
na sakkā tehi saddhiṃ (2.0156) vasitun” ti vatvā bhikkhusaṅghaṃ sannipātetvā
“gacchatha, bhikkhave, rañño ācikkhitvā titthiyārāmakaraṇaṃ nivārethā” ti āha.
Bhikkhusaṅgho gantvā rañño nivesanadvāre aṭṭhāsi. Rājā saṅghassa āgata-
bhāvaṃ sutvāpi “titthiyārāmaṃ nissāya āgatā bhavissanti” ti lañjassa gahitattā
“rājā gehe natthi” ti vadāpesi. Bhikkhū gantvā satthu ārocesuṃ. Satthā “lañjaṃ
nissāya evaṃ karoti” ti dve aggasāvake pesesi. Rājā tesampi āgatabhāvaṃ sutvā
tatheva vadāpesi. Tepi āgantvā satthu ārācesuṃ. Satthā “na idāni, sārīputta, rājā

gehe nisīdituṃ labhissati, bahi nikkhamissati”ti punadivase pubbaṅhasamayam nivāsetvā pattacīvaramādāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ rañño nivesana-dvāraṃ agamāsi. Rājā sutvā pāsādā otarivā pattam gahetvā satthāraṃ pave-setvā buddhappamukhassa saṅghassa yāgukhajjakam datvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā rañño ekam pariyaadhammadesanam ārabhanto “mahārāja, porāṇakarājāno lañjam gahetvā silavante aññamaññaṃ kalahaṃ kāretvā attano raṭṭhassa assāmino hutvā mahāvināsam pāpuṇimsū”ti vatvā tena yācito atitaṃ āhari.

Atīte bharuraṭṭhe bharurājā nāma rajjam kāresi. Tadā bodhisatto pañcābhiñño aṭṭhasamāpattilābhī gaṇasatthā tāpaso hutvā himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya pañcasatatāpasaparivuto himavantā otarivā anupubbena bharunagaraṃ patvā tattha piṇḍāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre sākha-viṭapasampannassa vaṭarukkhassa mūle nisīditvā bhattakiccaṃ katvā tattheva rukkhamūle vāsam kappesi. Evaṃ tasmim isigaṇe tattha vasante aḍḍhamāsaccayena añño gaṇasatthā pañcasataparivāro āgantvā nagare bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā dakkhiṇadvāre tādisasseva vaṭarukkhassa mūle nisīditvā bhattakiccaṃ katvā tattha rukkhamūle vāsam kappesi. Iti te dvepi isigaṇā tattha yathābhirantaṃ viharitvā himavantameva agamaṃsu.

Tesaṃ gatakāle dakkhiṇadvāre vaṭarukkho sukkho. Punavāre tesu āgacchantesu dakkhiṇadvāre vaṭarukkhavāsino paṭhamataram āgantvā attano vaṭarukkhassa (2.0157) sukkabhāvaṃ ṇatvā bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre vaṭarukkhamūlam gantvā bhattakiccaṃ katvā tattha vāsam kappesum. Itare pana isayo pacchā āgantvā nagare bhikkhāya caritvā attano rukkhamūlameva gantvā bhattakiccaṃ katvā vāsam kappesum. Te “na so tumhākam rukkho, amhākam rukkho”ti rukkham nissāya aññamaññaṃ kalahaṃ kariṃsu, kalaho mahā ahosi. Eke “amhākam paṭhamam vasitaṭṭhānam tumhe na labhissathā”ti vadanti. Eke “mayam imasmim vāre paṭhamataram idhāgatā, tumhe na labhissathā”ti vadanti. Iti te “mayam sāmīno, mayam sāmīno”ti kalahaṃ karontā rukkhamūlassatthāya rājakulam agamaṃsu. Rājā paṭhamam vuttha-isigaṇaññeva sāmīkam akāsi. Itare “na dāni mayam imehi parājītāti attānam vadāpessāmā”ti dibbakkhunā oloketvā ekam cakkavattiparibhogaṃ rathapañjaram disvā āharitvā rañño lañjam datvā “mahārāja, amhepi sāmīke karohī”ti āhaṃsu.

Rājā lañjam gahetvā “dvepi gaṇā vasantū”ti dvepi sāmīke akāsi. Itare isayo tassa rathapañjarassa rathacakkāni nīharitvā lañjam datvā “mahārāja, amheya sāmīke karohī”ti āhaṃsu. Rājā tathā akāsi. Isigaṇā “amhehi vatthukāme ca kilesakāme ca pahāya pabbajitehi rukkhamūlassa kāraṇā kalahaṃ karontehi lañjam dadantehi ayuttaṃ katan”ti vippaṭisārīno hutvā vegena palāyitvā himavantameva agamaṃsu. Sakalabharuraṭṭhavāsino devatā ekato hutvā “silavante kalahaṃ karontena raññā ayuttaṃ katan”ti bharurañño kujjhivā tiyojanasatikam bharuraṭṭham samuddam ubbattetvā araṭṭhamakaṃsu. Iti ekam bharurājānam nissāya sakalaraṭṭhavāsīnopi vināsam pattāti.

Satthā imaṃ atitaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca-

125. “Isīnamantaram katvā, bharurājāti me sutam;
ucchinno saha raṭṭhehi, sa rājā vibhavaṅgato.

126. “Tasmā hi chandāgamaṇam, nappasaṃsanti paṇḍitā;
aduṭṭhacitto bhāseyya, giraṇ saccupasaṃhitam”ti.

Tattha (2.0158) **antaram katvā**ti chandāgativasena vivaram katvā. **Bharurājāti** bharuraṭṭhe rājā. **Iti me sutanti** iti mayā pubbe etaṇ sutam. **Tasmā hi chandāgama-**
nanti yasmā hi chandāgamaṇam gantvā bharurājā saha raṭṭhena ucchinno, tasmā
chandāgamaṇam paṇḍitā nappasaṃsanti. **Aduṭṭhacittoti** kilesehi adūsitacitto
huvā. **Bhāseyya giraṇ saccupasaṃhitanti** sabhāvanissitam atthanissitam kāraṇa-
nissitameva giraṇ bhāseyya. Ye hi tattha bharurañño lañjam gaṇhantassa
ayuttaṇ etanti paṭikkosantā saccupasaṃhitam giraṇ bhāsiṃsu, tesam ṭhita-
ṭṭhānam nāḷikeradīpe ajjāpi dīpakasahassaṇ paññāyatīti.

Satthā imaṇ dhammadesanaṇ āharitvā “mahārāja, chandavasikena nāma na
bhavitabbaṇ, dve pabbajitagaṇe kalahaṇ kāretuṇ na vaṭṭati”ti vatvā jātaṇ
samodhānesi- “ahaṇ tena samayena jeṭṭhaka-isi ahosin”ti, rājā tathāgatassa
bhattakiccaṇ katvā gatakāle manusse pesetvā titthiyārāmaṇ viddhaṇsāpesi,
titthiyā appatiṭṭhā ahesuṇ.

Bharujātakavaṇṇanā tatiyā.

[214] 4. Puṇṇanadījātakavaṇṇanā

Puṇṇaṃ nadinti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabba kathesi. Ekasmiñhi divase dhammasabhāyaṃ bhikkhū tathāgatassa paññaṃ ārabba kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, sammāsambuddho mahāpañño puthu- pañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño gambhīrapañño nibbedhikapañño upāyapaññāya samannāgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto purohitakule nibbatitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena purohita- ṭṭhānaṃ labhitvā bārāṇasirañño atthadhammānusāsako (2.0159) ahosi. Aparabhāge rājā paribhedakānaṃ kathaṃ gahetvā bodhisattassa kuddho “mā mama santike vasi”ti bodhisattaṃ bārāṇasito pabbājesi. Bodhisatto puttadāraṃ gahetvā ekasmiṃ kāsikagāmake vāsaṃ kappesi. Aparabhāge rājā tassa guṇaṃ saritvā “mayhaṃ kañci pesetvā ācariyaṃ pakkosituṃ na yuttaṃ, ekaṃ pana gāthaṃ bandhitvā paṇṇaṃ likhitvā kākamaṃsaṃ pacāpetvā paṇṇaṃca maṃsaṃca setavattthena paliveṭhetvā rājamuddikāya lañchetvā pesessāmi. Yadi paṇḍito bhavissati, paṇṇaṃ vācetvā kākamaṃsabhāvaṃ ñatvā āgamissati, no ce, nāgamissati”ti “puṇṇaṃ nadin”ti imaṃ gāthaṃ paṇṇe likhi-

127. “Puṇṇaṃ nadiṃ yena ca peyyamāhu, jātaṃ yavaṃ yena ca guyhamāhu;
dūraṃ gataṃ yena ca avhayanti, so tyāgato handa ca bhuñja brāhmaṇā”ti.

Tattha **puṇṇaṃ nadiṃ yena ca peyyamāhūti** kākapeyyā nadihi vadantā yena puṇṇaṃ nadiṃ kākapeyyamāhu, na hi apuṇṇā nadī “kākapeyyā”ti vuccati. Yadāpi naditīre ṭhatvā gīvaṃ pasāretvā kākena pātuṃ sakkā hoti, tadā naṃ “kākapeyyā”ti vadanti. **Jātaṃ yavaṃ yena ca guyhamāhūti yavanti** desanāsīsamattaṃ, idha pana sabbampi jātaṃ uggataṃ sampannataruṇasassaṃ adhippettaṃ. Tañhi yadā anto pavitṭhakākaṃ paṭicchādetuṃ sakkoti, tadā guyhatīti guyhaṃ. Kiṃ guyhati? Kākaṃ. Iti kākassa guyhaṃ kākaguyhanti taṃ vadamānā kākena guyhavanassa kāraṇabhūtena “guyhan”ti vadanti. Tena vuttaṃ “yena ca guyhamāhū”ti. **Dūraṃ gataṃ yena ca avhayantīti** dūraṃ gataṃ vippavutthaṃ piyapuggalaṃ yaṃ āgantvā nisinnaṃ disvā sace itthannāmo āgacchati, vassa kākāti vā vassantaññeva vā sutvā “yathā kāko vassati, itthannāmo āgamissati”ti evaṃ vadantā yena ca avhayanti kathenti mantenti, udāharantīti attho. **So tyāgatoti** so te ānīto. **Handa ca bhuñja, brāhmaṇāti** gaṇha, brāhmaṇa, bhuñjassu naṃ, khāda idaṃ kākamaṃsanti attho.

Iti (2.0160) rājā imaṃ gāthaṃ paṇṇe likhitvā bodhisattassa pesesi. So paṇṇaṃ vācetvā “rājā maṃ daṭṭhukāmo”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha-

128. “Yato maṃ saratī rājā, vāyasampi pahetave;

haṃsā koñcā mayūrā ca, asatiyeva pāpiyā”ti.

Tattha **yato maṃ saratī rājā, vāyasampi pahetaveti** yadā rājā vāyasamaṃsaṃ labhitvā tampi pahetuṃ maṃ saratī. **Haṃsā koñcā mayūrā cāti** yadā panassa ete haṃsādayo upanītā bhavissanti, ekāni haṃsamamaṃsādīni lacchati, tadā maṃ kasmā na sarissatīti attho? Aṭṭhakathāyaṃ pana “haṃsakoñcamayūrānan”ti pāṭho. So sundaratarā, imesaṃ haṃsādīnaṃ maṃsaṃ labhitvā kasmā maṃ na sarissati, sarissatiyevāti attho. **Asatiyeva pāpiyā**ti yaṃ vā taṃ vā labhitvā saraṇaṃ nāma sundaraṃ, lokasmiṃ pana asatiyeva pāpiyā, asatikaraṇaṃyeva hīnaṃ lāmakam, tañca amhākam rañño natthi. Saratī maṃ rājā, āgamaṇaṃ me paccāsī-sati, tasmā gamissāmīti yānaṃ yojāpetvā gantvā rājānaṃ passi, rājā tussitvā purohitaṭṭhāneyeva patitṭhāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Puṇṇanadijātakavaṇṇanā catutthā.

[215] 5. Kacchapajātakavaṇṇanā

Avadhī vata attānanti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikam ārabha kathesi. Vatthu **mahātakkārijātake** (jā. 1.13.104 ādayo) āvi-bhavissati. Tadā pana satthā “na, bhikkhave, kokāliko idāneva vācāya hato, pubbepi vācāya hatoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbatitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. So pana rājā bahubhāṇī ahosi, tasmim kathente aññesaṃ (2.0161) vacanassa okāso nāma natthi. Bodhisatto tassa taṃ bahubhāṇitaṃ vāretukāmo ekaṃ upāyaṃ upadhārento vicarati. Tasmiñca kāle himavantapadesa ekasmiṃ sare kacchapo vasati, dve haṃsapo-takā gocarāya carantā tena saddhiṃ vissāsaṃ akaṃsu. Te daḷhavissāsikā hutvā ekadivasaṃ kacchapaṃ āhaṃsu- “samma kacchapa, amhākam himavante citta-kūṭapabbatatale kañcanaguhāyaṃ vasanaṭṭhānaṃ ramaṇīyo padeso, gacchasi amhākam saddhin”ti. “Ahaṃ kinti katvā gamissāmī”ti? “Mayaṃ taṃ gahetvā gamissāma, sace tvaṃ mukhaṃ rakkhituṃ sakkhissasi, kassaci kiñci na kathessa-sī”ti. “Rakkhissāmi, sāmi, gahetvā maṃ gacchathā”ti. Te “sādhū”ti vatvā ekaṃ daṇḍakam kacchapena ḍaṃsāpetvā sayaṃ tassa ubho koṭīyo ḍaṃsitvā ākāsaṃ pakkhandiṃsu. Taṃ tathā haṃsehi nīyamānaṃ gāmadārakā disvā “dve haṃsā kacchapaṃ daṇḍakena haranti”ti āhaṃsu.

Kacchapo “yadi maṃ sahāyakā nenti, tumhākam ettha kiṃ duṭṭhaceṭakā”ti vattu-kāmo haṃsānaṃ sīghavegatāya bārāṇasinagare rājanivesanassa uparibhāgaṃ sampattakāle daṭṭhaṭṭhānato daṇḍakam vissajjetvā ākāsaṅgaṇe patitvā dvebhāgo ahosi, “kacchapo ākāsaṇo patitvā dvedhā bhinno”ti ekakolāhalaṃ ahosi. Rājā bodhisattaṃ ādāya amaccagaṇaparivuto taṃ ṭhānaṃ gantvā kacchapaṃ disvā bodhisattaṃ pucchi- “paṇḍita, kinti katvā esa patito”ti? Bodhisatto “cirapaṭika-

ñkhoaṃ rājānaṃ ovaditukāmo upāyaṃ upadhārento carāmi, iminā kacchapena haṃsehi saddhiṃ vissāso kato bhavissati, tehi imaṃ ‘himavantam nessesāmā’ti daṇḍakaṃ ḍaṃsāpetvā ākāsaṃ pakkhantehi bhavitabbaṃ, atha iminā kassaci vacanaṃ sutvā arakkhitamukhatāya kiñci vattukāmena daṇḍakā vissatṭho bhavissati, evaṃ ākāساتo pativā jīvitakkhayaṃ patteneva bhavitabban’ti cintetvā “āma mahārāja, atimukharā nāma apariyantavacanā evarūpaṃ dukkhaṃ pāpuṇantiyevā”ti vatvā imā gāthā avoca-

129. “Avadhī vata attānaṃ, kacchapo byāharaṃ giramaṃ;
suggahītasmiṃ kaṭṭhasmiṃ, vācāya sakiyāvadhī.

130. “Etampi (2.0162) disvā naravīriyaseṭṭha, vācaṃ pamañce kusalaṃ nāti-
velaṃ;

passasi bahubhāṇena, kacchapaṃ byasanaṃ gatan’ti.

Tattha **avadhī vatāti** ghātesī vata. **Byāharanti** byāharanto. **Suggahītasmiṃ kaṭṭhasmiṃ** mukhena suṭṭhu ḍaṃsivā gahite daṇḍake. **Vācāya sakiyāvadhīti** atimukharatāya akāle vācaṃ nicchārento daṭṭhaṭṭhānaṃ vissajjetvā tāya sakāya vācāya attānaṃ avadhī ghātesī. Evamesa jīvitakkhayaṃ patto, na aññathāti. **Etampi disvāti** etampi kāraṇaṃ disvā. **Naravīriyaseṭṭhāti** naresu vīriyena seṭṭha uttamavīriya rājavara. **Vācaṃ pamañce kusalaṃ nātiavelanti** saccādipaṭisaṃyuttaṃ kusalameva paṇḍito puriso muñceyya nicchāreyya, tampi hitaṃ kālayuttaṃ, na ativelamaṃ, atikkantakālaṃ apariyantavācaṃ na bhāseyya. **Passasīti** nanu pacca-kkhato passasi. **Bahubhāṇenāti** bahubhaṇanena. **Kacchapaṃ byasanaṃ gatanti** etaṃ kacchapaṃ jīvitakkhayaṃ pattanti.

Rājā “maṃ sandhāya bhāsati”ti ñatvā “amhe sandhāya kathesi, paṇḍitā”ti āha. Bodhisatto “mahārāja, tvaṃ vā hohi añño vā, yo koci pamañātikkantaṃ bhāsanto evarūpaṃ byasanaṃ pāpuṇāti”ti pākaṭaṃ katvā kathesi. Rājā tato paṭṭhāya viramivā mandabhāṇī ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā kacchapo kokāliko ahosi, dve haṃsapotakā dve mahātherā, rājā ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Kacchapajātakavaṇṇanā pañcamā.

[216] 6. Macchajātakavaṇṇanā

Na māyamaggi tapatīti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalo-
bhanam ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu,
ukkaṇṭhito”ti pucchi. “Saccaṃ, bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpito”ti puṭṭho
“purāṇadutiyikāyā”ti āha. Atha naṃ satthā “ayaṃ te bhikkhu itthī anattakārikā,
pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya sūlena vijjhivā (2.0163) aṅgāresu pacivā khādita-
bbataṃ patto paṇḍite nissāya jīvitaṃ alatthā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi. Athekadivasam kevaṭṭā jāle laggam maccham uddharitvā uṇhavālukāpiṭṭhe ṭhapetvā “aṅgāresu naṃ pacivā khādissāmā”ti sūlam tacchimsu. Maccho macchim ārabha paridevamāno imā gāthā avoca-

131. “Na māyamaggi tapati, na sūlo sādhutacchito;
yañca maṃ maññate macchī, aññaṃ so ratiyā gato.

132. “So maṃ dahati rāgaggi, cittaṃ cūpatapeti maṃ;
jālino muñcathāyirā maṃ, na kāme haññate kvaci”ti.

Tattha **na māyamaggi tapatīti** na maṃ ayaṃ aggi tapati, na tāpaṃ janeti, na socayatīti attho. **Na sūloti** ayaṃ sūlopi sādhutacchito maṃ na tapati, na me sokaṃ uppādeti. **Yañca maṃ maññateti** yaṃ pana maṃ macchī evaṃ maññati “aññaṃ macchiṃ so pañcakāmaguṇaratiyā gato”ti, tadeva maṃ tapati socayati. **So maṃ dahatīti** yo panesa rāgaggi, so maṃ dahati jhāpeti. **Cittaṃ cūpatapeti** manti rāgasampayuttakaṃ mama cittameva ca maṃ upatāpeti kilameti viheṭheti. **Jālinoti** kevaṭṭe ālapati. Te hi jālassa atthitāya “jālino”ti vuccanti. **Muñcathāyirā** manti muñcatha maṃ sāminoti yācati. **Na kāme haññate kvacīti** kāme patiṭṭhito kāmena nīyamāno satto na kvaci haññati. Na hi taṃ tumhādisā hanituṃ anucchavikāti paridevati. Atha vā **kāmeti** hetuvacane bhumbaṃ, kāmahetu macchiṃ anubandhamāno nāma na kvaci tumhādisēhi haññatīti paridevati. Tasmīṃ khaṇe bodhisatto nadītiraṃ gato tassa macchassa paridevitasaddaṃ sutvā kevaṭṭe upasaṅka-mitvā taṃ macchaṃ mocesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi (2.0164). “Tadā macchī purāṇadutiyikā ahosi, maccho ukkaṇṭhitabhikkhu, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Macchajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[217] 7. Seggujātakavaṇṇanā

Sabbo lokoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ paṇṇika-upāsakaṃ ārabbhā kathesi. Vatthu ekakanipāte vitthāritameva. Idhāpi satthā taṃ “kiṃ, upāsaka, cirassaṃ āgatosi”ti pucchi. Paṇṇika-upāsako “dhītā me, bhante, niccaṃ pahaṃsita-mukhī, tamahaṃ vīmaṃsivā ekassa kuladārakassa adāsiṃ, tattha itikattabbatāya tumhākaṃ dassanāya āgantūṃ okāsaṃ na labhin”ti āha. Atha naṃ satthā “na kho, upāsaka, idānevesā sīlavatī, pubbepi sīlavatī, tvañca na idānevetāṃ vīmaṃsasi, pubbepi vīmaṃsiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto rukkhadevatā ahosi. Tadā ayameva paṇṇika-upāsako “dhītaraṃ vīmaṃsissāmī”ti araññaṃ netvā kilesavasena icchanto viya hatthe gaṇhi. Atha naṃ paridevamānaṃ paṭhamagāthāya ajjhabhāsi-

133. “Sabbo loko attamano ahosi, akovidā gāmadhammassa seggu;
komāri ko nāma tavajja dhammo, yaṃ tvaṃ gahitā pavane parodasi”ti.

Tattha **sabbo loko attamano ahosīti**, amma, sakalopi sattaloko etissā kāmaseva-nāya attamano jāto. **Akovidā gāmadhammassa seggūti seggūti** tassā nāmaṃ. Tena tvaṃ pana, amma, seggu akovidā gāmadhammassa, imasmiṃ gāmadhamme vasaladhamme akusalāsīti vuttaṃ hoti. **Komāri ko nāma tavajja dhammoti**, amma, kumāri ko nāmesa tava ajja sabhāvo. **Yaṃ tvaṃ gahitā pavane**

parodasīti tvam mayā imasmim pavane santhavavasena hatthe gahitā parodasi (2.0) na sampaṭicchasi, ko esa tava sabhāvo, kiṃ kumārikāyeva tvanti pucchati.

Tam sutvā kumārikā “āma, tāta, kumārikāyevāhaṃ, nāhaṃ methunadhammaṃ nāma jānāmī”ti vatvā paridevamānā dutiyaṃ gāthamāha-

134. “Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇaṃ, so me pitā dubbhi vane karoti; sā kassa kandāmi vanassa majjhe, yo tāyitā so sahasaṃ karotī”ti.

Sā heṭṭhā kathitāyeva. Iti so paṇṇiko tadā dhītaraṃ vīmaṃsitvā gehaṃ netvā kuladārakassa datvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne paṇṇika-upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā dhītā dhītāyeva, pitā pitāyeva ahosi,

tassa kāraṇassa paccakkhakārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Seggujātakavaṇṇanā sattamā.

[218] 8. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā

Saṭhassa sātheyyamidanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kūṭavāṇijaṃ ārabha kathesi. Sāvattivāsino hi kūṭavāṇijo ca paṇḍitavāṇijo ca dve vāṇijā mittikā hutvā pañca sakaṭasatāni bhaṇḍassa pūrāpetvā pubbantato aparantaṃ vicaramānā vohāraṃ katvā bahuṃ lābhaṃ labhitvā sāvattiṃ paccāgamimsu. Paṇḍitavāṇijo kūṭavāṇijaṃ āha- “samma, bhaṇḍaṃ bhājemā”ti. Kūṭavāṇijo “ayaṃ dīgharattaṃ dukkhaseyyāya dubbhojanena kilanto attano ghare nānaggarasaṃ bhattaṃ bhuñjitvā ajīrakena marissati, atha sabbampetaṃ bhaṇḍaṃ mayhameva bhavissati”ti cintevā “nakkhattaṃ na manāpaṃ, divaso na manāpo, sve jāni-ssāmi (2.0166), punadivase jānissāmi”ti kālaṃ khepeti. Atha naṃ paṇḍitavāṇijo nippiḷetvā bhājāpetvā gandhamālaṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “kadā āgatosī”ti pucchitvā “aḍḍhamā-samatto me, bhante, āgatassā”ti vatvā “atha kasmā evaṃ papañcaṃ katvā buddhupaṭṭhānaṃ āgatosī”ti puṭṭho taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho, upā-saka, idāneva, pubbepesa kūṭavāṇijoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbatitvā vayappatto tassa vinicchayāmacco ahosi. Tadā gāmvāsī ca nagaravāsī ca dve vāṇijā mittā ahesuṃ. Gāmvāsī nagaravāsissa santike pañca phālasatāni ṭhapesi. So te phāle vikkiṇitvā mūlaṃ gahetvā phālānaṃ ṭhapitaṭṭhāne mūsikavaccaṃ ākiritvā ṭhapesi. Aparabhāge gāmvāsī āgantvā “phāle me dehi”ti āha. Kūṭavāṇijo “phālā te mūsikāhi khādītā”ti mūsikavaccaṃ dassesi. Itaro “khādītāva hontu, mūsikāhi khādite kiṃ sakkā kātun”ti nhānatthāya tassa puttaṃ ādāya gacchanto ekassa sahāyakassa gehe “imassa katthaci gantuṃ mā adatthā”ti vatvā antogabbhe nisīdāpetvā sayaṃ nhāyitvā kūṭavāṇijassa geḥaṃ agamāsi. So “putto me kahan”ti āha. “Samma, tava puttaṃ tīre ṭhapetvā mama uduke nimuggakāle eko kulalo āgantvā tava puttaṃ nakhapañjarena gahetvā ākāsaṃ pakkhanto, ahaṃ pāṇiṃ paharivā viravitvā vāyamantopi mocetuṃ nāsakkhin”ti. “Tvaṃ musā bhaṇasi, kulalā dārake gahetvā gantuṃ samatthā nāma natthi”ti. “Samma, hotu, ayuttepi honte ahaṃ kiṃ karomi, kulaleneva te putto nīto”ti. So taṃ santajjetvā “are duṭṭhacora manussamāraka, idāni taṃ vinicchayaṃ gantvā kaḍḍhāpessāmi”-ti nikkhami. So “mama rucanakameva karosī”ti teneva saddhiṃ vinicchaya-ṭṭhānaṃ agamāsi.

Kūṭavāṇijo bodhisattaṃ āha- “ayaṃ, sāmi, mama puttaṃ gahetvā nhāyituṃ gato, ‘kahaṃ me putto’ti vutte ‘kulalena haṭo’ti āha, vinicchinnatha (2.0167) me aḍḍan”ti. Bodhisatto “saccaṃ bhaṇe”ti itaraṃ pucchi. So āha- “āma, sāmi, ahaṃ taṃ ādāya gato, senena pahaṭabhāvo saccameva, sāmī”ti. “Kiṃ pana loke kulalā nāma dārake haranti”ti? “Sāmi, ahampi tumhe pucchāmi- “kulalā dārake gahetvā

ākāse gantum na sakkonti, mūsikā pana ayaphāle khādanti”ti. “Idaṃ kiṃ nāmā”ti? “Sāmi, mayā etassa ghare pañca phālasatāni ṭhapitāni, svāyaṃ ‘phālā te mūsikāhi khāditā’ti vatvā ‘idaṃ te phāle khāditamūsikānaṃ vaccaṃ’ti vaccaṃ dasseti, sāmi, mūsikā ce phāle khādanti, kulalāpi dārake harissanti. Sace na khādanti, senāpi taṃ na harissanti. Eso pana ‘phālā te mūsikāhi khāditā’ti vadati, tesam khāditabhāvaṃ vā akhāditabhāvaṃ vā jānātha, aḍḍaṃ me vinicchīnathā”ti. Bodhisatto “saṭṭha paṭisāṭṭheyyaṃ katvā jinissāmīti iminā cintitaṃ bhavissati”ti ṇatvā “suṭṭhu te cintitaṃ”ti vatvā imā gāthā avoca-

135. “Saṭṭha saṭṭheyyamidaṃ sucintitaṃ, paccoḍḍitaṃ paṭikūṭassa kūṭaṃ;
phālaṃ ce khādeyyuṃ mūsikā, kasmā kumāraṃ kulalā na hareyyuṃ.

136. “Kūṭassa hi santi kūṭakūṭā, bhavati cāpi nikatino nikatya;

dehi puttanaṭṭha phālanatṭhassa phālaṃ, mā te puttamahāsi phālanatṭho”ti.

Tattha **saṭṭhassāti** saṭṭhabhāvena kerāṭikena “ekaṃ upāyaṃ katvā parasantakaṃ khādituṃ vaṭṭati”ti saṭṭha. **Sāṭṭheyyamidaṃ sucintitanti** idaṃ paṭisāṭṭheyyaṃ cintitena tayā suṭṭhu cintitaṃ. **Paccoḍḍitaṃ paṭikūṭassa kūṭanti** kūṭassa puggalassa tayā paṭikūṭaṃ suṭṭhu paccoḍḍitaṃ, paṭibhāgaṃ katvā oḍḍitasadisameva katanti attho. **Phālaṃ ce khādeyyuṃ mūsikāti** yadi mūsikā phālaṃ khādeyyuṃ. **Kasmā kumāraṃ kulalā na hareyyunti** mūsikāsu phāle khādantīsu kulalā kiṃ kāraṇā kumāraṃ no hareyyuṃ.

Kūṭassa (2.0168) **hi santi kūṭakūṭāti** tvaṃ “ahameva mūsikāhi phāle khādāpita-puriso kūṭo”ti maññasi, tādisassa pana kūṭassa imasmiṃ loke bahū kūṭā santi, kūṭassa kūṭāti kūṭapaṭikūṭānaṃ etaṃ nāmaṃ, kūṭassa paṭikūṭā nāma santīti vuttaṃ hoti. **Bhavati cāpi nikatino nikatya**ti nikatino nekatikassa vañcanakapuggalassa nikatyaṃ aparo nikatikāraṃ vañcanakapuriso bhavatiyeva. **Dehi puttanaṭṭha phālanatṭhassa phālananti** ambho natṭhaputta purisa, etassa natṭhaphālassa phālaṃ dehi. **Mā te puttamahāsi phālanatṭho**ti sace hissa phālaṃ na dassasi, puttaṃ te harissati, taṃ te esa mā haratu, phālamassa dehīti. “Demi, sāmi, sace me puttaṃ deti”ti. “Demi, sāmi, sace me phāle deti”ti. Evaṃ natṭhaputto puttaṃ, natṭhaphālo ca phālaṃ paṭilabhitvā ubhopi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā kūṭavāṇijō idāni kūṭavāṇijōva, paṇḍitavāṇijō paṇḍitavāṇijōyeva, vinicchayāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kūṭavāṇijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[219] 9. Garahitajātakavaṇṇanā

Hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ meti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ anabhira-tiyā ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Etassa hi paccekaṃ gahitaṃ ārammaṇaṃ nāma natthi, anabhirativāsaṃ vasantaṃ pana taṃ satthū santikaṃ ānesuṃ. So satthārā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “sa-n”ti vatvā “kiṃkāraṇā”ti vutte “kilesavasena”ti āha. Atha naṃ satthā “ayaṃ,

bhikkhu, kilesa nāma pubbe tiracchānehipi garahito, tvaṃ evarūpe sāsane pabbajito kasmā tiracchānehipi garahitakilesavasena ukkaṅṅhito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadesa vānarayoniyaṃ nibbatti. Tameṇaṃ eko vanacarako gahetvā (2.0169) ānetvā rañño adāsī. So ciraṃ rājagehe vasamāno vattasampanno ahosi, manussaloke vattamānaṃ kiriyaṃ yebhuyyena aññāsī. Rājā tassa vatte pasīditvā vanacarakaṃ pakkosāpetvā “imaṃ vānaraṃ gahitaṅṅhāneyeva vissajjehī”ti āṇāpesi, so tathā akāsī. Vānaragaṇo bodhisattassa āgatabhāvaṃ ñatvā tassa dassanathāya mahante pāsāṇapiṭṭhe sannipatitvā bodhisattena saddhiṃ sammodanīyaṃ kathaṃ katvā “samma, kahaṃ ettakaṃ kālaṃ vutthosī”ti āha. “Bārāṇasiyaṃ rājanivesane”ti. “Atha kathaṃ muttosī”ti? “Rājā maṃ keḷimakkaṭaṃ katvā mama vatte pasanno maṃ vissajjesī”ti.

Atha naṃ te vānarā “manussaloke vattamānakiriyaṃ nāma tumhe jānissatha, amhākampi tāva kathetha, sotukāmamhā”ti āhaṃsu. “Mā maṃ manussānaṃ kiriyaṃ pucchathā”ti. “Kathetha sotukāmamhā”ti. Bodhisattopi “manussā nāma khattiyāpi brāhmaṇāpi ‘mayhaṃ mayhan’ti vadanti, hutvā abhāvaṅṅhena aniccataṃ na jānanti, suṇātha dāni tesāṃ andhabālānaṃ kāraṇaṃ”ti vatvā imā gāthā avoca-

137. “Hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ me, esā rattiṃ divā kathā;

dummedhānaṃ manussānaṃ, ariyadhammaṃ apassataṃ.

138. “Dve dve gahapatayo gehe, eko tattha amassuko;

lambatthano veṇikato, atho aṅkitakaṅṅako;

kīto dhanena bahunā, so taṃ vitudate janānaṃ”ti.

Tattha **hiraññaṃ me suvaṇṇaṃ me**ti desanāsīsamattametaṃ, iminā pana pada-dvayaena dasavidhampi ratanaṃ sabbaṃ, pubbaṅṅāparaṅṅaṃ khattavatthum dvipadacatuppadañca sabbaṃ dassento “idaṃ me idaṃ me”ti āha. **Esā rattiṃ divā kathā**ti esā manussānaṃ rattiñca divā ca niccakālaṃ kathā. Aññaṃ pana te “pañcakkhandhā aniccā”ti vā “hutvā na bhavanti”ti vā na jānanti, evameva paridevantā vicaranti. **Dummedhānanti** appapaññaṃ. **Ariyadhammaṃ apassatanti** ariyānaṃ buddhādīnaṃ dhammaṃ, ariyaṃ vā niddosaṃ navavidhaṃ lokuttara-dhammaṃ apassantānaṃ esāva kathā. Aññaṃ pana “aniccaṃ vā dukkhaṃ vā”ti tesāṃ kathā nāma natthi.

Gahapatayoti (2.0170) gehe adhipatibhūtā. **Eko tatthā**ti tesu dvīsu gharasāmi-kesu “eko”ti mātugāmaṃ sandhāya vadati. Tattha **veṇikatoti** kataveṇī, nānappakārena saṅghāpitakesakalāpoti attho. **Atho aṅkitakaṅṅakoti** atha sveva viddhakaṅṅo chiddakaṅṅoti lambakaṅṅataṃ sandhāyāha. **Kīto dhanena bahunā**ti so panesa amassuko lambatthano veṇikato aṅkitakaṅṅo mātāpitūnaṃ bahuṃ dhanam datvā kīto, maṅḍetvā pasādhetvā yānaṃ āropetvā mahantena parivārena gharaṃ ānīto. **So taṃ vitudate janānaṃ** so gahapati āgatakālato paṅṅhāya tasmimṃ gehe dāsakammakarādibhedam janam “are duṅṅhadāsa duṅṅhadāsī, imaṃ na karosī”ti mukhasattīhi vitudati, sāmiko viya hutvā mahājanaṃ vicāreti. Evaṃ tāva “manussaloke ativiya ayuttan”ti manussalokaṃ garahi.

Taṃ sutvā sabbe vānarā “mā kathetha, mā kathetha, asotabbayuttakaṃ assu-

mhā”ti ubho hi hatthehi kaṇṇe daḷhaṃ pidaḥiṃsu. “Imasmiṃ ṭhāne amhehi idaṃ ayuttam sutaṃ”ti taṃ ṭhānampi garahitvā aññattha agamaṃsu. So piṭṭhipāsāṇo garahitapiṭṭhipāsāṇoyeva kira nāma jāto.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā vānaragaṇo buddhapaṛisā aho si, vānarindo pana ahameva aho sin”ti.

Garahitajātakavaṇṇanā navamā.

[220] 10. Dhammadhajātakavaṇṇanā

Sukhaṃ jīvitarūposīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya paṛisakkaṃ ārabha kathesi. Tadā hi satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbe pi devadatto mayhaṃ vadhāya paṛisakkiyeva, santāsamattampi pana kātuṃ nāsakkihi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0171) bārāṇasiyaṃ yasapāṇi nāma rājā rajjaṃ kāresi, kāḷako nāmassa senāpati aho si. Tadā bodhisatto tasseva purohito aho si nāmena dhammadhajo nāma, rañño pana sīsappasādhanakappako chattapāṇi nāma. Rājā dhammena rajjaṃ kāreti, senāpati panassa vinicchayaṃ karonto lañjaṃ khādati parapiṭṭhimaṃsiko, lañjaṃ gahe tvā assāmike sāmike karoti. Athekadivasaṃ vinicchaye parājito manusso bāhā paggayha kandanto vinicchayā nikkhanto rājupaṭṭhānaṃ gacchantam bodhisattam disvā tassa pādesu patitvā “tumhādisesu nāma, sāmī, rañño atthañca dhammañca anusāsantesu kāḷakasenāpati lañjaṃ gahe tvā assāmike sāmike karoti”ti attano parājita bhāvaṃ bodhisattassa kathesi. Bodhisatto kāruṇṇam uppādetvā “ehi bhaṇe, aḍḍam te vinicchinissāmī”ti taṃ gahe tvā vinicchayaṭṭhānaṃ agamāsi. Mahājano sannipati, bodhisatto taṃ aḍḍam paṭivinicchinivā sāmikaññeva sāmikaṃ akāsi.

Mahājano sādhu kāraṃ adāsi, so saddo mahā aho si. Rājā taṃ sutvā “kiṃ saddo nāmeso”ti pucchi. “Deva, dhammadhajapaṇḍitena dubbinicchito aḍḍo suvinicchito, tatresa sādhu kārasaddo”ti. Rājā tuṭṭho bodhisattam pakkosāpetvā “aḍḍo kira te ācariya vinicchito”ti pucchi. “Āma, mahārāja, kāḷakena dubbinicchitam aḍḍam vinicchinin”ti vutte “ito dāni paṭṭhāya tumheva aḍḍam vinicchinatha, mayhañca kaṇṇasukhaṃ bhavissati lokassa ca vuḍḍhi”ti vatvā anicchantampi taṃ “sattānuddayāya vinicchaye nisīdathā”ti yācitvā sampaṭicchāpesi. Tato paṭṭhāya bodhisatto vinicchaye nisīdati, sāmīkeyeva sāmīke karoti.

Kāḷako tato paṭṭhāya lañjaṃ alabhanto lābhato parihāyitvā bodhisattassa āghātam bandhitvā “mahārāja, dhammadhajapaṇḍito tava rajjaṃ pattheti”ti bodhisattam rañño antare paribhindi. Rājā asaddahanto “mā evaṃ avacā”ti paṭikkhipitvā puna tena “sace me na saddahatha, tassāgamanakāle vātapānena oloketha. Athānena sakalanagaraṃ attano hatthe katabhāvaṃ passissathā”ti vutte rājā tassa aḍḍakārapaṛisaṃ disvā “etasseva paṛisā”ti saññāya bhijjitvā “kiṃ karoma (2.0172) senāpati”ti pucchi. “Deva, etaṃ māretuṃ vaṭṭati”ti. “Oḷārikadosaṃ apa-

ssantā kathaṃ māressāmā”ti? “Attheko upāyo”ti. “Katarūpāyo”ti. “Asayhamassa kammaṃ āropetvā taṃ kātuṃ asakkontaṃ taṃ tena dosena māressāmā”ti. “Kiṃ pana asayhakammaṃ”ti? “Mahārāja, uyyānaṃ nāma sārabhūmiyaṃ ropitaṃ paṭi-jaggiyamānaṃ tīhi catūhi saṃvaccharehi phalaṃ deti. Tumhe taṃ pakkosāpetvā ‘sve uyyānaṃ kiḷissāma, uyyānaṃ me māpehi’ti vadatha, so māpetuṃ na sakkhi-ssati. Atha naṃ tasmim̄ dose māressāmā”ti.

Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita, mayhaṃ purāṇa-uyyāne ciraṃ kiḷimha, idāni nava-uyyāne kiḷitukāmamha, sve kiḷissāma, uyyānaṃ no māpehi, sace māpetuṃ na sakkhissasi, jīvitaṃ te natthi”ti. Bodhisatto “kāḷakena lañjaṃ alabha-mānena rājā antare paribhinno bhavissati”ti ṇatvā “sakkonto jānissāmi, mahārājā”-ti vatvā gehaṃ gantvā subhojanaṃ bhuñjitvā cintayamāno sayane nipajji, sakkassa bhavanaṃ uḥhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjento bodhisattassa cittaṃ ṇatvā vegenāgantvā sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse ṭhatvā “kiṃ cintesi paṇḍitā”ti pucchi. “Kosi tvan”ti? “Sakkohamasmi”ti. “Rājā maṃ ‘uyyānaṃ māpehi’ti āha, taṃ cintemī”ti. “Paṇḍita, mā cintayi, ahaṃ te nandanavanacittalatāvanasadisaṃ uyyānaṃ māpessāmi, katarasmim̄ ṭhāne māpemī”ti? “Asukatṭhāne māpehi”ti. Sakko māpetvā devapurameva gato.

Punadivase bodhisatto uyyānaṃ paccakkhato disvā gantvā rañño ārocesi-“niṭṭhitaṃ te, mahārāja, uyyānaṃ, kiḷassū”ti. Rājā gantvā aṭṭhārasahatthena mano-silāvaṇṇena pākārena parikkhittaṃ dvāraṭṭālakasampannaṃ pupphaphalabhāra-bharitanānārukkhapaṭimaṇḍitaṃ uyyānaṃ disvā kāḷakaṃ pucchi- “paṇḍitena amhākaṃ vacanaṃ kataṃ, idāni kiṃ karomā”ti. “Mahārāja, ekarattena uyyānaṃ māpetuṃ sakkonto rajjaṃ gahetuṃ kiṃ na sakkoti”ti? “Idāni kiṃ karomā”ti? “Aparampi naṃ asayhakammaṃ kāremā”ti. “Kiṃ kammaṃ nāmā”ti? “Sattaratana-mayaṃ pokkharāṇiṃ māpemā”ti. Rājā “sādhū”ti bodhisattaṃ āmantetvā “ācariya, uyyānaṃ tāva te māpitaṃ (2.0173), etassa pana anucchavikaṃ sattaratana-mayaṃ pokkharāṇiṃ māpehi. Sace māpetuṃ na sakkhissasi, jīvitaṃ te natthi”ti āha. Bodhisatto “sādhū, mahārāja, sakkonto māpessāmi”ti āha. Athassa sakko pokkha-

satatittham saḥassavaṅkaṃ pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ nandanapokkharaṇisadisam.

Punadivase bodhisatto tampi paccakkham katvā rañño ārocesi- “māpitā, deva, pokkharaṇī”ti. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karomā”ti kālakaṃ pucchi. “Uyyānassa anucchavikaṃ gehaṃ māpetuṃ āṇāpehi, devā”ti. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “idāni, ācariya, imassa uyyānassa ceva pokkharaṇiyā ca anucchavikaṃ sabbadantamayaṃ gehaṃ māpehi, no ce māpessasi, jīvitam te natthī”ti āha. Athassa sakko gehampi māpesi. Bodhisatto punadivase tampi paccakkham katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karomā”ti kālakaṃ pucchi. “Gehassa anucchavikaṃ maṇiṃ māpetuṃ āṇāpehi, mahārājā”ti āha. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “paṇḍita, imassa dantamayagehassa anucchavikaṃ maṇiṃ māpehi, maṇi-ālokena vicarissāma. Sace māpetuṃ na sakkosi, jīvitam te natthī”ti āha. Athassa sakko maṇimpi māpesi.

Bodhisatto punadivase taṃ paccakkham katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṃ karissāmā”ti kālakaṃ pucchi. “Mahārāja, dhammadhajabrāhmaṇassa icchiticchitadāyikā devatā atthi maññe, idāni yaṃ devatāpi māpetuṃ na sakkoti, taṃ āṇāpehi. Caturaṅgasamannāgataṃ nāma manussaṃ devatāpi māpetuṃ na sakkoti, tasmā ‘caturaṅgasamannāgataṃ me uyyānapālaṃ māpehi’ti taṃ vadāhi”ti. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “ācariya, tayā amhākaṃ uyyānaṃ, pokkharaṇī, dantamayapāsādo, tassa ālokakaraṇatthāya maṇiratanañca māpitaṃ, idāni me uyyānarakkhakaṃ caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ māpehi, no ce māpessasi, jīvitam te natthī”ti āha. Bodhisatto “hotu, labhamāno jānissāmi”ti gehaṃ gantvā subhojanaṃ bhujjivā nipanno paccūsakāle pabujjhitvā sayanapīṭhe nisinno cintesi- “sakko devarājā yaṃ attanā sakkā māpetuṃ, taṃ māpesi, caturaṅgasamannāgataṃ pana uyyānapālaṃ na sakkā māpetuṃ, evaṃ sante (2.0174) paresaṃ hatthe maraṇato araññe anāthamaraṇameva varataran”ti. So kassaci anārocetvā pāsādā otarivā aggadvāreneva nagarā nikkhamitvā araññaṃ pavisitvā aññatarasmiṃ rukkhamūle sataṃ dhammaṃ āvajjamāno nisīdi.

Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā vanacarako viya hutvā bodhisattaṃ upasaṅkhamitvā “brāhmaṇa, tvaṃ sukhumālo, adiṭṭhapubbadukkharūpo viya imaṃ araññaṃ pavisitvā kiṃ karonto nisinnosī”ti imamatthaṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

136. “Sukhaṃ jīvitarūposi, raṭṭhā vivanamāgato;
so ekako rukkhamūle, kapaṇo viya jhāyasi”ti.

Tattha **sukhaṃ jīvitarūposī**ti tvaṃ sukhena jīvitasadiso sukhedhito sukhaparihato viya. **Raṭṭhā**ti ākiṇṇamanussatṭhānā. **Vivanamāgatoti** nirudakatṭhānaṃ araññaṃ pavitṭho. **Rukkhamūleti** rukkhasamīpe. **Kapaṇo viya jhāyasī**ti kapaṇo viya ekako nisinno jhāyasi pajjhāyasi, kiṃ nāmetaṃ cintesīti pucchi.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

140. “Sukhaṃ jīvitarūposmi, raṭṭhā vivanamāgato;
so ekako rukkhamūle, kapaṇo viya jhāyāmi;
sataṃ dhammaṃ anussaran”ti.

Tattha **sataṃ dhammaṃ anussaranti**, samma, saccametaṃ, ahaṃ sukhaṃ jīvita-

rūpo raṭṭhā ca vivanamāgato, sohaṃ ekakova imasmiṃ rukkhamaṃle nisīditvā kapaṇo viya jhāyāmi. Yaṃ pana vadesi “kiṃ nāmetaṃ cintesi”ti, taṃ te pavedemi “sataṃ dhammaṃ”ti. Ahañhi sataṃ dhammaṃ anussaranto idha nisinno. **Sataṃ dhammanti** buddhapacceka buddhabuddhasāvakaṇaṃ sataṃ sappurisānaṃ paṇḍitānaṃ dhammaṃ. Lābho alābho yaso ayaso nindā pasamsā sukhaṃ dukkhanti ayañhi aṭṭhavidho lokadhammo. Iminā pana abbhāhatā santo na kampanti na pavedhenti, ayamettha akampanasaṅkhāto sataṃ dhammo imaṃ anussaranto nisinnomhīti dīpeti.

Atha (2.0175) naṃ sakko “evaṃ sante, brāhmaṇa, imasmiṃ ṭhāne kasmā nisinnosi”ti. “Rājā caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ āharāpeti, tādisaṃ na sakkomi laddhuṃ, sohaṃ ‘kiṃ me parassa hatthe maraṇena, araṇṇaṃ pavisitvā anāthamaraṇaṃ marissāmi’ti cintetvā idhāgantvā nisinno”ti. “Brāhmaṇa, ahaṃ sakko devarājā, mayā te uyyānādīni māpitāni, caturaṅgasamannāgataṃ uyyānapālaṃ māpetuṃ na sakkā, tumhākaṃ raṇṇo sīsappasādhanakappako chattapāṇi nāma, so caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati etaṃ kappakaṃ uyyānapālaṃ kātuṃ vadehi”ti. Iti sakko bodhisattassa ovādaṃ datvā “mā bhāyī”ti samassāsetvā attano devapurameva gato.

Bodhisatto gehaṃ gantvā bhuttapātarāso rājadvāraṃ gantvā chattapāṇimpi tattheva disvā hatthe gahetvā “tvaṃ kira, samma chattapāṇi, caturaṅgasamannāgatosi”ti pucchitvā “ko te mayhaṃ caturaṅgasamannāgatabhāvaṃ ācikkhī”ti vutte “sakko, devarājā”ti vatvā “kiṃkāraṇā ācikkhī”ti puṭṭho “iminā nāma kāraṇenā”ti sabbaṃ ācikkhi. So “āma, ahaṃ caturaṅgasamannāgato”ti āha. Atha naṃ bodhisatto hatthe gahetvāva raṇṇo santikaṃ gantvā “ayaṃ, mahārāja, chattapāṇi, caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati imaṃ uyyānapālaṃ karoṭhā”ti āha. Atha naṃ rājā “tvaṃ kira caturaṅgasamannāgatosi”ti pucchi. “Āma, mahārājā”ti. “Katamehi caturaṅgehi samannāgatosi”ti?

“Anusūyako ahaṃ deva, amajjapāyako ahaṃ;
nisnehako ahaṃ deva, akkodhanaṃ adhiṭṭhito”ti.

“Mayhañhi, mahārāja, usūyā nāma natthi, majjaṃ me na pivitapubbaṃ, paresu me sneho vā kodho vā na bhūtapūbbo. Imehi catūhi aṅgehi samannāgatomhi”ti.

Atha naṃ rājā, bho chattapāṇi, “anusūyakosmi”ti vadasīti. “Āma, deva, anusūyakomhi”ti. “Kiṃ ārammaṇaṃ disvā anusūyako jātosī”ti? “Suṇāhi devā”ti attano anusūyakakāraṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha-

“Itthiyā (2.0176) kāraṇā rāja, bandhāpesiṃ purohitaṃ;
so maṃ atthe nivedesi, tasmāhaṃ anusūyako”ti.

Tassattho- ahaṃ, deva, pubbe imasmiṃyeva bārāṇasinagare tādisova rājā hutvā itthiyā kāraṇā purohitaṃ bandhāpesiṃ.

“Abaddhā tattha bajjhanti, yattha bālā pabhāsare;
baddhāpi tattha muccanti, yattha dhīrā pabhāsare”ti. (jā. 1.1.120)-

Imasmiñhi jātake āgatanayeneva ekasmiṃ kāle ayaṃ chattapāṇi rājā hutvā catu-
saṭṭhiyā pādamaṃlikehi saddhiṃ sampadussitvā bodhisattaṃ attano manorathaṃ
apūrentaṃ nāsetukāmāya deviyā paribhinno bandhāpesi. Tadā naṃ bandhitvā

ānīto bodhisatto yathābhūtaṃ deviyā dosaṃ āropetvā sayamaṃ mutto rañña bandhāpīte sabbepe te pādamūlike mocetvā “etesañca deviyā ca aparādhaṃ khamatha, mahārājā”ti ovadi. Sabbaṃ heṭṭhā vuttanayeneva vitthārato veditabbaṃ. Taṃ sandhāyāha-

“Itthiyā kāraṇā rāja, bandhāpesiṃ purohitaṃ;
so maṃ atthe nivedesi, tasmāhaṃ anusūyako”ti.

Tadā pana sohaṃ cintesiṃ- “ahaṃ soḷasa sahassa-itthiyo pahāya etaṃ ekameva kilesavasena saṅgaṇhantopi santappetuṃ nāsakkhiṃ, evaṃ duppūraṇiyānaṃ itthīnaṃ kujjanaṃ nāma nivatthavatthe kilissante ‘kasmā kilissasi’ti kujjanasadiṣaṃ hoti, bhuttabhatte gūthabhāvaṃ āpajjante ‘kasmā etaṃ sabhāvaṃ āpajjasi’ti kujjanasadiṣaṃ hoti. ‘Ito dāni paṭṭhāya yāva arahattaṃ na pāpuṇāmi, tāva kilesaṃ nissāya mayi usūyā mā uppajjatū”ti adhiṭṭhahiṃ. Tato paṭṭhāya anusūyako jāto. Idaṃ sandhāya- “tasmāhaṃ anusūyako”ti āha.

Atha naṃ rājā “samma chattapāṇi, kiṃ ārammaṇaṃ disvā amajjapo jātosī”ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha-

“Matto (2.0177) ahaṃ mahārāja, puttamaṃsāni khādayiṃ;
tassa sokenahaṃ phuṭṭho, majjapānaṃ vivajjayin”ti.

Ahaṃ, mahārāja, pubbe tādiso bārāṇasirājā hutvā majjena vinā vattituṃ nāsakkhiṃ, amaṃsakabhattampi bhuñjituṃ nāsakkhiṃ. Nagare uposathadivasesu māghāto hoti, bhattakārako pakkhassa terasiyaññaeva maṃsaṃ gahetvā ṭhapesi, taṃ dunnikkhitaṃ sunakhā khādiṃsu. Bhattakārako uposathadivase maṃsaṃ alabhitvā rañña nānaggarasabhojanaṃ pacitvā pāsādaṃ āropetvā upanāmetuṃ asakko devī upasaṅkamtivā “devi, ajja me maṃsaṃ na laddhaṃ, amaṃsakabhojanaṃ nāma upanāmetuṃ na sakkomi, kinti karomī”ti āha. “Tāta, mayhaṃ putto rañña piyo manāpo, puttaṃ me disvā rājā tameva cumbanto parissajanto attano atthibhāvampi na jānāti, ahaṃ puttaṃ maṇḍetvā rañña ūrumhi nisīdāpeyyaṃ, rañña puttena saddhiṃ kiḷanakāle tvaṃ bhattaṃ upaneyyāsī”ti. Sā evaṃ vatvā attano puttaṃ alaṅkatābharaṇaṃ maṇḍetvā rañña ūrumhi nisīdāpesi. Rañña puttena saddhiṃ kiḷanakāle bhattakārako bhattaṃ upanāmesi. Rājā surāmadamatto pātiyaṃ maṃsaṃ adisvā “maṃsaṃ kahaṃ”ti pucchitvā “ajja, deva, uposathadivasā māghātātāya maṃsaṃ na laddhan”ti vutte “mayhaṃ maṃsaṃ nāma dullabhan”ti vatvā ūrumhi nisinnassa piyaputtassa gīvaṃ vaṭṭetvā jīvita-kkhaṃ pāpetvā bhattakārakassa purato khipitvā “vegena sampādetvā āharā”ti āha. Bhattakārako tathā akāsi, rājā puttamaṃsena bhattaṃ bhuñji. Rañña bhayena ekopi kandituṃ vā rodituṃ vā kathetuṃ vā samattho nāma nāhosi.

Rājā bhuñjitvā sayanapiṭṭhe niddaṃ upagantvā paccūsakāle pabujjhitvā vigatamado “puttaṃ me ānethā”ti āha. Tasmīṃ kāle devī kandamānā pādamūle pati. “Kiṃ, bhadda”ti ca vutte, “deva, hiyyo te puttaṃ māretvā puttamaṃsena bhattaṃ bhuttaṃ”ti āha. Rājā puttasokena roditvā kanditvā “idaṃ me dukkhaṃ surāpānaṃ nissāya uppannaṃ”ti surāpāne dosaṃ disvā “ito paṭṭhāya yāva arahattaṃ na pāpuṇāmi, tāva evarūpaṃ vināsakārakaṃ (2.0178) suraṃ nāma na pivissāmi”ti paṃsuṃ gahetvā mukhaṃ puñchitvā adhiṭṭhāsi. Tato paṭṭhāya majjaṃ nāma na

piviṃ. Imamatthaṃ sandhāya- “matto ahaṃ, mahārājā”ti imaṃ gāthamāha.

Atha naṃ rājā “kiṃ pana, samma chattapāṇi, ārammaṇaṃ disvā nisneho jātosi”-
ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha-

“Kitavāso nāmaṃ rāja, putto paccekabodhi me;
pattaṃ bhinditvā cavitto, nisneho tassa kāraṇā”ti.

Mahārāja, pubbe ahaṃ bārāṇasiyaṃyeva kitavāso nāma rājā. Tassa me putto vijāyi. Lakkhaṇapāṭhakā taṃ disvā “mahārāja, ayaṃ kumāro pāṇiyaṃ alabhitvā marissati”ti āhaṃsu. “Duṭṭhakumāro”tissa nāmaṃ ahosi. So viññutaṃ patto opa-
rajjam kāresi, rājā kumāraṃ purato vā pacchato vā katvā vicari, pāṇiyaṃ alabhitvā
maraṇabhayena cassa catūsu dvāresu antonagaresu ca tattha tattha pokkhara-
ṇiyo kāresi, catukkādīsu maṇḍape kāretvā pāṇiyacāṭiyo ṭhapāpesi. So ekadivase
alaṅkatapaṭiyatto pātova uyyānaṃ gacchanto antarāmagge paccekabuddhaṃ
passi. Mahājanopi paccekabuddhaṃ disvā tameva vandati pasamsati, añjali-
ñcassa paggaṇhāti.

Kumāro cintesi- “mādisena saddhiṃ gacchantā imaṃ muṇḍakaṃ vandanti
pasamsanti, añjaliñcassa paggaṇhanti”ti. So kupito hatthikkhandhato oruyha
paccekabuddhaṃ upasaṅkamitvā “laddhaṃ te, samaṇa, bhattan”ti vatvā “āma,
kumārā”ti vutte tassa hatthato pattaṃ gahetvā bhūmiyaṃ pātetvā saddhiṃ
bhattena madditvā pādappahārena cuṇṇavicuṇṇaṃ akāsi. Paccekabuddho
“naṭṭho vatāyaṃ satto”ti tassa mukhaṃ olokesi. Kumāro “ahaṃ, samaṇa, kitavāsa-
rañño putto, nāmena duṭṭhakumāro nāma, tvaṃ me kuddho akkhīni ummīletvā olo-
kento kiṃ karissasī”ti āha.

Paccekabuddho chinnabhatto hutvā vehāsaṃ abbhuggantvā uttarahimavante
nandanamūlapabbhārameva gato. Kumārassāpi taṅkhaṇaṇṇeva pāpakammaṃ
paripacci. So “ḍayhāmi ḍayhāmi”ti samuggatasariraḍāho tattheva pati. Tattha
tattheva yattakaṃ pāṇiyaṃ, tattakaṃ pāṇiyaṃ sabbam chijji, mātikā sussiṃsu,
tattheva jīvitakkhayaṃ (2.0179) patvā avīcimhi nibbatti. Rājā taṃ pavattiṃ sutvā
puttasokena abhibhūto cintesi- “ayaṃ me soko piyavatthuto uppajji, sace me
sneho nābhavissa, soko na uppajjissa, ito dāni me paṭṭhāya saviññāṇake vā avi-
ññāṇake vā kismiñci vatthusmiṃ sneho nāma mā uppajjatū”ti adhiṭṭhāsi, tato
paṭṭhāya sneho nāma natthi. Taṃ sandhāya “kitavāso nāmāhan”ti gāthamāha.

Tattha **putto paccekabodhi me. Pattaṃ bhinditvā cavitoti** mama putto pacceka-
bodhipattaṃ bhinditvā cavitoti attho. **Nisneho tassa kāraṇā**ti tadā uppannasneha-
vatthussa kāraṇā ahaṃ nisneho jātoti attho.

Atha naṃ rājā “kiṃ pana, samma, ārammaṇaṃ disvā nikkodho jātosi”ti pucchi.
So taṃ kāraṇaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha-

“Arako hutvā mettacittaṃ, satta vassāni bhāvayim;
satta kappe brahmaloke, tasmā akkodhano ahan”ti.

Tassattho- ahaṃ, mahārāja, arako nāma tāpaso hutvā satta vassāni mettacittaṃ
bhāvetvā satta saṃvaṭṭavivaṭṭakappe brahmaloke vasim, tasmā ahaṃ dīgharattaṃ
mettābhāvanāya āciṇṇapariciṇṇattā akkodhano jātoti.

Evam chattapāṇinā attano catūsu aṅgesu kathitesu rājā parisāya iṅgitasaññaṃ

adāsi. Taṅkhaṇaṅṅeva amaccā ca brāhmaṇagahapatikādayo ca uṭṭhahitvā “are laṅjakhādaka duṭṭhacora, tvaṃ laṅjaṃ alabhitvā paṇḍitaṃ upavaditvā māretu-kāmo jāto”ti kāḷakaṃ senāpatiṃ hatthapādesu gahetvā rājanivesanā otāretvā gahitagahiteheva pāsāṇamuggarehi sīsaṃ bhinditvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā pādesu gahetvā kaḍḍhantā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesuṃ. Tato paṭṭhāya rājā dhammena rajjaṃ kārento yathākammaṃ gato.

Satthā (2.0180) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā kāḷakasenāpati devadatto ahosi, chattapāṇikappako sārīputto, sakko anuruddho,

dhammadhajo pana ahameva ahosin”ti.

Dhammadhajātakavaṇṇanā dasamā.

Bīraṇathambhavaggo sattamo.

Tassuddānaṃ-

Somadattañca ucchiṭṭhaṃ, kuru puṇṇanadīpi ca;
kacchapamacchaseggu ca, kūṭavāṇijagaraḥi;
dhammadhajanti te dasa.

8. Kāsāvavaggo

[221] 1. Kāsāvajātakavaṇṇanā

Anikkasāvo kāsāvanti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana rājagahe samuṭṭhitaṃ. Ekasmiṃ samaye dhammasenāpati pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ veḷuvane viharati. Devadattopi attano anurūpāya dussīlaparisāya parivuto gayāsīse viharati. Tasmīṃ samaye rājagahavāsino chandakaṃ saṅgharivā dānaṃ sajjayiṃsu. Atheke vohāratthāya āgatavāṇijo imaṃ sātakaṃ vissajjetvā “mampi pattikaṃ karothā”ti mahagghaṃ gandhakā-sāvaṃ adāsi. Nāgarā mahādānaṃ pavattayiṃsu, sabbaṃ chandakena saṅka-ḍḍhitaṃ kahāpaṇeḥeva niṭṭhāsi. So sātako atireko ahosi. Mahājano sannipatitvā “ayaṃ gandhakāsāvasātako atireko. Kassa naṃ dema, kiṃ sārīputtattherassa, udāhu devadattassā”ti mantayiṃsu.

Tattheke “sārīputtattherassā”ti āhaṃsu. Apare “sārīputtatthero katipāhaṃ vasitvā yathāruci pakkamissati, devadattatthero pana nibaddhaṃ amhākaṃ nagarameva upanissāya viharati, maṅgalāmaṅgalesu ayameva amhākaṃ (2.0181) avassayo, devadattassa dassāmā”ti āhaṃsu. Sambahulikaṃ karontesupi “devadattassa dassāmā”ti vattāro bahutarā ahesuṃ, atha naṃ devadattassa adaṃsu. Devadatto tassa dasā chindāpetvā ovaṭṭikaṃ sibbāpetvā rajāpetvā suvaṇṇapaṭṭavaṇṇaṃ katvā pārupi. Tasmīṃ kāle tiṃsamattā bhikkhū rājagahā nikkhamitvā sāvattiṃ gantvā satthāraṃ vanditvā katapaṭisanthārā taṃ pavattiṃ ārocetvā “evaṃ, bhante, attano ananucchavikaṃ arahaddhajaṃ pārupī”ti ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva attano ananurūpaṃ arahaddhajaṃ paridahati, pubbepi paridahiyevā”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese hatthikule nibbattitvā vayappatto asītisahassamattavāraṇaparivāro yūthapati hutvā araṇṇāyatane vasati. Atheke duggatamanusso bārāṇasiyaṃ viharanto dantakāravīthiyaṃ dantakāre dantavalayādīni karonte disvā “hatthidante labhitvā gaṇhissathā”ti pucchi. Te “āma gaṇhissāmā”ti āhaṃsu. So āvudhaṃ ādāya kāsā-

vavatthavasano paccekabuddhavesaṃ gaṇhitvā paṭisīsakam paṭimuñcitvā hatthivīthiyam ṭhatvā āvudhena hatthim māretvā dante ādāya bārāṇasiyam vikkiṇanto jīvikam kappesi. So aparabhāge bodhisattassa parivārahatthīnam sabbapa-cchimam hatthim māretum ārabhi. Hatthino devasikam hatthīsu parihāyantesu “kena nu kho kāraṇena hatthino parihāyanti”ti bodhisattassa ārocesum.

Bodhisatto pariggaṇhanto “paccekabuddhavesaṃ gahetvā hatthivīthipariyante eko puriso tiṭṭhati, kacci nu kho so māreti, pariggaṇhissāmi nan”ti ekadivasam hatthī purato katvā sayam pacchato ahosi. So bodhisattam disvā āvudham ādāya pakkhandi. Bodhisatto nivattitvā ṭhito “bhūmiyam pothetvā māressāmi nan”ti soṇḍam pasāretvā tena paridahitāni kāsāvāni disvā “imaṃ arahaddhajaṃ mayā garum kātum vaṭṭati”ti soṇḍam paṭisaṃharitvā “ambho purisa, nanu esa arahaddhajo ananucchaviko tuyham, kasmā etaṃ paridahasī”ti imā gāthā avoca-

141. “Anikkasāvo kāsāvaṃ, yo vattham paridahissati;

apeto damasaccena, na so kāsāvamarahati.

142. “Yo (2.0182) ca vantakasāvassa, sīlesu susamāhito;

upeto damasaccena, sa ve kāsāvamarahati”ti.

Tattha **anikkasāvoti** kasāvo vuccati rāgo doso moho makkho paḷāso issā macchariyam māyā sāṭheyyam thambho sārambho māno atimāno mado pamādo, sabbe akusalā dhammā sabbe duccharitā sabbam bhavagāmikammaṃ diyaḍḍha-kilesasahassaṃ, eso kasāvo nāma. So yassa puggalassa appahīno santānato anissaṭṭho anikkhanto, so anikkasāvo nāma. **Kāsāvanti** kasāyarasapītam arahaddhajabhūtam. **Yo vattham paridahissatīti** yo evarūpo hutvā evarūpaṃ vattham paridahissati nivāseti ceva pārupati ca. **Apeto damasaccenāti** indriyadamasaṅkhātena damena ca nibbānasaṅkhātena ca paramatthasaccena apeto parivajjito. Nissakkatthe vā karaṇavacanaṃ, etasmā damasaccā apetoti attho. “Saccan”ti cettha vacīsaccaṃ catusaccampi vaṭṭatīyeva. **Na so kāsāvamarahatīti** so puggalo anikkasāvattā arahaddhajaṃ kāsāvaṃ na arahati ananucchaviko etassa.

Yo ca vantakasāvassāti yo pana puggalo yathāvuttasseva kasāvassa vantattā vantakasāvo assa. **Sīlesu susamāhitoti** maggasīlesu ceva phalasīlesu ca sammā āhito, ānetvā ṭhapito viya tesu patiṭṭhito. Tehi sīlehi samaṅgībhūtassetam adhivacanaṃ. **Upetoti** samannāgato. **Damasaccenāti** vuttappakārena damena ca saccena ca. **Sa ve kāsāvamarahatīti** so evarūpo puggalo imaṃ arahaddhajaṃ kāsāvaṃ arahati.

Evam bodhisatto tassa purisassa imaṃ kāraṇam kathetvā “ito paṭṭhāya mā idha āgami, āgacchasi ce, jīvitam te natthī”ti tajjetvā palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā hatthimā-rakapuriso devadatto ahosi, yūthapati pana ahameva ahosin”ti.

Kāsāvajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[222] 2. Cūḷanandiyajātakavaṇṇanā

Idaṃ (2.0183) **tadācariyavacoti** idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, devadatto nāma kakkhaḷo pharuso sāhasiko sammāsambuddhe abhimāre payojesi, silaṃ pavijjhi, nāḷagirīṃ payojesi, khantimettānuddayamattampissa tathāgate natthī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto kakkhaḷo pharuso nikkāruṇikoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese mahānandiyo nāma vānaro ahosi, kaniṭṭhabhātiko panassa cūḷanandiyo nāma. Te ubhopi asītisahassavānaraparivārā himavantapadese andhamātaraṃ paṭijaggantā vāsaṃ kappesuṃ. Te mātaraṃ sayanagumbe ṭhapetvā araññaṃ pavisitvā madhurāni phalāphalāni mātuyā pesenti. Āharaṇakavānarā tassā na denti, sā khudāpīḷitā aṭṭhicammāvasesā kisā ahosi. Atha naṃ bodhisatto āha- “mayaṃ, amma, tumhākaṃ madhuraphalāphalāni pesema, tumhe kasmā milāyathā”ti. “Tāta, nāhaṃ labhāmī”ti. Bodhisatto cintesi- “mayi yūthaṃ pariharante mātā me nassissati, yūthaṃ pahāya mātaraṃyeva paṭijaggissāmī”ti. So cūḷanandiyaṃ pakkositvā “tāta, tvaṃ yūthaṃ parihara, ahaṃ mātaraṃ paṭijaggissāmī”ti āha. Sopi naṃ “bhātika, mayhaṃ yūthapariharaṇena kammaṃ natthi, ahampi mātara-meva paṭijaggissāmī”ti āha. Iṭi te ubhopi ekacchandā hutvā yūthaṃ pahāya mātaraṃ gahetvā himavantā oruyha paccante nigrodharukkhe vāsaṃ kappetvā mātaraṃ paṭijaggiṃsu.

Atheko bārāṇasivāsī brāhmaṇamaṇavo takkasilāyaṃ disāpāmokkhassa ācariyassa santike sabbasippāni uggaṇhitvā “gamissāmī”ti ācariyaṃ āpucchi. Ācariyo aṅgavijjānubhāvena tassa kakkhaḷapharusasāhasikabhāvaṃ ñatvā “tāta, tvaṃ kakkhaḷo pharuso sāhasiko, evarūpānaṃ na sabbakālaṃ ekasadisameva ijjhati, mahāvināsaṃ mahādukkhaṃ pāpuṇissasi, mā tvaṃ kakkhaḷo hohi, pacchānutāpanakāraṇaṃ kammaṃ mā karī”ti (2.0184) ovaditvā uyyojesi. So ācariyaṃ vanditvā bārāṇasiṃ gantvā gharāvāsaṃ gahetvā aññehi sippehi jīvikaṃ kappetuṃ asakkonto “dhanukoṭiṃ nissāya jīvissāmi, luddakammaṃ katvā jīvikaṃ kappessāmī”ti bārāṇasito nikkhamitvā paccantagāmake vasanto dhanukalāpasannaddho araññaṃ pavisitvā nānāmige māretvā maṃsavikkayena jīvikaṃ kappesi. So ekadivasaṃ araññe kiñci alabhitvā āgacchanto aṅgaṇapariyante ṭhitaṃ nigrodharukkhaṃ disvā “api nāmettha kiñci bhavyeyā”ti nigrodharukkabhīmukho pāyāsi.

Tasmiṃ khaṇe ubhopi te bhātaro mātaraṃ phalāni khādāpetvā purato katvā viṭapabbhantare nisinnā taṃ āgacchantaṃ disvā “kiṃ no mātaraṃ karissati”ti sākchantare niliyiṃsu. Sopi kho sāhasikapuriso rukkhamaḷaṃ āgantvā taṃ tesāṃ mātaraṃ jarādubbalaṃ andhaṃ disvā cintesi- “kiṃ me tucchahatthagamanena imaṃ makkaṭiṃ vijjhitvā gahetvā gamissāmī”ti. So tassā vijjhanatthāya dhanuṃ gaṇhi. Taṃ disvā bodhisatto “tāta cūḷanandiya, eso me puriso mātaraṃ vijjhitukāmo, ahamassā jīvitadānaṃ dassāmi, tvaṃ mamaccayena mātaraṃ paṭijaggeyyāsi”ti vatvā sākchantarā nikkhamitvā “bho purisa, mā me mātaraṃ vijjhi, esā andhā jarādubbalā, ahamassā jīvitadānaṃ demi, tvaṃ etaṃ amāretvā maṃ māre-

hī”ti tassa paṭiññaṃ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So nikkaruṇo bodhi-sattaṃ vijjhivā pātetvā mātarampissa vijjhituṃ puna dhanuṃ sannayhi. Taṃ disvā cūlanandiyo “ayaṃ me mātaraṃ vijjhitekāmo, ekadivasampi kho me mātā jīvamānā laddhajīvitāyeva nāma hoti, jīvitadānamassā dassāmī”ti sākhanarā nikkhamitvā “bho purisa, mā me mātaraṃ vijjhi, ahamassā jīvitadānaṃ dammi, tvaṃ maṃ vijjhivā amhe dve bhātike gahetvā amhākaṃ mātu jīvitadānaṃ dehi”ti tassa paṭiññaṃ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So tampi vijjhivā pātetvā “ayaṃ makkaṭṭi ghare dārakānaṃ bhavissati”ti mātarampi tesāṃ vijjhivā pātetvā tayopi kājenādāya gehābhimukho pāyāsi.

Athassa pāpapurisassa gehe asani pativā bhariyañca dve dārake ca geheneva saddhiṃ jhāpesi, piṭṭhivaṃsathūṇamattaṃ avasissi. Athassa naṃ gāmadvāreyeva eko puriso disvā taṃ pavattiṃ ārocesi. So puttadārasokena (2.0185) abhibhūto tasmimyeva ṭhāne maṃsakājañja dhanuñca chaḍḍetvā vatthaṃ pahāya naggo bāhā paggayha paridevamāno gantvā gharaṃ pāvīsi. Athassa sā thūṇā bhijjivā sīse pativā sīsaṃ bhindi, pathavī vivaraṃ adāsi, avīcito jālā uṭṭhahi. So pathaviyā giliyamāno ācariyassa ovādaṃ saritvā “imaṃ vata kāraṇaṃ disvā pārāsariyabrāhmaṇo mayhaṃ ovādamadāsi”ti paridevamāno imaṃ gāthādvayamāha-

143. “Idaṃ tadācariyavaco, pārāsariyo yadabravi;
māsu tvaṃ akari pāpaṃ, yaṃ tvaṃ pacchā kataṃ tape.

144. “Yāni karoti puriso, tāni attani passati;
Kalyāṇakārī kalyāṇaṃ, pāpakārī ca pāpakaṃ;
yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ”ti.

Tassattho- yaṃ pārāsariyo brāhmaṇo abravi- “māsu tvaṃ pāpaṃ akari, yaṃ kataṃ pacchā tvaññeva tapeyyā”ti, idaṃ taṃ ācariyassa vacanaṃ. Yāni kāyavacī-manodvārehi kammāni puriso karoti, tesāṃ vipākaṃ paṭilabhanto tāniyeva attani passati. Kalyāṇakammakārī kalyāṇaṃ phalamanubhoti, pāpakārī ca pāpakameva hīnaṃ lāmaṃ anīṭṭhaphalaṃ anubhoti. Lokasmimpi hi yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ, bījānurūpaṃ bījānucchavikameva phalaṃ harati gaṇhāti anubhavatīti. Iti so paridevanto pathaviṃ pavisitvā avīcimahāniraye nibbatti.

Satthā “na, bhikkhave, devadatto idāneva, pubbepi kakkhaḷo pharuso nikkāruṇi-koyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā luddakapuriso devadatto ahosi, disāpāmokkho ācariyo sārīputto, cūlanandiyo ānando, mātā mahāpajāpatigotamī, mahānandiyo pana ahameva ahosin”ti.

Cūlanandiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

[223] 3. Puṭabhattajātakavaṇṇanā

Name (2.0186) **namantassa bhaje bhajantanti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Sāvattinagaravāsī kireko kuṭumbiko ekena janapadakuṭumbikena saddhiṃ vohāraṃ akāsi. So attano bhariyaṃ ādāya tassa dhāraṇakassa santikaṃ agamāsi. Dhāraṇako “dātuṃ na sakkomi”ti na kiñci

adāsi, itaro kujjhitvā bhattaṃ abhuñjivāva nikkhami. Atha naṃ antarāmagge chātajjhataṃ disvā maggapaṭipannā purisā “bhariyāyapi datvā bhuñjāhi”ti bhattapuṭaṃ adamsu. So taṃ gahetvā tassā adātukāmo hutvā “bhadde, idaṃ corānaṃ tiṭṭhanaṭṭhānaṃ, tvaṃ purato yāhi”ti uyyojetvā sabbaṃ bhattaṃ bhuñjivā tucchapuṭaṃ dassetvā “bhadde, abhattakaṃ tucchapuṭameva adamsū”ti āha. Sā tena ekakeneva bhuttabhāvaṃ ñatvā domanassappattā ahosi. Te ubhopi jetavanapiṭṭhivihārena gacchantā “pāniyaṃ pivissāmā”ti jetavanaṃ pavisiṃsu.

Satthāpi tesaññeva āgamaṇaṃ olokeno maggaṃ gahetvā ṭhitaluddako viya gandhakuṭichāyāya nisīdi, te satthāraṃ disvā upasaṅkamtivā vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ, upāsike, ayaṃ te bhattā hitakāmo sasneho”ti pucchi. “Bhante, ahaṃ etassa sasnehā, ayaṃ pana mayhaṃ nisneho, tiṭṭhantu aññepi divasā, ajjevesa antarāmagge puṭabhattaṃ labhitvā mayhaṃ adatvā attanāva bhuñji”ti. “Upāsike, niccakālampi tvaṃ etassa hitakāmā sasnehā, ayaṃ pana nisnehova. Yadā pana paṇḍite nissāya tava guṇe jānāti, tadā te sabbi-sariyaṃ niyyādeti”ti vatvā tāya yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto amaccakule nibbatitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Atha rājā “padubbheyyāpi me ayan”ti attano puttaṃ āsaṅkanto nīhari. So attano bhariyaṃ gahetvā nagarā nikkhamma ekasmiṃ kāsikaḡāmake vāsaṃ kappesi. So aparabhāge pitu kālakatabhāvaṃ (2.0187) sutvā “kulasantakaṃ rajjaṃ gaṇhissāmi”ti bārāṇasiṃ paccāgacchanto antarāmagge “bhariyāyapi datvā bhuñjāhi”ti bhattapuṭaṃ labhitvā tassā adatvā sayameva taṃ bhuñji. Sā “kakkhaḷo vatāyaṃ puriso”ti domanassappattā ahosi. So bārāṇasiyaṃ rajjaṃ gahetvā taṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapetvā “ettakameva etissā alan”ti na aññaṃ sakkāraṃ vā sammānaṃ vā karoti,

“kathaṃ yāpesī” tipi naṃ na puṇṇaṃ.

Bodhisatto cintesi- “ayaṃ devī rañño bahūpakārā sasnehā, rājā panetaṃ kismiñci na maññati, sakkārasammānamassā kāressāmi” ti taṃ upasaṅkamtvā upacāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhatvā “kiṃ, tātā” ti vutte “kathaṃ samuṭṭhāpetuṃ mayaṃ, devi, tumhe upaṭṭhahāma, kiṃ nāma mahallakānaṃ pitūnaṃ vatthakhaṇḍaṃ vā bhattapiṇḍaṃ vā dātuṃ na vaṭṭati” ti āha. “Tāta, ahaṃ attanāva kiñci na labhāmi, tumhākaṃ kiṃ dassāmi, nanu labhanakāle adāsīṃ, idāni pana me rājā na kiñci deti. Tiṭṭhatu aññaṃ dānaṃ, rajjaṃ gaṇhitaṃ āgacchanta antarāmagge bhattapuṭaṃ labhitvā bhattamattampi me adatvā attanāva bhujji” ti. “Kiṃ pana, amma, rañño santike evaṃ kathetuṃ sakkhissathā” ti? “Sakkhissāmi, tātā” ti. “Tena hi ajjeva mama rañño santike ṭhitakāle mayi puṇṇaṃ evaṃ kathetha ajjeva vo guṇaṃ jānāpessāmi” ti evaṃ vatvā bodhisatto purimataraṃ gantvā rañño santike aṭṭhāsi. Sāpi gantvā rañño samīpe aṭṭhāsi.

Atha naṃ bodhisatto “amma, tumhe ativiya kakkhaḷā, kiṃ nāma pitūnaṃ vatthakhaṇḍaṃ vā bhattapiṇḍamattaṃ vā dātuṃ na vaṭṭati” ti āha. “Tāta, ahameva rañño santikā kiñci na labhāmi, tumhākaṃ kiṃ dassāmi” ti? “Nanu aggamaheṣiṭṭhānaṃ te laddhaṃ” ti? “Tāta, kismiñci sammāne asati aggamaheṣiṭṭhānaṃ kiṃ karissati, idāni me tumhākaṃ rājā kiṃ dassati, so antarāmagge bhattapuṭaṃ labhitvā tato kiñci adatvā sayameva bhujji” ti. Bodhisatto “evaṃ kira, mahārājā” ti puṇṇaṃ. Rājā adhiyāsesi. Bodhisatto tassa adhiyāsaṃ viditvā “tena hi, amma, rañño appiyakālaṃ paṭṭhāya kiṃ tumhākaṃ idha vāseṇa. Lokasmiñhi appiyasampayogo ca dukkhaṃ, tumhākaṃ idha vāse sati rañño appiyasampayogova dukkhaṃ (2.0188) bhavissati, ime sattā nāma bhajante bhajanti, abhajanabhāvaṃ ṇatvā aññattha gantabbaṃ, mahanta lokasannivāso” ti vatvā imā gāthā avoca-

145. “Name namantassa bhaje bhajantaṃ, kiccānukubbassa kareyya kiccaṃ;
nānatthakāmassa kareyya atthaṃ, asambhajantampi na sambhajeyya.

146. “Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirā, apetacittena na sambhajeyya;
dijo dumaṃ khīṇaphalanti ṇatvā, aññaṃ samekkheyya mahā hi loko” ti.

Tattha **name namantassa bhaje bhajantanti** yo attano namati, tasseva paṭina-meyya. Yo ca bhajati, tameva bhajeyya. **Kiccānukubbassa kareyya kiccanti** attano uppannakiccaṃ anukubbantasseva tassapi uppannakiccaṃ paṭikareyya. **Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirā**ti attānaṃ jahantaṃ jaheyyeva, tasmim taṇhāsa-ṅkhātaṃ vanathaṃ na kareyya. **Apetacittenā**ti vigatacittena vipallatthacittena. **Na sambhajeyyā**ti tathārūpena saddhiṃ na samāgaccheyya. **Dijo dumanti** yathā sakuṇo pubbe phalitampi rukkhaṃ phale khīṇe “khīṇaphalo ayan” ti ṇatvā taṃ chaḍḍetvā aññaṃ samekkhati pariyesati, evaṃ aññaṃ samekkheyya. Mahā hi esa loko, atha tumhe sasnehaṃ ekaṃ purisaṃ labhissathāti.

Taṃ sutvā bārāṇasirājā deviyā sabbissariyaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā vasiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-nesi, saccapariyosāne dve jayampatikā sotāpattiphale patitṭhahiṃsu. “Tadā jaya-

mpatikā ime dve jayampatikā ahesuṃ, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Puṭabhatajātakavaṇṇanā tatiyā.

[224] 4. Kumbhilajātakavaṇṇanā

Yassete (2.0189) **caturō dhammā**ti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi.

147. “Yassete caturō dhammā, vānarinda yathā tava;

Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattati.

148. “Yassa cete na vijjanti, guṇā paramabhaddakā;

Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so nātivattati”ti.

Tattha **guṇā paramabhaddakā**ti yassa ete paramabhaddakā cattāro rāsattṭhena piṇḍattṭhena guṇā na vijjanti, so paccāmittaṃ atikkamituṃ na sakkotīti. Sesa-mettha sabbaṃ heṭṭhā kumbhilajātake vuttanayameva saddhiṃ samodhānenāti.

Kumbhilajātakavaṇṇanā catutthā.

[225] 5. Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā

Atthi me puriso, devāti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Tassa kireko bahūpakāro amacco antepure padussi. Rājā “upakārako me”-ti ñatvāpi adhvāsetvā satthu ārocesi. Satthā “porāṇakarājānopi, mahārāja, evaṃ adhvāsesuṃyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko amacco tassa antepure padussi, amaccassāpi sevako tassa gehe padussi. So tassa aparādhaṃ adhvāsetuṃ asakkonto taṃ ādāya rañño santikaṃ gantvā “deva, eko me upaṭṭhāko sabbakiccakārako, so mayhaṃ gehe padussi, tassa kiṃ kātuṃ vaṭṭati”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha-

149. “Atthi me puriso deva, sabbakiccesu byāvaṭo;

tassa cekoparādhatthi, tattha tvaṃ kinti maññasī”ti.

Tattha (2.0190) **tassa cekoparādhatthi**ti tassa ca purisassa eko aparādho atthi.

Tattha tvaṃ kinti maññasīti tattha tassa purisassa aparādhe tvaṃ “kiṃ kātabban”-ti maññasī, yathā te cittaṃ uppajjati, tadanurūpamassa daṇḍaṃ paṇehīti dīpeti.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha-

150. “Amhākampatthi puriso, ediso idha vijjati;

dullabho aṅgasampanno, khantirasmāka rucati”ti.

Tassattho- amhākampi rājūnaṃ sataṃ ediso bahūpakāro agāre dussanakapuri-
riso atthi, so ca kho idha vijjati, idānipi idheva saṃvijjati, mayaṃ rājānopi samānā
tassa bahūpakārataṃ sandhāya adhvāsema, tuyhaṃ pana araññopi sato adhvā-
sanabhāro jāto. Aṅgasampanno hi sabbehi guṇakoṭṭhāsehi samannāgato puriso
nāma dullabho, tena kāraṇena asmākaṃ evarūpesu ṭhānesu adhvāsanakhanti-

yeva ruccatīti.

Amacco attānaṃ sandhāya rañño vuttabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya antepure padussituṃ na visahi, sopissa sevako rañño ārocitabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ kātuṃ na visahi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā ahameva bārāṇasirājā ahosiṃ”ti. Sopi amacco rañño satthu kathitabhāvaṃ ñatvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ kātuṃ nāsakkhīti.

Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā pañcamā.

[226] 6. Kosiyajātakavaṇṇanā

Kāle nikkhamanā sādhuti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Kosalarājā paccantavūpasamanatthāya akāle nikkhami. Vatthu heṭṭhā vuttanayameva.

Satthā pana atitaṃ āharitvā āha- “mahārāja, atīte bārāṇasirājā akāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvāraṃ nivesayi. Tasmim̐ kāle (2.0191) eko ulūkasakuṇo veḷugumbaṃ pavisitvā niliyi. Kākasenā āgantvā ‘nikkhantameva taṃ gaṇhissāmā’”-ti parivāresi. So sūriyatthaṅgamaṃ anoloketvā akāleyeva nikkhamitvā palāyituṃ ārabhi. Atha naṃ kākā parivāretvā tuṇḍehi koṭṭentā paripātesuṃ. Rājā bodhisattaṃ āmantetvā “kiṃ nu kho, paṇḍita, ime kākā kosiyaṃ paripātentī”ti pucchi. Bodhisatto “akāle, mahārāja, attano vasanaṭṭhānā nikkhamantā evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhantiyeva, tasmā akāle attano vasanaṭṭhānā nikkhamituṃ na vaṭṭati”ti imamatthaṃ pakāsento imaṃ gāthādvayamāha-

151. “Kāle nikkhamanā sādhu, nākāle sādhu nikkhamo;

akālena hi nikkhamma, ekakampi bahujjano;
na kiñci atthaṃ joteti, dhaṅkasenāva kosiyaṃ.

152. “Dhīro ca vidhividhānaññū, paresaṃ vivarānugū;

sabbāmitte vasīkatvā, kosiyova sukhī siyā”ti.

Tattha **kāle nikkhamanā sādhu**ti, mahārāja, nikkhamanā nāma nikkhamanaṃ vā parakkamanaṃ vā yuttapayuttakāle sādhu. **Nākāle sādhu nikkhamoti** akāle pana attano vasanaṭṭhānato aññattha gantuṃ nikkhamo nāma nikkhamanaṃ vā parakkamanaṃ vā na sādhu. “**Akālena hī**”ti-ādīsu catūsu padesu paṭhamena saddhiṃ tatiyaṃ, dutiyena catutthaṃ yojetvā evaṃ attho veditabbo. Attano vasanaṭṭhānato hi koci puriso akālena nikkhamitvā vā parakkamitvā vā **na kiñci atthaṃ joteti**, attano appamattakampi vuḍḍhiṃ uppādetuṃ na sakkoti, atha kho **ekakampi bahujjano** bahupi so paccatthikajano etaṃ akāle nikkhamantaṃ vā parakkamantaṃ vā ekakaṃ parivāretvā mahāvināsaṃ pāpeti. Tatrāyaṃ upamā- **dhaṅkase-nāva kosiyaṃ**, yathā ayaṃ dhaṅkasenā imaṃ akāle nikkhamantañca parakkamantañca kosiyaṃ tuṇḍehi vitudanti mahāvināsaṃ pāpenti, tathā tasmā tiracchānagate ādiṃ katvā kenaci akāle attano vasanaṭṭhānato na nikkhamitabbaṃ na parakkamitabbanti.

Dutiyagāthāya (2.0192) **dhīro**ti paṇḍito. **Vidhī**ti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitapa-
veṇī. **Vidhānanti** koṭṭhāso vā saṃvidahanam vā. **Vivarānugū**ti vivaram anuga-
cchanto jānanto. **Sabbāmitte**ti sabbe amitte. **Vasīkatvā**ti attano vase katvā. **Kosio-**
vāti imamahā bālakosiyā añño paṇḍitakosiyō viya. Idam vuttam hoti- yo ca kho
paṇḍito “imasmiṃ kāle nikkhamitabbam parakkamitabbam, imasmiṃ na nikkha-
mitabbam na parakkamitabbam”ti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitassa paveṇisaṅkhā-
tassa vidhino koṭṭhāsasaṅkhātam vidhānam vā tassa vā vidhino vidhānam saṃvi-
dahanam anuṭṭhānam jānāti, so vidhividhānāññū paresam attano paccāmittānam
vivaram ṇatvā yathā nāma paṇḍito kosiyō rattisaṅkhāte attano kāle nikkhamitvā
ca parakkamitvā ca tattha tattha sayitānāññeva kākānam sīsāni chindamāno te
sabbe amitte vasīkatvā sukhī siyā, evam dhīropi kāle nikkhamitvā parakkamitvā
attano paccāmitte vasīkatvā sukhī niddukkho bhavyeyyāti. Rājā bodhisattassa
vacanam sutvā nivatti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā rājā
ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kosiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[227] 7. Gūthapāṇajātakavaṇṇanā

Sūro sūrena saṅgammāti idam satthā jetavane viharanto aññataram bhikkhum
ārabbha kathesi. Tasmim kira kāle jetavanato tigāvutaḍḍhayojanamatte eko niga-
magāmo, tattha bahūni salākabhattapakkiyabhattāni atthi. Tatreko pañhapu-
cchako koṇḍo vasati. So salākabhattapakkiyabhattānam atthāya āgate dahare
ca sāmaṇere ca “ke khādanti, ke pivanti, ke bhuñjanti”ti pañham pucchitvā
kathetum asakkonte lajjāpesi. Te tassa bhayena salākabhattapakkiyabhatta-
tthāya tam gāmam na gacchanti. Atekadivasam eko bhikkhu salākaggam gantvā
“bhante, asukagāme salākabhattam vā pakkhiyabhattam vā atthi”ti pucchitvā (2.019)
“atthāvuso, tattha paneko koṇḍo pañham pucchati, tam kathetum asakkonte akko-
sati paribhāsati, tassa bhayena koci gantum na sakkoti”ti vutte “bhante, tattha
bhattāni mayham pāpetha, aham tam dametvā nibbisevanam katvā tato paṭṭhāya
tumhe disvā palāyanakam karissāmi”ti āha. Bhikkhū “sādhū”ti sampaṭicchitvā
tassa tattha bhattāni pāpesum.

So tattha gantvā gāmadvāre cīvaram pārupi. Tam disvā koṇḍo caṇḍameṇḍako
viya vegena upagantvā “pañham me, samaṇa, kathehi”ti āha. “Upāsaka, gāme
caritvā yāgum ādāya āsanasālam tāva me āgantum dehi”ti. So yāgum ādāya āsa-
nasālam āgatepi tasmim tatheva āha. Sopi nam bhikkhu “yāgum tāva me pātum
dehi, āsanasālam tāva sammajjitum dehi, salākabhattam tāva me āharitum
dehi”ti vatvā salākabhattam āharitvā tameva pattam gāhāpetvā “ehi, pañham te
kathessāmi”ti bahigāmam netvā cīvaram saṃharitvā aṃse ṭhapetvā tassa
hatthato pattam gahetvā aṭṭhāsi. Tatrāpi nam so “samaṇa, pañham me kathehi”ti
āha. Atha nam “kathemi te pañhan”ti ekappahāreneva pātetvā aṭṭhīni saṃcu-

ṇṇento viya pothetvā gūthaṃ mukhe pakkhipitvā “ito dāni paṭṭhāya imaṃ gāmaṃ āgataṃ kañci bhikkhuṃ pañhaṃ pucchitakāle jānissāmī”ti santajjetvā pakkāmi. So tato paṭṭhāya bhikkhū disvāva palāyati. Aparabhāge tassa bhikkhuno sā kiriyā bhikkhusaṅghe pākaṭā jātā. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asukabhikkhu kira koṇḍassa mukhe gūthaṃ pakkhipitvā gato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, so bhikkhu idāneva taṃ mīḷhena āsādeti, pubbepi āsādesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte aṅgamagadhavāsino aññamaññassa raṭṭhaṃ gacchantā ekadivasaṃ dvinnaṃ raṭṭhānaṃ sīmantare ekaṃ saraṃ nissāya vasitvā suraṃ pivitvā macchamaṃsaṃ khāditvā pātova yānāni yojetvā pakkamiṃsu. Tesaṃ gatakāle eko gūthakhādako pāṇako gūthagandhena āgantvā tesaṃ pītaṭṭhāne

chaḍḍitaṃ suraṃ disvā pipāsāya pivitvā matto hutvā gūthapuñjaṃ abhiruhi, alla-
gūthaṃ (2.0194) tasmim̄ āruḷhe thokaṃ onami. So “pathavī maṃ dhāretuṃ na
sakkoti”ti viravi. Tasmiññeva khaṇe eko mattavaravāraṇo taṃ padesaṃ patvā
gūthagandhaṃ ghāyitvā jigucchanto paṭikkami. So taṃ disvā “esa mama bhayena
palāyati”ti saññī hutvā “iminā me saddhiṃ saṅgāmaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti taṃ avha-
yanto paṭhamam̄ gāthamāha-

153. “Sūro sūrena saṅgama, vikkantena pahārinā;
ehi nāga nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasi;
passantu aṅgamagadhā, mama tuyhañca vikkaman”ti.

Tassattho- tvaṃ sūro mayā sūrena saddhiṃ samāgantvā vīriyavikkamena vikka-
ntena pahāradānasamatthatāya pahārinā kiṃkāraṇā asaṅgāmetvāva gacchasi,
nanu nāma ekasampahāropi dātabbo siyā, tasmā ehi nāga nivattassu, ettakeneva
maraṇabhayatajjito hutvā kiṃ nu bhīto palāyasi, ime imaṃ sīmaṃ antaraṃ katvā
vasantā passantu, aṅgamagadhā mama tuyhañca vikkamaṃ ubhinnampi
amhākaṃ parakkamaṃ passantūti.

So hatthī kaṇṇaṃ datvā tassa vacanaṃ sutvā nivattitvā tassa santikaṃ gantvā
taṃ apasādentō dutiyaṃ gāthamāha-

154. “Na taṃ pādā vadhissāmi, na dantehi na soṇḍiyā;
mīḷhena taṃ vadhissāmi, pūti haññatu pūtinā”ti.

Tassattho- na taṃ pādādīhi vadhissāmi, tuyhaṃ pana anucchavikena mīḷhena
taṃ vadhissāmīti.

Evañca pana vatvā “pūtigūthapāṇako pūtināva haññatū”ti tassa matthake
mahantaṃ laṇḍaṃ pātetvā udakaṃ vissajjetvā tattheva taṃ jīvitakkhayaṃ
pāpetvā koñcanādaṃ nadanto araññameva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam̄ samodhānesi- “tadā gūthapā-
ṇako koṇḍo ahosi, vāraṇo so bhikkhu, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato disvā tasmim̄
vanasaṇḍe nivutthadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Gūthapāṇajātakavaṇṇanā sattamā.

[228] 8. Kāmanītajātakavaṇṇanā

Tayo (2.0195) **girinti** idaṃ satthā jetavane viharanto kāmanītabrāhmaṇaṃ nāma
ārabbha katesi. Vatthu paccuppannañca atītañca dvādasakanipāte **kāmajātake**
(jā. 1.12.37 ādayo) āvibhavissati. Tesu pana dvīsu rājaputtesu jeṭṭhako āgantvā
bārāṇasiyaṃ rājā ahosi, kaniṭṭho uparājā. Tesu rājā vatthukāmakilesakāmesu
atitto dhanalolo ahosi. Tadā bodhisatto sakko devarājā hutvā jambudīpaṃ olo-
kento tassa rañño dvīsupi kāmesu atittabhāvaṃ ṇatvā “imaṃ rājānaṃ niggaṇhitvā
lajjāpessāmi”ti brāhmaṇamāṇavaṇṇena āgantvā rājānaṃ passi, raññā ca “kena-
tthena āgatosi māṇavā”ti vutte “ahaṃ, mahārāja, tīṇi nagarāni passāmi khemāni
subhikkhāni pahūtahatthi-assarathapattīni hiraññasuvaṇṇālaṅkārabharitāni, sakkā
ca pana tāni appakeneva balena gaṇhituṃ, ahaṃ te tāni gahetvā dātuṃ āgato”ti

āha. “Kadā gacchāma, māṇavā”ti vutte “sve mahārājā”ti. “Tena hi gaccha, pātova āgaccheyyāsī”ti. “Sādhu, mahārāja, vegena balaṃ sajjehī”ti vatvā sakko sakatṭhānameva gato.

Rājā punadivase bheriṃ carāpetvā balasajjaṃ kāretvā amacce pakkosāpetvā hiyyo eko brāhmaṇamāṇavo “uttarapañcāle indapatte kekaketi imesu tīsu nagaresu rajjaṃ gaḥetvā dassāmi”ti āha, taṃ māṇavaṃ ādāya tīsu nagaresu rajjaṃ gaḥissāma, vegena naṃ pakkosathāti. “Katthassa, deva, nivāso dāpito”ti? “Na me tassa nivāsagehaṃ dāpitan”ti. “Nivāsaparibbayo pana dinno”ti? “Sopi na dinno”ti. Atha “kahaṃ naṃ passissāmā”ti? “Nagaravithīsu olokethā”ti. Te olokentā adisvā “na passāma, mahārājā”ti āhaṃsu. Rañño māṇavaṃ apassantassa “evaṃ mahantā nāma issariyā parihīnomhī”ti mahāsoko udapādi, hadayavatthu uṇhaṃ ahosi, vatthulohitaṃ kuppi, lohitaṃ pakkhandikā udapādi, vejjā tikicchitūṃ nāsakkhiṃsu.

Tato tihacatūhaccayena sakko āvajjamāno tassa taṃ ābādhaṃ ṇatvā “tikicchissāmi nan”ti brāhmaṇavaṇṇena āgantvā dvāre ṭhatvā “vejjabrāhmaṇo (2.0196) tumhākaṃ tikicchanaṭṭhāya āgato”ti ārocāpesi. Rājā taṃ sutvā “mahantamahantā rājavejjā maṃ tikicchitūṃ nāsakkhiṃsu, paribbayamassa dāpetvā uyyojethā”ti āha. Sakko taṃ sutvā “mayhaṃ neva nivāsaparibbayena attho, vejjalābhampi na gaḥissāmi, tikicchissāmi naṃ, puna rājā maṃ passatū”ti āha. Rājā taṃ sutvā “tena hi āgacchatū”ti āha. Sakko pavisitvā jayāpetvā ekamantaṃ aṭṭhāsī, rājā “tvaṃ maṃ tikicchasi”ti āha. “Āma, devā”ti. “Tena hi tikicchassū”ti. “Sādhu, mahārāja, byādhiṃ me lakkhaṇaṃ kathetha, kena kāraṇena uppanno, kiṃ khāditaṃ vā pītaṃ vā nissāya, udāhu diṭṭhaṃ vā suttaṃ vā”ti? “Tāta, mayhaṃ byādhiṃ suttaṃ nissāya uppanno”ti. “Kiṃ te suttaṃ”ti. “Tāta eko māṇavo āgantvā mayhaṃ tīsu nagaresu rajjaṃ gaḥitvā dassāmi”ti āha, ahaṃ tassa nivāsattṭhānaṃ vā nivāsaparibbayam vā na dāpesiṃ, so mayhaṃ kujjhivā aññassa rañño santikaṃ gato bhavissati. Atha me ‘evaṃ mahantā nāma issariyā parihīnomhī’ti cintentassa ayaṃ byādhiṃ uppanno. Sace sakkosi tvaṃ me kāmaccittaṃ nissāya uppannaṃ byādhiṃ tikicchitūṃ, tikicchāhī”ti etamatthaṃ pakāsento paṭhamaṃ gāthamāha-

155. “Tayo giriṃ antaraṃ kāmāyāmi, pañcālā kuruyo kekake ca;

tatuttariṃ brāhmaṇa kāmāyāmi, tikiccha maṃ brāhmaṇa kāmanītan”ti.

Tattha **tayo girinti** tayo giri, ayameva vā pāṭho. Yathā “sudassanassa girino, dvārañhetam pakāsati”ti ettha sudassanaṃ devanagaraṃ yujjhivā duggaṇhatāya ducalanatāya “sudassanagiri”ti vuttaṃ, evamidhāpi tīṇi nagarāni “tayo girin”ti adhippetāni. Tasmā ayamettha attho- tīṇi ca nagarāni tesaṃ antaram tividhampi raṭṭhaṃ kāmāyāmi. “Pañcālā kuruyo kekake cā”ti imāni tesam raṭṭhānaṃ nāmāni. Tesu **pañcālā**ti uttarapañcālā, tattha kapilaṃ nāma nagaraṃ. **Kuruyoti** kururaṭṭhaṃ, tattha indapattaṃ nāma nagaraṃ. **Kekake cā**ti paccatte upayogavacanamaṃ, tena kekakarattṭhaṃ dasseti. Tattha kekakarājadhānīyeva nagaraṃ. **Tatuttarinti** taṃ (2.0197) ahaṃ ito paṭiladdhā bārāṇasirajjā tatuttariṃ tividham rajjaṃ kāmāyāmi. **Tikiccha maṃ, brāhmaṇa, kāmanītanti** imehi vatthukāmehi ca kilesakāmehi ca nītaṃ hataṃ pahataṃ sace sakkosi, tikiccha maṃ brāhmaṇāti.

Atha naṃ sakko “mahārāja, tvaṃ mūlosadhādīhi atekiccho. Ñāṇosadheneva tikicchitabbo”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

156. “Kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heke, amanussapaviṭṭhassa karonti paṇḍitā;
na kāmanītassa karoti koci, okkantasukkassa hi kā tikicchā”ti.

Tattha **kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heke**ti ekacce hi tikicchakā ghoravisena kāḷasa-
ppena daṭṭhassa mantehi ceva osadhehi ca tikicchaṃ karonti. **Amanussapavi-
ṭṭhassa karonti paṇḍitā**ti apare paṇḍitā bhūtavejjā bhūtayakkhādīhi amanussehi
paviṭṭhassa abhibhūtassa gahitassa balikammaparittakaraṇa-osadhaparibhāvitā-
dīhi tikicchaṃ karonti. **Na kāmanītassa karoti kocī**ti kāmehi pana nītassa kāmava-
sikassa puggalassa aññatra paṇḍitehi añño koci tikicchaṃ na karoti, karontopi
kātuṃ samattho nāma natthi. Kiṃkāraṇā? **Okkantasukkassa hi kā tikicchā**ti, okka-
ntasukkassa avakkantassa kusaladhammariyādaṃ atikkantassa akusala-
dhamme patiṭṭhitassa puggalassa mantosadhādīhi kā nāma tikicchā, na sakkā osa-
dhehi tikicchitunti.

Itissa mahāsatto imaṃ kāraṇaṃ dassetvā uttari evamāha- “mahārāja, sace tvaṃ
tāni tīṇi rajjāni lacchasi, api nu kho imesu catūsu nagaresu rajjaṃ karonto ekappa-
hārenea cattāri sāṭakayugāni paridaheyyāsi, catūsu vā suvaṇṇapātīsu bhūñje-
yyāsi, catūsu vā sayanesu sayeyyāsi, mahārāja, taṇhāvasikena nāma bhavituṃ
na vaṭṭati, taṇhā hi nāmesā vipattimūlā. Sā vaḍḍhamānā yo taṃ vaḍḍheti, taṃ
puggalaṃ aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu ussanirayesu nānappakārabhedesu
ca avasesesu apāyesu khipatī”ti. Evaṃ rājānaṃ nirayādibhayena tajjetvā mahā-
satto dhammaṃ desesi. Rājāpissa dhammaṃ sutvā vigatasoko hutvā tāvadeva
nibyādhitam pāpuṇi. Sakkopissa ovādaṃ datvā (2.0198) silesu patiṭṭhāpetvā deva-
lokameva gato. Sopi tato paṭṭhāya dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi- “tadā rājā kāmanītabrahmaṇo ahosi, sakko pana ahameva ahosin”ti.

Kāmanītajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[229] 9. Palāyitajātakavaṇṇanā

Gajaggameghehīti idaṃ satthā jetavane viharanto palāyitaparibbājakaṃ
ārabbha kathesi. So kira vādatthāya sakalajambudīpaṃ vicarivā kañci paṭivādīṃ
alabhitvā anupubbena sāvattimṃ gantvā “atthi nu kho koci mayā saddhim vādaṃ
kātuṃ samattho”ti manusse pucchi. Manussā “tādisānaṃ sahasenapi saddhim
vādaṃ kātuṃ samattho sabbaññū dvipadānaṃ aggo mahāgotamo dhammissaro
parappavādamaddano, sakalepi jambudīpe uppanno parappavādo taṃ bhaga-
vantaṃ atikkamituṃ samattho nāma natthi. Velantaṃ patvā samudda-ūmiyo viya
hi sabbavādā tassa pādāmūlaṃ patvā cuṇṇavicuṇṇā hontī”ti buddhagūṇe
kathesuṃ. Paribbājako “kahaṃ pana so etarahī”ti pucchitvā “jetavane”ti sutvā
“idānissa vādaṃ āropessāmi”ti mahājanaparivuto jetavanaṃ gacchanto jetena
rājakumārena navakoṭidhanaṃ vissajjetvā kārītaṃ jetavanadvārakoṭṭhakaṃ disvā

“ayaṃ samaṇassa gotamassa vasanapāsādo”ti pucchitvā “dvārakoṭṭhako ayan”ti sutvā “dvārakoṭṭhako tāva evarūpo, vasanagehaṃ kīdisaṃ bhavissati”ti vatvā “gandhakuṭi nāma appameyyā”ti vutte “evarūpena samaṇena saddhiṃ ko vādaṃ karissati”ti tatova palāyi. Manussā unnādino hutvā jetavanaṃ pavisitvā satthārā “kiṃ akāle āgatathā”ti vuttā taṃ pavattiṃ kathayiṃsu. Satthā “na kho upāsakā idāneva, pubbepesa mama vasanaṭṭhānassa dvārakoṭṭhakaṃ disvā palāyatevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte (2.0199) gandhāraraṭṭhe takkasilāyaṃ bodhisatto rajjaṃ kāresi, bārāṇasiyaṃ brahmadatto. So “takkasilaṃ gaṇhissāmi”ti mahantena balakāyena gantvā nagarato avidūre ṭhatvā “iminā niyāmena hatthī pesetha, iminā asse, iminā rathe, iminā pattī, evaṃ dhāvitvā āvudhehi paharatha, evaṃ ghanavassavalāhakā viya saravassaṃ vassathā”ti tenaṃ vicārento imaṃ gāthādvayamāha-

157. “Gajaggameghehi hayaggamālibhi, rathūmijātehi sarābhivassebhi;
tharuggahāvaṭṭadaḷhappahāribhi, parivāritā takkasilā samantato.

158. “Abhidhāvatha cūpadhāvatha ca, vividhā vinādītā vadantibhi;
vattatajja tumulo ghoso yathā, vijjulatā jaladharassa gajjato”ti.

Tattha **gajaggameghehī**ti aggagajameghehi, koñcanādaṃ gajjantehi mattavara-vāraṇavalāhakehīti attho. **Hayaggamālibhī**ti aggahayamālihi, varasindhavavalāhaka-kulehi assānīkehīti attho. **Rathūmijātehī**ti sañjāta-ūmivegehi sāgarasalilehi viya sañjātarathūmīhi, rathānīkehīti attho. **Sarābhivassebhī**ti tehiyeva rathānīkehi ghanavassamegho viya saravassaṃ vassantehi. **Tharuggahāvaṭṭadaḷhappahāribhī**ti tharuggahehi āvaṭṭadaḷhappahārihi, ito cito ca āvattitvā parivattitvā daḷhaṃ paharantehi gahitakhaggaratanatharudaṇḍehi pattiyodhehi cāti attho. **Parivāritā takkasilā samantatoti** yathā ayaṃ takkasilā parivāritā hoti, sīghaṃ tathā karothāti attho.

Abhidhāvatha cūpadhāvatha cāti vegena dhāvatha ceva upadhāvatha ca. **Vividhā vinādītā vadantibhī**ti varavāraṇehi saddhiṃ vividhā vinādītā bhavatha, selitagajjitavāditehi nānāviraṇā hothāti attho. **Vattatajja tumulo ghosoti** vattatu ajja tumulo mahanto asanisaddasadiṣo ghoso. **Yathā vijjulatā jaladharassa gajjatoti** yathā gajjantassa (2.0200) jaladharassa mukhato niggatā vijjulatā caranti, evaṃ vicarantā nagaraṃ parivāretvā rajjaṃ gaṇhathāti vadati.

Iti so rājā gajjitvā senaṃ vicāretvā nagaradvārasamīpaṃ gantvā dvārakoṭṭhakaṃ disvā “idaṃ rañño vasanagehan”ti pucchitvā “ayaṃ nagaradvārakoṭṭhako”ti vutte “nagaradvārakoṭṭhako tāva evarūpo, rañño nivesanaṃ kīdisaṃ bhavissati”ti vatvā “vejayantapāsādasadiṣan”ti sutvā “evaṃ yasaṃpannena raññā saddhiṃ yujjhituṃ na sakkhissāmā”ti dvārakoṭṭhakaṃ disvāva nivattitvā palāyitvā bārāṇasi-meva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā bārāṇasirājā palāyitaparibbājako ahosi, takkasilarājā pana ahameva ahosin”ti.

Palāyitajātakavaṇṇanā navamā.

[230] 10. Dutiyapalāyitajātakavaṇṇanā

Dhajaṃaparimitanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ palāyitaparibbājaka-
meva ārabha katesi. Imasmiṃ pana vatthusmiṃ so paribbājako jetavanaṃ
pāvisi. Tasmīṃ khaṇe satthā mahājanaparivuto alaṅkatadhammāsane nisinno
manosilātale sīhanādaṃ nadanto sīhapotako viya dhammaṃ deseti. Paribbājako
dasabalassa brahmasarīrapaṭibhāgaṃ rūpaṃ puṇṇacandasassirikaṃ mukhaṃ
suvaṇṇapaṭṭasadiṣaṃ nalāṭaṅca disvā “ko evarūpaṃ purisuttamaṃ jinituṃ
sakkhissatī”ti nivattitvā parisantaraṃ pavisitvā palāyi. Mahājano taṃ anuba-
ndhitvā nivattitvā satthussa taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na so paribbājako idā-
neva, pubbepi mama suvaṇṇavaṇṇaṃ mukhaṃ disvā palātoyevā”ti vatvā atitaṃ
āhari.

Atīte bodhisatto bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kāresi, takkasilāyaṃ eko gandhārarājā. So
“bārāṇasiṃ gahessāmi”ti caturaṅginiyā senāya āgantvā nagaraṃ parivāretvā
nagaradvāre ṭhito attano balavāhanaṃ oloketvā “ko ettakaṃ balavāhanaṃ jinituṃ
sakkhissatī”ti attano senaṃ saṃvaṇṇetvā paṭhamaṃ gāthamāha-

159. “Dhajamaparimitaṃ (2.0201) anantapāraṃ, duppasahaṃ dhañkehi sāgaraṃva;

girimiva anilena duppasayho, duppasaho ahamajja tādisenā”ti.

Tattha **dhajamaparimitanti** idaṃ tāva me rathesu morachade ṭhapetvā ussāpita-dhajameva aparimitaṃ bahuṃ anekasatasañkhaṃ. **Anantapāranti** balavāhanampi me “ettakā hatthī ettakā assā ettakā rathā ettakā patti”ti gaṇanapariccheda-rahitaṃ anantapāraṃ. **Duppasahanti** na sakkā paṭisattūhi sahitaṃ abhibhavituṃ. Yathā kiṃ? **Dhañkehi sāgaraṃva**, yathā sāgaro bahūhi kākehi vegavikkhambhanavasena vā atikkamanavasena vā duppasaho, evaṃ duppasahaṃ. **Girimiva anilena duppasayhoti** apica me ayaṃ balakāyo yathā pabbato vātena akampaniyato duppasaho, tathā aññena balakāyena duppasaho. **Duppasaho ahamajja tādisenā**ti svāhaṃ iminā balena samannāgato ajja tādisenā duppasahoti aṭṭālake ṭhitaṃ bodhisattaṃ sandhāya vadati.

Athassa so puṇṇacandasassirikaṃ attano mukhaṃ dassetvā “bāla, mā vippalapasi, idāni te balavāhanaṃ mattavāraṇo viya naḷavanaṃ viddhaṃsessāmi”ti santajjetvā dutiyaṃ gāthamāha-

160. “Mā bāliyaṃ vilapi na hissa tādisaṃ, viḍayhase na hi labhase nisedhakaṃ; āsajjasi gajamiva ekacāriṇaṃ, yo taṃ padā naḷamiva pothayissati”ti.

Tattha **mā bāliyaṃ vilapī**ti mā attano bālabhāvaṃ vippalapasi. **Na hissa tādīsanti** na hi assa tādiso, ayameva vā pāṭho. Tādiso “anantapāraṃ me balavāhanan”-ti evarūpaṃ takkento rajjañca gahetuṃ samattho nāma na hi assa, na hotīti attho. **Viḍayhaseti** tvaṃ bāla, kevalaṃ rāgadosamohamānapariḷāhena viḍayhasiyeva. **Na hi labhase nisedhakanti** mādisaṃ pana pasayha abhibhavitvā nisedhakaṃ na tāva labhasi, ajja (2.0202) taṃ āgatamaggeneva palāpessāmi. **Āsajjasī**ti upagacchasi. **Gajamiva ekacārinanti** ekacāriṇaṃ mattavaravāraṇaṃ viya. **Yo taṃ padā naḷamiva pothayissatī**ti yo taṃ yathā nāma mattavaravāraṇo pādā naḷaṃ potheti saṃcuṇṇeti, evaṃ pothayissati, taṃ tvaṃ āsajjasīti attānaṃ sandhāyāha.

Evaṃ tajjentassa panassa kathaṃ sutvā gandhārarājā ullokento kañcanapaṭṭasadisāṃ mahānalāṭaṃ disvā attano gahaṇabhīto nivattitvā palāyanto sakanagara-meva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā gandhārarājā palāyitaparibbājako ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Dutiyaṃ palāyitajātakavaṇṇanā dasamā.

Kāsāvavaggo aṭṭhamo.

Tassuddānaṃ-

Kāsāvaṃ cūḷanandiyaṃ, puṭabhattañca kumbhilaṃ;
khantivaṇṇaṃ kosiyañca, gūthapāṇaṃ kāmanītaṃ;
palāyitadvayampi ca.

9. Upāhanavaggo

[231] 1. Upāhanajātakavaṇṇanā

Yathāpi kītāti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, devadatto ācariyaṃ paccakkhāya tathāgatassa paṭipakkho paṭisattu hutvā mahāvināsaṃ pāpuṇī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto (2.0203) idāneva ācariyaṃ paccakkhāya mama paṭipakkho hutvā mahāvināsaṃ patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthisippe nipphattiṃ pāpuṇi. Atheke kāsigāmaṃ māṇavaṃ āgantvā tassa santike sippaṃ uggaṇhi. Bodhisattā nāma sippaṃ vācentā ācariyamūṭṭhiṃ na karonti, attano jānananiyāmena niravasesaṃ sikkhāpentī. Tasmā so māṇavo bodhisattassa jānanasippaṃ niravasesamuggaṇhitvā bodhisattaṃ āha- “ācariya, ahaṃ rājānaṃ upaṭṭhahissāmi”ti. Bodhisatto “sādhu, tātā”ti gantvā rañño ārocesi- “mahārāja, mama antevāsiko tumhe upaṭṭhātuṃ icchatī”ti. “Sādhu, upaṭṭhātū”ti. “Tena hissa paribbayaṃ jānāthā”ti? “Tumhākaṃ antevāsiko tumhehi samakaṃ na lacchatī, tumhesu sataṃ labhantesu paṇṇāsaṃ lacchatī, dve labhantesu ekaṃ lacchatī”ti. So gehaṃ gantvā taṃ pavattiṃ antevāsikassa ārocesi. Antevāsiko “ahaṃ, ācariya, tumhehi samaṃ sippaṃ jānāmi. Sace samakaññeva paribbayaṃ labhissāmi, upaṭṭhahissāmi. No ce, na upaṭṭhahissāmi”ti āha. Bodhisatto taṃ pavattiṃ rañño ārocesi. Rājā “sace so tumhehi samappakāro, tumhehi samakaññeva sippaṃ dassetuṃ sakkonto samakaṃ labhissatī”ti āha. Bodhisatto taṃ pavattiṃ tassa ārocetvā tena “sādhu dassessāmi”ti vutte rañño ārocesi. Rājā “tena hi sve sippaṃ dassethā”ti. “Sādhu, dassessāma, nagare bheriṃ carāpethā”ti. Rājā “sve kira ācariyo ca antevāsiko ca ubho hatthisippaṃ dassessanti, rājāṅgaṇe sannipativā daṭṭhukāmā passantū”ti bheriṃ carāpesi.

Ācariyo “na me antevāsiko upāyakosallaṃ jānātī”ti ekaṃ hatthiṃ gahetvā ekaratteneva vilomaṃ sikkhāpesi. So taṃ “gacchā”ti vutte osakkituṃ, “osakkā”ti vutte gantuṃ, “tiṭṭhā”ti vutte nipajjituṃ, “nipajjā”ti vutte ṭhātuṃ, “gaṇhā”ti vutte ṭhāpetuṃ, “ṭhāpehi”ti vutte gaṇhituṃ sikkhāpetvā punadivase taṃ hatthiṃ abhiruhitvā rājāṅgaṇaṃ agamāsi. Antevāsikopi ekaṃ manāpaṃ hatthiṃ abhiruhi. Mahājano sannipati. Ubhopi samakaṃ sippaṃ dassesuṃ. Puna bodhisatto attano hatthiṃ (2.0204) vilomaṃ kāresi, so “gacchā”ti vutte osakki, “osakkā”ti vutte purato dhāvi, “tiṭṭhā”ti vutte nipajji, “nipajjā”ti vutte aṭṭhāsi, “gaṇhā”ti vutte nikkhipi, “nikkhipā”ti vutte gaṇhi. Mahājano “are duṭṭha-antevāsika, tvaṃ ācariyena saddhiṃ sārambaṃ karosi, attano pamāṇaṃ na jānāsi, ‘ācariyena samakaṃ jānāmi’ti evaṃsaññī hosi” - ti leḍḍudaṇḍādīhi paharivā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpesi.

Bodhisatto hatthimhā oruyha rājānaṃ upasaṅkamtivā “mahārāja, sippaṃ nāma

attano sukhatthāya gaṇhanti, ekaccassa pana gahitasippaṃ dukkaṭa-upāhanā viya vināsameva āvahatī”ti vatvā idaṃ gāthādvayamāha-

161. “Yathāpi kitā purisassupāhanā, sukhasa atthāya dukhaṃ udabbahe;
ghammābhitattā talasā papīlitā, tasseva pāde purisassa khādare.

162. “Evameva yo dukkulīno anariyo, tammāka vijjañca sutañca ādiya;
tameva so tattha sutena khādanti, anariyo vuccati pānadūpamo”ti.

Tattha **udabbaheti** udabbaheyya. **Ghammābhitattā talasā papīlitā**ti ghammena abhitattā pādatalena ca pīlitā. **Tassevāti** yena tā sukhatthāya kiṇitvā pādesu paṭi-
mukkā dukkaṭupāhanā, tasseva. **Khādareti** vaṇaṃ karontā pāde khādanti.

Dukkulīnoti dujjātiko akulaputto. **Anariyoti** hirottappavajjito asappuriso. **Tammāka vijjañca sutañca ādiyāti** ettha taṃ taṃ manatīti “tammo”ti vattabbe tammāko, taṃ taṃ sippaṃ āsevati parivattetīti attho, ācariyassetam nāmaṃ. Tasmā tammākā, gāthābandhasukhatthaṃ panassa rassabhāvo kato. **Vijjanti** aṭṭhārasasu vijjāṭṭhānesu (2.0205) yaṃkiñci. **Sutanti** yaṃkiñci sutapariyatti. **Ādiyāti-ādiyitvā. Tameva so tattha sutena khādanti**ti tamevāti attānameva. **Soti** yo dukkulīno anariyo ācariyamhā vijjañca sutañca ādiyati, so. **Tattha sutena khādanti** tassa santike sutena so attānameva khādanti attho. Aṭṭhakathāyaṃ pana “teneva so tattha sutena khādanti”tipi pāṭho. Tassāpi so tena tattha sutena attānameva khādanti ayameva attho. **Anariyo vuccati pānadūpamoti** iti anariyo dupāhanūpamo dukkaṭupāhanūpamo vuccati. Yathā hi dukkaṭupāhanā purisaṃ khādanti, evamesa sutena khādanto attanāva attānaṃ khādanti. Atha vā pānāya dutoti pānadu, upāhanūpatāpitassa upāhanāya khāditapādassetam nāmaṃ. Tasmā yo so attānaṃ sutena khādanti, so tena sutena khāditattā “anariyo”ti vuccati pānadūpamo, upāhanūpatāpitapādasadisoti vuccatīti ayamettha attho. Rājā tuṭṭho bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā antevā-siko devadatto ahosi, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Upāhanajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[232] 2. Viñāthūñajātakavaṇṇanā

Ekacintitoyamatthoti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kumārikaṃ ārabha kathesi. Sā kirekā sāvattiyam seṭṭhidhītā attano gehe usabharājassa sakkāraṃ kayiramānaṃ disvā dhātiṃ pucchi- “amma, ko nāmesa evaṃ sakkāraṃ labhati”ti. “Usabharājā nāma, ammā”ti. Puna sā ekadivasaṃ pāsāde ṭhatvā antaravīthiṃ oloketī ekaṃ khujjaṃ disvā cintesi- “gunnaṃ antare jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṃ kakudhaṃ hoti, manussajeṭṭhakassapi tena bhavitabbaṃ, ayaṃ manussesu purisūsabho bhavissati, etassa mayā pādapāricārikāya bhavituṃ vaṭṭati”ti. Sā dāsiṃ pesetvā (2.0206) “seṭṭhidhītā tayā saddhiṃ gantukāmā, asukaṭṭhānaṃ kira gantvā tiṭṭhā”ti tassa ārocetvā sārabaṇḍakaṃ ādāya aññātakavesena pāsādā otarivā tena saddhiṃ palāyi. Aparabhāge taṃ kammaṃ nagare ca

bhikkhusaṅghe ca pākaṭaṃ jātaṃ. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asukā kira seṭṭhidhītā khujjena saddhiṃ palātā” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte satthā “na, bhikkhave, idānevesā khujjaṃ kāmeti, pubbepi kāmesiyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ nigama-gāme seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ vasanto puttadhītāhi vaḍḍhamāno attano puttassa bārāṇasiseṭṭhissa dhītaraṃ vāretvā divasaṃ ṭhapesi. Seṭṭhidhītā attano gehe usabhassa sakkārasammānaṃ disvā “ko nāmeso” ti dhātiṃ pucchitvā “usabho” ti sutvā antaravīthiyā gacchantaṃ ekaṃ khujjaṃ disvā “ayaṃ purisūsabho bhavissati” ti sārabaṇḍakaṃ gahetvā tena saddhiṃ palāyi. Bodhisattopi kho “seṭṭhidhītaraṃ gehaṃ ānessāmi” ti mahantena parivārena bārāṇasiṃ gacchanto tameva maggaṃ paṭipajji. Te ubhopi sabbarattiṃ maggaṃ agamaṃsu. Atha khujjassa sabbarattiṃ sitāsihatassa aruṇodaye sarīre vāto kuppi, mahantā vedanā vattanti. So maggā okkamma vedanāppatto hutvā viṇādaṇḍako viya saṃkuṭito nipajji, seṭṭhidhītāpissa pādamūle nisīdi. Bodhisatto seṭṭhidhītaraṃ khujjassa pādamūle nisinnaṃ disvā sañjānitvā upasaṅkamtvā seṭṭhidhītāya saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

163. “Ekacintitoyamattho, bālo aparīṇāyako;

na hi khujjena vāmena, bhoti saṅgantumarahasī” ti.

Tattha **ekacintitoyamattho**ti amma, yaṃ tvaṃ atthaṃ cintetvā iminā khujjena saddhiṃ palātā, ayaṃ tayā ekikāya eva cintito bhavissati. **Bālo aparīṇāyakoti** ayaṃ khujjo bālo, duppaññabhāvena mahallakopi bālova, aññasmiṃ gahetvā gacchante asati gantuṃ asamatthatāya aparīṇāyako. **Na hi khujjena vāmena, bhoti saṅgantumarahasīti** (2.0207) iminā hi khujjena vāmanattā vāmena bhoti tvaṃ mahākule jātā abhirūpā dassaniyā saṅgantumuṃ saha gantuṃ nārahasīti.

Athassa taṃ vacanaṃ sutvā seṭṭhidhītā dutiyaṃ gāthamāha-

164. “Purisūsabhaṃ maññamānā, ahaṃ khujjamakāmayiṃ;

soyaṃ saṃkuṭito seti, chinnatanti yathā thuṇā” ti.

Tassattho- ahaṃ, ayya, ekaṃ usabhaṃ disvā “gunnaṃ jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṃ kakudhaṃ hoti, imassapi taṃ atthi, imināpi purisūsabhena bhavitabban” ti eva-mahaṃ khujjaṃ purisūsabhaṃ maññamānā akāmayiṃ. Soyaṃ yathā nāma chinnatanti sadoṇiko viṇādaṇḍako, evaṃ saṃkuṭito setīti.

Bodhisatto tassā aññātakavesena nikkhantabhāvameva ṇatvā taṃ nhāpetvā alaṅkaritvā rathaṃ āropetvā gehameva agamaṃsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā ayameva seṭṭhidhītā ahosi, bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosin” ti.

Viṇāthūṇajātakavaṇṇanā dutiyā.

[233] 3. Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā

Kāmaṃ yaḥiṃ icchasi tena gacchāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. So hi dhammasabhaṃ ānīto “saccaṃ kira, tvaṃ bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti satthārā puṭṭho “saccan”ti vatvā “kasmā ukkaṇṭhitosi”ti vutte “kāmaguṇakāraṇā”ti āha. Atha naṃ satthā “kāmaguṇā nāmete bhikkhu vikaṇṇakasallasadisā, sakiṃ hadaye paṭiṭṭhaṃ labhamānā vikaṇṇakaṃ viya viddhaṃ suṃsumāraṃ maraṇameva pāpentī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bodhisatto bārāṇasiyaṃ dhammena rajjaṃ kārento ekadivasaṃ uyyānaṃ gantvā pokkharaṇītiṃ sampāpuṇi. Naccagītāsu kusalā naccagītāni (2.0208) payojesuṃ, pokkharaṇiyaṃ macchakacchapā gītasaddalolatāya sannipatitvā raññāva saddhiṃ gacchanti. Rājā tālakkhandaṃ macchaghaṭaṃ disvā “kiṃ nu kho ime macchā mayā saddhiṃyeva caranti”ti amacce pucchi. Amaccā “ete, deva, upaṭṭhahanti”ti āhaṃsu. Rājā “ete kira maṃ upaṭṭhahanti”ti tussitvā tesāṃ nīcābhattaṃ paṭṭhapesi. Devasikaṃ taṇḍulambaṇaṃ pācesī. Macchā bhattavelāya ekacce

āgacchanti, ekacce nāgacchanti, bhattaṃ nassati. Rañño tamatthaṃ ārocesuṃ. Rājā “ito paṭṭhāya sattavelāya bheriṃ paharivā bherisaññāya macchesu sannipatitesu bhattaṃ dethā”ti āha. Tato paṭṭhāya bhattakammiko bheriṃ paharāpetvā sannipatitānaṃ macchānaṃ bhattaṃ deti. Tepi bherisaññāya sannipatitvā bhuñjanti.

Tesu evaṃ sannipatitvā bhuñjantesu eko suṃsumāro āgantvā macche khādi. Bhattakammiko rañño ārocesi. Rājā taṃ sutvā “suṃsumāraṃ macchānaṃ khādanakāle vikaṇṇakena vijjhivā gaṇhā”ti āha. So “sādhū”ti gantvā nāvāya ṭhatvā macche khāditaṃ āgataṃ suṃsumāraṃ vikaṇṇakena pahari, taṃ tassa antopiṭṭhiṃ pāvisi. So vedanāppatto hutvā taṃ gahetvāva palāyi. Bhattakammiko tassa viddhabhāvaṃ ñatvā taṃ ālapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

165. “Kāmaṃ yaḥiṃ icchasi tena gaccha, viddhosi mammamhi vikaṇṇakena; hatosi bhattena suvāditeṇa, lolo ca macche anubandhamāno”ti.

Tattha **kāmanti** ekaṃsena. **Yaḥiṃ icchasi tena gacchāti** yasmim icchasi, tasmim gaccha. **Mammamhīti** mammatṭhāne. **Vikaṇṇakenāti** vikaṇṇakasallena. **Hatosi bhattena suvāditeṇa, lolo ca macche anubandhamāno**ti tvaṃ bherivāditasaññāya bhatte diyamāne lolo hutvā khādanatthāya macche anubandhamāno tena savāditeṇa bhattena hato, gataṭṭhānepi te jīvitam natthīti attho. So attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā jīvitakkhayaṃ patto.

Satthā (2.0209) imaṃ kāraṇaṃ dassetvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha-

166. “Evampi lokāmiṣaṃ opatanto, vihaññatī cittavasānuvattī; so haññatī ñātisakhāna majjhe, macchānugo soriva suṃsumāro”ti.

Tattha **lokāmiṣanti** pañca kāmagaṇā. Te hi loko iṭṭhato kantato manāpato gaṇhāti, tasmā “lokāmiṣaṃ”ti vuccati. **Opatantoti** taṃ lokāmiṣaṃ anupatanto kilesavasena cittavasānuvattī puggalo vihaññati kilamati, **so haññatīti** so evarūpo puggalo ñātinañca sakhānañca majjhe so vikaṇṇakena viddho macchānugo suṃsumāro viya pañca kāmagaṇe manāpāti gahetvā haññati kilamati mahāvīnāsaṃ pāpuṇātiyevāti.

Evaṃ satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā suṃsumāro devadatto, macchā buddhaparisā, bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā tatiyā.

[234] 4. Asitābhūjātakavaṇṇanā

Tvameva dānimakarāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kumārikaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kirekasmim dvinnaṃ aggasāvakānaṃ upaṭṭhākakule ekā kumārikā abhirūpā sobhaggappattā, sā vayappattā samānajātikaṃ kulam agamāsi. Sāmiko taṃ kismiñci amaññamāno aññattha cittavasena carati. Sā

tassa taṃ attani anādarataṃ agaṇetvā dve aggasāvake nimantetvā dānaṃ datvā dhammaṃ suṇantī sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sā tato paṭṭhāya maggaphalasu-khena vītināmayamānā “sāmikopi maṃ na icchati, gharāvāsena me kammaṃ natthi, pabbajissāmi”ti cintetvā (2.0210) mātāpitūnaṃ ācikkhitvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Tassā sā kiriyā bhikkhūsu pākaṭā jātā. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asukakulassa dhītā atthagavesikā sāmikassa anicchabhāvaṃ ṇatvā aggasāvakaṇaṃ dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya puna mātāpitāro āpucchitvā pabbajitvā arahattaṃ pattā, evaṃ atthagavesikā, āvuso sā kumārikā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesā kuladhītā atthagavesikā, pubbepe atthagavesikāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Tadā bārāṇasirājā attano puttassa brahmadattakumārassa parivārasampattiṃ disvā uppannāsaṅko puttaṃ raṭṭhā pabbājesi. So asitābhūṃ nāma attano devīṃ ādāya himavantaṃ pavisitvā macchamaṃsaphalāphalāni khādanto paṇṇasālāya nivāsaṃ kappesi. So ekaṃ kinnariṃ disvā paṭibaddhacitto “imaṃ pajāpatiṃ kariṣṣāmi”ti asitābhūṃ agaṇetvā tassā anupadaṃ agamāsi. Sā taṃ kinnariṃ anubandhamānaṃ disvā “ayaṃ maṃ agaṇetvā kinnariṃ anubandhati, kiṃ me iminā”ti virattacittā hutvā bodhisattaṃ upasaṅkamtivā vanditvā attano kasiṇaparikkammaṃ kathāpetvā kasiṇaṃ oloketi abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā bodhisattaṃ vanditvā āgantvā attano paṇṇasālāya dvāre aṭṭhāsi. Brahmadattopi kinnariṃ anubandhanto vicarivā tassā gatamaggampi adisvā chinnāso hutvā paṇṇasālābhimukhova āgato. Asitābhū taṃ āgacchantaṃ disvā vehāsaṃ abhuggantvā maṇi-vaṇṇe gaganatale ṭhitā “ayyaputta, taṃ nissāya mayā idaṃ jhānasukhaṃ laddhaṃ”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

167. “Tvameva dānimakara, yaṃ kāmo byagamā tayi;
soyaṃ appaṭisandhiko, kharachinnaṃva renukan”ti.

Tattha (2.0211) **tvameva dānimakarā**ti, ayyaputta, maṃ pahāya kinnariṃ anubandhanto tvaññeva idāni idaṃ akara. **Yaṃ kāmo byagamā tayī**ti yaṃ mama tayi kāmo vigato vikkhambhanappahānena pahīno, yassa pahīnattā ahaṃ imaṃ visesaṃ pattāti dīpeti. **Soyaṃ appaṭisandhikoti** so pana kāmo idāni appaṭisandhiko jāto, na sakkā paṭisandhituṃ. **Kharachinnaṃva renukanti** kharo vuccati kakaco, renukaṃ vuccati hatthidanto. Yathā kakacena chinno hatthidanto appaṭisandhiko hoti, na puna purimanayena alliyati, evaṃ puna mayhaṃ tayā saddhiṃ cittassa ghaṭanaṃ nāma natthīti vatvā tassa passantasseva uppatitvā aññattha agamāsi.

So tassā gatakāle paridevamāno dutiyaṃ gāthamāha-

168. “Atricchaṃ atilobhena, atilobhamadena ca;
evaṃ hāyati atthamhā, ahaṃva asitābhuyā”ti.

Tattha **atricchaṃ atilobhenā**ti atricchā vuccati atra atra icchāsaṅkhātā aperiya-ntataṇhā, atilobho vuccati atikkamtivā pavattalobho. **Atilobhamadena cāti** purisa-

madam uppādanato atilobhamado nāma jāyati. Idam vuttaṃ hoti- atricchāvasena atricchamāno puggalo atilobhena ca atilobhamadena ca yathā ahaṃ asitābhuyā rājadhītāya parihīno, evaṃ atthā hāyatīti.

Iti so imāya gāthāya paridevitvā araññe ekakova vasitvā pitu accayena gantvā rajjaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā rājaputto ca rājadhītā ca ime dve janā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Asitābhūjātakavaṇṇanā catutthā.

[235] 5. Vacchanakhajātakavaṇṇanā

Sukhā (2.0212) **gharā vacchanakhā**ti idam satthā jetavane viharanto rojamallam ārabha kathesi. So kirāyasmato ānandassa gihisahāyo. So ekadivasam āgama-natthāya therassa sāsanaṃ pāhesi, thero satthāram āpucchitvā agamāsi. So theram nānaggarasabhojanaṃ bhojetvā ekamantaṃ nisinno therena saddhiṃ paṭisanthāram katvā theram gihibhogehi pañcahi kāmaguṇehi nimantento “bhante ānanda, mama gehe pahūtam saviññāṇaka-aviññāṇakaratanam, idam majjhe bhinditvā tuyham dammi, ehi ubho agāram ajjhāvasāmā”ti. Thero tassa kāmagu-ṇesu ādīnavam kathetvā uṭṭhāyāsana vihāram gantvā “diṭṭho te, ānanda, rojo”ti satthārā pucchito “āma, bhante”ti vatvā “kimassa kathesi”ti vutte “bhante, maṃ rojo gharāvāsena nimantesi, athassāham gharāvāse ceva kāmaguṇesu ca ādīnavam kathesin”ti. Satthā “na kho, ānanda, rojo mallo idāneva pabbajite gharāvā-sena nimantesi, pubbepi nimantesiyevā”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmim niga-magāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjam pabbajitvā himavanta-padese ciram vasitvā loṇambilasevanatthāya bārāṇasim patvā rājuyyāne vasitvā punadivase bārāṇasim pāvisi. Athassa bārāṇasisetṭhi ācāravihāre pasīditvā geham netvā bhojetvā uyyāne vasanatthāya paṭiññam gahetvā tam paṭijagganto uyyāne vasāpesi. Te aññamaññam uppannasinehā ahesuṃ.

Athekadivasam bārāṇasisetṭhi bodhisatte pemavissāsavasena evam cintesi- “pabbajjā nāma dukkhā, mama sahāyam vacchanakhaparibbājakaṃ uppabbā-jetvā sabbam vibhavam majjhe bhinditvā tassa datvā dvepi samaggavāsam vasi-ssāmā”ti. So ekadivasam bhattakiccapariyosāne tena saddhiṃ madhurapaṭisa-nthāram katvā “bhante vacchanakha, pabbajjā nāma dukkhā, sukho gharāvāso, ehi ubho samaggā kāme paribhuñjantā vasāmā”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

169. “Sukhā (2.0213) gharā vacchanakha, sahiraññā sabhojanā;
yattha bhutvā pivitvā ca, sayeyyātha anussuko”ti.

Tattha **sahiraññā**ti sattaratanasampannā. **Sabhojanā**ti bahukhādaniyabhojanīyā. **Yattha bhutvā pivitvā cā**ti yesu sahiraññabhojanesu gharesu nānaggarasāni bhoja-nāni paribhuñjitvā nānāpānāni ca pivitvā. **Sayeyyātha anussukoti** yesu alaṅkatasi-risayanapiṭṭhe anussuko hutvā sayeyyāsi, te gharā nāma ativiya sukhāti.

Athassa taṃ sutvā bodhisatto “mahāseṭṭhi, tvaṃ aññāṇatāya kāmagiddho hutvā gharāvāsassa guṇaṃ, pabbajjāya ca aguṇaṃ kathesi, gharāvāsassa te aguṇaṃ kathessāmi, suṇāhi dānī” ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

170. “Gharā nānīhamānassa, gharā nābhaṇato musā;
gharā nādinnadaṇḍassa, paresaṃ anikubbato;
evaṃ chiddaṃ durabhisambhavaṃ, ko gharaṃ paṭipajjati” ti.

Tattha **gharā nānīhamānassā**ti niccakālaṃ kasigorakkhādikaraṇena anīhamānassa avāyamantassa gharā nāma natthi, gharāvāso na paṭiṭṭhātīti attho. **Gharā nābhaṇato musā**ti khettaṃvattuhiraññasuvaṇṇādīnaṃ atthāya amusābhaṇatopi gharā nāma natthi. **Gharā nādinnadaṇḍassa, paresaṃ anikubbato**ti **nādinnadaṇḍassā**ti aggahitadaṇḍassa, nikkhattadaṇḍassa paresaṃ anikubbato gharā nāma natthi. Yo pana ādinnadaṇḍo hutvā paresaṃ dāsakammakarādīnaṃ tasmim̐ aparādhe aparādhānurūpaṃ vadhabandhanachedanataḷanādivasena karoti, tasseva gharāvāso saṅghahatīti attho. **Evaṃ chiddaṃ durabhisambhavaṃ, ko gharaṃ paṭipajjati**ti taṃ dāni evaṃ etesaṃ ihanādīnaṃ akaraṇe sati tāya tāya parihāniyā chiddaṃ karaṇepi sati niccameva kātabbato durabhisambhavaṃ durārādhanīyaṃ, niccaṃ karontassapi vā durabhisambhavameva duppūraṃ gharāvāsaṃ “ahaṃ nipparitasso hutvā ajjhāvasissāmi” ti ko paṭipajjati.

Evaṃ mahāsatto gharāvāsassa dosaṃ kathetvā uyyānameva agamāsi.

Satthā (2.0214) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā bārāṇasisetṭhi rojo mallo ahosi, vacchanakhaparibbājako pana ahameva ahon” ti.

Vacchanakhajātakavaṇṇanā pañcamā.

[236] 6. Bakajātakavaṇṇanā

Bhaddako vatayaṃ pakkhīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhaka-bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi satthā ānetvā dassitaṃ disvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa kuhakoyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese ekasmim̐ sare maccho hutvā mahāparivāro vasi. Atheko bako “macche khādissāmi” ti sarassa āsannaṭṭhāne sīsaṃ pātetvā pakkhe pasāretvā mandamando macche olokento aṭṭhāsi tesam̐ pamādaṃ āgamayamāno. Tasmim̐ khaṇe bodhisatto macchagaṇaparivuto gocaraṃ gaṇhanto taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Macchagaṇo taṃ bakaṃ passivā paṭhamaṃ gāthamāha-

171. “Bhaddako vatayaṃ pakkhī, dijo kumudasannibho;
vūpasantehi pakkhehi, mandamandova jhāyati” ti.

Tattha **mandamandova jhāyati**ti abalabalo viya hutvā kiñci ajānanto viya ekakova jhāyati.

Atha naṃ bodhisatto oloketvā dutiyaṃ gāthamāha-

172. “Nāssa sīlaṃ vijānātha, anaññāya pasamsatha;
amhe dijo na pāleti, tena pakkhī na phandati” ti.

Tattha **anaññāyā**ti ajānitvā. **Amhe dijo na pāleti**ti esa dijo amhe na rakkhati na

gopāyati, “kataram nu kho etesu kabaḷam karissāmi”ti upadhāreti. **Tena pakkhī na phandatīti** tenāyaṃ sakuṇo na phandati (2.0215) na calatīti. Evaṃ vutte maccha-
gaṇo udakaṃ khobhetvā bakaṃ palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā bako kuhako bhikkhu ahosi, maccharājā pana ahameva ahosin”ti.

Bakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[237] 7. Sāketajātakavaṇṇanā

Ko nu kho bhagavā hetūti idaṃ satthā sāketam upanissāya viharanto sāketam brāhmaṇam ārabha kathesi. Vatthu panettha atītampi paccuppannampi heṭṭhā ekakanipāte (jā. aṭṭha. 1.1.sāketajātakavaṇṇanā) kathitameva. Tathāgatassa pana vihāram gatakāle bhikkhū “sineho nāmesa, bhante, katham patiṭṭhāti”ti pucchantā paṭhamam gāthamāḥsu-

173. “Ko nu kho bhagavā hetu, ekacce idha puggale; atīva hadayaṃ nibbāti, cittañcāpi pasīdati”ti.

Tassattho- ko nu kho hetu, yena idhekacce puggale diṭṭhamattheyeva hadayaṃ atīviya nibbāti, suvāsitassa sītassa udakassa ghaṭasahassena parisittam viya sītalam hoti, ekacce na nibbāti. Ekacce diṭṭhamattheyeva cittam pasīdati, mudu hoti, pemavasena alliyati, ekacce na alliyatīti.

Atha nesam satthā pemakāraṇam dassento dutiyam gāthamāha-

174. “Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā; evam taṃ jāyate pemaṃ, uppalamva yathodake”ti.

Tassattho- bhikkhave, pemaṃ nāmetaṃ dvīhi kāraṇehi jāyati, purimabhava mātā vā pitā vā putto vā dhītā vā bhātā vā bhaginī vā pati vā bhariyā vā sahāyo vā mitto vā hutvā yo yena saddhim (2.0216) ekaṭṭhāne vutthapubbo, tassa iminā **pubbeva sannivāsena** bhavantarepi anubandhanto so sineho na vijahati. Imasmiṃ atabhāve katena **paccuppannahitena vā evam taṃ jāyate pemaṃ**, imehi dvīhi kāraṇehi pemaṃ nāma jāyati. Yathā kiṃ? **Uppalamva yathodaketi.** Vā-kārassa rassattam kataṃ. Samuccayatthe cesa vutto, tasmā uppalañca sesam jalajapupphañca yathā uduke jāyamānam dve kāraṇāni nissāya jāyati udakañceva kalañca, tathā etehi dvīhi kāraṇehi pemaṃ jāyatīti evamettha attho daṭṭhabbo.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca ime dve janā ahesuṃ, putto pana ahameva ahosin”ti.

Sāketajātakavaṇṇanā sattamā.

[238] 8. Ekapadajātakavaṇṇanā

Īṅha ekapadam, tātāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Sāvattivāsī kiresa kuṭumbiko, athassa ekadivasam aṅke nisinnō putto atthassa dvāram nāma pañham pucchi. So “buddhavisayo esa pañho, na taṃ añño kathetuṃ sakkhissati”ti puttam gahetvā jetavanam gantvā satthāram vanditvā “bhante, ayam me dārako ūrumhi nisinnō atthassa dvāram nāma pañham pucchi, aham taṃ ajānanto idhāgato, kathetha, bhante, imaṃ pañhan”ti. Satthā “na kho, upāsaka, ayam dārako idāneva atthagavesako, pubbepi atthagavesakova hutvā imaṃ pañham paṇḍite pucchi, porāṇakapaṇḍitā-pissa kathesuṃ, bhavasaṅkhepagatattā pana na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito

atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattivā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ labhi. Athassa putto daharo kumāro ūrumhi nisīditvā “tāta, mayhaṃ ekapadaṃ anekatthanissitaṃ ekaṃ kāraṇaṃ kathethā”ti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

175. “Ingha (2.0217) ekapadaṃ tāta, anekatthapadassitaṃ;

kiñci saṅgāhikaṃ brūsi, yenatthe sādheyemase”ti.

Tattha **inghā**ti yācanatthe codanatthe vā nipāto. **Ekapadanti** ekaṃ kāraṇapadaṃ, ekaṃ kāraṇūpasañhitaṃ vā byañjanapadaṃ. **Anekatthapadassitanti** anekāni atthapadāni kāraṇapadāni nissitaṃ. **Kiñci saṅgāhikaṃ brūsi**ti kiñci ekapadaṃ bahūnaṃ padānaṃ saṅgāhikaṃ brūhi, ayameva vā pāṭho. **Yenatthe sādheyemaseti** yena ekena padena anekatthanissitena mayaṃ attano vuḍḍhiṃ sādheyāma, taṃ me kathehīti pucchi.

Athassa pitā kathento dutiyaṃ gāthamāha-

176. “Dakkheyyekapadaṃ tāta, anekatthapadassitaṃ;

tañca sīlena saññuttaṃ, khantiyā upapāditaṃ;

alaṃ mitte sukhāpetuṃ, amittānaṃ dukkhāya cā”ti.

Tattha **dakkheyyekapadanti** dakkheyyaṃ ekapadaṃ. Dakkheyyaṃ nāma lābhupādakassa chekassa kusalassa ñāṇasampayuttaṃ vīriyaṃ. **Anekatthapadassitanti** evaṃ vuttappakāraṃ vīriyaṃ anekehi atthapadehi nissitaṃ. Katarehīti? Sīlādīhi. Teneva “**tañca sīlena saññuttaṃ**”ti-ādimāha. Tassattho- tañca panetaṃ vīriyaṃ ācārasīlasampayuttaṃ adhivāsanakhantiyā upetaṃ mitte sukhāpetuṃ amittānañca dukkhāya alaṃ samatthaṃ. Ko hi nāma lābhupādakañāṇasampayuttakusalavīriyasamannāgato ācārakhantisampanno mitte sukhāpetuṃ, amitte vā dukkhāpetuṃ na sakkotīti.

Evaṃ bodhisatto puttassa pañhaṃ kathesi. Sopi pitu kathitanayeneva attano atthaṃ sādhetvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pitāputtā sotāpattiphale patiṭṭhitā. “Tadā putto ayameva putto ahosi, bārāṇasisetṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Ekapadajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[239] 9. Haritamaṇḍūkajātakavaṇṇanā

Āsīvisampi (2.0218) **maṃ santanti** idaṃ satthā veḷuvane viharanto ajātasattuṃ ārabha kathesi. Kosalarājassa hi pitā mahākosalo bimbisārarañño dhītaraṃ dadamāno dhītu nhānamūlaṃ kāsigāmaṃ nāma adāsi. Sā ajātasattunā pitughātakakamme kate rañño sinehena nacirasseva kālamakāsi. Ajātasattu mātari kālakatāyapi taṃ gāmaṃ bhuñjateva. Kosalarājā “pitughātakassa corassa mama kulasantakaṃ gāmaṃ na dassāmi”ti tena saddhiṃ yujjhati. Kadāci mātulassa jayo hoti, kadāci bhāgineyyassa. Yadā pana ajātasattu jināti, tadā somanassappatto

rathe dhajam ussāpetvā mahantena yasena nagaram pavisati. Yadā pana parājayati, tadā domanassappatto kañci ajānāpetvāva pavisati. Athekadivasam dhammasabhāyam bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso, ajātasattu mātulam jinitvā tussati, parājito domanassappatto hoti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa jinitvā tussati, parājito domanassappatto hoti”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto nīlamaṇḍūkayoniyam nibbatti. Tadā manussā nadīkandarādīsu tattha tattha macche gahaṇatthāya kumīnāni oḍḍesum. Ekasmim kumīne bahū macchā pavisiṃsu. Atheko udakāsīviso macche khādanto tam kumīnam pāvisi, bahū macchā ekato hutvā tam khādantā ekalohitam akaṃsu. So paṭisaraṇam apassanto maraṇabhayatajjito kumīnamukhena nikkhamitvā vedanāppatto udakapariyante nipajji. Nīlamaṇḍūkopi tasmiṃ khaṇe uppatitvā kumīnasūlamatthake nipanno hoti. Āsīviso vinicchayaṭṭhānam alabhanto tattha nipannam tam disvā “samma nīlamaṇḍūka, imesam macchānam kiriyā ruccati tuyhan”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha-

177. “Āsīvisampi maṃ santam, pavitṭham kumīnamukham;
ruccate haritāmātā, yaṃ maṃ khādanti macchakā”ti.

Tattha (2.0219) **āsīvisampi maṃ santanti** maṃ āgatavisam samānam. **Ruccate haritāmātā, yaṃ maṃ khādanti macchakā**ti etaṃ tava ruccati haritamaṇḍūkaputtāti vadati.

Atha naṃ haritamaṇḍūko “āma, samma, ruccati”ti. “Kiṃkāraṇā”ti? “Sace tvampi tava padesam āgate macche khādasi, macchāpi attano padesam āgataṃ tam khādanti, attano visaye padese gocarabhūmiyam abalavā nāma natthi”ti vatvā dutiyam gāthamāha-

178. “Vilumpateva puriso, yāvassa upakappati;
yadā caññe vilumpanti, so vilutto vilumpati”ti.

Tattha **vilumpateva puriso, yāvassa upakappati**ti yāva assa purisassa issariyam upakappati ijhati pavattati, tāva so aññaṃ vilumpatiyeva. “Yāva so upakappatiṃ tipi pāṭho, yattakam kālam so puriso sakkoti vilumpitunti attho. **Yadā caññe vilumpanti**ti yadā ca aññaṃ issarā hutvā vilumpanti. **So vilutto vilumpati**ti atha so vilumpako aññehi vilumpati. “Vilumpate”tipi pāṭho, ayamevattho. “Vilumpanan”tipi paṭhanti, tassattho na sameti. Evaṃ “vilumpako puna vilumpam pāpuṇāti”ti bodhisattena aḍḍe vinicchite udakāsīvisassa dubbalabhāvam ṇatvā “paccāmittam gaṇhissāmā”ti macchagaṇā kumīnamukhā nikkhamitvā tattheva naṃ jīvita-kkhayam pāpetvā pakkamuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā udakāsīviso ajātasattu ahosi, nīlamaṇḍūko pana ahameva ahosin”ti.

Haritamaṇḍūkajātakavaṇṇanā navamā.

[240] 10. Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā

Sabbo janoti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Devadatte satthari āghātaṃ bandhitvā navamāsaccayena jetavanadvārakoṭṭhake pathaviyaṃ nimugge jetavanavāsino ca sakalaratṭhavāsino ca “buddhapaṭikaṇṭako devadatto pathaviyā gilito, nihatapaccāmitto dāni (2.0220) sammāsambuddho jāto”-ti tuṭṭhahaṭṭhā ahesuṃ. Tesuṃ kathaṃ sutvā paramparaghosena sakalajambudīpavāsino yakkhabhūta devagaṇā ca tuṭṭhahaṭṭhā eva ahesuṃ. Athekadivasasuṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, devadatte pathaviyaṃ nimugge ‘buddhapaṭikaṇṭako devadatto pathaviyā gilito’ti mahājano attamanō jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”-ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva devadatte mate mahājano tussati ceva hasati ca, pubbepi tussi ceva hasi cā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ mahāpiṅgalo nāma rājā adhammena visamena rajjaṃ kāresi, chandādivasena pāpakammāni karonto daṇḍabalijaṅghakahāpaṇādiggaḥḥena ucchuyante ucchuṃ viya mahājanaṃ piḷesi kakkhaḷo pharusō sāhasiko, paresu anuddayāmatampi nāmassa natthi, gehe itthīnampi puttadhītānampi amaccabrāhmaṇagahapatikādīnampi appiyo amanāpo, akkhiṃhi patitarajaṃ viya, bhattapiṇḍe sakkharā viya, paṇhiṃ vijjhītvā pavitṭhakaṇṭako viya ca ahosi. Tadā bodhisatto mahāpiṅgalassa putto hutvā nibbatti. Mahāpiṅgalo dīgharattaṃ rajjaṃ kāretvā kalamakāsi. Tasmīṃ kālakate sakalabārāṇasivāsino haṭṭhatuṭṭhā mahāhasitaṃ hasitvā dārūnaṃ sakaṭasahassena mahāpiṅgalaṃ jhāpetvā anekehi ghaṭasahasasehi ālāhanaṃ nibbāpetvā bodhisattaṃ rajje abhisiñcitvā “dhammiko no rājā laddho”ti haṭṭhatuṭṭhā nagare ussavabheriṃ carāpetvā samussitadhajapaṭākāṃ nagaraṃ alaṅkaritvā dvāre dvāre maṇḍapaṃ kāretvā vippakiṇṇalājakusumamaṇḍitalesu alaṅkatamaṇḍapesu nisīditvā khādīṃsu ceva pivīṃsu ca.

Bodhisattopi alaṅkate mahātale samussitasetacchattassa pallaṅkavarassa majjhe mahāyasaṃ anubhavanto nisīdi. Amaccā ca brāhmaṇagahapatiratṭhikadovārikādayo ca rājānaṃ parivāretvā aṭṭhaṃsu. Atheko dovāriko nātidūre ṭhatvā assasanto passasanto parodi. Bodhisatto taṃ disvā “samma dovārika, mama pitari kālakate sabbe tuṭṭhapahaṭṭhā ussavaṃ kiḷantā vicaranti, tvaṃ pana rodamāno ṭhito (2.0221), kiṃ nu kho mama pitā taveva piyo ahosi manāpo”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha-

179. “Sabbo jano hiṃsito piṅgalena, tasmīṃ mate paccayā vedayanti;
piyo nu te āsi akaṇhanetto, kasmā nu tvaṃ rodasi dvārapālā”ti.

Tattha **hiṃsīti** nānappakārehi daṇḍabali-ādīhi piḷito. **Piṅgalenāti** piṅgala-kkheṇa. Tassa kira dvepi akkhīni nibbidhapiṅgalāni biḷārakkhivaṇṇāni ahesuṃ, tenevassa “piṅgalo”ti nāmaṃ akaṃsu. **Paccayā vedayantīti** pītiyo pavedayanti. **Akaṇhanettoti** piṅgalanetto. **Kasmā nu tvanti** kena nu kāraṇena tvaṃ rodasi. Aṭṭhaka-thāyaṃ pana “kasmā tuvan”ti pāṭho.

So tassa vacanaṃ sutvā “nāhaṃ, mahārāja, ‘mahāpiṅgalo mato’ti sokena rodāmi, sīsassa me sukhaṃ jātaṃ. Piṅgalarājā hi pāsādā otaranto ca ārohanto ca kammāramuṭṭhikāya paharanto viya mayhaṃ sīse aṭṭhaṭṭha khaṭake deti, so para-

lokaṃ gantvāpi mama sīse dadamāno viya nirayapālānampi yamassapi sīle
khaṭake dassati, atha naṃ te ‘ativiya ayaṃ amhe bādhatī’ti puna idheva ānetvā
vissajjeyyaṃ, atha me so punapi sīse khaṭake dadeyyāti bhayenāhaṃ rodāmī”ti
imamatthaṃ pakāseto dutiyaṃ gāthamāha-

180. “Na me piyo āsi akaṇhanetto, bhāyāmi paccāgamanāya tassa;
ito gato hiṃseyya maccurājaṃ, so hiṃsito āneyya puna idhā”ti.

Atha naṃ bodhisatto “so rājā dārūnaṃ vāhasahassena daḍḍho udakaghaṭasa-
tehi sitto, sāpissa ālāhanabhūmi samantato khatā, pakatīyāpi ca paralokaṃ gatā
nāma aññattha gativasā puna teneva sarīrena nāgacchanti, mā tvaṃ bhāyī”ti taṃ
samassāseto imaṃ gāthamāha-

181. “Daḍḍho (2.0222) vāhasahassehi, sitto ghaṭasatehi so;
parikkhatā ca sā bhūmi, mā bhāyī nāgamissatī”ti.

Tato paṭṭhāya dovāriko assāsaṃ paṭilabhi. Bodhisatto dhammena rajjaṃ kāretvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā mahāpiṅgalo devadatto ahosi, putto pana ahameva ahosin”ti.

Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā dasamā.

Upāhanavaggo navamo.

Tassuddānaṃ-

Upāhanaṃ viṇāthūṇaṃ, vikaṇṇakaṃ asitābhū;
vacchanakhaṃ bakañceva, sāketañca ekapadaṃ;
haritamātu piṅgalaṃ.

10. Siṅgālavaggo

[241] 1. Sabbadāṭṭhajātakavaṇṇanā

Siṅgālo mānatthaddhoti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Devadatto ajātasattum pasādetvā uppāditaṃ lābhasakkāraṃ ciraṭṭhitikaṃ kātuṃ nāsakkhi, nālāgiri payojane pāṭihāriyassa diṭṭhakālato paṭṭhāya tassa so lābhasakkāro antaradhāyi. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, devadatto lābhasakkāraṃ uppādetvā ciraṭṭhitikaṃ kātuṃ nāsakkhi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”- ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva attano uppannaṃ lābhasakkāraṃ antaradhāpeti, pubbepi antaradhāpesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0223) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi tiṇṇaṃ vedānaṃ aṭṭhārasannañca sippānaṃ pāraṃ gato. So pathavījaya-
yamantaṃ nāma jānāti. Pathavījayamantoti āvaṭṭanamanto vuccati. Athekadivasaṃ bodhisatto “taṃ mantaṃ sajjhāyissāmi”ti ekasmiṃ aṅgaṇaṭṭhāne piṭṭhipā-
sāṇe nisīditvā sajjhāyamakāsi. Taṃ kira mantaṃ aññavihitam dhitivirahitaṃ sāvetaṃ na sakkā, tasmā naṃ so tathārūpe ṭhāne sajjhāyati. Athassa sajjhāyana-
kāle eko siṅgālo ekasmiṃ bile nipanno taṃ mantaṃ sutvāva paguṇamakāsi. So kira anantarātīte attabhāve paguṇapathavījayamanto eko brāhmaṇo ahosi. Bodhi-
satto sajjhāyaṃ katvā uṭṭhāya “paguṇo vata me ayaṃ manto”ti āha. Siṅgālo bilā
nikkhamitvā “ambho brāhmaṇa, ayaṃ manto tayāpi mameva paguṇataro”ti vatvā
palāyi. Bodhisatto “ayaṃ siṅgālo mahantaṃ akusalaṃ karissati”ti “gaṇhatha
gaṇhathā”ti thokaṃ anubandhi. Siṅgālo palāyitvā araññaṃ pāvisi.

So gantvā ekaṃ siṅgāliṃ thokaṃ sarīre ḍaṃsi, “kiṃ, sāmī”ti ca vutte “mayhaṃ
jānāsi na jānāsi”ti āha. Sā “āma, jānāmi”ti sampaṭicchi. So pathavījayamantaṃ

parivattetvā anekāni siṅgālasatāni āṇāpetvā sabbepi hatthi-assasiḥabyagghasūka-ramigādayo catuppade attano santike akāsi. Katvā ca pana sabbadāṭho nāma rājā hutvā ekaṃ siṅgāliṃ aggamahesiṃ akāsi. Dvinnaṃ hatthinaṃ piṭṭhe siho tiṭṭhati, sihapitṭhe sabbadāṭho siṅgālo rājā siṅgāliyā aggamahesiyā saddhiṃ nisi-dati, mahanto yaso ahosi. So yasamahantena pamajjitvā mānaṃ uppādetvā “bārā-ṇasirajjaṃ gaṇhissāmi”ti sabbacatuppadaparivuto bārāṇasiyā avidūraṭṭhānaṃ sampāpuṇi, parisā dvādasayojanā ahosi. So avidūre ṭhitoyeva “rajjaṃ vā detu, yuddhaṃ vā”ti rañño sāsanaṃ pesesi. Bārāṇasivāsino bhītatasiṭā nagaradvārāni pidahitvā aṭṭhaṃsu.

Bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamitvā “mā bhāyi, mahārāja, sabbadāṭhasiṅgālena saddhiṃ yuddhaṃ mama bhāro, ṭhapetvā maṃ añño tena saddhiṃ yujjhituṃ (2.0224 samattho nāma natthi”ti rājānaṃca nāgare ca samassāsetvā “kinti katvā nu kho sabbadāṭho rajjaṃ gaṇhessati, pucchissāmi tāva naṃ”ti dvāraṭṭālakā abhiruhitvā “samma sabbadāṭha, kinti katvā imaṃ rajjaṃ gaṇhissasi”ti pucchi. “Sīhanādaṃ nadāpetvā mahājanaṃ saddena santāsetvā gaṇhissāmi”ti. Bodhisatto “atthe-n”ti ṇatvā aṭṭālakā oruyha “sakaladvādasayojanikabārāṇasinagaravāsino kaṇṇa-cchiddāni māsapitṭhena lañjantū”ti bheriṃ carāpesi. Mahājano bheriyā āṇaṃ sutvā antamaso biḷāle upādāya sabbacatuppadānañceva attano ca kaṇṇacchi-ddāni yathā parassa saddaṃ sotuṃ na sakkā, evaṃ māsapitṭhena lañji.

Atha bodhisatto puna aṭṭālakā abhiruhitvā “sabbadāṭhā”ti āha. “Kiṃ, brāhma-ṇā”ti? “Imaṃ rajjaṃ kinti katvā gaṇhissasi”ti? “Sīhanādaṃ nadāpetvā manusse tāsetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā gaṇhissāmi”ti. “Sīhanādaṃ nadāpetuṃ na sakkhi-ssasi. Jātisampannā hi surattahatthapādā kesarasiharājāno tādisassa jarasiṅgā-lassa āṇaṃ na karissanti”ti. Siṅgālo mānatthaddho hutvā “aññe tāva sihā tiṭṭhantu, yassāhaṃ piṭṭhe nisinno, taññeva nadāpessāmi”ti āha. “Tena hi nadāpehi, yadi sakkosi”ti. So yasmim sihe nisinno, tassa “nadāhi”ti pādena saññaṃ adāsi. Siho hatthikumbhe mukhaṃ uppīletvā tikkhattuṃ appaṭivattiyāṃ sihanādaṃ nadi. Hatthi santāsappattā hutvā siṅgālaṃ pādamaṃle pādetvā pādenassa siṣaṃ akka-mitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ akaṃsu, sabbadāṭho tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Tepi hatthi sihanādaṃ sutvā maraṇabhayatajjitā aññamaññaṃ ovijjhitvā tattheva jīvita-kkhayaṃ pāpuṇiṃsu, ṭhapetvā sihe sesāpi migasūkarādayo sasabiḷārapariyosānā sabbe catuppādā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇiṃsu. Sihā palāyitvā araññaṃ pavisiṃsu, dvādasayojaniko maṃsarāsi ahosi. Bodhisatto aṭṭālakā otarivā nagara-dvārāni vivarāpetvā “sabbe attano kaṇṇesu māsapitṭhaṃ apanetvā maṃsatthikā maṃsaṃ āharantū”ti nagare bheriṃ carāpesi. Manussā allamaṃsaṃ khāditvā sesaṃ sukkhāpetvā vallūramakaṃsu. Tasmim kira kāle vallūrakaraṇaṃ udapādīti vadanti.

Satthā (2.0225) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā imā abhisambuddhagāthā vatvā jātaṃ samodhānesi-

182. “Siṅgālo mānatthaddho ca, parivārena atthiko;
pāpuṇi mahatiṃ bhūmiṃ, rājāsi sabbadāṭhinaṃ.

183. “Evameva manusse, yo hoti parivāravā;

so hi tattha mahā hoti, siṅgālo viya dāṭṭhinan”ti.

Tattha **mānathaddhoti** parivāraṃ nissāya uppanna mānena thaddho. **Parivārena atthikoti** uttarimpi parivārena atthiko hutvā. **Mahatiṃ bhūminti** mahantaṃ sampattiṃ. **Rājāsi sabbadāṭṭhinanti** sabbesaṃ dāṭṭhinaṃ rājā āsi. **So hi tattha mahā hoti**ti so parivārasampanno puriso tesu parivāresu mahā nāma hoti. **Siṅgālo viya dāṭṭhinanti** yathā siṅgālo dāṭṭhinaṃ mahā ahosi, evaṃ mahā hoti, atha so siṅgālo viya pamādaṃ āpajjitvā taṃ parivāraṃ nissāya vināsaṃ pāpuṇātīti.

“Tadā siṅgālo devadatto ahosi, rājā sārīputto, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Sabbadāṭṭhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[242] 2. Sunakhajātakavaṇṇanā

Bālo vatāyaṃ sunakhoti idaṃ satthā jetavane viharanto ambaṇakoṭṭhake āsana-sālāya bhattabhuñjanasunakhaṃ ārabba kathesi. Taṃ kira jātakālato paṭṭhāya pāṇiyahārakā gahetvā tattha posesuṃ. So aparabhāge tattha bhattaṃ bhūñjanto thūlasarīro ahosi. Athekadivasaṃ eko gāmaṃ puriso taṃ ṭhānaṃ patto sunakhaṃ disvā pāṇiyahārakānaṃ uttarisāṭṭhakaṃ kahāpaṇaṃca datvā gaddūlena bandhitvā taṃ ādāya pakkāmi. So gahetvā nīyamāno na vassi, dinnaṃ dinnaṃ khādanto pacchato pacchato agamāsi. Atha so puriso “ayaṃ idāni maṃ piyāyatī”ti gaddūlaṃ mocesi, so vissaṭṭhamatto ekavegena (2.0226) āsanasāla-meva gato. Bhikkhū taṃ disvā tena gatakāraṇaṃ jānitvā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, āsanasālāya sunakho bandhanamokkhakusalo vissaṭṭhamattova puna āgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, so sunakho idāneva bandhanamokkhakusalo, pubbepi kusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe ekasmiṃ mahābhogakule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṃ aggahesi. Tadā bārāṇasiyaṃ ekassa manussassa sunakho ahosi, so piṇḍibhattaṃ labhanto thūlasarīro jāto. Atheko gāmaṃ puriso bārāṇasiyaṃ āgato taṃ sunakhaṃ disvā tassa manussassa uttarisāṭṭhakaṃ kahāpaṇaṃca datvā sunakhaṃ gahetvā cammayottena bandhitvā yotta-koṭṭiyaṃ gahetvā gacchanto aṭavimukhe ekaṃ sālāya pavisitvā sunakhaṃ bandhitvā phalake nipajjitvā niddaṃ okkami. Tasmīṃ kāle bodhisatto kenacideva karaṇīyena aṭaviṃ paṭipanno taṃ sunakhaṃ yottena bandhitvā ṭhapitaṃ disvā paṭhamaṃ gāthamāha-

184. “Bālo vatāyaṃ sunakho, yo varattaṃ na khādati;
bandhanā ca pamuñceyya, asito ca gharaṃ vaje”ti.

Tattha **pamuñceyyāti** pamoceyya, ayameva vā pāṭho. **Asito ca gharaṃ vajeti** asito suhito hutvā attano vasanaṭṭhānaṃ gaccheyya.

Taṃ sutvā sunakho dutiyaṃ gāthamāha-

185. “Aṭṭhitaṃ me manasmīṃ me, atho me hadaye kataṃ;

kālañca paṭikañkhāmi, yāva passupatū jano”ti.

Tattha **aṭṭhitaṃ me manasmimṃ meti** yaṃ tumhe kathetha, taṃ mayā adhiṭṭhita-meva, manasmimṃyeva me etaṃ. **Atho me hadaye katanti** atha ca pana me tumhākaṃ vacanaṃ hadaye katameva. **Kālañca paṭikañkhāmīti** kālaṃ paṭimā-nemi. **Yāva passupatū janoti** yāvāyaṃ mahājano pasupatu niddaṃ okkamatu, tāvāhaṃ kālaṃ paṭimānemi (2.0227). Itarathā hi “ayaṃ sunakho palāyatī”ti ravo uppajjeyya, tasmā rattibhāge sabbesaṃ suttakāle cammayottaṃ khāditvā palāyissāmīti. So evaṃ vatvā mahājane niddaṃ okkante yottaṃ khāditvā suhito hutvā palāyitvā attano sāmikānaṃ ghameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā sunakhova etarahi sunakho, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosi”ti.

Sunakhajātakavaṇṇanā dutiyā.

[243] 3. Guttilajātakavaṇṇanā

Sattatantiṃ sumadhuranti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. Tasmiñhi kāle bhikkhū devadattaṃ āhaṃsu- “āvuso devadatta, sammāsambuddho tuyhaṃ ācariyo, tvaṃ sammāsambuddhaṃ nissāya tīṇi piṭakāni uggaṇhi, cattāri jhānāni uppādesi, ācariyassa nāma paṭisattunā bhavituṃ na yuttan”ti. Devadatto “kiṃ pana me, āvuso, samaṇo gotamo ācariyo, nanu mayā attano baleneva tīṇi piṭakāni uggahitāni, cattāri jhānāni uppāditāni”ti ācariyaṃ paccakkhāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto ācariyaṃ paccakkhāya sammāsambuddhassa paṭisattu hutvā mahāvināsaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva ācariyaṃ paccakkhāya mama paṭisattu hutvā vināsaṃ pāpuṇāti, pubbepi pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gandhabbakule nibbatti, “guttalakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto gandhabbasippe nipphattiṃ patvā guttilagandhabbo nāma sakalajambudīpe aggagandhabbo ahosi. So dārābharaṇaṃ akatvā andhe mātāpitaro posesi. Tadā bārāṇasivāsino vāṇijā vaṇijjāya ujjeninagaraṃ gantvā (2.0228) ussave ghuṭṭhe chandakaṃ saṃharitvā bahuṃ mālāgandhavilepanaṃ ca khajjabhojjādīni ca ādāya kiḷana-ṭṭhāne sannipatitvā “vetanaṃ datvā ekaṃ gandhabbaṃ ānethā”ti āhaṃsu. Tena ca samayena ujjeniyaṃ mūsilo nāma jeṭṭhagandhabbo hoti, te taṃ pakkosāpetvā attano gandhabbaṃ kāresuṃ.

Mūsilo vīṇaṃ vādanto vīṇaṃ uttamamucchanāya mucchitvā vādesi. Tesāṃ guttilagandhabbassa gandhabbe jātaparicayānaṃ tassa gandhabbaṃ kilañjaka-ṇḍūvanaṃ viya hutvā upaṭṭhāsi, ekopi pahaṭṭhākāraṃ na dassesi. Mūsilo tesu tuṭṭhākāraṃ adassentesu “atikharaṃ katvā vādemi maññe”ti majjhimamucchanāya mucchitvā majjhimasarena vādesi, te tatthapi majjhattāva ahesuṃ. Atha so

“ime na kiñci jānanti maññe”ti sayampi ajānanako viya hutvā tantiyo sithile vādesi, te tatthapi na kiñci āhaṃsu. Atha ne mūsilo “ambho vāṇijā, kiṃ nu kho mayi vīṇaṃ vādente tumhe na tussathā”ti. “Kiṃ pana tvaṃ vīṇaṃ vādesi, mayañhi ‘ayaṃ vīṇaṃ muccheti’ti saññaṃ akarimhā”ti. “Kiṃ pana tumhe mayā uttaritaraṃ ācariyaṃ jānātha, udāhu attano ajānanabhāvena na tussathā”ti. Vāṇijā “bārāṇasiyaṃ guttilagandhabbassa vīṇāsaddaṃ sutapubbānaṃ tava vīṇāsaddo itthīnaṃ dārake tosāpanasaddo viya hoti”ti āhaṃsu. “Tena hi, handa, tumhehi dinnaparibbayaṃ paṭiggaṇhatha, na mayhaṃ etenattho, apica kho pana bārāṇasiṃ gacchantā maṃ gaṇhitvā gaccheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampañcchitvā gamanakāle taṃ ādāya bārāṇasiṃ gantvā tassa “etaṃ guttilassa vasanaṭṭhānan”ti ācikkhitvā sakasakani-vesanaṃ agamiṃsu.

Mūsilo bodhisattassa gehaṃ pavisitvā laggetvā ṭhapitaṃ bodhisattassa jāti-vīṇaṃ disvā gahetvā vādesi, atha bodhisattassa mātāpitaro andhabhāvena taṃ apassantā “mūsikā maññe vīṇaṃ khādanti”ti saññāya “susū”ti āhaṃsu. Tasmīṃ kāle mūsilo vīṇaṃ ṭhapetvā bodhisattassa mātāpitaro vanditvā “kuto āgatosi”ti vutte “ācariyassa santike sippaṃ uggaṇhituṃ ujjenito āgatomhi”ti āha. So “sādhū”ti vutte “kahaṃ ācariyo”ti pucchitvā “vippavuttho, tāta, ajja āgamissati”ti sutvā tattheva nisīditvā bodhisattaṃ āgataṃ disvā (2.0229) tena katapaṭisanthāro attano āgatakāraṇaṃ ārocesi. Bodhisatto aṅgavijjāpāṭhako, so tassa asappurisabhāvaṃ ṇatvā “gaccha tāta, natthi tava sippaṃ”ti paṭikkhipi. So bodhisattassa mātāpitūnaṃ pāde gahetvā upakāraṃ karonto te ārādhetvā “sippaṃ me dāpethā”ti yāci. Bodhisatto mātāpitūhi punappunaṃ vuccamāno te atikkamituṃ asakkonto sippaṃ adāsi. So bodhisatteneva saddhiṃ rājanivesanaṃ gacchati. Rājā taṃ disvā “ko esa, ācariyā”ti pucchi. “Mayhaṃ antevāsiko, mahārājā”ti. So

anukkamena rañño vissāsiko ahosi. Bodhisatto ācariyamuttim akatvā attano jānananiyāmena sabbam sippam sikkhāpetvā “niṭṭhitam te, tāta, sippam”ti āha.

So cintesi- “mayham sippam paguṇam, idaṅca bārāṇasinagaram sakalajambudīpe agganagaram, ācariyopi mahallako, idheva mayā vasitum vaṭṭati”ti. So ācariyam āha- “ācariya aham rājānam upaṭṭhahissāmī”ti. Ācariyo “sādhu, tāta, rañño āroccessāmī”ti gantvā “amhākaṃ antevāsiko devam upaṭṭhātum icchati, deyyadhammamassa jānāthā”ti rañño ārocetvā raññā “tumhākaṃ deyyadhammato upaḍḍham labhissati”ti vutte tam pavattim mūsilassa ārocesi. Mūsilo “aham tumhehi samakaññeva labhanto upaṭṭhahissāmi, na alabhanto”ti āha. “Kimkāraṇā”ti? “Nanu aham tumhākaṃ jānanasippam sabbam jānāmī”ti? “Āma, jānāsī”ti. “Evam sante kasmā mayham upaḍḍham deti”ti? Bodhisatto rañño ārocesi. Rājā “yadi evam tumhehi samakaṃ sippam dassetuṃ sakkonto samakaṃ labhissati”ti āha. Bodhisatto rañño vacanam tassa ārocetvā tena “sādhu dassessāmī”ti vutte rañño tam pavattim ārocetvā “sādhu dassetu, kataradivasam sākacchā hotū”ti vutte “ito sattame divase hotu, mahārājā”ti āha.

Rājā mūsilaṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam ācariyena saddhim sākaccham karissasī”ti pucchitvā “saccaṃ, devā”ti vutte “ācariyena saddhim viggaho nāma na vaṭṭati, mā kari”ti vāriyamānopi “alam, mahārāja, hotuyeva me ācariyena saddhim sattame divase sākacchā, katarassa (2.0230) jānibhāvam jānissāmā”ti āha. Rājā “sādhū”ti sampatiḥchitvā “ito kira sattame divase ācariyaguttilo ca antevāsikamūsilo ca rājadvāre aññamaññaṃ sākaccham katvā sippam dassessanti, nāgarā sannipatitvā sippam passantū”ti bherim carāpesi.

Bodhisatto cintesi- “ayam mūsilo daharo taruṇo, aham mahallako parihīnathāmo, mahallakassa kiriyā nāma na sampajjati. Antevāsike nāma parājitepi viseso natthi, antevāsikassa pana jaye sati pattabbalajjato araṅgaṃ pavisitvā maraṇam varataran”ti. So araṅgaṃ pavisitvā maraṇabhayena nivattati, lajjābhayena gacchati. Evamassa gamanāgamanam karontasseva cha divasā atikkantā, tiṇāni matāni, jaṅghamaggo nibbatti. Tasmim khaṇe sakkassa bhavanam uṇhākāram dassesi. Sakko āvajjamāno tam kāraṇam ṅatvā “guttilagandhabbo antevāsikassa bhayena araṅge mahādukkham anubhoti, etassa mayā avassayena bhavitum vaṭṭati”ti vegena gantvā bodhisattassa purato ṭhatvā “ācariya, kasmā araṅgaṃ pavitṭhosi”ti pucchitvā “kosi tvam”ti vutte “sakkohamasmī”ti āha. Atha nam bodhisatto “aham kho, devarāja, antevāsikato parājayabhayena araṅgaṃ pavitṭho”ti vatvā paṭhamam gāthamāha-

186. “Sattatantiṃ sumadhuraṃ, rāmaṇeyyam avācayim;

so maṃ raṅgamhi avheti, saraṇam me hoti kosiyā”ti.

Tassattho- aham, devarāja, mūsilaṃ nāma antevāsikaṃ sattatantiṃ sumadhuraṃ rāmaṇeyyam viṇam attano jānananiyāmena sikkhāpesim, so maṃ idāni raṅgamaṇḍale pakkosati, tassa me tvam, kosiyagotta, saraṇam hoḥīti.

Sakko tassa vacanam sutvā “mā bhāyi, aham te tāṅgaṅca leṅgaṅcā”ti vatvā dutiyam gāthamāha-

187. “Aham tam saraṇam samma, ahamācariyapūjako;

na taṃ jayissati sisso, sissamācariya jessasī”ti.

Tattha (2.0231) **ahaṃ taṃ saraṇanti** ahaṃ saraṇaṃ avassayo patitṭhā hutvā taṃ tāyissāmi. **Sammāti** piyavacanametam. **Sissamācariya, jessasīti**, ācariya, tvaṃ vīṇaṃ vādayamāno sissaṃ jinissasi. Apica tvaṃ vīṇaṃ vādentō ekaṃ tantim chinditvā cha vādeyyāsi, vīṇāya te pakatisaddo bhavissati. Mūsilopi tantim chindissati, athassa vīṇāya saddo na bhavissati. Tasmim khaṇe so parājayaṃ pāpuṇissati. Athassa parājayaabhāvaṃ ñatvā dutiyampi tatiyampi catutthampi pañcamampi sattamampi tantim chinditvā suddhadaṇḍakameva vādeyyāsi, chinnatanti-koṭīhi saro nikkhamitvā sakalaṃ dvādasayojanikaṃ bārāṇasinagaraṃ chādetvā ṭhassatīti.

Evam vatvā sakko bodhisattassa tisso pāsakaghaṭikā datvā evamāha- “vīṇāsaddeneva pana sakalanagare chādite ito ekaṃ pāsakaghaṭikaṃ ākāse khipeyyāsi, atha te purato otarivā tīṇi accharāsātāni naccissanti. Tāsaṃ naccanakāle ca dutiyaṃ khipeyyāsi, athāparānīpi tīṇi satāni otarivā tava vīṇādhure naccissanti. Tato tatiyaṃ khipeyyāsi, athāparāni tīṇi satāni otarivā raṅgamaṇḍale naccissanti. Ahampi te santikaṃ āgamissāmi, gaccha mā bhāyī”ti bodhisattaṃ assāsesi. Bodhisatto pubbaṇhasamaye gehaṃ agamāsi. Nāgarā rājadvārasamīpe maṇḍapaṃ katvā rañño āsanaṃ paññapesuṃ. Rājā pāsādā otarivā alaṅkatamaṇḍape pallaṅkamajjhe nisīdi, dvādasasahassā alaṅkatitthiyo amaccabrāhmaṇagahapatikādayo ca rājānaṃ parivārayiṃsu, sabbe nāgarā sannipatiṃsu, rājaṅgaṇe cakkāticakke mañcātimañce bandhiṃsu.

Bodhisattopi nhātānulitto nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā vīṇaṃ gāhāpetvā attano paññattāsane nisīdi. Sakko adissamānakāyena āgantvā ākāse aṭṭhāsi, bodhisattoyeva naṃ passati. Mūsilopi āgantvā attano āsane nisīdi. Mahājano parivāresi, āditova dvepi samasamaṃ vādayiṃsu. Mahājano dvinnampi vāditena tuṭṭho ukkuṭṭhisahassāni pavattesi. Sakko ākāse ṭhatvā bodhisattaññeva sāvento “ekaṃ tantim chindā”ti āha. Bodhisatto tantim chindi, sā chinnāpi chinnakoṭiyā saraṃ muñcateva, devagandhabbaṃ viya vattati. Mūsilopi tantim chindi, tato saddo na nikkhami. Ācariyo dutiyampi chindi (2.0232) ...pe... sattamampi chindi. Suddhadaṇḍakaṃ vādentassa saddo nagaraṃ chādetvā aṭṭhāsi. Celukkhepasahassāni ceva ukkuṭṭhisahassāni ca pavattayiṃsu. Bodhisatto ekaṃ pāsakaṃ ākāse khipi, tīṇi accharāsātāni otarivā nacciṃsu. Evam dutiye ca tatiye ca khitte tīṇi tīṇi accharāsātāni otarivā vuttanayeneva nacciṃsu.

Tasmim khaṇe rājā mahājanassa iṅgitasaññaṃ adāsi, mahājano uṭṭhāya “tvaṃ ācariyena saddhim virujjhivā ‘samakāraṃ karomī’ti vāyamasi, attano pamāṇaṃ na jānāsī”ti mūsilaṃ tajjetvā gahitagahiteheva pāsāṇadaṇḍādīhi saṃcuṇṇetvā jivittakkhayaṃ pāpetvā pāde gahetvā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi. Rājā tuṭṭhacitto ghanavassaṃ vassāpento viya bodhisattassa bahuṃ dhanaṃ adāsi, tathā nāgarā. Sakko bodhisattena saddhim paṭisanthāraṃ katvā “ahaṃ te, paṇḍita, sahassayuttaṃ ājaññarathaṃ gāhāpetvā pacchā mātaliṃ pesessāmi, tvaṃ sahassayuttaṃ vejayantārathavaraṃ abhiruyha devalokaṃ āgaccheyyāsi”ti vatvā pakkāmi.

Atha naṃ gantvā paṇḍukambalasilāyaṃ nisinnaṃ “kahaṃ gatātha, mahārā-

jā”ti devadhītarō pucchiṃsu. Sakko tāsam taṃ kāraṇam vitthārena kathetvā bodhisattassa sīlañca guṇaṇca vaṇṇesi. Devadhītarō “mahārāja, mayampi ācariyam daṭṭhukāmā, idha naṃ ānehī”ti āhaṃsu. Sakko mātalim āmantetvā “tāta, devaccharā guttilagandhabbam daṭṭhukāmā, gaccha naṃ vejyantarathe nisīdāpetvā ānehī”ti. So “sādhū”ti gantvā bodhisattam ānesi. Sakko bodhisattena saddhim sammoditvā “devakaññā kira te, ācariya, gandhabbam sotukāmā”ti āha. “Mayam mahārāja, gandhabbā nāma sippam nissāya jīvāma, mūlam labhantā vādeyyāmā”ti. “Vādehi, aham te mūlam dassāmi”ti. “Na mayham aññena mūlenattho, imā pana devadhītarō attano attano kalyāṇakammaṃ kathentu, evāham vādessāmi”ti. Atha naṃ devadhītarō āhaṃsu- “amhehi kataṃ kalyāṇakammaṃ pacchā tumhākaṃ kathessāma, gandhabbam karohi ācariyā”ti. Bodhisatto sattāham devatānam gandhabbam akāsi, taṃ dibbagandhabbam abhibhavitvā pavatti. Sattame divase ādito paṭṭhāya devadhītānam kalyāṇakammaṃ pucchi. Ekaṃ kassapasammāsambuddhakāle ekassa bhikkhuno uttamavattham (2.0233) datvā sakkassa paricārikā hutvā nibbattam accharāsahassaparivāram uttamavatthadevakaññam “tvam purimabhava kiṃ kammaṃ katvā nibbattā”ti pucchi. Tassa pucchanākāro ca vissajjanā ca vimānavatthumhi āgatameva. Vuttañhi tattha-

“Abhikkantena vaṇṇena, yā tvam tiṭṭhasi devate;
obhāsenti disā sabbā, osadhī viya tārakā.

“Kena tetādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati;
uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

“Pucchāmi taṃ devi mahānubhāve, manussabhūtā kimakāsi puññam;
kenāsi evam jalitānubhāvā, vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsati”ti.

“Vatthuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārisu;
evam piyarūpadāyikā manāpam, dibbam sā labhate upecca ṭhānam.

“Tassā me passa vimānam, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi;

Accharāsahassassāham, pavarā passa puññānam vipākam.

“Tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati;
uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

“Tenamhi evam jalitānubhāvā;

vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. (vi. va. 329-331, 333-336);

Aparā piṇḍāya caramānassa bhikkhuno pūjanatthāya pupphāni adāsi, aparā “cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ dethā”ti gandhe adāsi, aparā madhurāni phalāphalāni adāsi, aparā ucchurasam adāsi, aparā kassapadasabalassa cetiye gandhapañcaṅgulikaṃ adāsi, aparā maggapaṭipannānam bhikkhūnam bhikkhunīnañca kula-gehe vāsam upagatānam santike dhammam assosi, aparā nāvāya upakaṭṭhāya velāya bhuttassa bhikkhuno udake ṭhatvā udakam adāsi, aparā agāramajjhe vasamānā akkodhanā hutvā sassusuravattam akāsi, aparā attano laddhakoṭṭhāsatoṭopi samvibhāgam katvāva (2.0234) paribhuñji, sīlavatī ca ahosi, aparā paragehe dāsī hutvā nikkodhanā nimmānā attano laddhakoṭṭhāsato samvibhāgam katvā devarañño paricārikā hutvā nibbattā (vi. va. aṭṭha. 328-336). Evam sabbāpi guttila-

vimānavatthusmiṃ āgatā chattim̐sa devadhītā yaṃ yaṃ kammaṃ katvā tattha nibbattā, sabbaṃ bodhisatto pucchi. Tāpissa attano katakammaṃ gāthāhiyeva kathesuṃ. Taṃ sutvā bodhisatto “lābhā vata me, suladdhaṃ vata me, svāhaṃ idhāgantvā appamattakenapi kammena paṭiladdhadibbasampattiyo assosiṃ. Ito dāni paṭṭhāya manussalokaṃ gantvā dānādīni kusalakammāneva karissāmi”ti vatvā imaṃ udānaṃ udānesi-

“Svāgataṃ vata me ajja, suppbhātaṃ suhuṭṭhitaṃ;
yaṃ addasāmi devatāyo, accharākāmaṃvaṇṇiyo.

“Imāsāhaṃ dhammaṃ sutvā, kāhāmi kusalaṃ bahuṃ;
Dānena samacariyāya, saṃyamena damena ca;
svāhaṃ tattha gamissāmi, yattha gantvā na socare”ti. (vi. va. 617-618);

Atha naṃ sattāhaccayena devarājā mātalisaṅgāhakaṃ āṇāpetvā rathe nisīdāpetvā bārāṇasimeva pesesi. So bārāṇasiṃ gantvā devaloke attanā diṭṭhakāraṇaṃ manussānaṃ ācikkhi. Tato paṭṭhāya manussā sa-ussāhā puññāni kātuṃ maññiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā mūsilo devadatto ahosi, sakko anuruddho, rājā ānando, guttilagandhabbo pana ahameva ahosin”ti.

Guttilajātakavaṇṇanā tatiyā.

[244] 4. Vigatichajātakavaṇṇanā

Yaṃ (2.0235) **passati na taṃ icchatī**ti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ palāyikaṃ paribbājakaṃ ārabba kathesi. So kira sakalajambudīpe paṭivādaṃ alabhivā sāvattiṃ āgantvā “ko mayā saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samattho”ti pucchitvā “sammāsambuddho”ti sutvā mahājanaparivuto jetavanaṃ gantvā bhagavantaṃ catuparisamajjhe dhammaṃ desentaṃ pañhaṃ pucchi. Athassa satthā taṃ vissajjetvā “ekaṃ nāma kin”ti pañhaṃ pucchi, so taṃ kathetuṃ asakkonto uṭṭhāya palāyi. Nisinnaparisā “ekapadeneva vo, bhante, paribbājako niggahito”ti āhaṃsu. Satthā “nāhaṃ, upāsakā, idānevettaṃ ekapadeneva niggāṇhāmi, pubbepi niggāṇhiṃyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā dīgharattaṃ himavante vasi. So pabbatā oruyha ekaṃ nigamaḡāmaṃ nissāya gaṅgānivattane paṇṇasālāyaṃ vāsaṃ kappesi. Atheko paribbājako sakalajambudīpe paṭivādaṃ alabhivā taṃ nigamaṃ patvā “atthi nu kho koci mayā saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samattho”ti pucchitvā “atthī”ti bodhisattassa ānubhāvaṃ sutvā mahājanaparivuto tassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā nisīdi. Atha naṃ bodhisatto “vaṇṇagandhaparibhāvitaṃ gaṅgāpāniyaṃ pivissati”ti pucchi. Paribbājako vādena ottharanto “kā gaṅgā, vālukā gaṅgā, udakaṃ gaṅgā, orimatīraṃ gaṅgā, pārimatīraṃ gaṅgā”ti āha. Bodhisatto “tvaṃ pana, paribbājaka, ṭhapetvā udakaṃ

vālukam orimatīram pārimatīrañca kham gaṅgam labhissasī”ti āha. Paribbājako appaṭibhāno hutvā uṭṭhāya palāyi. Tasmim palāte bodhisatto nisinnaparisāya dhammam desento imā gāthā avoca-

188. “Yaṃ passati na taṃ icchati, yañca na passati taṃ kiricchati;
maññāmi ciraṃ carissati, na hi taṃ lacchati yaṃ sa icchati.

189. “Yaṃ labhati na tena tussati, yañca pattheti laddham hīleti;
icchā hi anantagocarā, vigaticchāna namo karomase”ti.

Tattha (2.0236) **yaṃ passatīti** yaṃ udakādiṃ passati, taṃ gaṅgāti na icchati.

Yañca na passatīti yañca udakādivinimuttaṃ gaṅgam na passati, taṃ kiricchati.

Maññāmi ciraṃ carissatīti ahaṃ evaṃ maññāmi- ayaṃ paribbājako evarūpaṃ gaṅgaṃ pariyesanto ciraṃ carissati. Yathā vā udakādivinimuttaṃ gaṅgaṃ, evaṃ rūpādivinimuttaṃ attānampi pariyesanto saṃsāre ciraṃ carissati. **Na hi taṃ lacchatīti** ciraṃ carantopi yaṃ taṃ evarūpaṃ gaṅgaṃ vā attānaṃ vā icchati, taṃ na lacchati. **Yaṃ labhatīti** yaṃ udakaṃ vā rūpādiṃ vā labhati, tena na tussati. **Yañca pattheti laddhaṃ hīletīti** evaṃ laddhena atussanto yaṃ yaṃ sampattiṃ pattheti, taṃ taṃ labhitvā “kiṃ etāyā”ti hīleti avamaññati. **Ichhā hi anantagocarāti** laddhaṃ hīletvā aññamaññaṃ ārammaṇaṃ icchanato ayaṃ icchā nāma taṇhā anantagocarā. **Vigaticchāna namo karomaseti** tasmā ye vigaticchā buddhādayo, tesam mayam namakkāraṃ karomāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā paribbājako etarahi paribbājako ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Vigaticchajātakavaṇṇanā catutthā.

[245] 5. Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā

Kālo ghasati bhūtānīti idaṃ satthā ukkaṭṭhaṃ nissāya subhagavane viharanto mūlapariyāyasuttantaṃ ārabba kathesi. Tadā kira pañcasatā brāhmaṇā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū sāsane pabbajitvā tiṇi piṭakāni uggaṇhitvā mānamadamattā hutvā “sammāsambuddhopi tiṇeva piṭakāni jānāti, mayampi tāni jānāma, evaṃ sante kiṃ tassa amhehi nānākaraṇaṃ”ti buddhupaṭṭhānaṃ na gacchanti, paṭipakkhā hutvā caranti.

Athekadivasam satthā tesu āgantvā attano santike nisennesu aṭṭhahi bhūmīhi paṭimaṇḍetvā mūlapariyāyasuttantaṃ kathesi, te na kiñci sallakkhesuṃ. Atha nesaṃ etadahosi- “mayam amhehi sadisā paṇḍitā natthi”ti (2.0237) mānaṃ karoma, idāni pana na kiñci jānāma, buddhehi sadiso paṇḍito nāma natthi, aho buddhaguṇā nāmā”ti. Te tato paṭṭhāya nihatamanā hutvā uddhaṭadāṭhā viya sappā nibbisevanā jātā. Satthā ukkaṭṭhāyaṃ yathābhirantaṃ viharitvā vesāliṃ gantvā gotamakacetiye gotamakassuttantaṃ nāma kathesi, dasasahassilokadhātu kampi, taṃ sutvā te bhikkhū arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Mūlapariyāyasuttantapariyosāne pana satthari ukkaṭṭhāyaṃ viharanteyeva bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, aho buddhānaṃ ānubhāvo, te nāma brāhmaṇa-pabbajitā tathā mānamadamattā bhagavatā mūlapariyāyadesanāya nihatamanā katā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ ime evaṃ mānapaggahitasire vicarante nihatamanāne akāsimyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatitvā vayappatto tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū disāpāmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakassatāni mante vācesī. Te pañcasatāpi niṭṭhitasippā sippe anuyogaṃ datvā “yattakaṃ mayam jānāma, ācariyopi tattakameva, viseso natthi”ti mānattaddhā hutvā ācariyassa santikaṃ na gacchanti, vattapaṭivattaṃ na karonti. Te

ekadivasam ācariye badarirukkhamūle nisinne tam vambhetukāmā badarirukkham nakhena ākoṭetvā “nissārovāyam rukkho”ti āhamṣu. Bodhisatto attano vambhana-bhāvam ñatvā antevāsike “ekam vo pañham pucchissāmī”ti āha. Te haṭṭhatuṭṭhā “vadetha, kathessāmā”ti. Ācariyo pañham pucchanto paṭhamam gāthamāha-

190. “Kālo ghasati bhūtāni, sabbāneva sahattanā;
yo ca kālaghaso bhūto, sa bhūtapacaniṃ paci”ti.

Tattha **kālo**ti purebhattakālopi pacchābhattakālopīti evamādi. **Bhūtānī**ti sattādhi-vacanametam, na kālo bhūtānam cammamamsādīni luñcitvā khādati, apica kho nesam āyuvanabalāni khepento yobbaññam (2.0238) maddanto ārogyam vinā-sento ghasati khādatīti vuccati. Evam ghasanto ca na kiñci vajjeti, **sabbāneva ghasati**. Na kevalaṅca bhūtāneva, apica kho **sahattanā** attānampi ghasati, purebhattakālo pacchābhattakālam na pāpuṇāti. Esa nayo pacchābhattakālādīsu. **Yo ca kālaghaso bhūto**ti khīṇāsavassetam adhivacanam. So hi ariyamaggena āyatim paṭisandhikālam khepetvā khāditvā ṭhitattā “kālaghaso bhūto”ti vuccati. **Sa bhūtapacaniṃ paci**ti so yāyam taṇhā apāyesu bhūte pacati, tam ñāṇagginā paci dahi bhasmamakāsi, tena “bhūtapacaniṃ paci”ti vuccati. “Pajanin”tipi pāṭho, janikam nibbattakinti attho.

Imam pañham sutvā māṇavesu ekopi jānitum samattho nāma nāhosi. Atha ne bodhisatto “mā kho tumhe ‘ayam pañho tisu vedesu atthi’ti saññam akattha, tumhe ‘yamam jānāmi, tam sabbam jānāmā’ti maññamānā mam badarirukkha-sadisam karoṭha, mama tumhehi aññātassa bahuno jānanabhāvam na jānātha, gacchatha sattame divase kālam dammi, ettakena kālena imam pañham cintethā”-ti. Te bodhisattam vanditvā attano attano vasanaṭṭhānam gantvā sattāham cinte-tvāpi pañhassa neva antam, na koṭim passiṃsu. Te sattamadivase ācariyassa santikam gantvā vanditvā nisīditvā “kiṃ, bhadrāmukhā, jānittha pañhan”ti vutte “na jānāmā”ti vadiṃsu. Atha bodhisatto te garahamāno dutiyam gāthamāha-

191. “Bahūni narasīsāni, lomasāni brahāni ca;
gīvāsu paṭimukkāni, kocidevettha kaṇṇavā”ti.

Tassattho- bahūni narānam sīsāni dissanti, sabbāni ca tāni lomasāni, sabbāni mahantāni gīvāsuyeva ṭhapitāni, na tālaphalam viya hatthena gahitāni, natthi tesam imehi dhammehi nānākaraṇam. Ettha pana kocideva kaṇṇavāti attānam sandhāyāha. **Kaṇṇavāti** paññavā, kaṇṇachiddam pana na kassaci natthi. Iti te māṇavake “kaṇṇachiddamattameva tumhākam bālānam atthi, na paññā”ti gara-hitvā pañham vissajjesi. Te sutvā- “aho (2.0239) ācariyā nāma mahantā”ti khamā-petvā nihitamānā bodhisattam upaṭṭhahiṃsu.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā pañca-satā māṇavakā ime bhikkhū ahesum, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā pañcamā.

[246] 6. Bālovādajātakavaṇṇanā

Hantvā chetvā vadhitvā cāti idaṃ satthā vesāliṃ upanissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharanto sīhasenāpatiṃ ārabha kathesi. So hi bhagavantaṃ saraṇaṃ gantvā nimantetvā punadivase samaṃsakabhattaṃ adāsi. Nigaṇṭhā taṃ sutvā kupitā anattamanā tathāgataṃ viheṭhetukāmā “samaṇo gotamo jānaṃ uddissakataṃ maṃsaṃ bhuñjati”ti akkosim̐su. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, nigaṇṭho nāṭaputto ‘samaṇo gotamo jānaṃ uddissakataṃ maṃsaṃ bhuñjati’ti saddhiṃ parisāya akkosanto āhiṇḍati”ti. Taṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, nigaṇṭho nāṭaputto idāneva maṃ uddissakataṃ maṃsakhādanena garahati, pubbepi garahiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā loṇambilasevanatthāya himavantato bārāṇasiṃ gantvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya pāvisi. Atheko kuṭumbiko “tāpasam̐ viheṭhessāmī”ti gharaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā macchamaṃsena parivisitvā bhattakiccāvasāne ekamantaṃ nisīditvā “imaṃ maṃsaṃ tumheya uddissa pāṇe māretvā kataṃ, idaṃ akusalaṃ mā amhākameva, tumhākampi hotū”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

192. “Hantvā chetvā vadhitvā ca, deti dānaṃ asaññato;
edisaṃ bhattaṃ bhuñjamāno, sa pāpena upalippati”ti.

Tattha (2.0240) **hantvāti** paharivā. **Chetvāti** kilametvā. **Vadhitvāti** māretvā. **Deti dānaṃ asaññatoti** asaññato dussīlo evaṃ katvā dānaṃ deti. **Edisaṃ bhattaṃ bhuñjamāno, sa pāpena upalippati**ti edisaṃ uddissakatabhattaṃ bhuñjamāno so samaṇopi pāpena upalippati saṃyujjatiyevāti.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

193. “Puttadāraṃpi ce hantvā, deti dānaṃ asaññato;
bhuñjamānopi sappañño, na pāpena upalippati”ti.

Tattha **bhuñjamānopi sappaññoti** tiṭṭhatu aññaṃ maṃsaṃ, puttadāraṃ vadhitvāpi dussīlena dinnaṃ sappañño khantimettādiguṇasampanno taṃ bhuñjamānopi pāpena na upalippati. Evamassa bodhisatto dhammaṃ kathetvā utṭhāyāsanā pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā kuṭumbiko nigaṇṭho nāṭaputto ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”ti.

Bālovādajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[247] 7. Pādañjalijātakavaṇṇanā

Addhā pādañjalī sabbeti idaṃ satthā jetavane viharanto lāḷudāyītheraṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi divase dve aggasāvaka pañhaṃ vinicchinti, bhikkhū pañhaṃ suṇantā there pasamsanti. Lāḷudāyīthero pana parisantare nisinno “ete amhehi samaṃ kiṃ jānanti”ti oṭṭhaṃ bhañji. Taṃ disvā therā utṭhāya pakkamim̐su, parisā bhijji. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso lāḷudāyī, dve aggasāvake garahitvā oṭṭhaṃ bhañji”ti. Taṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, idāneva,

pubbepi lāḷudāyī ṭhapetvā oṭṭhabhañjanaṃ tato uttari aññaṃ na jānāti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0241) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rañño pādañjalī nāma putto lālo dandhaparisa-kkano ahosi. Aparabhāge rājā kālamakāsi. Amaccā rañño matakiccāni katvā “taṃ rajje abhisiñcissāmā”ti mantayamānā rājaputtaṃ pādañjalim āhaṃsu. Bodhisatto pana “ayaṃ kumāro lālo dandhaparisa-kkano, pariggahetvā naṃ abhisiñcissāmā”-ti āha. Amaccā vinicchayaṃ sajjetvā kumāraṃ samīpe nisīdāpetvā aḍḍaṃ vini-cchinantā na sammā vinicchiniṃsu. Te assāmikaṃ sāmikaṃ katvā kumāraṃ pucchīṃsu- “kīdisaṃ, kumāra, suṭṭhu aḍḍaṃ vinicchiniṃhā”ti. So oṭṭhaṃ bhañji. Bodhisatto “paṇḍito vata maññe kumāro, asammāvinicchitabhāvo tena ñāto bhavissati”ti maññaṃ paṭhamāṃ gāthamāha-

194. “Addhā pādañjalī sabbe, paññāya atirocati;
tathā hi oṭṭhaṃ bhañjati, uttariṃ nūna passati”ti.

Tassattho- ekaṃsena pādañjalikumāro sabbe amhe paññāya atirocati. Tathā hi oṭṭhaṃ bhañjati, nūna uttariṃ aññaṃ kāraṇaṃ passatīti.

Te aparasmimpi divase vinicchayaṃ sajjetvā aññaṃ aḍḍaṃ suṭṭhu vinicchinitvā “kīdisaṃ, deva, suṭṭhu vinicchinitan”ti pucchīṃsu. So punapi oṭṭhameva bhañji. Athassa andhabālabhāvaṃ ñatvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

195. “Nāyaṃ dhammaṃ adhammaṃ vā, atthānatthañca bujjhati;
aññaṃ oṭṭhanibbhogā, nāyaṃ jānāti kiñcanan”ti.

Amaccā pādañjalikumārassa lālabhāvaṃ ñatvā bodhisattaṃ rajje abhisiñciṃsu. Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā pādañjalī lāḷudāyī ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Pādañjalijātakavaṇṇanā sattamā.

[248] 8. Kiṃsukopamajātakavaṇṇanā

Sabbehi (2.0242) kiṃsuko diṭṭhoti idaṃ satthā jetavane viharanto kiṃsukopama-suttantaṃ ārabha kathesi. Cattāro hi bhikkhū tathāgataṃ upasaṅkamitvā kamma-ṭṭhānaṃ yāciṃsu, satthā tesāṃ kammaṭṭhānaṃ kathesi. Te kammaṭṭhānaṃ gahetvā attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni agamiṃsu. Tesu eko cha phassāyatanāni pariggaṇhitvā arahattaṃ pāpuṇi, eko pañcakkhandhe, eko cattāro mahābhūte, eko aṭṭhārasa dhātuyo. Te attano attano adhigatavisesaṃ satthu ārocesuṃ. Athe-kassa bhikkhuno parivitakko udapādi- “imesaṃ kammaṭṭhānāni nānā, nibbānaṃ ekaṃ, kathaṃ sabbehi arahattaṃ pattan”ti. So satthāraṃ pucchi. Satthā “kiṃ te, bhikkhu, kiṃsukadiṭṭhabhātikehi nānattan”ti vatvā “idaṃ no, bhante, kāraṇaṃ kathethā”ti bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa cattāro puttā ahesuṃ. Te ekadivasaṃ sārathiṃ pakkosetvā “mayaṃ, samma, kiṃsukaṃ daṭṭhukāmā, kiṃsu-karukkhaṃ no dassehī”ti āhaṃsu. Sārathi “sādhu, dassessāmi”ti vatvā catu-

nnampi ekato adassetvā jeṭṭharājaputtam tāva rathe nisīdāpetvā araññaṃ netvā
“ayaṃ kiṃsuko”ti khāṇukakāle kiṃsukaṃ dassesi. Aparassa bahalapalāsakāle,
aparassa pupphitakāle, aparassa phalitakāle. Aparabhāge cattāropi bhātaro ekato
nisinnā “kiṃsuko nāma kīdiso”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Tato eko “seyyāthāpi
jhāmathūṇo”ti āha. Dutīyo “seyyathāpi nigrodharukkho”ti, tatiyo “seyyathāpi
maṃsapesī”ti, catuttho “seyyathāpi sirīso”ti. Te aññamaññassa kathāya apari-
tuṭṭhā pitu santikaṃ gantvā “deva, kiṃsuko nāma kīdiso”ti pucchitvā “tumhehi kiṃ
kathitan”ti vutte attanā kathitanīhāraṃ rañño kathesuṃ. Rājā “catūhipi tumhehi
kiṃsuko diṭṭho, kevalaṃ vo kiṃsukassa dassento sārathi ‘imasmim kāle kiṃsuko
kīdiso, imasmim kīdiso’ti vibhajitvā na pucchito, tena vo kaṅkhā uppannā”ti vatvā
paṭhamam gāthamāha-

196. “Sabbehi (2.0243) kiṃsuko diṭṭho, kiṃ nvettha vicikicchatha;
na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchito”ti.

Tattha **na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchitoti** sabbehi vo kiṃsuko diṭṭho,
kiṃ

nu tumhe ettha vicikicchatha, sabbesu ðhānesu kiṃsukoveso, tumhehi pana na hi sabbesu ðhānesu sārathi paripucchito, tena vo kaṅkhā uppannāti.

Satthā imaṃ kāraṇaṃ dassetvā “yathā, bhikkhu, te cattāro bhātikā vibhāgaṃ katvā apucchitattā kiṃsuke kaṅkhaṃ uppādesuṃ, evaṃ tvampi imasmiṃ dhamme kaṅkhaṃ uppādesi”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha-

197. “Evaṃ sabbehi ñāṇehi, yesaṃ dhammā ajānitā;

te ve dhammesu kaṅkhanti, kiṃsukasmiṃva bhātaro”ti.

Tassattho- yathā te bhātaro sabbesu ðhānesu kiṃsukassa adiṭṭhattā kaṅkhiṃsu, evaṃ sabbehi vipassanāñāṇehi yesaṃ sabbe chaphassāyatanakhandhabhūta-dhātubhedā dhammā ajānitā, sotāpattimaggassa anadhigatattā appaṭividdhā, te ve tesu phassāyatanādidhammesu kaṅkhanti yathā ekasmiṃyeva kiṃsukasmiṃ cattāro bhātaroti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā bārāṇasi-rājā ahameva ahosin”ti.

Kiṃsukopamajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[249] 9. Sālakajātakavaṇṇanā

Ekaputtako bhavissasīti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ mahātheraṃ ārabha kathesi. So kirekaṃ kumārakaṃ pabbājetvā piḷento tattha viharati. Sāma-ṇero piḷaṃ sahituṃ asakkoṃto uppabbaji. Thero gantvā taṃ upalāpeti “kumāra, tava cīvaraṃ taveva bhavissati pattopi, mama santakaṃ pattacīvarampi taveva bhavissati, ehi pabbajāhi”ti. So “nāhaṃ pabbajissāmi”ti vatvāpi punappunaṃ vuccamāno pabbaji (2.0244). Atha naṃ pabbajitadivasato paṭṭhāya puna thero viheṭhesi. So piḷaṃ asahanto puna uppabbajitvā anekavāraṃ yācantepe tasmimṃ “tvam neva maṃ sahasi, na vinā vattituṃ sakkosi, gaccha na pabbajissāmi”ti na pabbaji. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, suhadayo vata so dārako mahātherassa āsayāṃ ñatvā na pabbaji”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesa suhadayo, pubbepi suhadayova, ekavāraṃ etassa dosaṃ disvā na puna upagacchī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuṭumbikakule nibbatitvā vayappatto dhaññavikkayena jīvikaṃ kappesi. Aññataropi ahituṇḍiko ekaṃ makkaṭaṃ sikkhāpetvā osadhaṃ gāhāpetvā tena sappāṃ kiḷāpento jīvikaṃ kappesi. So bārāṇasiyaṃ ussave ghuṭṭhe ussavaṃ kiḷitukāmo “imaṃ mā pamajji”-ti taṃ makkaṭaṃ tassa dhaññavāṇijassa hatthe ṭhapetvā ussavaṃ kiḷitvā sattame divase tassa santikaṃ gantvā “kahaṃ makkaṭo”ti pucchi. Makkaṭo sāmikassa saddaṃ sutvāva dhaññāpaṇato vegena nikkhami. Atha naṃ so veḷupesikāya piṭṭhiyaṃ pothetvā ādāya uyyānaṃ gantvā ekamante bandhitvā niddaṃ okkami. Makkaṭo tassa niddāyanabhāvaṃ ñatvā attano bandhanaṃ mocetvā palāyitvā ambarukkhaṃ āruya ambapakkaṃ khāditvā aṭṭhiṃ ahituṇḍikassa sarīre pātesi.

So pabujjhitvā ullokento taṃ disvā “madhuravacanena naṃ vañcetvā rukkhā otā-
retvā gaṇhissāmi”ti taṃ upalāpento paṭhamamaṃ gāthamāha-

198. “Ēkaputtako bhavissasi, tvañca no hessasi issaro kule;
oroḥa dumasmā sālaka, ehi dāni gharakaṃ vajemase”ti.

Tassattho- tvaṃ mayhaṃ ekaputtako bhavissasi, kule ca me bhogānaṃ issaro,
etamhā rukkhā otara, ehi amhākaṃ gharaṃ gamissāma. **Sālakāti** nāmena āla-
panto āha.

Taṃ (2.0245) sutvā makkaṭo dutiyaṃ gāthamāha-

199. “Nanu maṃ suhadayoti maññasi, yañca maṃ hanasi veḷuyaṭṭhiyā;
pakkambavane ramāmase, gaccha tvaṃ gharakaṃ yathāsukhan”ti.

Tattha **nanu maṃ suhadayoti maññasī**ti nanu tvaṃ maṃ “suhadayo”ti maññasi,
“suhadayo ayan”ti maññasīti attho. **Yañca maṃ hanasi veḷuyaṭṭhiyā**ti yaṃ maṃ
evaṃ atimaññasi, yañca veḷupesikāya hanasi, tenāhaṃ nāgacchāmiṭi dīpeti. Atha
naṃ “mayaṃ imasmiṃ **pakkambavane ramāmase, gaccha tvaṃ gharakaṃ yathā-
sukhan**”ti vatvā uppatitvā vanaṃ pāvisi. Ahituṇḍikopi anattamano attano geḥaṃ
agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā makkaṭo
sāmaṇero ahosi, ahituṇḍiko mahāthero, dhaññavāṇiḥo pana ahameva ahosin”ti.

Sālakajātakavaṇṇanā navamā.

[250] 10. Kapijātakavaṇṇanā

Ayaṃ isī upasamasamyame ratoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ
kuhakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tassa hi kuhakabhāvo bhikkhūsu pākaṭo
jāto. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asuko bhikkhu
niyyānike buddhasāsane pabbajitvā kuhakavattaṃ pūreti”ti. Satthā āgantvā “kāya
nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte
“na, bhikkhave, esa bhikkhu idāneva, pubbepi kuhakoyeva, aggimattassa kāraṇā
makkaṭo hutvā kohaññamakāsi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇa-
kule nibbattitvā vayappatto puttassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle brāhma-
ṇiyā matāya puttaṃ aṅkenādāya himavantaṃ (2.0246) pavisitvā isipabbajjaṃ
pabbajitvā tampi puttaṃ tāpasakumārakaṃ katvā paṇṇasālāya vāsaṃ kappesi.
Vassārattasamaye acchinnadhāre deve vassante eko makkaṭo sītapīḷito dante
khādanto kampanto vicarati. Bodhisatto mahante dārukhandhe āharitvā aggiṃ
katvā mañcake nipajji, puttakopissa pāde parimajjamāno nisīdi. So makkaṭo
ekassa matatāpasassa santakāni vakkalāni nivāsetvā ca pārūpitvā ca ajina-
cammaṃ aṃse katvā kājakamaṇḍaluṃ ādāya isivesenāgantvā paṇṇasāladvāre
aggissa kāraṇā kuhakakammaṃ katvā aṭṭhāsi. Tāpasakumārako taṃ disvā “tāta,
tāpaso eko sītapīḷito kampamāno tiṭṭhati, idha naṃ pakkosatha, visibbessati”ti
pitaraṃ āyācanto paṭhamamaṃ gāthamāha-

200. “Ayaṃ isi upasamasam̐yame rato, sa tiṭṭhati sisirabhayena aṭṭito;
handa ayaṃ pavisatumam̐ agārakaṃ, vinetu sitaṃ darathañca kevalan”ti.

Tattha **upasamasam̐yame ratoti** rāgādikilesa-upasame ca silasam̐yame ca rato.

Sa tiṭṭhatīti so tiṭṭhati. **Sisirabhayenāti** vātavuṭṭhijanitassa sisirassa bhayena. **Aṭṭi-**
toti piḷito. **Pavisatumanti** pavisatu imaṃ. **Kevalanti** sakalaṃ anavasesaṃ.

Bodhisatto puttassa vacanaṃ sutvā uṭṭhāya olokeno makkaṭabhāvaṃ ñatvā
dutiyaṃ gāthamāha-

201. “Nāyaṃ isi upasamasam̐yame rato, kapī ayaṃ dumavarasākhagocarō;
so dūsako rosako cāpi jammo, sace vajemampi dūseyyagāran”ti.

Tattha **dumavarasākhagocaroti** dumavarānaṃ sākhagocarō. **So dūsako rosako**
cāpi jammoti so evaṃ gatagataṭṭhānassa dūsanato dūsako, ghaṭṭanatāya rosako,
lāmakabhāvena jammo. **Sace vajeti** yadi imaṃ paṇṇasālaṃ vaje paviseyya,
sabbaṃ uccārapassāvakaraṇena ca aggidānena ca dūseyyāti.

Evañca (2.0247) pana vatvā bodhisatto ummukaṃ gahetvā taṃ santāsetvā
palāpesi. So uppativā vanaṃ pakkhanto tathā pakkhantova ahosi, na puna taṃ
ṭhānaṃ agamāsi. Bodhisatto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā tāpasakumā-
rassa kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi, sopi abhiññā ca samāpattiyo ca uppādesi. Te
ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā “na, bhikkhave, idāneva, porāṇato paṭṭhāyapesa kuhakoyevā”ti imaṃ
dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi. Saccapari-
yosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino keci arahanto
ahesuṃ. “Tadā makkaṭo kuhakabhikkhu ahosi, putto rāhulo, pitā pana ahameva
ahosin”ti.

Kapijātakavaṇṇanā dasamā.

Siṅgālavaggo dasamo.

Tassuddānaṃ-

Sabbadāṭhī ca sunakho, guttilo vigaticchā ca;
mūlapariyāyaṃ bālovādaṃ, pādañjali kiṃ sukopamaṃ;
sālakaṃ kapi te dasa.

Atha vagguddānaṃ-

Daḷhavaggo ca santhavo, kalyāṇadhammāsadiso;
rūhako daḷhavaggo ca, bīraṇathambhakāsāvo;
upāhano siṅgālo ca, dasavaggā duke siyuṃ.

Dukanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tikanipāto

1. Saṅkappavaggo

[251] 1. Saṅkapparāgajātakavaṇṇanā

Saṅkapparāgadhoteṇāti (2.0248) idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṅṭhita-bhikkhuṃ ārabba kathesi. Sāvattinagaravāsī kireko kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvā ekadivasam sāvattiyam piṇḍāya caranto ekaṃ alaṅkatapaṭi-yattaṃ itthiṃ disvā uppanakāmarāgo anabhirato vicari. Tameṇaṃ ācariyupajjhāyādayo disvā anabhiratikāraṇaṃ pucchitvā vibbhamitukāmbhāvamassa ṇatvā “āvuso, satthā nāma kāmarāgādikilesapīḷitānaṃ kilese hāretvā saccāni pakāsetvā sotāpattiphalādīni deti, ehi taṃ satthu santikaṃ nessāmā”ti ādāya agamaṃsu. Satthārā ca “kiṃ nu kho, bhikkhave, anicchamānakaññeva bhikkhuṃ gahetvā āgatatthā”ti vutte tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṅṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kiṃkāraṇā”ti pucchi. So tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ satthā “itthiyo nāmetā, bhikkhu, pubbe jhānabalena vikkhambhita-kilesānaṃ visuddhasattānampi saṃkilesaṃ uppādesuṃ, tādisaṃ tucchapuggalaṃ kiṃkāraṇā na saṃkilesissanti, visuddhāpi sattā saṃkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṃ pāpuṇanti, pageva aparisuddhā. Sinerukampanakavāto purāṇapaṇṇakasaṭaṃ kiṃ na kampessati, bodhitale nisīditvā abhisambujjhanakasattaṃ ayaṃ kilesa āloḷesi, tādisaṃ kiṃ na āloḷessati”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asītikotiṃ vibhave brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṅṭhitvā bārāṇasiṃ paccāgantvā katadārapariggaho mātāpitūnaṃ accayena tesam matakkicāni katvā hiraññolokanakammaṃ karonto “idaṃ dhaṇaṃ paññāyati, yehi panetaṃ sambhataṃ, te (2.0249) na paññāyanti”ti āvajjento saṃvegappatto ahosi, sarīrā sedā muccīṃsu. So gharāvāse ciraṃ vasanto mahādānaṃ datvā kāme pahāya assumukhaṃ ṇātisaṅghaṃ pariccajitvā himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā ramaṇīye padese paṇṇasālaṃ māpetvā uñchācariyāya vanamūlaphalādīhi yāpento nacirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīlaṃ kīlanto ciraṃ vasitvā cintesi- “manussapaṭhaṃ gantvā loṇambilaṃ upasevi-ssāmi, evaṃ me sarīrañceva thiraṃ bhavissati, jaṅghavihāro ca kato bhavissati, ye ca mādisassa sīlasampanna bhikkhaṃ vā dassanti, abhivādanādīni vā kari-ssanti, te saggapuraṃ pūressanti”ti.

So himavantaṃ otarivā anupubbena cārikaṃ caramāno bārāṇasiṃ patvā sūriyattāṅgamanavelāya vasanaṭṭhānaṃ olokeno rājuyyānaṃ disvā “idaṃ paṭisallāna-sārappaṃ, ettha vasissāme”ti uyyānaṃ pavisitvā aññatarasmiṃ rukkhamaṇe nisinna jhānasukhena rattiṃ khepetvā punadvise katasarīrapaṭijaggano pubbaṇhasamaye jaṭājinavakkalāni saṅṭhapetvā bhikkhābhājanaṃ ādāya santindriyo santamānaso iriyāpathasampanno yugamattadassano hutvā sabbākārasampa-

nnāya attano rūpasiriyā lokassa locanāni ākaḍḍhento nagaraṃ pavisitvā bhikkhāya caranto rañño nivesanadvāraṃ pāpuṇi. Rājā mahātale caṅkamanto vātapānantarena bodhisattaṃ disvā iriyāpathasmiññeva pasīditvā “sace santa-dhammo nāma atthi, imassa tena abbhantare bhavitabban”ti cintetvā “gaccha, taṃ tāpasam ānehī”ti ekaṃ amaccam āṇāpesi. So gantvā vanditvā bhikkhābhājanam gahetvā “rājā, bhante, taṃ pakkosati”ti āha. Bodhisatto “mahāpuñña, amhe rājā na jānāti”ti āha. “Tena hi, bhante, yāvāham āgacchāmi, tāva idheva hothā”ti gantvā rañño ārocesi. Rājā “amhākam kulūpakatāpaso natthi, gaccha, nam ānehī”ti sayampi vātapānena hattham pasāretvā vandanto “ito etha, bhante”ti āha. Bodhisatto amaccassa hatthe bhikkhābhājanam datvā mahātalam abhiruhi.

Atha nam rājā vanditvā rājpallaṅke nisīdāpetvā attano sampāditehi yāgukhajja-kabhattehi parivisitvā katabhattakiccaṃ pañham pucchi. Pañhabyākaraṇena bhiyyosomattāya pasīditvā vanditvā “bhante, tumhe katthavāsikā (2.0250), kuto āgatattā”ti pucchitvā “himavantavāsikā mayaṃ, mahārāja, himavantato āgatā”ti vutte puna “kiṃkāraṇā”ti pucchitvā “vassārattakāle, mahārāja, nibaddhavāso nāma laddhum vaṭṭati”ti vutte “tena hi, bhante, rājuyyāne vasatha, tumhe ca catūhi paccayehi na kilamissatha, ahañca saggasaṃvattanikaṃ puññaṃ

pāpuṇissāmī”ti paṭiññam gahetvā bhuttapātarāso bodhisattena saddhiṃ uyyānam gantvā paṇṇasālam kāretvā caṅkamaṃ māpetvā sesānipi rattitṭhānadivāṭṭhānā-dīni sampādetvā pabbajitaparikkhāre paṭiyādetvā “sukhena vasatha, bhante”ti uyyānapālam sampaṭicchāpesi. Bodhisatto tato paṭṭhāya dvādasa samvaccharāni tattheva vasi.

Athekadivasam rañño paccanto kupito. So tassa vūpasamanatthāya gantu-kāmo deviṃ āmantetvā “bhadde, tayā nagare ohīyituṃ vaṭṭati”ti āha. “Kiṃ nissāya kathetha, devā”ti. “Sīlavantaṃ tāpasam, bhadde”ti. “Deva, nāham tasmim pamajjissāmi, amhākaṃ ayyassa paṭijagganaṃ mama bhāro, tumhe nirāsaṅkā gacchathā”ti. Rājā nikkhamitvā gato, devīpi bodhisattaṃ tattheva sakkaccaṃ upaṭṭhāti. Bodhisatto pana rañño gatakāle nibaddhavelāyaṃ āgantvā attano rucitāya velāya rājanivesanaṃ gantvā bhattakiccaṃ karoti.

Athekadivasam bodhisatte aticirāyante devī sabbaṃ khādanīyabhojanīyaṃ paṭiyādetvā nhatvā alaṅkaritvā nīcamañcakaṃ paññāpetvā bodhisattassa āgamaṃ olokayamānā maṭṭhasāṭakaṃ sithilaṃ katvā nivāsetvā nipajji. Bodhisattopi vemaṃ sallakkhetvā bhikkhābhājanaṃ ādāya ākāsenāgantvā mahāvātapānadvāraṃ pāpuṇi. Tassa vakkalasaddaṃ sutvā sahasā utṭhahamānāya deviyā sarirā maṭṭhasāṭako bhassittha, bodhisatto visabhāgārammaṇaṃ disvā indriyāni bhinditvā subhavasena olokesi. Athassa jhānabalena sannisinnopi kilesa karaṇḍake pakkhitta-āsīviso viya phaṇaṃ katvā utṭhaḥi, khīrarukkhassa vāsiyā ākoṭitakālo viya ahosi. Kilesuppādanena saheva jhānaṅgāni parihāyimsu, indriyāni aparipuṇṇāni ahesuṃ, sayam pakkhacchinnakāko viya ahosi. So pubbe viya nisīditvā bhattakiccaṃ kātuṃ nāsakkhi (2.0251), nisīdāpiyamānopi na nisīdi. Athassa devī sabbaṃ khādanīyabhojanīyaṃ bhikkhābhājaneyeva pakkhipi. Yathā ca pubbe bhattakiccaṃ katvā sīhapañjarena nikkhamitvā ākāseneva gacchati, evaṃ taṃ divasaṃ gantuṃ nāsakkhi. Bhattaṃ pana gahetvā mahānisseṇiyā otaritvā uyyānam āgamāsi. Devīpi assa attani paṭibaddhacittataṃ aññāsi. So uyyānam gantvā bhattaṃ abhuñjitvāva heṭṭhāmañcake nikkhipitvā “deviyā evarūpā hatthasobhā pādasobhā, evarūpaṃ kaṭipariyosānaṃ, evarūpaṃ ūrulakkhaṇaṃ”ti-ādīni vippalapanto sattāhaṃ nipajji, bhattaṃ pūtikaṃ ahosi nīlamakkhikāparipuṇṇaṃ.

Atha rājā paccantaṃ vūpasametvā paccāgato alaṅkatapaṭiyattaṃ nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā rājanivesanaṃ āgantvā “bodhisattaṃ passissāmī”ti uyyānam gantvā uklāpaṃ assamapadaṃ disvā “pakkanto bhavissati”ti paṇṇasā-lāya dvāraṃ vivaritvā antopaviṭṭho taṃ nipannaṃ disvā “kenaci aphāsukena bhavitabban”ti pūtibhattaṃ chaḍḍāpetvā paṇṇasālam paṭijaggāpetvā “bhante, kiṃ te aphāsukan”ti pucchi. “Viddhosmi, mahārājā”ti. Rājā “mama paccāmittehi mayi okāsaṃ alabhantehi ‘mamāyanaṭṭhānamassa dubbalaṃ karissāmā’ti āgantvā esa viddho bhavissati maññe”ti sarīraṃ parivattetvā viddhaṭṭhānaṃ olokeno viddhaṭṭhānaṃ adisvā “kattha viddhosi, bhante”ti pucchi. Bodhisatto “nāham, mahārāja, aññena viddho, ahaṃ pana attanāva attānaṃ hadaye vijjhin”ti vatvā utṭhāya nisīditvā imā gāthā avoca-

1. “Saṅkapparāgadhotena, vitakkanisitena ca;

nālaṅkatena bhadrena, usukārākatena ca.

2. “Na kaṇṇāyatamuttana, nāpi morūpasevinā;
tenamhi hadaye viddho, sabbaṅgaparidāhinā.
3. “Āvedhañca na passāmi, yato ruhiramassave;
yāva ayoniso cittaṃ, sayam me dukkhamābhatan”ti.

Tattha (2.0252) **saṅkapparāgadhoteṇāti** kāmavitakkasampayuttarāgadhoteṇa.

Vitakkaniṣitena cāti teneva rāgodakena vitakkapāsāṇe nisitena. **Nālaṅkatena bhadrenāti** neva alaṅkatena bhadrena, analaṅkatena bībhacchenāti attho. **Usukārākatena cāti** usukārehipi akatena. **Na kaṇṇāyatamuttanāti** yāva dakkhiṇakaṇṇacūlakam ākaḍḍhitvā amuttakena. **Nāpi morūpasevināti** morapattagijjhappattādīhi akatūpasevanena. **Tenamhi hadaye viddhoti** tena kilesakaṇḍenaṅhaṃ hadaye viddho amhi. **Sabbaṅgaparidāhināti** sabbāni aṅgāni paridahanasamatthena. Mahārāja, tena hi kilesakaṇḍena hadaye viddhakālato paṭṭhāya mama aggi padittāniva sabbāni aṅgāni ḍayhantīti dasseti.

Āvedhañca na passāmīti viddhaṭṭhāne vaṇaṅca na passāmi. **Yato ruhiramassaveti** yato me āvedhato lohitaṃ pagghareyya, taṃ na passāmīti attho. **Yāva ayoniso cittanti** ettha **yāvāti** daḷhatthe nipāto, ativiya daḷhaṃ katvā ayoniso cittaṃ vaḍḍhitanti attho. **Sayam me dukkhamābhatanti** attanāva mayā attano dukkham ānīnti.

Evaṃ bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi rañño dhammaṃ desetvā rājānaṃ paṇṇasālato bahi katvā kasiṇaparikkammaṃ katvā naṭṭhaṃ jhānaṃ uppādetvā paṇṇasālāya nikkhamitvā ākāse nisinno rājānaṃ ovaditvā “mahārāja, ahaṃ himavanta-meva gamissāmi”ti vatvā “na sakkā, bhante, gantun”ti vuccamānopi “mahārāja, mayā idha vasantena evarūpo vippakāro patto, idāni na sakkā idha vasitun”ti rañño yācantasseva ākāse uppatitvā himavantaṃ gantvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu arahatte patiṭṭhahi. Keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ. “Tadā rājā ānando ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣin”ti.

Saṅkapparāgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[252] 2. Tilamuṭṭhijātakavaṇṇanā

Ajjāpi (2.0253) **me taṃ manasīti** idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kodhanaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Aññataro kira, bhikkhu, kodhano ahoṣi upāyāsabahulo, appampi vutto samāno kuppi abhisajji, kopañca dosañca appaccayañca pātvākāsi. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asuko nāma bhikkhu kodhano upāyāsabahulo uddhane pakkhittaloṇam viya taṭataṭāyanto vicarati, evarūpe nikkodhane buddhasāsane pabbajito samāno kodhamattampi niggaṇhituṃ na sakkoti”ti. Satthā tesam kathaṃ sutvā ekaṃ bhikkhuṃ pesetvā taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam, bhikkhu,

kodhano”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ayam kodhano ahosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atite bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa putto brahmadattakumāro nāma ahosi. Porāṇakarājāno ca attano putte “evaṃ ete nihataṃānadappā sītuṇhakkhamā lokacārittaññū ca bhavissanti”ti attano nagare disāpāṃmokka-ācariye vijjamānepi sippuggahaṇatthāya dūre tiroraṭṭhaṃ pesenti, tasmā sopi rājā soḷasavaśśuddesikaṃ puttaṃ pakkosāpetvā ekapaṭalika-upāhanā ca paṇṇacchattañca kahāpaṇasahassañca datvā “tāta, takkasilāṃ gantvā sippaṃ uggaṇhā”ti pesesi. So “sādhū”ti mātāpitaro vanditvā nikkhamitvā anupubbena takkasilāṃ patvā ācariyassa gehaṃ pucchitvā ācariye māṇavakānaṃ sippaṃ vācetvā utṭhāya gharaḍvāre caṅkamante gehaṃ gantvā yasmaṃ tṭhāne tṭhito ācariyaṃ addasa, tattheva upāhanā omuñcitvā chattañca apanetvā ācariyaṃ vanditvā aṭṭhāsi. So tassa kilantabhāvaṃ ṇatvā āgantukasaṅgahaṃ kāresi. Kumāro bhuttabhojano thokaṃ vissamitvā ācariyaṃ upasaṅkamitvā vanditvā aṭṭhāsi, “kuto āgatosi, tātā”ti ca vutte “bārāṇasito”ti āha. “Kassa puttosi”ti? “Bārāṇasirañño”ti. “Kenatthenāgatosi”ti? “Sippaṃ uggaṇhatthāyā”ti. “Kiṃ te ācariyabhāgo ābhato, udāhu dhammantevāsiko hotukāmosi”ti? So “ācariyabhāgo me (2.0254) ābhato”ti vatvā ācariyassa pādāmūle sahasatthavikaṃ tṭhapetvā vandi.

Dhammantevāsikā divā ācariyassa kammaṃ katvā rattiṃ sippaṃ uggaṇhanti, ācariyabhāgadāyakaṃ gehe jeṭṭhaputtā viya hutvā sippameva uggaṇhanti. Tasmā sopi ācariyo sallahukena subhanakkhattena kumārassa sippaṃ paṭṭhapesi. Kumāropi sippaṃ uggaṇhanto ekadivasaṃ ācariyena saddhiṃ nhāyituṃ agamāsi. Athekā mahallikā itthi tilāni sete katvā pattharivā rakkhamānā nisīdi. Kumāro setatile disvā khāditukāmo hutvā ekaṃ tilamuṭṭhiṃ gahetvā khādi, mahallikā “taṇhā-luko eso”ti kiñci avatvā tuṇhī ahosi. So punadivasepi tāya velāya tattheva akāsi, sāpi naṃ na kiñci āha. Itaro tatiyadivasepi tathevākāsi, tadā mahallikā “disāpā-mokkho ācariyo attano antevāsikehi maṃ vilumpāpeti”ti bāhā paggayha kandi. Ācariyo nivattitvā “kiṃ etaṃ, ammā”ti pucchi. “Sāmi, antevāsiko te mayā katānaṃ setatilānaṃ ajjekaṃ muṭṭhiṃ khādi, hiyyo ekaṃ, pare ekaṃ, nanu evaṃ khādanto mama santakaṃ sabbaṃ nāsessati”ti. “Amma, mā rodi, mūlaṃ te dāpessāmi”ti. “Na me, sāmi, mūlenattho, yathā panesa kumāro puna evaṃ na karoti, tathā taṃ sikkhāpehi”ti. Ācariyo “tena hi passa, ammā”ti dvīhi māṇavehi taṃ kumāraṃ dvīsu hatthesu gāhāpetvā veḷupesikaṃ gahetvā “puna evarūpaṃ mā akāsi”ti tikkhattuṃ piṭṭhiyaṃ pahari. Kumāro ācariyassa kujjhivā rattāni akkhīni katvā pādapiṭṭhito yāva kesamatthakā olokesi. Sopissa kujjhivā olokitabhāvaṃ aññāsi. Kumāro sippaṃ niṭṭhāpetvā “anuyogaṃ datvā mārāpetabbo esa mayā”ti tena katadosaṃ hadaye tṭhapetvā gamanakāle ācariyaṃ vanditvā “yadāhaṃ, ācariya, bārāṇasirajjaṃ patvā tumhākaṃ santikaṃ pesessāmi, tadā tumhe āgaccheyyāthā”ti sasi-neho viya paṭiññaṃ gahetvā pakkāmi.

So bārāṇasiṃ patvā mātāpitaro vanditvā sippaṃ dassesi. Rājā “jīvamānena me putto diṭṭho, jīvamānovassa rajjasiriṃ passāmi”ti puttaṃ rajje paṭiṭṭhāpesi. So rajjasiriṃ anubhavamāno ācariyena katadosaṃ (2.0255) saritvā uppannakodho “mārā-

pessāmi nan”ti pakkosanatthāya ācariyassa dūtaṃ pāhesi. Ācariyo “taruṇakāle naṃ saññāpetuṃ na sakkhissāmī”ti agantvā tassa rañño majjhimavayakāle “idāni naṃ saññāpetuṃ sakkhissāmī”ti gantvā rājadvāre ṭhatvā “takasilācariyo āgato”ti ārocāpesi. Rājā tuṭṭho brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā taṃ attano santikaṃ āgataṃ disvāva kodhaṃ uppādetvā rattāni akkhīni katvā amacce āmantetvā “bho, ajjāpi me ācariyena paḥaṭṭhānaṃ rujjati, ācariyo nalāṭena maccuṃ ādāya ‘marissāmī’ti āgato, ajjassa jīvitaṃ natthī”ti vatvā purimā dve gāthā avoca-

4. “Ajjāpi me taṃ manasi, yaṃ maṃ tvaṃ tilamuṭṭhiyā;
bāhāya maṃ gahetvāna, laṭṭhiyā anutālayi.
5. “Nanu jīvite na ramasi, yenāsi brāhmaṇāgato;
yaṃ maṃ bāhā gahetvāna, tikkhattuṃ anutālayī”ti.

Tattha **yaṃ maṃ bāhāya manti** dvīsu padesu upayogavacanaṃ anutālanagahaṇāpekkhaṃ. Yaṃ maṃ tvaṃ tilamuṭṭhiyā kāraṇā anutālayi, anutāleṇto ca maṃ bāhāya gahetvā anutālayi, taṃ anutālaṇaṃ ajjāpi me manasīti ayañhettha attho. **Nanu jīvite na ramasīti** maññe tvaṃ attano jīvitamhi nābhiraṃmasi. **Yenāsi brāhmaṇāgatoti** yasmā brāhmaṇa idha mama santikaṃ āgatosi. **Yaṃ maṃ bāhā gahetvānāti** yaṃ mama bāhā gahetvā, yaṃ maṃ bāhāya gahetvātipi attho. **Tikkhattuṃ anutālayīti** tayo vāre veḷulaṭṭhiyā tāḷesi, ajja dāni tassa phalaṃ vindāhīti naṃ maraṇena santajjento evamāha.

Taṃ sutvā ācariyo tatiyaṃ gāthamāha-

6. “Ariyo anariyaṃ kubbantaṃ, yo daṇḍena nisedhati;
sāsanaṃ taṃ na taṃ veraṃ, iti naṃ paṇḍitā vidū”ti.

Tattha (2.0256) **ariyoti** sundarādhivacanametam. So pana ariyo catubbidho hoti ācāra-ariyo dassana-ariyo liṅga-ariyo paṭivedha-ariyoti. Tattha manusso vā hotu tiracchāno vā, ariyācāre ṭhito **ācāra-ariyo** nāma. Vuttampi cetaṃ-

“Ariyavattasi vakkaṅga, yo piṇḍamapacāyati;
cajāmi te taṃ bhattāraṃ, gacchathūbho yathāsukhan”ti. (jā. 2.21.106);

Rūpena pana iriyāpathena ca pāsādikena dassanīyena samannāgato dassana-ariyo nāma. Vuttampi cetaṃ-

“Ariyāvākāsosi pasannanetto, maññe bhavaṃ pabbajito kulamhā;
kathaṃ nu cittāni pahāya bhoge, pabbaji nikkhamma gharā sapaññā”ti. (jā. 2.17.143);

Nivāsanapārupanaliṅgaggahaṇena pana samaṇasadiso hutvā vicaranto dussīlopi liṅga-ariyo nāma. Yaṃ sandhāya vuttaṃ-

“Chadanaṃ katvāna subbatānaṃ, pakkhandī kuladūsako pagabbho;
māyāvī asaññato palāpo, patirūpena caraṃ sa maggadūsi”ti.

Buddhādayo pana paṭivedha-ariyā nāma. Tena vuttaṃ- “ariyā vuccanti buddhā ca paccekabuddhā ca buddhasāvākā cā”ti. Tesu idha ācāra-ariyova adhippeto.

Anariyanti dussīlaṃ pāpadhammaṃ. **Kubbantanti** paṇātipātādikaṃ pañcavidha-dussīlyakammaṃ karontaṃ, ekameva vā etaṃ atthapadaṃ, anariyaṃ hīnaṃ lāmakam pañcaverabhayakammaṃ karontaṃ puggalaṃ. **Yoti** khattiyādīsu yo koci. **Daṇḍenāti** yena kenaci paharaṇakena. **Nisedhatīti** “mā puna evarūpaṃ karī”-

ti paharanto nivāreti. **Sāsanam taṃ na taṃ veranti** taṃ, mahārāja, akattabbaṃ karonte puttadhītarō vā antevāsike vā evaṃ paharivā nisedhanaṃ nāma imasmiṃ loke sāsanam anusīṭṭhi ovādo, na veraṃ. **Iti naṃ paṇḍitā** (2.0257) **vidūti** evamevaṃ paṇḍitā jānanti. Tasmā, mahārāja, tvampi evaṃ jāna, na evarūpe ṭhāne veraṃ kātuṃ arahasi. Sace hi tvaṃ, mahārāja, mayā evaṃ sikkhāpito nābhavissa, atha gacchante kāle pūvasakkhali-ādīni ceva phalāphalādīni ca haranto corakammesu paluddho anupubbena sandhicchedanapanthadūhanagāmaghātakādīni katvā “rājāparādhiko coro”ti sahoḍḍham gahetvā rañño dassito “gacchathassa dosānurūpaṃ daṇḍam upanethā”ti daṇḍabhayaṃ pāpuṇissa, kuto te evarūpā sampatti bhavissa, nanu maṃ nissāya idaṃ issariyaṃ tayā laddhanti evaṃ ācariyo rājānaṃ saññāpesi. Parivāretvā ṭhitā amaccāpissa kathaṃ sutvā “saccaṃ, deva, idaṃ issariyaṃ tumhākaṃ ācariyasseva santakan”ti āhaṃsu.

dammi, rajjaṃ paṭicchā”ti āha. Ācariyo “na me, mahārāja, rajjenattho”ti paṭikkhipi. Rājā takkaṣiḷaṃ pesetvā ācariyassa puttadāraṃ āharāpetvā mahantaṃ issariyaṃ datvā tameva purohitaṃ katvā pituṭṭhāne ṭhapetvā tassovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadeṣanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiṃ phale patiṭṭhahi, bahū janā sotāpannasakadāgāmi-anāgāmino ahesuṃ. “Tadā rājā kodhano bhikkhu ahoṣi, ācariyo pana ahameva ahoṣin”ti.

Tilamuṭṭhijātakavaṇṇanā dutiyā.

[253] 3. Maṇikaṇṭhajātakavaṇṇanā

Mamannapānanti idaṃ satthā āḷaviṃ nissāya aggāḷave cetiye viharanto **kuṭikāra-sikkhāpadaṃ** (pārā. 342) ārabha kathesi. Āḷavakā hi bhikkhū saññācīkāya kuṭiyo kārayamānā yācanabahulā viññattibahulā vihariṃsu “purisaṃ detha, purisatthakaraṃ dethā”ti-ādīni vadantā. Manussā (2.0258) upaddutā yācanāya upaddutā viññattiyā bhikkhū disvā ubbijjīṃsupi uttasīṃsupi palāyīṃsupi. Athāyasmā mahākassapo āḷaviṃ upasaṅkamtivā piṇḍāya pāvīsi, manussā therampi disvā tatheva paṭipajjīṃsu. So pacchābhataṃ piṇḍapātaṭṭhikānto bhikkhū āmantetvā “pubbāyaṃ, āvuso, āḷavī sulabhapiṇḍā, idāni kasmā dullabhapiṇḍā jātā”ti pucchitvā taṃ kāraṇaṃ sutvā bhagavati āḷaviṃ āgantvā aggāḷavacetiye viharante bhagavantaṃ upasaṅkamtivā etamattaṃ ārocesi. Satthā etasmiṃ kāraṇe bhikkhusaṅghaṃ sannipātāpetvā āḷavake bhikkhū paṭipucchi- “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, saññācīkāya kuṭiyo kārethā”ti. “Saccaṃ, bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave, yācanā nāmesā sattaratanaparipuṇṇe nāgabhave vasantānaṃ nāgānampi amanāpā, pageva manussānaṃ, yesaṃ ekaṃ kāhapaṇakaṃ uppādentānaṃ pāsāṇato maṃsaṃ uppāṭanakālo viya hoti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhave brāhmaṇakule nibbatti. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle aññopi puññavā satto tassa mātu kucchismiṃ nibbatti. Te ubhopi bhātaro vayappattā mātāpitūnaṃ kālakiriyāya saṃviggahadayā isipabbajjaṃ pabbajitvā gaṅgātīre paṇṇasālaṃ māpetvā vasiṃsu. Tesu jeṭṭhassa uparigaṅgāya paṇṇasālā ahoṣi, kaniṭṭhassa adhogaṅgāya. Athekadivaṣaṃ maṇikaṇṭho nāma nāgarājā nāgabhavanā nikkhamitvā gaṅgātīre māṇavakavesena vicaranto kaniṭṭhassa assamaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi, te aññamaññaṃ sammodaniyakathaṃ kathetvā vissāsikā ahesuṃ, vinā vattituṃ nāsakkhiṃsu. Maṇikaṇṭho abhiṇhaṃ kaniṭṭhatāpasassa santikaṃ āgantvā kathāsallāpena nisīditvā gamanakāle tāpase sinehena attabhāvaṃ vijahitvā bhogehi tāpasam parikkhipanto parissajitvā uparimuddhani mahantaṃ phaṇaṃ dhāretvā thokaṃ vasitvā taṃ sinehaṃ vinodetvā sarīraṃ viniveṭhetvā

tāpasam vanditvā sakaṭṭhānameva gacchati. Tāpaso tassa bhayena kiso ahosi lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto.

So (2.0259) ekadivasam bhātu santikaṃ agamāsi. Atha naṃ so pucchi- “kissa, tvaṃ bho, kiso lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto”ti. So tassa taṃ pavattiṃ ārocetvā “kiṃ pana, tvaṃ bho, tassa nāgarājassa āgamaṃ icchasi, na icchasi”ti puṭṭho “na icchāmi”ti vatvā “so pana nāgarājā tava santikaṃ āgacchanto kiṃ piḷandhanam piḷandhitvā āgacchati”ti vutte “maṇiratanaṃ”ti āha. Tena hi tvaṃ tasmim nāgarāje tava santikaṃ āgantvā anisinnēyeva “maṇim me dehi”ti yāca, evaṃ so nāgo taṃ bhogehi aparikkhipitvāva gamissati. Punadivase assamapadadvāre ṭhatvā āgacchantameva naṃ yāceyyāsi, tatiyadivase gaṅgātīre ṭhatvā udakā ummujjantameva naṃ yāceyyāsi, evaṃ so tava santikaṃ puna na āgamissatīti.

Tāpaso “sādhū”ti paṭissuṇitvā attano paṇṇasālam gantvā punadivase nāgarājānam āgantvā ṭhitamattameva “etaṃ attano piḷandhanamaṇim me dehi”ti yāci, so anisiditvāva palāyi. Atha naṃ dutiyadivase assamapadadvāre ṭhatvā āgacchantameva “hiyyo me maṇiratanaṃ nādāsi, ajja dānam laddhum vaṭṭati”ti āha. Nāgo assamapadam apavisitvāva palāyi. Tatiyadivase udakato ummujjantameva naṃ “ajja me tatiyo divaso yācantassa, dehi dāni me etaṃ maṇiratanaṃ”ti āha. Nāgarājā udake ṭhatvāva tāpasam paṭikkhipanto dve gāthā āha-

7. “Mamannapānam vipulam uḷāram, uppajjatimassa maṇissa hetu;
taṃ te na dassam atiyācakosi, na cāpi te assamamāgamissam.

8. “Susū yathā sakkharadhotapāṇi, tāsesimaṃ selam yācamāno;
taṃ te na dassam atiyācakosi, na cāpi te assamamāgamissan”ti.

Tattha **mamannapānanti** mama yāgubhattādidibbabhojanaṃ aṭṭhapānakabhedāñca dibbapānam. **Vipulanti** bahu. **Uḷāranti** seṭṭham paṇitam. **Taṃ teti** taṃ maṇim tuyham. **Atiyācakosīti** (2.0260) kālañca pamāṇañca atikkamitvā ajja tīṇi divasāni mayham piyam manāpam maṇiratanaṃ yācamāno atikkamma yācakosi. **Na cāpi teti** na kevalam na dassam, assamampi te nāgamissam. **Susū yathāti** yathā nāma yuvā taruṇamanusso. **Sakkharadhotapāṇi** sakkharāya dhotapāṇi, telena pāsāṇe dhota-asihattho. **Tāsesimaṃ selam yācamānoti** imam maṇim yācanto tvaṃ kañca natharukhaggaṃ abbāhitvā “sīsam te chindāmi”ti vadanto taruṇapuriso viya maṃ tāsesi.

Evaṃ vatvā so nāgarājā udake nimujjitvā attano nāgabhavanameva gantvā na paccāgañchi. Atha so tāpaso tassa dassaniyassa nāgarājassa adassanena bhiyyosomattāya kiso ahosi lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto. Atha jeṭṭhatāpaso “kaniṭṭhassa pavattiṃ jānissāmi”ti tassa santikaṃ āgantvā taṃ bhiyyosomattāya paṇḍuroginam disvā “kiṃ nu kho, bho, tvaṃ bhiyyosomattāya paṇḍurogī jāto”ti vatvā “tassa dassaniyassa nāgarājassa adassanenā”-ti sutvā “ayam tāpaso nāgarājānam vinā vattitum na sakkoti”ti sallakkhetvā tatiyam gāthamāha-

9. “Na taṃ yāce yassa piyam jigīse, desso hoti atiyācanāya;
nāgo maṇim yācito brāhmaṇena, adassanaṃyeva tadajjhagamā”ti.

Tattha **na taṃ yāceti** taṃ bhaṇḍaṃ na yāceyya. **Yassa piyaṃ jigīseti** yaṃ bhaṇḍaṃ assa puggalassa piyanti jāneyya. **Desso hotīti** appiyo hoti. **Atiyācanāyāti** pamāṇaṃ atikkamitvā varabhaṇḍaṃ yācanto tāya atiyācanāya. **Adassanaṃ yeva tadajjhagamāti** tato paṭṭhāya adassanameva gatoti.

Evaṃ pana taṃ vatvā “ito dāni paṭṭhāya mā soci”ti samassāsetvā jeṭṭhabhātā attano assamameva gato. Athāparabhāge te dvepi bhātaro abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā (2.0261) “evaṃ, bhikkhave, sattaratanaparipuṇṇe nāgabhavane vasaṇtānaṃ nāgānampi yācanā nāma amanāpā, kimaṅgaṃ pana manussānaṃ”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā kaniṭṭho ānando ahosi, jeṭṭho pana ahameva ahosi”ti.

Maṇikaṇṭhajātakavaṇṇanā tatiyā.

[254] 4. Kuṇḍakakucchisindhavajātakavaṇṇanā

Bhutvā tiṇaparighāsanti idaṃ satthā jetavane viharanto sārīputtatheraṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye sammāsambuddhe sāvattiyaṃ vassaṃ vasitvā cārikaṃ caritvā puna paccāgate manussā “āgantukasakkāraṃ karissāmā”-ti buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ dadanti. Vihāre ekaṃ dhammaghosakabhikkhuṃ ṭhapesuṃ, so ye ye āgantvā yattake bhikkhū icchanti, tesu tesu bhikkhū vicāretvā deti.

Athekā duggatamahallikā itthi ekameva paṭivisaṃ sajjetvā tesu tesu manussānaṃ bhikkhūsu vicāretvā dinnesu ussūre dhammaghosakassa santikaṃ āgantvā “mayhaṃ ekaṃ bhikkhuṃ dethā”ti āha. So “mayā sabbe bhikkhū vicāretvā dinnā, sārīputtathero pana vihāreyeva, tvaṃ tassa bhikkhaṃ dehī”ti āha. Sā “sādhū”ti tuṭṭhacittā jetavanadvārakoṭṭhake ṭhatvā therassa āgatakāle vanditvā hatthato pattaṃ gahetvā gharaṃ netvā nisīdāpesi. “Ekāya kira mahallikāya dhammasenāpati attano ghare nisīdāpito”ti bahūni saddhāni kulāni assosuṃ. Tesu rājā passenadī kosalo taṃ pavattiṃ sutvā tassā sāṭakena ceva sahasatthavikāya ca saddhiṃ bhattabhājanāni paṇiṇi “mayhaṃ ayyaṃ parivisaṃānā imaṃ sāṭakaṃ nivāsetvā ime kahāpaṇe vaḷañjetvā therāṃ parivisaṃtū”ti. Yathā ca rājā, evaṃ anāthapiṇḍiko cūḷa-anāthapiṇḍiko visākhā ca mahā-upāsikā paṇiṇi. Aññānipi pana kulāni ekasatadvisatādivasena attano attano balānurūpena kahāpaṇe paṇiṃsu. Evaṃ ekāheneva sā mahallikā satahassamattaṃ labhi. Thero pana tāya dinnayāgumeva pivitvā (2.0262) tāya katakhajjakameva pakkabhattameva ca paribhuñjitvā anumodanaṃ katvā taṃ mahallikaṃ sotāpattiṃphale patiṭṭhāpetvā vihārameva agamāsi.

Dhammasabhāyaṃ bhikkhū therassa guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, dhammasenāpati mahallikagahapatāniṃ duggatabhāvato mocesi, patiṭṭhā ahosi. Tāya dinnamāhāraṃ ajigucchanto paribhuñji”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na,

bhikkhave, sāriputto idāneva etissā mahallikāya avassayo jāto, na ca idāneva tāya dinnam āhāram ajigucchanto paribhuñjati, pubbepi paribhuñjiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto uttarāpathe assavāṇi-jakule nibbatti. Uttarāpathajanapadato pañcasatā assavāṇijā asse bārāṇasiṃ ānetvā vikkiṇanti. Aññataropi assavāṇijo pañca-assasatāni ādāya bārāṇasi-maggaṃ paṭipajji. Antarāmagge ca bārāṇasito avidūre eko nigamagāmo atthi, tattha pubbe mahāvibhavo seṭṭhi ahosi. Tassa mahantaṃ nivesanaṃ, taṃ pana kulaṃ anukkamena parikkhayaṃ gataṃ, ekāva mahallikā avasiṭṭhā, sā tasmīṃ nivesane vasati. Atha so assavāṇijo taṃ nigamagāmaṃ patvā “vetanaṃ dassāmi”-ti tassā nivesane nivāsaṃ gaṇhitvā asse ekamante ṭhapesi. Taṃdivasamevassa ekissā ājāniyāvaḷavāya gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. So dve tayo divase vasitvā asse balaṃ gāhāpetvā “rājānaṃ passissāmi”ti asse ādāya pāyāsi. Atha naṃ mahallikā “gehavetanaṃ dehi”ti vatvā “sādhu, amma, demī”ti vutte “tāta, vetanaṃ me dada-māno imampi assapotakaṃ vetanato khaṇḍetvā dehi”ti āha. Vāṇijo tathā katvā pakkāmi. Sā tasmīṃ assapotake puttasiṇhaṃ paccupaṭṭhapetvā avassāvanajhā-makabhattachāyāni datvā taṃ paṭijaggi.

Athāparabhāge bodhisatto pañca assasatāni ādāya āgacchanto tasmīṃ gehe nivāsaṃ gaṇhi. Kuṇḍakakhādakassa sindhavapotakassa ṭhitaṭṭhānato gandhaṃ ghāyitvā eka-assopi gehaṃ pavisitum nāsakki. Bodhisatto mahallikaṃ pucchi-“amma, kacci imasmīṃ gehe asso atthi”ti (2.0263). “Tāta, añño asso nāma natthi, ahaṃ pana puttaṃ katvā ekaṃ assapotakaṃ paṭijaggāmi, so ettha atthi”ti. “Kahaṃ so, ammā”ti? “Caritum gato, tātā”ti. “Kāya velāya āgamissati, ammā”ti? “Sāyanhe, tātā”ti. Bodhisatto tassa āgamaṃ paṭimānento asse bahi ṭhapetvāva nisīdi. Sindhavapotakopi vicaritvā kāleyeva āgami. Bodhisatto kuṇḍakakucchisindhava-potakaṃ disvā lakkhaṇāni samānetvā “ayaṃ sindhavo anaggho, mahallikāya mūlaṃ datvā gahetum vaṭṭati”ti cintesi. Sindhavapotakopi gehaṃ pavisitvā attano vasanaṭṭhāneyeva ṭhito. Tasmīṃ khaṇe te assā gehaṃ pavisitum sakkhiṃsu.

Bodhisatto dvīhatīhaṃ vasitvā asse santappetvā gacchanto “amma, imaṃ assa-potakaṃ mūlaṃ gahetvā mayhaṃ dehi”ti āha. “Kiṃ vadesi, tāta, puttaṃ vikki-ṇantā nāma atthi”ti. “Amma, tvaṃ etaṃ kiṃ khādāpetvā paṭijaggasi”ti? “Odanaka-ñjikañca jhāmakabhattachāñca vighāsatiṇaṃ khādāpetvā kuṇḍakayāguñca pāyetvā paṭijaggāmi, tātā”ti. “Amma, ahaṃ etaṃ labhitvā piṇḍarasabhojanaṃ bhojessāmi, ṭhitaṭṭhāne celavitānaṃ pasāretvā attharaṇapiṭṭhe ṭhapessāmi”ti. “Tāta, evaṃ sante mama putto ca sukhaṃ anubhavatu, taṃ gahetvā gacchā”ti. Atha bodhi-satto tassa catunnaṃ pādānaṃ naṅguṭṭhassa mukhassa ca mūlaṃ ekekaṃ katvā cha sahasatthavikāyo ṭhapetvā mahallikaṃ navavatthaṃ nivāsāpetvā sindhava-potakassa purato ṭhapesi. So akkhīni ummīletvā mātaraṃ oloketvā assūni pava-ttesi. Sāpi tassa piṭṭhiṃ parimajjitvā āha- “mayā puttaposāvanikaṃ laddhaṃ, tvaṃ, tāta, gacchāhi”ti, tadā so āgamāsi.

Bodhisatto punadivase assapotakassa piṇḍarasabhojanaṃ sajjetvā “vīmaṃsi-ssāmi tāva naṃ, jānāti nu kho attano balaṃ, udāhu na jānāti”ti doṇiyaṃ kuṇḍaka-

yāguṃ ākirāpetvā dāpesi. So “nāhaṃ imaṃ bhojanaṃ bhuñjissāmi”ti taṃ yāguṃ pāyituṃ na icchi. Bodhisatto tassa vīmaṃsanavasena paṭhamaṃ gāthamāha-

10. “Bhuvā tiṇaparighāsaṃ, bhuvā ācāmaṇḍakaṃ;
etaṃ te bhojanaṃ āsi, kasmā dāni na bhuñjasī”ti.

Tattha (2.0264) **bhuvā tiṇaparighāsanti** tvaṃ pubbe mahallikāya dinnaṃ tesāṃ tesāṃ khādītāvasesaṃ vighāsatiṇasaṅkhātaṃ parighāsaṃ bhuñjitvā vaḍḍhito. **Bhuvā ācāmaṇḍakanti** ettha ācāmo vuccati odanāvasesaṃ. **Kuṇḍakanti** kuṇḍakameva. Etañca bhuñjitvā vaḍḍhitosīti dīpeti. **Etaṃ teti** etaṃ tava pubbe bhojanaṃ āsi. **Kasmā dāni na bhuñjasīti** mayāpi te tameva dinnaṃ, tvaṃ taṃ kasmā idāni na bhuñjasīti.

Taṃ sutvā sindhavapotako itarā dve gāthā avoca-

11. “Yattha posāṃ na jānanti, jātiyā vinayena vā;
bahu tattha mahābrahme, api ācāmaṇḍakaṃ.

12. “Tvañca khomaṃ pajānāsi, yādisāyaṃ hayuttamo;
jānanto jānamāgamma, na te bhakkhāmi kuṇḍakan”ti.

Tattha **yatthāti** yasmim̐ ṭhāne. **Posanti** sattaṃ. **Jātiyā vinayena vāti** “jātisampanno vā eso, na vā, ācārayutto vā, na vā”ti evaṃ na jānanti. **Mahābrahmeti** garukālapanena ālapanto āha. **Yādisāyanti** yādiso ayaṃ, attānaṃ sandhāya vadati. **Jānanto jānamāgamma**ti ahaṃ attano balaṃ jānanto jānantameva taṃ āgamma paṭicca tava santike kuṇḍakaṃ kiṃ bhuñjissāmi. Na hi tvaṃ kuṇḍakaṃ bhojāpetukāmatāya cha sahaṃsāni datvā maṃ gaṇhīti.

Taṃ sutvā bodhisatto “taṃ vīmaṃsanatthāya taṃ mayā kataṃ, mā kujjhī”ti taṃ samassāsetvā

subhojanam bhojetvā ādāya rājanāṇam gantvā ekasmiṃ passe pañca assasatāni ṭhapetvā ekasmiṃ passe vicittasāṇiṃ parikkhipitvā heṭṭhā attharaṇam pattharivā upari celavitānam bandhitvā sindhavapotakam ṭhapesi.

Rājā āgantvā asse olokeno “ayaṃ asso kasmā visuṃ ṭhapito”ti pucchitvā “mahārāja, ayaṃ sindhavo ime asse visuṃ akato mocessatī”ti sutvā “sobhano, bho, sindhavo”ti pucchi. Bodhisatto “āma, mahārājā”ti vatvā “tena hissa jvaṃ passissāmī”ti (2.0265) vutte taṃ assaṃ kappetvā abhiruhitvā “passa, mahārājā”ti manusse ussāretvā rājanāṇe assaṃ pāhesi. Sabbaṃ rājanāṇam nirantaram assapantīhi parikkhittamivāhosi. Puna bodhisatto “passa, mahārāja, sindhavapotakassa vegan”ti vissajjesi, ekapurisopi naṃ na addasa. Puna ratthapaṭaṃ udare parikkhipitvā vissajjesi, rattapaṭameva passimsu. Atha naṃ antonagare ekissā uyyānapokkharāṇiyā udakapiṭṭhe vissajjesi, tatthassa udakapiṭṭhe dhāvato khura-ggānīpi na temimsu. Punavāram paduminipattānam upari dhāvanto ekapaṇṇampi na udake osidāpesi. Evamassa jvasampannam dassetvā oruyha paṇiṃ paharivā hatthatalaṃ upanāmesi, asso upagantvā cattāro pāde ekato katvā hatthatale aṭṭhāsi. Atha mahāsatto rājānam āha- “mahārāja, imassa assapota-kassa sabbākārena vege dassiyamāne samuddapariyanto nappahotī”ti. Rājā tussitvā mahāsattassa upaḍḍharajjam adāsi. Sindhavapotakampi abhisiñcitvā maṅgala-assaṃ akāsi.

So rañño piyo ahosi manāpo, sakkāropissa mahā ahosi. Tassa hi vasana-ṭṭhānam rañño alaṅkatapaṭiyatto vāsagharagabbho viya ahosi, catujātigandhehi bhūmilepanam akaṃsu, gandhadāmamālādāmāni osārayimsu, upari suvaṇṇatāra-kakhacitam celavitānam ahosi, samantato citrasāṇi parikkhittā ahosi, niccam gandhatelapadipā jhāyimsu, uccārapassāvāṭṭhānepissa suvaṇṇakaṭāham ṭhapa-yimsu, niccam rājārahobhojanameva bhunji. Tassa pana āgatakālato paṭṭhāya rañño sakalajambudīpe rajjam hatthagatameva ahosi. Rājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannā sakadāgāmino anāgāmino arahanto ca ahesuṃ. “Tadā mahallikā ayameva mahallikā ahosi, sindhavo sārīputto, rājā ānando, assavaṇṇijjo pana ahameva ahosin”ti.

Kuṇḍakakucchisindhavajātakavaṇṇanā catutthā.

[255] 5. Sukajātakavaṇṇanā

Yāva (2.0266) **so mattamaññāsīti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ atibahuṃ bhunjitvā ajīraṇena kālakataṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tasmim kira evaṃ kālakate dhammasabhāyaṃ bhikkhū tassa aguṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, asuko nāma bhikkhu attano kucchippamāṇam ajānitvā atibahuṃ bhunjitvā jīrāpetuṃ asakkonto kālakato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva,

pubbepesa atibhojanapaccayeneva mato”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese sukayoniyaṃ nibbattitvā anekānaṃ sukasahassānaṃ samuddānugate himavanta- padese vasantānaṃ rājā ahosi. Tasseko putto ahosi, tasmim̄ balappatte bodhi- satto dubbalacakkhuko ahosi. Sukānaṃ kira sīgho vego hoti, tena tesaṃ mahalla- kakāle paṭhamaṃ cakkhumeva dubbalaṃ hoti. Bodhisattassa putto mātāpitaro kulāvake ṭhapetvā gocaraṃ āharitvā posesi. So ekadivasaṃ gocarabhūmiṃ gantvā pabbatamatthake ṭhito samuddaṃ olokento ekaṃ dīpakaṃ passi. Tasmim̄ pana suvaṇṇavaṇṇaṃ madhuraphalaṃ ambavanaṃ atthi. So punadivase gocara- velāya uppatitvā tasmim̄ ambavane otaritvā ambarasaṃ pivitvā ambapakkaṃ ādāya āgantvā mātāpitūnaṃ adāsi. Bodhisatto taṃ khādanto rasaṃ sañjānitvā “tāta, nanu imaṃ asukadīpake ambapakkan”ti vatvā “āma, tātā”ti vutte “tāta, etaṃ dīpakaṃ gacchantā nāma sukā dīghamāyumaṃ pālentā nāma natthi, mā kho tvaṃ puna taṃ dīpakaṃ agamāsi”ti āha. So tassa vacanaṃ aggahetvā agamāsiyeva.

Athekadivasaṃ bahuṃ ambarasaṃ pivitvā mātāpitūnaṃ atthāya ambapakkaṃ ādāya samuddamatthakenāgacchanto atidhātātāya kilantakāyo niddāyābhibhūto, so niddāyantopi āgacchateva, tuṅḍena panassa gahitaṃ ambapakkaṃ pati. So anukkamena āgamanavīthim̄ jahitvā osīdanto udakapiṭṭheneva āgacchanto udake pati. Atha naṃ eko maccho gahetvā (2.0267) khādi. Bodhisatto tasmim̄ āgamana- velāya anāgacchanteyeva “samudde patitvā mato bhavissati”ti aññāsi. Athassa mātāpitaropi āhāraṃ alabhamānā sussitvā marim̄su.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca-

13. “Yāva so mattamaññāsi, bhojanasmim̄ vihaṅgamo;
tāva addhānamāpādi, mātarañca aposayi.

14. “Yato ca kho bahutaraṃ, bhojanaṃ ajjhavāhari;
tato tattheva saṃsīdi, amattaññū hi so ahu.

15. “Tasmā mattaññutā sādhu, bhojanasmim̄ agiddhatā;
amattaññū hi sīdanti, mattaññū ca na sīdare”ti.

Tattha **yāva soti** yāva so vihaṅgamo bhojane mattamaññāsi. **Tāva addhānamā- pādīti** tatthakaṃ kālaṃ jīvita-addhānaṃ āpādi, āyumaṃ vindi. **Mātarañcāti** desanāsī- sametaṃ, mātāpitaro ca aposayīti attho. **Yato ca khoti** yasmiñca kho kāle. **Bhojanaṃ ajjhavāharīti** ambarasaṃ ajjhohari. **Tatoti** tasmim̄ kāle. **Tattheva saṃsī- dīti** tasmim̄ samuddeyeva osīdi nimujji, macchabhohanataṃ āpajji.

Tasmā mattaññutā sādhuti yasmā bhojane amattaññū suko samudde osīditvā mato, tasmā bhojanasmim̄ agiddhitāsaṅkhāto mattaññubhāvo sādhu, pamāṇajā- nanaṃ sundaranti attho. Atha vā “paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti, neva davāya na madāya ...pe... phāsuvihāro cā”ti.

“Allaṃ sukkañca bhuñjanto, na bālhaṃ suhito siyā;
ūnudaro mitāhāro, sato bhikkhu paribbaje.

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive;
alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno. (theragā. 982-983);

“Manujassa (2.0268) sadā satīmato, mattaṃ jānato laddhabhojane;

tanū tassa bhavanti vedanā, saṅikaṃ jīrati āyumaṃ pālayan” ti. (saṃ. ni. 1.124)–
Evaṃ vaṇṇitā mattaññutāpi sādhu.

“Kantāre puttamaṃsaṃva, akkhassabbhañjanaṃ yathā;
evaṃ āhari āharaṃ, yāpanatthamamucchito” ti. (visuddhi. 1.19)–
Evaṃ vaṇṇitā agiddhitāpi sādhu. Pāliyaṃ pana “agiddhimā” ti likhitaṃ, tato ayaṃ
aṭṭhakathāpāṭhova sundarataro. **Amattaññū hi sīdantīti** bhojane pamāṇaṃ ajā-
nantā hi rasataṇḥhāvasena pāpakammaṃ katvā catūsu apāyesu sīdanti. **Mattaññū**
ca na sīdareti ye pana bhojane pamāṇaṃ jānanti, te diṭṭhadhammepi samparā-
yepi na sīdantīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne bahū sotāpannāpi sakadāgāminopi anāgāminopi araha-
ntopi ahesuṃ. “Tadā sukarājaputto bhojane amattaññū bhikkhu ahosi, sukarājā
pana ahameva ahosin” ti.

Sukajātakavaṇṇanā pañcamā.

[256] 6. Jarūdapānajātakavaṇṇanā

Jarūdapānaṃ khaṇamānāti idaṃ satthā jetavane viharanto sāvattivāsino
vāṇije ārabba katesi. Te kira sāvattiyaṃ bhaṇḍaṃ gahetvā sakaṭāni pūretvā
vohāratthāya gamanakāle tathāgataṃ nimantevā saraṇāni gahetvā sīlesu paṭi-
ṭṭhāya satthāraṃ vanditvā “mayaṃ, bhante, vohāratthāya dīghamaggaṃ gami-
ssāma, bhaṇḍaṃ vissajjetvā siddhipattā sotthinā paccāgantvā pana tumhe
vandissāmā” ti vatvā maggaṃ paṭipajjimsu. Te kantāramagge purāṇa-udapānaṃ
disvā “imasmiṃ udapāne pāniyaṃ natthi, mayaṃca pipāsītā, khaṇissāma nan” ti
khaṇantā paṭipāṭiyā bahuṃ ayaṃ ...pe... veḷuriyaṃ labhimsu. Te teneva santuṭṭhā
hutvā tesāṃ ratanānaṃ sakaṭāni (2.0269) pūretvā sotthinā sāvattiyaṃ paccāga-
miṃsu. Te ābhataṃ dhaṇaṃ paṭisāmetvā mayaṃ “siddhipattā bhattaṃ dassāmā”-
ti tathāgataṃ nimantevā dānaṃ datvā vanditvā ekamantaṃ nisinnā attano
dhanassa laddhākāraṃ satthu ārocesuṃ. Satthā “tumhe kho upāsakā tena
dhanena santuṭṭhā hutvā pamāṇaṃñutāya dhanaṃca jīvitaṃca alabhittha, porāṇakā
pana asantuṭṭhā amattaññuno paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā jīvikkhayaṃ pattā” ti
vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ vāṇija-
kule nibbattitvā vayappatto satthavāhajeṭṭhako ahosi. So bārāṇasiyaṃ bhaṇḍaṃ
gahetvā sakaṭāni pūretvā bahū vāṇije ādāya tameva kantāraṃ paṭipanno tameva
udapānaṃ addasa. Tattha te vāṇijā “pāniyaṃ pivissāmā” ti taṃ udapānaṃ
khaṇantā paṭipāṭiyā bahūni ayādīni labhimsu. Te bahumpi ratanaṃ labhitvā tena
asantuṭṭhā “aññampi ettha ito sundarataṃ bhavissati” ti bhiiyosomattāya taṃ
khaṇimsuyeva. Atha bodhisatto te āha- “bho vāṇijā, lobho nāmesa vināsamūlaṃ,
amhehi bahu dhaṇaṃ laddhaṃ, ettakeneva santuṭṭhā hotha, mā atikhaṇathā” ti. Te
tena nivāriyamānāpi khaṇimsuyeva. So ca udapāno nāgapariggahito, athassa

heṭṭhā vasanakanāgarājā attano vimāne bhijjante leḍḍūsū ca paṃsūsū ca patamānesu kuddho ṭhapetvā bodhisattaṃ avasese sabbepi nāsikavātena paharivā jīvita-kkhayaṃ pāpetvā nāgabhavanā nikkhamma sakaṭāni yojetvā sabbaratanānaṃ pūretvā bodhisattaṃ sukhayānake nisīdāpetvā nāgamāṇavakehi saddhiṃ sakaṭāni yojāpento bodhisattaṃ bārāṇasiṃ netvā gharaṃ pavesetvā taṃ paṭisāmetvā attano nāgabhavanameva gato. Bodhisatto taṃ dhaṇaṃ vissajjetvā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānaṃ datvā sīlaṃ samādiyivā uposathakammaṃ katvā jīvita-pariyosāne saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca-

16. “Jarūdapānaṃ (2.0270) khaṇamānā, vāṇijā udakatthikā;
ajjhagamuṃ ayasaṃ lohaṃ, tipusīsañca vāṇijā;
rajataṃ jātārūpañca, muttā veḷuriyā bahū.

17. “Te ca tena asantuṭṭhā, bhiyyo bhiyyo akhāṇisum;
te tathāsīvisso ghorō, tejassī tejasā hani.

18. “Tasmā khaṇe nātikhaṇe, atikhātañhi pāpakaṃ;
khātena ca dhaṇaṃ laddhaṃ, atikhātena nāsitaṃ” ti.

Tattha **ayasanti** kāḷalohaṃ. **Lohanti** tambalohaṃ. **Muttāti** muttāyo. **Te ca tena asantuṭṭhāti** te ca vāṇijā tena dhaṇena asantuṭṭhā. **Te tathāti** te vāṇijā tasmim udapāne. **Tejassīti** visatejena samannāgato. **Tejasā hanīti** visatejena ghātesī. **Atikhātena nāsitanti** atikhaṇena tañca dhaṇaṃ jīvitañca nāsitaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā nāgarājā sārīputto ahosi, satthavāhajetṭhako pana ahameva ahosin” ti.

Jarūdapānajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[257] 7. Gāmaṇicandajātakavaṇṇanā

Nāyaṃ gharānaṃ kusaloti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpasamaṃsaṃ ārabha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū dasabalassa paññaṃ pasamaṃsantā nisīdiṃsu- “āvuso, tathāgato mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño sadevakaṃ lokaṃ paññāya atikkamatī” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato paññavāyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ janasandho nāma rājā rajjaṃ kāresi. Bodhisatto tassa agga-mahesiyā kucchimhi nibbatti. Tassa mukhaṃ suparimajjitakañcānādāsatalaṃ (2.0271) viya parisuddhaṃ ahosi atisobhaggappattaṃ, tenassa nāmaggaṇadivase “ādāsamukhamāro” ti nāmaṃ akaṃsu. Taṃ sattavassabbhantareyeva pana pitā tayo vede ca sabbañca loke kattabbākattabbaṃ sikkhāpetvā tassa sattavassikakāle kālamakāsi. Amaccā mahantena sakkārena rañño sarīrakiccaṃ katvā mataka-dānaṃ datvā sattame divase rājaṅgaṇe sannipatitvā “kumāro atidaharo, na sakkā

rajje abhisiñcituṃ, vīmaṃsitvā naṃ abhisiñcissāmā”ti ekadivasam nagaram ala-
ñkārāpetvā vinicchayaṭṭhānaṃ sajjetvā pallaṅkaṃ paññāpetvā kumārassa
santikaṃ gantvā “vinicchayaṭṭhānaṃ, deva, gantuṃ vaṭṭati”ti āhaṃsu. Kumāro
“sādhū”ti mahantena parivārena gantvā pallaṅke nisīdi.

Tassa nisinnakāle amaccā ekaṃ dvīhi pādehi vicaraṇamakkaṭaṃ vatthuvijjāca-
riyavesaṃ gāhāpetvā vinicchayaṭṭhānaṃ netvā “deva, ayaṃ puriso pitu mahārā-
jassa kāle vatthuvijjācariyo paṇḍavijjo antobhūmiyaṃ sattaratanaṭṭhāne guṇa-
dosam passati, eteneva gahitaṃ rājakulānaṃ gehaṭṭhānaṃ hoti, imaṃ devo
saṅgaṇhitvā ṭhānantare ṭhapetū”ti āhaṃsu. Kumāro taṃ heṭṭhā ca uparica olo-
ketvā “nāyaṃ manusso, makkaṭo eso”ti ñatvā “makkaṭā nāma kataṃ kataṃ
viddhamsetuṃ jānanti, akataṃ pana kātuṃ vā vicāretuṃ vā na jānanti”ti cintetvā
amaccānaṃ paṭhamaṃ gāthamāha-

19. “Nāyaṃ gharānaṃ kusalo, lolo ayaṃ valīmukho;
kataṃ kataṃ kho dūseyya, evaṃ dhammamidaṃ kulan”ti.

Tattha **nāyaṃ gharānaṃ kusalo**ti ayaṃ satto na gharānaṃ kusalo, gharāni vicāretuṃ vā kātuṃ vā cheko na hoti. **Loloti** lolajātiko. **Valīmukhoti** valiyo mukhe assāti valīmukho. **Evaṃ dhammamidaṃkulanti** idaṃ makkaṭakulaṃ nāma kataṃ kataṃ dūsetabbaṃ vināsetabbanti evaṃ sabhāvanti.

Athāmaccā “evaṃ bhavissati, devā”ti taṃ apanetvā ekāhadvīhaccayena puna tameva alaṅkaritvā vinicchayaṭṭhānaṃ ānetvā “ayaṃ, deva, pitu mahārājassa kāle vinicchayāmacco, vinicchayasuttamassa supavattitaṃ, imaṃ (2.0272) saṅgaṅhitvā vinicchayakammaṃ kāretuṃ vaṭṭati”ti āhaṃsu. Kumāro taṃ oloketvā “cittavato manussassa lomaṃ nāma evarūpaṃ na hoti, ayaṃ nicittako vānaro vinicchayakammaṃ kātuṃ na sakkhissati”ti ñatvā dutiyaṃ gāthamāha-

20. “Nayidaṃ cittavato lomaṃ, nāyaṃ assāsiko migo;
siṭṭhaṃ me janasandhena, nāyaṃ kiñci vijānati”ti.

Tattha **nayidaṃ cittavato lomanti** yaṃ idaṃ etassa sarīre pharusalomaṃ, idaṃ vicāraṇapaññāya sampayuttacittavato na hoti. Pākatikacittena pana acittako nāma tiracchānagato natthi. **Nāyaṃ assāsikoti** ayaṃ avassayo vā hutvā anusāsanī vā datvā aññaṃ assāsetuṃ asamatthāya na assāsiko. **Migoti** makkaṭaṃ āha. **Siṭṭhaṃ me janasandhenāti** mayhaṃ pitarā janasandhena etaṃ siṭṭhaṃ kathitaṃ, “makkaṭo nāma kāraṇākāraṇaṃ na jānāti”ti evaṃ anusāsanī dinnāti dīpeti. **Nāyaṃ kiñci vijānati**ti tasmā ayaṃ vānaro na kiñci jānāti ti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Pāḷiyaṃ pana “nāyaṃ kiñci na dūsaye”ti likhitaṃ, taṃ aṭṭhakathāyaṃ natthi.

Amaccā imampi gāthaṃ sutvā “evaṃ bhavissati, devā”ti taṃ apanetvā punapi ekadivasam tameva alaṅkaritvā vinicchayaṭṭhānaṃ ānetvā “ayaṃ, deva, puriso pitu mahārājassa kāle mātāpitu-upaṭṭhānakārako, kulejeṭṭhāpacāyikakammakārako, imaṃ saṅgaṅhituṃ vaṭṭati”ti āhaṃsu. Kumāro taṃ oloketvā “makkaṭā nāma calacittā, evarūpaṃ kammaṃ kātuṃ na samatthā”ti cintetvā tatiyaṃ gāthamāha-

21. “Na mātaraṃ pitaraṃ vā, bhātaraṃ bhaginiṃ sakaṃ;
bhareyya tādiso poso, siṭṭhaṃ dasarathena me”ti.

Tattha **bhātaraṃ bhaginiṃ sakanti** attano bhātaraṃ vā bhaginiṃ vā. Pāḷiyaṃ pana “sakan”ti likhitaṃ, taṃ pana aṭṭhakathāyaṃ “sakanti vutte sakabhātikabhaginiyo labbhanti, sakhanti vutte sahāyako labbhati”ti vicāritameva. **Bhareyyāti** poseyya. **Tādiso posoti** yādiso esa dissati, tādiso makkaṭajātiko satto na bhareyya. **Siṭṭhaṃ dasarathena meti** (2.0273) evaṃ me pitarā anusīṭṭhaṃ. Pitā hissa janaṃ catūhi saṅgahavatthūhi sandahanato “janasandho”ti vuccati, dasahi rathehi katta-bbākattabbaṃ attano ekeneva rathena karaṇato “dasaratho”ti. Tassa santikā evarūpassa ovādassa sutattā evamāha.

Amaccā “evaṃ bhavissati, devā”ti makkaṭaṃ apanetvā “paṇḍito kumāro, sakkhissati rajjaṃ kāretuṃ”ti bodhisattaṃ rajje abhisiñcitvā “ādāsamukharañño āṇā”ti nagare bheriṃ carāpesuṃ. Tato paṭṭhāya bodhisatto dhammena rajjaṃ kāresi, paṇḍitabhāvopissa sakalajambudīpaṃ pattharitvā gato.

Paṇḍitabhāvadīpanattham panassa imāni cuddasa vatthūni ābhatāni-

“Goṇo putto hayo ceva, naḷakāro gāmabhojako;
gaṇikā taruṇī sappo, migo tittiradevatā;
nāgo tapassino ceva, atho brāhmaṇamāṇavo”ti.

Tatrāyaṃ anupubbīkathā- bodhisattasmiñhi rajje abhisiñcite eko janasandha-
rañño pādamūliko nāmena gāmaṇicando nāma evaṃ cintesi- “idaṃ rajjaṃ nāma
samānavayehi saddhiṃ sobhati, ahañca mahallako, daharaṃ kumāraṃ upa-
tṭhātum na sakkhissāmi, janapade kasikammaṃ katvā jīvissāmi”ti, so nagarato
tiyojanamattaṃ gantvā ekasmiṃ gāmake vāsaṃ kappesi. Kasikammatthāya
panassa goṇāpi natthi, so deve vuṭṭhe ekaṃ sahāyakaṃ dve goṇe yācivā sabba-
divasaṃ kasivā tiṇaṃ khādāpetvā goṇe sāmikassa niyyādetum gehaṃ agamāsi.
So tasmīṃ khaṇe bhariyāya saddhiṃ gehamajjhe nisīditvā bhattaṃ bhuñjati.
Goṇāpi paricayena gehaṃ pavisiṃsu, tesu pavisantesu sāmiko thālakaṃ ukkhipi,
bhariyā thālakaṃ apanesi. Gāmaṇicando “bhattena maṃ nimanteyyun”ti olokeno
goṇe aniyyādetvāva gato. Corā rattim vajaṃ bhinditvā teyeva goṇe hariṃsu. Goṇa-
sāmiko pātova vajaṃ pavitṭho te goṇe adisvā corehi haṭabhāvaṃ jānantopi “gāma-
ṇicandassa gīvaṃ karissāmi”ti taṃ upasaṅkamtivā “bho goṇe, me dehī”ti āha.
“Nanu goṇā gehaṃ pavitṭhā”ti. “Kiṃ pana te mayhaṃ niyyāditā”ti? “Na niyyāditā”-
ti. “Tena hi ayaṃ te rājadūto, ehī”ti (2.0274) āha. Tesu hi janapadesu yaṃkiñci
sakkharaṃ vā kapālakhaṇḍaṃ vā ukkhipitvā “ayaṃ te rājadūto, ehī”ti vutte yo na
gacchati, tassa rājāṇaṃ karoti, tasmā so “rājadūto”ti sutvāva nikkhami.

So tena saddhiṃ rājakulaṃ gacchanto ekaṃ sahāyakassa vasanagāmaṃ
patvā “bho, atichātomhi, yāva gāmaṃ pavisitvā āhāraḥkiccaṃ katvā āgacchāmi,
tāva idheva hohī”ti vatvā sahāyagehaṃ pāvisi. Sahāyo panassa gehe natthi, sahā-
yikā disvā “sāmi, pakkāhāro natthi, muhuttaṃ adhivāsehi, idāneva pacitvā dassā-
mi”ti nisseṇiyā vegena taṇḍulakoṭṭhakaṃ abhiruhantī bhūmiyaṃ pati, taṅkhaṇa-
ññeva tassā sattamāsiko gabbho patito. Tasmīṃ khaṇe tassā sāmiko āgantvā taṃ
disvā “tvaṃ me bhariyaṃ paharivā gabbhaṃ pātesi, ayaṃ te rājadūto, ehī”ti taṃ
gahetvā nikkhami. Tato paṭṭhāya dve janā gāmaṇim majjhe katvā gacchanti.

Athekasmiṃ gāmadvāre eko assagopako assaṃ nivattetuṃ na sakkoti, assopi
tesaṃ santikena gacchati. Assagopako gāmaṇicandaṃ disvā “mātula gāmaṇi-
canda, etaṃ tāva assaṃ kenacideva paharivā nivattehī”ti āha. So ekaṃ pāsāṇaṃ
gahetvā khihi, pāsāṇo assassa pāde paharivā eraṇḍadaṇḍakaṃ viya bhindi. Atha
naṃ assagopako “tayā me assassa pādo bhinno, ayaṃ te rājadūto”ti vatvā gaṇhi.

So tīhi janehi niyamāno cintesi- “ime maṃ rañño dassessanti, ahaṃ goṇamū-
lampi dātuṃ na sakkomi, pageva gabbhapātanadaṇḍaṃ, assamūlaṃ pana kuto
labhissāmi, mataṃ me seyyo”ti. So gacchanto antarāmagge aṭaviyaṃ maggasa-
mīpeyeva ekaṃ ekato papātaṃ pabbataṃ addasa, tassa chāyāya dve pitāputtā
naḷakārā ekato kilañjaṃ cinanti. Gāmaṇicando “bho, sarīraḥkiccaṃ kātukāmomhi,
thokaṃ idheva hotha, yāva āgacchāmi”ti vatvā pabbataṃ abhiruhitvā papāta-
passe patamāno pitunaḷakārassa piṭṭhiyaṃ pati, naḷakāro ekappahāreneva jīvita-
kkhayaṃ pāpuṇi. Gāmaṇi utṭhāya aṭṭhāsi. Naḷakāraputto “tvaṃ me pitughātaka-

coro, ayam te rājadūto”ti vatvā taṃ hatthe gahetvā gumbato nikkhami (2.0275), “kiṃ etan”ti ca vutte “pitughātakacoro me”ti āha. Tato paṭṭhāya gāmaṇiṃ majjhe katvā cattāro janā parivāretvā nayiṃsu.

Athāparasmim gāmadvāre eko gāmaḥojako gāmaṇicandaṃ disvā “mātula gāmaṇicanda, kahaṃ gacchasi”ti vatvā “rājānaṃ passitun”ti vutte “addhā tvaṃ rājānaṃ passissasi, ahaṃ rañño sāsanaṃ dātukāmo, harissasi”ti āha. “Āma, hari-ssāmi”ti. “Ahaṃ pakatiyā abhirūpo dhanavā yasaṃpanno arogo, idāni panamhi duggato ceva paṇḍurogī ca, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccha, rājā kira paṇḍito, so te kathessati, tassa sāsanaṃ puna mayhaṃ katheyysī”ti. So “sādhū”ti sampaticchi.

Atha naṃ purato aññatarasmim gāmadvāre ekā gaṇikā disvā “mātula gāmaṇicanda, kahaṃ gacchasi”ti vatvā “rājānaṃ passitun”ti vutte “rājā kira paṇḍito, mama sāsanaṃ harā”ti vatvā evamāha- “pubbe ahaṃ bahuṃ bhatim labhāmi, idāni pana tambulamattampi na labhāmi, koci me santikaṃ āgato nāma natthi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ pucchitvā paccāgantvā mayhaṃ katheyysī”ti.

Atha naṃ purato aññatarasmim gāmadvāre ekā taruṇitthi disvā tatheva pucchitvā “ahaṃ neva sāmikassa gehe vasitum sakkomi, na kulagehe, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ pucchitvā paccāgantvā mayhaṃ katheyysī”ti āha.

Atha naṃ tato parabhāge mahāmaggasamīpe ekasmim vammike vasanto sappo disvā “gāmaṇicanda, kahaṃ yāsi”ti pucchitvā “rājānaṃ passitun”ti vutte “rājā kira paṇḍito, sāsanaṃ me harā”ti vatvā “ahaṃ gocaratthāya gamanakāle chātajjhatto milātasarīro vammikato nikkhamanto sarīrena bilaṃ pūretvā sarīraṃ kaḍḍhento kicchena nikkhamāmi, gocaraṃ caritvā āgato pana suhito thūlasarīro hutvā pavisanto bilapassāni aphasanto sahasāva pavisāmi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ pucchitvā mayhaṃ katheyysī”ti āha.

Atha (2.0276) naṃ purato eko migo disvā tatheva pucchitvā “ahaṃ aññattha tiṇaṃ khāditum na sakkomi, ekasmimyeva rukkhamaṇe sakkomi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyysī”ti āha.

Atha naṃ tato parabhāge eko tittiro disvā tatheva pucchitvā “ahaṃ ekasmimyeva vammikapāde nisiditvā vassanto manāpaṃ karitvā vassitum sakkomi, sesa-ṭṭhānesu nisinna na sakkomi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyysī”ti āha.

Atha naṃ purato ekā rukkhadevatā disvā “canda, kahaṃ yāsi”ti pucchitvā “rañño santikan”ti vutte “rājā kira paṇḍito, ahaṃ pubbe sakkārappatto ahosiṃ, idāni pana pallavamuttimattampi na labhāmi, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyysī”ti āha.

Tato aparabhāge eko nāgarājā taṃ disvā tatheva pucchitvā “rājā kira paṇḍito, pubbe imasmim sare udakaṃ pasannaṃ maṇivaṇṇaṃ, idāni āvilaṃ paṇṇakasevā-lapariyonaddhaṃ, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyysī”ti āha.

Atha naṃ purato nagarassa āsannaṭṭhāne ekasmim ārāme vasantā tāpasā disvā tatheva pucchitvā “rājā kira paṇḍito, pubbe imasmim ārāme phalāphalāni madhurāni ahesum, idāni nirojāni kasaṭāni jātāni, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyysī”ti āhaṃsu.

Tato naṃ purato gantvā nagaradvārasamīpe ekissaṃ sālāyaṃ brāhmaṇamāṇa-
vakā disvā “kahaṃ, bho canda, gacchasi”ti vatvā “rañño santikan”ti vutte “tena hi
no sāsanaṃ gahetvā gaccha, amhākañhi pubbe gahitagahitaṭṭhānaṃ pākaṭaṃ
ahosi, idāni pana chiddaghaṭe udakaṃ viya na saṅṭhāti na paññāyati, andhakāro
viya hoti, tattha kiṃ kāraṇanti rājānaṃ puccheyyāsī”ti āhaṃsu.

Gāmaṇicando imāni dasa sāsanaṇi gahetvā rañño santikaṃ agamāsi. Rājā vini-
cchayaṭṭhāne nisinna ahoṣi. Goṇasāmiko gāmaṇicandaṃ gahetvā rājānaṃ upasa-
ṅkamaṃ. Rājā gāmaṇicandaṃ disvā sañjānitvā (2.0277) “ayaṃ amhākaṃ pitu upa-
ṭṭhāko, amhe ukkhipitvā parihari, kahaṃ nu kho ettakaṃ kālaṃ vasi”ti cintetvā
“ambho gāmaṇicanda, kahaṃ ettakaṃ kālaṃ vasasi, cirakālato paṭṭhāya na
paññāyasi, kenatthena āgatosī”ti āha. “Āma, deva, amhākaṃ devassa saggagata-
kālato paṭṭhāya janapadaṃ gantvā kasikkammaṃ katvā jīvāmi, tato maṃ ayaṃ
puriso goṇa-aḍḍakāraṇā rājadūtaṃ dassetvā tumhākaṃ santikaṃ ākaḍḍhi”ti.
“Anākaḍḍhiyamāno nāgaccheyyāsī”, “ākaḍḍhitabhāvoyeva sobhano, idāni taṃ
daṭṭhuṃ labhāmi, kahaṃ so puriso”ti? “Ayaṃ, devā”ti. “Saccaṃ kira, bho,
amhākaṃ candassa dūtaṃ dassesi”ti? “Saccaṃ, devā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Ayaṃ
me deva dve goṇe na deti”ti. “Saccaṃ kira, candā”ti. “Tena hi, deva, mayhampi
vacanaṃ suṇāthā”ti sabbaṃ pavattiṃ kathesi. Taṃ sutvā rājā goṇasāmikaṃ
pucchi- “kiṃ, bho, tava geḥaṃ pavisante goṇe addasā”ti. “Nāddasaṃ, devā”ti.
“Kiṃ, bho, maṃ ‘ādāsamukharājā nāmā’ti kathentānaṃ na sutapubbaṃ tayā,
vissattho kathehi”ti? “Addasaṃ, devā”ti. “Bho canda, goṇānaṃ aniyyāditattā goṇā
tava gīvā, ayaṃ pana puriso disvāva ‘na passāmi’ti sampajānamusāvādaṃ bhaṇi,
tasmā tvaññeva kammiko hutvā imassa ca purisassa pajāpatiyāya cassa akkhīni
uppāṭetvā sayaṃ goṇamūlaṃ catuvīsati kahāpaṇe dehi”ti. Evaṃ vutte goṇasā-
mikaṃ bahi karissu. So “akkhīsu uppāṭitesu catuvīsatikahāpaṇehi kiṃ karissāmi”-
ti gāmaṇicandassa pādesu patitvā “sāmi canda, goṇamūlakahāpaṇā tuyheva
hontu, ime ca gaṇhāhi”ti aññepi kahāpaṇe datvā palāyi.

Tato dutiyo āha- “ayaṃ, deva, mama pajāpatiṃ paharivā gabbhaṃ pātesī”ti.
“Saccaṃ candā”ti? “Suṇohi mahārājā”ti cando sabbaṃ vitthāretvā kathesi. Atha
naṃ rājā “kiṃ pana tvaṃ etassa pajāpatiṃ paharivā gabbhaṃ pātesī”ti pucchi.
“Na pātemi, devā”ti. “Ambho sakkhissasi tvaṃ iminā gabbhassa pātītabhāvaṃ
sādhetun”ti? “Na sakkomi, devā”ti. “Idāni kiṃ karosī”ti? “Deva, puttaṃ me
laddhuṃ vaṭṭati”ti. “Tena hi, ambho canda, tvaṃ etassa pajāpatiṃ tava geḥe
karitvā yadā puttavijātā (2.0278) hoti, tadā naṃ netvā etasseva dehi”ti. Sopi gāma-
ṇicandassa pādesu patitvā “mā me, sāmi, geḥaṃ, bhindī”ti kahāpaṇe datvā
palāyi.

Atha tatiyo āgantvā “iminā me, deva, paharivā assassa pādo bhinna”ti āha.
“Saccaṃ candā”ti. “Suṇohi, mahārājā”ti cando taṃ pavattiṃ vitthārena kathesi.
Taṃ sutvā rājā assagopakaṃ āha- “saccaṃ kira tvaṃ ‘assaṃ paharivā nivattehi’-
ti kathesi”ti. “Na kathemi, devā”ti. So punavāre pucchito “āma, kathemi”ti āha.
Rājā candaṃ āmantetvā “ambho canda, ayaṃ kathetvāva ‘na kathemi’ti musā-
vādaṃ vadati, tvaṃ etassa jivhaṃ chinditvā assamūlaṃ amhākaṃ santikā

gahetvā sahaṣṣaṃ dehī”ti āha. Assagopako aparepi kahāpaṇe datvā palāyi.

Tato naḷakāraputto “ayaṃ me, deva, pitughātakacoro”ti āha. “Saccaṃ kira, candā”ti. “Suṇohi, devā”ti cando tampi kāraṇaṃ vitthāretvā kathesi. Atha rājā naḷakāraṃ āmantetvā “idāni kiṃ karosī”ti pucchi. “Deva me pitaraṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti. “Ambho canda, imassa kira pitaraṃ laddhuṃ vaṭṭati, matakaṃ pana na sakkā puna ānetuṃ, tvaṃ imassa mātaraṃ ānetvā tava gehe katvā etassa pitā hohī”ti. Naḷakāraputto “mā me, sāmi, matassa pitu gehaṃ bhindī”ti gāmaṇicandassa kahāpaṇe datvā palāyi.

Gāmaṇicando aḍḍe jayaṃ patvā tuṭṭhacitto rājānaṃ āha- “atthi, deva, tumhākaṃ kehici sāsanaṃ pahitaṃ, taṃ vo kathemi”ti. “Kathehi, candā”ti. Cando brāhmaṇa-māṇavakānaṃ sāsanaṃ ādiṃ katvā paṭilomakkamena ekekaṃ kathaṃ kathesi. Rājā paṭipāṭiyā vissajjesi.

Katham? Paṭhamam tāva sāsanaṃ sutvā “pubbe tesam vasanaṭṭhāne velaṃ jānitvā vassanakukkuṭo ahosi, tesam tena saddena uṭṭhāya mante gahetvā sajjhāyaṃ karontānaññeva aruṇo uggacchati, tena tesam gahitagahitaṃ na nassati. Idāni pana nesam vasanaṭṭhāne avelāya vassanakakukkuṭo atthi, so atirattiṃ vā vassati atipabhāte vā, atirattiṃ vassantassa tassa saddena uṭṭhāya mante gahetvā niddābhībhūtā (2.0279) sajjhāyaṃ akatvāva puna sayanti, atipabhāte vassantassa saddena uṭṭhāya sajjhāyituṃ na labhanti, tena tesam gahitagahitaṃ na paññāyati”ti āha.

Dutiyaṃ sutvā “te pubbe samaṇadhammaṃ karontā kasiṇaparikamme yuttapayuttā ahesuṃ. Idāni pana samaṇadhammaṃ vissajjetvā akattabbesu yuttapayuttā ārāme uppannāni phalāphalāni upaṭṭhākānaṃ datvā piṇḍapaṭiṇḍakena micchājīvena jīvikaṃ kappenti, tena nesam phalāphalāni na madhurāni jātāni. Sace pana te pubbe viya puna samaṇadhamme yuttapayuttā bhavissanti, puna tesam phalāphalāni madhurāni bhavissanti. Te tāpasā rājakulānaṃ paṇḍitabhāvaṃ na jānanti, samaṇadhammaṃ tesam kātuṃ vadehī”ti āha.

Tatiyaṃ sutvā “te nāgarājāno aññamaññaṃ kalahaṃ karonti, tena taṃ udakaṃ āvilaṃ jātaṃ. Sace te pubbe viya samaggā bhavissanti, puna pasannaṃ bhavissati”ti āha.

Catutthaṃ sutvā “sā rukkhadevatā pubbe aṭaviyaṃ paṭipanne manusse rakkhati, tasmā nānappakāraṃ balikammaṃ labhati. Idāni pana ārakkhaṃ na karoti, tasmā balikammaṃ na labhati. Sace pubbe viya ārakkhaṃ karissati, puna lābhaggappattā bhavissati. Sā rājūnaṃ atthibhāvaṃ na jānāti, tasmā aṭavi-āruḷhamanussānaṃ ārakkhaṃ kātuṃ vadehī”ti āha.

Pañcamaṃ sutvā “yasmim vammikapāde nisīditvā so tittiro manāpaṃ vassati, tassa heṭṭhā mahantī nidhikumbhi atthi, taṃ uddharitvā tvaṃ gaṇhāhī”ti āha.

Chaṭṭhaṃ sutvā “yassa rukkhassa mūle so migo tiṇāni khādituṃ sakkoti, tassa rukkhassa upari mahantaṃ bhamaramadhu atthi, so madhumakkhitesu tiṇesu paluddho aññāni khādituṃ na sakkoti, tvaṃ taṃ madhupaṭalaṃ haritvā aggamadhuṃ amhākaṃ paḥiṇa, sesaṃ attanā paribhuñjā”ti āha.

Sattamaṃ sutvā “yasmim vammike so sappo vasati, tassa heṭṭhā mahantī nidhikumbhi atthi, so taṃ rakkhamāno vasanto nikkhamanakāle dhanalobhena sarīraṃ sithilaṃ katvā lagganto nikkhamati, gocaraṃ gahetvā (2.0280) dhanasinehena alagganto vegena sahasā pavisati. Taṃ nidhikumbhiṃ uddharitvā tvaṃ gaṇhāhī”ti āha.

Aṭṭhamaṃ sutvā “tassā taruṇitthiyā sāmikassa ca mātāpitūnañca vasanaḡā-mānaṃ antare ekasmiṃ ḡāmake jāro atthi. Sā taṃ saritvā tasmim sinehena sāmikassa gehe vasituṃ asakkonti ‘mātāpitāro passissāmi’ti jārasa gehe katipāhaṃ vasitvā mātāpitūnaṃ gehaṃ gacchati, tattha katipāhaṃ vasitvā puna jāraṃ saritvā ‘sāmikassa gehaṃ gamissāmi’ti puna jārasseva gehaṃ gacchati. Tassā itthiyā rājūnaṃ atthibhāvaṃ ācikkhitvā ‘sāmikasseva kira gehe vasatu. Sace taṃ rājā gaṇhāpeti, jivitaṃ te natthi, appamādaṃ kātuṃ vaṭṭati’ti tassā kathehī”ti āha.

Navamaṃ sutvā “sā gaṇikā pubbe ekassa hatthato bhatiṃ gahetvā taṃ ajirā-

petvā aññassa hatthato na gaṇhāti, tenassā pubbe bahum uppajji. Idāni pana attano dhammatam vissajjevā ekassa hatthato gahitam ajirāpetvāva aññassa hatthato gaṇhāti, purimassa okāsam akatvā pacchimassa karoti, tenassā bhāti na uppajjati, na keci nam upasaṅkamanti. Sace attano dhamme ṭhassati, pubbasadisāva bhavissati. Attano dhamme ṭhātumassā kathehī”ti āha.

Dasamaṃ sutvā “so gāmaḥojako pubbe dhammena samena aḍḍaṃ vini-cchini, tena manussānaṃ piyo ahosi manāpo, sampiyāyamānā cassa manussā bahupaṇṇākāraṃ āhariṃsu, tena abhirūpo dhanavā yasa-sampanno ahosi. Idāni pana lañjavittako hutvā adhammena aḍḍaṃ vinicchinati, tena duggato kapaṇo hutvā paṇḍurogena abhibhūto. Sace pubbe viya dhammena aḍḍaṃ vinicchinissati, puna pubbasadiso bhavissati. So rañño atthibhāvaṃ na jānāti, dhammena aḍḍaṃ vinicchinitumassa kathehī”ti āha.

Iti so gāmaṇicando imāni ettakāni sāsanaṇi rañño ārocesi, rājā attano paññāya sabbānipi tāni sabbaññubuddho viya byākaritvā gāmaṇicandassa bahum dhanam datvā tassa vasana-gāmaṃ brahmadeyyaṃ katvā tasseva datvā uyyojesi. So nagarā nikkhamitvā bodhisattena dinnasāsanaṃ (2.0281) brāhmaṇamāṇavakānañca tāpasānañca nāgarājassa ca rukkhadevatāya ca ārocetvā tittirassa vasana-ṭṭhānato nidhiṃ gahetvā migassa tiṇakhādanaṭṭhāne rukkhato bhama-ramadhum gahetvā rañño madhum pesetvā sappassa vasanaṭṭhāne vammikaṃ khaṇitvā nidhiṃ gahetvā taruṇitthiyā ca gaṇikāya ca gāmaḥojakassa ca rañño kathitaniyā-meneva sāsanaṃ ārocetvā mahantena yasena attano gāmaṃ gantvā yāvatā-yukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato. Ādāsamukharājāpi dānādini puññāni katvā jivita-pariyosāne saggapuraṃ pūrento gato.

Satthā “na, bhikkhave, tathāgato idāneva mahāpañño, pubbepi mahāpañño-eva”ti vatvā imaṃ dhammasanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannasakadāgāmi-anāgāmi-arahanto ahesuṃ. “Tadā gāmaṇicando ānando ahosi, ādāsamukharājā pana ahameva ahosin”ti.

Gāmaṇicandajātakavaṇṇanā sattamā.

[258] 8. Mandhātujātakavaṇṇanā

Yāvatā candimasūriyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhita-bhikkhum ārabha kathesi. So kira sāvattim piṇḍāya caramāno ekaṃ alaṅkatapa-ṭṭiyattaṃ itthim disvā ukkaṇṭhi. Atha naṃ bhikkhū dhammasabhaṃ ānetvā “ayaṃ, bhante, bhikkhu ukkaṇṭhito”ti satthu dassesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kadā tvaṃ, bhikkhu, agāraṃ ajjhāvasamāno taṇhaṃ pūretuṃ sakkhissasi, kāmataṇhā hi nāmesā samuddo viya duppūrā, porāṇakarājāno dvisahassaparittadīpaparivāresu catūsu mahādīpesu cakkavattirajjaṃ kāretvā manussaparihāre-veva cātumahārājikadevaloke rajjaṃ kāretvā tāvatimsadevaloke chattimsāya sakkānañca vasanaṭṭhāne devarajjaṃ kāretvāpi attano kāmataṇhaṃ pūretuṃ asakkontāva kālamakaṃsu,

tvam panetaṃ taṇhaṃ kadā pūretuṃ sakkhissasi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte paṭhamakappikesu mahāsammato nāma rājā ahoṣi. Tassa putto rojo nāma, tassa putto vararojo nāma, tassa putto kalyāṇo nāma, tassa putto (2.0282) varakalyāṇo nāma, tassa putto uposatho nāma, tassa putto mandhātu nāma ahoṣi. So sattahi ratanehi catūhi ca iddhīhi samannāgato cakkavattirajjaṃ kāresi. Tassa vāmahatthaṃ samañjitvā dakkhiṇahatthena apphoṭitakāle ākāsā dibbamegho viya jāṇupparamāṇaṃ sattaratanavassaṃ vassati, evarūpo acchariyamanusso ahoṣi. So caturāsīti vassasahassāni kumārakīḷaṃ kīḷi. Caturāsīti vassasahassāni oparajjaṃ kāresi, caturāsīti vassasahassāni cakkavattirajjaṃ kāresi, āyuppamāṇaṃ asaṅkhyeyyaṃ ahoṣi.

So ekadivasam kāmataṇhaṃ pūretuṃ asakkonto ukkaṇṭhitākāraṃ dassesi. Athāmaccā “kiṃ nu kho, deva, ukkaṇṭhitoṣi”ti pucchiṃsu. “Mayhaṃ puñṇabale olokiyamāne idaṃ rajjaṃ kiṃ karissati, kataraṃ nu kho ṭhānaṃ ramaṇīyan”ti? “Devaloko, mahārājā”ti. So cakkaratanaṃ abbhukkiritvā saddhiṃ parisāya cātumahārājikadevalokaṃ agamāsi. Athassa cattāro mahārājāno dibbamālāgandhahatthā devagaṇaparivutā paccuggamaṇaṃ katvā taṃ ādāya cātumahārājikadevalokaṃ gantvā devarajjaṃ adaṃsu. Tassa sakaparisāya parivāritasseva tasmīṃ rajjaṃ kārentassa dīgho addhā vītivatto.

So tatthāpi taṇhaṃ pūretuṃ asakkonto ukkaṇṭhitākāraṃ dassesi, cattāro mahārājāno “kiṃ nu kho, deva, ukkaṇṭhitoṣi”ti pucchiṃsu. “Imamahā devalokā kataraṃ ṭhānaṃ ramaṇīyan”ti. “Mayaṃ, deva, paresaṃ upaṭṭhākaparisā, tāvatīṃsadevaloko ramaṇīyo”ti. Mandhātā cakkaratanaṃ abbhukkiritvā attano parisāya parivuto tāvatīṃsābhimukho pāyāsi. Athassa sakko devarājā dibbamālāgandhahattho devagaṇaparivuto paccuggamaṇaṃ katvā taṃ hatthe gahetvā “ito ehi, mahārājā”ti āha. Rañño devagaṇaparivutassa gamanakāle pariṇāyakarataṇaṃ cakkaratanaṃ ādāya saddhiṃ parisāya manussapathaṃ otarivā attano nagarameva pāvisi. Sakko mandhātuṃ tāvatīṃsabhavanaṃ netvā devatā dve koṭṭhāse katvā attano devarajjaṃ majjhe bhinditvā adāsi. Tato paṭṭhāya dve rājāno rajjaṃ kāresuṃ. Evaṃ kāle gacchante sakko saṭṭhi ca vassasatasahassāni tisso ca vassakoṭīyo āyuṃ khepetvā cavi, añño sakko nibbatti. Sopi devarajjaṃ (2.0283) kāretvā āyukkhyena cavi. Etenūpāyena chattiṃsa sakkā caviṃsu, mandhātā pana manussaparihārena devarajjaṃ kāresiyeva.

Tassa evaṃ kāle gacchante bhīyosomattāya kāmataṇhā uppajji, so “kiṃ me upaḍḍharajjena, sakkaṃ māretvā ekarajjameva karissāmī”ti cintesi. Sakkaṃ māretuṃ nāma na sakkā, taṇhā nāmesā vipattimūlā, tenassa āyusaṅkhāro parihāyi, jarā sarīraṃ pahari. Manussasarīraṇca nāma devaloke na bhijjati, atha so devalokā bhassitvā uyyāne otari. Uyyānapālo tassa āgatabhāvaṃ rājakule nive-desi. Rājakulaṃ āgantvā uyyāneyeva sayanaṃ pañṇapesi. Rājā anuṭṭhānaseyyāya nipajji. Amaccā “deva, tumhākaṃ parato kinti kathemā”ti pucchiṃsu. “Mama parato tumhe imaṃ sāsanaṃ mahājanassa katheyyātha- ‘mandhātumahārājā dvisahassaparittadīparivāresu catūsu mahādīpesu cakkavattirajjaṃ kāretvā dīgharattaṃ cātumahārājikesu rajjaṃ kāretvā chattiṃsāya sakkānaṃ āyuppamā-

ñena devaloke rajjaṃ kāretvā taṇhaṃ apūretvā kālamakāsi”ti. So evaṃ vatvā kālaṃ katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca-

22. “Yāvatā candimasūriyā, pariharanti disā bhanti virocana;

sabbeva dāsā mandhātu, ye pāṇā pathavissitā.

23. “Na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati;

appassādā dukhā kāmā, iti viññāya paṇḍito.

24. “Api dibbesu kāmesu, ratiṃ so nādhigacchati;

taṇhakkhayarato hoti, sammāsambuddhasāvako”ti.

Tattha **yāvatāti** paricchedavacanaṃ. **Pariharantīti** yattakena paricchedena sineruṃ pariharanti. **Disā bhantīti** dasasu disāsu bhāsanti pabhāsanti. **Virocanāti** ālokaṇatāya virocanasabhāvā. **Sabbeva dāsā mandhātu, ye pāṇā pathavissitāti** ettake padese ye pathavinissitā (2.0284) pāṇā janapadavāsino manussā, sabbeva te “dāsā mayaṃ rañño mandhātussa, ayyako no rājā mandhātā”ti evaṃ upagatattā bhujissāpi samānā dāsāyeva.

Na kahāpaṇavassenāti tesam dāsabhūtānaṃ manussānaṃ anuggahāya yaṃ mandhātā apphoṭetvā sattaratanavassaṃ vassāpeti, taṃ idha “kahāpaṇavassan”-ti vuttaṃ. **Titti kāmesūti** tenāpi kahāpaṇavassena vatthukāmakilesakāmesu titti nāma natthi, evaṃ duppūrā esā taṇhā. **Appassādā dukhā kāmāti** supinakūpa-mattā kāmā nāma appassādā parittasukhā, dukkameva panettha bahutaraṃ. Taṃ dukkhakkhandhasuttapariyāyena dīpetabbaṃ. **Iti viññāyāti** evaṃ jānitvā.

Dibbesūti devatānaṃ paribhogesu rūpādīsu. **Ratiṃ soti** so vipassako bhikkhu dibbehi kāmehi nimantiyamānopi tesu ratiṃ nādhigacchati āyasmā samiddhi viya. **Taṇhakkhayaratoti** nibbānarato. Nibbānañhi āgamma taṇhā khīyati, tasmā taṃ “taṇhakkhayo”ti vuccati. Tattha rato hoti abhirato. **Sammāsambuddhasāvakoti** buddhassa savanante jāto bahussuto yogāvacarapuggalo.

Evaṃ satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññe pana bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu. “Tadā mandhāturājā ahameva ahon”ti.

Mandhātujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[259] 9. Tirītavacchajātakavaṇṇanā

Nayimassa vijjāti idaṃ satthā jetavane viharanto āyasmato ānandassa kosala-rañño mātuḡamānaṃ hatthato pañcasatāni, rañño hatthato pañcasatānīti dussasa-hassapaṭilābhavatthuṃ ārabba katesi. Vatthu heṭṭhā dukanipāte **guṇajātake** (jā. aṭṭha. 2.2.guṇajātakavaṇṇanā) vitthāritameva.

Atīte (2.0285) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā nāmaggaṇadivase **tirītavacchakumāro**ti katanāmo anupubbena vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā agāraṃ ajjhāva-

santo mātāpitūnaṃ kālakiriyāya saṃviggahadayo hutvā nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā araññāyatane vanamūlaphalāhāro hutvā vāsaṃ kappesi. Tasmaiṃ tattha vasante bārāṇasirañño paccanto kupi, so tattha gantvā yuddhe parājito maraṇabhayaabhīto hatthikkhandhagato ekena passena palāyitvā araññe vicaranto pubbaṇhasamaye tirītavacchassa phalāphalathāya gatakāle tassa assama-padaṃ pāvisi. So “tāpasānaṃ vasanaṭṭhānaṃ”ti hatthito otaritvā vātātapena kilanto pipāsito pāṇiyaghaṭaṃ olokeno katthaci adisvā caṅkamanakoṭiyaṃ udapānaṃ addasa. Udaka-ussiñcanathāya pana rajjughataṃ adisvā pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkonto hatthissa kucchiyaṃ baddhayottaṃ gahetvā hatthiṃ udapānataṭe ṭhapetvā tassa pāde yottaṃ bandhitvā yottena udapānaṃ otaritvā yotte apāpuṇante uttaritvā uttarasāṭakaṃ yottakoṭiyā saṅghāṭetvā puna otari, tathāpi nappahosiyeva. So aggapādehi udakaṃ phusitvā atipipāsito “pipāsaṃ vinodetvā maraṇampi sumaraṇaṃ”ti cintetvā udapāne patitvā yāvadatthaṃ pivitvā paccuttarituṃ asakkonto tattheva aṭṭhāsi. Hatthīpi susikkhitattā aññattha agantvā rājānaṃ olokeno tattheva aṭṭhāsi. Bodhisatto sāyanhasamaye phalāphalaṃ āharitvā hatthiṃ disvā “rājā āgato bhavissati, vammihatthīyeva pana paññāyati, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti so hatthisamīpaṃ upasaṅkamaṃ. Hatthīpi tassa upasaṅkamana-bhāvaṃ ñatvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Bodhisatto udapānataṭaṃ gantvā rājānaṃ disvā “mā bhāyi, mahārājā”ti samassāsetvā nisseṇiṃ bandhitvā rājānaṃ uttāretvā kāyamassa sambāhitvā telena makkhetvā nhāpetvā phalāphalāni khādāpetvā hatthissa sannāhaṃ mocesi. Rājā dvīhatīhaṃ vissamitvā bodhisattassa attano santikaṃ āgamanathāya paṭiññaṃ gahetvā pakkāmi. Rājabalakāyo nagarassa avidūre khandhāvāraṃ bandhitvā ṭhito. Rājānaṃ āgacchantaṃ disvā parivāresi, rājā nagaraṃ pāvisi.

Bodhisattopi (2.0286) aḍḍhamāsaccayena bārāṇasiṃ patvā uyyāne vasitvā punadivase bhikkhaṃ caramāno rājadvāraṃ gato. Rājā mahāvātapānaṃ ugghāṭetvā rājāṅgaṇaṃ olokayamāno bodhisattaṃ disvā sañjānitvā pāsādā oruyha vanditvā mahātalaṃ āropetvā

samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyāditaṃ āhāraṃ bhojetvā sayampi bhuñjitvā uyyānaṃ netvā tathassa caṅkamanādiparivāraṃ vasanaṭṭhānaṃ kāretvā sabbe pabbajitaparikkhāre datvā uyyānapālaṃ paṭicchāpetvā vanditvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya bodhisatto rājanivesaneyeva paribhuñji, mahāsakkārasammāno ahosi.

Taṃ asahamānā amaccā “evarūpaṃ sakkāraṃ ekopi yodho labhamāno kiṃ nāma na kareyyā”ti vatvā uparājānaṃ upagantvā “deva, amhākaṃ rājā ekaṃ tāpasam ativiya mamāyati, kiṃ nāma tena tasmim diṭṭhaṃ, tumhepi tāva raññā saddhim mantethā”ti āhaṃsu. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā amaccehi saddhim rājānaṃ upasaṅkamtvā paṭhamaṃ gāthamāha-

25. “Nayimassa vijjāmayamatthi kiñci, na bandhavo no pana te sahāyo;
atha kena vaṇṇena tirītavaccho, tedaṇḍiko bhuñjati aggapiṇḍan”ti.

Tattha **nayimassa vijjāmayamatthi kiñcīti** imassa tāpasassa vijjāmayam kiñci kammaṃ natthi. **Na bandhavo** tiputtabandhavasippabandhavagottabandhavañāti-bandhavesu aññataropi na hoti. **No pana te sahāyoti** sahapaṃsukīliko sahāya-kopi te na hoti. **Kena vaṇṇenāti** kena kāraṇena. **Tirītavacchoti** tassa nāmaṃ. **Tedaṇḍikoti** kuṇḍikaṭhapanatthāya tidaṇḍakaṃ gahetvā caranto. **Aggapiṇḍanti** rasasampannaṃ rājārahaṃ aggabhojanaṃ.

Taṃ sutvā rājā puttaṃ āmantetvā “tāta, mama paccantaṃ gantvā yuddhaparājita-tassa dvīhatīhaṃ anāgatabhāvaṃ sarasī”ti vatvā “sarāmī”ti vutte “tadā mayā imaṃ nissāya jīvitaṃ laddhan”ti sabbaṃ taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “tāta (2.0287), mayhaṃ jīvitadāyake mama santikaṃ āgate rajjaṃ dadantopi ahaṃ neva etena kataguṇā-nurūpaṃ kātuṃ sakkomī”ti vatvā itarā dve gāthā avoca-

26. “Āpāsu me yuddhaparājita-tassa, ekassa katvā vivanasmi ghore;
pasārayī kicchagatassa pāṇim, tenūdatāriṃ dukhasampareto.

27. “Etassa kiccena idhānupatto, vesāyino visayā jīvaloke;

lābhāraho tāta tirītavaccho, dethassa bhogaṃ yajathañca yaññan”ti.

Tattha **āpāsūti** āpadāsu. **Ekassāti** adutiya-sa. **Katvāti** anukampaṃ karitvā pemaṃ uppādetvā. **Vivanasminti** pāṇiyarahite araññe. **Ghoreti** dāruṇe. **Pasārayī kicchagatassa pāṇinti** nisseṇim bandhitvā kūpaṃ otāretvā dukkhagatassa mayhaṃ uttāraṇatthāya vīriyapaṭisaṃyuttaṃ hatthaṃ pasāresi. **Tenūdatāriṃ dukhasamparetoti** tena kāraṇenamhi dukkhaparivāritopi tamhā kūpā uttiṇṇo.

Etassa kiccena idhānupattoti ahaṃ etassa tāpasassa kiccena, etena katassa kiccassānubhāvena idhānupatto. **Vesāyino visayāti** vesāyī vuccati yamo, tassa visayā. **Jīvaloketi** manussaloke. Ahañhi imasmim jīvaloke ṭhito yamavisayaṃ maccuvisayaṃ paralokaṃ gato nāma ahosiṃ, somhi etassa kāraṇā tato puna idhāgatoti vuttaṃ hoti. **Lābhārahoti** lābhaṃ araho catupaccayalābhassa anucchaviko. **Dethassa bhoganti** etena paribhuñjitabbaṃ catupaccayasamaṇaparikkhārasaṅkhātaṃ bhogaṃ etassa detha. **Yajathañca yaññanti** tvañca amaccā ca nāgarā cāti sabbepi tumhe etassa bhogañca detha, yaññañca yajatha. Tassa hi diyamāno deyyadhammo tena bhuñjitabbattā bhogo hoti, itaresaṃ dānayaññattā yañño. Tenāha “dethassa bhogaṃ yajathañca yaññan”ti.

Evam (2.0288) rañña gaganatale puñnacandaṃ uṭṭhāpentena viya bodhisattassa guṇe pakāsīte tassa guṇo sabbatthameva pākaṭo jāto, atirekataro tassa lābhasakkāro udapādi. Tato paṭṭhāya uparājā vā amaccā vā añño vā koci kiñci rājānaṃ vattuṃ na visahi. Rājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṃ pūresi. Bodhisattopi abhiñña ca samāpattiyo ca uppādetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā “porāṇakapaṇḍitāpi upakāravasena kariṃsū”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”ti.

Tiriṭavacchajātakavaṇṇanā navamā.

[260] 10. Dūtajātakavaṇṇanā

Yassatthā dūramāyantīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu navakanipāte **cakkavākajātake** (jā. 1.9.69 ādayo) āvibhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ āmantetvā “na kho, bhikkhu, idāneva, pubbepi tvaṃ lolo, lolyakāraṇeneva pana asinā sīsacchedanaṃ labhī”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa putto hutvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patitṭhāya bhojanasuddhiko ahosi, tenassa **bhojanasuddhikarājāt**veva nāmaṃ jātaṃ. So kira tathārūpena vidhānena bhattaṃ bhuñjati, yathāssa ekissā bhattapātiyā satasahassaṃ vayaṃ gacchati. Bhuñjanto pana antogehe na bhuñjati, attano bhojanavidhānaṃ olokentaṃ mahājanaṃ puññaṃ kāretukāmatāya rājadvāre ratanamaṇḍapaṃ kāretvā bhojanavelāya taṃ alaṅkarāpetvā kañcanamayā samussitaseta-cchatte rājapallaṅke nisīditvā khattiyakaññāhi parivuto (2.0289) sataśahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā sabbarasabhojanaṃ bhuñjati. Atheko lolapuriso tassa bhojanavidhānaṃ oloketvā taṃ bhojanaṃ bhuñjitukāmo hutvā pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkonto “attheko upāyo”ti gāḷhaṃ nivāsetvā hatthe ukkhipitvā “bho, ahaṃ dūto, dūto”ti uccāsaddaṃ karonto rājānaṃ upasaṅkami. Tena ca samayena tasmīṃ janapade “dūtomhī”ti vadantaṃ na vārenti, tasmā mahājano dvidhā bhijjitvā okāsaṃ adāsi. So vegena gantvā rañño pātiyā ekaṃ bhattapiṇḍaṃ gahetvā mukhe pakkhipi, athassa “sīsaṃ chindissāmī”ti asigāho asiṃ abbāhesi, rājā “mā paharī”ti nivāresi, “mā bhāyi, bhuñjassū”ti hatthaṃ dhovitvā nisīdi. Bhojanapariyosāne cassa attano pivanapāniyañceva tambūlañca dāpetvā “bho purisa, tvaṃ ‘dūtomhī’ti vadasi, kassa dūtosī”ti pucchi. “Mahārāja ahaṃ taṇhādūto, udara-dūto, taṇhā maṃ āṇāpetvā ‘tvaṃ gacchāhī’ti dūtaṃ katvā pesesī”ti vatvā purimā dve gāthā avoca-

28. “Yassatthā dūramāyanti, amittamapi yācituṃ;
tassūdarassahaṃ dūto, mā me kujjha rathesabha.

29. “Yassa divā ca ratto ca, vasamāyanti māṇavā;
tassūdarassahaṃ dūto, mā me kujjha rathesabhā”ti.

Tattha **yassatthā dūramāyantīti** yassa atthāya ime sattā taṇhāvasikā hutvā dūrampi gacchanti. **Rathesabhāti** rathayodhajeṭṭhaka.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā “saccametaṃ, ime sattā udaradūtā taṇhāvasena vicaranti, taṇhāva ime satte vicāreti, yāva manāpaṃ vata iminā kathitaṃ”ti tassa purisassa tussitvā tatiyaṃ gāthamāha-

30. “Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ, gavaṃ sahasaṃ saha puṅgavena;
dūto hi dūtassa kathaṃ na dajjaṃ, mayampi tasseva bhavāma dūtā”ti.

Tattha (2.0290) **brāhmaṇāti** ālapanamattametaṃ. **Rohiṇīnanti** rattavaṇṇānaṃ. **Saha puṅgavenāti** yūthapariṇāyakena upaddavarakkhakena usabhena saddhiṃ. **Mayampīti** ahañca avasesā ca sabbe sattā tasseva udarassa dūtā bhavāma, tasmā ahaṃ udaradūto samāno udaradūtassa tuyhaṃ kasmā na dajjanti. Evañca pana vatvā “iminā vata purisena assutapubbaṃ kāraṇaṃ kathitaṃ”ti tuṭṭhacitto tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so lolabhikkhu sakadāgāmiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṃ. “Tadā lolapuriso etarahi lolabhikkhu ahosi, bhojanasuddhikarājā pana ahameva ahosin”ti.

Dūtajātakavaṇṇanā dasamā.

Saṅkappavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṃ-

Saṅkappa tilamuṭṭhi ca, maṇi ca sindhavāsukaṃ;
jarūdapānaṃ gāmaṇi, mandhātā tirīṭadūtanti.

2. Padumavaggo

[261] 1. Padumajātakavaṇṇanā

Yathā kesā ca massū cāti idamaṃ satthā jetavane viharanto ānandabodhimhi mālāpūjakārake bhikkhū ārabha kathesi. Vatthu **kāliṅgabodhijātake** āvibhavissati. So pana ānandattherena ropitattā “ānandabodhi”ti jāto. Therena hi jetavanadvārakoṭṭhake bodhissa ropitabhāvo sakalajambudīpe patthari. Athekacce janapadavāsino bhikkhū “ānandabodhimhi mālāpūjaṃ karissāmā”ti jetavanaṃ (2.0291) āgantvā satthāraṃ vanditvā punadivase sāvattiṃ pavisitvā uppalavīthiṃ gantvā mālaṃ alabhitvā āgantvā ānandattherassa ārocesuṃ- “āvuso, mayaṃ ‘bodhimhi mālāpūjaṃ karissāmā’ti uppalavīthiṃ gantvā ekamālampi na labhimhā”ti. Thero “ahaṃ vo, āvuso, āharissāmi”ti uppalavīthiṃ gantvā bahū nīluppakalāpe ukkipāpetvā āgamma tesāṃ dāpesi, te tāni gahetvā bodhissa pūjaṃ kariṃsu. Taṃ pavattiṃ sutvā dhammasabhāyaṃ bhikkhū therassa guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ-

“āvuso, jānapadā bhikkhū appapuññā uppavāpāsi gantvā mālāṃ na labhiṃsu, thero pana gantvāva āharāpesi”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva vattuchekā kathākusalā mālāṃ labhanti, pubbepi labhiṃsuyevā”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhiputto ahoṣi. Antonagare ca ekasmiṃ sare padumāni pupphanti. Eko chinnanāso puriso taṃ saraṃ rakkhati. Athekadivasāṃ bārāṇasiyaṃ ussave ghuṭṭhe mālāṃ piḷandhitvā ussavāṃ kiḷitukāmā tayo seṭṭhiputtā “nāsacchinnassa abhūtena vaṇṇaṃ vatvā mālāṃ yācissāmā”ti tassa padumāni bhañjanakāle sarassa santikaṃ gantvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu.

Tesu eko taṃ āmantetvā paṭhamaṃ gāthamāha-

31. “Yathā kesā ca massū ca, chinnaṃ chinnaṃ virūhati;
evaṃ ruhatu te nāsā, padumaṃ dehi yācito”ti.

So tassa kujjhivā padumaṃ na adāsi.

Athassa dutiyo dutiyaṃ gāthamāha-

32. “Yathā sārādikaṃ bijaṃ, khetto vuttaṃ virūhati;
evaṃ ruhatu te nāsā, padumaṃ dehi yācito”ti.

Tattha **sārādikanti** saradasamaye gahetvā nikkhittaṃ sārasampannaṃ bijaṃ. So tassapi kujjhivā padumaṃ na adāsi.

Athassa tatiyo tatiyaṃ gāthamāha-

33. “Ubhopi (2.0292) palapantete, api padmāni dassati;
Vajjuṃ vā te na vā vajjuṃ, natthi nāsāya rūhanā;
dehi samma padumāni, ahaṃ yācāmi yācito”ti.

Tattha **ubhopi palapanteteti** ete dvepi musā vadanti. **Api padmānīti** “api nāma no padumāni dassati”ti cintetvā evaṃ vadanti. **Vajjuṃ vā te na vā vajjuntī** “tava nāsā ruhatū”ti evaṃ vadeyyuṃ vā na vā vadeyyuṃ, etesaṃ vacanaṃ appamaṇaṃ, sabbatthāpi natthi nāsāya ruhanā, ahaṃ pana te nāsaṃ paṭicca na kiñci vadāmi, kevalaṃ yācāmi, tassa me dehi, samma, padumāni yācitoti.

Taṃ sutvā padumasaragopako “imehi dvīhi musāvādo kathito, tumhehi sabhāvo kathito, tumhākaṃ anucchavikāni padumāni”ti mahantaṃ padumakalāpaṃ ādāya tassa datvā attano padumasameva gato.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā padumalābhī seṭṭhiputto ahameva ahoṣi”ti.

Padumajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[262] 2. Mudupāṇijātakavaṇṇanā

Pāṇi ce muduko cassāti idaṃ sathā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhita-bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi sathā dhammasabhaṃ ānītaṃ “saccaṃ kira tvam, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu, itthiyo

nāmetā kilesavasena gamanato arakkhiyā, porāṇakapaṇḍitāpi attano dhītaṃ rakkhituṃ nāsakkhiṃsu, pitarā hatthe gahetvā ṭhitāva pitaṃ ajānāpetvā kilesavasena purisena saddhiṃ palāyī”ti vatvā atītaṃ āhari.

kucchimhi nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu acca-
yena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. So (2.0293) dhītarañca bhāgine-
yyaṃca dvepi antonivesane posento ekadivasaṃ amacchehi saddhiṃ nisinno
“mamaccayena mayhaṃ bhāgineyyo rājā bhavissati, dhītāpi me tassa aggama-
hesī bhavissati”ti vatvā aparabhāge bhāgineyyassa vayappattakāle puna ama-
cchehi saddhiṃ nisinno “mayhaṃ bhāgineyyassa aññassa rañño dhītaraṃ āne-
ssāma, mayhaṃ dhītarampi aññasmiṃ rājakule dassāma, evaṃ no ñātakā bahu-
tarā bhavissanti”ti āha. Amaccā sampaṭicchimsu.

Atha rājā bhāgineyyassa bahigehaṃ dāpesi, anto pavesanaṃ nivāresi. Te pana
aññamaññaṃ paṭibaddhacittā ahesuṃ. Kumāro “kena nu kho upāyena rājadhī-
taraṃ bahi nīharāpeyyan”ti cintento “atthi upāyo”ti dhātiyā lañjaṃ datvā “kiṃ,
ayyaputta, kiccan”ti vutte “amma, kathaṃ nu kho rājadhītaraṃ bahi kātuṃ okāsaṃ
labheyyāmā”ti āha. “Rājadhītāya saddhiṃ kathetvā jānissāmi”ti. “Sādhu, ammā”ti.
Sā gantvā “ehi, amma, sīse te ūkā gaṇhissāmi”ti taṃ nīcapīṭhake nisīdāpetvā
sayāṃ ucce nisīditvā tassā sīsaṃ attano ūrūsu ṭhapetvā ūkā gaṇhayamānā rāja-
dhītāya sīsaṃ nakhehi vijjhi. Rājadhītā “nāyaṃ attano nakhehi vijjhati, pitucchāpu-
ttassa me kumārassa nakhehi vijjhati”ti ñatvā “amma, tvaṃ kumārassa santikaṃ
agamāsī”ti pucchi. “Āma, ammā”ti. “Kiṃ tena sāsanaṃ kathitan”ti? “Tava bahika-
raṇūpāyaṃ pucchatī, ammā”ti. Rājadhītā “paṇḍito honto jānissati”ti paṭhamaṃ
gāthaṃ bandhitvā “amma, imaṃ uggahetvā kumārassa kathehi”ti āha.

34. “Pāṇi ce muduko cassa, nāgo cassa sukārito;
andhakāro ca vasseyya, atha nūna tadā siyā”ti.

Sā taṃ uggaṇhitvā kumārassa santikaṃ gantvā “amma, rājadhītā kimāhā”ti
vutte “ayyaputta, aññaṃ kiñci avatvā imaṃ gāthaṃ paṇiṇi”ti taṃ gāthaṃ udāhāsi.
Kumāro ca tassatthaṃ ñatvā “gaccha, ammā”ti taṃ uyyojesi.

Gāthāyattho- sace te ekissā cūlupaṭṭhākāya mama hattho viya hattho mudu
assa, yadi ca te āneñjakāraṇaṃ sukārito eko hatthī assa, yadi ca taṃ divasaṃ
caturaṅgasamannāgato ativiya bahalo andhakāro assa, devo ca vasseyya. **Atha
nūna tadā siyāti** (2.0294) tādise kāle ime cattāro paccaye āgamma ekaṃsena te
manorathassa matthakagamaṃ siyāti.

Kumāro etamatthaṃ tathato ñatvā ekaṃ abhirūpaṃ muduhatthaṃ cūlupa-
ṭṭhākaṃ sajjāṃ katvā maṅgalaṃ hatthigopakassa lañjaṃ datvā hatthiṃ āneñjakā-
raṇaṃ kāretvā kālaṃ āgamento acchi.

Athekasmiṃ kāḷapakkhuposathadivase majjhimayāmasamanantare ghanakāḷa-
megho vassi. So “ayaṃ dāni rājadhītāya vuttadivaso”ti vāraṇaṃ abhiruhitvā mudu-
hatthakaṃ cūlupaṭṭhākaṃ hatthipiṭṭhe nisīdāpetvā gantvā rājanivesanassa ākāsa-
ṅgaṇābhīmukhe ṭhāne hatthiṃ mahābhittiyaṃ alliyāpetvā vātapānasamīpe
tento aṭṭhāsi. Rājāpi dhītaraṃ rakkhanto aññattha sayituṃ na deti, attano
santike cūlasayane sayāpeti. Sāpi “ajja kumāro āgamissati”ti ñatvā niddaṃ ano-
kkamitvāva nipannā “tāta nhāyitukāmāmi”ti āha. Rājā “ehi, ammā”ti taṃ hatthe
gahetvā vātapānasamīpaṃ netvā “nhāyāhi, ammā”ti ukkhipitvā vātapānassa bahi-

passee pamukhe t̥hapetvā ekasmim hatthe gahetvā aṭṭhāsi. Sā nhāyamānāva kumārassa hattham pasāresi, so tassā hatthato ābharaṇāni omuñcitvā upaṭṭhā-kāya hatthe piḷandhitvā taṃ ukkhipitvā rājadhītaram nissāya pamukhe t̥hapesi. Sā tassā hattham gahetvā pitu hatthe t̥hapesi, so tassā hattham gahetvā dhītu hattham muñci, sā itarasmāpi hatthā ābharaṇāni omuñcitvā tassā dutiyahatthe piḷandhitvā pitu hatthe t̥hapetvā kumārena saddhim agamāsi. Rājā “dhītāyeva me”-ti saññāya taṃ dārikam nhānapariyosāne sirigabbhe sayāpetvā dvāram pidhāya lañchetvā ārakkham datvā attano sayanam gantvā nipajji.

So pabhātāya rattiyā dvāram vivaritvā taṃ dārikam disvā “kimetan”ti pucchi. Sā tassā kumārena saddhim gatabhāvam kathesi. Rājā vipphaṭṭisārī hutvā “hatthe gahetvā carantenapi mātugāmam rakkhitum na sakkā, evam arakkhiyā nāmitthiyo”-ti cintetvā itarā dve gāthā avoca-

35. “Analā mudusambhāsā, duppūrā tā nadīsamā;
sīdanti nam viditvāna, ārakā parivajjaye.

36. “Yaṃ (2.0295) etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā;
jātavedova sam t̥hānam, khippam anudahanti nan”ti.

Tattha **analā mudusambhāsā**ti muduvacanenapi asakkuṇeyyā, neva sakkā saṅhavācāya saṅgaṇhitunti attho. Purisehi vā etāsam na alanti analā. **Mudusambhāsā**ti hadaye thaddhepi sambhāsāva mudu etāsanti mudusambhāsā. **Duppūrā tā nadīsamā**ti yathā nadī āgatāgatassa udakassa sandanato udakena duppūrā, evam anubhūtānubhūtehi methunādīhi aparitussanato duppūrā. Tena vuttam-

“Tiṇṇam, bhikkhave, dhammānam atitto appaṭivāno mātugāmo kālam karoti. Katamesam tiṇṇam? Methunasamāpattiyā ca vijāyanassa ca alaṅkāraṇassa ca. Imesam kho, bhikkhave, tiṇṇam dhammānam atitto appaṭivāno mātugāmo kālam karoti”ti.

Sīdantīti aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu ussadanirayesu nimujjanti. **Nanti** nipātamattam. **Viditvānā**ti evam jānitvā. **Ārakā parivajjaye**ti “etā itthiyo nāma methunadhammādīhi atittā kālam katvā etesu nirayesu sīdanti, etā evam attanā sīdamānā kassaññassa sukhāya bhavissanti”ti evam ñatvā paṇḍito puriso dūratova tā parivajjaye dīpeti. **Chandasā vā dhanena vā**ti attano vā chandena ruciyā pemena, bhativasena laddhadhanena vā yaṃ purisam etā itthiyo upasevanti bhajanti. **Jātavedoti** aggi. So hi jātamattova vediyati, vidito pākaṭo hotīti jātavedo. So yathā attano t̥hānam kāraṇam okāsam anudahati, evametāpi yaṃ upasevanti, taṃ purisam dhanayasasilapaññāsamannāgatampi tesam sabbesam dhanādīnam vināsanato puna tāya sampattiyā abhabbuppattikam kurumānā khippam anudahanti jhāpentī. Vuttampi cetam-

“Balavanto dubbalā honti, thāmavantopi hāyare;
cakkhumā andhakā honti, mātugāmavasam gatā.

“Guṇavanto (2.0296) nigguṇā honti, paññavantopi hāyare;
pamattā bandhane senti, mātugāmavasam gatā.

“Ajjhenañca tapam silam, saccam cāgam satim matim;
acchindanti pamattassa, panthadūbhīva takkarā.

“Yasaṃ kittiṃ dhitiṃ sūraṃ, bāhusaccaṃ pajānanaṃ;
khepayanti pamattassa, kaṭṭhapuñjaṃva pāvako” ti.

Evaṃ vatvā mahāsatto “bhāgineyyopi mayāva posetabbo” ti mahantena sakkā-
rena dhītaraṃ tasseva datvā taṃ oparajje patiṭṭhapesi. Sopi mātulassa accayena
rajje patiṭṭhahi.

Satthā imaṃ dhammadesenaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā rājā aha-
meva ahosin” ti.

Mudupāṇijātakavaṇṇanā dutiyā.

[263] 3. Cūḷapalobhanajātakavaṇṇanā

Abhijjamāne vārisinti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṅṭhitabhikkhu-
meva ārabha kathesi. Tañhi satthā dhammasabhaṃ ānītaṃ “saccaṃ kira, tvaṃ
bhikkhu, ukkaṅṭhitosi” ti pucchitvā “saccaṃ, bhante” ti vutte “bhikkhu, itthiyo
nāmetā porāṇake suddhasattepi saṃkilesesun” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatto rājā aputtako hutvā attano itthiyo “puttapa-
tthanaṃ karothā” ti āha. Tā putte patthenti. Evaṃ addhāne gate bodhisatto
brahmalokā cavitvā aggamaheṣiyā kucchismiṃ nibbatti. Taṃ jātamaṃ
nhāpetvā thaññapāyanatthāya dhātiyā adāṃsu. So pāyamāno rodati, atha naṃ
aññissā adāṃsu. Mātugāmahatthagato neva tuṅhī hoti. Atha naṃ ekassa pādāmū-
likassa adāṃsu, tena gahitamattoyeva tuṅhī ahosi. Tato paṭṭhāya purisāva (2.0297)
taṃ gahetvā caranti. Thaññaṃ pāyentā duhitvā vā pāyenti, sāṇi-antarena vā
thanaṃ mukhe ṭhapenti. Tenassa **anitthigandhakumāro**ti nāmaṃ kariṃsu. Tassa
aparāparaṃ vaddhamānassapi mātugāmaṃ nāma dassetuṃ na sakkā. Tenassa
rājā visuṃyeva nisajjādiṭṭhānāni jhānāgāraṅca kāresi.

So tassa soḷasavassikakāle cintesi- “mayhaṃ añño putto natthi, ayaṃ pana
kumāro kāme na paribhuñjati, rajjampi na icchissati, dulladdho vata me putto” ti.
Atha naṃ ekā naccagītavāditakusalā purise paricaritvā attano vase kātuṃ paṭi-
balā taruṇanāṭakitthī upasaṅkamtivā “deva, kiṃ nu cintesi” ti āha, rājā taṃ kāraṇaṃ
ācikkhi. “Hotu, deva, ahaṃ taṃ palobhetvā kāmarasaṃ jānāpessāmi” ti. “Sace me
puttaṃ anitthigandhakumāraṃ palobhetuṃ sakkissasi, so rājā bhavissati, tvaṃ
aggamaheṣī” ti. Sā “mameso bhāro, tumhe mā cintayitthā” ti vatvā ārakkhama-
nusse upasaṅkamtivā āha- “ahaṃ paccūsasamaye āgantvā ayyaputtassa sayana-
ṭṭhāne bahijhānāgāre ṭhatvā gāyissāmi. Sace so kujjhati, mayhaṃ katheyyātha,
ahaṃ apagacchissāmi. Sace suṇāti, vaṇṇaṃ me katheyyāthā” ti. Te “sādhū” ti
sampaṭicchimsu.

Sāpi paccūsakāle tasmim padese ṭhatvā tantissarena gītassaraṃ, gītassarena
tantissaraṃ anatikkamtivā madhurena saddena gāyi, kumāro suṇantova nipajji,
punadivase ca āsannaṭṭhāne ṭhatvā gāyituṃ āṇāpesi, punadivase jhānāgāre
ṭhatvā gāyituṃ āṇāpesi, punadivase attano samīpe ṭhatvāti evaṃ anukkameneva

taṅhaṃ uppādetvā lokadhammaṃ sevitvā kāmarasaṃ ñatvā “mātugāmaṃ nāma aññesaṃ na dassāmi”ti asiṃ gahetvā antaravithiṃ otarivā purise anubandhanto vicari. Atha naṃ rājā gāhāpetvā tāya kumārikāya saddhiṃ nagarā niharāpesi. Ubhopi araññaṃ pavisitvā adhogaṅgaṃ gantvā ekasmiṃ passe gaṅgaṃ, ekasmiṃ samuddaṃ katvā ubhinnamantare assamapadaṃ māpetvā vāsaṃ kappayimṣu. Kumārikā paṇṇasālāyaṃ nisīditvā kandamūlādīni pacati, bodhisatto araññato phalāphalaṃ āharati.

Athekadivasam (2.0298) tasmim phalāphalathāya gate samuddadīpakā eko tāpaso bhikkhācāratthāya ākāseṇa gacchanto dhūmaṃ disvā assamapade otari. Atha naṃ sā “nisīda, yāva paccati”ti nisīdāpetvā itthikuttana palobhetvā jhānā cāvetvā brahmacariyamassa antaradhāpesi. So pakkhacchinnakāko viya hutvā taṃ jahituṃ asakkonto sabbadivasam tattheva ṭhatvā bodhisattaṃ āgacchantam disvā vegena samuddābhimukho palāyi. Atha naṃ so “paccāmitto me ayaṃ bhavissati”ti asiṃ gahetvā anubandhi. Tāpaso ākāse uppattanākāraṃ dassetvā samudde pati. Bodhisatto “esa tāpaso ākāsenāgato bhavissati, jhānassa parihiṇattā samudde patito, mayā dānissa avassayena bhavituṃ vaṭṭati”ti cintetvā velante ṭhatvā imā gāthā avoca-

37. “Abhijjamāne vārisim, sayam āgamma iddhiyā;
missībhāvitthiyā gantvā, saṃsīdasi mahaṇṇave.

38. “Āvaṭṭanī mahāmāyā, brahmacariyavikopanā;
sīdanti naṃ viditvāna, ārakā parivajjaye.

39. “Yaṃ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā;
jātavedova saṃ ṭhānaṃ, khippaṃ anudahanti nan”ti.

Tattha **abhijjamāne vārisiminti** imasmim uduke acalamāne akampamāne udakaṃ anāmasitvā sayam ākāseṇeva iddhiyā āgantvā. **Missībhāvitthiyā**ti lokadhammavasena itthiyā saddhiṃ missībhāvaṃ. **Āvaṭṭanī mahāmāyā**ti itthiyo nāmetā kāmāvaṭṭena āvaṭṭanato āvaṭṭanī, anantāhi itthimāyāhi samannāgatattā mahāmāyā nāma. Vuttañhetaṃ-

“Māyā cetā marīcī ca, soko rogo cupaddavo;
kharā ca bandhanā cetā, maccupāso guhāsayo;
tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo”ti. (jā. 2.21.118);

Brahmacariyavikopanāti (2.0299) seṭṭhacariyassa methunaviratibrahmacariyassa vikopanā. **Sīdantī**ti itthiyo nāmetā isīnaṃ brahmacariyavikopanena apāyesu sīdanti. Sesam purimanayeneva yojetabbaṃ.

Etaṃ pana bodhisattassa vacanaṃ sutvā tāpaso samuddamajjhe ṭhitoyeva naṭṭhajjhānaṃ puna uppādetvā ākāseṇa attano vasanaṭṭhānameva gato. Bodhisatto cintesi- “ayaṃ tāpaso evaṃ bhāriko samāno simbalitūlaṃ viya ākāseṇa gato, mayāpi iminā viya jhānaṃ uppādetvā ākāseṇa carituṃ vaṭṭati”ti. So assamaṃ gantvā taṃ itthim manussapathaṃ netvā “gaccha, tvan”ti uyyojetvā araññaṃ pavisitvā manuññe bhūmibhāge assamaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā kasiṇaparikkammaṃ katvā abhiññā ca samāpattiyō ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā anitthigandhakumāro ahameva ahosin”ti.

Cūḷapalobhanajātakavaṇṇanā tatiyā.

[264] 4. Mahāpanādajātakavaṇṇanā

bhāvaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye satthā sāvattiyāṃ vassaṃ vasiṭvā
Panādo nāma so rājāti idaṃ satthā gaṅgātīre nisinno bhaddajittherassaṇu-
bhāvaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye satthā sāvattiyāṃ vassaṃ vasiṭvā
“bhaddajikumārassa saṅgahaṃ karissāmī”ti bhikkhusaṅghaparivuto cārikaṃ cara-
māno bhaddiyanagaraṃ patvā jātiyāvane tayo māse vasi kumārassa ñāṇapari-
pākaṃ āgamayamāno. Bhaddajikumāro mahāyaso asītikoṭivibhavassa bhaddiya-
setṭhino ekaputtako. Tassa tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavikā tayo pāsādā ahesuṃ.
Ekekaṃ cattāro cattāro māse vasati. Ekasmiṃ vasiṭvā nāṭakaparivuto maha-
ntena yasena aññaṃ pāsādaṃ gacchati. Tasmīṃ khaṇe “kumārassa yasaṃ
passissāmā”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi, pāsādantare cakkāticakkāni mañcātima-
ñcāni bandhanti.

Satthā (2.0300) tayo māse vasiṭvā “mayaṃ gacchāmā”ti nagaravāsīnaṃ āro-
cesi. Nāgarā “bhante, sve gamissathā”ti satthāraṃ nimantetvā dutiyadivase
buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ sajjetvā nagaramajjhe
maṇḍapaṃ katvā alaṅkaritvā āsanāni paññapetvā kālaṃ ārocesuṃ. Satthā
bhikkhusaṅghaparivuto tattha gantvā nisīdi, manussā mahādānaṃ adaṃsu.
Satthā niṭṭhitabhakkicco madhurassarena anumodanaṃ ārabhi. Tasmīṃ khaṇe
bhaddajikumāropi pāsādato pāsādaṃ gacchati, tassa sampattidassanattāya taṃ
divasaṃ na koci agamāsi, attano manussāva parivāresuṃ. So manusse pucchi-
“aññasmiṃ kāle mayi pāsādato pāsādaṃ gacchante sakalanagaraṃ saṅkhubhati,
cakkāticakkāni mañcātimañcāni bandhanti, ajja pana ṭhapetvā mayhaṃ manusse
añño koci natthi, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti. “Sāmi, sammāsambuddho imaṃ bhaddi-
yanagaraṃ upanissāya tayo māse vasiṭvā ajjeva gamissati, so bhakkiccam
niṭṭhāpetvā mahājanassa dhammaṃ deseti, sakalanagaravāsīnopi tassa dhamma-
kathaṃ suṇanti”ti. So “tena hi etha, mayampi suṇissāmā”ti sabbābharaṇapaṭima-
ṇḍitova mahantena parivārena upasaṅkamitvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ
suṇanto ṭhitova sabbakilese khepetvā aggaphalaṃ arahattaṃ pāpuṇi.

Satthā bhaddiyasetṭhiṃ āmantetvā “mahāsetṭhi, putto te alaṅkatapaṭiyattova
dhammakathaṃ suṇanto arahatte patiṭṭhito, tenassa ajjeva pabbajituṃ vā vaṭṭati
parinibbāyituṃ vā”ti āha. “Bhante, mayhaṃ puttassa parinibbānena kiccaṃ natthi,
pabbājetha naṃ, pabbājetvā ca pana naṃ gahetvā sve amhākaṃ gehaṃ upasa-
ṅkamathā”ti. Bhagavā nimantanaṃ adhivāsetvā kulaputtaṃ ādāya vihāraṃ
gantvā pabbājetvā upasampadaṃ dāpesi. Tassa mātāpitaro sattāhaṃ mahāsa-
kkāraṃ kariṃsu. Satthā sattāhaṃ vasiṭvā kulaputtamādāya cārikaṃ caranto koṭi-
gāmaṃ pāpuṇi. Koṭigāmaṃvāsīno manussā buddhappamukhassa bhikkhusa-
ṅghassa mahādānaṃ adaṃsu. Satthā bhakkiccāvasāne anumodanaṃ ārabhi.
Kulaputto anumodanakaraṇakāle bahigāmaṃ gantvā “satthu āgatakāleyeva uṭṭha-
hissāmī”ti gaṅgātittasamīpe ekasmiṃ rukkhamaṃle jhānaṃ samāpajjitvā nisīdi.
Mahallakattaresu āgacchantesupi anuṭṭhahitvā satthu āgatakāleyeva uṭṭhahi.
Puthujjanā bhikkhū “ayaṃ pure viya pabbajitvā mahāthere āgacchantepi disvā na

uṭṭhahatī”ti kujjhiṃsu.

Koṭigāmaṃsino (2.0301) manussā nāvāsaṅghāte bandhiṃsu. Satthā nāvāsaṅghāte ṭhatvā “kaḥaṃ, bhaddajī”ti pucchi. “Esa, bhante, idhevā”ti. “Ehi, bhaddaji, amhehi saddhiṃ ekanāvāṃ abhiruhā”ti. Theropi uppatitvā ekanāvāya aṭṭhāsi. Atha naṃ gaṅgāya majjhaṃ gatakāle satthā āha- “bhaddaji, tayā mahāpanādarājakāle ajjhāvutthapāsādo kahaṃ”ti. Imasmiṃ ṭhāne nimuggo, bhanteti. Puthujjanā bhikkhū “bhaddajitthero aññaṃ byākaroti”ti āhaṃsu. Satthā “tena hi, bhaddaji, sabrahmacārīnaṃ kaṅkhaṃ chindā”ti āha. Tasmīṃ khaṇe thero satthāraṃ vanditvā iddhibalena gantvā pāsādathūpikaṃ pādaṅguliyā gahetvā pañcavīsatiyojanaṃ pāsādaṃ gahetvā ākāse uppati. Uppatito ca pana heṭṭhāpāsāde ṭhitānaṃ pāsādaṃ bhinditvā paññāyi. So ekayojanaṃ dviyojanaṃ tiyojananti yāva vīsatiyojanā udakato pāsādaṃ ukkhipi. Athassa purimabhava ṇātakā pāsādalo bhena macchakacchapanāgamaṇḍūkā hutvā tasmīṃyeva pāsāde nibbattā pāsāde uṭṭhahante parivattitvā parivattitvā udayeva patiṃsu. Satthā te patante disvā “ṇātakā te, bhaddaji, kilamanti”ti āha. Thero satthu vacanaṃ sutvā pāsādaṃ vissajjesi, pāsādo yathāṭṭhāneyeva patiṭṭhahi, satthā pāragaṅgaṃ gato. Athassa gaṅgātīreyeva āsanaṃ paññāpayiṃsu, so paññatte varabuddhāsane taruṇasūriyo viya rasmiyo muñcanto nisīdi. Atha naṃ bhikkhū “kasmīṃ kāle, bhante, ayaṃ pāsādo bhaddajittherena ajjhāvuttho”ti pucchiṃsu. Satthā “mahāpanādarājakāle”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte videharaṭṭhe mithilāyaṃ suruci nāma rājā ahosi, puttapi tassa suruciyeva, tassa pana putto mahāpanādo nāma ahosi, te imaṃ pāsādaṃ paṭilabhiṃsu. Paṭilābhatthāya panassa idaṃ pubbakammaṃ- dve pitāputtā naḥēhi ca udumbaradārūhi ca paccekabuddhassa vasanaṇṇasālaṃ kariṃsu. Imasmiṃ jātake sabbaṃ atītavatthu pakiṇṇakanipāte **surucijātake** (jā. 1.14.102 ādayo) āvibhavissati.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā sammāsambuddho hutvā imā gāthā avoca-

40. “Panādo (2.0302) nāma so rājā, yassa yūpo suvaṇṇayo;

tiriyaṃ soḷasubbedho, uddhamāhu saḥassadhā.

41. “Sahassakaṇḍo satageṇḍu, dhajālu haritāmoyo;

anaccuṃ tattha gandhabbā, cha saḥassāni sattadhā.

42. “Evametaṃ tadā āsi, yathā bhāsasi bhaddaji;

sakko ahaṃ tadā āsiṃ, veyyāvaccakaro tavā”ti.

Tattha **yūpoti** pāsādo. **Tiriyaṃ soḷasubbedhoti** vitthārato soḷasakaṇḍapātaviṭṭhāro ahosi. **Uddhamāhu saḥassadhāti** ubbedhena saḥassakaṇḍagamanamattaṃ ucco ahu, saḥassakaṇḍagamanagaṇāyā pañcavīsatiyojanappamāṇaṃ hoti. Vitthāro panassa aṭṭhajojanamatto.

Sahassakaṇḍo satageṇḍūti so panesa saḥassakaṇḍubbedho pāsādo satabhūmiko ahosi. **Dhajālūti** dhajasampanno. **Haritāmoyoti** haritamaṇiparikkhitto. Aṭṭhakathāyaṃ pana “samāluharitāmoyo”ti pāṭho, haritamaṇimayehi dvārakavāṭavātapānehi samannāgatoti attho. **Samālūti** kira dvārakavāṭavātapānānaṃ nāmaṃ. **Gandhabbāti** naṭā, **cha saḥassāni sattadhāti** cha gandhabbasahassāni sattadhā hutvā tassa pāsādassa sattuṃ ṭhānesu rañño ratijananatthāya naccīṃsūti attho.

Te evaṃ naccantāpi rājānaṃ hāsetuṃ nāsakkhiṃsu, atha sakko devarājā deva-
naṃ pesetvā samajjaṃ kāresi, tadā mahāpanādo hasi.

Yathā bhāsasi, bhaddajīti bhaddajittherena hi “bhaddaji, tayā mahāpanādarāja-
kāle ajjhāvutthapāsādo kahan”ti vutte “imasmim̃ ṭhāne nimuggo, bhante”ti vada-
ntena tasmim̃ kāle attano atthāya tassa pāsādassa nibbattabhāvo ca mahāpanā-
darājabhāvo ca bhāsito hoti. Taṃ gahetvā satthā “yathā tvaṃ, bhaddaji, bhāsasi,
tadā etaṃ tatheva ahosi, ahaṃ tadā tava kāyaveyyāvaccakaro sakko devāna-
mindo ahosin”ti āha. Tasmim̃ khaṇe puthujjanabhikkhū nikkaṅkhā ahesuṃ.

Satthā (2.0303) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā
mahāpanādo rājā bhaddaji ahosi, sakko pana ahameva ahosin”ti.

Mahāpanādajātakavaṇṇanā catutthā.

[265] 5. Khurappajātakavaṇṇanā

Disvā khurappeti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ossatṭhavīriyaṃ
bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi satthā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ossatṭhavīri-
yo”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu, kasmā evaṃ tvaṃ niyyānikasā-
sane pabbajitvā vīriyaṃ ossaji, porāṇakapaṇḍitā aniyyānikaṭṭhānepi vīriyaṃ kariṃ-
sū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmim̃ aṭavi-āra-
kkhakakule nibbattitvā vayappatto pañcapurisasataparivāro aṭavi-ārakkhakesu
sabbajetṭhako hutvā aṭavimukhe ekasmim̃ gāme vāsaṃ kappesi. So bhatim̃
gahetvā manusse aṭaviṃ atikkāmeti. Athekasmim̃ divase bārāṇaseyyako satthavā-
haputto pañcahi sakaṭasatehi taṃ gāmaṃ patvā taṃ pakkosāpetvā “samma,
sahassaṃ gahetvā maṃ aṭaviṃ atikkāmehi”ti āha. So “sādhū”ti tassa hatthato
sahassaṃ gaṇhi, bhatim̃ gaṇhantoyeva tassa jīvitam̃ pariccaji. So taṃ ādāya
aṭaviṃ pāvīsi, aṭavimajjhe pañcasatā corā utṭhahiṃsu, core disvāva sesapurisā
urena nipajjiṃsu, ārakkhakajetṭhako ekova nadanto vagganto paharitvā pañcasa-
tepi core palāpetvā satthavāhaputtaṃ sotthinā kantāraṃ tāresi.

Satthavāhaputto parakantāre sattham̃ nivesetvā ārakkhakajetṭhakaṃ nānagga-
rasabhojanaṃ bhojetvā sayampi bhuttapātarāso sukhanisinno tena saddhim̃ salla-
panto “samma, tathādāruṇānaṃ corānaṃ āvudhāni gahetvā avattharaṇakāle
kena nu kho te kāraṇena cittutrāsamattampi na uppannaṃ”ti pucchanto paṭhamam̃
gāthamāha-

43. “Disvā (2.0304) khurappe dhanuveganunne, khagge gahīte tikhiṇe tela-
dhote;

tasmim̃ bhayasmim̃ maraṇe viyūḷhe, kasmā nu te nāhu chambhitattan”ti.

Tattha **dhanuveganunneti** dhanuvegena vissatṭhe. **Khagge gahīte** tharuda-
ṇḍehi sugahite khagge. **Maraṇe viyūḷheti** maraṇe paccupaṭṭhite. **Kasmā nu te**
nāhūti kena nu kho kāraṇena nāhosi. **Chambhitattanti** sarīracalanaṃ.

Taṃ sutvā ārakkhakajetṭhako itarā dve gāthā abhāsi-

44. “Disvā khurappe dhanuveganunne, khagge gahīte tikhiṇe teladhote; tasmim̐ bhayasmim̐ maraṇe viyūlḥe, vedaṃ alatthaṃ vipulaṃ uḷāraṃ.

45. “So vedajāto ajjhabhaviṃ amitte, pubbeva me jīvitamāsi cattaṃ; na hi jīvite ālayaṃ kubbamāno, sūro kayirā sūrakiccaṃ kadācī”ti.

Tattha **vedaṃ alatthanti** tuṭṭhiñceva somanassañca paṭilabhiṃ. **Vipulanti** bahuṃ.

Uḷāranti uttamaṃ. **Ajjhabhavinti** jīvitaṃ pariccajitvā abhibhaviṃ. **Pubbeva me jīvitamāsi cattaṃ** mayā pubbeva tava hatthato bhatiṃ gaṇhanteneva jīvitaṃ cattaṃ māsi. **Na hi jīvite ālayaṃ kubbamānoti** jīvitasmiñhi nikantiṃ kurumāno purisa-kiccaṃ kadācīpi na karoti.

Evam̐ so saravasse vassante jīvitanikantiyā vissaṭṭhattā attanā sūrakiccassa katabhāvaṃ ñāpetvā sathavāhaputtaṃ uyyojetvā sakagāmameva paccāgantvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi. “Tadā ārakkhakajetṭhako ahameva ahosin”ti.

Khurappajātakavaṇṇanā pañcamā.

[266] 6. Vātaggasindhavajātakavaṇṇanā

Yenāsi (2.0305) **kisiyā paṇḍūti** idaṃ satthā jetavane viharanto sāvattiyaṃ aññataraṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kirekā abhirūpā itthī ekaṃ abhirūpaṃ kuṭumbikaṃ disvā paṭibaddhacittā ahosi, sakalasarīraṃ jhāyamāno viyassā abbhantare kilesaggi uppajji. Sā neva kāyassādaṃ labhi, na cittassādaṃ, bhattampissā na rucci, kevalaṃ mañcaka-aṭaniṃ gahetvā nipajji. Atha naṃ upaṭṭhāyikā ca sahāyikā ca pucchiṃsu- “kiṃ nu kho tvaṃ kampamānacittā aṭaniṃ gahetvā nipannā, kiṃ te aphāsukan”ti. Sā ekaṃ dve vāre akathetvā punappunaṃ vuccamānā tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ tā samassāsetvā “tvaṃ mā cintayi, mayaṃ taṃ ānessāmā”ti vatvā gantvā kuṭumbikena saddhiṃ mantesaṃ, so paṭikkhipitvā punappunaṃ vuccamāno adhvāsesi. Tā “asukadivase asukavelāyaṃ āgacchā”ti paṭiññaṃ gahetvā gantvā tassā ārocesuṃ. Sā attano sayanagabbhaṃ sajjetvā attānaṃ alaṅkaritvā sayanapiṭṭhe nisinnā tasmim̐ āgantvā sayanekadesa nisinne cintesi- “sacāhaṃ imassa garukaṃ akatvā idāneva okāsaṃ karissāmi, issariyaṃ me parihāyissati, āgatadivaseyeva okāsakaraṇaṃ nāma akāraṇaṃ, ajja na maṅkuṃ katvā aññasmim̐ divase okāsaṃ karissāmi”ti. Atha naṃ hatthagahaṇādivasena keḷiṃ kātuṃ āraddhaṃ hatthe gahetvā “apehi apehi, na me tayā attho”ti nibbhacchesi. So osakkitvā lajjito utṭhāya attano gehameva gato.

Itarā itthiyo tāya tathā katabhāvaṃ ñatvā kuṭumbike nikkhante taṃ upasaṅka-mitvā evamāhaṃsu- “tvaṃ etasmim̐ paṭibaddhacittā āhāraṃ paṭikkhipitvā nipajji, atha naṃ mayaṃ punappunaṃ yācitvā ānayimha, tassa kasmā okāsaṃ na akāsī”-ti. Sā tamatthaṃ ārocesi. Itarā “tena hi paññāyissasi”ti vatvā pakkamiṃsu. Kuṭumbiko puna nivattitvāpi na olokesi. Sā taṃ alabhamānā nirāhārā tattheva jīvita-

kkhayaṃ pāpuṇi. Kuṭumbiko tassā matabhāvaṃ ñatvā bahuṃ mālāgandhavile-panaṃ ādāya jetavanaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā ekamantaṃ nisīditvā satthārā ca “kiṃ nu kho, upāsaka, na paññāyasi”ti pucchite tamatthaṃ ārocetvā “svāhaṃ, bhante, ettakaṃ kālaṃ lajjāya buddhupaṭṭhānaṃ nāgato”ti āha. Satthā “na (2.0306), upāsaka, idānevesā kilesavasena taṃ pakkosāpetvā āgatakāle taṃ okāsaṃ akatvā lajjāpesi, pubbepi pana paṇḍitesu paṭibaddhacittā hutvā pakkosāpetvā āgatakāle okāsaṃ akatvā kilametvāva uyyojesi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sindhvakule nibbatitvā vātaggasindhavo nāma hutvā tassa maṅgala-asso ahosi. Assagopakā taṃ netvā gaṅgāyaṃ nhāpentī. Atha naṃ bhaddalī nāma gadrabhī disvā paṭibaddhacittā hutvā kilesavasena kampamānā neva tiṇaṃ khādi, na udakaṃ pivi, parisussitvā kisā aṭṭhicammamattā ahosi. Atha naṃ putto gadrabhapotako mātaraṃ parisussamaṇaṃ disvā “kiṃ nu kho tvaṃ, amma, neva tiṇaṃ khādasi, na udakaṃ pivasi, parisussitvā tattha tattha kampamānā nipajjasi, kiṃ te aphāsukan”ti pucchi. Sā akathetvā punappunaṃ vuccamānā tamatthaṃ kathesi. Atha naṃ putto sama-ssāsetvā “amma, mā cintayi, ahaṃ taṃ ānessāmi”ti vatvā vātaggasindhavassa nhāyituṃ āgatakāle taṃ upasaṅkamitvā “tāta, mayhaṃ mātā tumhesu paṭibaddhacittā nirāhārā sussitvā marissati, jīvitadānamassā dethā”ti āha. “Sādhu, tāta, dassāmi, assagopakā maṃ nhāpetvā thokaṃ gaṅgātīre vicaraṇatthāya vissajjenti, tvaṃ mātaraṃ gahetvā taṃ padesaṃ ehī”ti. So gantvā mātaraṃ ānetvā tasmīṃ padese vissajjetvā ekamantaṃ paṭicchanno aṭṭhāsi.

Assagopakāpi vātaggasindhavaṃ tasmīṃ ṭhāne vissajjesuṃ. So taṃ gadrabhiṃ oloketvā upasaṅkami. Atha sā gadrabhī tasmīṃ upasaṅkamitvā attano sarīraṃ upasiṅghamaṇe “sacāhaṃ garuṃ akatvā āgatakkaṇeyevassa okāsaṃ kari-ssāmi, evaṃ me yaso ca issariyañca parihāyissati,

anicchamānā viya bhavitum vaṭṭati”ti cintetvā sindhavassa heṭṭhāhanuke pādena paharivā palāyi, dantamūlamassa bhijjivā gatakālo viya ahosi. Vātaggasindhavo “ko me etāya attho”ti lajjito tatova palāyi. Sā vippaṭṭisārini hutvā tattheva pativā socamānā nipajji.

Atha (2.0307) naṃ putto upasaṅkamtivā pucchanto paṭhamam gāthamāha-

46. “Yenāsi kisiyā paṇḍu, yena bhattam na ruccati;

ayaṃ so āgato bhattā, kasmā dāni palāyasi”ti.

Tattha **yenāti** tasmim paṭibaddhacittatāya yena kāraṇabhūtena.

Puttassa vacanam sutvā gadrabhī dutiyam gāthamāha-

47. “Sace panādikeneva, santhavo nāma jāyati;

yaso hāyati itthīnam, tasmā tāta palāyahan”ti.

Tattha **ādikenevāti**-āditova paṭhamameva. **Santhavoti** methunadhammasamyogavasena mittasanthavo. **Yaso hāyati itthīnanti**, tāta, itthīnañhi garukam akatvā āditova santhavam kurumānānam yaso hāyati, issariyagabbatabhāvo parihāyatīti. Evaṃ sā itthīnam sabhāvam puttassa kathesi.

Tatiyagātham pana sathā abhisambuddho hutvā āha-

48. “Yasassinam kule jātam, āgataṃ yā na icchati;

socati cirarattāya, vātaggamiva bhaddalī”ti.

Tattha **yasassinanti** yasasampannam. **Yā na icchatīti** yā itthī tathārūpaṃ purisam na icchati. **Cirarattāyāti** cirarattam, dīghamaddhānanti attho.

Sathā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā gadrabhī sā itthī ahosi, vātaggasindhavo pana ahameva ahosin”ti.

Vātaggasindhavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[267] 7. Kakkaṭakajātakavaṇṇanā

Singī (2.0308) **migoti** idam sathā jetavane viharanto aññataram itthim ārabha kathesi. Sāvattiyam kireko kuṭumbiko attano bhariyam gahetvā uddhārasodhanatthāya janapadam gantvā uddhāram sodhetvā āgacchanto antarāmagge corehi gahito. Bhariyā panassa abhirūpā pāsādikā dassaniyā, corajeṭṭhako tassā sinehena kuṭumbikam māretum ārabhi. Sā pana itthī silavatī ācārasampannā patidevatā, sā corajeṭṭhakassa pādesu nipatitvā “sāmi, sace mayi sineho atthi, mā mayham sāmikam mārehi. Sace māresi, ahampi visam vā khāditvā nāsavātam vā sannirumbhitvā marissāmi, tayā pana saddhim na gamissāmi, mā me akāraṇena sāmikam mārehi”ti yācitvā tam vissajjāpesi. Te ubhopi sotthinā sāvattim patvā jetavanapiṭṭhivihārena gacchantā “vihāram pavisitvā sathāram vandissāmā”ti gandhakuṭipariveṇam gantvā sathāram vanditvā ekamantam nisīdiṃsu. Te sathārā “kham gatatha, upāsakā”ti puṭṭhā “uddhārasodhanatthāyā”ti āhaṃsu. “Antarāmagge pana ārogyena āgatathā”ti vutte kuṭumbiko āha- “antarāmagge no, bhante, corā gaṇhiṃsu, tatresā mam māriyamānam corajeṭṭhakam yācitvā

mocesi, imaṃ nissāya mayā jīvitam laddhan”ti. Satthā “na, upāsaka, idānevetāya evaṃ tuyhaṃ jīvitam dinnam, pubbepi paṇḍitānampi jīvitam adāsiyevā”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente himavante mahā-udakarahado, tattha mahāsuvaṇṇakakkaṭako ahosi. So tassa nivāsabhāvena “kuḷīradaho”ti paññāyittha. Kakkaṭako mahā ahosi khalamaṇḍalappamāṇo, hatthī gahetvā vadhitvā khādati. Hatthī tassa bhayena tattha otarivā gocaraṃ gaṇhituṃ na sakkonti. Tadā bodhisatto kuḷīradahaṃ upanissāya vasamānaṃ hatthiyūthaje-ṭṭhakaṃ paṭicca kareṇuyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Athassa mātā “gabbhaṃ rakkhissāmi”ti aññaṃ pabbatappadesaṃ gantvā gabbhaṃ rakkhitvā puttam vijāyi. So anukkamena viññutaṃ patto (2.0309) mahāsarīro thāmasa-mpanno sobhaggappatto añjanapabbato viya ahosi. So ekāya kareṇuyā saddhiṃ saṃvāsaṃ kappetvā “kakkaṭakaṃ gaṇhissāmi”ti attano bhariyañca mātarañca ādāya taṃ hatthiyūthaṃ upasaṅkamtivā pitaraṃ passivā “tāta, ahaṃ kakkaṭakaṃ gaṇhissāmi”ti āha. Atha naṃ pitā “na sakkhissasi, tātā”ti vāretvā punappaṇaṃ vadantaṃ “tvaññeva jānissasi”ti āha.

So kuḷīradahaṃ upanissāya vasante sabbavāraṇe sannipātetvā sabbehi saddhiṃ dahasaṃpāṃ gantvā “kiṃ so kakkaṭako otaraṇakāle gaṇhāti, udāhu gocaraṃ gaṇhanakāle, udāhu uttaraṇakāle”ti pucchivā “uttaraṇakāle”ti sutvā “tena hi tumhe kuḷīradahaṃ otarivā yāvadatthaṃ gocaraṃ gahetvā paṭhamaṃ uttaratha, ahaṃ pacchato bhavissāmi”ti āha. Vāraṇā tathā kariṃsu. Kuḷīro pacchato uttarantaṃ bodhisattaṃ mahāsaṇḍāsena kammāro lohasalākaṃ viya aḷadvayena pāde daḷhaṃ gaṇhi, kareṇukā bodhisattaṃ avijahitvā samīpeyeva aṭṭhāsi. Bodhisatto ākaḍḍhanto kuḷīraṃ cāletuṃ nāsakki, kuḷīro pana taṃ ākaḍḍhanto attano abhimukhaṃ karoti. So maraṇabhayatajjito baddharavaṃ ravi, sabbe vāraṇā maraṇabhayatajjitā koñcanādaṃ katvā muttakarīsaṃ cajamānā palāyīṃsu, kareṇukāpissa saṅghātumu asakkonti palāyitumu ārabhi.

Atha naṃ so attano baddhabhāvaṃ saññāpetvā tassā apalāyanatthaṃ paṭhamaṃ gāthamāha-

49. Tattha **siṅgī migoti** siṅgī suvaṇṇavaṇṇo migo. Dvīhi aḷehi siṅgakiccaṃ sādhe-
ntehi yuttatāya siṅgīti attho. Migoti pana sabbapāṇasaṅgāhakavasena idha kuḷīro
vutto. **Āyatacakkhunettoti** ettha dassanaṭṭhena cakkhu, nayanaṭṭhena nettaṃ, āya-
tāni cakkhusaṅkhātāni nettāni (2.0310) assāti āyatacakkhunetto, dīgha-akkhīti
attho. Aṭṭhimevassa tacakiccaṃ sādhetīti **aṭṭhittaco**. **Tenābhibhūtoti** tena migena
abhibhūto ajjhotthato niccalaṃ gahito hutvā. **Kapaṇaṃ rudāmīti** kāruññappatto
hutvā rudāmi viravāmi. **Mā heva manti** maṃ evarūpaṃ byasaṇappattaṃ attano
pāṇasamaṃ piyasāmikaṃ tvaṃ mā heva jahīti.

Atha sā kareṇukā nivattivā taṃ assāsayamānā dutiyaṃ gāthamāha-

50. “Ayya na taṃ jahissāmi, kuñjaraṃ saṭṭhihāyanaṃ;
pathabyā cāturantāya, suppiyo hosi me tuvan”ti.

Tattha **saṭṭhihāyananti** jātiyā saṭṭhivassakālasmiñhi kuñjarā thāmena parihā-
yanti, sā ahaṃ evaṃ thāmahīnaṃ imaṃ byasaṇaṃ pattaṃ taṃ na jahissāmi, mā

bhāyi, imissā hi catūsu disāsu samuddaṃ patvā t̥hitāya cāturantāya pathaviyā tvam mayhaṃ sut̥thu piyoti.

Atha naṃ santhambhetvā “ayya, idāni taṃ kuḷirena saddhiṃ thokaṃ kathāsa-llāpaṃ labhamānā vissajjāpessāmi”ti vatvā kuḷiraṃ yācamānā tatiyaṃ gāthamāha-

51. “Ye kuḷirā samuddasmiṃ, gaṅgāya yamunāya ca;
tesaṃ tvam vārijo seṭṭho, muñca rodantiyā patin”ti.

Tassattho- ye samudde vā gaṅgāya vā yamunāya vā kuḷirā, sabbesaṃ vaṇṇasa-mpattiyā ca mahantattena ca tvameva seṭṭho uttamo. Tena taṃ yācāmi, mayhaṃ rodamānāya sāmikaṃ muñcāti.

Kuḷiro tassa kathayamānāya itthisadde nimittaṃ gahetvā ākaḍḍhiyamānaso hutvā vāraṇassa pādato aḷe viniveṭṭento “ayaṃ vissat̥tho idaṃ nāma karissati”ti na kiñci aññāsi. Atha naṃ vāraṇo pādaṃ ukkhipitvā piṭṭhiyaṃ akkami, tāvadeva aṭṭhīni bhijjimsu. Vāraṇo tuṭṭharavaṃ ravi, sabbe vāraṇā sannipatitvā kuḷiraṃ nīharitvā mahītale t̥hapetvā maddantā cuṇṇavicuṇṇamakamsu. Tassa dve aḷā sarīrato bhijjitvā ekamante patiṃsu. So ca kuḷiradaḥo gaṅgāya ekābaddho (2.0311), gaṅgāya pūraṇakāle gaṅgodakena pūrati, udake mandībhūte dahato udakaṃ gaṅgaṃ otarati. Atha dvepi te aḷā uplavitvā gaṅgāya vuyhiṃsu. Tesu eko samuddaṃ pāvīsi, ekaṃ dasabhātikarājāno udake kiḷamānā labhitvā āḷiṅgaṃ nāma mudiṅgaṃ akamsu. Samuddaṃ pana pavit̥ṭhaṃ asurā gahetvā ālambaraṃ nāma bheriṃ kāresuṃ. Te aparabhāge sakkena saṅgāme parājitā taṃ chaḍḍetvā palāyimsu, atha naṃ sakko attano atthāya gaṇhāpesi. “Ālambaramegho viya thanati”ti taṃ sandhāya vadanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu. “Tadā karenukā ayaṃ upāsikā ahosi, vāraṇo pana ahameva ahosi”ti.

Kakkaṭakajātakavaṇṇanā sattamā.

[268] 8. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā

Yo ve sabbasametānanti idaṃ satthā dakkhiṇāgirijanapade aññataraṃ uyyāna-pālaputtaṃ ārabbha kathesi. Satthā kira vutthavasso jetavanā nikkhamitvā dakkhiṇāgirijanapade cārikaṃ cari. Atheko upāsako buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā uyyāne nisīdāpetvā yāgukhajjakehi santappetvā “ayyā, uyyānacārikaṃ caritukāmā iminā uyyānapālena saddhiṃ carantū”ti vatvā “ayyānaṃ phalāphalāni dadeyyāsī”ti uyyānapālaṃ aṇāpesi. Bhikkhū caramānā ekaṃ chidda-ṭṭhānaṃ disvā “idaṃ t̥hānaṃ chiddaṃ viraḷarukkhaṃ, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchimsu. Atha nesaṃ uyyānapālo ācikkhi- “eko kira uyyānapālaputto uparopakesu udakaṃ āsiñcanto ‘mūlappamāṇena āsiñcissāmi’ti uppāṭetvā mūlappamāṇena udakaṃ āsiñci, tena taṃ t̥hānaṃ chiddaṃ jātaṃ”ti. Bhikkhū satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva pubbepi so kumārako ārāmadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0312) bārāṇasiyaṃ vissasene nāma raññe rajjaṃ kārente ussave ghuṭṭhe uyyānapālo “ussavaṃ kīḷissāmi”ti uyyānavāsino makkaṭe āha- “idaṃ uyyānaṃ tumhākaṃ bahūpakāraṃ, ahaṃ sattāhaṃ ussavaṃ kīḷissāmi, tumhe satta divase uparopakesu udakaṃ āsiñcathā”ti. Te “sādhū”ti sampatiṅcchiṃsu. So tesam cammaghaṭake datvā pakkāmi. Makkaṭā udakaṃ āsiñcantā uparopakesu āsiñciṃsu. Atha ne makkaṭajeṭṭhako āha- “āgametha tāva, udakaṃ nāma sabba-kālaṃ dullabhaṃ, taṃ rakkhitabbaṃ, uparopake uppāṭetvā mūlappamāṇaṃ ṇatvā dīghamūlakesu bahuṃ, rassamūlakesu appaṃ udakaṃ siñcituṃ vaṭṭati”ti. Te “sādhū”ti vatvā ekacce uparopake uppāṭetvā gacchanti, ekacce te ropetvā udakaṃ siñcanti.

Tasmiṃ kāle bodhisatto bārāṇasiyaṃ ekassa kulassa putto ahosi, so kenacideva karaṇīyena uyyānaṃ gantvā te makkaṭe tathā karonte disvā “ko tumhe evaṃ kāreti”ti pucchitvā “vānarajeṭṭhako”ti vutte “jeṭṭhakassa tāva vo ayaṃ paññā, tumhākaṃ pana kīdisī bhavissati”ti tamatthaṃ pakāsento imaṃ paṭhamam gāthamāha-

52. “Yo ve sabbasametānaṃ, ahuvā seṭṭhasammato;
tassāyaṃ edisī paññā, kimeva itarā pajā”ti.

Tattha **sabbasametānanti** imesaṃ sabbesaṃ samānajātīnaṃ. **Ahuvāti** ahosi. **Kimeva itarā pajāti** yā itarā etesu lāmikā pajā, kīdisā nu kho tassā paññāti.

Tassa kathaṃ sutvā vānarā dutiyaṃ gāthamāhaṃsu-

53. “Evameva tuvaṃ brahme, anaññāya vinindasi;
kathaṃ mūlaṃ adisvāna, rukkaṃ jaññā patiṭṭhitan”ti.

Tattha **brahmeti** ālapanamattaṃ. Ayaṃ panettha saṅkhepattho- tvam, bho purisa, kāraṇākāraṇaṃ ajānitvā evameva amhe vinindasi, rukkaṃ nāma “gambhīre patiṭṭhito vā esa, na vā”ti mūlaṃ anuppāṭetvā kathaṃ ṇātuṃ sakkā, tena mayaṃ uppāṭetvā mūlappamāṇena udakaṃ āsiñcāmāti.

Taṃ (2.0313) sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

54. “Nāhaṃ tumhe vinindāmi, ye caññe vānarā vane;
vissasenova gārayho, yassathā rukkaropakā”ti.

Tattha **vissasenova gārayhoti** bārāṇasirājā vissasenoyeva ettha garahitabbo. **Yassathā rukkaropakāti** yassathāya tumhādisā rukkaropakā jātāti.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā vānarajeṭṭhako ārāmadūsakakumāro ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin”ti.

Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[269] 9. Sujātajātakavaṇṇanā

Na hi vaṇṇena sampannāti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikassa suṇisaṃ dhanañcayaseṭṭhidhītaṃ visākhāya kaniṭṭhabhaginiṃ sujātaṃ ārabha kathesi. Sā kira mahantena yasena anāthapiṇḍikassa gharaṃ pūrayamānā pāvisi, “mahākulassa dhītā ahan”ti mānathaddhā ahosi kodhanā caṇḍī pharusā,

sassusasurasāmikavattāni na karoti, gehajanaṃ tajjentī paharantī carati. Atheka-divasaṃ satthā pañcahi bhikkhusatehi parivuto anāthapiṇḍikassa gehaṃ gantvā nisīdi. Mahāseṭṭhi dhammaṃ suṇantova bhagavantaṃ upanisīdi, tasmim̐ khaṇe sujātā dāsakammakarehi saddhiṃ kalahaṃ karoti. Satthā dhammakathaṃ ṭhapetvā “kiṃ saddo eso”ti āha. Esā, bhante, kulasuṇhā agāravā, nevassā sassusasurasāmikavattaṃ atthi, assaddhā appasannā ahorattaṃ kalahaṃ kurumānā vicaratīti. Tena hi naṃ pakkosathāti. Sā āgantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsī.

Atha naṃ satthā “sattimā, sujāte, purisassa bhariyā, tāsamaṃ tvaṃ katarā”ti pucchi.

“Bhante, nāhaṃ saṃkhittena kathitassa atthaṃ ājānāmi, vitthārena me kathe-
thā”ti. Satthā “tena hi ohitasotā suṇohī”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

“Paduṭṭhacittā (2.0314) ahitānukampinī, aññesu rattā atimaññate patiṃ,
Dhanena kītassa vadhāya ussukā; yā evarūpā purisassa bhariyā,

Vadhakā ca bhariyāti ca sā pavuccati. [1]

“Yaṃ itthiyā vindati sāmiko dhaṇaṃ, sippaṃ vaṇijjañca kaṣiṃ adhiṭṭhahaṃ,
appampi tassa apahātumicchati; yā evarūpā purisassa bhariyā,
corī ca **bhariyā**ti ca sā pavuccati. [2]

“Akammakāmā alasā mahagghasā, pharusā ca caṇḍī ca duruttavādinī,
uṭṭhāyakānaṃ abhibhuyya vattati; yā evarūpā purisassa bhariyā,

Ayyā ca bhariyāti ca sā pavuccati. [3]

“Yā sabbadā hoti hitānukampinī, mātāva puttaṃ anurakkhate patiṃ,
Tato dhaṇaṃ sambhatamassa rakkhati; yā evarūpā purisassa bhariyā,
mātā ca **bhariyā**ti ca sā pavuccati. [4]

“Yathāpi jeṭṭhā bhaginī kaniṭṭhakā, sagāravā hoti sakamhi sādhike,
hirīmanā bhattu vasānuvattinī; yā evarūpā purisassa bhariyā,

Bhaginī ca bhariyāti ca sā pavuccati. [5]

“Yācīdha disvāna patiṃ pamodati, sakhī sakhāraṃva cirassamāgataṃ,
koleyyakā sīlavatī patibbatā; yā evarūpā purisassa bhariyā,

Sakhī ca bhariyāti ca sā pavuccati. [6]

“Akkuddhasantā (2.0315) vadhadaṇḍatajjitā, aduṭṭhacittā patino titikkhati,
akkodhanā bhattu vasānuvattinī; yā evarūpā purisassa bhariyā,

Dāsī ca bhariyāti ca sā pavuccati”. (a. ni. 7.63). [7]

Imā kho, sujāte, purisassa satta bhariyā. Tāsu vadhakasamā corīsamā ayyasa-
māti imā tisso niraye nibbattanti, itarā catasso nimmānaratidevaloke.

“Yācīdha bhariyā vadhakāti vuccati, corīti ayyāti ca yā pavuccati;
dussīlarūpā pharusā anādarā, kāyassa bhedaṃ nirayaṃ vajanti tā.

“Yācīdha mātā bhaginī sakhīti ca, dāsīti bhariyāti ca yā pavuccati;

sīle ṭhitattā cirarattasaṃvutā, kāyassa bhedaṃ sugatiṃ vajanti tā”ti. (a. ni.
7.63);

Evaṃ satthari imā satta bhariyā dassenteyeva sujātā sotāpattiphale patiṭṭhahi.
“Sujāte, tvaṃ imāsaṃ sattannaṃ bhariyānaṃ katarā”ti vutte “dāsisamā ahaṃ,
bhante”ti vatvā tathāgataṃ vanditvā khamāpesi. Iti satthā sujātaṃ gharasuṇhaṃ
ekovādeneva dametvā katabhattakicco jetavanaṃ gantvā bhikkhusaṅghena vatte
dassite gandhakuṭiṃ pāvisi. Dhammasabhāyampi kho, bhikkhū, satthu guṇa-
kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, ekovādeneva satthā sujātaṃ gharasuṇhaṃ
dametvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave,
etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idā-
neva, pubbepi mayā sujātā ekovādeneva damitā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā
kucchismiṃ nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni (2.0316) ugga-
ṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena samena rajjaṃ kāresi. Tassa

mātā kodhanā ahosi caṇḍā pharusā akkosikā paribhāsikā. So mātu ovādaṃ dātu-kāmopi “avatthukaṃ kathetuṃ na yuttan”ti tassā anusāsanatthaṃ ekaṃ upamaṃ olokeno carati. Athekadivasam uyyānaṃ agamāsi, mātāpi puttena saddhiṃyeva agamāsi. Atha antarāmagge kiki sakuṇo viravi, bodhisattaparīsā taṃ saddaṃ sutvā kaṇṇe pidahitvā “ambho, caṇḍavāce pharusavāce mā saddamakāsi”ti āha. Bodhisatte pana nāṭakaparivārite mātārā saddhiṃ uyyāne vicarante ekasmiṃ supupphitasālarukkhe nilīnā ekā kokilā madhurena sarena vassi. Mahājano tassā saddena sammatto hutvā añjaliṃ paggahetvā “saṇhavāce sakhilavāce muduvāce vassa vassā”ti gīvaṃ ukkhipitvā ohitasoto olokeno aṭṭhāsi.

Atha mahāsatto tāni dve kāraṇāni disvā “idāni mātaraṃ saññāpetuṃ sakkhissāmi”ti cintetvā “amma, antarāmagge kiki saddaṃ sutvā mahājano ‘mā saddamakāsi, mā saddamakāsi’ti kaṇṇe pidahi, pharusavācā nāma na kassaci piyā”ti vatvā imā gāthā avoca-

55. “Na hi vaṇṇena sampannā, mañjukā piyadassanā;
kharavācā piyā honti, asmiṃ loke paramhi ca.

56. “Nanu passasimaṃ kāḷiṃ, dubbaṇṇaṃ tilakāhataṃ;
kokilaṃ saṇhabhāṇena, bahūnaṃ pāṇinaṃ piyaṃ.

57. “Tasmā sakhilavācassa, mantabhāṇī anuddhato;
atthaṃ dhammañca dīpeti, madhuraṃ tassa bhāsitan”ti.

Tāsaṃ ayamattho- amma, ime sattā piyaṅgusāmādinā sarīravaṇṇena samannāgatā kathānigghosassa madhuratāya **mañjukā**, abhirūpatāya **piyadassanā** samānāpi antamaso mātāpitaropi akkosaparibhāsādivasena pavattāya kharavācāya samannāgatattā **kharavācā** imasmiñca parasmīñca loke piyā nāma na honti antarāmagge kharavācā kiki viya, saṇhabhāṇino (2.0317) pana maṭṭhāya madhurāya vācāya samannāgatā virūpāpi piyā honti. Tena taṃ vadāmi- nanu passasi tvaṃ imaṃ kāḷiṃ dubbaṇṇaṃ sarīravaṇṇatopi kāḷatarehi tilakehi āhataṃ kokilaṃ, yā evaṃ dubbaṇṇā samānāpi saṇhabhāsanena bahūnaṃ piyā jātā. Iti yasmā kharavāco satto loke mātāpitūnampi appiyo, tasmā bahujanassa piyabhāvaṃ icchanto poso sakhilavāco saṇhamatṭhamuduvāco assa. Paññāsaṅkhātāya mantāya paricchinditvā vacanato **mantabhāṇī**, vinā uddhaccena pamāṇayuttasseva kathanato **anuddhato**. Yo hi evarūpo puggalo pāḷiñca atthañca dīpeti, tassa bhāsitaṃ kāraṇa-sannissitaṃ katvā paraṃ anakkosetvā kathitatāya madhuranti.

Evaṃ bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi mātu dhammaṃ desetvā mātaraṃ saññāpesi, sā tato paṭṭhāya ācārasampannā ahosi. Bodhisattopi mātaraṃ ekovādena nibbisevanaṃ katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā bārāṇasi-rañño mātā sujātā ahosi, rājā pana ahameva ahosin”ti.

Sujātajātakavaṇṇanā navamā.

[270] 10. Ulūkajātakavaṇṇanā

Sabbehi kira ñātīhīti idaṃ satthā jetavane viharanto kākolūkakalahaṃ ārabba kathesi. Tasmiñhi kāle kākā divā ulūke khādanti, ulūkā sūriyatthaṅgamanato paṭṭhāya tattha tattha sayitānaṃ kākānaṃ sīsāni chinditvā te jīvitakkhayaṃ pāpenti. Athekassa bhikkhuno jetavanapaccante ekasmiṃ pariveṇe vasantassa sammajjanakāle rukkhato patitāni sattaṭṭhanāḷimattānipi bahutarānipi kākasisāni chaḍḍetabbāni honti. So tamatthaṃ bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū dhammasa bhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, amukassa kira bhikkhuno vasanaṭṭhāne (2.0318) divase divase ettakāni nāma kākasisāni chaḍḍetabbāni hontī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi, bhikkhū “imāya nāmā”ti vatvā “kadā paṭṭhāya pana, bhante, kākānañca ulūkānañca añña- maññaṃ veraṃ uppannaṃ”ti pucchiṃsu, satthā “paṭhamakappikakālato paṭṭhāyā”- ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte paṭhamakappikā manussā sannipatitvā ekaṃ abhirūpaṃ sobhagga- ppattaṃ ācārasampannaṃ sabbākāraparipuṇṇaṃ purisaṃ gahetvā rājānaṃ karīṃsu, catuppadāpi sannipatitvā ekaṃ sihaṃ rājānaṃ akaṃsu, mahāsamudde macchā ānandaṃ nāma macchaṃ rājānaṃ akaṃsu. Tato sakuṇagaṇā himavanta- padese ekasmiṃ piṭṭhipāsāṇe sannipatitvā “manussesu rājā paññāyati, tathā catu- ppadesu ceva macchesu ca. Amhākaṃ panantare rājā nāma natthi, appatissa- vāso nāma na vaṭṭati, amhākampi rājānaṃ laddhuṃ vaṭṭati, ekaṃ rājaṭṭhāne ṭhape- tabbayuttakaṃ jānāthā”ti. Te tādisaṃ sakuṇaṃ olokayamānā ekaṃ ulūkaṃ rocetvā “ayaṃ no ruccati”ti āhaṃsu. Atheko sakuṇo sabbesaṃ ajjhāsayaaggaha- ṇatthaṃ tikkhattuṃ sāvesi. Tassa sāventassa dve sāvanā adhvāsetvā tatiyasāva- nāya eko kāko utṭhāya “tiṭṭha tāvetassa imasmiṃ rājābhisekakāle evarūpaṃ mukhaṃ bhavati, kuddhassa kīdisaṃ bhavissati, iminā hi kuddhena olokitaṃ mayaṃ tattakapāle pakkhittaloṇaṃ viya tattha tattheva bhijjissāma, imaṃ rājānaṃ kātuṃ mayhaṃ na ruccati”ti imamatthaṃ pakāsetuṃ paṭhamaṃ gāthamāha-

58. “Sabbehi kira ñātīhi, kosiyo issaro kato;
sace ñātīhanuññāto, bhaṇeyyāhaṃ ekavācikaṃ”ti.

Tassattho- yā esā sāvanā vattati, taṃ sutvā vadāmi. Sabbehi kira imehi samāga- tehi ñātīhi ayaṃ kosiyo rājā kato. Sace panāhaṃ ñātīhi anuññāto bhaveyyaṃ, ettha vattabbaṃ ekavācikaṃ kiñci bhaṇeyyanti.

Atha (2.0319) naṃ anujānantā sakuṇā dutiyaṃ gāthamāhaṃsu-

59. “Bhaṇa samma anuññāto, atthaṃ dhammañca kevalaṃ;
santi hi daharā pakkhī, paññavanto jutindharā”ti.

Tattha **bhaṇa, samma, anuññātoti**, samma, vāyasa tvaṃ amhehi sabbehi anu- ññāto, yaṃ te bhaṇitabbaṃ, taṃ bhaṇa. **Atthaṃ dhammañca kevalanti** bhaṇanto ca kāraṇaṅceva paveṇi-āgatañca vacanaṃ amuñcivā bhaṇa. **Paññavanto jutindha- rāti** paññāsampannā ceva ñāṇobhāsadhara ca daharāpi pakkhino atthiyeva.

So evaṃ anuññāto tatiyaṃ gāthamāha-

60. “Na me ruccati bhaddaṃ vo, ulūkassābhisecanaṃ;
akkuddhassa mukhaṃ passa, kathaṃ kuddho karissatī”ti.

Tassattho- bhaddaṃ tumhākaṃ hotu, yaṃ panetaṃ tikkhattuṃ sāvanavācāya

ulūkassa abhisecanaṃ kariyati, etaṃ mayhaṃ na ruccati. Etassa hi idāni tuṭṭhacittassa akkuddhassa mukhaṃ passatha, kuddho panāyaṃ kathaṃ karissatīti na jānāmi, sabbathāpi etaṃ mayhaṃ na ruccatīti.

So evaṃ vatvā “mayhaṃ na ruccati, mayhaṃ na ruccatī”ti viravanto ākāse uppati, ulūkopi naṃ uṭṭhāya anubandhi. Tato paṭṭhāya te aññaṃaññaṃ veraṃ bandhiṃsu. Sakuṇā suvaṇṇahaṃsaṃ rājānaṃ katvā pakkamiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. “Tadā rajje abhisittahaṃsapoto ahameva ahosiṃ”ti.

Ulūkajātakavaṇṇanā dasamā.

Padumavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ-

Padumaṃ mudupāṇi ca, palobhanaṃ panādakaṃ;
khurappaṃ sindhavañceva, kakkaṭā, rāmadūsakaṃ;
sujātaṃ ulūkaṃ dasa.

3. Udapānavaggo

[271] 1. Udapānadūsakajātakavaṇṇanā

Āraññikassa (2.0320) isinoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ udapānadūsakasiṅgālaṃ ārabha kathesi. Eko kira siṅgālo bhikkhusaṅghassa

pāniya-udapānaṃ uccārapassāvakaraṇena dūsetvā pakkāmi. Atha naṃ ekadivasaṃ udapānasamīpaṃ āgataṃ sāmaṇerā leḍḍūhi paharivā kilamesuṃ, so tato paṭṭhāya taṃ ṭhānaṃ puna nivattitvāpi na olokesi. Bhikkhū taṃ pavattiṃ ṅatvā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, udapānadūsakasiṅgālo kira sāmaṇerehi kilamitakālato paṭṭhāya puna nivattitvāpi na olokesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa siṅgālo udapānadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ idameva isipatanaṃ ayameva udapāno ahosi. Tadā bodhisatto bārāṇasiyaṃ kulaghare nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā isigaṇaparivuto isipatane vāsaṃ kappesi. Tadā eko siṅgālo idameva udapānaṃ dūsetvā pakkamati. Atha naṃ ekadivasaṃ tāpasā parivāretvā ṭhitā ekenupāyena gahetvā bodhisattassa santikaṃ ānayaṃsu. Bodhisatto siṅgālena saddhiṃ salla-panto paṭhamāṃ gāthamāha-

61. “Āraññikassa isino, cirarattatapassino;

kicchākataṃ udapānaṃ, kathaṃ samma avāhayī”ti.

Tassattho- araṇṇe vasaṇatāya **āraññikassa**, esitaguṇattā **isino**, cirarattaṃ tapāṃ nissāya vutthattā **cirarattatapassino kicchākataṃ** kicchena dukkhena nipphāditaṃ udapānaṃ **kathaṃ** kimatthāya **samma** siṅgāla, tvaṃ **avāhayi** muttakarīsena ajjhotthari dūsesi, taṃ vā muttakarīsaṃ ettha avāhayi pātesīti.

Taṃ sutvā siṅgālo dutiyaṃ gāthamāha-

62. “Esa dhammo siṅgālānaṃ, yaṃ pitvā ohadāmase;

pitupitāmahaṃ dhammo, na taṃ ujjhātumarahasī”ti.

Tattha (2.0321) **esa dhammoti** esa sabhāvo. **Yaṃ pitvā ohadāmaseti**, samma, yaṃ mayaṃ yattha pāniyaṃ pivāma, tameva ūhadāmapi omutteṃmapi, esa amhākaṃ siṅgālānaṃ dhammoti dasseti. **Pitupitāmahanti** pitūnaṅca pitāmahānaṅca no esa dhammo. **Na taṃ ujjhātumarahasīti** taṃ amhākaṃ paveṇi-āgataṃ dhammaṃ sabhāvaṃ tvaṃ ujjhātuṃ na arahasi, na yuttaṃ te ettha kujjhitunti.

Athassa bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

63. “Yesaṃ vo ediso dhammo, adhammo pana kīdiso;

mā vo dhammaṃ adhammaṃ vā, addasāma kudācanan”ti.

Tattha **mā voti** tumhākaṃ dhammaṃ vā adhammaṃ vā na mayaṃ kadāci addasāmāti.

Evaṃ bodhisatto tassa ovādaṃ datvā “mā puna āgacchā”ti āha. So tato paṭṭhāya puna nivattitvāpi na olokesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā udapānadūsako ayameva siṅgālo ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosin”ti.

Udapānadūsakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[272] 2. Byagghajātakavaṇṇanā

Yena mittena saṃsaggāti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabha kathesi. Kokālikavatthu terasakanipāte **takkāriyajātake** (jā. 1.13.104 ādayo) āvi-bhavissati. Kokāliko pana “sāriputtamoggallāne gahetvā āgamissāmi”ti kokālikara-ṭṭhato jetavanaṃ āgantvā satthāraṃ vanditvā there upasaṅkamitvā “āvuso, kokāli-karaṭṭhavāsino manussā tumhe pakkosanti, etha gacchāmā”ti āha. “Gaccha tvam, āvuso, na mayaṃ āgacchāmā”ti. So therehi paṭikkhitto sayameva agamāsi. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, kokāliko sāriputta-moggallānehi sahāpi (2.0322) vināpi vattituṃ na sakkoti, saṃyogampi na sahati, viyogampi na sahati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi kokāliko sāriputtamoggallānehi neva saha, na vinā vattituṃ sakkoti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ ara-ññāyatane rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tassa vimānato avidūre aññatarasmiṃ vanappatiyeṭṭhake aññā rukkhadevatā vasati. Tasmिṃ vanasaṇḍe sīho ca byaggho ca vasanti. Tesam bhayena koci tattha na khettaṃ karoti, na rukkhaṃ chindati, nivattitvā oloketuṃ samattho nāma natthi. Te pana sīhabyagghā nānappakāre mige vadhitvā khādanti, khāditāvasesaṃ tattheva pahāya gacchanti. Tena so vanasaṇḍo asucikuṇapagandho hoti. Atha itarā rukkhadevatā andhabālā kāraṇā-kāraṇaṃ ajānamānā ekadivasaṃ bodhisattaṃ āha- “samma, ete no sīhabyagghe nissāya vanasaṇḍo asucikuṇapagandho jāto, ahaṃ ete palāpemi”ti. Bodhisatto “samma, ime dve nissāya amhākaṃ vimānāni rakkhiyanti, etesu palāyantesu vimānāni no vinassissanti, sīhabyagghānaṃ padaṃ apassantā manussā sabbaṃ vanaṃ chinditvā ekaṅgaṇaṃ katvā khettāni karissanti, mā te evaṃ rucci”ti vatvā purimā dve gāthā avoca-

64. “Yena mittena saṃsaggā, yogakkhemo vihiyyati;
pubbevajjhābhavaṃ tassa, rakkhe akkhīva paṇḍito.

65. “Yena mittena saṃsaggā, yogakkhemo pavaḍḍhati;
kareyyattasamaṃ vuttiṃ, sabbakiccesu paṇḍito”ti.

Tattha **yena mittena saṃsaggā**ti yena pāpamittena saddhiṃ saṃsaggahetu saṃsaggakāraṇā, yena saddhiṃ dassanasamṣaggo savanasamṣaggo kāyasaṃ-saggo samullapanasamṣaggo paribhogasamṣaggoti imassa pañcavidhassa saṃsaggassa katattāti attho. **Yogakkhemoti** kāyacittasukhaṃ. Tañhi (2.0323) dukkhayogato khemattā idha yogakkhemoti adhippetam. **Vihiyyatīti** parihāyati. **Pubbevajjhābhavaṃ tassa, rakkhe akkhīva paṇḍitoti** tassa pāpamittassa ajjhābhavaṃ tena abhibhavitabbaṃ attano lābhayasajivitaṃ, yathā naṃ so na ajjhābhava-ti, tathā paṭhamatarameva attano akkhī viya paṇḍito puriso rakkheyya.

Dutiyagāthāya **yenāti** yena kalyāṇamittena saha saṃsaggakāraṇā. **Yogakkhemo pavaḍḍhatīti** kāyacittasukhaṃ vaḍḍhati. **Kareyyattasamaṃ vuttinti** tassa kalyāṇa-mittassa sabbakiccesu paṇḍito puriso yathā attano jīvitavuttiñca upabhogaparibho-gavuttiñca karoti, evametam sabbaṃ kareyya, adhi-kampi kareyya, hīnaṃ pana na

kareyyāti.

Evam bodhisattena kāraṇe kathitepi sā bāladevatā anupadhāretvā ekadivasam bheravarūpārammaṇam dassetvā te sīhabyagge palāpesi. Manussā tesam pada-valaṅṅam adisvā “sīhabyagghā aññaṃ vanasaṅḍaṃ gatā”ti ñatvā vanasaṅḍassa ekapassam chindiṃsu. Devatā bodhisattam upasaṅkamitvā “ahaṃ, samma, tava vacanam akatvā te palāpesiṃ, idāni tesam gatabhāvam ñatvā manussā vanasaṅḍam chindanti, kiṃ nu kho kātabban”ti vatvā “idāni te asukavanasanḍe nāma vasanti, gantvā te ānehi”ti vuttā tattha gantvā tesam purato ṭhatvā añjalim paggayha tatiyam gāthamāha-

66. “Etha byagghā nivattavho, paccupetha mahāvanam;

mā vanam chindi nibyaggham, byagghā māhesu nibbanā”ti.

Tattha **byagghāti** ubhopi te byagghanāmenevālapantī āha. **Nivattavhoti** nivattatha. **Paccupetha mahāvananti** tam mahāvanam paccupetha puna upagacchatha, ayameva vā pāṭho. **Mā vanam chindi nibyagghanti** amhākam vasanaka-vanasaṅḍam idāni tumhākam abhāvena nibyaggham manussā mā chindiṃsu. **Byagghā māhesu nibbanāti** tumhādisā ca byaggharājāno attano vasanaṭṭhānā palāyitattā nibbanā vasanaṭṭhānabhūtena vanena virahitā mā ahesum. Te evam tāya devatāya yāciyamānāpi “gaccha tvam, na mayaṃ āgamissāmā”ti paṭikkhipiṃsueva. Devatā ekikāva vanasaṅḍam paccāgañchi. Manussāpi katipāheneva sabbam vanam chinditvā khettāni karitvā kasikammaṃ kariṃsu.

Satthā (2.0324) imaṃ dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi- “tadā apaṅḍitā devatā kokāliko ahosi, sīho sārīputto, byaggho moggallāno, paṅḍitadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Byagghajātakavaṇṇanā dutiyā.

[273] 3. Kacchapajātakavaṇṇanā

Ko nu uddhitabhātovāti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājassa dvinnaṃ mahāmatānam kalahavūpasamanaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu dukānīpāte kathitameva.

Atīte pana bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyam sabbasippāni uggaṇhitvā kāme pahāya isipabbajjam pabbajitvā himavantapadese gaṅgātīre assamapadam māpetvā tattha abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlam kīlanto vāsam kappesi. Imasmim kira jātake bodhisatto paramamajjhatto ahosi, upekkhāpāramim pūresi. Tassa paṅḍasālvāre nisinnassa eko pagabbho dussīlo makkaṭo āgantvā kaṅḍasotesu aṅgajātena salākapavesanakammaṃ karoti, bodhisatto avāretvā majjhatto hutvā nisīdatiyeva. Athekadivasam eko kacchapo udakā uttaritvā gaṅgātīre mukham vivaritvā ātapaṃ tappanto niddāyati. Tam disvā so lolavānaro tassa mukhe salākapavesanakammaṃ akāsi. Athassa kacchapo pabujjhitvā aṅgajātam samugge pakkhipanto viya ḍamsi, balavavedanā uppajji. Vedanam adhivāsetum

asakkonto “ko nu kho maṃ imamhā dukkhā moceyya, kassa santikaṃ gacchāmi”-
ti cintetvā “añño maṃ imamhā dukkhā mocetuṃ samattho natthi aññatra tāpa-
sena, tasseva santikaṃ mayā gantuṃ vaṭṭati”ti kacchapaṃ dvīhi hatthehi ukkhi-
pivā bodhisattassa santikaṃ agamāsi. Bodhisatto tena dussīlamakkaṭena
saddhiṃ davaṃ karonto paṭhamaṃ gāthamāha-

67. “Ko (2.0325) nu uddhitabhaddova, pūrahatthova brāhmaṇo;
kahaṃ nu bhikkhaṃ acari, kaṃ saddhaṃ upasaṅkami”ti.

Tattha **ko nu uddhitabhaddovā**ti ko nu esa vaḍḍhitabhaddo viya, ekaṃ vaḍḍhita-
bhattaṃ bhattapūrapātiṃ hatthehi gahetvā viya ko nu eso āgacchatīti attho. **Pūraha-**
tthova brāhmaṇoti kattikamāse vācanakaṃ labhitvā pūrahattho brāhmaṇo viya ca
ko nu kho esoti vānaraṃ sandhāya vadati. **Kahaṃ nu bhikkhaṃ acarīti**, bho
vānara, kasmīṃ padese ajja tvaṃ bhikkhaṃ acari. **Kaṃ saddhaṃ upasaṅkamīti**
kataraṃ nāma pubbapete uddissa kataṃ saddhabhattaṃ, kataraṃ vā saddhaṃ
puggalaṃ tvaṃ upasaṅkami, kuto te ayaṃ deyyadhammo laddhoti dīpeti.

Taṃ sutvā dussīlavānaro dutiyaṃ gāthamāha-

68. “Ahaṃ kapismi dummedho, anāmāsāni āmasiṃ;
tvaṃ maṃ mocaya bhaddaṃ te, mutto gaccheyya pabbatan”ti.

Tattha **ahaṃ kapismi dummedhoti** bhaddaṃ te ahaṃ asmi dummedho capala-
citto makkaṭo. **Anāmāsāni āmasinti** anāmasitabbaṭṭhānāni āmasiṃ. **Tvaṃ maṃ**
mocaya bhaddaṃ teti tvaṃ dayālu anukampako maṃ imamhā dukkhā mocehi,
bhaddaṃ te hotu. **Mutto gaccheyya pabbatanti** sohaṃ tavānubhāvena imamhā
byasanā mutto pabbatameva gaccheyyaṃ, na te puna cakkhupathe attānaṃ
dasseyyanti.

Bodhisatto tasmīṃ kāruṅṅena kacchapena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gātha-
māha-

69. “Kacchapā kassapā honti, koṇḍaññā honti makkaṭā;
muñca kassapa koṇḍaññaṃ, kataṃ methunakaṃ tayā”ti.

Tassattho- kacchapā nāma kassapagottā honti, makkaṭā koṇḍaññagottā, kassa-
pakoṇḍaññānañca aññamaññaṃ āvāhavivāhasambandho atthi. Addhā tayidaṃ
lolena dussīlamakkaṭena tayā saddhiṃ, tayā ca dussīlena iminā makkaṭena
saddhiṃ gottasadisatāsaṅkhātassa methunadhammassa (2.0326) anucchavikaṃ
dussīyakammaṃsaṅkhātampi methunakaṃ kataṃ, tasmā **muñca, kassapa, koṇḍa-**
ññanti.

Kacchapo bodhisattassa vacanaṃ sutvā kāraṇena pasanno vānarassa aṅga-
jātaṃ muñci. Makkaṭo muttamattova bodhisattaṃ vanditvā palāto, puna taṃ
ṭhānaṃ nivattitvāpi na olokesi. Kacchapopi bodhisattaṃ vanditvā sakaṭṭhānameva
gato. Bodhisattopi aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi- “tadā kacchapavānarā dve mahāmattā ahesuṃ, tāpaso pana ahameva aho-
sin”ti.

Kacchapajātakavaṇṇanā tatiyā.

[274] 4. Lolajātakavaṇṇanā

Kāyaṃ balākā sikhinīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi dhammasabhaṃ ānītaṃ satthā “na tvaṃ bhikkhu idāneva lolo, pubbepi loloyeva, lolatāyeva ca jīvitakkhayaṃ patto, taṃ nissāya porāṇakapaṇḍitāpi attano vasanaṭṭhānā paribāhirā ahesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasisetṭhino mahānase bhakkārako puññatthāya niḷapacchiṃ ṭhapesi. Tadā bodhisatto pārāvataṇḍiṇiyaṃ nibbatitvā tattha vāsaṃ kappesi. Atheke lolakāko mahānasamatthakena gacchanto nānappakāraṃ macchamaṃsavikaṭṭhiṃ disvā pipāsābhibhūto “kaṃ nu kho nissāya sakkā bhavēyyaṃ okāsaṃ laddhun”ti cintetvā bodhisattaṃ disvā

“imaṃ nissāya sakkā”ti sanniṭṭhānaṃ katvā tassa gocarāya araṅṅagamanakāle piṭṭhito piṭṭhito anubandhi. Atha naṃ bodhisatto “mayaṃ kho, kāka, aṅṅagocarā, tvampi aṅṅagocarō, kiṃ nu kho maṃ anubandhasi”ti āha. “Tumhākaṃ, sāmi, kiriyā mayhaṃ ruccati, ahampi tumhehi samānagocarō hutvā tumhe upaṭṭhātuṃ (2.0 icchāmi”ti. Bodhisatto sampatiṇṇi. So tena saddhiṃ gocarabhūmiyaṃ ekago-
camaṃ caranto viya osakkivā gomayaṃsiṃ viddhamsetvā paṇake khāditvā
kucchipūraṃ katvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “tumhe ettakaṃ kālaṃ caratheva,
nanu bhojane nāma pamāṇaṃ ṅātumaṃ vaṭṭati, etha nātisāyameva gacchāma”ti āha.
Bodhisatto taṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ agamāsi. Bhattakārako “amhākaṃ pārā-
vato sahāyaṃ gahetvā āgato”ti kākassāpi ekaṃ thusapacchiṃ ṭhapesi. Kākopi
catūhapañcāhaṃ teneva nīhārena vasi.

Athekadivasamaṃ seṭṭhino bahumacchamaṃsaṃ āhariyittha, kāko taṃ disvā
lobhābhibhūto paccūsakālato paṭṭhāya nitthunanto nipajji. Atha naṃ punadivase
bodhisatto “ehi, samma, gocarāya pakkamissāma”ti āha. “Tumhe gacchatha,
mayhaṃ ajiṇṇāsaṅkā atthi”ti. “Samma, kākānaṃ ajīrako nāma natthi, dīpavaṭṭima-
ttameva hi tumhākaṃ kucchiyaṃ thokaṃ tiṭṭhati, sesaṃ ajjhohaṭamattameva jīrati,
mama vacanaṃ karohi, mā etaṃ macchamaṃsaṃ disvā evamakāsī”ti. “Sāmi, kiṃ
nāmetaṃ kathetha, ajiṇṇāsaṅkāva mayhan”ti. “Tena hi appamatto hohi”ti taṃ ova-
ditvā bodhisatto pakkāmi.

Bhattakārakopi nānamacchamaṃsavikatiyo sampādetvā sarīrato sedaṃ apa-
nento mahānasadvāre aṭṭhāsi. Kāko “ayaṃ idāni kālo maṃsaṃ khādituṃ”ti gantvā
rasakaroṭimatthake nisīdi. Bhattakārako “kiri”ti saddaṃ sutvā nivattitvā olokento
kākaṃ disvā pavisitvā taṃ gahetvā sakalasarīralomaṃ luñcitvā matthake cūlaṃ
ṭhapatvā siṅgiveramaricādīni pisitvā takkena āloletvā “tvaṃ amhākaṃ seṭṭhino
macchamaṃsaṃ ucchiṭṭhakaṃ karosī”ti sakalasarīramassa makkhetvā khipitvā
nīlapacchiyaṃ pātesi, balavavedanā uppajji. Bodhisatto gocarabhūmito āgantvā
taṃ nitthunantaṃ disvā davaṃ karonto paṭhamaṃ gāthamāha-

70. “Kāyaṃ balākā sikhinī, corī laṅghipitāmahā;
oraṃ balāke āgaccha, caṇḍo me vāyaso sakhā”ti.

Tattha (2.0328) **kāyaṃ balākā sikhinī**ti taṃ kākaṃ tassa bahalatakkena makkhi-
tasarīrasetaṃṇattā matthake ca sikhāya ṭhapatitā “kā esā balākā sikhinī”ti
pucchanto ālapati. **Corī**ti kulassa ananuññāya kulaghamaṃ, kākassa vā aruciya
pacchiṃ pavitṭhattā “corī”ti vadati. **Laṅghipitāmahā**ti laṅghī vuccati ākāse laṅgha-
nato megho, balākā ca nāma meghasaddena gabbhaṃ gaṇhantīti meghasaddo
balākānaṃ pitā, megho pitāmaho hoti. Tenāha “laṅghipitāmahā”ti. **Oraṃ balāke
āgacchā**ti, ambho balāke, ito ehi. **Caṇḍo me vā yaso sakhā**ti mayhaṃ sakhā
pacchisāmiko vāyaso caṇḍo pharuso, so āgato taṃ disvā kaṇayasadisena
tuṇḍena koṭṭetvā jīvitakkhayaṃ pāpeyya, tasmā yāva vāyaso nāgacchati, tāva
pacchito otarivā ito ehi, siṅhaṃ palāyassūti vadati.

Taṃ sutvā kāko dutiyaṃ gāthamāha-

71. “Nāhaṃ balākā sikhinī, ahaṃ lolosmi vāyaso;
akatvā vacanaṃ tuyhaṃ, passa lūnosmi āgato”ti.

Tattha **āgato**ti tvaṃ idāni gocarabhūmito āgato, maṃ lūnaṃ passāti attho.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

72. “Punapāpajjasī samma, sīlañhi tava tādisaṃ;
na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā” ti.

Tattha **punapāpajjasī sammā**ti samma vāyasa, punapi tvaṃ evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhissaseva, natthi te ettakena mokkho. Kiṃkāraṇā? **Sīlañhi tava tādisaṃ** pāpakaṃ, yasmā tava ācārasīlaṃ tādisaṃ dukkhādhigamasseva anurūpaṃ. **Na hi mānusakā**ti manussā nāma mahāpuññā, tiracchānagatānaṃ tathārūpaṃ puññaṃ natthi, tasmā mānusakā bhogā tiracchānagatena pakkhinā na bhuñjīyantīti.

Evañca (2.0329) pana vatvā bodhisatto “ito dāni paṭṭhāya mayā ettha vasituṃ na sakkā” ti uppatitvā aññattha agamāsi. Kākopi nitthunanto tattheva kālamakāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. “Tadā lolakāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosin” ti.

Lolajātakavaṇṇanā catutthā.

[275] 5. Rucirajātakavaṇṇanā

Kāyaṃ balākā rucirāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. Dvepi vatthūni purimasadisāneva gāthāpi.

73. “Kāyaṃ balākā rucirā, kākaniḷasmimacchati;
caṇḍo kāko sakhā mayhaṃ, yassa cetam kulāvakaṃ.

74. “Nanu maṃ samma jānāsi, dija sāmākabhojana;
akatvā vacanaṃ tuyhaṃ, passa lūnosmi āgato.

75. “Punapāpajjasī samma, sīlañhi tava tādisaṃ;
na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā” ti.-

Gāthā hi ekantarikāyeva.

Tattha “**rucirā**” ti takkamakkhitasarīratāya setavaṇṇataṃ sandhāya vadati. Rucirā piyadassanā, paṇḍarāti attho. **Kākaniḷasminti** kākakulāvake. “Kākaniḍḍhasmin” tipi pāṭho. **Dijā**ti kāko pārevataṃ ālapati. **Sāmākabhojanā**ti tiṇabījabhojana. Sāmākaggahaṇena hettha sabbampi tiṇabījaṃ gahitaṃ. Idhāpi bodhisatto “na idāni sakkā ito paṭṭhāya mayā ettha vasitun” ti uppatitvā aññattha gato.

Satthā (2.0330) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. “Tadā lolakāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosin” ti.

Rucirajātakavaṇṇanā pañcamā.

[276] 6. Kurudhammajātakavaṇṇanā

Tava saddhañca sīlañcāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ haṃsaghātaka-

bhikkhuṃ ārabha katesi. Sāvattivāsino dve sahāyakā bhikkhū pabbajitvā laddhūpasampadā yebhuyyena ekato vicaranti. Te ekadivasam aciravatiṃ gantvā nhatvā vālukapuline ātapam tappamānā saraṇīyakatham kathentā aṭṭhamso, tasmim khaṇe dve haṃsā ākāsena gacchanti. Atheke daharabhikkhu sakkharam gahetvā “ekassa haṃsapotakassa akkhiṃ paharissāmi”ti āha, itaro “na sakkhissasi”ti āha. “Tiṭṭhatu imasmim passe akkhi, parapasse akkhiṃ paharissāmi”ti. “Idampi na sakkhissasiyevā”ti. “Tena hi upadhārehī”ti tiyaṃsam sakkharam gahetvā haṃsassa pacchābhāge khipi. Haṃso sakkharasaddam sutvā nivattitvā olokesi, atha nam itaro vaṭṭasakkharam gahetvā parapasse akkhiṃ paharitvā orimakkhinā nikkhamāpesi. Haṃso viravanto parivattitvā tesam pādamūleyeva pati. Tattha tattha ṭhitā bhikkhū disvā āgantvā “āvuso, evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ananucchavikaṃ vo kataṃ paṇātipātam karontehi”ti vatvā te ādāya tathāgatassa dassesum. Satthā “saccam, kira tayā bhikkhu paṇātipāto kato”ti pucchitvā “saccam, bhante”ti vutte “bhikkhu, kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā evamakāsi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne buddhe agāramajjhe samkiliṭṭhavāsam vasamānā appamattakesupi ṭhānesu kukkucam kariṃsu, tvam pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kukkucamattampi na akāsi, nanu nāma bhikkhunā kāyavācācittēhi saññatena bhavitabban”ti vatvā atitam āhari.

Atite (2.0331) kururaṭṭhe indapatthanagare dhanañcaye korabye rajjam kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gahetvā anupubbena viññutaṃ patto takkasīlayam sabbasippāni uggaṇhitvā pitarā oparaje patiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajjam patvā dasa rājadhamme akopento kurudhamme vattittha. Kurudhammo nāma pañca sīlāni, tāni bodhisatto parisuddhāni katvā rakkhi. Yathā ca bodhisatto, evamassa mātā aggamaheṣī kaniṭṭhabhātā uparājā purohito brāhmaṇo rajjugāhako amacco sārathi seṭṭhi doṇamāpako mahāmatto dovāriko nagarasobhinī vaṇṇadāsīti evamete.

“Rājā mātā mahesī ca, uparājā purohito;
rajjuko sārathi seṭṭhi, doṇo dovāriko tathā;
gaṇikekādasa janā, kurudhamme patiṭṭhitā”ti.

Iti ime sabbepi parisuddhāni katvā pañca sīlāni rakkhiṃsu. Rājā catūsu nagara-dvāresu ca nagaramajjhe ca nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā devasikam chasatasahassam dhanam vissajjento sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānam adāsi, tassa pana dānajjhāsayatā dānābhiratatā sakalajambudīpaṃ ajjhotthari. Tasmim kāle kāliṅgaratṭhe dantapurānagare kāliṅgarājā rajjam kāresi. Tassa raṭṭhe devo na vassi, tasmim avassante sakalaratṭhe chātakaṃ jātam, āhāravipattiyā ca manussānam rogo udapādi, dubbuṭṭhibhayaṃ chātakabhayaṃ roga-bhayanti tiṇi bhayāni uppajjīṃsu. Manussā niggahaṇā dārake hatthesu gahetvā tattha tattha vicaranti.

Sakalaratṭhavāsino ekato hutvā dantapuram gantvā rājadvāre ukkuṭṭhima-kamso. Rājā vātapānam nissāya ṭhito tam saddam sutvā “kiṃ kāraṇā ete viravanti”ti pucchi. “Mahārāja, sakalaratṭhe tiṇi bhayāni uppānāni, devo na vassati, sassāni na vipānāni, chātakaṃ jātam. Manussā dubbhojanā rogābhibhūtā nigga-

haṇā putte hatthesu gahetvā vicaranti, devaṃ vassāpehi mahārājā”ti. “Porāṇakarājāno deve avassante kiṃ karonti”ti? “Porāṇakarājāno, mahārāja, deve avassante dānaṃ datvā (2.0332) uposathaṃ adhiṭṭhāya samādinnaṣīlā sirigabbhaṃ pavisitvā dabbasanthare sattāhaṃ nipajjanti, tadā devo vassati”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā akāsi. Evaṃ santepe devo na vassi.

Rājā amacce pucchi- “ahaṃ kattabbakiccaṃ akāsiṃ, devo na vassati, kinti karo mā”ti? “Mahārāja, indapatthanagare dhanañcayassa korabyarañño añjanavaṇṇo nāma maṅgalaṭṭhī atthi, taṃ ānessāma, evaṃ sante devo vassati”ti. “So rājā balavāhanasampanno duppasaho, kathamassa hatthiṃ ānessāmā”ti? “Mahārāja, tena saddhiṃ yuddhakiccaṃ natthi, dānājñāsaya rājā dānābhīrato yācito samāno alaṅkatasīsampi chinditvā pasādasampannāni akkhīnīpi uppāṭetvā sakalārājājjampi niyyādetvā dadeyya, hatthimhi vattabbameva natthi, avassaṃ yācito dassati”ti. “Ke pana taṃ yācituṃ samatthā”ti? “Brāhmaṇā, mahārājā”ti. Rājā brāhmaṇa-gāmato aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā sakkārasammānaṃ katvā hatthiṃ yācana-tthāya pesesi. Te paribbayaṃ ādāya addhikavesaṃ gahetvā sabbattha ekarattivā-sena turitagamaṃ gantvā katipāhaṃ nagaradvāre dānasālāsu bhuñjitvā sarīraṃ santappetvā “kadā rājā dānaggaṃ āgacchissati”ti pucchiṃsu. Manussā “pakkhassa tayo divase cātuddase pannarase aṭṭhamiyañca āgacchati, sve pana puṇṇamī, tasmā sve āgacchissati”ti vadiṃsu.

Brāhmaṇā punadivase pātova gantvā pācīnadvāre aṭṭhaṃsu. Bodhisatto pātova nhatvā gattānūlitto sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito alaṅkatahatthikkhandhavaragato mahantena parivārena pācīnadvārena dānasālaṃ gantvā otarivā sattaṭṭhajanānaṃ sahatthā bhattaṃ datvā “imināva nīhārena dethā”ti vatvā hatthiṃ abhiru hitvā dakkhiṇadvāraṃ agamāsi. Brāhmaṇā pācīnadvāre ārakkhassa balavatāya okāsaṃ alabhitvā dakkhiṇadvārameva gantvā rājānaṃ āgacchantāṃ olokayamānā dvārato nātidūre unnataṭṭhāne ṭhitā sampattaṃ rājānaṃ hatthe ukkhipitvā “jayatu bhavaṃ, mahārājā”ti jayāpesuṃ. Rājā vajiraṅkusena vāraṇaṃ nivattetvā tesāṃ santikaṃ (2.0333) gantvā “bho brāhmaṇā, kiṃ icchathā”ti pucchi. Brāhmaṇā bodhisattassa guṇaṃ vaṇṇentā paṭhamaṃ gāthamāhaṃsu-

76. “Tava saddhañca sīlañca, viditvāna janādhipa;

vaṇṇaṃ añjanavaṇṇena, kāliṅgasmim nimimhase”ti.

Tattha **saddhanti** kammaphalānaṃ saddahanavasena okappaniyasaddhaṃ. **Sīlanti** saṃvarasīlaṃ avītikkamasīlaṃ. **Vaṇṇanti** tadā tasmim dese suvaṇṇaṃ vuccati, desanāsīsimeva cetāṃ. Iminā pana padena sabbampi hiraññasuvaṇṇādidhanadhaññaṃ saṅgahitaṃ. **Añjanavaṇṇenā**ti añjanapuñjasamānavaṇṇena iminā tava nāgena, **kāliṅgasminti** kāliṅgarañño santike. **Nimimhaseti** vinimayavasena gaṇhimha, paribhogavasena vā udare pakkhipimhāti attho. **Seti** nipātamattaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- mayañhi, janādhipa, tava saddhañca sīlañca viditvāna “addhā no evaṃ saddhāsīlasampanno rājā yācito añjanavaṇṇaṃ nāgaṃ dassati”ti iminā attano santakena viya añjanavaṇṇena kāliṅgarañño santike nāgaṃ vo āharissāmāti vatvā bahudhanadhaññaṃ nimimhase parivattayimha ceva udare ca pakkhipimha. Evaṃ taṃ mayaṃ dhārayamānā idhāgatā. Tattha kattabbaṃ devo

jānātūti.

Aparo nayo- tava saddhañca sīlaguṇasaṅkhātaṃ vaṇṇañca sutvā “uḷāraguṇo rājā jīvitampi yācito dadeyya, pageva tiracchānagataṃ nāgan”ti evaṃ kāliṅgassa santike iminā añjanavaṇṇena tava vaṇṇaṃ nimimhase nimimha tulayimha, tenamhā idhāgatāti.

Taṃ sutvā bodhisatto “sace, vo brāhmaṇā, imaṃ nāgaṃ parivattetvā dhanaṃ khāditaṃ sukhāditaṃ mā cintayittha, yathālaṅkatameva vo nāgaṃ dassāmi”ti samassāsetvā itarā dve gāthā avoca-

77. “Annabhaccā cabhaccā ca, yodha uddissa gacchati;
sabbe te appaṭikkhippā, pubbācariyavaco idaṃ.

78. “Dadāmi (2.0334) vo brāhmaṇā nāgametaṃ, rājārahaṃ rājabhoggaṃ yassa-
ssinaṃ;

alaṅkataṃ hemajālābhichannaṃ, sasārathiṃ gacchatha yena kāmaṃ”ti.

Tattha **annabhaccā cabhaccā cāti** purisaṃ upanissāya jīvamānā yāgubhattā-
dinā annena bharitabbāti annabhaccā, itare tathā abharitabbattā abhaccā.
Sandhivasena panettha akāralopo veditabbo. Ettāvatā attānaṃ upanissāya ca
anupanissāya ca jīvamānavasena sabbepi sattā dve koṭṭhāse katvā dassitā honti.
Yodha uddissa gacchatīti tesu sattesu idha jīvaloke yo satto yaṃ purisaṃ kāyaci-
deva paccāsīsanāya uddissa gacchati. **Sabbe te appaṭikkhippāti** tathā uddissa
gacchantā sacepi bahū honti, tathāpi tena purisena sabbe te appaṭikkhippā,
“apetha, na vo dassāmi”ti evaṃ na paṭikkhipitabbāti attho. **Pubbācariyavaco**
idanti pubbācariyā vuccanti mātāpitāro, idaṃ tesāṃ vacanaṃ. Evamaṃ mātāpi-
tūhi sikkhāpitoti dīpeti.

Dadāmi vo brāhmaṇā nāgametanti yasmā idaṃ amhākaṃ pubbācariyavaco,
tasmāhaṃ brāhmaṇā tumhākaṃ imaṃ nāgaṃ dadāmi. **Rājārahanti** rañño anu-
cchavikaṃ. **Rājabhogganti** rājaparibhogaṃ. **Yasassinanti** parivārasampannaṃ,
taṃ kira hatthiṃ nissāya hatthigopakahatthivejjādīni pañca kulasaṅgāni jīvanti, tehi
saddhiññeva vo dadāmi attho. **Alaṅkatanti** nānāvidhehi hatthi-alaṅkārehi ala-
ṅkataṃ. **Hemajālābhichannanti** suvaṇṇajālena abhicchannaṃ. **Sasārathinti** yo
panassa sārathi hatthigopako ācariyo, tena saddhiṃyeva dadāmi, tasmā sasā-
rathi hutvā tumhe saparivāraṃ imaṃ nāgaṃ gahetvā yena kāmaṃ gacchathāti.

Evaṃ hatthikkhandhavaragatova mahāsatto vācāya datvā puna hatthikkhandhā
oruyha “sace analaṅkataṭṭhānaṃ atthi, alaṅkaritvā dassāmi”ti vatvā tikkhattuṃ
padaḅhiṇaṃ karonto upadhāretvā analaṅkataṭṭhānaṃ adisvā tassa soḅḅaṃ
brāhmaṇānaṃ hatthesu ṭhapetvā suvaṇṇabhiṅkārena pupphagandhavāsitaṃ
udakaṃ pātetvā adāsi. Brāhmaṇā saparivāraṃ nāgaṃ sampaṭicchitvā (2.0335)
hatthipiṭṭhe nisinnā dantapuraṃ gantvā hatthiṃ rañño adāsu, hatthimhi āgatepi
devo na vassateva. Rājā “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti uttariṃ pucchanto “dhanañcaya-
korabyarājā kurudhammaṃ rakkhati, tenassa raṭṭhe anvaḅḅhamāsaṃ anuda-
sāhaṃ devo vassati, rañño guṇānubhāvo cesa, imassa pana tiracchānagatassa
guṇā hontāpi kittakā bhavēyyun”ti sutvā “tena hi yathālaṅkatameva saparivāraṃ
hatthiṃ patinetvā rañño datvā yaṃ so kurudhammaṃ rakkhati, taṃ suvaṇṇapaṭṭe
likhitvā ānethā”ti brāhmaṇe ca amacce ca pesesi. Te gantvā rañño hatthiṃ niyyā-
detvā “deva, imasmiṃ hatthimhi gatepi amhākaṃ raṭṭhe devo na vassati, tumhe
kira kurudhammaṃ nāma rakkhatha, amhākaṃpi rājā taṃ rakkhitukāmo imasmiṃ
suvaṇṇapaṭṭe likhitvā ānethā”ti pesesi. “Detha no kurudhammaṃ”ti. “Tātā,
saccāhaṃ etaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, idāni pana me tattha kukkucchaṃ atthi,
na me so kurudhammo cittaṃ āradhēti, tasmā tumhākaṃ dātuṃ na sakkā”ti.

Kasmā pana taṃ sīlaṃ rājānaṃ na āradhēti? Tadā kira rājūnaṃ tatiye tatiye
saṃvacchare kattikamāse pavatto chaṇo nāma hoti, taṃ chaṇaṃ kiḅantā rājāno
sabbālaṅkārapaṭimaṅḅitā devavesaṃ gahetvā cittarājassa nāma yakkhassa
santike ṭhatvā catuddisā pupphapaṭimaṅḅite cittasare khipanti. Ayampi rājā taṃ

khaṇaṃ kiḷanto ekissā taḷākapāḷiyā cittarājassa yakkhassa santike ṭhatvā catu-
ddisā cittasare khipitvā tesu sesadisāgate tayo sare disvā udakapiṭṭhe khittasamaṃ
na addasa. Rañño “kacci nu kho mayā khitto saro macchasaṃre patito”ti
kukkuccaṃ ahosi pāṇātipātakammaṃ sīlabhedamaṃ ārabba, tasmā sīlaṃ na āra-
dheti. So evamaṃha- “tātā, mayhaṃ kurudhamme kukkuccaṃ atthi, mātā pana me
surakkhitaṃ rakkhati, tassā santike gaṇhathā”ti. “Mahārāja, tumhākaṃ ‘pāṇaṃ
vadhissāmi’ti cetanā natthi, taṃ vinā pāṇātipāto nāma na hoti, detha no attanā
rakkhitaṃ kurudhammaṃ”ti. “Tena hi likhathā”ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpesi- “pāṇo na
hantabbo, adinnaṃ nādāttabbaṃ, kāmesu micchā na caritabbaṃ, musā na bhaṇi-
tabbaṃ (2.0336), majjaṃ na pātābbaṃ”ti likhāpetvā ca pana “evaṃ santepi neva
maṃ āradheti, mātu me santike gaṇhathā”ti āha.

Dūtā rājānaṃ vanditvā tassā santikaṃ gantvā “devi, tumhe kira kurudhammaṃ
rakkhatha, taṃ no dethā”ti vadiṃsu. “Tātā, saccāhaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi,
idāni pana me tattha kukkuccaṃ uppannaṃ, na me so kurudhammo āradheti tena
vo dātuṃ na sakkā”ti. Tassā kira dve puttā jeṭṭho rājā, kaniṭṭho uparājā. Atheko
rājā bodhisattassa satahassagghanaṃ candanasāraṃ sahaṃsagghanaṃ
kañcanaṃālaṃ pesesi. So “mātaraṃ pūjessāmi”ti taṃ sabbaṃ mātu pesesi. Sā
cintesi- “ahaṃ neva candanaṃ vilimpāmi, na mālaṃ dhāremi, suṇisānaṃ dassā-
mi”ti. Athassā etadahosi- “jeṭṭhasuṇisā me issarā, aggamaheṣiṭṭhāne ṭhitā, tassā
suvaṇṇamālaṃ dassāmi. Kaniṭṭhasuṇisā pana duggatā, tassā candanasāraṃ
dassāmi”ti. Sā rañño deviyā suvaṇṇamālaṃ datvā uparājabhariyāya candana-
sāraṃ adāsi, datvā ca panassā “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, etāsaṃ duggatā-
duggatabhāvo mayhaṃ appamaṇaṃ, jeṭṭhāpacāyikakammameva pana kātuṃ
mayhaṃ anurūpaṃ, kacci nu kho me tassa akatattā sīlaṃ bhinnan”ti kukkuccaṃ
ahosi, tasmā evamaṃha. Atha naṃ dūtā “attano santakaṃ nāma yathāruciyaṃ dīyati,
tumhe ettakenapi kukkuccaṃ kurumānā kiṃ aññaṃ pāpaṃ karissatha, sīlaṃ
nāma evarūpena na bhijjati, detha no kurudhammaṃ”ti vatvā tassāpi santike
gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Tātā, evaṃ santepi neva maṃ āradheti, suṇisā pana me suṭṭhu rakkhati, tassā
santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana aggamaheṣiṃ upasaṅkamtivā purimanayeneva
kurudhammaṃ yāciṃsu. Sāpi purimanayeneva vatvā “idāni maṃ sīlaṃ nārādheti,
tena vo dātuṃ na sakkā”ti āha. Sā kira ekadivasamaṃ sīhapañjare ṭhitā rañño
nagaraṃ padakkhiṇaṃ karontassa pacchato hatthipiṭṭhe nisinnaṃ uparājamaṃ disvā
lobhaṃ uppādetvā “saccāhaṃ iminā saddhiṃ santhavaṃ kareyyaṃ, bhātu acca-
yena rajje patitṭhito maṃ esa saṅgaṇheyyā”ti cintesi. Athassā “ahaṃ kuru-
dhammaṃ rakkhamānā sasāmikā hutvā kilesavasena aññaṃ purisaṃ olokesiṃ,
sīlena me bhinnena bhavitabbaṃ”ti kukkuccaṃ ahosi, tasmā evamaṃha. Atha naṃ
dūtā “aticāro nāma ayye cittuppādamattena (2.0337) na hoti, tumhe ettakenapi
kukkuccaṃ kurumānā vitikkamaṃ kiṃkarissatha, na ettakena sīlaṃ bhijjati, detha
no kurudhammaṃ”ti vatvā tassāpi santike gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Tātā, evaṃ santepi neva maṃ āradheti, uparājā pana suṭṭhu rakkhati, tassa
santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana uparājānaṃ upasaṅkamtivā purimanayeneva

kurudhammaṃ yāciṃsu. So pana sāyaṃ rājupaṭṭhānaṃ gacchanto ratheneva rājanānaṃ patvā sace rañño santike bhuñjitvā tattheva sayitukāmo hoti, rasmiyo ca patodañca antodhure chaḍḍeti. Tāya saññāya jano pakkamitvā punadivase pātova gantvā tassa nikkhamanaṃ oloketova tiṭṭhati. Sārathipi rathaṃ gopayitvā punadivase pātova taṃ ādāya rājadvāre tiṭṭhati. Sace tañkhaṇaṃ nikkhantu-kāmo hoti, rasmiyo ca patodañca antorathēyeva ṭhapetvā rājupaṭṭhānaṃ gacchati. Mahājano tāya saññāya “idāneva nikkhamissati”ti rājadvāreyeva tiṭṭhati. So ekadivasaṃ evaṃ katvā rājanivesanaṃ pāvisi, pavitṭhamattassayevassa devo pāvassi. Rājā “devo vassati”ti tassa nikkhantaṃ nādāsi, so tattheva bhuñjitvā sayi. Mahājano “idāni nikkhamissati”ti sabbarattim temento aṭṭhāsi. Uparājā dutiyadivase nikkhamitvā temetvā ṭhitaṃ mahājanaṃ disvā “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhanto ettakaṃ janaṃ kilamesiṃ, sīlena me bhinnena bhavitabban”ti kukkuccaṃ ahosi, tena tesam dūtānaṃ “saccāhaṃ kurudhammaṃ rakkhāmi, idāni pana me kukkuccaṃ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti vatvā tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ dūtā “tumhākaṃ, deva, ‘ete kilamantū’ti cittaṃ natthi, acetanaṃ kammaṃ na hoti, ettakenapi kukkuccaṃ karontānaṃ kathaṃ tumhākaṃ vītikkamo bhavissati”ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santēpi neva maṃ ārādheti, purohito pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana purohitaṃ upasaṅkamitvā yāciṃsu. Sopi ekadivasaṃ rājupaṭṭhānaṃ gacchanto ekena raññā tassa rañño pesitaṃ taruṇaravivaṇṇaṃ rathaṃ antarāmagge disvā “kassāyaṃ ratho”ti pucchitvā “rañño ābhato”ti sutvā “ahaṃ (2.0338) mahallako, sace me rājā imaṃ rathaṃ dadeyya, sukhaṃ imaṃ āruya vicareyyan”ti cintetvā rājupaṭṭhānaṃ gato. Tassa jayāpetvā ṭhitakāle rañño rathaṃ dassesuṃ. Rājā disvā “ati viya sundaro ayaṃ ratho, ācariyassa naṃ dethā”ti āha. Purohito na icchi, punappunaṃ vuccamānopi na icchiveva. Kimkāraṇā? Evaṃ kirassa ahosi- “ahaṃ kurudhammaṃ rakkhantova parasantake lobhaṃ akāsiṃ, bhinnena me sīlena bhavitabban”ti. So etamatthaṃ ācikkhitvā “tātā, kurudhamme me kukkuccaṃ atthi, na maṃ so dhammo ārādheti, tasmā na sakkā dātun”ti āha. Atha naṃ dūtā “ayya, lobhuppādamattena na sīlaṃ bhijjati, tumhe ettakenapi kukkuccaṃ karontā kiṃ vītikkamaṃ karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santēpi neva maṃ ārādheti, rajjugāhako amacco pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṃsu. Sopi ekadivasaṃ janapade khettaṃ minanto rajjuṃ daṇḍake bandhitvā ekaṃ koṭim khetta-sāmikena gaṇhāpetvā ekaṃ attanā aggahesi, tena gahitarajjukoṭiyā baddhadāṇḍako ekassa kakkaṭakassa bilamajjhaṃ pāpuṇi. So cintesi- “sace daṇḍakaṃ bile otāressāmi, antobile kakkaṭako nassissati. Sace pana parato karissāmi, rañño santakaṃ nassissati. Sace orato karissāmi, kuṭumbikassa santakaṃ nassissati, kiṃ nu kho kātabban”ti? Athassa etadahosi- “bile kakkaṭakena bhavitabbaṃ, sace bhavēyya, paññāyēyya, ettheva naṃ otāressāmi”ti bile daṇḍakaṃ otāresi, kakkaṭako “kiri”ti saddamakāsi. Athassa etadahosi- “daṇḍako kakkaṭakapiṭṭhe otiṇṇo bhavissati, kakkaṭako mato bhavissati, ahañca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me

sīlena bhinnena bhavitabban”ti. So etamattham ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkucam atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha nam dūtā “tumhākam ‘kakkāṭako maratū’ti cittaṃ natthi, acetanakaṃ kammaṃ nāma na hoti. Tumhe ettakenapi kukkucam karontā kiṃ vītikkamaṃ karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlam gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ (2.0339) santepi neva maṃ ārādheti, sārathi pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamtivā yāciṃsu. So ekadivasam rājānaṃ rathena uyyānaṃ nesi. Rājā tattha divā kiḷitvā sāyaṃ nikkhamitvā rathaṃ abhiruhi, tassa nagaram asampattasseva sūriyatthaṅgamanavelāya megho uṭṭhahi. Sārathi rañño temanabhayena sindhavānaṃ patodasaññamadāsī. Sindhavā javena pakkhandiṃsu. Tato paṭṭhāya ca pana te uyyānaṃ gacchantāpi tato āgacchantāpi taṃ ṭhānaṃ patvā javena gacchanti āgacchanti. Kiṃ kāraṇā? Tesam kira etadahosi- “imasmim ṭhāne parissayena bhavitabbaṃ, tena no sārathi tadā patodasaññam adāsī”ti. Sārathissapi etadahosi- “rañño temane vā atemane vā mayham doso natthi, aham pana aṭṭhāne susikkhitasindhavānaṃ patodasaññam adāsim, tena ime idāni aparāparaṃ javantā kilamanti, ahañca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabban”ti. So etamattham ācikkhitvā “iminā kāraṇena kurudhamme kukkucam atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha nam dūtā “tumhākam ‘sindhavā kilamantū’ti cittaṃ natthi, acetanakaṃ kammaṃ nāma na hoti, ettakenapi ca tumhe kukkucam karontā kiṃ vītikkamaṃ karissathā”ti vatvā tassa santike sīlam gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, seṭṭhi pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamtivā yāciṃsu. Sopi ekadivasam gabbhato nikkhantasālisīsam attano sālikhettaṃ gantvā paccavekkhitvā nivattamāno “vīhimālam bandhāpessāmi”ti ekaṃ sālisīsamuṭṭhiṃ gāhāpetvā thūṇāya bandhāpesi. Athassa etadahosi- “imamhā kedārā mayā rañño bhāgo dātabbo, adinnabhāgatoyeva me kedārato sālisīsamuṭṭhi gāhāpito, ahañca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabban”ti. So etamattham ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkucam atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha nam dūtā “tumhākam theyyacittaṃ natthi, tena vinā adinnādānaṃ nāma paññāpetum na sakkā, ettakenapi kukkucam karontā tumhe parasantakaṃ nāma (2.0340) kiṃ gaṇhissathā”ti vatvā tassapi santike sīlam gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, doṇamāpako pana mahāmatto suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamtivā yāciṃsu. So kira ekadivasam koṭṭhāgāradvāre nisīditvā rājabhāge vīhiṃ mināpento amitavīhirāsito vīhiṃ gahetvā lakkham ṭhapesi, tasmim khaṇe devo pāvassi. Mahāmatto lakkhāni gaṇetvā “mitavīhī ettakā nāma hontī”ti vatvā lakkhavīhiṃ saṃkaḍḍhitvā mitarāsīmhi pakkhipitvā vegena gantvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā cintesi- “kiṃ nu kho mayā lakkhavīhī mitavīhirāsīmhi pakkhittā, udāhu amitarāsīmhi”ti. Athassa etadahosi- “sace me mitavīhirāsīmhi pakkhittā akāraṇeneva rañño santakaṃ vaḍḍhitam, gahapatikānaṃ santakaṃ nāsitam, ahañca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me

bhinnena sīlena bhavitabban”ti. So etamattham ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkuccaṃ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha naṃ dūtā “tumhākaṃ theyyacittaṃ natthi, tena vinā adinnādānaṃ nāma paññāpetuṃ na sakkā, ettakenapi kukkuccaṃ karontā kiṃ tumhe parassa santakaṃ gaṇhissathā”-ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, dovāriko pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamtivā yāciṃsu. Sopi ekadivasaṃ naga-radvāraṃ pidhānavelāya tikkhattuṃ saddamanussāvesi. Atheko daliddamanusso attano kaniṭṭhabhaginiyā saddhiṃ dārupaṇṇatthāya araññaṃ gantvā nivattanto tassa saddaṃ sutvā bhaginiṃ ādāya vegena dvāraṃ sampāpuṇi. Atha naṃ dovāriko “tvam nagare rañño atthibhāvaṃ kiṃ na jānāsi, ‘sakalasseva imassa naga-rassa dvāraṃ pidhiyatī’ti na jānāsi, attano mātugāmaṃ gahetvā araññaṃ kāmaraṭṭhiṃ kīḷanto divasaṃ vicarasi”ti āha. Athassa itarena “na me, sāmi, bhariyā, bhagini me esā”ti vutte etadahosi- “akāraṇaṃ vata me kataṃ bhaginiṃ bhariyāti kathentena, ahañca kurudhammaṃ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavita-bban”ti. So etamattham ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkuccaṃ (2.0341) atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha naṃ dūtā “etaṃ tumhehi tathā-saññāya kathitaṃ, ettha vo sīlabhedo natthi, ettakenapi ca tumhe kukkuccāyantā kurudhamme sampajānamusāvādaṃ nāma kiṃ karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṃ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

“Evaṃ santepi neva maṃ ārādheti, vaṇṇadāsī pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamtivā yāciṃsu. Sā purimanaye-neva paṭikkhipi. Kiṃkāraṇā? Sakko kira devānamindo “tassā sīlaṃ vīmaṃsissā-mī”ti māṇavakavaṇṇena āgantvā “ahaṃ āgamissāmi”ti vatvā sahasaṃ datvā devalokameva gantvā tīṇi saṃvaccharāni nāgacchi. Sā attano sīlabhedabhayena tīṇi saṃvaccharāni aññassa purisassa hatthato tambūlamattampi na gaṇhi, sā anukkamena duggatā hutvā cintesi- “mayhaṃ sahasaṃ datvā gatapurisassa tīṇi saṃvaccharāni anāgacchantassa duggatā jātā, jīvitavuttiṃ ghaṭetuṃ na sakkomi, ito dāni paṭṭhāya mayā vinicchayamahāmattānaṃ ārocetvā paribbayaṃ gahetuṃ vaṭṭatī”ti. Sā vinicchayaṃ gantvā “sāmi, paribbayaṃ datvā gatapurisassa me tīṇi saṃvaccharāni, matabhāvampissa na jānāmi, jīvitaṃ ghaṭetuṃ na sakkomi, kiṃ

suvaṇṇapaṭṭe likhiṃsu.

Iti imesaṃ ekādasannaṃ janānaṃ rakkhaṇasilaṃ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā danta-puraṃ gantvā kāliṅgaraṇṇo suvaṇṇapaṭṭaṃ datvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Rājā tasmim̐ kurudhamme vattamāno pañca silāni pūresi. Tasmim̐ khaṇe sakalakāliṅga-raṭṭhe devo vassi, tīṇi bhayāni vūpasantāni, raṭṭhaṃ khemaṃ subhikkhaṃ ahosi. Bodhisatto yāvajīvaṃ dānādīni puñṇāni katvā saparivāro saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi. “Saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto”ti. Jātakasamodhāne pana-

“Gaṇikā uppalavaṇṇā, puṇṇo dovāriko tadā;
rajjugāho kaccāyano, moggallāno doṇamāpako.

“Sāriputto tadā seṭṭhi, anuruddho ca sārathi;
brāhmaṇo kassapo thero, uparājā nandapaṇḍito.

“Mahesī rāhulamātā, māyādevī janettiyā;
kururājā bodhisatto, evaṃ dhāretha jātakaṃ”ti.

Kurudhammajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[277] 7. Romakajātakavaṇṇanā

Vassāni pañṇāsa samādhikānīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto bhagavato vadhāya parisakkaṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu uttānameva.

Atīte pana bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto pārāvato hutvā bahupārāvataparivuto araṇṇe pabbataguḥāyaṃ vāsaṃ kappesi. Aññataropi kho tāpaso silasampanno tesaṃ pārāvataṇaṃ vasanaṭṭhānato (2.0343) avidūre ekaṃ paccantaḡamaṃ upanissāya assamaḡadaṃ māpetvā pabbataguḥāyaṃ vāsaṃ kappesi. Bodhisatto antarantarā tassa santikaṃ āgantvā sotabbayuttakaṃ suṇāti. Tāpaso tattha ciraṃ vasitvā pakkāmi, athaṇṇo kūṭajaṭilo āgantvā tattha vāsaṃ kappesi. Bodhisatto pārāvataparivuto taṃ upasaṅkamtivā vanditvā paṭisanthāraṃ katvā assamaḡade vicarivā girikandarasaṃipe gocaraṃ gahetvā sāyaṃ attano vasanaṭṭhānaṃ gacchati. Kūṭatāpaso tattha atirekapaṇṇāsavassāni vasi.

Athassa ekadivasam̐ paccantaḡamavāsino manussā pārāvataḡamaṃ abhisāṅkharitvā adaḡsu. So tattha rasataṇhāya bajjhitvā “kiṃ maḡsaṃ nāmetan”ti pucchitvā “pārāvataḡamaḡsan”ti sutvā cintesi- “mayhaṃ assamaḡadaṃ bahū pārāvataḡa āgacchanti, te māretvā maḡsaṃ khādituṃ vaṭṭati”ti. So taṇḡulasappidadhi-khīramaricādīni āharitvā ekamante ṭhapetvā muggaraṃ cīvarakaṇṇena paṭicchādetvā pārāvataḡanaṃ āgamaṃ olokento paṇṇasāladvāre nisīdi. Bodhisatto pārāvataparivuto āgantvā tassa kūṭajaṭilassa duṭṭhakiriyaṃ oloketvā “ayaṃ duṭṭhatāpaso aññenākārena nisinno, kacci nu kho amhākaṃ samānajātīnaṃ maḡsaṃ khādi, parigaṇhissāmi nan”ti anuvāte ṭhatvā tassa sarīragandhaṃ ghāyitvā “ayaṃ amhe māretvā maḡsaṃ khāditukāmo, na tassa santikaṃ gantuṃ vaṭṭati”ti pārāvate ādāya paṭikkamtivā cari. Tāpaso taṃ anāgacchantaṃ disvā “madhurakathaṃ

tehi saddhiṃ kathetvā vissāsenā upagata māretvā maṃsaṃ khādituṃ vaṭṭati”ti cintetvā purimā dve gāthā avoca-

79. “Vassāni paññāsa samādhikāni, vasimha selassa guhāya romaka;
asaṅkamānā abhinibbutattā, hatthattamāyanti mamaṇḍajā pure.

80. “Tedāni vakkaṅga kimatthamussukā, bhajanti aññaṃ girikandaraṃ dijā;
na nūna maññanti mamaṃ yathā pure, cirappavutthā atha vā na te ime”ti.

Tattha (2.0344) **samādhikānī**ti sama-adhikāni. **Romakā**ti rumāya uppanna, sudhotapavāḷena samānavaṇṇanettapādatāya bodhisattaṃ pārāvataṃ ālapati. **Asaṅkamānā**ti evaṃ atirekapaññāsavassāni imissā pabbataguhāya vasantesu amhesu ete aṇḍajā ekadivasampi mayi āsaṅkaṃ akatvā abhinibbutacittāva hutvā pubbe mama hatthattaṃ hatthappasāraṇokāsaṃ āgacchantīti attho.

Tedānīti te idāni. **Vakkaṅgā**ti bodhisattaṃ ālapati, sabbepe pana pakkhino uppatanakāle gīvaṃ vakkam katvā uppatanato “vakkaṅgā”ti vuccanti. **Kimatthanti** kimkāraṇaṃ sampassamānā? **Ussukā**ti ukkaṅṭhitarūpā hutvā. **Girikandaranti** girito aññaṃ pabbatakandaraṃ. **Yathā pureti** yathā pubbe ete pakkhino maṃ garuṃ katvā piyaṃ katvā maññanti, tathā idāni na nūna maññanti, pubbe idha nivutthatāpaso añño, ayaṃ añño, evaṃ maññe ete maṃ maññantīti dīpeti. **Cirappavutthā atha vā na te imeti** kiṃ nu kho ime ciraṃ vippavasitvā dīghassa addhuno accayena āgatattā maṃ “soyeva ayan”ti na sañjānanti, udāhu ye amhesu abhinibbutacittā, na te ime, aññeva āgantukapakkhino, ime kena maṃ na upasaṅkamaṇṭīti pucchati.

Taṃ sutvā bodhisatto pakkamitvā ṭhitova tatiyaṃ gāthamāha-

81. “Jānāma taṃ na mayaṃ sampamūḷhā, soyeva tvaṃ te mayamasma nāññe;
cittaṅca te asmiṃ jane paduṭṭhaṃ, ājivikā tena tamuttasāmā”ti.

Tattha **na mayaṃ sampamūḷhā**ti mayaṃ mūḷhā pamattā na homa. **Cittaṅca te asmiṃ jane paduṭṭhanti** tvaṃ, soyeva mayampi teyeva, na taṃ sañjānāma, apica kho pana tava cittaṃ asmiṃ jane paduṭṭhaṃ amhe māretuṃ uppannaṃ. **Ājivikā**ti ājivahetu pabbajita paduṭṭhatāpasa. **Tena tamuttasāmā**ti tena kāraṇena taṃ uttasāma bhāyāma na upasaṅkamāma.

Kūṭatāpaso (2.0345) “ñāto ahaṃ imehī”ti muggaraṃ khipitvā virajjhivā “gaccha tāva tvaṃ viraddhomhī”ti āha. Atha naṃ bodhisatto “maṃ tāva viraddhosi, cattāro pana apāye na virajjhasi. Sace idha vasissasi, gā mavāsīnaṃ ‘coro ayan’ti ācikkhitvā taṃ gāhāpessāmi sīghaṃ palāyassū”ti taṃ tajjetvā pakkāmi. Kūṭajaṭilo tattha vasituṃ nāsakkhi, aññattha agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi- “tadā kūṭatāpaso devadatto ahosi, purimo sīlavantatāpaso sārīputto, pārāvatajettako pana ahameva ahosin”ti.

Romakajātakavaṇṇanā sattamā.

[278] 8. Mahiṃsarājajātakavaṇṇanā

Kimatthamabhisandhāyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolamakkaṭaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira ekasmiṃ kule eko posāvaniyalolamakkaṭo hatthisālaṃ gantvā ekassa silavantassa hatthisa piṭṭhiyaṃ nisīditvā uccārapassāvaṃ karoti, piṭṭhiyaṃ caṅkamati. Hatthī attano silavantatāya khantisampadāya na kiñci karoti. Athekadivasam tassa hatthisa ṭhāne añño duṭṭhahatthipoto aṭṭhāsi. Makkaṭo “soyeva ayan”ti saññāya duṭṭhahatthisa piṭṭhiṃ abhiruhi. Atha naṃ so soṇḍāya gahetvā bhūmiyaṃ ṭhapetvā pādena akkamitvā sañcuṇṇesi. Sā pavatti bhikkhusaṅge pākaṭā jātā. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, lolamakkaṭo kira silavantahatthisaññāya duṭṭhahatthipiṭṭhiṃ abhiruhi, atha naṃ so jīvitakkhayaṃ pāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idānevesa, lolamakkaṭo evaṃsīlo, porāṇato paṭṭhāya evaṃsīloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese mahiṃsayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto thāmasampanno mahāsariro (2.0346) pabbatapādapabbhāragiriduggavanaghaṭesu vicaranto ekaṃ phāsukaṃ rukkhamaḷaṃ disvā gocaraṃ gahetvā divā tasmīṃ rukkhamaḷe aṭṭhāsi. Aheko lolamakkaṭo rukkhā otarivā tassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā uccārapassāvaṃ katvā siṅge gaṇhitvā olambanto naṅguṭṭhe gahetvā dolāyantova kīḷi. Bodhisatto khantimettānuddayasampadāya taṃ tassa anācāraṃ na manasākāsi, makkaṭo punappunaṃ tatheva kari. Athekadivasam tasmīṃ rukkhe adhivatthā devatā rukkhakkhandhe ṭhatvā naṃ “mahīṃsarāja kasmā imassa duṭṭhamakkaṭassa avamānaṃ sahasi, nisedhehi na”ti vatvā etamatthaṃ pakāsentī purimā dve gāthā avoca-

82. “Kimatthamabhisandhāya, lahucittassa dubbhino;
sabbakāmadadasseva, imaṃ dukkhaṃ titikkhasi.

83. “Siṅgena nihanāhetam, padasā ca adhiṭṭhaha;
bhiyyo bālā pakujjheyym, no cassa paṭisedhako”ti.

Tattha **kimatthamabhisandhāyā**ti kiṃ nu kho kāraṇaṃ paṭicca kiṃ sampassamāno. **Dubbhinoti** mittadubbhissa. **Sabbakāmadadassevāti** sabbakāmadadassa sāmikassa iva. **Titikkhasīti** adhivāsesi. **Padasā ca adhiṭṭhahāti** pādena ca naṃ tiṇhakhuraggena yathā ettheva marati, evaṃ akkama. **Bhiyyo bālāti** sace hi paṭisedhako na bhavēyya, bālā aññāṇasattā punappunaṃ kujjheyym ghaṭṭeyym viheṭṭheyym evāti dīpeti.

Taṃ sutvā bodhisatto “rukkhadevate, sacāhaṃ iminā jātigottabalādīhi adhiko samāno imassa dosaṃ na sahissāmi, kathaṃ me manoratho nipphattiṃ gamissati. Ayaṃ pana maṃ viya aññampi maññamāno evaṃ anācāraṃ karissati, tato yesaṃ caṇḍamahīṃsānaṃ esa evaṃ karissati, eteyeva etaṃ vadhissanti. Sā tassa aññehi māraṇā mayhaṃ dukkhato ca pāṇātipātato ca vimutti bhavissati”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha-

84. “Mamevāyaṃ maññamāno, aññepevaṃ karissati;
te naṃ tattha vadhissanti, sā me mutti bhavissati”ti.

Katipāhaccayena (2.0347) pana bodhisatto aññattha gato. Añño caṇḍama-

hiṃso tattha āgantvā aṭṭhāsi. Duṭṭhamakkaṭo “soyeva ayan”ti saññāya tassa piṭṭhiṃ abhiruhitvā tatheva anācāraṃ cari. Atha naṃ so vidhunanto bhūmiyaṃ pātetvā siṅgena hadaye vijjhivā pādehi madditvā sañcuṅṅesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi- “tadā duṭṭhamahiṃso ayaṃ duṭṭhahatthī ahosi, duṭṭhamakkaṭo etarahi ayaṃ makkaṭo, sīlavā mahiṃsarājā pana ahameva ahosin”ti.

Mahiṃsarājajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[279] 9. Satapattajātakavaṇṇanā

Yathā māṇavako pantheti idaṃ satthā jetavane viharanto paṇḍukalohitake ārabha kathesi. Chabbaggiyānañhi dve janā mettiyabhūmajakā rājagahaṃ upanissāya vihariṃsu, dve assajipunabbasukā kiṭāgiriṃ upanissāya vihariṃsu, paṇḍukalohitakā ime pana dve sāvattiṃ upanissāya jetavane vihariṃsu. Te dhammena nīhaṃ adhikaraṇaṃ ukkoṭenti. Yepi tesam sandiṭṭhasambhattā honti, tesam upatthambhā hutvā “na, āvuso, tumhe etehi jātiyā vā gottena vā sīlena vā nihīnatarā. Sace tumhe attano gāhaṃ vissajjetha, suṭṭhutamaṃ vo ete adhibhavissantī”ti-ādīni vatvā gāhaṃ vissajjetuṃ na denti. Tena bhaṇḍanāni ceva kalahaviggahavivādā ca pavattanti. Bhikkhū etamatthaṃ bhagavato ārocesuṃ. Atha bhagavā etasmim nidāne etasmim pakaraṇe bhikkhū sannipātāpetvā paṇḍukalohitake pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, attanāpi adhikaraṇaṃ ukkoṭetha, aññesampi gāhaṃ vissajjetuṃ na dethā”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “evaṃ sante, bhikkhave, tumhākaṃ kiriyā satapattamāṇavassa kiriyā viya hotī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0348) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmim kāsigāmake ekasmim kule nibbattitvā vayappatto kasivaṇijjādīhi jīvikam akappetvā pañcasatamatte core gahetvā tesam jeṭṭhako hutvā panthadūhanasandhicchedādīni karonto jīvikam kappesi. Tadā bārāṇasiyaṃ eko kuṭumbiko ekassa jānapadassa kahāpaṇasahassaṃ datvā puna aggahetvāva kālamakāsi. Athassa bhariyā aparabhāge gilānā maraṇamañce nipannā puttaṃ āmantetvā “tāta, pitā te ekassa sahassaṃ datvā anāharāpetvāva mato, sace ahampi mariṣṣāmi, na so tuyhaṃ dassati, gaccha naṃ mayi jīvantiyā āharāpetvā gaṇhā”ti āha. So “sādhū”ti sampatichitvā tattha gantvā kahāpaṇe labhi. Athassa mātā kālakeriyaṃ katvā puttasihehena tassa āgamanamagge opapātikasiṅgālī hutvā nibbati.

Tadā so corajeṭṭhako maggapaṭipanne vilumpamāno sapaṇiso tasmim magge aṭṭhāsi. Atha sā siṅgālī putte aṭavīmukhaṃ sampatte “tāta, mā aṭaviṃ abhiruhi, corā ettha ṭhitā, te taṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhissantī”ti punappunaṃ maggaṃ occhindamānā nivāreti. So taṃ kāraṇaṃ ajānanto “ayaṃ kāḷakaṇṇī siṅgālī mayhaṃ maggaṃ occhindatī”ti leḍḍudaṇḍam gahetvā mātaraṃ palāpetvā aṭaviṃ paṭipajji. Atheko satapattasakuṇo “imassa purisassa hatthe kahāpaṇasahassaṃ atthi, imaṃ māretvā taṃ kahāpaṇaṃ gaṇhathā”ti viravanto corābhimukho

pakkhandi. Māṇavo tena katakāraṇaṃ ajānanto “ayaṃ maṅgalasakuṇo, idāni me sotthi bhavissati”ti cintetvā “vassa, sāmī, vassa, sāmī”ti vatvā añjaliṃ paggaṇhi.

Bodhisatto sabbarutaññū tesāṃ dvinnaṃ kiriyaṃ disvā cintesi- imāya siṅgāliyā etassa mātarā bhavitabbaṃ, tena sā “imaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhanti”ti bhayena vāreti. Iminā pana satapattena paccāmittena bhavitabbaṃ, tena so “imaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhathā”ti amhākaṃ ārocesi. Ayaṃ pana etamatthaṃ ajānanto atthakāmaṃ mātaṃ tājjetvā palāpesi, anatthakāmassa satapattassa “atthakāmo me”ti saññāya añjaliṃ paggaṇhāti, aho vatāyaṃ bāloti (2.0349). Bodhisattānañhi evaṃ mahāpurisānampi sataṃ parasantakaggahaṇaṃ visamapaṭṭisandhiggahaṇavasena hoti, “nakkhattadosenā”tipi vadanti.

Māṇavo āgantvā corānaṃ sīmantaraṃ pāpuṇi. Bodhisatto taṃ gāhāpetvā “kattha vāsikosī”ti pucchi. “Bārāṇasivāsikomhī”ti. “Kahaṃ agamāsī”ti? “Ekasmiṃ gāmake sahasaṃ laddhabbaṃ atthi, tattha agamāsin”ti. “Laddhaṃ pana te”ti? “Āma, laddhan”ti. “Kena tvaṃ pesitosī”ti? “Sāmi, pitā me mato, mātāpi me gilānā, sā ‘mayi matāya esa na labhissatī’ti maññamānā maṃ pesesī”ti. “Idāni tava mātu pavattiṃ jānāsī”ti? “Na jānāmi, sāmī”ti. “Mātā te tayi nikkhante kālaṃ katvā putta-sinehena siṅgālī hutvā tava maraṇabhaya bhītā maggaṃ te occhinditvā taṃ vāresi, taṃ tvaṃ tajjetvā palāpesi, satapattasakuṇo pana te paccāmitto. So ‘imaṃ māretvā kahāpaṇe gaṇhathā’ti amhākaṃ ācikkhi, tvaṃ attano bālatāya atthakāmaṃ mātaraṃ ‘anattakāmā me’ti maññasi, anattakāmaṃ satapattaṃ ‘atthakāmo me’ti. Tassa tumhākaṃ kataguṇo nāma natthi, mātā pana te mahāguṇā, kahāpaṇe gahetvā gacchā”ti vissajjesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca-

85. “Yathā māṇavako panthe, siṅgāliṃ vanagocarim;
atthakāmaṃ pavedentiṃ, anattakāmāti maññati;
anattakāmaṃ satapattaṃ, atthakāmoti maññati.

86. “Evameva idhekacco, puggalo hoti tādiso;
hitehi vacanaṃ vutto, paṭiggaṇhāti vāmato.

87. “Ye ca kho naṃ pasamsanti, bhayā ukkaṃsayanti vā;
tañhi so maññate mittam, satapattaṃva māṇavo”ti.

Tattha **hitehīti** hitaṃ vuḍḍhiṃ icchamānehi. **Vacanaṃ vuttoti** hitasukhāvahaṃ ovādānusāsanaṃ vutto. **Paṭiggaṇhāti vāmatoti** ovādaṃ agaṇhanto “ayaṃ me na atthāvaho hoti, anattāvaho me ayan”ti gaṇhanto vāmato paṭiggaṇhāti nāma.

Ye (2.0350) **ca kho nanti** ye ca kho taṃ attano gāhaṃ gahetvā ṭhitapuggalaṃ “adhikaraṇaṃ gahetvā ṭhitehi nāma tumhādisehi bhavitabban”ti vaṇṇenti. **Bhayā ukkaṃsayanti vāti** imassa gāhassa vissaṭṭhapaccayā tumhākaṃ idañcidañca bhayaṃ uppajjissati, mā vissajjayittha, na ete bāhusaccakulaparivārādīhi tumhe sampāpuṇantīti evaṃ vissajjanapaccayā bhayaṃ dassetvā ukkhipanti. **Tañhi so maññate mittanti** ye evarūpā honti, tesu yaṃkiñci so ekacco bālapuggalo attano bālatāya mittam maññati, “ayaṃ me atthakāmo mitto”ti maññati. **Satapattaṃva māṇavoti** yathā anattakāmaññeva satapattaṃ so māṇavo attano bālatāya “atthakāmo me”ti maññati, paṇḍito pana evarūpaṃ “anuppiyabhāṇī mitto”ti agahetvā dūratova naṃ vivajjeti. Tena vuttaṃ-

“Aññadatthuharo mitto, yo ca mitto vacīparo;
anuppiyañca yo āha, apāyesu ca yo sakhā.

“Ete amitte cattāro, iti viññāya paṇḍito;

ārakā parivajjeyya, maggaṃ paṭibhayaṃ yathā”ti. (dī. ni. 3.259);

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā coraje-ṭṭhako ahameva ahosin”ti.

Satapattajātakavaṇṇanā navamā.

[280] 10. Puṭadūsakajātakavaṇṇanā

Addhā hi nūna migarājāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ puṭadūsakaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyam kireko amacco buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā uyyāne nisīdāpetvā dānaṃ dadamāno “antarābhatte uyyāne caritukāmā carantū”ti āha. Bhikkhū uyyānacārikaṃ carimṣu. Tasmiṃ khaṇe uyyānapālo pattasampannaṃ rukkaṃ abhiruhitvā mahantamahantāni paṇṇāni gahetvā “ayaṃ pupphānaṃ bhavissati, ayaṃ phalānaṃ”ti puṭe katvā rukkhamūle pātetī. Tassa putto dārako pātītapātītaṃ puṭaṃ viddhaṃsetī. Bhikkhū tamatthaṃ bhagavato ārocesuṃ. Satthā (2.0351) “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa puṭadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ ekasmiṃ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto agāraṃ ajjhāvasamāno ekadivasam kenacideva karaṇīyena uyyānaṃ agamāsi. Tattha bahū vānarā vasanti. Uyyānapālo imināva niyāmena pattapuṭe pātetī, jeṭṭhavānaro pātītapātīte viddhaṃsetī. Bodhisatto taṃ āmantetvā “uyyānapālena pātītapātītaṃ puṭaṃ viddhaṃsetvā manāpataraṃ kātukāmo maññe”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

88. “Addhā hi nūna migarājā, puṭakammaṃ kovidō;
tathā hi puṭaṃ dūsetī, aññaṃ nūna karissatī”ti.

Tattha **migarājā**ti makkaṭaṃ vaṇṇento vadatī. **Puṭakammassā**ti mālāpuṭakaraṇassa. **Kovidō**ti cheko. Ayaṃ panettha saṅkhepattho- ayaṃ migarājā ekaṃsena puṭakammaṃ kovidō maññe, tathā hi pātītapātītaṃ puṭaṃ dūsetī, aññaṃ nūna tato manāpataraṃ karissatīti.

Taṃ sutvā makkaṭo dutiyaṃ gāthamāha-

89. “Na me mātā vā pitā vā, puṭakammaṃ kovidō;
kataṃ kataṃ kho dūsema, evaṃ dhammamidaṃ kulan”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

90. “Yesaṃ vo ediso dhammo, adhammo pana kīdiso;
mā vo dhammaṃ adhammaṃ vā, addasāma kudācānaṃ”ti.

Evaṃ vatvā ca pana vānaragaṇaṃ garahitvā pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā vānaro puṭadūsakadārako ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin”-ti.

Puṭadūsakajātakavaṇṇanā dasamā.

Udapānavaggo tatiyo.

Tassuddānaṃ-

Udapānavaraṃ (2.0352) vanabyagga kapi, sikhinī ca balāka ruciravaro;

sujanādhipa romaka dūsa puna, satapattavaro puṭakamma dasāti.

4. Abbhantaravaggo

[281] 1. Abbhantarajātakavaṇṇanā

Abbhantaro nāma dumoti idaṃ sathā jetavane viharanto sārīputtattherassa bimbādevītheriyā ambarasadānaṃ ārabba kathesi. Sammāsambuddhe hi pavattitavaradhammacakke vesāliyaṃ kūṭāgārasālāyaṃ viharante mahāpajāpati gotamī pañca sākīyasatāni ādāya gantvā pabbajjaṃ yācivā pabbajjañceva upasampadañca labhi. Aparabhāge tā pañcasatā bhikkhuniyo **nandakovādaṃ** (ma. ni. 3. 398 ādayo) sutvā arahattaṃ pāpuṇṇiṃsu. Sathari pana sāvattiṃ upanissāya viharante rāhulamātā bimbādevī “sāmiko me pabbajitvā sabbaññutaṃ patto, puttopi me pabbajitvā tasseva santike vasati, ahaṃ agāramajjhe kiṃkarissāmi, ahampi pabbajitvā sāvattiṃ gantvā sammāsambuddhañca puttañca nibaddhaṃ passamānā viharissāmi”ti cintevā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajitvā ācariyupajjhāyāhi saddhiṃ sāvattiṃ gantvā sathārañca piyaputtañca passamānā ekasmiṃ bhikkhunupassaye vāsaṃ kappesi. Rāhulasāmaṇero āgantvā mātaraṃ passati.

Athekadivasaṃ theriyā udaravāto kuppi. Sā putte daṭṭhuṃ āgate tassa dassanattāya nikkhamituṃ nāsakkhi, aññāva āgantvā aphāsukabhāvaṃ kathayiṃsu. So mātu santikaṃ gantvā “kiṃ te laddhuṃ vaṭṭati”ti pucchi. “Tāta, agāramajjhe me sakkharayojite ambarase pīte udaravāto vūpasammati, idāni piṇḍāya caritvā jīvikaṃ kappema, kuto taṃ labhissāmā”ti. Sāmaṇero “labhanto āharissāmi”ti vatvā nikkhami. Tassa (2.0353) panāyasmato upajjhāyo dhammasenāpati, ācariyo mahāmogallāno, cūḷapitā ānandatthero, pitā sammāsambuddhoti mahāsammati. Evaṃ santepi aññassa santikaṃ āgantvā upajjhāyassa santikaṃ gantvā vanditvā dummukhākāro hutvā aṭṭhāsi. Atha naṃ thero “kiṃ nu kho, rāhula, dummukho viyāsi”ti āha. “Mātu me, bhante, theriyā udaravāto kupito”ti. “Kiṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti? “Sakkharayojitena kira ambarasena phāsu hoti”ti. “Hotu labhissāmi, mā cintayī”ti.

So punadivase taṃ ādāya sāvattiṃ pavasitvā sāmaṇeraṃ āsanāsālāyaṃ nisīdāpetvā rājadvāraṃ agamāsi. Kosalarājā therāṃ disvā nisīdāpesi, taṅkhaṇaṅñeva uyyānapālo piṇḍipakkānaṃ madhura-ambānaṃ ekaṃ puṭaṃ āhari. Rājā ambānaṃ tacāṃ apanetvā sakkharaṃ pakkhipitvā sayameva madditvā therassa pattaṃ pūretvā adāsi. Thero rājanivesanā nikkhamitvā āsanāsālaṃ gantvā sāmaṇerassa adāsi “haritvā mātu te dehi”ti. So haritvā adāsi, theriyā paribhuttamatteva udaravāto vūpasami. Rājāpi manussaṃ pesesi- “thero idha nisīditvā ambarasaṃ na paribhuñji, gaccha kassaci dinnabhāvaṃ jānāhi”ti. So therena saddhiṃyeva gantvā taṃ pavattiṃ ṇatvā āgantvā rañño kathesi. Rājā cintesi- “sace sathā agāraṃ ajjhāvasissa, cakkavattirājā abhavissa, rāhulasāmaṇero pariṇāyakaratanaṃ, therī itthiratanāṃ, sakalacakkavāḷarajjaṃ etesaññeva abhavissa. Amhehi ete upaṭṭhahantehi caritabbaṃ assa, idāni pabbajitvā amhe upanissāya vasantesu

etesu na yuttam amhākaṃ pamajjitun”ti. So tato paṭṭhāya theriyā nibaddhaṃ ambarasaṃ dāpesi. Therena bimbādevītheriyā ambarasassa dinnabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, sārīputtatthero kira bimbādevītheriṃ ambarasena santappesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva rāhulamātā sārīputtena ambarasena santappitā, pubbepeṣa etaṃ santappesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (2.0354) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā saṅghapitagharāvāso mātāpitūnaṃ accayena isipabbajjaṃ pabbajitvā himavanta-padese abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā isigaṇaparivuto gaṇasatthā hutvā dīghassa addhuno accayena loṇambilasevanatthāya pabbatapādā otaritvā cārikaṃ caramāno bārāṇasiṃ patvā uyyāne vāsaṃ kappesi. Athassa isigaṇassa sīlatejena sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjamāno taṃ kāraṇaṃ ñatvā “imesaṃ tāpasānaṃ avāsāya parisakkissāmi, atha te bhinnāvāsā upaddutā caramānā cittekaggataṃ na labhissanti, evaṃ me phāsukaṃ bhavissati”ti cintetvā “ko nu kho upāyo”ti vīmaṃsanto imaṃ upāyaṃ addasa- majjhimayāmasamanantare rañño aggamaheṣiyā sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse ṭhatvā “bhadde, sace tvaṃ abbhantara-ambapakkaṃ khādeyyāsi, puttaṃ labhissasi, so cakkavattirājā bhavissati”ti ācikkhissāmi. Rājā deviyā kathaṃ sutvā ambapakkatthāya uyyānaṃ pesessati, athāhaṃ ambāni antaradhāpeṣsāmi, rañño uyyāne ambānaṃ abhāvaṃ ārocessanti, “ke te khādanti”ti vutte “tāpasā khādanti”ti vakkhanti, taṃ sutvā rājā tāpase pothetvā nīharāpeṣsati, evaṃ te upaddutā bhavissantīti.

So majjhimayāmasamanantare sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse ṭhito attano devarājabhāvaṃ jānāpetvā tāya saddhiṃ sallapanto purimā dve gāthā avoca-

91. “Abbhantaro nāma dumo, yassa dibyamidaṃ phalaṃ;
bhutvā dohaḷinī nārī, cakkavattim vijāyati.

92. “Tvampi bhadde mahesīsī, sā cāpi patino piyā;
āharissati te rājā, idaṃ abbhantaraṃ phalaṃ”ti.

Tattha **abbhantaro nāma dumoti** iminā tāva gāmanigamajanapadapabbatādīnaṃ asukassa abbhantaroti avatvā kevalaṃ ekaṃ abbhantaraṃ ambarukkhaṃ (2.0355) kathesi. **Yassa dibyamidaṃ phalanti** yassa ambarukkhasa devatānaṃ paribhogārahaṃ dibyaṃ phalaṃ. **Idanti** pana nipātamattameva. **Dohaḷinīti** sañjātadohaḷā. **Tvampi, bhadde, mahesīsīti** tvaṃ, sobhane mahesī, asi. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana “mahesī cā”tipi pāṭho. **Sā cāpi patino piyāti** soḷasannaṃ devīsahassānaṃ abbhantara aggamaheṣī cāpi patino cāpi piyāti attho. **Āharissati te rājā, idaṃ abbhantaraṃ phalanti** tassā te piyāya aggamaheṣiyā idaṃ mayā vuttappakāraṃ phalaṃ rājā āharāpeṣsati, sā tvaṃ taṃ paribhuñjitvā cakkavattigabbhaṃ labhissasīti.

Evaṃ sakko deviyā imā dve gāthā vatvā “tvaṃ appamattā hohi, mā papañcaṃ akāsi, sve rañño āroceyyāsi”ti taṃ anusāsītva attano vasanaṭṭhānameva gato. Sā punadivase gilānālayaṃ dassetvā paricārikānaṃ saññaṃ datvā nipajji. Rājā samuṣsitasetacchatte sīhāsane nisinna nāṭakāni passanto devim adisvā “kahaṃ, devī”-

ti paricārike pucchi. “Gilānā, devā”ti. So tassā santikaṃ gantvā sayanapasse nisīditvā piṭṭhiṃ parimajjanto “kiṃ te, bhadde, aphāsukan”ti pucchi. “Mahārāja aññaṃ aphāsukaṃ nāma natthi, dohaḷo me uppanno”ti. “Kiṃ icchasi, bhadde”ti? “Abbhantara-ambaphalaṃ devā”ti. “Abbhantara-ambo nāma kahaṃ atthi”ti? “Nāhaṃ, deva, abbhantara-ambaṃ jānāmi, tassa pana me phalaṃ labhamānāya jīvitaṃ atthi, alabhamānāya natthi”ti. “Tena hi āharāpessāmi, mā cintayī”ti rājā devīṃ assāsetvā utṭhāya gantvā rājapallaṅke nisinno amacce pakkosāpetvā “deviyā

abbhantara-ambe nāma dohaḷo uppanno, kiṃ kātabban”ti pucchi. “Deva dvinnaṃ ambānaṃ antare ṭhito ambo abbhantara-ambo nāma, uyyānaṃ pesetvā abbhantara-ṭhita-ambato phalaṃ āharāpetvā deviyā dāpethā”ti.

Rājā “sādhu, evarūpaṃ ambaṃ āharathā”ti uyyānaṃ pesesi. Sakko attano ānubhāvena uyyāne ambāni khādītasadisāni katvā antaradhāpesi. Ambatthāya gatā manussā sakala-uyyānaṃ vicarantā ekaṃ ambampi alabhitvā gantvā uyyāne ambānaṃ abhāvaṃ rañño kathayiṃsu. “Ke (2.0356) ambāni khādanti”ti? “Tāpasā, devā”ti. “Tāpase uyyānato pothetvā nīharathā”ti. Manussā “sādhū”ti paṭissuṇitvā nīhariṃsu. Sakkassa manoratho matthakaṃ pāpuṇi. Devī ambaphalattāya nibaddhaṃ katvā nipajjiyeva. Rājā kattabbakiccaṃ apassanto amacce ca brāhmaṇe ca sannipātāpetvā “abbhantara-ambassa atthibhāvaṃ jānāthā”ti pucchi. Brāhmaṇā āhaṃsu- “deva, abbhantara-ambo nāma devatānaṃ paribhogo, ‘himavante kañcanaguḥāya anto atthi’ti ayaṃ no paramparāgato anussavo”ti. “Ko pana tato ambaṃ āharitūṃ sakkhissati”ti? “Na sakkā tattha manussabhūtena gantūṃ, ekaṃ suvapotakaṃ pesetūṃ vaṭṭati”ti.

Tena ca samayena rājakule eko suvapotako mahāsarīro kumārakānaṃ yānaka-cakkaṇābhimmatto thāmasampanno pañṇavā upāyakusalo. Rājā taṃ āharāpetvā “tāta suvapotaka, ahaṃ tava bahūpakāro, kañcanapañjare vasasi, suvaṇṇataṭṭake madhulāje khādasi, sakkharapānakaṃ pivasi, tayāpi amhākaṃ ekaṃ kiccaṃ nittharitūṃ vaṭṭati”ti āha. “Kiṃ, devā”ti. “Tāta deviyā abbhantara-ambe dohaḷo uppanno, so ca ambo himavante kañcanapabbatantare atthi devatānaṃ paribhogo, na sakkā manussabhūtena tattha gantūṃ, tayā tato ambaphalaṃ āharitūṃ vaṭṭati”ti. “Sādhu, deva, āharissāmī”ti. Atha naṃ rājā suvaṇṇataṭṭake madhulāje khādāpetvā sakkharapānakaṃ pāyetvā satapākatelena tassa pakkhantarāni makkhetvā ubhoḥi hatthehi gahetvā sīhapañjare ṭhatvā ākāse vissajjesi. Sopi rañño nipaccakāraṃ dassetvā ākāse pakkhandanto manussapaṭhaṃ atikkamma himavante paṭhame pabbatantare vasantānaṃ sukānaṃ santikaṃ gantvā abbhantara-ambo nāma kattha atthi, kathetha me taṃ ṭhānaṃ”ti pucchi. “Mayaṃ na jānāma, dutiye pabbatantare sukā jānissanti”ti.

So tesam vacanaṃ sutvā tato uppatitvā dutiyaṃ pabbatantaram agamāsi, tathā tatiyaṃ, catutthaṃ, pañcamaṃ, chaṭṭhaṃ agamāsi. Tatthapi naṃ sukā “na mayaṃ jānāma, sattamaṃ pabbatantare sukā jānissanti”ti āhaṃsu. So tatthapi gantvā “abbhantara-ambo nāma kattha atthi”ti pucchi. “Asukaṭṭhāne nāma kañcanapabbatantare”ti āhaṃsu. “Ahaṃ tassa phalattāya āgato, maṃ tattha netvā tato me phalaṃ dāpethā”ti. Sukagaṇā (2.0357) āhaṃsu- “samma, so vessavaṇamahārā-jassa paribhogo, na sakkā upasaṅkamtūṃ, sakalarukkho mūlato paṭṭhāya sattahi lohajālehi parikkhitto, saḥassakumbhaṇḍarakkhasā rakkhanti, tehi diṭṭhassa jīvitam nāma natthi, kappuṭṭhānaggi-avīcimahānirayasadisatṭhānaṃ, mā tattha patthanaṃ karī”ti. “Sace tumhe na gacchatha, mayhaṃ ṭhānaṃ ācikkhathā”ti. “Tena hi asukena ca asukena ca ṭhānena yāhi”ti. So tehi ācikkhitavaseneva suṭṭhu maggaṃ upadhāretvā taṃ ṭhānaṃ gantvā divā attānaṃ adassetvā majjhimayāmasamantare rakkhasānaṃ niddokkamanasamaye abbhantara-ambassa santikaṃ gantvā

ekena mūlantarena saṅikaṃ abhiruhitaṃ ārabhi. Lohajālaṃ “kirī”ti saddamakāsi.

Rakkhasā pabujjhitaṃ sukapotakaṃ disvā “ambacoroyaṃ”ti gahetvā kammakaraṇaṃ saṃvidahiṃsu. Eko “mukhe pakkhipitaṃ gilissāmi naṃ”ti āha, aparo “hatthehi madditaṃ puñjitaṃ vipakirissāmi naṃ”ti, aparo “dvedhā phāletvā aṅgāresu pacitaṃ khādissāmi”ti. So tesāṃ kammakaraṇasaṃvidhānaṃ sutvāpi asantisitvāva te rakkhase āmantetvā “ambho rakkhasā, tumhe kassa manussā”ti āha. “Vessavaṇamahārājassā”ti. “Ambho, tumhepi ekassa rañño va manussā, ahampi rañño va manusso, bārāṇasirājā maṃ abbhantara-ambaphalattāya pesesi, svāhaṃ tattheva attano rañño jīvitāṃ datvā āgato. Yo hi attano mātāpitūnañceva sāmikassa ca atthāya jīvitāṃ pariccajati, so devalokeyeva nibbattati, tasmā ahampi imamahā tiracchānayanīyā cavitvā devaloke nibbattissāmi”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha-

93. “Bhaturatthe parakkanto, yaṃ thānamadhigacchati;
sūro attapariccāgī, labhamāno bhavāmahan”ti.

Tattha **bhaturatthe**ti bhattā vuccanti bhattādīhi bharaṇaposakā pitā mātā sāmiko ca, iti tividhassapetassa bhattu atthāya. **Parakkantoti** parakkamaṃ karonto vāyamanto. **Yaṃ thānamadhigacchati**ti yaṃ sukhakāraṇaṃ yasaṃ vā lābhaṃ vā saggamaṃ vā adhigacchati. **Sūroti** abhīru vikkamasampanno. **Attapariccāgīti** (2.0358) kāye ca jīvite ca nirapekkho hutvā tassa tividhassapi bhattu atthāya attānaṃ pariccajanto. **Labhamāno bhavāmahanti** yaṃ so evarūpo sūro devasampattiṃ vā manussasampattiṃ vā labhati, ahampi taṃ labhamāno bhavāmi, tasmā hāsova me ettha, na tāso, kiṃ maṃ tumhe tāsethāti.

Evamaṃ so imāya gāthāya tesāṃ dhammaṃ desesi. Te tassa dhammakathaṃ sutvā pasannacittā “dhammiko esa, na sakkā māretuṃ, vissajjema naṃ”ti vatvā sukapotakaṃ vissajjetvā ‘ambho sukapotaka, muttosi, amhākaṃ hatthato sotthinā gacchā”ti āhaṃsu. “Mayhaṃ āgamaṃ mā tucchāṃ karotha, detha me ekaṃ ambaphalaṃ”ti. “Sukapotaka, tuyhaṃ ekaṃ ambaphalaṃ dātuṃ nāma na bhāro, imasmiṃ pana rukkhe ambāni aṅketvā gahitāni, ekasmiṃ phale asante amhākaṃ jīvitāṃ natthi. Vessavaṇena hi kujjhitaṃ sakiṃ olokite tattakapāle pakkhattitā viya kumbhaṇḍasahassaṃ bhijjitaṃ vipakiriyati, tena te dātuṃ na sakkoma, labhanaṭṭhānaṃ pana ācikkhissāmā”ti. “Yo koci detu, phaleneva me attho, labhanaṭṭhānaṃ ācikkhathā”ti. “Etassa kañcanapabbatassa antare jotiraso nāma tāpaso aggaṃ juhamāno kañcanapattiyā nāma paṇṇasālāyaṃ vasati vessavaṇassa kulūpako, vessavaṇo tassa nibbaddhaṃ cattāri ambaphalāni peseti, tassa santikaṃ gacchā”ti.

So “sādhū”ti sampācchitaṃ tāpasassa santikaṃ gantvā vanditaṃ ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ tāpaso “kuto āgatosi”ti pucchi. “Bārāṇasirañño santikā”ti. “Kimaṭṭhāya āgatosi”ti? “Sāmi, amhākaṃ rañño deviyā abbhantara-ambapakke dohaḷo uppanno, tadatthaṃ āgatomhi, rakkhasā pana me sayāṃ ambapakkaṃ adatvā tumhākaṃ santikaṃ pesesun”ti. “Tena hi nisīda, labhissasi”ti. Athassa vessavaṇo cattāri phalāni pesesi. Tāpaso tato dve paribhuñji, ekaṃ suvapotaṃ khādantaṭṭhāya adāsi. Tena tasmīṃ khādite ekaṃ phalaṃ sikkāya pakkhipitaṃ suvapota-

kassa gīvāya paṭimuñcitvā “idāni gacchā”ti sukapotakaṃ vissajjesi (2.0359). So taṃ āharitvā deviyā adāsi. Sā taṃ khāditvā dohaḷaṃ paṭippassambhesi, tatoni-dānaṃ panassā putto nāhosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā devī rāhulamātā ahosi, suko ānando, ambapakkadāyako tāpaso sāriputto, uyyāne nivuttha-tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Abbhantarajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[282] 2. Seyyajātakavaṇṇanā

Seyyaṃso seyyaso hotīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kosalarañño amaccaṃ ārabha kathesi. So kira rañño bahūpakāro sabbakiccanipphādako ahosi. Rājā “bahūpakāro me ayan”ti tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. Taṃ asahamānā aññe rañño pesuññaṃ upasaṃharitvā taṃ paribhindiṃsu. Rājā tesāṃ vacanaṃ saddahitvā dosaṃ anupaparikkhitvāva taṃ sīlavantaṃ niddosaṃ saṅkhalikabandhanena bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. So tattha ekako vasanto sīlasampattiṃ nissāya cittekaggataṃ labhitvā ekaggacitto saṅkhāre sammasitvā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Athassa rājā aparabhāge niddosa-bhāvaṃ ñatvā saṅkhalikabandhanaṃ bhindāpetvā purimayasato mahantataraṃ yasaṃ adāsi. So “satthāraṃ vandissāmi”ti bahūni mālāgandhādīni ādāya vihāraṃ gantvā tathāgataṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto “anatto kira te uppannoti assumhā”ti āha. “Āma, bhante, uppanno, ahaṃ pana tena anathena atthaṃ akāsiṃ, bandhanāgāre nisīditvā sotāpattiphalaṃ nibbattesi”ti. Satthā “na kho, upāsaka, tvaññeva anathena atthaṃ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi attano anathena atthaṃ āhariṃ suyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni (2.0360) uggaṇhitvā pitu accayena rajje paṭiṭṭhāya dasa rājadharme akopetvā dānaṃ deti, pañca sīlāni rakkhati, uposathakammaṃ karoti. Athasseko amacco antepure padussi. Pādamūlikādayo ñatvā “asuka-amacco antepure paduṭṭho”ti rañño ārocesuṃ. Rājā pariggaṇhanto yathāsabhāvato ñatvā pakkosāpetvā “mā maṃ ito paṭṭhāya upaṭṭhāhi”ti nibbisayaṃ akāsi. So gantvā aññataraṃ sāmantarājānaṃ upaṭṭhahīti sabbāṃ vatthu heṭṭhā **mahāsīlavajātaka** (jā. 1.1.51) kathitasadisameva. Idhāpi so rājā tikkhattuṃ vīmaṃsitvā tassa amaccassa vacanaṃ saddahitvā “bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmi”ti mahantena parivārena rajjasīmaṃ pāpuṇi. Bārāṇasirañño satta-sattamattā mahāyodhā taṃ pavattiṃ sutvā “deva, asuko nāma kira rājā bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmi”ti janapadaṃ bhindanto āgacchati, ettheva naṃ gantvā gaṇhissā-mā”ti āhaṃsu. “Mayhaṃ paravihiṃsāya laddhena rajjena kiccaṃ natthi, mā kiñci karitthā”ti?

Corarājā āgantvā nagaraṃ parikkhipi, puna amaccā rājānaṃ upasaṅkamtivā

“deva, mā evaṃ karittha, gaṇhissāma nan”ti āhaṃsu. Rājā “na labbhā kiñci kātuṃ, nagaradvārāni vivarathā”ti vatvā sayam amaccagaṇaparivuto mahātale rājapallaṅke nisīdi. Corarājā catūsu dvāresu manusse pothento nagaram pavisitvā pāsadam abhiruyha amaccaparivutaṃ rājānaṃ gāhāpetvā saṅkhalikāhi bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. Rājā bandhanāgāre nisinnova corarājānaṃ mettāyanto mettajjhānaṃ uppādesi. Tassa mettānubhāvena corarañño kāye dāho uppajji, sakalasarīraṃ yamaka-ukkāhi jhāpiyamānaṃ viya jātaṃ. So mahādukkhābhitunno “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchi. “Tumhe sīlavantaṃ rājānaṃ bandhanāgāre pakkhipetha, tena vo idaṃ dukkhaṃ uppannaṃ bhavissatī”ti. So gantvā bodhisattaṃ khamāpetvā “tumhākaṃ rajjaṃ tumhākameva hotū”ti rajjaṃ tasseva niyyādetvā “ito paṭṭhāya tumhākaṃ paccatthiko me bhāro hotū”ti vatvā paduṭṭhā-maccassa rājānaṃ kāretvā attano nagarameva gato.

Bodhisatto alaṅkatamahātale samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno amaccēhi saddhiṃ sallapanto purimā dvegāthā avoca-

94. “Seyyaṃso (2.0361) seyyaso hoti, yo seyyamupasevati;
ekena sandhiṃ katvāna, sataṃ vajjhe amocayiṃ.

95. “Tasmā sabbena lokena, sandhiṃ katvāna ekato;
pecca saggam nigaccheyya, idaṃ suṇātha kāsiyā”ti.

Tattha **seyyaṃso seyyaso hoti, yo seyyamupasevatī**ti anavajja-uttamadhamma-saṅkhāto seyyo aṃso koṭṭhāso assāti seyyaṃso, kusaladhammanissitapuggalo. Yo punappunaṃ taṃ seyyaṃ kusaladhammabhāvanaṃ kusalābhirataṃ vā uttamapuggalamupasevati, so seyyaso hoti pāsaṃsataro ceva uttaritaro ca hoti. **Ekena sandhiṃ katvāna, sataṃ vajjhe amocayinti** tadamināpi cetam veditabbaṃ-ahañhi seyyaṃ mettābhāvanaṃ upasevanto tāya mettābhāvanāya ekena coraraññā sandhiṃ santhavaṃ katvā mettābhāvanaṃ bhāvetvā tumhe satajane vajjhe amocayiṃ.

Dutiyaḡāthāya attho- yasmā ahaṃ ekena saddhiṃ ekato mettābhāvanāya sandhiṃ katvā tumhe vajjhappatte satajane mocayiṃ, tasmā veditabbamevetaṃ, tasmā sabbena lokena saddhiṃ mettābhāvanāya sandhiṃ katvā ekato puggalo pecca paraloke saggam nigaccheyya. Mettāya hi upacāraṃ kāmāvacare paṭi-sandhiṃ deti, appanā brahmaloke. Idaṃ mama vacanaṃ sabbepi tumhe kāsira-ṭṭhavāsino suṇāthāti.

Evaṃ mahāsatto mahājanassa mettābhāvanāya guṇaṃ vaṇṇetvā dvādasayojanike bārāṇasinagare setacchattaṃ pahāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbaji. Satthā sammāsambuddho hutvā tatiyaṃ ḡāthamāha-

96. “Idaṃ vatvā mahārājā, kaṃso bārāṇasiggaho;
dhanuṃ kaṇḍaṅca nikkhippa, saṃyamaṃ ajjhupāgami”ti.

Tattha mahanto rājāti **mahārājā. Kaṃsoti** tassa nāmaṃ. Bārāṇasiṃ gahetvā ajjhāvasanato **bārāṇasiggaho**. So rājā idaṃ vacanaṃ vatvā **dhanuṅca** sarasa-ṅkhātaṃ **kaṇḍaṅca nikkhippa** ohāya chaḍḍetvā sīlasaṃyamaṃ (2.0362) upagato pabbajito, pabbajitvā ca pana jhānaṃ uppādetvā aparihīnajjhāno brahmaloke uppannoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā corarājā ānando ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Seyyajātakavaṇṇanā dutiyā.

[283] 3. Vaḍḍhakīsūkarajātakavaṇṇanā

Varaṃ varaṃ tvanti idaṃ satthā jetavane viharanto dhanuggahatissattheraṃ ārabha kathesi. Pasenadirañño pitā mahākosalo bimbisārarañño dhītaraṃ vedehiṃ nāma kosaladeviṃ dadamāno tassā nhānacūṇṇamūlaṃ satahassu-ṭṭhānaṃ kāsigāmaṃ adāsi. Ajātasattunā pana pitari mārite kosaladevīpi sokābhībhūtā kālamakāsi. Tato pasenadi kosalarājā cintesi- “ajātasattunā pitā mārito, bhaginīpi me sāmike kālakate tena sokena kālakatā, pitughātakassa corassa kāsigāmaṃ na dassāmi”ti. So taṃ ajātasattussa na adāsi. Taṃ gāmaṃ nissāya tesaṃ dvinnampi kālena kālaṃ yuddhaṃ hoti, ajātasattu taruṇo samattho, pasenadi mahallakoyeva. So abhikkhaṇaṃ parajjati, mahākosalassāpi manussā yebhuyyena parājītā. Atha rājā “mayaṃ abhiṇhaṃ parajjāma, kiṃ nu kho kātabban”ti amacce pucchi. “Deva, ayyā nāma mantaccekā honti, jetavanavihāre bhikkhūnaṃ kathaṃ sotuṃ vaṭṭati”ti. Rājā “tena hi tāyaṃ velāyaṃ bhikkhūnaṃ kathāsallāpaṃ suṇāthā”ti carapurise āṇāpesi. Te tato paṭṭhāya tathā akaṃsu.

Tasmiṃ pana kāle dve mahallakattherā vihārapaccante paṇṇasālāyaṃ vasanti dattatthero ca dhanuggahatissatthero ca. Tesu dhanuggahatissatthero paṭṭhamayāmepe majjhimayāmepe niddāyitvā pacchimayāme pabujjhitvā ummukkāni sodhetvā (2.0363) aggiṃ jāletvā nisinnako āha- “bhante, dattattherā”ti. “Kiṃ, bhante, tissattherā”ti? “Kiṃ niddāyasi no tvan”ti. “Aniddāyantā kiṃ karissāmā”ti? “Uṭṭhāya tāva nisīdathā”ti. So uṭṭhāya nisinno taṃ dattattheraṃ āha- “bhante dattatthera, ayaṃ te lolo mahodarakosalo cāṭimattaṃ bhattameva pūtiṃ karoti, yuddhavicāraṇaṃ pana kiñci na jānāti, parājīto parājītotveva vadāpetī”ti. “Kiṃ pana kātuṃ vaṭṭati”ti? Tasmiṃ khaṇe te carapurisā tesaṃ kathaṃ suṇantā aṭṭhaṃsu.

cakkabyūho, sakaṭabyūhoti. Ajātasattum gaṇhitukāmena asuke nāma pabbataku-
 cchismiṃ dvīsu pabbatabhittīsu manusse ṭhapetvā purato dubbalabalaṃ dassetvā
 pabbatantaraṃ pavittḥabhāvaṃ jānitvā pavittḥamaggaṃ occhinditvā purato ca
 pacchato ca ubhosu pabbatabhittīsu vaggitvā unnaditvā khipe patitamacchaṃ
 viya antomuṭṭhiyaṃ vaṭṭapotakaṃ viya ca katvā sakkā assa taṃ gahetun”ti. Cara-
 purisā taṃ sāsanaṃ rañño ārocesuṃ. Taṃ sutvā rājā saṅgāmabheriṃ carāpetvā
 gantvā sakaṭabyūhaṃ katvā ajātasattum jīvaggāhaṃ gāhāpetvā attano dhītaraṃ
 vajirakumāriṃ bhāgineyyassa datvā kāsīgāmaṃ tassā nhānamūlaṃ katvā datvā
 uyyojesi. Sā pavatti bhikkhusaṅghe pākaṭā jātā. Athekadivasam bhikkhū dhamma-
 sabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, kosalarājā kira dhanuggahattissatthe-
 rassa vicāraṇāya ajātasattum jini”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, eta-
 rahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva,
 pubbepi dhanuggahattisso yuddhavicāraṇāya chekoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññe rukkhadevatā
 hutvā nibbatti. Tadā bārāṇasiṃ nissāya nivutthavaḍḍhakigāmakā eko vaḍḍhakī
 thambhatthāya araññaṃ gantvā āvāṭe patitaṃ sūkarapotakaṃ disvā taṃ gharaṃ
 netvā paṭijaggi. So vuḍḍhippatto mahāsarīro vaṅkadāṭho (2.0364) ācārasa-
 mpanno ahosi, vaḍḍhakinā positattā pana “vaḍḍhakīsūkaro”tveva paññāyi.
 Vaḍḍhakissa rukkhatacchanakāle tuṇḍena rukkhaṃ parivatteti, mukhena
 ḍaṃsitvā vāsipharasunikhādanamuggare āharati, kālasuttakoṭiyaṃ gaṇhāti. Atha
 so vaḍḍhakī “kocideva, naṃ khādeyyā”ti bhayena netvā araññe vissajjesi. Sopi
 araññaṃ pavisitvā khemaṃ phāsukaṭṭhānaṃ olokento ekaṃ pabbatantare
 mahantaṃ girikandaraṃ addasa sampannakandamūlaphalaṃ phāsukaṃ vasana-
 ṭṭhānaṃ anekasatasūkarasamākiṇṇaṃ. Te sūkarā taṃ disvā tassa santikaṃ āga-
 maṃsu. Sopi te āha- “ahaṃ tumheva olokento vicarāmi, apica vo mayā diṭṭhā,
 idaṅca ṭhānaṃ ramaṇiyaṃ, ahampi idāni idheva vasissāmi”ti. “Saccaṃ idaṃ
 ṭhānaṃ ramaṇiyaṃ, parissayo panettha atthi”ti. “Ahampi tumhe disvā etaṃ
 aññāsiṃ, evaṃ gocarasampanne ṭhāne vasantānaṃ vo sarīresu maṃsalohitaṃ
 natthi, kiṃ pana vo ettha bhayan”ti? “Eko byaggho pātova āgantvā diṭṭhaditṭhaṃ-
 yeva gahetvā gacchatī”ti. “Kiṃ pana so nibaddhaṃ gaṇhāti, udāhu antarantarā”ti?
 “Nibaddhaṃ gaṇhāti”ti. “Kati pana te byagghā”ti? “Ekoyevā”ti. “Ettakā tumhe
 ekassa yujjhitaṃ na sakkothā”ti? “Āma, na sakkomā”ti. “Ahaṃ taṃ gaṇhissāmi,
 kevalaṃ tumhe mama vacanaṃ karotha, so byaggho kahaṃ vasatī”ti? “Etasmiṃ
 pabbate”ti.

So rattiññeva sūkare carāpetvā yuddhaṃ vicārento “yuddhaṃ nāma paduma-
 byūhacakkabyūhasakaṭabyūhavasena tividhaṃ hoti”ti vatvā padumabyūhava-
 sena vicāresi. So hi bhūmisīsaṃ jānāti. Tasmā “imasmiṃ ṭhāne yuddhaṃ vicā-
 retum vaṭṭati”ti sūkarapillake mātaro ca tesam majjhaṭṭhāne ṭhapesi. So tā āvi-
 jjhitvā majjhimasūkariyo, tā āvijjhitaṃ potakasūkare, te āvijjhitaṃ jarasūkare, te āvi-
 jjhitvā dīghadāṭhasūkare, te āvijjhitaṃ yuddhasamatthe balavatarasūkare dasa
 vīsa tiṃsa jane tasmim tasmim ṭhāne balagumbaṃ katvā ṭhapesi. Attano ṭhitaṭṭhā-
 nassa purato ekaṃ parimaṇḍalaṃ āvāṭaṃ khaṇāpesi, pacchato ekaṃ suppasā-

ṇṭhānaṃ anupubbaninnaṃ pabbhārasadisamaṃ. Tassa saṭṭhisattatimatte yodhasū-
kare ādāya tasmim̐ tasmim̐ ṭhāne “mā bhāyitthā”ti kammaṃ vicārato aruṇaṃ
uṭṭhahi.

Byaggho (2.0365) uṭṭhāya “kālo”ti ṇatvā gantvā tesamaṃ sammukhā ṭhite pabbata-
tale ṭhatvā akkhini ummīletvā sūkare olokesi. Vaḍḍhakīsūkaro “paṭi-oloketha nan”-
ti sūkarānaṃ saññaṃ adāsi, te paṭi-olokesuṃ. Byaggho mukhaṃ ugghāṭetvā
assosi, sūkarāpi tathā kariṃsu. Byaggho muttaṃ chaḍḍesi, sūkarāpi chaḍḍayiṃsu.
Iti yaṃ yaṃ so karoti, taṃ taṃ te paṭikariṃsu. So cintesi- “pubbe sūkarā mayā olo-
kitakāle palāyantā palāyitumpi na sakkonti, ajja apalāyitvā mama paṭisattu hutvā
mayā katameva paṭikaronti. Etasmim̐ bhūmisīse ṭhito eko tesamaṃ saṃvidhāyakopi
atthi, ajja mayhaṃ gatassa jayo na paññāyati”ti. So nivattitvā attano vasanaṭṭhāna-
meva agamāsi. Tena pana gahitamaṃsakhādako eko kūṭajaṭilo atthi, so taṃ
tucchahatthameva āgacchantaṃ disvā tena saddhim̐ sallapanto paṭhamamaṃ gātha-
māha-

97. “Vamaṃ vamaṃ tvamaṃ nihanamaṃ pure cari,

Asmim̐ padese abhibhuyya sūkare.

Sodāni eko byapagamma jhāyasi,

bamaṃ nu te byaggha na catta vijjati”ti.

Tattha **vamaṃ vamaṃ tvamaṃ nihanamaṃ pure cari, asmim̐ padese abhibhuyya sūka-**
reti ambho byaggha, tvamaṃ pubbe imasmim̐ padese sabbasūkare abhibhavitvā
imesu sūkaresu vamaṃ vamaṃ tvamaṃ uttamuttamaṃ sūkamaṃ nihananto vicari.
Sodāni eko byapagamma jhāyasīti so tvamaṃ idāni aññatamaṃ sūkamaṃ aggahetvā
ekakova apagantvā jhāyasi pajjhāyasi. **Bamaṃ nu te byaggha na catta vijjati**ti kiṃ
nu te, ambho byaggha, ajja kāyabamaṃ natthīti.

Taṃ sutvā byaggho dutiyamaṃ gāthamaṃ-

98. “Ime sudaṃ yanti disodisamaṃ pure, bhayaṭṭitā leṇagavesino puthū;

te dāni saṅgama vasanti ekato, yatthaṭṭhitā duppasahajjame mayā”ti.

Tattha (2.0366) **sudanti** nipāto. Ayaṃ pana saṅkhepattho- ime sūkarā pubbe
maṃ disvā bhayena aṭṭitā piṭitā attano leṇagavesino **puthū** visuṃ visuṃ hutvā **diso-**
disamaṃ yanti, taṃ taṃ disamaṃ abhimukhā palāyanti, te dāni sabbepi samāgantvā
ekato vasanti tiṭṭhanti, tañca bhūmisīsamaṃ upagatā, yattha ṭhitā duppasahā dumma-
ddayā ajja ime mayāti.

Athassa ussāhaṃ janento kūṭajaṭilo “mā bhāyi, gaccha tayi naditvā pakkha-
ndante sabbepi bhītā bhijjitvā palāyissantī”ti āha. Byaggho tasmim̐ ussāhaṃ
janente sūro hutvā puna gantvā pabbatatale aṭṭhāsi. Vaḍḍhakīsūkaro dvinnaṃ
āvāṭānaṃ antare aṭṭhāsi. Sūkarā “sāmi, mahācoro punāgato”ti āhaṃsu. “Mā
bhāyittha, idāni taṃ gaṇhissāmī”ti. Byaggho naditvā vaḍḍhakīsūkarassa upari
patati, sūkaro tassa attano upari patanakāle parivattitvā vegena ujukaṃ khata-ā-
vāṭe pati. Byaggho vegamaṃ sandhāretuṃ asakkonto uparibhāgena gantvā suppa-
mukhassa tiriyaṃ khata-āvāṭassa atisambādhe mukhaṭṭhāne patitvā puñjakato
viya ahosi. Sūkaro āvāṭā uttaritvā asanivegena gantvā byagghamaṃ antarasa-
tthimhi dāṭhāya paharitvā yāva vakkapadesā phāletvā pañcamadhuramaṃsaṃ

dāṭhāya paliveṭhetvā byagghassa matthake āvijjhivā “gaṇhatha tumhākaṃ paccāmittan”ti ukkhipivā bahi-āvāṭe chaḍḍesi. Paṭhamam āgatā byagghamaṃsam labhiṃsu, pacchā āgatā “byagghamaṃsam kīdisaṃ hoti”ti tesam mukham upasiṅghantā vicariṃsu.

Sūkarā na tāva tussanti. Vaḍḍhakīsūkaro tesam iṅghitaṃ disvā “kiṃ nu kho tumhe na tussathā”ti āha. “Sāmi, kiṃ etena byagghena ghātitena, añño pana byaggha-āṇāpanasamattho kūṭajaṭilo atthiyevā”ti. “Ko nāmeso”ti? “Eko dussilatā-paso”ti. “Byagghopi mayā ghātito, so me kiṃ pahoti, etha gaṇhissāma nan”ti sūkaraghaṭāya saddhiṃ pāyāsi. Kūṭatāpasopi byaggha cirāyante “kiṃ nu kho sūkarā byaggham gaṇhiṃsū”ti paṭipatham gacchanto te sūkare āgacchante disvā attano parikkhāram ādāya palāyanto tehi anubandhito parikkhāram chaḍḍetvā vegena udumbararukkham abhiruhi. Sūkarā “idānimha, sāmi, naṭṭhā, tāpaso palāyivā (2.036) rukkham abhiruhī”ti āhaṃsu. “Kiṃ rukkham nāmā”ti? “Udumbararukkhan”ti. So “sūkariyo udakaṃ āharantu, sūkarapotakā pathaviṃ khaṇantu, dīghadāṭhā sūkarā mūlāni chindantu, sesā parivāretvā ārakkhantū”ti saṃvidahitvā tesu tathā karontesu sayam udumbarassa ujukaṃ thūlamūlam pharasunā paharanto viya ekappa-hārameva katvā udumbararukkham pātesi. Parivāretvā ṭhitasūkarā kūṭajaṭilam bhūmiyam pātetvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ katvā yāva aṭṭhito khāditvā vaḍḍhakīsūkaram udumbarakhandheya nisīdāpetvā kūṭajaṭilassa paribhogasaṅkhena udakaṃ āharitvā abhisiṅcivā rājānam kariṃsu, ekañca taruṇasūkariṃ tassa aggamahesiṃ akaṃsu. Tato paṭṭhāya kira yāvajjatanā rājāno udumbarabhaddapīṭhe nisīdāpetvā tīhi saṅkhehi abhisiṅcanti.

Tasmiṃ vanasaṇḍe adhivatthā devatā taṃ acchariyam disvā ekasmiṃ viṭapan-tare sūkarānam abhimukhā hutvā tatiyam gāthamāha-

99. “Namatthu saṅghāna samāgatānam, disvā sayam sakhya vadāmi abbhutaṃ;

byaggham migā yattha jiniṃsu dāṭhino, sāmaggīyā dāṭhabalesu muccare”ti.

Tattha **namatthu saṅghānanti** ayaṃ mama namakkāro samāgatānam sūkarasaṅghānam atthu. **Disvā sayam sakhya vadāmi abbhutanti** idaṃ pubbe abhūta-pubbaṃ abbhutaṃ sakhyam mittabhāvaṃ sayam disvā vadāmi. **Byaggham migā yattha jiniṃsu dāṭhinoti** yatra hi nāma dāṭhino sūkaramigā byaggham jiniṃsu, aya-meva vā pāṭho. **Sāmaggīyā dāṭhabalesu muccareti** yā sā dāṭhabalesu sūkaresu sāmaggī ekajjhāsayatā, tāya tesu sāmaggīyā te dāṭhabalā paccāmittam gahetvā ajja maraṇabhayā muttāti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanam āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā dhanu-ggahatisso vaḍḍhakīsūkaro ahosi, rukkhadivatā pana ahameva ahosin”ti.

Vaḍḍhakīsūkarajātakavaṇṇanā tatiyā.

[284] 4. Sirijātakavaṇṇanā

Yaṃ (2.0368) **ussukā saṅgharantī**ti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ sirico-

rabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Imasmim jātake paccuppannavatthu heṭṭhā **khadi-raṅgārajātake** (jā. 1.1.40) vitthāritameva. Idhāpi pana sā anāthapiṇḍikassa ghare catutthe dvārakoṭṭhake vasanakā micchādiṭṭhidevatā daṇḍakammaṃ karontī catupaññāsahiraññakoṭṭiyo āharitvā koṭṭhe pūretvā seṭṭhinā saddhim saḥāyikā ahoṣi. Atha naṃ so ādāya satthu santikaṃ nesi. Satthā tassā dhammaṃ desesi, sā dhammaṃ sutvā sotāpannā ahoṣi. Tato paṭṭhāya seṭṭhino yaso yathāporāṇova jāto. Atheko sāvattvivāsī sirilakkhaṇaṇṇū brāhmaṇo cintesi- “anāthapiṇḍiko duggato hutvā puna issaro jāto, yaṃnūnāhaṃ taṃ daṭṭhukāmo viya gatvā tassa gharato siriṃ thenetvā āgaccheyyan”ti. So tassa gharaṃ gantvā tena katasakkārasammāno sāraṇiyakathāya vattamānāya “kimatthaṃ āgatosi”ti vutte “kattha nu kho sirī patiṭṭhitā”ti olokesi. Seṭṭhino ca sabbaseto dhotasaṅkhapaṭibhāgo kukkuṭo suvaṇṇapañjare pakkhipitvā ṭhapito atthi, tassa cūḷāya sirī patiṭṭhāsi. Brāhmaṇo olokayamāno siriyā tattha patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā āha- “ahaṃ, mahāseṭṭhi, pañcāsate māṇave mante vācemi, akālaraviṃ ekaṃ kukkuṭaṃ nissāya te ca mayaṅca kilamāma, ayaṅca kira kukkuṭo kālaravī, imassatthāya āgatomhi, dehi me etaṃ kukkuṭaṃ”ti. “Gaṇha, brāhmaṇa, demi te kukkuṭaṃ”ti. “Demī”ti ca vuttakkhaṇeyeva sirī tassa cūḷato apagantvā ussīsake ṭhapite maṇikkhandhe patiṭṭhāsi.

Brāhmaṇo siriyā maṇimhi patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā maṇimpi yāci. “Maṇimpi demi”-ti vuttakkhaṇeyeva sirī maṇito apagantvā ussīsake ṭhapita-ārakkhayaṭṭhiyaṃ patiṭṭhāsi. Brāhmaṇo siriyā tattha patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā tampi yāci. “Gahetvā gacchāhi”ti vuttakkhaṇeyeva sirī yaṭṭhito apagantvā puññalakkhaṇadeviyā nāma seṭṭhino aggamahesiyā sīse patiṭṭhāsi. Siricorabrāhmaṇo tattha patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā “avissajjiyabhaṇḍaṃ etaṃ, yācitumpi na sakkā”ti cintetvā seṭṭhim etadavoca- “mahāseṭṭhi, ahaṃ (2.0369) tumhākaṃ gehe ‘siriṃ thenetvā gamissāmī’ti āgacchim, sirī pana te kukkuṭassa cūḷāyaṃ patiṭṭhitā ahoṣi, tasmim mama dinne tato apagantvā maṇimhi patiṭṭhahi, maṇimhi dinne ārakkhayaṭṭhiyaṃ patiṭṭhahi, ārakkhayaṭṭhiyā dinnāya tato apagantvā puññalakkhaṇadeviyā sīse patiṭṭhahi, ‘idaṃ kho pana avissajjiyabhaṇḍaṃ’ti imampi me na gahitaṃ, na sakkā tava siriṃ thenetuṃ, tava santakaṃ taveva hotū”ti uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Anāthapiṇḍiko “imaṃ kāraṇaṃ satthu kathessāmī”ti vihāraṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno sabbaṃ tathāgatassa ārocesi. Satthā taṃ sutvā “na kho, gahapati, idāneva aññesaṃ sirī aññattha gacchati, pubbepi appapuññehi uppādita-sirī pana puññavantānaṃyeva pādamūlaṃ gatā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇa-kule nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā agāraṃ ajjhāvasanto mātāpitūnaṃ kālakiriyāya saṃviggo nikkhamitvā himavantapadese isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā dīghassa addhuno accayena loṇambilasevanatthāya janapadaṃ gantvā bārāṇasiraṅṅo uyyāne vasitvā punadivase bhikkhaṃ caramāno hatthācariyassa gharadvāraṃ agamāsi. So tassa ācāra-vihāre pasanno bhikkhaṃ datvā uyyāne vasāpetvā niccaṃ paṭijaggi. Tasmim kāle eko kaṭṭhahārako araṅṅato dārūni āharanto velāya nagaradvāraṃ pāpuṇituṃ nāsakki. Sāyaṃ ekasmim devakule dārūkalāpaṃ ussīsake katvā nipajji, deva-

kule vissatthā bahū kukkuṭā tassa avidūre ekasmiṃ rukkhe sayiṃsu. Tesu uparisayitakukkuṭo paccūsakāle vaccaṃ pātento heṭṭhāsayingitakukkuṭassa sarīre pātesi. “Kena me sarīre vaccaṃ pātitan”ti ca vutte “mayā”ti āha. “Kiṃkāraṇā”ti ca vutte “anupadhāretvā”ti vatvā punapi pātesi. Tato ubhopi aññamaññaṃ kuddhā “kiṃ te balaṃ, kiṃ te balan”ti kalahaṃ kariṃsu. Atha heṭṭhāsayingitakukkuṭo āha- “maṃ māretvā aṅgāre pakkamaṃsaṃ khādanto pātova kahāpaṇasahassaṃ labhati”ti. Uparisayingitakukkuṭo āha- “ambho, mā tvaṃ ettakena gajji, mama thūlamaṃsaṃ khādanto rājā hoti, bahimaṃsaṃ (2.0370) khādanto puriso ce, senāpatiṭṭhānaṃ, itthi ce, aggamaheṣiṭṭhānaṃ labhati. Atṭhimaṃsaṃ pana me khādanto gihī ce, bhaṇḍāgārikaṭṭhānaṃ, pabbajito ce, rājakulūpakabhāvaṃ labhati”ti.

Kaṭṭhahārako tesam vacanaṃ sutvā “raje patte sahassena kiccaṃ natthi”ti saṅikaṃ abhiruhitvā uparisayingitakukkuṭaṃ gahetvā māretvā ucchaṅge katvā “rājā bhavissāmi”ti gantvā vivaṭadvāreneva nagaraṃ pavisitvā kukkuṭaṃ nittacaṃ katvā udaraṃ sodhetvā “idaṃ kukkuṭamaṃsaṃ sādhukaṃ sampādehi”ti pajāpatiyā adāsi. Sā kukkuṭamaṃsañca bhattañca sampādetvā “bhuñja, sāmi”ti tassa upanāmesi. “Bhadde, etaṃ maṃsaṃ mahānubhāvaṃ, etaṃ khādītva ahaṃ rājā bhavissāmi, tvaṃ aggamaheṣi bhavissasi, taṃ bhattañca maṃsañca ādāya gaṅgātīraṃ gantvā nhāyitvā bhuñjissāma”ti bhattabhājanaṃ tīre ṭhapetvā nhānattihāya otariṃsu. Tasmīṃ khaṇe vātena khubhitaṃ udakaṃ āgantvā bhattabhājanaṃ ādāya agamāsi. Taṃ nadīsotena vuyhamānaṃ heṭṭhānadiyaṃ hatthiṃ nhāpento eko hatthācariyo mahāmatto disvā ukkhipāpetvā vivarāpetvā “kimetthā”ti pucchi. “Bhattañceva kukkuṭamaṃsañca sāmi”ti. So taṃ pidahāpetvā lañchāpetvā “yāva mayaṃ āgacchāma, tāvimaṃ bhattaṃ mā vivarā”ti bhariyāya pesesi. Sopi kho kaṭṭhahārako mukhato pavitṭhena vālukodakena uddhumāta-udaro palāyi.

Atheko tassa hatthācariyassa kulūpako dibbacakkhukatāpaso “mayhaṃ upaṭṭhāko hatthiṭṭhānaṃ na vijahati, kadā nu kho sampattiṃ pāpuṇissati”ti dibbacakkhunā upadhārento taṃ purisaṃ disvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā puretaraṃ gantvā hatthācariyassa nivesane nisīdi. Hatthācariyo āgantvā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno taṃ bhattabhājanaṃ āharāpetvā “tāpasam maṃsodanena parivisathā”ti

yujjhā”ti āṇāpetvā sayam aññātakavesena senāya vicārento ekena mahāvegena sarena viddho taṅkhaṇaññeva mari. Tassa matabhāvaṃ ṅatvā hatthācariyo bahū kahāpaṇe nīharāpetvā “dhanatthikā purato hutvā yujjhantū”ti bheriṃ carāpesi. Balakāyo muhutteneva sāmantarājānaṃ jīvitakkhayaṃ pāpesi. Amaccā rañño sarīrakiccaṃ katvā “kaṃ rājānaṃ karomā”ti mantayamānā “amhākaṃ rājā jīva māno attano vesam hatthācariyassa adāsi, ayameva yuddham katvā rajjam gaṇhi, etasseva rajjam dassāmā”ti taṃ rajjena abhisiñciṃsu, bhariyampissa agga mahesiṃ akaṃsu. Bodhisatto rājakulūpako ahosi.

Satthā atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imā dve gāthā abhāsi-

100. “Yaṃ ussukā saṅgharanti, alakkhikā bahum dhanam;
sippavanto asippā ca, lakkhivā tāni bhuñjati.

101. “Sabbattha katapuññassa, aticcaññeva pāṇino;
uppajjanti bahū bhogā, appanāyatanesupī”ti.

Tattha **yaṃ ussukā**ti yaṃ dhanasaṅgharaṇe ussukkamāpannā chandajātā kicchena bahum dhanam saṅgharanti. “Ye ussukā”tipi pāṭho, ye purisā dhanasaṅgharaṇe ussukā hatthisippādivasena sippavanto asippā ca antamaso vetanena kammaṃ katvā bahum dhanam saṅgharantīti attho. **Lakkhivā tāni bhuñjati**ti tāni “bahum dhanam”ti vuttāni dhanāni puññavā puriso attano puññaphalam paribhuñjanto kiñci kammaṃ akatvāpi paribhuñjati.

Aticcaññeva pāṇinoti aticca aññe eva pāṇino. Eva-kāro purimapadena yojetabbo, sabbattheva katapuññassa aññe akatapuññe satte atikkamitvāti attho. **Appanāyatanesupī**ti api anāyatanesupī aratanākaresu ratanāni asuvaṇṇāyatanādīsu suvaṇṇādīni ahatthāyatanādīsu hatthi-ādayoti saviññāṇaka-aviññāṇakā bahū bhogā uppajjanti. Tattha muttāmaṇi-ādīnaṃ anākare uppattiyam duṭṭhagāmaṇi-abhayamahārājassa vatthu kathetabbaṃ.

Satthā (2.0372) pana imā gāthā vatvā “gahapati, imesaṃ sattānaṃ puññasadisam aññaṃ āyatanam nāma natthi, puññavantānañhi anākaresu ratanāni uppajjantiyevā”ti vatvā imaṃ dhammaṃ desesi-

“Esa devamanussānaṃ, sabbakāmadado nidhi;
yaṃ yadevābhīpatthenti, sabbametena labbhati.

“Suvaṇṇatā susaratā, susaṅghānā surūpatā;
ādhipaccaparivāro, sabbametena labbhati.

“Padesarajjam issariyam, cakkavattisukham piyam;
devarajjampi dibbesu, sabbametena labbhati.

“Mānussikā ca sampatti, devaloke ca yā rati;
yā ca nibbānasampatti, sabbametena labbhati.

“Mittasampadamāgamma, yonisova payuñjato;
vijjāvimuttivasībhāvo, sabbametena labbhati.

“Paṭisambhidā vimokkhā ca, yā ca sāvakaṃpāramī;
paccekabodhi buddhabhūmi, sabbametena labbhati.

“Evaṃ mahatthikā esā, yadidaṃ puññasampadā;

tasmā dhīrā pasamsanti, paṇḍitā katapuññatan”ti. (khu. pā. 8.10-16);

Idāni yesu anāthapiṇḍikassa sirī patiṭṭhitā, tāni ratanāni dassetuṃ “**kukkuṭo**” ti-ā-dimāha.

102. “Kukkuṭo maṇayo daṇḍo, thiyo ca puññalakkhaṇā;
uppajjanti apāpassa, katapuññassa jantuno” ti.

Tattha **daṇḍoti** ārakkhayaṭṭhiṃ sandhāya vuttaṃ, **thiyoti** seṭṭhibhariyaṃ puññalakkhaṇadeviṃ. Sesamettha uttānameva. Gāthaṃ vatvā ca pana jātakam samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, kulūpakatāpaso pana ahameva sammāsambuddho ahosin” ti.

Sirijātakavaṇṇanā catutthā.

[285] 5. Maṇisūkarajātakavaṇṇanā

Dariyā (2.0373) **satta vassānī**ti idaṃ sathā jetavane viharanto sundarīmāraṇaṃ ārabha kathesi. Tena kho pana samayena bhagavā sakkato hoti garukatoti vatthu **udāne** (udā. 38) āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo- bhagavato kira bhikkhusaṅghassa ca pañcannaṃ mahānadānaṃ mahoghasadise lābhasakkāre uppanne hatalābhasakkārā aññatitthiyā sūriyuggamanakāle khajjopanakā viya nippabhā hutvā ekato sannipativā mantayiṃsu- “mayaṃ samaṇassa gotamassa uppannakālato paṭṭhāya hatalābhasakkārā, na koci amhākaṃ atthibhāvampi jānāti, kena nu kho saddhiṃ ekato hutvā samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāramassa antaradhāpeyyāmā” ti. Atha nesaṃ etadahosi- “sundariyā saddhiṃ ekato hutvā sakkuṇissāmā” ti.

Te ekadivasam sundariṃ titthiyārāmaṃ pavisitvā vanditvā ṭhitaṃ nālapīṃsu. Sā punappunaṃ sallapantīpi paṭivacanaṃ alabhitvā “api nu, ayyā, tumhe kenaci viheṭṭhitāthā” ti pucchi. “Kiṃ, bhagini, samaṇaṃ gotamaṃ amhe viheṭṭhetvā hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na passasī” ti. Sā evamāha- “mayā ettha kiṃ kātuṃ vaṭṭatī” ti? Tvaṃ khosi, bhagini, abhirūpā sobhaggappattā, samaṇassa gotamassa ayasaṃ āropetvā mahājanaṃ tava kathaṃ gāhāpetvā hatalābhasakkāraṃ karohī” ti? Sā “sādhū” ti sampaṭicchitvā vanditvā pakkantā. Tato paṭṭhāya mālāgandhavilepanakappūrakaṭukaphalādīni gahetvā sāyaṃ mahājanassa sathu dhammasanaṃ sutvā nagaraṃ pavisanakāle jetavanābhimukhī gacchati. “Kahaṃ gacchasi” ti ca puṭṭhā “samaṇassa gotamassa santikaṃ, ahañhi tena saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vāsāmī” ti vatvā aññatarasmim titthiyārāme vasitvā pātova jetavanamaggaṃ otarivā nagarābhimukhī gacchati. “Kiṃ, sundari, kahaṃ gatāsī” ti ca puṭṭhā “samaṇena gotamena saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā taṃ kilesaratiyā ramāpetvā āgatāmhī” ti vadati.

Atha naṃ katipāhaccayena dhuttānaṃ kahāpaṇe datvā “gacchatha sundariṃ māretvā samaṇassa gotamassa gandhakuṭiyā samīpe mālākacavarantare nikkhipitvā (2.0374) ethā” ti vadiṃsu, te tathā akaṃsu. Tato titthiyā “sundariṃ na passāmā” ti kolāhalaṃ katvā rañño ārocetvā “kahaṃ vo āsaṅkā” ti vuttā “imesu divasesu jetavane vasati, tatrassā pavattim na jānāmā” ti vatvā “tena hi gacchatha, naṃ vici-

nathā”ti raññā anuññātā attano upaṭṭhāke gahetvā jetavanam gantvā vicinantā mālākacavarantare disvā mañcakam āropetvā nagaram pavesetvā “samaṇassa gotamassa sāvakā ‘satthārā katapāpakammaṃ paṭicchādessāmā’ti sundariṃ māretvā mālākacavarantare nikkhipiṃsū”ti rañño ārocesuṃ, rājā “tena hi gacchatha, nagaram āhiṇḍathā”ti āha. Te nagaravīthīsu “passatha samaṇānaṃ sakyaputtiyānaṃ kamman”ti-ādīni viravitvā puna rañño nivesanadvāraṃ agamaṃsu.

Rājā sundariyā sarīraṃ āmakasusāne aṭṭakam āropetvā rakkhāpesi. Sāvattivā-sino ṭhapetvā ariyasāvake sesā yebhuyyena “passatha samaṇānaṃ sakyaputtiyānaṃ kamman”ti-ādīni vatvā antonagare ca bahinagare ca bhikkhū akkosantā paribhāsantā vicaranti. Bhikkhū taṃ pavattiṃ tathāgatassa ārocesuṃ. Satthā “tena hi tumhepi te manusse evaṃ paṭicodethā”ti-

“Abhūtavādī nirayaṃ upeti, yo vāpi katvā na karomi cāha;

ubhopi te pecca samā bhavanti, nihīnakammā manujā paratthā”ti. (udā. 38)-

Imaṃ gāthamāha.

Rājā “sundariyā aññehi māritabhāvaṃ jānāthā”ti purise pesesi. Tepi kho dhuttā tehi kahāpaṇehi suraṃ pivantā aññamaññaṃ kalahaṃ karonti. Tattheke evamāha- “tvam sundariṃ ekappahāreneva māretvā mālākacavarantare nikkhipitvā tato laddhakahāpaṇehi suraṃ pivasi, hotu hotū”ti. Rājapurisā te dhutte gahetvā rañño dassesuṃ. Atha te rājā “tumhehi māritā”ti pucchi. “Āma, devā”ti. “Kehi mārāpitā”ti? “Aññatitthiyehi, devā”ti. Rājā (2.0375) titthiye pakkosāpetvā sundariṃ ukkhipāpetvā “gacchatha tumhe, evaṃ vadantā nagaram āhiṇḍatha ‘ayaṃ sundarī samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ āropetukāmehi amhehi mārāpitā, neva samaṇassa gotamassa, na gotamasāvakānaṃ doso atthi, amhākaṃyeva doso”ti añāpesi. Te tathā akaṃsu. Bālamahājano tadā saddahi, titthiyāpi purisavadhadaṇḍena palibuddhā. Tato paṭṭhāya buddhānaṃ mahantataro lābhasakkāro ahosi.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, titthiyā ‘buddhānaṃ kāḷakabhāvaṃ uppādessāmā’ti sayaṃ kāḷakā jātā, buddhānaṃ pana mahantataro lābhasakkāro udapādī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, sakkā buddhānaṃ saṃkilesaṃ uppādetuṃ, buddhānaṃ saṃkiliṭṭhabhāvakaṇaṃ nāma jātimaṇino kiliṭṭhabhāvakaṇasadisam, pubbe jātimaṇiṃ ‘kiliṭṭhaṃ karissāmā’ti vāyamantāpi nāsakkhiṃsu kiliṭṭhaṃ kātun”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnavaṃ disvā nikkhamitvā himavantaṃ padese tisso pabbatarājiyo atikkamitvā tāpaso hutvā paṇṇasālāyaṃ vasi. Tassā avidūre maṇiguhā ahosi, tattha tiṃsamattā sūkarā vasanti, guhāya avidūre eko siho carati, tassa maṇimhi chāyā paññāyati. Sūkarā sihacchāyaṃ disvā bhītā utrastā appamaṃsalohitā ahesuṃ. Te “imassa maṇino vipprasannattā ayaṃ chāyā paññāyati, imaṃ maṇiṃ saṃkiliṭṭhaṃ vivaṇṇaṃ karomā”ti cintetvā avidūre ekaṃ saraṃ gantvā kalale pavatṭetvā āgantvā taṃ maṇiṃ ghaṃsanti. So sūkaralo-

mehi ghaṃsiyamāno vippasannataro ahosi. Sūkarā upāyaṃ apassantā “imassa maṇino vivaṇṇakaraṇūpāyaṃ tāpasam pucchissāmā”ti bodhisattam upasaṅka-mitvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā purimā dve gāthā udāharimṣu-

103. “Dariyā satta vassāni, tiṃsamattā vasāmase;
haññāma maṇino ābhaṃ, iti no mantaraṃ ahu.

104. “Yāvatā (2.0376) maṇim ghaṃsāma, bhiyyo vodāyate maṇi;
idañcadāni pucchāma, kiṃ kiccaṃ idha maññasi”ti.

Tattha **dariyāti** maṇiguhāyaṃ. **Vasāmaseti** vasāma. **Haññāmāti** hanissāma, mayampi vivaṇṇam karissāma. **Idañcadāni pucchāmāti** idāni mayaṃ “kena kāra-ṇena ayaṃ maṇi kilissamāno vodāyate”ti idaṃ taṃ pucchāma. “**Kiṃ kiccaṃ ‘idha maññasi’**”ti imasmim atthe tvaṃ imaṃ kiccaṃ kinti maññasi”ti.

Atha nesaṃ ācikkhanto bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

105. “Ayaṃ maṇi veḷuriyo, akāco vimalo subho;
nāssa sakkā siriṃ hantuṃ, apakkamatha sūkarā”ti.

Tattha **akācoti** akakkaso. **Subhoti** sobhano. **Sirinti** pabhaṃ. **Apakkamathāti** imassa maṇissa pabhā nāsetuṃ na sakkā, tumhe pana imaṃ maṇiguhaṃ pahāya aññattha gacchathāti.

Te tassa kathaṃ sutvā tathā akaṃsu. Bodhisatto jhānaṃ uppādetvā brahmalo-kaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā tāpaso ahameva ahosin”ti.

Maṇisūkarajātakavaṇṇanā pañcamā.

[286] 6. Sālūkajātakavaṇṇanā

Mā sālūkassa pihayīti idaṃ satthā jetavane viharanto thullakumārikāpalo-bhanaṃ ārabha kathesi. Taṃ **cūlanāradakassapajātake** (jā. 1.13.40 ādayo) āvi-bhavissati. Taṃ pana bhikkhuṃ satthā pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. “Evaṃ, bhante”ti. “Ko taṃ ukkaṇṭhāpeti”ti? “Thullakumā-rikā, bhante”ti. Satthā “esā te bhikkhu anattakārikā, pubbepi tvaṃ etissā vivāha-tthāya āgataparisāya uttaribhaṅgo ahosī”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte (2.0377) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahālohita-goṇo nāma ahosi, kaniṭṭhabhātā panassa cūlalohito nāma. Ubhopi goṇā gāmake ekasmim kule kammaṃ karonti. Tassa kulassa ekā vayappattā kumārikā atthi, taṃ aññakulaṃ vāresi. Atha naṃ kulaṃ “vivāhakāle uttaribhaṅgo bhavissati”ti sālūkaṃ nāma sūkaraṃ yāgubhattena paṭijaggi, so heṭṭhāmañce sayati. Atheskadivasam cūlalohito bhātaraṃ āha- “bhātika, mayaṃ imasmim kule kammaṃ karoma, amhe nissāya imaṃ kulaṃ jīvati, atha ca panime manussā amhākaṃ tiṇapalālamattaṃ denti, imaṃ sūkaraṃ yāgubhattena posenti, heṭṭhāmañce sayāpentī, kiṃ nāmesa etesaṃ karissati”ti. Mahālohito “tāta, mā tvaṃ etassa yāgubhattaṃ patthaya, etissā kumārikāya vivāhadivase etaṃ

uttaribhaṅgaṃ kātukāmā ete maṃsassa thūlabhāvakaṇṭhaṃ posenti, katipāhaccayena taṃ passissasi heṭṭhāmañcato nikkhāmetvā vadhitvā khaṇḍākhāṇḍikaṃ chinditvā āgantukabhattaṃ kariyamānaṃ”ti vatvā purimā dve gāthā samuṭṭhāpesi-

106. “Mā sālūkassa pihayi, āturannāni bhuñjati;
appossukko bhusaṃ khāda, etaṃ dīghāyulakkhaṇaṃ.

107. “Idāni so idhāgantvā, atithi yuttasevako;
atha dakkhasi sālūkaṃ, sayantaṃ musaluttaraṃ”ti.

Tatthāyaṃ saṅkhepattho- tāta, tvaṃ mā sālūkasūkarabhāvaṃ patthayi, ayañhi **āturannāni** maraṇabhojanāni bhuñjati, yāni bhuñjitvā nacirasseva maraṇaṃ pāpuṇissati, tvaṃ pana **appossukko** nirālayo hutvā attanā laddhaṃ imaṃ palālamissakaṃ bhusaṃ khāda, etaṃ dīghāyubhāvassa **lakkhaṇaṃ** sañjānananimittaṃ. Idāni katipāhasseva so vevāhikapuriso mahatīyā parisāya yutto yuttasevako idha atithi hutvā āgato bhavissati, athetaṃ sālūkaṃ musalasadisena uttaroṭṭhena samannāgatattā **musaluttaraṃ** māritaṃ sayantaṃ dakkhasīti.

Tato katipāhasseva vevāhikesu āgatesu sālūkaṃ māretvā uttaribhaṅgamaṃsu. Ubho goṇā taṃ tassa vipattiṃ disvā “amhākaṃ (2.0378) bhusameva varaṇaṃ”ti cintayimṃsu. Satthā abhisambuddho hutvā tadatthajotikaṃ tatiyaṃ gāthamāha-

108. “Vikantaṃ sūkaraṃ disvā, sayantaṃ musaluttaraṃ;
jaraggavā vicintesuṃ, varamhākaṃ bhusāmivā”ti.

Tattha **bhusāmivāti** bhusameva amhākaṃ varaṃ uttamanti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā kumārikā eta-
rahi thullakumārikā ahosi, sālūko ukkaṇṭhitabhikkhu, cūḷalohito ānando, mahālo-
hito pana ahameva ahosiṃ”ti.

Sālūkajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[287] 7. Lābhagarahajātakavaṇṇanā

Nānummattoti idaṃ satthā jetavane viharanto sāriputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabha kathesi. Therassa kira saddhivihāriko theram upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinna “lābhuppattipaṭipadaṃ me, bhante, kathetha, kiṃ karonto cīvarādīnaṃ lābhī hoti”ti pucchi. Athassa thero “āvuso, catūhaṅgehi samannāgatassa lābhasakkāro uppajjati, attano abbhantare hirottappaṃ bhinditvā sāmāññaṃ pahāya anummatteneva ummattena viya bhavitabbaṃ, piṣuṇavācā vattabbā, naṭasadisena bhavitabbaṃ, vikiṇṇavācena kutūhalena bhavitabban”ti imaṃ lābhuppattipaṭipadaṃ kathesi. So taṃ paṭipadaṃ garahitvā uṭṭhāya pakkanto. Thero satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā taṃ pavattiṃ ācikkhi. Satthā “neso, sāriputta, bhikkhu idāneva lābhaṃ garahati, pubbepesa garahiyevā”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibba-

ttitvā vayappatto soḷasavassikakāleyeva tiṇṇaṃ vedānaṃ aṭṭhārasannañca sippānaṃ pariyosānaṃ patvā disāpāmokkho ācariyo (2.0379) hutvā pañca māṇava-kasatāni sippaṃ vācesi. Tatreko māṇavo silācārasampanno ekadivasaṃ ācariyaṃ upasaṅkamitvā “kathaṃ imesaṃ sattānaṃ lābho uppajjati”ti lābhuppatti-padaṃ pucchi. Ācariyo “tāta, imesaṃ sattānaṃ catūhi kāraṇehi lābho uppajjati”ti vatvā paṭhamamā gāthamāha-

109. “Nānummatto nāpisuṇo, nānaṭo nākutūhalo;
mūḷhesu labhate lābhaṃ, esā te anusāsani”ti.

Tattha **nānummattoti** na anummatto. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathā ummattako nāma itthipurisadārikadārake disvā tesam vatthālaṅkāradīni vilumpati, tato tato macchamaṃsapūvādīni balakkārena gahetvā khādāti, evameva yo gihibhūto ajjhatabhiddhasamuṭṭhānaṃ hirottappaṃ pahāya kusalākusalaṃ agaṇetvā nirayabhayaṃ abhāyanto lobhābhūto pariyādiṇṇacitto kāmesu pamatto sandhicchedādīni sāhasikakammāni karoti, pabbajitopi hirottappaṃ pahāya kusalākusalaṃ agaṇetvā nirayabhayaṃ abhāyanto satthārā paññattaṃ sikkhāpadaṃ maddanto lobhena abhibhūto pariyādiṇṇacitto cīvarādimmattaṃ nissāya attano sāmāññaṃ vijahitvā pamatto vejjakammadūtakammādīni karoti, veḷudānādīni nissāya jīvikaṃ kappeti, ayaṃ anummattopi ummattasadisattā ummatto nāma, evarūpassa khippaṃ lābho uppajjati. Yo pana evaṃ anummatto lajjī kukkuccako, esa mūḷhesu apaṇḍitesu purisesu lābhaṃ na labhati, tasmā lābhatthikena ummattakena viya bhavitabbanti.

Nāpisuṇoti etthāpi yo pisuṇo hoti, “asukena idaṃ nāma katan”ti rājakule pesuññaṃ upasaṃharati, so aññesaṃ yasaṃ acchinditvā attano gaṇhāti. Rājānopi naṃ “ayaṃ amhesu sasasneho”ti ucce ṭhāne ṭhapenti, amaccādayopissa “ayaṃ no rājakule paribhindeyyā”ti bhayena dātabbaṃ maññanti, evaṃ etarahi pisuṇassa lābho uppajjati. Yo pana apisuṇo, so mūḷhesu lābhaṃ na labhatīti evamattho veditabbo.

Nānaṭoti lābhaṃ uppādentena naṭena viya bhavitabbaṃ. Yathā naṭo hirottappaṃ pahāya naccagītavāditehi kiḷaṃ katvā dhaṇaṃ saṃharati, evameva lābhatthikena (2.0380) hirottappaṃ bhinditvā itthipurisadārikadāra-kānaṃ soṇḍasahāyena viya nānappakāraṃ keḷiṃ karontena vicaritabbaṃ. Yo evaṃ anaṭo, so mūḷhesu lābhaṃ na labhati.

Nākutūhaloti kutūhalo nāma vippakiṇṇavāco. Rājāno hi amacce pucchanti- “asukaṭṭhāne kira ‘manusso mārito, gharaṃ viluttaṃ, paresaṃ dārā padhaṃsitā’ti suyyati, kesam nu kho idaṃ kamman”ti. Tattha sesesu akathentesuyeva yo uṭṭahitvā “asuko ca asuko ca nāmā”ti vadati, ayaṃ kutūhalo nāma. Rājāno tassa vacanena te purise pariyesitvā nisedhetvā “imaṃ nissāya no nagaraṃ niccoraṃ jātan”ti tassa mahantaṃ yasaṃ denti, sesāpi janā “ayaṃ no rājapurisehi puṭṭho suyutta-duyuttaṃ katheyyā”ti bhayena tasseva dhaṇaṃ denti, evaṃ kutūhalassa lābho uppajjati. Yo pana akutūhalo, esa na mūḷhesu labhati lābhaṃ. **Esā te anusāsani**ti esā amhākaṃ santikā tuyhaṃ lābhānusiṭṭhīti.

Antevāsiko ācariyassa kathaṃ sutvā lābhaṃ garahanto-

110. “Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa;
yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.

111. “Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje;
esāva jīvikā seyyo, yā cādhammena esanā”ti.- gāthādvayamāha;

Tattha **yā vuttīti** yā jīvitavutti. **Vinipātenāti** attano vinipātena. **Adhammacaraṇe-**
nāti adhammakiriyāya visamakiriyāya vadhabandhanagarahādīhi attānaṃ vinipā-
tettvā adhammaṃ caritvā yā vutti, tañca yasadhanalābhañca sabbam **dhiratthu**
nindāmi garahāmi, na me etenatthoti adhippāyo. **Pattamādāyāti** bhikkhābhājanaṃ
gahetvā. **Anagāro paribbajeti** ageho pabbajito hutvā careyya, na ca sappuriso
kāyaduccaritādivasena adhammacariyaṃ careyya. Kiṃkāraṇā? **Esāva jīvikā seyyo.**
Yā cādhammena esanāti, yā (2.0381) esā adhammena jīvikapariyesanā, tato esā
pattahatthassa parakulesu bhikkhācariyāva seyyo, sataguṇena sahasaguṇena
sundarataroti dasseti.

Evaṃ māṇavo pabbajjāya guṇaṃ vaṇṇetvā nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabba-
jivā dhammena bhikkhaṃ pariyesanto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā
brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā māṇavo
lābhagarahī bhikkhu ahoṣi, ācariyo pana ahameva ahoṣin”ti.

Lābhagarahajātakavaṇṇanā sattamā.

[288] 8. Macchuddānajātakavaṇṇanā

Agghanti macchāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭavāṇijaṃ ārabha
kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuṭumbikakule nibba-
ttitvā viññutaṃ patto kuṭumbaṃ saṅṭhapesi. Kaniṭṭhabhātāpissa atthi, tesam apara-
bhāge pitā kālakato. Te ekadivasam “pitu santakaṃ vohāraṃ sādheṣāmā”ti
ekaṃ gāmaṃ gantvā kahāpaṇasahassaṃ labhitvā āgacchantā nadītithe nāvaṃ
paṭimānentā puṭabhattaṃ bhuñjimsu. Bodhisatto atirekabhattaṃ gaṅgāya
macchānaṃ datvā nadīdevatāya pattiṃ adāsi. Devatā pattiṃ anumoditvāyeva
dibbena yasena vaḍḍhitvā attano yasavudḍhiṃ āvajjamānā taṃ kāraṇaṃ aññāsi.
Bodhisattopi vālikāyaṃ uttarāsaṅgaṃ pattharivā nipanno niddaṃ okkami, kani-
ṭṭhabhātā panassa thokaṃ corapakatiko. So te kahāpaṇe bodhisattassa adatvā
sayameva gaṇhitukāmatāya kahāpaṇabhaṇḍikasadiṣaṃ ekaṃ sakkharabha-
ṇḍikaṃ katvā dvepi bhaṇḍikā ekatova ṭhapesi. Tesam nāvaṃ abhiruhitvā gaṅgā-
majjhagatānaṃ kaniṭṭho nāvaṃ khobhetvā “sakkharabhaṇḍikaṃ uduke (2.0382)
khipissāmī”ti sahasabhaṇḍikaṃ khipitvā “bhātika, sahasabhaṇḍikā uduke patitā,
kinti karomā”ti āha. “Uduke patitāya kiṃ karissāma, mā cintayī”ti. Nadīdevatā
cintesi- “ahaṃ iminā dinnapattiṃ anumoditvā dibbayasena vaḍḍhitvā etassa
santakaṃ rakkhissāmī”ti attano ānubhāvena taṃ bhaṇḍikaṃ ekaṃ mahāmacchaṃ
gilāpetvā sayam ārakkhaṃ gaṇhi. Sopi coro gehaṃ gantvā “bhātā me vañcito”ti

bhaṇḍikaṃ mocento sakkharā passivā hadayena sussantena mañcassa aṭaniṃ upagūhitvā nipajji.

Tadā kevaṭṭā macchagahaṇatthāya jālaṃ khipiṃsu. So maccho devatānubhāvena jālaṃ pāvīsi. Kevaṭṭā taṃ gahetvā vikkiṇitum nagaraṃ pavitṭhā. Manussā mahāmacchaṃ disvā mūlaṃ pucchanti. Kevaṭṭā “kahāpaṇasahassañca satta ca māsake datvā gaṇhathā”ti vadanti. Manussā “sahassagghanakamacchopi no diṭṭho”ti parihāsaṃ karonti. Kevaṭṭā macchaṃ gahetvā bodhisattassa ghara-dvāraṃ gantvā “imaṃ macchaṃ gaṇhathā”ti āhaṃsu. “Kimassa mūlan”ti? “Satta māsake datvā gaṇhathā”ti. “Aññesaṃ dadamānā kathaṃ dethā”ti? “Aññesaṃ sahasena ca sattahi ca māsakehi dema, tumhe pana satta māsake datvā gaṇhathā”ti. So tesam satta māsake datvā macchaṃ bhariyāya pesesi. Sā macchassa kucchiṃ phālayamānā sahasabhaṇḍikaṃ disvā bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto taṃ oloketvā attano lañchaṃ disvā sakasantakabhāvaṃ ñatvā “idāni ime kevaṭṭā imaṃ macchaṃ aññesaṃ dadamānā sahasena ceva sattahi ca māsakehi denti, amhe pana patvā sahasassa amhākaṃ santakattā satteva māsake gahetvā adamsu, idaṃ antaraṃ ajānantaṃ na sakkā kañci saddahāpetun”ti cintetvā paṭhamaṃ gāthamāha-

112. “Agghanti macchā adhikaṃ sahasaṃ, na so atthi yo imaṃ saddaheyya;
mayhañca assu idha satta māsā, ahampi taṃ macchuddānaṃ kiṇeyyan”ti.

Tattha **adhikanti** aññehi pucchitā kevaṭṭā “sattamāsādhikaṃ sahasaṃ agghanti”ti vadanti. **Na so atthi yo imaṃ saddaheyyā**ti so puriso na (2.0383) atthi, yo imaṃ kāraṇaṃ paccakkhato ajānanto mama vacanena saddaheyya, ettakaṃ vā macchā agghantīti yo imaṃ saddaheyya, so natthi, tasmāyeva te aññehi na gahitātipi attho. **Mayhañca assūti** mayhaṃ pana satta māsakā ahesuṃ. **Macchuddānanti** macchavaggaṃ. Tena hi macchena saddhiṃ aññepi macchā ekato baddhā taṃ sakalampi macchuddānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Kiṇeyyanti** kiṇiṃ, satteva māsake datvā ettakaṃ macchavaggaṃ gaṇhanti attho.

Evañca pana vatvā idaṃ cintesi- “kiṃ nu kho nissāya mayā ete kahāpaṇā laddhā”ti? Tasmīṃ khaṇe nadīdevatā ākāse dissamānarūpena ṭhatvā “ahaṃ, gaṅgādevatā, tayā macchānaṃ atirekabhattaṃ datvā mayhaṃ patti dinnā, tenāhaṃ tava santakaṃ rakkhanti āgatā”ti dīpayamānā gāthamāha-

113. “Macchānaṃ bhojanaṃ datvā, mama dakkhiṇamādisi;
taṃ dakkhiṇaṃ sarantiyā, kataṃ apacitiṃ tayā”ti.

Tattha **dakkhiṇanti** imasmīṃ ṭhāne pattidānaṃ dakkhiṇā nāma. **Sarantiyā kataṃ apacitiṃ tayā**ti taṃ tayā mayhaṃ kataṃ apacitiṃ sarantiyā mayā idaṃ tava dhanam rakkhitanti attho.

Idaṃ vatvā ca pana sā devatā tassa kaniṭṭhena katakūṭakammaṃ sabbaṃ kathetvā “eso idāni hadayena sussantena nipanno, duṭṭhacittassa vuḍḍhi nāma natthi, ahaṃ pana ‘tava santakaṃ mā nassī’ti dhanam te āharitvā adāsiṃ, idaṃ kaniṭṭhacorassa adatvā sabbaṃ tvaññeva gaṇhā”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha-

114. “Paduṭṭhacittassa na phāti hoti, na cāpi taṃ devatā pūjayanti;
yo bhātaraṃ pettikaṃ sāpateyyaṃ, avañcayī dukkaṭakammakārī”ti.

Tattha **na phāti hotīti** evarūpassa puggalassa idhaloke vā paraloke vā vuḍḍhi nāma na hoti. **Na cāpi tanti** taṃ puggalaṃ tassa santakaṃ rakkhamānā devatā na pūjayanti.

Iti (2.0384) devatā mittadubbhacorassa kahāpaṇe adātukāmā evamāha. Bodhisatto pana “na sakkā evaṃ kātun”ti tassapi pañca kahāpaṇasatāni pesesiyeva.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne vāṇijo sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā kaniṭṭhabhātā idāni kūṭavāṇijo, jeṭṭhabhātā pana ahameva ahosin”ti.

Macchuddānajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[289] 9. Nānāchandajātakavaṇṇanā

Nānāchandā, mahārājāti idaṃ satthā jetavane viharanto āyasmato ānandassa aṭṭhavaralābhaṃ ārabba katesi. Vatthu ekādasakanipāte **juṇhajātake** (jā. 1. 11.13 ādayo) āvibhavissati.

Atīte pana bodhisatto bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggahetvā pitu accayena rajjaṃ pāpuṇi. Tassa ṭhānato apanito pitu purohito atthi. So duggato hutvā ekasmiṃ jaragehe vasati. Athekadivasaṃ bodhisatto aññātakavesena rattibhāge nagaraṃ pariggaṇhanto vicarati. Tameṇaṃ katakammacorā ekasmiṃ surāpāne suraṃ pivitvā aparampi ghaṭenādāya attano geḥaṃ gacchantā antaravīthiyaṃ disvā “are kosi tvan”ti vatvā paharivā uttarisāṭakaṃ gahetvā ghaṭaṃ ukkhipāpetvā tāsentā gacchiṃsu. Sopi kho brāhmaṇo tasmīṃ khaṇe nikkhamitvā antaravīthiyaṃ ṭhito nakkhattaṃ olokento rañño amittānaṃ hatthagatabhāvaṃ ṇatvā brāhmaṇiṃ āmantesi. Sā “kiṃ, ayyā”ti vatvā vegena tassa santikaṃ āgatā. Atha naṃ so āha- “bhoti amhākaṃ rājā amittānaṃ vasaṃ gato”ti. “Ayya, kiṃ te rañño santike pavattiyā, brāhmaṇā jānissanti”ti.

Rājā (2.0385) brāhmaṇassa saddaṃ sutvā thokaṃ gantvā dhutte āha- “duggatomhi, sāmi, uttarāsaṅgaṃ gahetvā vissajjetha man”ti. Te punappaṇaṃ kathentaṃ kāruṇṇena vissajjesuṃ. So tesāṃ vasaṃ geḥaṃ sallakkhetvā nivatti. Atha porāṇakapurohito brāhmaṇopi “bhoti, amhākaṃ rājā amittahatthato mutto”ti āha. Rājā tampi sutvā tampi geḥaṃ sallakkhetvā pāsādaṃ abhiruhi. So vibhātāya rattiyā brāhmaṇe pakkosāpetvā “kiṃ ācariyā rattiṃ nakkhattaṃ olokayitthā”ti pucchi. “Āma, devā”ti. “Kiṃ sobhanan”ti? “Sobhanaṃ, devā”ti. “Koci gāho natthi”ti. “Natthi, devā”ti. Rājā “asukagehato brāhmaṇaṃ pakkosathā”ti porāṇakapurohitaṃ pakkosāpetvā “kiṃ, ācariya, rattiṃ te nakkhattaṃ diṭṭhan”ti pucchi. “Āma, devā”ti. “Atthi koci gāho”ti. “Āma, mahārāja, ajja rattiṃ tumhe amittavasaṃ gantvā muhutteneva muttā”ti. Rājā “nakkhattajānanakena nāma evarūpena bhavitabban”ti sesabrāhmaṇe nikkadḍhāpetvā “brāhmaṇa, pasannosmi te, varaṃ tvaṃ gaṇhā”ti āha. “Mahārāja, puttadārena saddhiṃ mantetvā gaṇhissāmi”ti. “Gaccha mantetvā ehī”ti.

So gantvā brāhmaṇiṃca puttaṃca suṇisaṃca dāsiṃca pakkositvā “rājā me varaṃ dadāti, kiṃ gaṇhāmā”ti pucchi. Brāhmaṇi “mayhaṃ dhenusataṃ ānehī”ti āha, putto chattamāṇavo nāma “mayhaṃ kumudavaṇṇehi catūhi sindhavehi yuttaṃ ājāññarathan”ti, suṇisā “mayhaṃ maṇikuṇḍalaṃ ādiṃ katvā sabbālaṅkāraṇaṃ”ti, puṇṇā nāma dāsī “mayhaṃ udukkhalamusalañceva suppañcā”ti. Brāhmaṇo pana gāmavaraṃ gahetukāmo rañño santikaṃ gantvā “kiṃ, brāhmaṇa, pucchito te puttadāro”ti puṭṭho “āma, deva, pucchito, anekacchando”ti vatvā paṭhamaṃ gāthādvayamāha-

115. “Nānāchandā mahārāja, ekāgāre vasāmase;
ahaṃ gāmavaraṃ icche, brāhmaṇi ca gavaṃ satamaṃ.

116. “Putto ca ājaññaratham, kaññā ca maṇikuṇḍalam;
yā cesā puṇṇikā jammī, udukkhalaṃbhikaṅkhatī” ti.

Tattha (2.0386) **iccheti** icchāmi. **Gavaṃ satanti** dhenūnaṃ gunnaṃ sataṃ.

Kaññāti suṇisā. **Yā cesāti** yā esā amhākaṃ ghare puṇṇikā nāma dāsī, sā jammī
lāmikā suppamusalehi saddhiṃ udukkhalaṃ bhikaṅkhatī icchatīti.

Rājā “sabbesaṃ icchiticchitaṃ dethā” ti āṇāpento-

117. “Brāhmaṇassa gāmvaram, brāhmaṇiyā gavaṃ sataṃ;
puttassa ājaññaratham, kaññāya maṇikuṇḍalam;

yañcetaṃ puṇṇikaṃ jammim, paṭipādedhuddukhalan” ti.- gāthamāha;

Tattha **yañcetanti** yañca etaṃ puṇṇikanti vadati, taṃ jammim udukkhalaṃ paṭi-
pādedha sampācicchāpethāti.

Iti rājā brāhmaṇena patthitañca aññañca mahantaṃ yasaṃ datvā “ito paṭṭhāya
amhākaṃ kattabbakiccesu ussukkaṃ āpajjā” ti vatvā brāhmaṇaṃ attano santike
akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā
brāhmaṇo ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosin” ti.

Nānāchandajātakavaṇṇanā navamā.

[290] 10. Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā

Sīlaṃ kireva kalyāṇanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ sīlavīmaṃsakabrā-
hmaṇaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana paccuppannampi atitampi heṭṭhā ekakani-
pāte **sīlavīmaṃsakajātake** (jā. 1.1.86) vitthāritameva. Idha pana bārāṇasiyaṃ
brahmadatte rajjaṃ kārente tassa purohito sīlasampanno “attano sīlaṃ vīmaṃsi-
ssāmī” ti heraṇṇīkaphalakato dve divase ekekaṃ kahāpaṇaṃ gaṇhi. Atha naṃ
tatiyadivase “coro” ti gahetvā rañño santikaṃ nayimsu. So antarāmagge ahitu-
ṇḍike sappamaṃ kiḷāpente addasa. Atha naṃ rājā disvā “kasmā evarūpaṃ akāsi” ti
pucchi (2.0387). Brāhmaṇo “attano sīlaṃ vīmaṃsitukāmatāyā” ti vatvā imā gāthā
avoca-

118. “Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ, sīlaṃ loke anuttaraṃ;
passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññati.

119. “Sohaṃ sīlaṃ samādissaṃ, loke anumataṃ sivaṃ;
ariyavuttisamācāro, yena vuccati sīlavā.

120. “Ñātinañca piyo hoti, mittesu ca virocāti;
kāyassa bhedaṃ sugatiṃ, upapajjati sīlavā” ti.

Tattha **sīlanti** ācāro. **Kirāti** anussavatthe nipāto. **Kalyāṇanti** sobhanaṃ, “sīlaṃ
kireva kalyāṇan” ti evaṃ paṇḍitā vadantīti attho. **Passāti** attānameva vadati. **Na
haññatīti** parampi na viheṭheti, parehipi na viheṭhiyati. **Samādissanti** samādiyi-
ssāmī. **Anumataṃ sivaṃ** “khemaṃ nibbhayan” ti evaṃ paṇḍitehi sampācicchitaṃ.
Yena vuccatīti yena sīlena sīlavā puriso ariyānaṃ buddhādīnaṃ paṭipattiṃ samā-
caranto “ariyavuttisamācāro” ti vuccati, tamahaṃ samādiyissāmīti attho. **Virocatīti**

pabbatamatthake aggikkhandho viya virocati.

Evam bodhisatto tīhi gāthāhi sīlassa vaṇṇaṃ pakāsento rañño dhammaṃ desetvā “mahārāja, mama gehe pitu santakaṃ mātu santakaṃ attanā uppāditaṃ tayā dinnañca bahu dhanam atthi, pariyanto nāma na paññāyati, ahaṃ pana sīlam vīmaṃsanto heraṇṇīkaphalakato kahāpaṇe gaṇhiṃ. Idāni mayā imasmiṃ loke jātigottakulapadesānaṃ lāmakabhāvo, sīlasseva ca jeṭṭhakabhāvo ñāto, ahaṃ pabbajissāmi, pabbajjaṃ me anujānāhi”ti anujānāpetvā raññā punappunaṃ yāciyamānopi nikkhama himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā (2.0388) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā sīlavīmaṃsako purohito brāhmaṇo ahameva ahosin”ti.

Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā dasamā.

Abbhantaravaggo catuttho.

Tassuddānaṃ-

Duma kaṃsavaruttamabyagghamigā, maṇayo maṇi sālukamavhayano;
anusāsaniyopi ca macchavaro, maṇikuṇḍalakena kirena dasāti.

5. Kumbhavaggo

[291] 1. Surāghaṭajātakavaṇṇanā

Sabbakāmadadaṃ kumbhanti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikassa bhāgineyyaṃ ārabha kathesi. So kira mātāpitūnaṃ santakā cattālisa hiraññakoṭṭiyo pānabyasanena nāsetvā seṭṭhino santikaṃ agamāsi. Sopissa “vohāraṃ karo hi”ti sahassaṃ adāsi, tampi nāsetvā puna agamāsi. Punassa pañca satāni dāpesi, tānipi nāsetvā puna āgatassa dve thūlasāṭake dāpesi. Tepi nāsetvā puna āgataṃ gīvāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesi. So anātho hutvā parakuṭṭaṃ nissāya kālamakāsi, tamenam kaḍḍhitvā bahi chaḍḍesum. Anāthapiṇḍiko vihāraṃ gantvā sabbaṃ taṃ bhāgineyyassa pavattiṃ tathāgatassa ārocesi. Satthā “tvaṃ etaṃ kathaṃ santappessasi, yamahaṃ pubbe sabbakāmadadaṃ kumbhaṃ datvāpi santappetuṃ nāsakkhin”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ labhi. Tassa gehe bhūmigatameva (2.0389) cattālisa-koṭṭidhanaṃ ahosi, putto panassa ekoyeva. Bodhisatto dānādīni puññāni katvā kālakato sakko devarājā hutvā nibbatti. Athassa putto vīthiṃ āvaritvā maṇḍapaṃ kāretvā mahājanaparivuto nisīditvā suraṃ pātuṃ ārabhi. So laṅghanadhāvanana-cagītādīni karontānaṃ sahassaṃ sahassaṃ dadamāno itthisoṇḍasurāsoṇḍamaṃ sasoṇḍādibhāvaṃ āpajjitvā “kva gītaṃ, kva naccaṃ, kva vāditaṃ”ti samajjatthiko

pamatto hutvā āhiṇḍanto nacirasseva cattālīsakoṭidhanaṃ upabhogaparibhogūpa-karaṇāni ca vināsetvā duggato kapaṇo pilotikaṃ nivāsetvā vicari. Sakko āvajjento tassa duggatabhāvaṃ ṇātvā puttapemena āgantvā sabbakāmadadaṃ kumbhaṃ datvā “tāta, yathā ayaṃ kumbho na bhijjati, tathā naṃ rakkha, imasmiṃ te sati dhanassa paricchedo nāma na bhavissati, appamatto hohi”ti ovaditvā devaloka-meva gato. Tato paṭṭhāya suraṃ pivanto vicari. Athekadivasāṃ matto taṃ kumbhaṃ ākāse khipitvā sampaṭicchanto ekavāraṃ virajjhi, kumbho bhūmiyaṃ patitvā bhijji. Tato paṭṭhāya puna daliddo hutvā pilotikaṃ nivāsetvā kapālahattho bhikkhaṃ caranto parakuṭṭaṃ nissāya kālamakāsi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā-

121. “Sabbakāmadadaṃ kumbhaṃ, kuṭaṃ laddhāna dhuttako;
yāva naṃ anupāleti, tāva so sukhamedhati.

122. “Yadā matto ca ditto ca, pamādā kumbhamabbhidā;
tadā naggo ca pottho ca, pacchā bālo vihaññati.

123. “Evameva yo dhanaṃ laddhā, pamatto paribhuñjati;
pacchā tappati dummedho, kuṭaṃ bhivāva dhuttako”ti.-

Imā abhisambuddhagāthā vatvā jātakaṃ samodhānesi.

Tattha **sabbakāmadadanti** sabbe vatthukāme dātuṃ samatthaṃ kumbhaṃ. **Kuṭanti** kumbhavevacanaṃ. **Yāvāti** yattakaṃ kālaṃ. **Anupāletīti** yo koci evarūpaṃ labhitvā yāva rakkhati, tāva so sukhamedhatīti attho. **Matto** (2.0390) **ca ditto cāti** surāmadena matto dappena ditto. **Pamādā kumbhamabbhidāti** pamādena kumbhaṃ bhindi. **Naggo ca pottho cāti** kadāci naggo, kadāci potthakapilotikāya nivatthattā pottho. **Evamevāti** evaṃ eva. **Pamattoti** pamādena. **Tappatīti** socati.

“Tadā surāghaṭabhedako dhutto seṭṭhibhāgineyyo ahosi, sakko pana ahameva ahosin”ti.

Surāghaṭajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[292] 2. Supattajātakavaṇṇanā

Bārāṇasyaṃ, mahārājāti idaṃ satthā jetavane viharanto bimbādeviyā sārīputta-ttherena dinnaṃ rohitamaccharasaṃ navasappimissakaṃ sālibhattaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā kathita **abbhantarajātake** (jā. 1.3.91-93) vatthusadisameva. Tadāpi hi theriyā udaravāto kuppi, rāhulabhaddo therassa ācikkhi. Thero taṃ āsanāsālāyaṃ nisīdāpetvā kosalarañño nivesanaṃ gantvā rohitamaccharasaṃ navasappimissakaṃ sālibhattaṃ āharitvā tassa adāsi. So āharitvā mātu theriyā adāsi, tassā bhuttamattāya udaravāto paṭippassambhi. Rājā purise pesetvā pariggaṇhāpetvā tato paṭṭhāya theriyā tathārūpaṃ bhattaṃ adāsi. Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso dhammasenāpati, therīṃ evarūpena nāma bhojanena santappesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva sārīputto rāhulamātāya patthitaṃ deti, pubbepi adāsiyevā”ti vatvā atītaṃ

āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kākayoniyaṃ nibbatitvā vayappatto asītiyā kākasahassānaṃ jeṭṭhako supatto nāma kākarājā ahosi, aggamahesī panassa suphassā nāma kākī ahosi, senāpati sumukho nāma. So asītiyā kākasahassehi parivuto bārāṇasiṃ upanissāya vasi. So (2.0391) ekadivasaṃ suphassaṃ ādāya gocaraṃ pariyesanto bārāṇasirañño mahānasamatthakena agamāsi. Sūdo rañño nānāmacchamaṃsavikatiparivāraṃ bhojanaṃ sampādetvā thokaṃ bhājanāni vivaritvā usumaṃ palāpento aṭṭhāsi. Suphassā macchamaṃsagandhaṃ ghāyitvā rājabhojanaṃ bhujjitukāmā hutvā taṃ divasaṃ akathetvā dutiyadivase “ehi, bhadde, gocarāya gamissāmā”ti vuttā “tumhe gacchatha, mayhaṃ eko dohaḷo atthī”ti vatvā “kīdiso dohaḷo”ti vutte “bārāṇasirañño bhojanaṃ bhujjitukāmāmi, na

kho pana sakkā mayā taṃ laddhuṃ, tasmā jīvitam pariccajissāmi, devā”ti āha. Bodhisatto cintayamāno nisīdi. Sumukho āgantvā “kiṃ, mahārāja, anattamano-sī”ti pucchi, rājā tamatthaṃ ārocesi. Senāpati “mā cintayi, mahārājā”ti te ubhopi assāsetvā “ajja tumhe idheva hotha, mayam bhattam āharissāmā”ti vatvā pakkāmi.

So kāke sannipātetvā taṃ kāraṇam kathetvā “etha bhattam āharissāmā”ti kākehi saddhiṃ bārāṇasiṃ pavisitvā mahānasassa avidūre kāke vagge vagge katvā tasmim tasmim ṭhāne ārakkhatthāya ṭhapetvā sayam aṭṭhahi kākayodhehi saddhiṃ mahānasachadane nisīdi rañño bhattaharaṇakālam olokayamāno. Te ca kāke āha- “aham rañño bhatte hariyamāne bhājanāni pātesāmi, bhājanesu patitesu mayham jīvitam natthi, tumhesu cattāro janā mukhapūram bhattam, cattāro macchamaṃsam gahetvā netvā supattam sapajāpatikam kākarājānam bhojetha, ‘kham senāpati’ti vutte ‘pacchato ehit’ti vadeyyāthā”ti. Atha sūdo rañño bhojanavikatim sampādetvā kājena gahetvā rājakulam pāyāsi. Tassa rājaṅgaṇam gata-kāle kākasenāpati kākānam saññam datvā sayam uppatitvā bhattahārakassa ure nisīditvā nakhapañjarena paharivā kaṇayaggasadisena tuṇḍena nāsaggamassa abhiantvā uṭṭhāya dvīhi pakkhehi mukhamassa pidahi. Rājā mahātale caṅkamanto mahāvātapānena oloketvā taṃ kākassa kiriyam disvā bhattahārakassa saddam datvā “bho bhattakāraka, bhājanāni chaḍḍetvā kākameva gaṇhā”ti āha. So bhājanāni chaḍḍetvā kākam daḷham gaṇhi. Rājāpi nam “ito ehī”ti āha.

Tasmim (2.0392) khaṇe kākā āgantvā attano pahonakam bhuñjitvā sesam vuttanīyāmeneva gahetvā agamiṃsu. Tato sesā āgantvā sesam bhuñjiṃsu. Tepi aṭṭha janā gantvā rājānam sapajāpatikam bhojesum, suphassāya dohaḷo vūpasami. Bhattahārako kākam rañño upanesi. Atha nam rājā pucchi- “bho kāka, tvam mamañca na lajji, bhattahārakassa ca nāsam khaṇḍesi, bhattabhājanāni ca bhindi, attano ca jīvitam na rakkhi, kasmā evarūpaṃ kammamakāsi”ti? Kāko “mahārāja, amhākam rājā bārāṇasiṃ upanissāya vasati, ahamassa senāpati, tassa suphassā nāma bhariyā dohaḷinī tumhākam bhojanam bhuñjitukāmā, rājā tassā dohaḷam mayham ācikkhi. Aham tattheva mama jīvitam pariccajitvā āgato, idāni me tassā bhojanam pesitam, mayham manoratho matthakam patto, iminā kāraṇena mayā evarūpaṃ kammam katan”ti dīpento imā gāthā āha.

124. “Bārāṇasyam mahārāja, kākarājā nivāsako;
asītiyā sahassehi, supatto parivārīto.

125. “Tassa dohaḷinī bhariyā, suphassā bhakkhitumicchati;
rañño mahānase pakkam, paccaggham rājabhojanam.

126. “Tesāham pahito dūto, rañño camhi idhāgato;
bhattu apacitim kummi, nāsāyamakaram vaṇan”ti.

Tattha **bārāṇasyanti** bārāṇasiyam. **Nivāsakoti** nibaddhavasanaṅko. **Pakkanti** nānappakārena sampāditaṃ. Keci “siddhan”ti sajjhāyanti. **Paccagghanti** abbhūṇham apārivāsikam, macchamaṃsavikatīsu vā paccekam mahaggham etthāti paccaggham. **Tesāham pahito dūto, rañño camhi idhāgatoti** tesam ubhinampi aham dūto āṇattikaro rañño ca amhi pahito, tasmā idha āgatoti attho.

Bhattu apacitiṃ kummīti svāhaṃ evaṃ āgato attano bhattu apacitiṃ sakkārasa-
mmānaṃ karomi. Nāsāyamakaraṃ vaṇanti, mahārāja, iminā kāraṇena tumhe ca
attano (2.0393) ca jīvitam aḅaṇetvā bhatabhājanam pātāpetum bhatabhārakassa
nāsāya mukhatuṇḍakena vaṇam akāsiṃ, mayā attano rañño apaciti katā, idāni
tumhe yaṃ icchatha, taṃ daṇḍam karoṭhāti.

Rājā tassa vacanam sutvā “mayam tāva manussabhūtānam mahantam yasaṃ
datvā amhākaṃ suhaje kātuṃ na sakkoma, gāmādīni dadamānāpi amhākaṃ jīvi-
tadāyakaṃ na labhāma, ayaṃ kāko samāno attano rañño jīvitam pariccajati, ati-
viya sappuriso madhurassaro dhammakathiko”ti guṇesu pasīditvā taṃ setaccha-
ttena pūjesi. So attanā laddhena setacchattena rājānameva pūjetvā bodhisattassa
guṇe kathesi. Rājā nam pakkosāpetvā dhammam sutvā ubhinnaṃ tesam attano
bhojananiyāmena bhataṃ paṭṭhapesi, sesakākānam devasikaṃ ekaṃ taṇḍula-
mbaṇam pacāpesi, sayaṅca bodhisattassa ovāde ṭhatvā sabbasattānam abhayaṃ
datvā pañca sīlāni rakkhi. Supattakākovādo pana satta vassasatāni pavatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā rājā
ānando ahoṣi, sumukho senāpati sārīputto, suphassā rāhulamātā, supatto pana
ahameva ahoṣin”ti.

Supattajātakavaṇṇanā dutiyā.

[293] 3. Kāyanibbindajātakavaṇṇanā

Phuṭṭhassa meti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataram purisaṃ ārabha
kathesi. Sāvattiyam kireko puriso paṇḍurogena aṭṭito vejjeḥi paṭikkhitto. Puttadā-
ropissa “ko imaṃ paṭijaggitum sakkoti”ti cintesi. Tassa etadahosi- “sacāham
imamhā rogā vuṭṭhahissāmi, pabbajissāmi”ti. So katipāheneva kiñci sappāyam
labhitvā arogo hutvā jetavanaṃ gantvā satthāram pabbajam yāci. So satthu
santike pabbajāṅca upasampadaṅca labhitvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi.
Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum- “āvuso,
asuko nāma paṇḍurogī ‘imamhā rogā vuṭṭhito pabbajissāmi’ti cintetvā pabbajito
ceva arahattaṅca patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi
kathāya sannisinnā”ti (2.0394). Pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave,
idāni ayameva; pubbe paṇḍitāpi evam vatvā rogā vuṭṭhāya pabbajitvā attano
vuḍḍhimakamsū”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibba-
ttitvā vayappatto kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā vasanto paṇḍurogī ahoṣi. Vejjāpi paṭija-
ggitum nāsakkhimsu, puttadāropissa vippaṭisārī ahoṣi. So “imamhā rogā vuṭṭhito
pabbajissāmi”ti cintetvā kiñciveva sappāyam labhitvā arogo hutvā himavantam
pavisitvā isipabbajam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānasu-
khena viharanto “ettakam kālam evarūpaṃ sukham nāma nālatthan”ti udānam
udānento imā gāthā āha-

127. “Phuṭṭhassa me aññatarena byādhinā, rogena bāḷham dukhitassa ruppato;

parisussati khippamidam kaḷevaram, puppham yathā paṃsuni ātape kataṃ.
128. “Ajaññaṃ jaññasāṅkhātaṃ, asuciṃ sucisammataṃ;
nānākuṇapaparipūraṃ, jaññarūpaṃ apassato.

129. “Dhiratthumaṃ āturaṃ pūtikāyaṃ, jegucchiyaṃ assuciṃ byādhidhammaṃ;
yatthappamattā adhimucchitā pajā, hāpenti maggaṃ sugatūpapattiyā”ti.

Tattha **aññatarenā**ti aṭṭhanavutiyā rogesu ekena paṇḍurogabyādhinā. **Rogenā**ti
rujjanasabhāvattā evaṃladdhanāmena. **Ruppatoti** ghaṭṭiyamānassa piḷiyamā-
nassa. **Paṃsuni ātape katanti** yathā ātape tattavālikāya ṭhapitaṃ sukhuma-
puppham parisusseyya, evaṃ parisussatīti attho.

Ajaññaṃ jaññasāṅkhānti paṭikūlaṃ amanāpameva bālānaṃ manāpanti
saṅkhaṃ gataṃ. **Nānākuṇapaparipūranti** kesādīhi dvattiṃsāya kuṇapehi pari-
puṇṇaṃ (2.0395). **Jaññarūpaṃ apassatoti** apassantassa andhabālaputhujjanassa
manāpaṃ sādthurūpaṃ paribhogasabhāvaṃ hutvā upaṭṭhāti, “akkhimhā akkhiḡū-
thako”ti-ādinā nayena pakāsito asubhasabhāvo bālānaṃ na upaṭṭhāti.

Āturanti niccagilānaṃ. **Adhimucchitā**ti kilesamucchāya ativiya mucchitā. **Pajā**ti
andhabālaputhujjanā. **Hāpenti maggaṃ sugatūpapattiyā**ti imasmiṃ pūtikāye
laggā laggitā hutvā apāyamaggaṃ pūrentā devamanussabhedāya sugati-upapa-
ttoyā maggaṃ parihāpenti.

Iti mahāsatto nānappakārena asucibhāvañca niccāturabhāvañca parigga-
ṇhanto kāye nibbinditvā yāvajīvaṃ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokapa-
rāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne bahujanā sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu. “Tadā tāpaso aha-
meva ahoṣin”ti.

Kāyanibbindajātakavaṇṇanā tatiyā.

[294] 4. Jambukhādakajātakavaṇṇanā

Koyaṃ bindussaro vaggūti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattakokālike
ārabbha kathesi. Tadā hi devadatte parihīnalābhasakkāre kokāliko kulāni upasa-
ṅkavitvā “devadattatthero nāma mahāsammatapeṇiyā okkākarājavamaṃse jāto
asambhinnakhattiyavaṃse vaḍḍhito tipītakadharo jhānalābhī madhurakatho
dhammakathiko, detha karoṭha therassā”ti devadattassa vaṇṇaṃ bhāsati. Devada-
ttopi “kokāliko udiccabrāhmaṇakulā nikkhamitvā pabbajito bahussuto dhamma-
kathiko, detha karoṭha kokālikassā”ti kokālikassa vaṇṇaṃ bhāsati. Iti te añña-
maññaṃ vaṇṇaṃ bhāsivā kulagharesu bhuñjantā vicaranti. Athekadivasam
dhammasabhāyaṃ bhikkhū (2.0396) kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso devadatta-
kokālikā, aññamaññaṃ abhūtaguṇakathaṃ kathetvā bhuñjantā vicaranti”ti.
Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā
“imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva te aññamaññaṃ abhūtaguṇa-
kathaṃ kathetvā bhuñjanti, pubbepevaṃ bhuñjiṃsuyevā”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ jambu-
vanasaṇḍe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tatreko kāko jambusākhāya nisinno
jambupakkāni khādati. Atheko siṅgālo āgantvā uddhaṃ olokeno kākaṃ disvā
“yaṃnūnāhaṃ imassa abhūtaguṇakathaṃ kathetvā jambūni khādeyyan”ti tassa
vaṇṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha-

130. “Koyaṃ bindussaro vaggu, saravantānamuttamo;
Accuto jambusākhāya, moracchāpova kūjati”ti.

Tattha **bindussaroti** bindunā avisārena piṇḍitena sarena samannāgato. **Vaggūti**
madhurasaddo. **Accutoti** na cuto sannisinno. **Moracchāpova kūjati**ti taruṇamorova
manāpena saddena “ko nāmeso kūjati”ti vadati.

Atha naṃ kāko paṭipasaṃsanto dutiyaṃ gāthamāha-

131. “Kulaputtova jānāti, kulaputtaṃ pasaṃsitaṃ;
byagghacchāpasarivaṇṇa, bhuñja samma dadāmi te”ti.

Tattha **byagghacchāpasarivaṇṇāti** tvaṃ amhākaṃ byagghapotakasamānava-
ṇṇova khāyasi, tena taṃ vadāmi ambho byagghacchāpasarivaṇṇa. **Bhuñja, samma,**
dadāmi teti vayassa yāvadatthaṃ jambupakkāni khāda, ahaṃ te dadāmiṃti.

Evañca pana vatvā jambusākaṃ cāletvā phalāni pātesi. Atha tasmīṃ jambu-
rukkhe adhivatthā devatā te ubhopi abhūtaguṇakathaṃ kathetvā jambūni
khādante disvā tatiyaṃ gāthamāha-

132. “Cirassaṃ (2.0397) vata passāmi, musāvādī samāgate;
vantādaṃ kuṇapādañca, aññamaññaṃ pasaṃsake”ti.

Tattha **vantādanti** paresaṃ vantabhattakhādakaṃ kākaṃ. **Kuṇapādañcāti** kuṇa-
pakhādakaṃ siṅgālañca.

Imañca pana gāthaṃ vatvā sā devatā bheravarūpārammaṇaṃ dassetvā te tato
palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā siṅgālo
devadatto ahosi, kāko kokāliko, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Jambukhādakajātakavaṇṇanā catutthā.

[295] 5. Antajātakavaṇṇanā

Usabhasseva te khandhoti idaṃ satthā jetavane viharanto teyeva dve jane
ārabbha kathesi. Paccuppannavatthu purimasadisameva.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmūpa-
cāre eraṇḍarukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā ekasmiṃ gāmake mataṃ jara-
ggavaṃ nikkadḍhitvā gāmadvāre eraṇḍavane chaḍḍesum. Eko siṅgālo āgantvā
tassa maṃsaṃ khādi. Eko kāko āgantvā eraṇḍe nilīno taṃ disvā “yaṃnūnāhaṃ
etassa abhūtaguṇakathaṃ kathetvā maṃsaṃ khādeyyan”ti cintetvā paṭhamaṃ
gāthamāha-

133. “Usabhasseva te khandho, sīhasseva vijambhitaṃ;
migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase”ti.

Tattha **namo tyatthū**ti namo te atthu.

Taṃ sutvā siṅgālo dutiyaṃ gāthamāha-

134. “Kulaputtova jānāti, kulaputtaṃ pasamsituṃ;
mayūragīvasaṅkāsa, ito pariyāhi vāyasā”ti.

Tattha (2.0398) **ito pariyāhī**ti eraṇḍato otarivā ito yenāhaṃ,

tenāgantvā maṃsaṃ khādāti vadati.

Taṃ tesamṃ kiriyaṃ disvā rukkhadevatā tatiyaṃ gāthamāha-

135. “Migānaṃ siṅgālo anto, pakkhīnaṃ pana vāyaso;
eraṇḍo anto rukkhānaṃ, tayo antā samāgatā”ti.

Tattha **antoti** hīno lāmako.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakamṃ samodhānesi- “tadā siṅgālo devadatto ahosi, kāko kokāliko, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Antajātakavaṇṇanā pañcamā.

[296] 6. Samuddajātakavaṇṇanā

Ko nāyanti idaṃ satthā jetavane viharanto upanandattheraṃ ārabba kathesi. So hi mahagghaso mahātaṇho ahosi, sakaṭapūrehi paccayehipi santappetuṃ na sakkā. Vassūpanāyikakāle dvīsu tīsu vihāresu vassaṃ upagantvā ekasmiṃ upāhane ṭhapeti, ekasmiṃ kattarayaṭṭhiṃ, ekasmiṃ udakatumbaṃ. Ekasmiṃ sayamṃ vasati, janapadavihāraṃ gantvā paṇītaparikkhāre bhikkhū disvā ariyavaṃsa-kathaṃ kathetvā tesamṃ paṃsukūlāni gāhāpetvā tesamṃ cīvarāni gaṇhāti, mattikāpatte gāhāpetvā manāpamanāpe patte thālakāni ca gahetvā yānakaṃ pūretvā jetavanaṃ āgacchati. Athekadivasamṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, upanando sakyaputto mahagghaso mahiccho aññesaṃ paṇīpattiṃ kathetvā samaṇaparikkhārena yānakaṃ pūretvā āgacchati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “ayuttaṃ, bhikkhave, upanandena kataṃ paresamṃ ariyavaṃsa-kathaṃ kathentena, paṭhamatarañhi attanā appicchena hutvā pacchā paresamṃ ariyavaṃsamṃ kathetuṃ vaṭṭati”ti.

“Attānameva (2.0399) paṭhamamṃ, patirūpe nivesaye;

athaññamanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”ti. (dha. pa. 158)-

Imaṃ dhammapade gāthamṃ desetvā upanandaṃ garahitvā “na, bhikkhave, idāneva upanando mahiccho, pubbe mahāsamuddepi udakaṃ rakkhitabbaṃ maññī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto samuddadevatā hutvā nibbatti. Atheko kāko samuddassa uparibhāge vicaranto “samudde udakaṃ pamāṇena pivatha, rakkhantā pivathā”ti macchasaṅghasakuṇasaṅghe vārento vārento carati. Taṃ disvā samuddadevatā paṭhamamṃ gāthamāha-

136. “Ko nāyaṃ loṇatoyasmiṃ, samantā paridhāvati;
macche makare ca vāreti, ūmīsu ca vihaññati”ti.

Tattha **ko nāyanti** ko nu ayaṃ.

Taṃ sutvā samuddakāko dutiyaṃ gāthamāha-

137. “Anantapāyī sakuṇo, atittoti disāsuto;
samuddaṃ pātumicchāmi, sāgaramṃ saritaṃpatin”ti.

Tassattho- ahaṃ anantasāgaramṃ pātumicchāmi, tenamhi **anantapāyī** nāma

sakuṇo mahatīyāpi apūraṇiyā taṇhāya samannāgatattā **atittoti**pi ahaṃ disāsu **suto** vissuto pākaṭo, svāhaṃ imaṃ sakalasaṃuddaṃ suṇḍarānaṃ ratanānaṃ ākarattā sāgarena vā khatattā **sāgaraṃ** saritānaṃ patibhāvena **saritaṃpatim** pātumicchā-mīti.

Taṃ sutvā saṃuddadevatā tatiyaṃ gāthamāha-
138. “So ayaṃ hāyati ceva, pūrāte ca mahodadhi;
nāssa nāyati pītāto, apeyyo kira sāgaro”ti.

Tattha (2.0400) **so ayaṃ hāyati cevāti** udakassa osakkanavelāya hāyati, nikkha-
manavelāya pūrati. **Nāssa nāyatīti** assa mahāsaṃuddassa saṅgepi naṃ sakalaloko
piveyya, tathāpi “ito ettakaṃ nāma udakaṃ pītan”ti pariyaṇto na paññāyati. **Apeyyo**
kirāti eso kira sāgaro na sakkā kenaci udakaṃ khepetvā pātunti.

Evañca pana vatvā sā bheravarūpārammaṇaṃ dassetvā saṃuddakākaṃ palā-
pesi.

Satthā imaṃ dhammaṇaṃ āharitvā jātaṃ saṃodhānesi- “tadā saṃudda-
kāko upanando ahoṣi, devatā pana ahameva ahoṣin”ti.

Samuddajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[297] 7. Kāmaṇḍapajātakavaṇṇanā

Ucce sakuṇa ḍemānāti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalo-
bhaṇaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **puppharattajātaka** (jā. 1.1.147)
kathitaṃ, atitavatthu **indriyajātaka** (jā. 1.8.60 ādayo) āvibhavissati. Taṃ pana
purisaṃ jīvaṇṇaṃ sūle uttāsesuṃ. So tattha nisinnā ākāseṇa gacchantaṃ ekaṃ
kākaṃ disvā tāvakharaṃpi taṃ vedanaṃ agaṇetvā piyaḥhariyāya sāsaṇaṃ
pesetuṃ kākaṃ āmantento imā gāthā āha-

139. “Ucce sakuṇa ḍemāna, pattayāna vihaṅgama;
vajjāsī kho tvaṃ vāmūruṃ, ciraṃ kho sā karissati.

140. “Idaṃ kho sā na jānāti, asimṃ sattiñca oḍḍitaṃ;
sā caṇḍī kāhati kodhaṃ, taṃ me tapati no idaṃ.

141. “Esa uppalaṇṇāho, nikkhañcussisaḥkhitāṃ;
kāsiḥkaṇca muduṃ vatthaṃ, tappetu dhanikā piyā”ti.

Tattha (2.0401) **ḍemānāti** gacchamāna caramāna. **Pattayānāti** tamevālapati,
tathā **vihaṅgamāti**. So hi pattehi yānaṃ katvā gamanato pattayāno, ākāse gama-
nato vihaṅgamo. **Vajjāsīti** vadeyyāsī. **Vāmūrunti** kadalikkhandaṃ samāna-ūruṃ,
mama sūle nisinnabhāvaṃ vadeyyāsī. **Ciraṃ kho sā karissatīti** sā imaṃ pavattiṃ
ajānaṃ mānaṃ mama āgamaṇaṃ ciraṃ karissati, “ciraṃ me gatassa piyassa na ca
āgacchatī”ti evaṃ cintessatīti attho.

Asimṃ sattiñcāti asisaṃmānatāya sattaṃmānatāya ca sūlameva sandhāya vadati.
Tañhi tassa uttāsaṇṇatthāya oḍḍitaṃ ṭhapitaṃ. **Caṇḍīti** kodhanā. **Kāhati kodhanti**
“aticirāyati”ti mayi kodhaṃ karissati. **Taṃ me tapatīti** taṃ tassā kujjhaṇaṃ maṃ
tapati. **No idanti** idha pana idaṃ sūlaṃ maṃ na tapatīti dīpeti.

“**Esa uppalasannāho**”ti-ādīhi ghare ussīsaḥe ṭhapitaṃ attano bhaṇḍaṃ āci-
kkhati. Tattha **uppalasannāho**ti uppalo ca sannāho ca uppalasannāho, uppalasa-
diso kaṇayo ca sannāhako cāti attho. **Nikkhañcāti** pañcahi suvaṇṇehi kataṃ aṅgu-
limuddikaṃ. **Kāsikañca mudu vatthanti** muduṃ kāsikasāṭakayugaṃ sandhāyāha.
Ettakaṃ kira tena ussīsaḥe nikkhittaṃ. **Tappetu dhanikā piyāti** etaṃ sabbaṃ
gahetvā sā mama piyā dhanatthikā iminā dhanena tappetu pūretu, santuṭṭhā
hotūti.

Evaṃ so paridevamānova kālaṃ katvā niraye nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu, sotāpattiphale patiṭṭhahi. “Tadā bhariyā
etarahi bhariyā ahosi, yena pana devaputtena taṃ kāraṇaṃ diṭṭhaṃ, so ahameva
ahosin”ti.

Kāmavilāpajātakavaṇṇanā sattamā.

[298] 8. Udumbarajātakavaṇṇanā

Udumbarā (2.0402) **cime pakkāti** idaṃ satthā jetavane viharanto aññatarāṃ
bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira aññatarasmim̐ paccantagāmake vihāraṃ
kāretvā vasati. Ramaṇiyo vihāro piṭṭhipāsāṇe nivīṭṭho, maṇḍaṃ sammajjana-
ṭṭhānaṃ udakaphāsukaṃ, gocaragāmo nātidūre nāccāsanne, sampiyāyamānā
manussā bhikkhaṃ denti. Atheke bhikkhu cārikaṃ caramāno taṃ vihāraṃ
pāpuṇi. Nevāsiko tassa āgantukavattaṃ katvā punadivase taṃ ādāya gāmaṃ
piṇḍāya pāvīsi. Manussā paṇitaṃ bhikkhaṃ datvā svātanāya nimantayim̐su. Āga-
ntuko katipāhaṃ bhuñjitvā cintesi- “ekenupāyena imaṃ bhikkhuṃ vañcetvā nikkā-
ḍḍhitvā imaṃ vihāraṃ gaṇhissāmī”ti. Atha naṃ therūpaṭṭhānaṃ āgataṃ pucchi-
“kiṃ, āvuso, buddhūpaṭṭhānaṃ nākāsī”ti? “Bhante, imaṃ vihāraṃ paṭijagganto
natthi, tenamhi na gatapubbo”ti. “Yāva tvaṃ buddhūpaṭṭhānaṃ gantvā āgacchasi,
tāvāhaṃ paṭijaggissāmī”ti. “Sādhu, bhante”ti nevāsiko “yāva mamāgamanā there
mā pamajjitthā”ti manussānaṃ vatvā pakkāmi.

Tato paṭṭhāya āgantuko “tassa nevāsikassa ayañca ayañca doso”ti te manusse
paribhindi. Itaropi satthāraṃ vanditvā punāgato, athassa so senāsanaṃ na adāsi.
So ekasmim̐ ṭhāne vasitvā punadivase piṇḍāya gāmaṃ pāvīsi, manussā sāmīci-
mattampi na karim̐su. So vipaṭṭisārī hutvā puna jetavanaṃ gantvā taṃ kāraṇaṃ
bhikkhūnaṃ ārocesi. Te bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ-
“āvuso, asuko kira bhikkhu asukaṃ bhikkhuṃ vihārā nikkāḍḍhitvā sayaṃ tattha
vasī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti
pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi so imaṃ vasana-
ṭṭhānā nikkāḍḍhiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññe rukkhadevatā
hutvā nibbatti. Tattha vassāne sattaṣattāhaṃ devo vassi. Atheke rattamukhaku-
ddakamakkaṭo ekissā anovassikāya pāsāṇadariyā vasamāno ekadivasaṃ dari-

dvāre atemaṇṇāne sukkena (2.0403) nisīdi. Tattha eko kāḷamukhamahāma-
kkaṭo tinto sītena piḷiyamāno vicaranto taṃ tathānisinnaṃ disvā “upāyena naṃ
nīharitvā ettha vasissāmi”ti cintetvā kucchiṃ olambetvā suhitākāraṃ dassetvā
tassa purato ṭhatvā paṭhamam gāthamāha-

142. “Udumbarā cime pakkā, nigrodhā ca kapitthanā;
ehi nikkhama bhuñjassu, kiṃ jighacchāya miyyasī”ti.

Tattha **kapitthanā**ti pilakkhā. **Ehi nikkhamā**ti ete udumbarādayo phalabhārana-
mitā, ahampi khāditvā suhito āgatosmi, tvampi gaccha bhuñjassūti.

Sopi tassa vacanaṃ sutvā saddahitvā phalāni khāditukāmo nikkhamitvā tattha
tattha vicaritvā kiñci alabhanto punāgantvā taṃ antopāsāṇadariyaṃ pavisitvā
nisinnaṃ disvā “vañcessāmi na”ti tassa purato ṭhatvā dutiyaṃ gāthamāha-

143. “Evaṃ so suhito hoti, yo vuḍḍhamapacāyati;
yathāhamajja suhito, dumapakkāni māsito”ti.

Tattha **dumapakkāni māsito**ti udumbarādīni rukkhaphalāni khāditvā asito dhāto
suhito.

Taṃ sutvā mahāmakkaṭo tatiyaṃ gāthamāha-

144. “Yaṃ vanejo vanejassa, vañceyya kapino kapi;
daharo kapi saddheyya, na hi jiṇṇo jarākapi”ti.

Tassattho- yaṃ vane jāto kapi vane jātassa kapino vañcanaṃ kareyya, taṃ
tayā sadiso daharo vānaro saddaheyya, mādiso pana jiṇṇo jarākapi mahallakama-
kkaṭo na hi saddaheyya, satakkhattumpi bhaṇantassa tumhādisassa na sadda-
hati. Imasmiñhi himavantapadese sabbaṃ phalāphalaṃ (2.0404) vassena
kilinnaṃ patitaṃ, puna tava idaṃ ṭhānaṃ natthi, gacchāti. So tatova pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā khuddaka-
makkaṭo nevāsiko ahosi, kāḷamahāmakkaṭo āgantuko, rukkhadevatā pana aha-
meva ahosi”ti.

Udumbarajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[299] 9. Komāraputtajātakavaṇṇanā

Pure tuvanti idaṃ satthā pubbārāme viharanto keḷisīle bhikkhū ārabba kathesi.
Te kira bhikkhū satthari uparipāsāde viharante heṭṭhāpāsāde diṭṭhasutādīni
kathentā kalahañca paribhāsañca karontā nisīdiṃsu. Satthā mahāmoggallānaṃ
āmantetvā “ete bhikkhū saṃvejehi”ti āha. Thero ākāse uppatitvā pādaṅguṭṭha-
kena pāsādathupikaṃ paharitvā yāva udakapariyantā pāsādaṃ kampesi. Te
bhikkhū maraṇabhayabhītā nikkhamitvā bahi aṭṭhaṃsū. Tesam so keḷisīlabhāvo
bhikkhūsu pākaṭo jāto. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samu-
ṭṭhāpesuṃ- “āvuso, ekacce bhikkhū evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā keḷisīlā
hutvā vicaranti, ‘aniccaṃ dukkhaṃ anattā’ti vipassanāya kammaṃ na karontī”ti.
Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya

sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepete keḷisīlakāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake brāhmaṇakule nibbatti, “komāraputto”ti naṃ sañjāniṃsu. So aparabhāge nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā himavantapadese vasi. Athaññe keḷisīlā tāpasā himavantapadese assamaṃ māpetvā vasiṃsu, kasiṇaparikkammattampi nesamaṃ natthi, araññato phalāphalāni āharitvā khāditvā hasamānā nānappakārāya keḷiyā vītināmenti. Tesamaṃ santike eko makkaṭo atthi, sopi keḷisīlakova (2.0405) mukhavi-kārādīni karonto tāpasānaṃ nānāvidhaṃ keḷiṃ dasseti. Tāpasā tattha ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ agamaṃsu. Tesamaṃ gatakālato paṭṭhāya bodhisatto taṃ ṭhānaṃ gantvā vāsaṃ kappesi, makkaṭo tesamaṃ viya tassapi keḷiṃ dassesi.

Bodhisatto accharaṃ paharivā “susikkhitapabbajitānaṃ santike vasantena nāma ācārasampanna kāmādihi susaññatena jhānesu yuttana bhavituṃ vaṭṭati”-ti tassa ovādaṃ adāsi. So tato paṭṭhāya sīlavā ācārasampanno ahosi, bodhisattopi tato aññattha agamaṃsi. Atha te tāpasā loṇambilaṃ sevitvā taṃ ṭhānaṃ agamaṃsu. Makkaṭo pubbe viya tesamaṃ keḷiṃ na dassesi. Atha naṃ tāpasā “pubbe, tvaṃ āvuso, amhākaṃ purato keḷiṃ akāsi, idāni na karosi, kiṃkāraṇā”ti pucchantā paṭṭhamaṃ gāthamaṃsu-

145. “Pure tvaṃ sīlavataṃ sakāse, okkantikaṃ kīlasi assamamhi;
karohare makkaṭiyāni makkaṭa, na taṃ mayaṃ sīlavataṃ ramāmā”ti.

Tattha **sīlavataṃ sakāseti** keḷisīlānaṃ amhākaṃ santike. **Okkantikanti** migo viya okkantitvā kīlasi. **Karohareti** ettha **areti** ālapanā. **Makkaṭiyāni** mukhamakkaṭika-kīlāsaṅkhātāni mukhavi-kārāni. **Na taṃ mayaṃ sīlavataṃ ramāmā**ti yaṃ pubbe tava keḷisīlaṃ keḷivatā, taṃ mayaṃ etarahi na ramāma, tvampi no na ramāpesi, kiṃ nu kho kāraṇanti.

Taṃ sutvā makkaṭo dutiyaṃ gāthamaṃsu-

146. “Sutā hi mayhaṃ paramā visuddhi, komāraputtassa bahussutassa;
mā dāni maṃ maññi tvaṃ yathā pure, jhānānuyutto viharāmi āvuso”ti.

Tattha (2.0406) **mayhanti** karaṇatthe sampadānaṃ. **Visuddhī**ti jhānavisuddhi. **Bahussutassā**ti bahūnaṃ kasiṇaparikkammānaṃ aṭṭhannaṅca samāpattīnaṃ sutattā ceva paṭividdhattā ca bahussutassa. **Tuvanti** tesu ekaṃ tāpasānaṃ ālapanto idāni mā maṃ tvaṃ pure viya sañjāni, nāhaṃ purimasadiso, ācariyo me laddhoti dīpeti.

Taṃ sutvā tāpasā tatiyaṃ gāthamaṃsu-

147. “Sacepi selasmi vapeyya bījaṃ, devo ca vasse na hi taṃ virūḷhe;
sutā hi te sā paramā visuddhi, ārā tvaṃ makkaṭa jhānabhūmiyā”ti.

Tassattho- sacepi pāsāṇapiṭṭhe pañcavidhaṃ bījaṃ vapeyya, devo ca sammā vasseyya, akhattatāya taṃ na virūḷheyya, evameva tayā paramā jhānavisuddhi sutā, tvaṃ pana tiracchānayanikattā ārā jhānabhūmiyā dūre ṭhito, na sakkā tayā jhānaṃ nibbattetunti makkaṭaṃ garahiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā keḷisīlā

tāpasā ime bhikkhū ahesuṃ, komāraputto pana ahameva ahosin”ti.

Komāraputtajātakavaṇṇanā navamā.

[300] 10. Vakajātakavaṇṇanā

Parapāṇarodhā jīvantoti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇasanthatam ārabha kathesi. Vatthu **vinaye** (pārā. 565 ādayo) vitthārato āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo- āyasmā upaseno duvassiko ekavassikena saddhivihārikena saddhiṃ satthāraṃ upasaṅkamtivā satthārā garahito vanditvā pakkanto vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattappatto appicchatādiguṇayutto terasa dhutaṅgāni samādāya parisampi terasadhutaṅgadharaṃ katvā bhagavati temāsaṃ paṭisallīne sapaṛiso satthāraṃ upasaṅkamtivā parisaṃ nissāya paṭhamaṃ garaḥaṃ labhitvā adhammikāya katikāya ananuvattane dutiyaṃ sādhuḥkāraṃ labhitvā “ito paṭṭhāya dhutaṅgadharaṃ bhikkhū yathāsukhaṃ upasaṅkamtivā maṃ passantū”ti satthārā katānuggaho nikkhamitvā bhikkhūnaṃ tamatthaṃ ārocesi. Tato pabhuti bhikkhū dhutaṅgadharaṃ hutvā satthāraṃ (2.0407) dassanāya upasaṅkamtivā satthari paṭisallānā vuṭṭhite tattha tattha paṃsukūlāni chaḍḍetvā attano pattacīvarāneva gaṇhiṃsu. Satthā sambahulehi bhikkhūhi saddhiṃ senāsanacārikaṃ caranto tattha tattha patitāni paṃsukūlāni disvā pucchitvā tamatthaṃ sutvā “bhikkhave, imesaṃ nāma bhikkhūnaṃ dhutaṅgasamādānaṃ na ciraṭṭhitikaṃ vakassa uposathakammasadisamaṃ ahosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakko devarājā ahosi. Atheko vako gaṅgātīre pāsāṇapiṭṭhe vasati, atha gaṅgāya mahodakaṃ āgantvā taṃ pāsāṇaṃ parikkhipi. Vako abhiruhitvā pāsāṇapiṭṭhe nipajji, nevassa gocaro atthi, na gocarāya gamanamaggo, udakampi vaḍḍhateva. So cintesi- “mayhaṃ neva gocaro atthi, na gocarāya gamanamaggo, nikkammaṃ pana nipajjanato uposathakammaṃ varan”ti manasāva uposathaṃ adhiṭṭhāya silāni samādiyitvā nipajji. Tadā sakko devarājā āvajjamāno tassa taṃ dubbalasamādānaṃ ṅatvā “etaṃ vakaṃ viheṭṭhessāmi”ti eḷakarūpena āgantvā tassa avidūre ṭhatvā attānaṃ dassesi. Vako taṃ disvā “aññasmīṃ divase uposathakammaṃ jānissāmi”ti utṭhāya taṃ gaṇhituṃ pakkhandi. Eḷakopi ito cito ca pakkhanditvā attānaṃ gahetuṃ nādāsi. Vako taṃ gahetuṃ asakkonto nivattitvā āgamma “uposathakammaṃ tāva me na bhijjati”ti tattheva puna nipajji. Sakko sakkattabhāve neva ākāse ṭhatvā “tādisassa dubbalajjhāsayassa kiṃ uposathakammaṃ, tvaṃ mama sakkabhāvaṃ ajānanto eḷakamaṃsaṃ khāditukāmo ahosī”ti taṃ viheṭṭhetvā garahitvā devalokameva gato.

148. “Parapāṇarodhā jīvanto, maṃsalohitabhojano;
vako vataṃ samādāya, upapajji uposathaṃ.

149. “Tassa (2.0408) sakko vataññāya, ajarūpenupāgami;
vītatapo ajjhappatto, bhañji lohitapo tapaṃ.

150. “Evameva idhekacce, samādānamhi dubbalā;

lahuṃ karonti attānaṃ, vakova ajakāraṇā” ti.-

Tissopi abhisambuddhagāthāva.

Tattha **upapajji uposathanti** uposathavāsaṃ upagato. **Vataññāyāti** tassa dubbalavataṃ aññāya. **Vītatapo ajjhappattoti** vigatatapo hutvā upagato, taṃ khādituṃ pakkhandīti attho. **Lohitapoti** lohitaṃ. **Tapanti** taṃ attano samādānatapaṃ bhindi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā sakko ahameva ahosi” ti.

Vakajātakavaṇṇanā dasamā.

Kumbhavaggo pañcama.

Tassuddānaṃ-

Varakumbha supatta sirivhayano, sucisammata bindusaro cusabho;
saritaṃpati caṇḍi jarākapinā, atha makkaṭṭiyā vakakena dasāti.

Atha vagguddānaṃ-

Saṅkappo padumo ceva, udapānena tatiyaṃ;
abbhantaraṃ ghaṭabhedam, tikanipātamhilaṅkatanti.

Tikanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(dutiyo bhāgo niṭṭhito.)